

ISSN 1392-0391

Simono Daukanto 200 - osioms metinėms

LIETUVIŲ ATGIMIMO ISTORIJOS STUDIJOS

5

Simonas Daukantas

Vilnius

VILTIS

1993

Redakcinė kolegija:

Egidijus Aleksandravičius
Antanas Kulakauskas
Rimantas Miknys
Egidijus Motieka (vyriausiasis redaktorius)
Giedrius Subačius
Antanas Tyla

Sudarytojai:

Giedrius Subačius
Egidijus Aleksandravičius
Egidijus Motieka
Rimantas Miknys

Recenzavo

hab. dr. *Vytautas Vanagas*

Leidinį parengti talkino

Raimundas Lopata
Vladas Sirutavičius

TURINYS

PRATARMĖ	5
I. STRAIPSNIAI. STUDIJOS	7
<i>Elmantas Meilus</i> APIE DAUKANTŲ GIMINĘ	8
<i>Roma Bončkutė</i> PIRMOJI LIETUVIŠKA ISTORIJA: DU SIMONO DAUKANTO "DARBU" RANKRAŠČIAI	50
<i>Giedrius Subačius</i> SIMONO DAUKANTO POŽIŪRIS Į BENDRINĘ KALBĄ	63
<i>Saulius Pivoras</i> "VARGO PELĖ": LIETUVOS NACIONALINĖS ISTORIOGRAFIJOS PRADININKAS SIMONAS DAUKANTAS	69
<i>Vytautas Berenis</i> SIMONO DAUKANTO IR JUOZO JAROŠEVIČIAUS ISTORINĖS LIETUVOS SAMPRATA	90
<i>Zigmantas Kiaupa</i> SIMONO DAUKANTO PARENGTI LIETUVOS METRIKOS MEDŽIAGOS RINKINIAI	104
<i>Egidijus Aleksandravičius</i> SIMONO DAUKANTO KNYGŲ LEIDĖJAS KSAVERAS KANAPACKIS	118
<i>Kazys Grigas</i> BELETRISTINIO IR MOKSLINIO STILIAUS PRADAI SIMONO DAUKANTO "BŪDE"	133
<u><i>Vytautas Jurgutis</i></u> SIMONO DAUKANTO "DAINĖS ŽEMAIČIŲ"	142

II. RECENZIJOS

Giedrius Subačius

KNYGA DAUKANTO BIČIULIAMS

(EGIDIJUS ALEKSANDRAVIČIUS. PRIEŠ AUŠRA:

JAUNIEJI DAUKANTO BIČIULIAI. – VILNIUS: ŽALTVYKSLĖ, 1990. 190 P.)

III. PUBLIKACIJOS

SIMONO DAUKANTO RAŠYTI PRAŠYMAI

Parengė Vytautas Merkys

IŠ TRIJŲ SIMONO DAUKANTO UŽRAŠŲ KNYGŲ

Parengė Roma Bončkutė

SIMONO DAUKANTO ŽEMAIČIŲ PRIVILEGIJŲ RINKINIO

PRATARMĖ

Parengė Zigmantas Kiaupa

SIMONO DAUKANTO 1842 M. RUGSĖJO 9 D. LAIŠKO

TEODORUI NARBUTUI PRIEDAI

Parengė Zigmantas Kiaupa

Saulius Žukas

PIRMASIS DOKUMENTŲ RINKINYS APIE SIMONĄ DAUKANTĄ

"MEDEGA S. DAUKANTO BIJOGRAFIJAI" (1898 M.)

STRESZCZENIE

SUMMARY

ZUSAMMENFASSUNG

PENKTOJO TOMO AUTORIAI

ASMENŲ RODYKLĖ

VIETŲ RODYKLĖ

159

160

168

169

195

207

226

246

387

394

401

409

411

420

PRATARMĖ

Kai 1864 m. gruodžio 6 d. Papilėje eidamas 72 metus mirė Simonas Daukantas, į kapų kalnelį velionį palydėjo tik kunigas Ignotas Vaišvila ir kelios miestelio senutės. Apie šią mirtį nei Lietuvoje, nei kur kitur nė jokios žinutės. Ir ne tik todėl, kad buvo prasidėjusi antroji, galima sakyti, totalinio rusinimo, "rusų pradų atstatymo" politikos banga, bet ir todėl, kad to, ką S. Daukantas darė, kam jis skyrė savo gyvenimą, dar nedaug kam Lietuvoje reikėjo, nedaug kas apie jį patį žinojo ir jį suprato. Todėl liko neišleisti 3 iš 4 jo parašytų didelių Lietuvos istorijos veikalų, kurie sudaro jo kūrybinio palikimo šerdį, jo istorinės didybės esmę. Tiesa, be 1845 m. išėjusio "Būdo senovės lietuvių, žemaičių ir kalėnų", S. Daukantui gyvam esant, dar buvo išleista 13 jo parengtų švietėjiško ir didaktinio pobūdžio knygų. Bet tik 1846 m. išėjusiame tautosakos rinkinyje "Dainės žemaičių" nurodyta tikroji parengėjo pavardė. Visi kiti jo parašyti ar parengti veikalai pasirašyti įvairiais slapyvardžiais. Tačiau turėtume suprasti, jog S. Daukanto – jo paties apibūdinimu, "vargo pelės" – gyvenimui ir likimui įtakos turėjo ne tik rusų valdžios, caro Nikolajaus I vyriausybės vykdoma politika Lietuvos atžvilgiu ar istorinės aplinkybės, bet ir jo paties, S. Daukanto, sąmoningas pasirinkimas: gilus istorinio proceso krypties suvokimas, sugebėjimas susikurti šią kryptį atitinkančią savo krašto istorinės raidos viziją ir pastangos visą savo gyvenimą atiduoti šiai vizijai įgyvendinti.

Tad neatsitiktinai XIX a. pabaigoje, susiformavus naujai lietuvių tautinio atgimimo veikėjų, lietuvių liaudies budintojų kartai, S. Daukantas tarsi iš naujo atrastas, iš istorinės užmaršties prikeltas.

Tiesą sakant, S. Daukanto "Būdas" buvo vienas iš svarbiausių šios kartos idėjinio formavimosi šaltinių, o pats S. Daukantas tapo jos pirmtaku. Imta domėtis jo biografija, surasti ir išspausdinti dar 2 jo parašyti Lietuvos istorijos veikalai. Po Pirmojo pasaulinio karo, lietuvių tautai atkūrus (sukūrus) nepriklausomą Lietuvos valstybę, skaitytojų

pasiekė (1930) ir pats ankstyviausias, dar studijų metais (1822) parašytas S. Daukanto darbas – "Darbai senųjų lietuvių ir žemaičių" – pirmoji lietuviškai parašyta Lietuvos istorija. Žinoma, XX a. 4-ajame dešimtmetyje šis veikalas pretenduoti daugiau nei į istoriografinį paveldą (t. y. ne į istorinę, o aktualią vertę turinčio kūrinio statusą) negalėjo. Tad S. Daukantas labiau aktualizuotas kaip rašytojas, liaudies švietėjas. Šiaip ar taip, tuo laikotarpiu S. Daukantui buvo pripažintas vieno iš "tautos tėvų" statusas (šalia didžiųjų kunigaikščių Gedimino, Kęstučio, Vytauto, taip pat M. Valančiaus, J. Basanavičiaus, V. Kudirkos; tiesa, į tokį statusą pretendavo ir A. Smetona).

Kaip žinoma, sovietmečiu "tautos tėvų" fenomenas buvo apskirtai viešai nepripažįstamas (jį visoms tautoms turėjo pakeisti marksizmo-leninizmo klasikai). Tačiau rašytojo ir pažangaus liaudies švietėjo statusas S. Daukantui išliko. Jo biografijos ir palikimo tyrimuose pasistūmėta toliau. Galima teigti, kad S. Daukanto, kaip istorijos ir kultūros fenomeno, suvokimas iki šiol lieka mažiau autentiškas ir adekvatus nei, sakysim, M. Valančiaus, J. Basanavičiaus ar V. Kudirkos. Nors išeivijos istorikas Vincas **Trumpa yra pavadinęs S. Daukantą "naujosios Lietuvos pradininku"**, tačiau šią mintį suvokti ar patikslinti trukdo tautos sąmonėje susiformavęs S. Daukanto kaip savotiško **intelektualaus keistuolio** (žinoma, karšto patrioto) vaizdinys.

Šiame, S. Daukantui skirtame, "Lietuvių atgimimo istorijos studijų" tome skelbiami daugiausia akademinio pobūdžio straipsniai, analizuojantys mažiau nagrinėtus ar visai nenagrinėtus S. Daukanto biografijos, epochos ir kūrybinio palikimo dalykus. Publikuojami taip pat kai kurie su šia tematika susiję dokumentai ir paties S. Daukanto rankraščiai, užrašai. Iš bendro tomo fono šiek tiek išsiskiria pradedančio istoriko Sauliaus Pivoro publicistinis, polemiskai, tarpais net provokuojančiai parašytas apžvalginis straipsnis apie S. Daukanto fenomeną. Bet jau pirmojo "Studijų" tomo pratarmėje redkolegija žadėjo, kad "Studijose", atsižvelgiant į tomo tematiką, bus skelbiami įvairių žanrų ir įvairios paskirties rašiniai.

Redakcinė kolegija

I. STRAIPSNIAI. STUDIJOS

APIE DAUKANTŲ GIMINĘ

Elmantas Meilus

Jau ne kartą yra rašyta apie Simono Daukanto kilmę. Plačiausiai tuos darbus yra apžvelgęs ir išsamiausiai šią problemą išnagrinęjęs Vytautas Merkys savo monografijoje "Simonas Daukantas". Po šios monografijos pasirodymo apie Simono Daukanto asmenybę ir jo kilmę nedaug ką naujo galima pasakyti. Vis dėlto, knaisiojantis praeities archyvuose, po truputį susikaupė šios tokios medžiagos, kuri leidžia papildyti turimas žinias – ne tiek apie patį Simoną, kiek apie jo giminę ir bendrapavardžius. Tad čia ir pabandysime pateikti surinktus trupinius apie Daukantų giminę – tiek bajorus, tiek ir nekilingus – apimant laikotarpį veik nuo XVI a. pradžios iki Didžiojo Simono gimimo XVIII a. pabaigoje.

Mūsų laikų požiūriu ne taip svarbu, ar Daukantas buvo iš kilmingųjų ar ne, nes keičiasi tautinio atgimimo pradžios nuomonė, jog Lietuvos bajorams buvo svetimos Tėvynės atgimimo idėjos. Visai išnyko su ta nuomone susijusi sovietmečio nuostata, kad geras bajoras – tik miręs bajoras. Bet aptariamuoju laikotarpiu, kaip pastebėjo V. Merkys², ši problema egzistavo, ir todėl jos apeiti negalima. Dėl to šis darbas suskirstytas į dvi dalis – kilmingi ir nekilingi Daukantai, – o pabaigoje apibendrinti turimi faktai, tikintis, jog tai duos papildomos medžiagos būsimiems Daukanto tyrinėtojams.

NEKILMINGI DAUKANTAI

Rašant apie nekilingąją, tiksliau, valstietiškąją Daukantų giminės šaką, vienas svarbiausių klausimų – giminystės ryšiai. Kad nuo pirmo valstiečių Daukantų paminėjimo 1623 m. (žr. 1 lentelę) iki XVIII a. pabaigos

keliasdešimt Daukantų, gyvenusių kelių dešimčių kilometrų spinduliu apie Lenkimus, yra susiję ne tik pavarde, bet ir artimesniais ar tolimesniais giminystės ryšiais, nekelia abejonių. Iš turimų keliolikos to laikotarpio inventorių ir kai kurių kitų dokumentų (žr. 1 lentelę) tų giminystės ryšių beveik neįmanoma atsekti, išskyrus jau V. Merkio aptartą 1796 m. inventorių³, kuriame nurodyti visi tuo metu Kalviuose gyvenę šeimos nariai. Tiems giminystės ryšiams nustatyti reikia bažnyčios gimimų, mirimų ir vedybų registracijos knygų. Kai kurias iš tokių knygų pavyko aptikti⁴. Visų pirma tai Lenkimų bažnyčios archyve (toliau – LBA) esančios trys itin svarbios originalios Lenkimų parapijos metrikų knygos: 1. Vedybų registracijos knyga (toliau – Vedybų reg.), rašyta nuo 1728 m. spalio 22 d. iki 1782 m. liepos 29 d.; 2. Krikšto registracijos knyga (toliau – Krikšto reg.), rašyta nuo 1748 m. kovo mėn. iki 1763 m. pabaigos; 3. Mirusiųjų registracijos knyga (toliau – Mirusiųjų reg.), rašyta nuo 1763 m. pradžios iki 1806 m. pabaigos. Be šių unikalių metrikų knygų, Lietuvos valstybiniame istorijos archyve (toliau – LVIA), esančiame "Telšių (Žemaičių) Romos katalikų vyskupystės dvasinės konsistorijos" fonde⁵, svarbūs nuo 1794 m. daryti visų Žemaičių vyskupystės bažnyčių (tarp jų ir Lenkimų) metrikų nuorašai. Remiantis visomis metrikų knygomis, sudaryta 2 lentelė.

Pažiūrėkime, ką visi šie dokumentai gali mums pasakyti apie valstietiškąją Daukantų kilmės versiją.

Pirmas Daukantas, dėl kurio giminystės su Simonu nekyla abejonių – tai jo senelis Jokūbas (žr. 2 lentelę 1.1). Jis pirmą kartą minimas 1749 m. balandžio mėn. kaip krikstatėvis vienose krikštynose Lenkiuose, nenurodant, iš kur kilęs⁶. Antrą kartą Jokūbas Daukantas minimas taip pat kaip krikstatėvis 1753 m. rugsėjo 23 d. Motiejaus Kalvio

¹ Merkys V. Simonas Daukantas. Antras papildytas leidimas. – V., 1991 (toliau – Merkys V. Simonas...). – P. 7–14, 50–55, 63–70.

² Ten pat. – P. 7.

³ Ten pat. – P. 12.

⁴ Už pagalbą surandant šias knygas širdingai dėkoju Skuodo miesto merui Algirdui Tumbrotui, o už leidimą jomis pasinaudoti ir pagalbą – Lenkimų bažnyčios klebonui Broniui Racevičiui.

⁵ LVIA. F.669. A.1.

⁶ LBA. Krikšto reg. L.3v.

krikštynose⁷. Krikštijamojo tėvais nurodyti Dovydas Kalvis ir Kotryna Daukantaitė iš Kalvių. Beje, ir krikštatėvis iš ten. Dovydas Kalvis yra tas pats Dovydas Kalvaitis, minimas 1747 ir 1755 m. inventoriuose Kalviuose⁸, o jo žmona Kotryna sprendžiant iš pavardės, buvo arba Jokūbo Daukanto sesuo, arba artima giminaitė. Kalviai buvo susituokę beveik prieš metus (1752.11.26), ir Dovydui ji buvo (kaip rodo vedybų metrikos įrašas) bent jau antroji žmona⁹. Galimas daiktas, šiose vestuvėse ar pirmagimio Motiejaus krikštynose Jokūbas Daukantas susipažino su būsimąja žmona Marija Kalvaite, greičiausiai Dovydo Kalvaičio seserimi. Jokūbas Daukantas tuo metu jau buvo įmetėjęs senbernis, nes, kaip rodo 1755 m. lapkričio 23 d. jo vedybų įrašas, jis nebuvo našlys¹⁰. Tuo metu jis galėjo būti 42–52 metų. Tikslī jo gimimo data nėra žinoma, bet 1796 m. inventoriuje jo amžius nurodytas 90 m.¹¹, o 1803 m. vasario 6 d. mirties metrikoje rašoma, kad mirė, turėdamas 100 m.¹². Išėitų, kad per 7 metus jis paseno 10 m. Bet abu nurodyti pragyventų metų skaičiai kelia abejonių, nes 1796 m. inventoriuje visų senyvų žmonių amžiaus metai yra suapvalinti iki dešimtmečių, o mirties metrikose Jokūbo amžius vėl suapvalintas. Tad yra pagrindo manyti, kad jis gimė apie 1703–1713 m. Neturėtų kelti abejonių lyg ir per senyvas jo amžius tėvytei (paskutinės dukros sulaukė, turėdamas 64–74 m.). Tokių atvejų tais laikais, kaip rodo inventoriai, pasitaikydavo gana dažnai. Praėjus beveik ketveriems metams po vestuvių, Jokūbui ir Marijai Daukantams gimė sūnus, kuris 1759 m. balandžio 23 d.¹³, per šv. Jurgį, buvo pakrikštytas ir gavo Jurgio vardą. Tai ir buvo būsimąjo istoriko tėvas (žr. 2 lentelę 2.1)¹⁴. Augustino Janulaičio paskelbtos Jurgio krikšto metrikos kėlė tam tikrų abejonių, nes buvo paimtos iš Kauno bajorų deputacijoje buvusio metrikų nuorašo¹⁵ ir išverstos iš lotynų kalbos. Tačiau Lenkimų bažnyčios archyve surastas Jurgio krikšto metrikų originalas¹⁶ beveik visas abejones išsklaido. Galima suabejoti tik dėl metrikose pavartotos formulės GD (*Generosus Dominus* – kilmingas ponas, bajoras), nes ji šioje krikšto registracijos knygoje pavartota tik antrą kartą per 11 m. ir 34 lapus (pirmą kartą pavartota prieš tai esančiame lape 33v 1759 m. kovo 5 d., krikštijant Stanislovo Budreckio iš Večių sūnų, bet čia GD raidės, esančios prieš tėvo vardą, aiškiai netelpa į eilutę ir įrašytos lyg blyškesniu rašalu, o 1775 m. jis buvo vestuvėse liudininku, bet ten kilmingumo formulės nėra)¹⁷. Tiesa, 1796 m. inventoriuje šio Budreckio palikuonis Dominykas Večių bajorkaimyje taip pat turi panašų prierašą – P (*Pan* – ponas), tad galime manyti, jog jie iš tikrųjų buvo bajorai¹⁸. Prie Jokūbo Daukanto vardo formulė GD dar sykį buvo pridėta antro sūnaus Petro (žr. 2 lentelę 2.2) 1761 m. gegužės 21 d. krikšto registracijos įrašė¹⁹. Šiame krikšto registracijos įrašė GD formulė aiškiai

prirašyta priešais motinos Marijos Kalvaitės vardą virš eilutės. Tik neaišku, kada prirašyta. Nuo 1759 m. formulė GD jau kartais rašoma ir prie kitų pavardžių, bet ne taip dažnai, kaip manė A. Janulaitis sakydamas, jog tokiu būdu kunigai, tėvų prašomi, bandė palengvinti jų vaikams kelią į mokslą²⁰. Prierašų, kad tėvai kilmingi, Skuodo dekanato bažnyčiose rašytuose metrikuose negausu tiek XVIII a., tiek ir XIX a. pradžioje²¹. Jokūbas Daukantas dar ne kartą įrašytas metrikų knygoose kaip krikštatėvis, vedybų liudininkas ar mirusių vaikų tėvas, bet jau niekur nebetituluojamas Kilmingu Ponu²².

Lenkimų bažnyčios archyve esančiose trijose metrikų knygoose įvairūs Daukantai nuo 1732 m. iki XIX a. minimi gana dažnai, bet neskaitant Jokūbo, tik Mykolas Daukantas ir jo žmona Barbora Veitaitė 1759 m. spalio

⁷ Ten pat. L. 18.

⁸ Meilus E. Lenkimai su Kalvaičiais-Kalviais bei jų gyventojai XVI–XVIII a. // *Žemaičių praeitis*. – V., 1993. – T. 3. (toliau – Meilus E. Lenkimai...).

⁹ LBA. Vedybų reg. L. 5v; pirmą kartą jis tuokėsi 1735.11.20 su Kotryna Liutvinaite, žr. LBA. Vedybų reg. L. 2.

¹⁰ Ten pat. L. 6.

¹¹ Merkys V. Simonas... –P. 12.

¹² LBA. Mirties reg. L. 80v.

¹³ Merkys V. Simonas... –P. 12.

¹⁴ Janulaitis A. Simanas Daukantas. Jo gyvenimas, darbai ir vargai (1793–1864) // *Lietuvių tauta*. – V., 1913. – T. 2. – Šas. 2. – P. 250 (toliau – Janulaitis A. Simanas...).

¹⁵ Ten pat.

¹⁶ LBA. Krikšto reg. L. 34.

¹⁷ LBA. Vedybų reg. L. 12v.

¹⁸ LVIA.FSA.B.11545. L. 19v.

¹⁹ LBA. Krikšto reg. L. 42v.

²⁰ Janulaitis A. Simanas... –P. 251.

²¹ Peržiūrėjus LBA ir LVIA.F.669.A.1.

²² LBA. Krikšto reg. L.34v, 1759.05.16. Jokūbas kaip krikštatėvis dalyvauja savo sūnaus Jurgio krikštatėvio Jono Narvido sūnaus krikštynose; L.36, 1759.09.11. Jokūbas su Jono Narvido žmona Jadvyga kaip krikštatėviai dalyvauja Elizabetos Litvinaitės krikštynose; L.44, 1761. 09. 29. Jokūbas – krikštatėvis Barbaros Kasperaitės krikštynose. Vedybų reg. L.7, 1763. 01. 24. Jokūbas minimas kaip liudininkas Rumšų vestuvėse. Mirties reg. L.2v, 1778. 10. 18. mirė maža mergaitė (infantula) Rozalija, Jokūbo ir Marijonos Daukantų iš Kalvių duktė; L.42, 1792. 03. 08. mirė 15 m. mergina Konstancija Daukantaitė iš Kalvių, Jokūbo duktė; L.2, 1778. 09. 19. mirė maždaug metų mergaitė Elžbieta Daukantaitė iš Kalvių. Kadangi Kalviuose tuo metu daugiau Daukantų, atrodo, negyveno, greičiausiai ji – Jokūbo duktė.

2 d., krikštijant sūnų, registracijos knygoje įvardijami kilmingais²³. O kitų sūnų krikštynų (1751, 1757, 1762 m.) ir dvejų savo vestuvių (1750 ir 1778 m.)²⁴ bei gana dažnų liudijimų per vestuves įrašuose Mykolas Daukantas Kilmingu Ponu jau nebetituluojamas.

1789 m. gegužės 16 d., sulaukusi 60 m. amžiaus, mirė Marija Kalvaitė Daukantienė, Jokūbo žmona²⁵. Kaip teisingai yra nustatęs V. Merkys, remdamasis 1796 m. inventoriumi²⁶, Jokūbas Daukantas, matyt, vedė antrą žmoną Teresę, kuri mirė anksčiau už jį, nes metrikuose pažymėta, jog jis mirė našlys²⁷. Kalvaičiai-Kalviai jau bent nuo 1623 m. gyveno Lenkimuose ir jų apylinkėse, o nuo 1684 m. iki 1747 m. minimi ir Kalvaičių-Kalvių apyrubyje, kurį jie greičiausiai įkūrė ir kuriam davė vardą²⁸.

1765 m. inventoriuje kažkoks Jokūbas Daukantas įrašytas Vižančių kaime (žr. 1 lentelę) prie Ylakių²⁹, o 1784 m. inventoriuje – Plaušinių kaime (žr. 1 lentelę) – ar tai prie Daukšių, ar prie Lenkimų³⁰. Ar šie Jokūbai ir Simono senelis buvo vienas ir tas pats asmuo, sunku pasakyti, bet greičiausiai – ne. Mat laikotarpiu tarp 1763 m., kai Jokūbas buvo liudininku vestuvėse, ir 1778 m., kai mirė dukra, ir nuo šios datos iki 1789 m., kai mirė pirmoji žmona, jis Kalviuose neminimas (tai suprantama, nes daugiau iš šeimos niekas nemirė, o dėl senyvo amžiaus į liudininkus buvo nebekviečiamas). Vargu, ar galėjo jis tais laikais, būdamas tokio amžiaus, nusikelti prie Ylakių, grįžti į Kalvius, vėl išsikelti ir vėl grįžti. Tad greičiausiai tuo laikotarpiu Skuodo grafystėje gyveno trys ar du Jokūbai Daukantai, o Simono senelis bent jau nuo 1753 m. iki mirties 1803 m. gyveno Kalviuose.

Nežinia, ar per 50 gyvenimo Kalviuose metų Jokūbas valdė ūkį ar ne, nes nė viename to laikotarpio inventorių tai nepažymėta. Tiesa, 1756–1794 m. Kalvių inventorių nėra³¹, tai gal jis tuo metu ūkį ir valdė. Kad ir kaip ten būtų, bet į Kalvius jis atėjo užkuriom ir jei ūkį paveldėjo (jis ar jo sūnus Jurgis), tai greičiausiai tik mirus žmonos broliui, kuris, matyt, nepaliko įpėdinių. Taip ir lieka neaišku, iš kur jis atvyko į Kalvius ir kuo ten vertėsi. Bent iki vestuvių ar ūkio paveldėjimo jis greičiausiai buvo kampininkas, o kuo užsiėmė, galima tik spėlioti – arba buvo samdinys, arba, kaip sprendžia V. Merkys iš Simono Daukanto laiško Narbutui³², – dvaro eigulys. Apie tai, iš kur Jokūbas atsikėlė ir kas jo tėvas, taip pat tikrų žinių nėra.

Apie kitą tiesioginį Simono giminaitį – jo tėvą Jurgį – žinių yra ne ką daugiau. Jurgio krikšto metrikus jau aptarėme. Jo žmona buvo Kotryna Odinaite. Kad ji – Odinaite ir kad Jurgis Daukantas jai buvo antras vyras,

o pirmasis – Stanislovas Jaušius, sužinome iš užrašo ant jos antkapio³³. Dokumentų, kada ir kur ji abu kartus nutekėjo, aptikti nepavyko. Sprendžiant iš antkapinio užrašo, Simonas buvo jos pirmasis vaikas. Tad galima manyti, jog antrą sykį ji ištekėjo apie 1791–1793 m. Pati Kotryna Odinaite greičiausiai bus kilusi ne iš Lenkimų apylinkių, nes XVII–XVIIIa. inventoriuose žmonių tokia pavarde neaptikta. Jų yra Ylakių bei Truikinų-Aleksandrijos apylinkėse³⁴. Asmenų tokia pavarde kaip jos pirmasis vyras Skuodo grafystės inventoriuose surasti nepavyko. Tik 1775 m. Žemaitijos bajorų sąrašė minimi Jaušiai Šukės bajorkaimyje prie Darbėnų ir Mančių bajorkaimyje prie Grūšlaukės³⁵. 1760 m. bajoras Kazimieras Jaušius iš Mėmaičių bajorkaimio prie Grūšlaukės ir 1762 m. bajoras Pranciškus Jaušius iš Salantų parapijos Pieraičių (Pieraycie) kaimo minimi kaip liudininkai vestuvėse Lenkimų bažnyčioje³⁶. Tad ir Stanislovas Jaušius greičiausiai buvo mėlyno kraujo, kilęs iš tų apylinkių, ten atsivedęs žmoną Kotryną Odinaite, kuri po pirmojo vyro mirties antrąkart nutekėjo už Jurgio Daukanto į netolimas Lenkimų apylinkes.

²³ LBA. Krikšto reg. L.36v.

²⁴ Ten pat. L.12,30,46; Vedybų reg. L.5,14v.

²⁵ LBA. Mirties reg. L.32.

²⁶ Merkys V. Simonas... –P.12.

²⁷ LBA. Mirties reg. L.80v.

²⁸ Plačiau žr. Meilus E. Lenkimai...

²⁹ Lietuvos TSR administracinio-teritorinio suskirstymo žinynas. –V.,1976 (toliau – LATSŽ). –D.2. –P.350.

³⁰ Ten pat. –P.244.

³¹ Meilus E. Lenkimai...

³² Merkys V. Simonas... –P.65.

³³ Kviklys B. Mūsų Lietuva. –Bostonas, 1968. –T.4. –P.301.

³⁴ LVIA.F.525.A.8.B.1227.L.9v; B.844.L.47v; B.152.L.24; B.841.L.11, 19, 26v; B.842.L.13v, 16v, 19v, 57v; F.1292.A.1.B.311 (buvo F.SA.B.11706). L.5; F.SA.B.11492.L.37v; B.11495.L.27; B.11496.L.44, 137; B.11545.L.13, 24v, 32, 40v; VUBRS.F.4–12126 (A–3976). L.22; F.4–12129 (A–1763). L.6, 10v, 21, 49; F.4–12128 (A–1892). L.23, 28, 33v; F.4–12141 (A–1890). L.8, 21, 31v, 44; F.4–39591 (A–1286). L.14, 45, 61, 71, 77.

³⁵ LVIA.F.SA.B.3341.L.63, 63v.

³⁶ LBA. Vedybų reg. L.39, 45v. Jiedu bei Antanas Jaušius tarp kitų bajorų pasirašo 1767.06.11 aktą dėl Palangos pavieto vėliavininko T. Jazdovskio (LVIA.F.SA.B.14808.L.304v.)

Neaiški ir Kotrynos Odinaitės giminystė su Lopacinskiais. Jau A. Janulaitis³⁷ bei Vaclovas Biržiška³⁸ rašė, kad Simoną globojo ir rėmė buvęs Lenkimų, o nuo XIX a. pradžios Truikinių-Aleksandrijos bažnyčios altarista, giminaitis Simonas Lopacinskis. Kad tai buvo dėdė iš motinos pusės, remdamasis 1814/15 m. mokinių registracijos knyga, nurodo Vytautas Merkys³⁹. Bet tada iškyla pavardės klausimas – ar Odinaitė, ar Lopacinskaitė? Dar daugiau neaiškumo sukelia 1812 m. gegužės 3 d.⁴⁰ Jurgio Daukanto mirties metrikai, kuriuose rašoma, jog mirė 54 m. ir buvo vedęs Kotryną iš Lopacinskių (Catharinae de Lopacinska)⁴¹. Tokiam pavardžių neatitikimui paaiškinti galimi du variantai: 1. po 1805 m. Jurgis Daukantas išsiskyrė su Kotryna Odinaite ir vedė Kotryną Lopacinskaitę. Tačiau, turint galvoj tų laikų papročius, šiuo variantu sunku patikėti. 2. Kotrynos Odinaitės motina pirmą kartą buvo ištekėjusi už Lopacinskio ir susilaukė sūnaus Simono, o antrą kartą ištekėjo už Odino ir susilaukė dukters Kotrynos. Kad antrasis variantas įtikinamesnis, rodo 1814 m. gruodžio 30 d. Simono Lopacinskio mirties metrikai, kuriuose rašoma, jog jis mirė, turėdamas 69 m.⁴² Vadinasi, gimė 1745 m. Remiantis įvairiais duomenimis, Kotryna gimė apie 1757–1766 m.⁴³, todėl Simonas Lopacinskis pagal amžių galėtų tikti į vyresnius brolius. O Jurgio Daukanto mirties metrikuose Lopacinskaitė galėjo būti įrašyta todėl, kad Lenkimų bažnyčios kunigas žinojo, jog netolimos Truikinių bažnyčios altaristos sesuo yra jo parapijietė Kotryna Daukantienė. Beje, kaip jau minėta, pagal XVII ir XVIII a. inventorius Odinais ir kilę iš Truikinių apylinkių, tad gal ir kunigas Lopacinskis senatvėje sugrįžo į gimtąsias vietas.

Kaip žinoma, Jurgis ir Kotryna Daukantai turėjo 7 vaikus⁴⁴. Vyriausiojo sūnaus Simono (žr. 2 lentelę 3.1) gimimo metrikai yra žinomi tik iš Augustino Janulaičio publikuoto vertimo, iš lotynų kalba padaryto jų nuorašo Kauno bajorų deputacijai⁴⁵. Kadangi nepavyko aptikti originalo, tai reikėtų tikėtis, kad tie vertimai, kaip ir Jurgio Daukanto atveju, yra pateikti teisingai. Deja, taip nėra. Senato heroldijos departamento fonde esančiame 1829 m. Simono krikšto metrikų vertime į rusų kalbą (nuorašas gautas ir patvirtintas Žemaičių vyskupystės archyve Varniuose) parašyta, kad krikštatis buvo P(onas) Antanas Numgaudis⁴⁶, o ne Antanas Neugavičius, kaip skelbė A. Janulaitis⁴⁷. Dėl titulo "ponas" – neaišku, kuriuo nuorašu tikėti, bet krikštatisio pavardė neabejotinai buvo Numgaudis, nes tokia pavarde žmonių Lenkimuose tuo metu buvo, o Neugavičių – neaptikta⁴⁸.

Simono vardu jis buvo krikštytas greičiausiai todėl, kad gimė šv. Simono (apaštalo) – spalio 28 dieną, ir kad krikštijo motinos brolis, vardu Simonas⁴⁹.

Antras vaikas – duktė Anastazija (žr. 2 lentelę 3.2) – gimė apie 1795 m.⁵⁰, bet mirė, turėdama ketverius metus 1799 m. rugpjūčio 7 d.⁵¹ Galima spėti, kad ji buvo labai mylimas vaikas, nes praėjus keliems mėnesiams po jos mirties (1799.11.30)⁵² gimusi trečioji duktė vėl buvo pavadinta Anastazija (žr. 2 lentelę 3.4). Ji vėliau ištekėjo už Kauneckio ir gyveno Kiviliuose prie Ylakių⁵³. Prieš ją gimusi antroji dukra Ona (1797.11.06)⁵⁴ (žr. 2 lentelę 3.3) vėliau ištekėjo už Juozapo Prušinsko ir perėmė tėvų ūkį⁵⁵. Kitos dvi dukros – Kotryna ir Konstancija (žr. 2 lentelę 3.5 ir 3.6) mirė

³⁷ Janulaitis A. Simanas... –P.251.

³⁸ Biržiška V. Aleksandrynas. –Čikaga, 1965. –T.3. –P.8 (toliau – Biržiška V. Aleksandrynas...).

³⁹ Merkys V. Simonas... –P.29.

⁴⁰ Tekste: "Anno 1812 Aprilis Maj 3 D:...", bet čia greičiausiai metrikų perrašinėtojas per klaidą įrašė anksčiauėjusį balandžio mėnesį ir užmiršo jį išbraukti, nes prieš tai ejęs įrašas yra balandžio 22 d., o po to kitas – gegužės 3 d.

⁴¹ LVIA.F.669.A.1.B.415.L.497v.

⁴² LVIA.F.669.A.1.B.433.L.442 mirties data įrašyta antkapiniame akmenyje kažkodėl skiriasi 6 dienomis.

⁴³ Merkys V. Simonas... –P.8, 12.

⁴⁴ Ten pat. –P.8, 9.

⁴⁵ Janulaitis A. Simanas... –P. 250; t. p. žr. Merkys V. Simonas... –P.7.

⁴⁶ Rusijos valstybinis istorijos archyvas Peterburge (toliau – RVIAP). F.1343.A.20.B.2485.L.23; už leidimą pasinaudoti išrašais iš šio archyvo bei vertingus patarimus širdingai dėkoju profesorui Vytautui Merkiui.

⁴⁷ Janulaitis A. Simanas... –P.250.

⁴⁸ Žr. Meilus E. Lenkimai...

⁴⁹ Janulaitis A. Simanas... –P.250; žr. Merkys V. Simonas... –P.7; Liturginis kalendorius. –K. – V., 1984. –P.30.

⁵⁰ Merkys V. Simonas... –P.8.

⁵¹ LBA. Mirties reg. L.65.

⁵² LVIA.F.669.A.1.B.91.L.958v.

⁵³ Biržiška V. Aleksandrynas... –P.11; Merkys V. Simonas... –P.8.

⁵⁴ LVIA.F.669.A.1.B.77.L.986v–987.

⁵⁵ Merkys V. Simonas... –P.8–9.

dar būdamos kūdikiais⁵⁶. Paskutinis vaikas šeimoje buvo sūnus Aleksandras (žr. 2 lentelę 3.7), kurio, kaip ir brolio Simono, gimimo metrikų nuoraše pažymėta, kad abu tėvai ir krikštatėvis Motiejus Pukinskis yra kilmingi⁵⁷. Čia mes vėl susiduriame su kilmingumo klausimu, nes trijų žinomų Simono ir Aleksandro pusbrolių – Antano⁵⁸, Jono⁵⁹ ir Petro⁶⁰ (žr. 2 lentelę 3.8, 3.9, 3.10 ir 3a lentelę 8.3, 8.4, 8.5) – gimimo metrikuose tėvai neįvardinti kaip kilmingi, nors 1820 m. bajorystės įrodinėjimo pergamente (žr. priedus) tokiais vadinami. Minėtas pergamentas rodo, kad Jokūbas turėjo dar du sūnus – Izidorių ir Tadą (jie galėjo gimi tarp 1763–1776 m.), bet kadangi trūksta duomenų (Kotrynos Daukantienės antkapyje minimi trys dieveriai, kurių vardai nenurodyti), to tvirtinti negalima. Kita vertus, kad jie abu gyveno, turėjo vaikų (tai nurodyta pergamente), kaip matysime toliau, yra dokumentais patvirtinta.

Ką dar galima būtų pasakyti apie nekilminguosius Daukantus?

Iš 1-osios lentelės duomenų matyti, kad valstietiška Daukantų giminė greičiausiai išsirutuliojo iš dviejų Skuodo valdos kelmų. Pirmas ir galbūt pagrindinis kelmas buvo keliolika kilometrų apie Ylakius išsimėtę kaimeliai (Medsėdziai, Klauseikiai, Remezai, Dilbikiai, Gailaičiai, Kerviai, Vižančiai, Juknaičiai, Stripiniai, Klaišiai, Ketūnai, Kuliškiai). Antras, kiek mažesnis, bet mus ne mažiau dominąs Daukantų giminės kelmas buvo išsimėtę apie Lenkumus kaimeliai (Veitai, Luknės, Paluknė, Večiai, Šakaliai, Plaušiniai, Kuliai). Šiuos du kelmus lyg ir siejo aplink Skuodą išsidėstę kaimeliai (Kulai, Rūšupiai) ir bendra priklausomybė Skuodo grafystei. Tiesa, Šakalių kaimas, kuriame gyveno Andrius Daukantas (žr. 1 lentelę), įėjo į Salantų dvaro valdas ir priklausė Onai Vainienei, bet jis yra netoli Lenkimų. Salantų dvare 1766–1768 m. skalbėja dirbo ir kasmet už tai gaudavo algą Magdalena Daukantienė⁶¹. Matyt, ji buvo iš Šakalių kaimo. Beje, 1769 m. Lietuvos išdo komisijos sudarytame Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pasienio muitinių aprašyme yra minimas kažkoks valstietis Daukantas, priklausęs Skuodo dvarui ir gyvenęs tarp Kuksinės kaimo ir Lenkimų prie brastos per pasienio upę Šventąją⁶². 1800 m. Lenkimų valdos plane maždaug toje vietoje pažymėtas Daukantų apyrbis⁶³.

Visi 1-oje lentelėje suminėti Daukantai turėjo sodybas su žemės sklypais, atlikinėjo paskirtas prievoles ir veik niekuo nesiskyrė nuo kitų Skuodo grafystės valdinių. Išskirti galima nebent 1717 m. minimą Danielių Daukantą, pramintą kazoku (žr. 1 lentelę). Gal jis tarnavo Sapiegu

kariuomenėje kazoku ir už tai gavo sklypą, o gal po tarnybos grįžo į ištuštėjusią po maro tėvų sodybą, nes 1720 m. jau kazoku nebevardinamas. Išskirtinas ir Simono tėvas Jurgis Daukantas, kuris jau 1795 m. inventoriuje įvardintas eiguliu (žr. 1 lentelę), juo buvo ir 1799 m.⁶⁴ Kažkoks Jurgis Daukantas įrašytas 1784 m. Lenkimų inventoriuje (žr. 1 lentelę), bet nežinia, ar jis – Simono tėvas.

Peržvelgus faktus apie valstietiškos Daukantų kilmės versiją, krinta į akis tai, kad tiek Jokūbas, tiek ir Jurgis Daukantai bent porą kartų (sūnų krikštytųjų metrikuose) vadinami bajorais. Taip pat vadinamos ir jų žmonos, ypač Kotryna Odinaitė, kuri ir mirties registracijos įrašė 1847 m. vadinama kilmingąja (urodzona), kaip, beje, ten pat vadinamas ir jos velionis vyras Jurgis⁶⁵. Tad peržvelkime, kas žinoma apie bajorišką Daukantų kilmę.

KILMINGIEJI DAUKANTAI

Kad Daukantų giminėje būta net trijų kilmingų šakų ir turėta trys herbai (Oliva, Laivas ir Naktikovas), žinoma jau senokai, apie tai rašyta⁶⁶. Kadangi 1820 m. Daukantų bajorystės patvirtinimo dokumente (žr. priedus) bei Valdančiojo senato heroldijoje buvusioje Daukanto bajorystės byloje⁶⁷ pažymėta, jog Simonas priklauso Olivos herbo giminei, tad, remdamiesi

⁵⁶ Ten pat. – P.9; LBA. Mirties reg. L.78, 87v.

⁵⁷ Merkys V. Simonas... – P.10; beje, RVIAP.F.1343.A.20.B.2485.L.23 esančiame Aleksandro gimimo metrikų nuoraše pažymėta, kad ir krikštamotė – Marija Daukantienė – yra kilminga, nors šis nuorašas greičiausiai darytas iš dabar LVIA.F.669.A.1.B.208.L.31 esančio nuorašo, o ten tokios nuorodos nėra.

⁵⁸ LVIA.F.669.A.1.B.208.L.6.

⁵⁹ Ten pat. L.42v.

⁶⁰ Ten pat. B.150.L.101.

⁶¹ LVIA.F.443.A.2.B.79.L.271, 286, 302.

⁶² LVIA.F.SA.B.3811.L.22.

⁶³ LVIA.F.1292.A.1.B.152 (nurodė A. Baliulis); žr. Žemaičių praeitis. – V., 1993. – T.3.

⁶⁴ Merkys V. Simonas... – P.15.

⁶⁵ Ten pat. – P.8; LVIA.F.669.A.1.B.1063.L.424v.

⁶⁶ Uruski S. Rodzina. Herbarz szlachty Polskiej. – Warszawa, 1906. – T. 3. – S.239 (toliau – Uruski S. Rodzina).

⁶⁷ RVIAP.F.1343.A.20.B.2485.

šiais dokumentais, patyrinėkime duomenis apie šią giminės šaką.

Svarbiausias dokumentas yra, be abejo, jau minėtas 1820 m. Daukantų bajorystės patvirtinimo pergamentas (žr. prieduose tekstą, toliau – tekstą). Šio dokumento tikrumą ar netikrumą, padirbimo galimybes ir kitus su juo susijusius klausimus yra visokeriopai aptaręs V. Merkys⁶⁸. Tačiau pagal šiame pergamente išdėstytus faktus nubraižę genealogines lenteles (žr. 3, 3a, 3b, 3c lenteles) ir palyginę jas su kita turima archyvine medžiaga, galime atsekti, kurie šiame pergamente išdėstyti faktai yra tikri ir kurie abejotini.

1820 m. pergamente tvirtinama, kad Daukantų giminė žinoma nuo senovės, kai, pasak Dluogošo, Vytautas siuntė pasiuntinį Daukantą su kitais pas Jogailą tartis dėl abiejų valstybių suvienijimo (žr. teksto 7 eilutę).

Aptikti šį faktą patvirtinančių originalių dokumentų nepavyko, nes J. Dluogošo kronikoje nurodomas tik Andrius Devknetovičius (Andrzej Dewknetowicz), 1413 m. Horodlės unijos metu priėmęs "Kiaulytės" (Świnka) herbą⁶⁹. V. Semkovičius mano, kad tai galėjo būti Daukantas⁷⁰. Jei taip, tai čia ir buvo ta 1820 m. pergamente minima pasiuntinybė. Kad Daukantai gyveno ir buvo bajorai jau Vytauto laikais, rodo 1422 m. Vytauto laiškas Žemaitijos vietininkui Kęsgailai dėl žmonių dovanojimo išvardintiems žemaičių bajorams⁷¹. Tarp kitų apdovanotų bajorų buvo ir Daukantas, gavęs žmogų, vardu Vonišis (Wonyszysz)⁷².

Todėl prielaida, kad bajorų Daukantų giminė siekia dar Vytauto laikus, neturėtų kelti abejonių.

Kaip jau pažymi V. Merkys, pirmas konkretus asmuo, nurodytas pergamente, – Stanislovas (žr. 3 lentelę 1.1), o konkreti data – 1644 m., kai gyveno Stanislovo sūnus Andrius (žr. 3 lentelę 2.1). Išeitų, kad Stanislovas gyveno apie XVI a. vidurį ar antrąją pusę.

Iš tikrųjų kai kurie išlikę seni dokumentai rodo, kad XVI a. gyveno ne vienas Stanislovas Daukantas. Pirmiausia čia paminėtina Žemaitijos žemės teismų knygoje 1686 m. vasario 13 d. įrašyta 1666 m. spalio 26 d. byla dėl Dabikinės valdos tarp Daukantų ir kitų į ją pretenduojančių⁷³. Šioje didžiulėje byloje tarp gausios medžiagos, pateiktos teismui besibylinėjančių pusių, įrodinėjant savo teises į žemę (tai šiuo atveju mums neįdomu), yra glaustai pateikta ir Daukantų genealogija, bet, deja, beveik be datų⁷⁴. Kai kurias datas galima atsekti pagal teisme pateiktus aktus bei kitus išlikusius originalius dokumentus. Remiantis visa šia medžiaga, sudaryta 5 lentelė.

Sprendžiant iš ankstyviausių datų (1557 m.), pirmieji šiuose dokumentuose

užfiksuoti Daukantai (žr. 5 lentelę 1.1, 2.1) galėjo gyventi apie 15 a. vidurį ir antroje šio amžiaus pusėje. Tiesa, jau minėtoje 1666 m. byloje pateiktoje Daukantų genealogijoje yra vienas praleidimas – joje nurodoma, kad Jurijus (žr. 5 lentelę 3.2) turėjo keturis sūnus (žr. 5 lentelę 5.4, 5.5, 5.6, 5.7)⁷⁵, bet toliau iš tekste pateiktų dokumentų aiškėja, kad tai buvo ne sūnūs, o anūkai, sūnus tebuvo vienas – Stanislovas (žr. 5 lentelę 4.3)⁷⁶. Šis Stanislovas turėjo minėtus keturis sūnus, tarp jų ir 1820 ir 1832 m. Daukantų bajorystės įrodinėjimo dokumentuose užfiksuotą giminės pradininką Stanislovą (žr. 3 ir 4 lenteles 1.1 bei 5 lentelę 5.5). Turimi dokumentai rodo, jog Daukantų giminė net keturiomis kartomis senesnė, nei nurodė Simonas ir Aleksandras savo surinktoje medžiagoje. 1666 m. byla rodo, kad visa Dabikinės valda anksčiau priklausė Daukantams, tik Mikalojus (žr. 5 lentelę 2.1) padalino ją sūnams, o šie vėliau dalino savo vaikams, ir taip ši valda tai skaidėsi, tai jungėsi, bet pamažu slydo iš Daukantų rankų⁷⁷. Yra išlikę du panašūs XVI a. dokumento nuorašai – 1561 m. surašytas ir 1594 m. perrašytas Dabikinės miesto⁷⁸ inventorius su ribų

⁶⁸ Merkys V. Simonas... – P.52.

⁶⁹ Długosz J. Roczniki czyli kroniki sławnego królestwa Polskiego. – Warszawa, 1985. – Ks. 11 (1413–1430). – S.16.

⁷⁰ Semkowicz W. O Litewskich rodach bojarskich zbratanych ze szlachtą Polską w Horodle roku 1413 // Lituanio-Slavica Poznaniensia. Studia Historica. – Poznań, 1989. (toliau – Semkowicz W. O Litewskich...) – T.3. – S.127–128.

⁷¹ Jablonskis K. Nauji Vytauto laikotarpio aktai. // Praeitis. – 1933. – T. 2. – P.391; Vitoldiana. Codex privilegiorum Vitoldi Magni Ducis Lithuaniae 1386–1430. Zebrai i wydał Jerzy Ochmański. – Warszawa-Poznań. 1986. – S.92–93; t. p. žr. Акты издаваемые Виленскою комиссиею для разбора древних актов. (Акты о боярах). – Вильно, 1897. – Т.24. – С.399,477.

⁷² Ten pat.

⁷³ LVIA.F.SA.B.14718.L.721–732v.

⁷⁴ Ten pat. L.723.

⁷⁵ Ten pat.

⁷⁶ Ten pat. L.724; tai patvirtina ir XVIII a. darytame dokumentų registre dėl Pabalvėnų dvaro minimas 1586 m. žemės pardavimo aktas, kuriame minimi Sebastijonas ir Venckus Daukantai, Stanislovo sūnūs ir Jurijaus anūkai bei Steponas, Stanislovo sūnūs ir Mikalojaus anūkas (žr. MABRS.F.21–1229. L.1).

⁷⁷ LVIA.F.SA.B.14718.L.721–732v.

⁷⁸ Apie Dabikinės miestą žr. Baliulis A. Apie Akmenę ir Dabikinę XVI–XVIII amžiuje // Žemaičių praeitis. – V., 1993. – T. 3.

aprašymu⁷⁹. Šiame ribų aprašyme minimos ir "bajoriškos Stanislovo Daukanto žemės"⁸⁰, tik nelabai aišku, kurio iš trijų ar keturių apie 1561 m. galėjusių gyventi Stanislovų (žr. 5 lentelę 3.1, 4.3, 5.3, 5.5), bet greičiausiai kažkurio iš tiesioginių (?) Simono protėvių (žr. 5 lentelę 4.3, 5.5).

Dar vienas Stanislovas Daukantas, bet jau kitos šakos (žr. 5 lentelę 5.3), minimas originaliame 1605 m. dokumente, kur jis parduoda savo Dabikinės dalį broliui Jonui (žr. 5 lentelę 5.1)⁸¹. Beje, šis pardavimo aktas minimas ir 1666 m. byloje⁸². Kažkoks Stanislovas Daukantas minimas 1604 m. akte, atidalinančiame jam priklausančio Pabalvėnų dvaro (prie Tryškių) žemes Stanislovui Gudavičiui⁸³. Kad tai tas pats, vienas iš dviejų brolių, paaiškėja iš Lietuvos Metrikoje esančio 1593 m. gegužės 20 d. valdovo Zigmanto Vazos įsakymo nuorašo, liepiančio ištremti iš LDK Steponą Stanislovaitį Daukantą už nuo 1585 m. nevykdomą teismo sprendimą dėl Pabalvėnų dvaro žemių⁸⁴. Šiame dokumente minimas ir Stepono Stanislovaičio Daukanto sūnus Jonas Steponaitis, taigi vienas iš anksčiau minėtų dviejų brolių (žr. 5 lentelę 5.1).

Ištremtasis brolių tėvas Steponas Stanislovaitis (žr. 5 lentelę 4.2) minimas kiek ankstesniuose originaliuose dokumentuose: 1568 m. gruodžio 10 d. ir 1573 m. spalio 27 d. Steponas Stanislovaitis Daukantas iš Dirvėnų valsčiaus savo parašu ir antspaudu laidavo du dokumentus⁸⁵. Šie dokumentai įdomūs tuo, kad ant jų yra išlikę įspausti du nesugadinti Stepono Stanislovaičio Daukanto antspaudai⁸⁶. Pirmame – 1568 m. dokumeto antspaude yra pavaizduotas "Liubič"⁸⁷ herbas su dviejų S raidžių monograma virš jo. Antrame – 1573 m. dokumento antspaude atrodo pavaizduotas panašus į pirmąjį "Naktikovo"⁸⁸ herbas su tokia pat monograma viršuje. Keista, kad vienas ir tas pats asmuo per 5 metus pakeitė, nors ir į panašų (abiejuose pagrindinis elementas – pasaga) savo herbą. Bet prisimenant, kad viena iš Daukantų giminės šakų kaip tik ir turėjo "Naktikovo" herbą⁸⁹, galima manyti, jog kaip tik tuo laikotarpiu (apie 1570 m.) jie tą herbą ir įgyja, tik neaišku, kaip ir kodėl⁹⁰.

Deja, nuo penktos kartos ir XVII a. pradžios apie "Naktikovo" Daukantų giminės šaką 1666 m. byloje duomenų nebėra (žr. 5 lentelę 5.1–5.3). Tarp Senato heroldijos departamento dokumentų Sankt Peterburge yra šio herbo giminės šakos dokumentai, 1804 m. patvirtinti Vilniaus bajorų deputacijos, o 1835 m. heroldijos departamento⁹¹. Čia pateiktoje šios šakos genealogijoje giminės pradininku nurodytas Adomas, turėjęs sūnų Kazimierą, bet nenurodyta, kada jis gyveno⁹². LVIA yra XIX ir XX amžių sandūroje daryti oficialūs herbynai, ir viename iš jų aprašyta tos pačios

Daukantų šakos genealogija⁹³. Čia nurodomas 1692 m. dokumentas, pagal kurį Adomas, Kristoforo sūnus, įsigyja valdą⁹⁴. Tokiu atveju Kristoforas Daukantas turėjo gyventi apie XVII a. vidurį ar antrąją pusę, bet vis tiek su 5 lentelėje (5.1–5.3) nutrukstančia "Naktikovo" herbo Daukantų šaka dar nesusisiekia. Greičiausiai Kristoforas Daukantas yra Stepono arba Stanislovo (žr. 5 lentelę 5.2 ir 5.3) palikuonis, nes Jonas (žr. 5 lentelę 5.1), atrodo, palikuonių neturėjo⁹⁵. Aišku tik tiek, kad ši Daukantų giminės šaka tarp kitų valdų turėjo ir Duseikių valdą⁹⁶ bei

⁷⁹ AGAD. Archiwum Skarbu Koronnego. Dz. 56. D 3. S.860 (mf. 2666) – nurodė A. Baliulis; LVIA.FSA.B.14822.L.137 (šis dokumentas įrašytas į teismo knygą tik 1785 m. ir yra tik prieš tai nurodyto dokumento ribas aprašanti dalis).

⁸⁰ LVIA.FSA.B.14822.L.137.

⁸¹ MABRS.F.264–313.

⁸² LVIA.FSA.B.14718.L.723v.

⁸³ MABRS.F.21–1549; 1606 m. Pabalvėnų dvarą Stanislovas, Stepono sūnus, pardavė broliui Jonui Daukantui (žr. MABRS.F.21–1229.L.3).

⁸⁴ LVIA.FLM.B.282(6). L.268v–269v (nurodė E. Rimša).

⁸⁵ MABRS.F.21–1570. L.2; F.21–1571.L.10v (nurodė E. Rimša).

⁸⁶ Ten pat.

⁸⁷ Niesiecki K. Herbarz Polski. (toliau – Niesiecki K. Herbarz...) – Lipsk, 1841. – T. 6 – S.142 "Lubicz".

⁸⁸ Ten pat. – T. 8. – S.397 "Ślepowron".

⁸⁹ Žr. 66 išnašą.

⁹⁰ Apie panašius herbų kitimus žr. Rimša E. Venclovas Agripa ir jo giminė (2. Agripų giminė) // LMAD.A serija. – 1986. – T. 2(95). – P.79–80.

⁹¹ Merkys V. Simonas... – P.66; RVIAP.F.1343.A.20.B.2484.L.1–66 (nuorašus maloniai davė prof. V. Merkys).

⁹² RVIAP.F.1343.A.20.B.2484.L.3–4.

⁹³ LVIA.F.391.A.8.B.2566.L.11–12v.

⁹⁴ Ten pat. L.12v.

⁹⁵ LVIA.FSA.B.14718.L.723v.

⁹⁶ LVIA.F.391.A.8.B.2566.L.12 (1779 m. Kazimieras, Kazimiero sūnus ir Adomo anūkas, palieka savo sūnui Jonui Duseikių ir kitas valdas); Kazimieras Daukantas iš Duseikių minimas ir 1775 m. bajorų sąrašuose, žr. LVIA.FSA.B.3341.L.74v. Apie tai, kam priklausė Duseikiai, žr. 1721 m. Mikalojaus, Jurgio sūnaus, Daukanto (tekste – Dowkint) testamentą (LVIA.FSA.B.14754.L.892–893v); taip pat 1766 m. dokumentą dėl kraičio (LVIA.FSA.15165.L.10) bei kitus XVIII a. dokumentus apie šią giminės šaką – LVIA.FSA.B.15165.L.22–23; B.14754.L.711–712, 976; F.1135.A.6.B.44.L.71–71v; FSA.B.15164.L.360.

"Naktikovo" herbą⁹⁷. Tad Aleksandro Daukanto teigimas, jod šie Daukantai buvo jam artimi giminės, kaip pastebėjo V. Merkys⁹⁸, nelabai tepasitvirtina. Artimai giminiuotis šios dvi Daukantų šakos galbūt galėjo tik maždaug prieš 300 m., t. y. XV ir XVI amžių sandūroje, kai iš vieno kamieno (žr. 5 lentelę 2.1) atsiskyrė dvi šakos (žr. 5 lentelę 3.1 ir 3.2).

Bet tokiu atveju kyla klausimas, kodėl tiek 1820 m., tiek ir vėliau Vilniaus bajorų deputacija tvirtino, kad Simonas ir Aleksandras Daukantai yra kilę iš "Olivos" herbo Daukantų šakos, nors "Olivos" herbas labai skiriasi (pagrindinis elementas – lelija)⁹⁹ nuo "Naktikovo" herbo. Pagal 1820 ir 1832 m. bajorų deputacijos patvirtintas Daukantų giminės genealogijas (žr. 3 ir 4 lenteles) ši giminė jungiasi (žr. 3 ir 4 lenteles 1.1) su 1666 m. byloje užfiksuota Daukantų gimine (žr. 5 lentelę 5.5). Tiesa, 1666 m. byloje nenurodoma, kokį herbą turi ši giminė, bet iš aukščiau aptartų originaliųjų dokumentų išeitų, kad tai "Naktikovo" herbo giminė.

Toks herbų neatitikimas paaiškinamas, nors ir su daugeliu klausukų, nebent tuo, kad apie XVI a. pradžią, skilus Daukantų giminei į dvi šakas, viena šaka – Stanislovo (žr. 5 lentelę 3.1) – pasiima senąjį Daukantų "Liubič" herbą, kuris netrukus pakeičiamas į panašų "Naktikovo". Antra šaka – Jurijaus (žr. 5 lentelę 3.2) – kažkuriuo metu priima Lietuvoje gana vėlyvą ir retą¹⁰⁰ "Olivos" herbą.

Tačiau čia vėl iškyla problema. Jau minėtame XIX ir XX amžių sandūros herbyne yra įrašyta "Laivo" herbo Daukantų giminė¹⁰¹. Čia kaip seniausias dokumentas nurodytas 1715 m. testamentas, pagal kurį Jonas, Vaitiekaus sūnus (žr. 5 lentelę 7.5 ir 8.2) palieka sūnui Beržų-Jonelaičių Pavandenės pavieta valdą, kuri išlaikoma šios giminės rankose veik iki XIX a.¹⁰² Tad aiškiai matyti, jog ši "Laivo" herbo giminės šaka siejasi su 1820 m. pergamente įvardijama Daukantų "Olivos" herbo gimine (žr. 3 lentelę 3.4), nes čia minima ir Beržų-Jonelaičių valda Pavandenės pavieta (žr. tekstą, 36, 38 eilutės). Vėlgi, kaip ir dėl "Naktikovo" herbo, lieka neaišku, kaip ir kada galėjo atsiskirti nuo "Olivos" herbo "Laivo" herbas, tuo labiau, kad šie herbai visiškai skiriasi ("Laivo" herbo pagrindinis elementas – laivas¹⁰³). Todėl vis daugiau įtartina darosi 1820 ir 1832 m. Simono ir Aleksandro Daukantų bajorystės dokumentų įrodinėjimo versija, jog buvusi "Olivos" herbo Daukantų giminės šaka, kuriai šie ir priklausė. Panašu, jog norint įrodyti savo bajorystę, buvo surinkta visa turima medžiaga apie Daukantus, nepaisant herbo. Kelios šakos pristatytos kaip viena giminė. Tiesa, 1820

m. bajorystę patvirtinantis dokumentas sudarytas ir išduotas ne konkrečiam asmeniui, o visai giminei, ir ji galėjo turėti kiekvienas iš išvardintų gyvų Daukantų¹⁰⁴. Bet vis tiek lieka daug neaiškumų, tuo labiau, kad ir Simono bičiulio¹⁰⁵, heraldikos specialisto, Jono Petro Dvožekio-Bohdanovičiaus apie Daukantų giminių surinktoje medžiagoje aprašytas herbas net nepanašus į "Olivos". Tai greičiausiai "Vadvič" herbas, kurio pagrindinis elementas – dvi žuvys¹⁰⁶.

Iš XVII a. yra išlikę dar keletas dokumentų, patvirtinančių 1666 m. byloje ir 1820 m. pergamente užfiksuotų asmenų autentiškumą. Tai ir 1620 m. byla dėl Valentino Daukanto (žr. 5 lentelę 6.3) daržinės Dabikinės ūkyje sudeginimo¹⁰⁷; 1680 m. sutartyje dėl Dabikinės žemių susikeitimo minimi pusbroliai – Simonas, Jokūbo sūnus (žr. 4 lentelę 4.1; 5 lentelę 8.1) ir Jonas, Vaitiekaus sūnus (žr. 4 lentelę 4.3; 5 lentelę 8.2), Daukantai ir jų dėdė Adomas (žr. 4 lentelę 3.5; 5 lentelę 7.1), palikęs jiems žemės¹⁰⁸. Kažkoks Mikalojus Stanislovas Daukantas, Stepono sūnus, minimas 1668 m. byloje dėl Kotrynos Mykolojienės Daukantienės palikto turto¹⁰⁹. Lieka neaišku, kurio Stepono sūnus (žr. 5 lentelę 4.2, 5.2, 6.7). Spėti galima nebent pagal antrą vardą – Stanislovas (žr. 5 lentelę 5.3).

Visais šiais dokumentais ir baigiasi, kad ir kaip būtų keista, ankstyviausias ir geriausias nušviestas Daukantų giminės genealogijos laikotarpis. Maždaug nuo XVII a. antros iki XVIII a. antros pusės originaliųjų

⁹⁷ RVIAPF.1343.A.20.B.2484.L.5; LVIA.F.391.A.8.B.2566.L.12.

⁹⁸ Merkys V. Simonas... – P.66.

⁹⁹ Niesiecki K. Herbarz... – T. 7. – S.84. "Oliwa".

¹⁰⁰ Horodlės unijoje šio herbo nėra (žr. Semkowitz W. O Litewskich...), įvairūs herbynai taip pat nerodo, kad šis herbas būtų žinomas Lietuvoje anksčiau nei XVI a.

¹⁰¹ LVIA.F.391.A.7.B.1788.L.89–90v.

¹⁰² Ten pat. L.90v.

¹⁰³ Žr. Niesiecki K. Herbarz... – T. 5. – S.220 "Korab".

¹⁰⁴ Merkys V. Simonas... – P.53–54.

¹⁰⁵ Abramavičius V. Simonas Daukantas Vilniuje // Literatūra ir menas. 1963. spalio 26. Nr. 43 (toliau – Abramavičius V. Simonas...).

¹⁰⁶ LVIA.F.391.A.9.B.2782.L.5; Niesiecki K. Herbarz... – T. 9. – S.209 "Wadwicz".

¹⁰⁷ Nac. M. Mažvydo B RS.F.94–763.

¹⁰⁸ LVIA.F.SA.B.14717.L.491–494v.

¹⁰⁹ MAB RS.F.273–3092. L.1.

dokumentų, kurie patvirtintų 1820 ir 1832 m. bajorystės įrodinėjimo dokumentuose minimus įvykius ir asmenis, aptikti beveik nepavyko. Pirmiausia jau šiuose dviejuose dokumentuose, kaip pažymėjo V. Merkys¹¹⁰, gausu prieštaravimų ir neatitikimų (plg. lenteles 3, 3a-c ir 4). Be jau V. Merkio aptartų¹¹¹ prieštaravimų, galima paminėti, kad 1820 m. nurodoma, jog kunigui Jonui Vambutui dalis Dabikinės užstatyta 1664 m. (žr. teksto 17 eilutę), o 1832 m. jau rašoma, kad užstatyta apie 1676 m.¹¹² 1820 m. rašoma, kad 1720 m. Stanislovo Daukanto testamentas į Raseinių pavieto žemės teismo knygas įrašytas 1721 m. (žr. teksto 21 eilutę), o 1832 m. dokumente – kad įrašytas tik 1828 m.¹¹³ Tiesa, toks atvejis, kad dokumentas įrašytas į teismų knygas net du kartus, visai galimas, bet, deja, išlikusiose tų metų žemės teismo knygose šio testamento įrašo aptikti nepavyko. Kaip, beje, ir daugelio kitų aktų, kurie, kaip skelbia 1820 ir 1832 m. dokumentai, buvo įrašyti įvairiais metais įvairiose žemės ir pilies teismų knygose. Aptikti tik visų po 1794 m. gimusių ir nurodytų abiejuose dokumentuose asmenų gimimo metrikų įrašai¹¹⁴ bei Jurgio Daukanto (žr. 4 lentelę 7.1) gimimo registracijos įrašas (žr. aukščiau).

Pavyko aptikti 1832 m. dokumente minimą¹¹⁵ 1766 m. kovo 24 d. valdovo Stanislovo Augusto privilegijos 1766 m. gegužės 16 d. įrašą Žemaitijos pilies teismo knygoje¹¹⁶, kur Jokūbas Daukantas (žr. 2 lentelę 1.1, 3a lentelę 6.2, 4 lentelę 6.1) skiriamas Žemaičių kunigaikštystės generolu-vazniu (teismo antstoliu). Deja, šis įrašas kelia labai didelių abejonių: 1. braižas labai skiriasi nuo kitų toje teismų knygoje padarytų įrašų ir primena XIX a. pradžios braižą; 2. tekstas žodis į žodį (net privilegijos suteikimo ir įrašymo į teismo knygą datos) atitinka pirmame šios knygos lape įrašytą (bet skirtingu ir tikrai XVIII a. vidurio braižu) analogišką privilegiją Jurgiui Buividui¹¹⁷, tik įrašant Jokūbo Daukanto vardą ir pavardę; 3. lapo vandenženklis – AFR (be piešinio) kituose šios knygos lapuose nepasitaiko, o į E. Laucevičiaus vandenženklų katalogą neįtrauktas¹¹⁸; 4. atliekančio generolo-vaznio pareigas Jokūbo Daukanto jokiose 1766, 1767 m. ir vėlesnėse Žemaitijos teismų knygose neaptikta.

Kokiam laikotarpiui priklauso braižas, gali nuspręsti tik grafologas.

Tekstai būdavo panašūs todėl, kad tais laikais, rašant įvairias privilegijas, buvo vartojami trafaretai. Bet kad atitiktų iki mažiausių smulkmenų (tiesa, Daukanto privilegijoje kai kurios santrumpos kiek labiau išskleistos), labai abejotina, nes analogiškos to laikotarpio privilegijos kitiems asmenims šiek

tiek skiriasi¹¹⁹. Jei tos privilegijos buvo įrašytos net tą pačią dieną, tai tas pats turėjo būti ir raštininkas, tačiau braižas visiškai skirtingas.

O dėl popieriaus vandens ženklų reikia pasakyti, jog ženklai su raidėmis AFR E. Laucevičiaus kataloge yra, bet su piešiniais ir apima 1770–1800 m. laikotarpį¹²⁰. Inicialai AFR, atrodo, priklausė Viešvilės popieriaus dirbtuvės savininkui Augustui Frydrichui Rydeliui (Riedel), kuris ją valdė 1768–1799 m.¹²¹. Nors popieriaus gamintojų giminė garsėjo visą XVIII a., bet inicialus AFR vartojo tik aukščiau minėtas šios giminės atstovas¹²². Išeitų, kad pagal aptariamą privilegiją Jokūbui Daukantui ji buvo užrašyta 1766 m. ant popieriaus, kuris dar nebuvo pagamintas.

Dėl gautų pareigų reikia pasakyti, jog dokumentų apie tuo pat metu gavusio lygiai tokią pačią privilegiją Jurgio Buivido, taip pat aptikti nepavyko. Bet tuo metu (1766–1767 m. ir galbūt vėliau) šiaurės Žemaitijoje generolu vazniu buvo ir stropiai šias pareigas ėjo, nes neretai minimas pilies ir žemės teismų knygose, kažkoks Motiejus Buividas¹²³. Gal tai tas pats asmuo, turėjęs du vardus, o vadinęsis vienu ar kitu. Tokių atvejų tais laikais būta nemažai, ką liudija ir Daukantų giminės (žr. 3 c lentelę) istorija.

Beje, pati generolo vaznio pareigybė iki 1766 m. dar nereiškė, kad ją turintis asmuo yra bajoras, nes tik nuo tų metų šias pareigas galėjo eiti

¹¹⁰ Merkys V. Simonas... – P.64–66.

¹¹¹ Ten pat.

¹¹² Ten pat. – P.64.

¹¹³ Ten pat. – P.65.

¹¹⁴ LVIA.F.669.A.1, atitinkamų metų gimimų registracijos knygos.

¹¹⁵ Merkys V. Simonas... – P.65.

¹¹⁶ LVIA.F.SA.B.14563.L.42–42v.

¹¹⁷ Ten pat. L.1–1v, knygoje visi aktai įrišti ne chronologiškai.

¹¹⁸ Laucevičius E. Popierius Lietuvoje XV–XVIII a. – V., 1967 (toliau – Laucevičius E. Popierius...).

¹¹⁹ Žr. analogiškas privilegijas – 1769 m. Jonui Michalskiui (LVIA.F.SA.B.14563.L.481); 1767 m. Rimkevičiui (LVIA.F.SA.14808.L.143); 1767 m. Jonui Abramavičiui (LVIA.F.SA.14955.P.609–612).

¹²⁰ Laucevičius E. Popierius... (Atlasas) – P.45–46. Nr. 260–262.L.460. Nr. 3399.

¹²¹ Laucevičius E. Popierius... – P.112, 113, 142, 149.

¹²² Ten pat. – P.125, 131, 139.

¹²³ LVIA.F.SA.B.14808.L.57, 341, 362v; B.14955.P.211,390, 543, 557.

vien bajorai¹²⁴. Turbūt tai žinojo tie, kurie, iš visko sprendžiant, apie 1827 m. parašė Jokūbui Daukantui skirtą privilegiją. 1827 m. minimi todėl, kad tų metų gruodžio 30 d. buvo išduotas Daukantui (greičiausiai Aleksandrui) šios privilegijos išrašas – kaip ir 1829 m. gruodžio 28 d., tik nenurodant, kam išduotas¹²⁵.

Ši "1766 m. privilegija" Jokūbui Daukantui faktiškai yra vienintelis turimas dokumentas iš XVIII a. antros pusės, Simonui Daukantui ir jo broliui Aleksandrui svarbus įrodinėjant jų priklausomybę kilmingųjų luomui. Tiesa, yra keletas dokumentų iš šio laikotarpio, bet jau apie kitą šios giminės šaką (žr. 3 c lentelę). Apie 1791 m. dažnai teismuose bylinėjosi Vincentas Daukantas¹²⁶ (žr. 3 c lentelę 7.10). O štai Steponas (?), Martynas (žr. 3 c lentelę 6.9) ir Pranciškus (žr. 3 c lentelę 6.8 ar 7.14) Daukantai 1794 m. gegužės 5 d. Telšiuose tarp daugelio kitų Žemaitijos bajorų pasirašė aktą, kad prisijungia prie T. Kosciuškos sukilimo¹²⁷. Beje, Pranciškus turbūt buvo beraštis, nes prie jo pavardės pažymėti trys kryžiuokai. Tas faktas, kad keli Daukantai pasirašo po sukilimo aktu, truputį papildoma istoriją, žinoma iš Simono motinos antkapinio akmens, apie jos, jos vyro – Simono tėvo – ir trijų dieverių dalyvavimą šiame sukilime¹²⁸. Šie besisieję faktai vargu ar liudija, kad šios dvi Daukantų šakos (žr. 3 a ir 3 c lenteles) giminiavosi, bet rodo, kad joms nebuvo svetimas patriotizmo jausmas. Šis momentas tikriausiai suvaidino nemažą vaidmenį formuojant patriotinę Simono pasaulėžiūrą¹²⁹.

Daugelį 3, 4 ir 5 lentelėse paminėtų asmenų ir kai kuriuos faktus, susijusius su jais bei užfiksuotus įvairiuose dokumentuose, patvirtina jau minėta XIX a. heraldiko Jono Petro Dvožekio-Bohdanovičiaus¹³⁰ surinkta medžiaga apie Daukantų giminę jo ruoštam leidiniui "Lietuvos bajorų herbynas"¹³¹. Deja, ši medžiaga yra labai netvarkingai surašyta. Nelabai aišku, kas iš kur paimta, todėl sunku ja pasinaudoti. Vis dėlto matyti, kad daugelis asmenų ir nemažai faktų iš šios medžiagos, ypač iš XVII a., aptinkami tiek 1820 m. pergamente, tiek ir kituose aptartuose dokumentuose. Yra duomenų ir iš XVIII a., bet kad ir kaip būtų keista, nors J. P. Dvožekis-Bohdanovičius ir įtariamas padėjęs padirbdinti Simonui Daukantui bajorystės dokumentus¹³², jo surinktoje medžiagoje apie Daukantų giminę svarbiausi ir įtartiniausi dokumentai bei asmenys neminimi, nors medžiaga atrodo surašyta jau po 1829 m. Čia neminimas nei Jonas, Jokūbo sūnus (žr. 3 lentelę 4.2 ir 4 lentelę 4.1), nei 1720 m.

Stanislovo (žr. 3 ir 4 lenteles 5.1) testamentas (žr. teksto 21 eilutę) nei 1766 m. valdovo privilegija Jokūbui (žr. 2 lentelę 1.1, 3 a lentelę 6.2 ir 4 lentelę 6.1) dėl generolo-vaznio pareigų. Taigi pasitvirtina V. Merkio nuomonė, kad J. P. Dvožekis-Bohdanovičius negalėjo padėti Simonui Daukantui pasidirbdinti bajorystės dokumentų¹³³, tad lieka klausimas – ar buvo šiuose dokumentuose kas nors padirbta, o jei taip, tai ar reiškia, kad Simonas Daukantas nebuvo bajoras?

KILMINGI AR NEKILMINGI?

Šis klausimas taip ir lieka be atsako. Aptariamuoju laikotarpiu (XVII–XVIII a.) visoje LDK ir ypač Žemaitijoje, kaip žinoma, smulkioji bajorija ir valstiečiai taip susiję, kad kartais sunku pasakyti, kas kilmingas, o kas ne. Priežastys labai įvairios, bet tai – jau kitos studijos tema¹³⁴. Mus šiuo atveju domina, kiek Simono Daukanto giminė susieta su neabejotinai kilmingais Daukantais. Tad patyrinėkime, kurie jau aptartos medžiagos faktai kelia abejonių, kurie – ne.

Iš visų 1820 m. bajorystės patvirtinimo dokumente minimų Daukantų didžiausių abejonių kelia du – Jonas (žr. 3 lentelę 4.2) ir jo sūnus Stanislovas (žr. 3 ir 3 a lenteles 5.1). Abejotinos ne tiek pačios asmenybės – jos greičiausiai egzistavo, nes senelis Jokūbas mirė, kai Simonui buvo 10 metų (žr. 2 lentelę) ir turbūt suspėjo papasakoti, kas buvo jo (Jokūbo) tėvas ir senelis. Įtartinai pergamente minimi dokumentai, pagal kuriuos

¹²⁴ Góralski Z. Urzędy i godności w dawnej Polsce. – Warszawa, 1983. –S.225.

¹²⁵ LVIA.F.SA.B.14563.L.42v.

¹²⁶ LVIA.F.SA.B.14828.L.352, 441, 575.

¹²⁷ LVIA.F.SA.B.15166.L.714, 714v, 716.

¹²⁸ Kviklys B. Mūsų Lietuva. – Bostonas, 1968. –T. 4. –P. 301; Merkys V. Simonas... –P.8.

¹²⁹ Žukas S. Simonas Daukantas. –K.,1988 (toliau – Žukas S. Simonas ...) –P.10.

¹³⁰ Abramavičius V. Simonas...

¹³¹ LVIA. F.391.A.9.B.2782.L.5.

¹³² Abramavičius V. Simonas...; Biržiška V. Aleksandrynas ... –P.7.

¹³³ Merkys V. Simonas... –P.51, 54.

¹³⁴ Plačiau žr. Ichnatowicz I., Mączak A., Zientara B., Żarnowski J. Społeczeństwo polskie od X do XX wieku. – Warszawa, 1988. –S.264–275, 291–307.

Jonas (žr. 3 lentelę 4.2) šliejasi prie bajoriškos Daukantų giminės, tariamas Stanislovo (žr. 3 ir 3 a lenteles 5.1) žemės valdymas. Neaišku, kaip Jonas (žr. 3 lentelę 4.2 ir 4 lentelę 4.1) tapo Jokūbo (žr. 3 ir 4 lenteles 3.3 ir 5 lentelę 7.2) sūnumi, nes jokių kitų tai patvirtinančių dokumentų nerasta. 1820 m. pergamente nurodoma, kad Jonas yra Jokūbo sūnus, ką patvirtina 1600 m. į Žemaitijos kunigaikštystės pilies teismo knygą įrašytas dokumentas apie Jono Pilipavičiaus patirtą žalą nuo Jokūbo ir jo sūnaus Jono Daukantų (žr. tekstą, 16 eilutę). Jau minėtoje 1666 m. byloje dėl Dabikinės tarp Daukantų ir jų kaimynų minimi ir Jokūbas, ir Jonas Pilipavičius, ir Stanislovas Kasperavičius, ir Jonas, Vaitiekaus sūnus Daukantas, bet neminimas Jonas, Jokūbo sūnus¹³⁵. Abiejuose dokumentuose skiriasi datos – 1600 ir 1660 bei 1666 m. Greičiausiai bus suklydęs raštininkas, 1820 m. įrašinėjęs į pergamentą tekstą, vietoj 1660 ar 1666 m. įrašęs 1600 m. Matyt, panašiai atsitiko ir su prieš tai šiame pergamente minėto Jadvygos Šablovskaitės-Daukantienės testamento data – 1600 m. (žr. tekstą, 14 eilutę). 1666 m. byloje ne sykį nurodoma, kad Jokūbas Daukantas yra savo brolio Vaitiekaus vaiku, tarp jų ir Jono, globėjas. Minimas ir jo paties sūnus Simonas¹³⁶. 1820 m. pateikiant medžiagą patvirtinti bajorystei, buvo pasinaudota terminų panašumu: sūnus (cūī) ir sūnėnas (cūīīāāö), o išrašant dokumento nuorašą, iš teismo knygos žodis "sūnėnas" pakeistas į "sūnus". Taip Jokūbas (žr. 3 ir 4 lenteles 3.3 ir 5 lentelę 7.2) Daukantas "įsigijo" antrą sūnų Joną (žr. 3 lentelę 4.1 ir 4 lentelę 4.1), o kilmingų Daukantų giminės medis lyg ir išaugino naują šaką. Kad taip atsitiko, liudytų ir tai, jog šiai šakai bene daugiausia dėmesio skiriama 1820 m. pergamente ir kad šios šakos pradininkas Jonas, Jokūbo sūnus (žr. 3 lentelę 4.2 ir 4 lentelę 4.1) bene daugiausia kartų (5) čia minimas. Tris kartus jis minimas įrodinėjant, kad egzistavo (žr. tekstą, 16 eilutę), ketvirtą kartą – pažymint, kad jis – pirmoji šaka, atsiskirianti nuo šių namų ir įgyjanti Sevenbergo salą (žr. tekstą, 18 eilutę). Penktą kartą minimas, kai, pradėdant aptarti antrą šių namų šaką, pabrėžiama, kad Jonas, Vaitiekaus sūnus (žr. 3 lentelę 4.3 ir 5 lentelę 8.2), yra Jono, Jokūbo sūnaus, pusbrolis (žr. tekstą, 33 eilutę). Tokiu būdu bent tris kartus šiame dokumente bandoma pagrįsti Jono, Jokūbo sūnaus, giminystę su neabejotinai kilminga Daukantų giminės šaka, o tai jau kelia abejonių. Beje, kažkoks Jonas Daukantas 1695 ir 1708 m. gyveno Luknėse (žr. 1 lentelę), bet ar jis giminiavosi su aptartu Jonu, Jokūbo sūnumi, sunku

pasakyti; pagal gyvenamąjį laiką taip lyg ir galėtų būti.

Apie Jono sūnų Stanislovą (žr. 3, 3 a ir 4 lenteles 5.1), kaip minėta, taip pat jokių tikrų žinių nėra. Daukanto tokiu vardu net to laikotarpio inventoriai nemini (žr. 1 lentelę).

Bet apie antrąjį Jono sūnų Dovydą (žr. 3 ir 3 b lenteles 5.2) žinių galima rasti, nes tokiu vardu Daukantai minimi 1695–1755 m. inventoriuose (žr. 1 lentelę) ir Lenkimų bažnyčios vedybų, krikšto ir mirties registracijos knygose. Tačiau tiesiogiai susieti visus čia minimus Dovydus sudėtinga, nes trūksta medžiagos. Neabejotina tik, kad nuo 1732 m. Lenkimuose minimas¹³⁷ ir 1783 m. sausio 1 d. miręs 92 metų Dovydas¹³⁸ taip pat 1747 ir 1755 m. inventoriuose (žr. 1 lentelę) minimas Dovydas yra vienas ir tas pats asmuo. Sprendžiant pagal nugyventus metus, jis turėjo gimti apie 1694 m., net jei, kaip ir Simono senelio Jokūbo atveju (žr. aukščiau), amžius nurodytas nelabai tiksliai. Jis turėtų skirtis tik keletu metų. Todėl jis nelabai galėtų būti pergamente minimu Dovydu, nes šis jau apie 1700 m. turėjęs 4 sūnus (žr. tekstą, 20 eilutę). Juo galėtų būti 1695 ir 1708 m. inventoriuose minimas bendravardis (žr. 1 lentelę), tuo labiau, kad šis inventoriuose minimas Dovydas gyveno apie Ylakius (žr. 1 lentelės paaiškinimus), o pergamente nurodyto Dovydo keturi anūkai – (žr. 3 b lentelę 7.6–7.9) krikštyti Ylakuose (žr. tekstą, 31 eilutę). Tačiau kaip tik dėl tų anūku ir iškyla keletas klausimų.

Jau aukščiau minėta, kad sprendžiant pagal XVIII a. inventorius, vėlyva tėvystė nebuvė retas reiškinys. Vis dėlto keista, kad net trys Dovydo sūnūs (žr. 3 b lentelę 6.3–6.5) susilaukė sūnų, turėdami gerokai per 50 m., o ir ketvirtasis (žr. 3 b lentelę 6.6), turėdamas apie 40 m. Nors, tiesą sakant, ir šie Dovydo anūkai, pergamento duomenimis, susilaukė sūnų, būdami jau 40 ar net per 50 m. (žr. 3 b lentelę)¹³⁹. Vis dėlto ir dėl keturių Dovydo

¹³⁵ LVIA.F.SA.B.14718.L.721–721v, 723, 724, 726v, 727, 728v–729v.

¹³⁶ Ten pat.

¹³⁷ LBA. Vedybų reg. L.Iv.

¹³⁸ LBA. Mirties reg. L.7.

¹³⁹ Tadas Tomas (žr. 3b lentelę 7.7), beje, vedė, būdamas jau 49 m. (žr. LVIA. F.669.

A.1.B.357.L.323), o jo sūnaus Tado Simono (žr. 3b lentelę 8.16) krikšto registracijos įrašo nuoraše prie tėvo vardo gana aiškiai vėliau prirašytos raidės GD (žr. LVIA.F.669.A.1.B.208.L.87). Lygiai taip pat raidės GD vėliau prirašytos prie

anūkų krikšto datų tikrumo kyla abejonų, nes štai 1762 m. balandžio 12 d. Lenkimuose buvo pakrikštytas Mykolas Daukantas, Mykolo ir Barboros Veitaitės sūnus¹⁴⁰, bet, kaip jau aukščiau rašyta, nepažymint, jog tėvas kilmingas. Jei tai – ne atsitiktinis sutapimas, tada jie – tie patys tėvas ir sūnus Mykolai Daukantai (žr. 3 b lentelę 6.3 ir 7.6), minimi pergamente, o tai reiškia, jog raštininkas tyčia ar netyčia lygiai 4 m. apsiriko, įrašydamas krikšto datą ir vietą. Tad, jei visa Sevenbergo salos istorija išgalvota, kaip jau nustatė V. Merkys¹⁴¹, tai ir su ta istorija susietos datos yra pasirinktos tai versijai pagrįsti. 1700 metai (žr. tekstą, 20 eilutę) buvo pasirinkti todėl, kad reikėjo pagrįsti salos perleidimo faktą prieš Šiaurės karą, jog paskui, karui baigiantis 1720 m., Stanislovas testamente galėtų tvirtinti, jog visi salos nuosavybės dokumentai dingę per karą (žr. tekstą, 22 eilutę). Bet kaip prie 1700 m. datos nelabai tiko Dovydo vaikų ir anūkų amžius, taip ir prie 1765 m. datos (žr. tekstą, 25 eilutę) nelabai priderintas amžius keturių Jokūbo sūnų (žr. 3 a lentelę 6.2 ir 7.2–7.5). Išėitų, kad byla tais metais buvo keliami Jokūbui ir jo mažamečiams vaikams – Jurgiui buvo 6 m., Petriui – 4, o kiek turėjo Izidorius ir Tadas, neaišku. Bet ir jie turėjo būti mažamečiai, nes, kaip aukščiau minėta, Jokūbas pirmą sykį vedė 1755 m. Taip pat neaišku, kodėl byla nebuvo keliami Jokūbo broliui Juozapui (žr. 3 a lentelę 6.1), nes ir jis buvo tėvo palikimo paveldėtojas (žr. tekstą, 22 eilutę).

Iš šių neaiškumų, kylančių iš 1820 m. Daukantų bajorystės patvirtinimo dokumento, pats neaiškiausias – herbo klausimas. Kaip galėjo bajorų deputacija patvirtinti tokį dokumentą, kuriame "Olivos" herbui priskiriama ir ta giminės šaka (žr. 3 c lentelę, taip pat 5 lentelę nuo 9.1), kuri jau 1804 m. vasario 12 d. bajorų deputacijos buvo patvirtinta kaip priklausanti "Laivo" herbui¹⁴². Peršasi V. Merkio išvados: "Svarbiausia, žinoma, reikėjo dokumentais ar kitu kuo palenkti atitinkamą bajorų deputacijos kanceliarijos tarnautoją, kad jis patikėtų genealogijos tikslumu ir gerai sesijai ar jos pirmininkui referuotų. Patys sesijos dalyviai, apskričių bajorų deputatai, vieną dieną svarstydami kelių dešimčių (69¹⁴³ – E. M.) giminių kilmingumą, į genealogijas ir jų įrodymus įsigilinti negalėjo"¹⁴⁴. Todėl kyla klausimas, ar išvis kokia nors Daukantų šaka turėjo "Olivos" herbą? Juk jokių kitų dokumentų, kurie tai patvirtintų, kol kas neaptikta. Vieninteliame tą faktą patvirtinančiame S. Urusio herbyne nurodyta, kad "Olivos" herbo Andrius Daukantas, Stanislovo sūnus, bajorystę patvirtino 1832 m., o

Andriaus sūnus Jurgis 1882 m. valdė Tiškų kaimą¹⁴⁵ Kauno gubernijoje¹⁴⁶. Kad šis herbynas nėra tikslus, patvirtina kita eilutė, kurioje aprašoma "Naktikovo" herbo Daukantų giminė, kur tvirtinama, jog Adomas, Kristupo sūnus, patvirtino bajorystę 1804 m.¹⁴⁷ Tuo tarpu iš jau minėtų oficialių bajorų deputacijos dokumentų žinoma, kad šis Adomas gyveno XVII a. antroje pusėje¹⁴⁸. Nors Simono ir Aleksandro Daukantų bajorystė bei priklausomybė "Olivos" herbui buvo patvirtinta ir 1832 m., vis dėlto pateikti argumentai kėlė per daug abejonų, ir Senato heroldijos departamentas bajorystę patvirtino tik vienam Simonui¹⁴⁹, o ne visai giminei.

Nepaisant Vytauto Merkio¹⁵⁰ bei šiame straipsnyje išdėstytų abejonų dėl gausybės klaidų ar net klastočių, esančių 1820 m. Daukantų bajorystės patvirtinimo dokumente (žr. tekstą) ir medžiagoje, 1832 m. pateiktoje Senato heroldijos departamentui¹⁵¹, vis dėlto negalima tvirtinti, kad Simono Daukanto giminės nebuvo bajorai. Mat bėgant laikui bajorystės dokumentai galėjo žūti, o norėdamas užimti tam tikrą padėtį biurokratinėje Rusijos imperijos visuomenėje bei atstatyti teisybę giminei, Simonas

kito Tado (žr. 3a lentelę 7.4) dviejų sūnų (žr. 3a lentelę 8.8 ir 8.9) toje pačioje krikšto registracijos įrašų nuorašų knygoje (žr. LVIA.F.669.A.1.B.208.L.82, 97), o štai prie kito sūnaus (žr. 3a lentelę 8.7) krikšto registracijos nuorašo, esančio kitoje knygoje, tokių raidžių nėra (žr. LVIA.F.669.A.1.B.91.L.958v). Beje, 1799 m. Simono tėvas Jurgis dalyvauja greičiausiai savo brolio Izidoriaus vestuvėse kaip liudininkas, bet nė prie vieno nepažymėta, kad kilmingas, o štai prie antro liudininko, Petro Girkonto, yra raidės GD (žr. LVIA.F.669.A.1.B.78.L.1035).

¹⁴⁰ LBA. Krikšto reg. L.46.

¹⁴¹ Merkys V. Simonas... – P. 52–53, 65.

¹⁴² LVIA.F.391.A.7.B.1788.L.90v.

¹⁴³ Merkys V. Simonas... – P.54.

¹⁴⁴ Ten pat. – P.55.

¹⁴⁵ Galbūt Tiškai, Sedos apylinkėje, Mažeikių rajone, žr. LATSŽ. P.316.

¹⁴⁶ Uruski S. Rodzina. – S.239.

¹⁴⁷ Ten pat.

¹⁴⁸ LVIA.F.391.A.8.B.2566.L.12v.

¹⁴⁹ Merkys V. Simonas... – P.66–70; taip pat žr. LVIA.F.391.A.9.B.6.L.17v (1832 m. sausio 13 d. bajorų deputacijos sprendimas patvirtinti Simonui ir Aleksandrui Daukantams bajorystę).

¹⁵⁰ Merkys V. Simonas... – P.50–55, 63–70.

¹⁵¹ RVIAP.F.1343.A.20.B.2485.

anūkų krikšto datų tikrumo kyla abejonių, nes štai 1762 m. balandžio 12 d. Lenkimuose buvo pakrikštytas Mykolas Daukantas, Mykolo ir Barbaros Veitaitės sūnus¹⁴⁰, bet, kaip jau aukščiau rašyta, nepažymint, jog tėvas kilmingas. Jei tai – ne atsitiktinis sutapimas, tada jie – tie patys tėvas ir sūnus Mykolai Daukantai (žr. 3 b lentelę 6.3 ir 7.6), minimi pergamente, o tai reiškia, jog raštininkas tyčia ar netyčia lygiai 4 m. apsiriko, įrašydamas krikšto datą ir vietą. Tad, jei visa Sevenbergo salos istorija išgalvota, kaip jau nustatė V. Merkys¹⁴¹, tai ir su ta istorija susietos datos yra pasirinktos tai versijai pagrįsti. 1700 metai (žr. tekstą, 20 eilutę) buvo pasirinkti todėl, kad reikėjo pagrįsti salos perleidimo faktą prieš Šiaurės karą, jog paskui, karui baigiantis 1720 m., Stanislovas testamente galėtų tvirtinti, jog visi salos nuosavybės dokumentai dingo per karą (žr. tekstą, 22 eilutę). Bet kaip prie 1700 m. datos nelabai tiko Dovydo vaikų ir anūkų amžius, taip ir prie 1765 m. datos (žr. tekstą, 25 eilutę) nelabai priderintas amžius keturių Jokūbo sūnų (žr. 3 a lentelę 6.2 ir 7.2–7.5). Išėitų, kad byla tais metais buvo keliama Jokūbui ir jo mažamečiams vaikams – Jurgiui buvo 6 m., Petruui – 4, o kiek turėjo Izidorius ir Tadas, neaišku. Bet ir jie turėjo būti mažamečiai, nes, kaip aukščiau minėta, Jokūbas pirmą sykį vedė 1755 m. Taip pat neaišku, kodėl byla nebuvo keliama Jokūbo broliui Juozapui (žr. 3 a lentelę 6.1), nes ir jis buvo tėvo palikimo paveldėtojas (žr. tekstą, 22 eilutę).

Iš šių neaiškumų, kylančių iš 1820 m. Daukantų bajorystės patvirtinimo dokumento, pats neaiškiausias – herbo klausimas. Kaip galėjo bajorų deputacija patvirtinti tokį dokumentą, kuriame "Olivos" herbui priskiriama ir ta giminės šaka (žr. 3 c lentelę, taip pat 5 lentelę nuo 9.1), kuri jau 1804 m. vasario 12 d. bajorų deputacijos buvo patvirtinta kaip priklausanti "Laivo" herbui¹⁴². Peršasi V. Merkio išvados: "Svarbiausia, žinoma, reikėjo dokumentais ar kitu kuo palenkti atitinkamą bajorų deputacijos kanceliarijos tarnautoją, kad jis patikėtų genealogijos tikslumu ir gerai sesijai ar jos pirmininkui referuotų. Patys sesijos dalyviai, apskričių bajorų deputatai, vieną dieną svarstydami kelių dešimčių (69¹⁴³ – E. M.) giminių kilmingumą, į genealogijas ir jų įrodymus įsigilinti negalėjo"¹⁴⁴. Todėl kyla klausimas, ar išvis kokia nors Daukantų šaka turėjo "Olivos" herbą? Juk jokių kitų dokumentų, kurie tai patvirtintų, kol kas neaptikta. Vieninteliam tą faktą patvirtinančiame S. Uruskie herbyne nurodyta, kad "Olivos" herbo Andrius Daukantas, Stanislovo sūnus, bajorystę patvirtino 1832 m., o

Andriaus sūnus Jurgis 1882 m. valdė Tiškų kaimą¹⁴⁵ Kauno gubernijoje¹⁴⁶. Kad šis herbynas nėra tikslus, patvirtina kita eilutė, kurioje aprašoma "Naktikovo" herbo Daukantų giminė, kur tvirtinama, jog Adomas, Kristupo sūnus, patvirtino bajorystę 1804 m.¹⁴⁷ Tuo tarpu iš jau minėtų oficialių bajorų deputacijos dokumentų žinoma, kad šis Adomas gyveno XVII a. antroje pusėje¹⁴⁸. Nors Simono ir Aleksandro Daukantų bajorystė bei priklausomybė "Olivos" herbui buvo patvirtinta ir 1832 m., vis dėlto pateikti argumentai kėlė per daug abejonių, ir Senato heroldijos departamentas bajorystę patvirtino tik vienam Simonui¹⁴⁹, o ne visai giminei.

Nepaisant Vytauto Merkio¹⁵⁰ bei šiame straipsnyje išdėstytų abejonių dėl gausybės klaidų ar net klastočių, esančių 1820 m. Daukantų bajorystės patvirtinimo dokumente (žr. tekstą) ir medžiagoje, 1832 m. pateiktoje Senato heroldijos departamentui¹⁵¹, vis dėlto negalima tvirtinti, kad Simono Daukanto giminės nebuvo bajorai. Mat bėgant laikui bajorystės dokumentai galėjo žūti, o norėdamas užimti tam tikrą padėtį biurokratinėje Rusijos imperijos visuomenėje bei atstatyti teisybę giminei, Simonas

kito Tado (žr. 3a lentelę 7.4) dviejų sūnų (žr. 3a lentelę 8.8 ir 8.9) toje pačioje krikšto registracijos įrašų nuorašų knygoje (žr. LVIA.F.669.A.1.B.208.L.82, 97), o štai prie kito sūnaus (žr. 3a lentelę 8.7) krikšto registracijos nuorašo, esančio kitoje knygoje, tokių raidžių nėra (žr. LVIA.F.669.A.1.B.91.L.958v). Beje, 1799 m. Simono tėvas Jurgis dalyvauja greičiausiai savo brolio Izidoriaus vestuvėse kaip liudininkas, bet nė prie vieno nepažymėta, kad kilmingas, o štai prie antro liudininko, Petro Girkonto, yra raidės GD (žr. LVIA.F.669.A.1.B.78.L.1035).

¹⁴⁰ LBA. Krikšto reg. L.46.

¹⁴¹ Merkys V. Simonas... – P. 52–53, 65.

¹⁴² LVIA.F.391.A.7.B.1788.L.90v.

¹⁴³ Merkys V. Simonas... – P.54.

¹⁴⁴ Ten pat. – P.55.

¹⁴⁵ Galbūt Tiškai, Sedos apylinkėje, Mažeikių rajone, žr. LATSŽ. P.316.

¹⁴⁶ Uruski S. Rodzina. – S.239.

¹⁴⁷ Ten pat.

¹⁴⁸ LVIA.F.391.A.8.B.2566.L.12v.

¹⁴⁹ Merkys V. Simonas... – P.66–70; taip pat žr. LVIA.F.391.A.9.B.6.L.17v (1832 m. sausio 13 d. bajorų deputacijos sprendimas patvirtinti Simonui ir Aleksandrui Daukantams bajorystę).

¹⁵⁰ Merkys V. Simonas... – P.50–55, 63–70.

¹⁵¹ RVIAP.F.1343.A.20.B.2485.

biurokratiniais metodais (kitaip ir nebuvo galima) pabandė įrodyti savo ir giminės teises į privilegijuotą kilmingųjų luomą. Kad Simono tėvas ar giminės buvo įrašyti į Skuodo grafystės inventorius (žr. 1 lentelę) ir atlikinėjo prievolės dvarui kartu su valstiečiais, dar neįrodo, kad jie buvo valstiečiai, nes iš tų pačių inventorių matyti, jog bajorkaimiuose gyvenę bajorai taip pat atlikinėjo panašias prievolės kaip ir valstiečiai. Tarp tokių bajorų 1777 m. inventoriuje minimas ponas Juozapas Daukantas, gyvenęs Būdvietės ar Būdviečių bajorkaimyje¹⁵². Gal tai kuris nors iš kelių 1820 m. pergamente minimų ir tuo laikotarpiu galėjusių gyventi Juozapų, Simono giminaičių (žr. 3 a lentelę 6.1, 3 b lentelę 6.4) arba iš abejotinių giminaičių (žr. 3c lentelę 6.7, 7.16)? Panašiai gali būti ir su 1748–1755 m. inventoriuose įrašytu Petru Daukantu, gyvenusiu Gailaičių arba Gailiškių bajorkaimyje (žr. 1 lentelę). Gal tai Simono senelio Jokūbo pusbrolis Petras (žr. 3b lentelę 6.6)?

Kad Daukantai buvo šviesūs ir visuomeniškai aktyvūs to meto Lenkimų parapijos žmonės, liudija Lenkimų bažnyčios archyve esanti Šv. Onos brolijos dokumentacijos knyga. Joje esančiame 1762 m. brolijos narių sąrašė įrašyta bent keliolika vyriškos ir moteriškos lyties Daukantu, tarp jų Simono seneliai Jokūbas ir Marija¹⁵³. 1763 m. Jokūbas jau tituluojamas brolijos ponu vizitatoriumi, o 1797 m. brolijos narių sąrašė minima Kotryna Daukantienė – greičiausiai Simono motina. Prisiminus, kad Simono tėvas Jurgis buvo miškininkas, o abu tėvai ir trys dieveriai dalyvavo Kosciuškos sukilime, kyla klausimas – negi toks visuomeninis ir pilietinis brandumas galimas XVIII a. tarp paprastų valstiečių?

Į šį ir į skyriaus pavadinime iškeltą klausimą atsakymą galbūt galima rasti Akmenės ar kitose bažnyčiose esančiuose krikšto, mirties ar vedybų registracijos knygoje arba archyvuose saugomuose kitos rūšies dokumentuose¹⁵⁴.

PRIEDAI

Čia skelbiamas vienas dokumentas ir penkios lentelės

Skelbiamo dokumento tekstas parengtas vadovaujantis Lenkijoje išleisto XVI–XIX a. vidurio istorijos šaltinių publikavimo instrukcijos (In-

strukcja wydawnicza dla źródeł historycznych od XVI do połowy XIX w., red. K. Lepszy. Wrocław. Ossolineum. 1953) nurodymais. Teksto rašyba perteikiama sumoderninta. Paliekami tekste vartojami paprasti skliaustai, o įvestuose laužtiniuose skliaustuose rašomi parengėjo papildymai. Įprastiniai žodžių sutrumpinimai atskleidžiami, neišskiriant jų skliaustais. Paliekamos tekste vartojamos dvi santrumpos: r. – rok, ur. – urodzony. Vietovardžių ir asmenvardžių skirtingai vartojamos formos nevienodinamos. Kas penkta eilutė sunumeruota.

Tekstą skelbimui parengė Romualdas Firkovičius.

Už pagalbą šifruojant kai kurias sunkiai įskaitomas pergamento vietas dėkoju Z. Kiaupai, N. Šulgienei, V. Aleksiejūnui, A. Bėkštai.

Dėkoju profesoriui V. Merkiui, kurio prieš 25 metus padarytas šio dokumento nuorašas labai padėjo susigaudyti nykstančiame pergamento tekste.

Genealoginėse lentelėse nurodomos tik krikšto datos(*), išskyrus Simono Daukanto gimimo datą (žr. 2 lentelę 3.1); jei nurodomi tik metai, tai reiškia, kad jie apskaičiuoti pagal kitus duomenis (dažniausiai iš mirties metrikų). Mirties(+) ir vedybų(x) datos taip pat nurodomos pagal datas dokumentuose. Jei daugiau nei viena žmona (vyras), prieš vedybų datą nurodomas eilės numeris, o po vaikų esantis skliaustuose numeris rodo, nuo kurios motinos (tėvo). Pirmas skaičius prieš vardą nurodo kartos eilę, o antras skaičius – tos kartos atstovo vietą. Punktyrinė linija reiškia abejotiną šaką.

Įjungus Lietuvą į Rusijos imperijos sudėtį, buvo įvestas senasis – Julijaus kalendorius, kuris nuo naujojo Grigaliaus XIX a. atsiliko 12 dienų; bet kadangi nelabai aišku, kada tiksliai bažnyčiose jis pradėtas naudoti (nes XVIII a. pabaigoje pasitaiko ir vienokio ar kitokio datavimo), – paliekamos dokumente įrašytos datos.

¹⁵² LVIA.F.525.A.8.B.842.L.66; LATSŽ. P.42.

¹⁵³ LBA. Lenkimų bažnyčios Šv. Onos brolijos katalogas. L.4, 6.

¹⁵⁴ Akmenės bažnyčios klebono telefonu pateiktais duomenimis, šioje bažnyčioje kai kurios registracijos knygos išlikusios nuo XVII a. antros pusės, tad jose gali būti duomenų apie Joną (žr. 3 lentelę 4.2), jo sūnus – Stanislovą ir Dovydą (žr. 3, 3a ir 3b lenteles 5.1 ir 5.2) bei anūkus (žr. 3a ir 3b lenteles 6.1–6.6).

DAUKANTŲ GIMINĖS BAJORYSTĖS PATVIRTINIMO DOKUMENTAS

Vilnius, 1820.08.24

Originalas. VUB RS. F. 80-2. Pergamentas, ilgis 81 cm., plotis 66 cm. Viršutinė teksto dalis (apie 10 eilučių) labai išblukusi, per sulenkimus tekstas išsitrynęs. Tekstą sudaro 55 eilutės, antroje pergamento pusėje neįskaitomas kelių žodžių tekstas. Viršutinėje teksto dalyje, per vidurį, tarp eilučių, spalvotais aliejiniiais dažais nupieštas "Olivos" herbas su papuošimais. Teksto apačioje, per vidurį, tarp deputatų ir tarp sekretorių parašų, yra ntrupėjusio didelio raudono vaško antspaudo liekanos, kuriose matyti dvigalvio erelio ir atskirų raidžių likučiai.

WYPIS Z KSIĄG SZLACHECKICH GUBERNII LITEWSKO-WILEŃSKIEJ WYWODU FAMILII URODZONYCH DOWKONTÓW

HERBU OLIWA

Roku 1820 miesiąca augusta 24 dnia

Przed nami, Michałem Römerem radcą, marszałkiem gubernskim, Or-
deru Świętej Anny drugiej klasy kawalerem, prezydującym oraz deputata-
mi z powiatów gubernii litewsko-wileńskiej do przyjmowania i roztrzęsa-
nia wywodów szlacheckich obranymi, // złożony został wywód rodowitości
szlacheckiej familii, urodzonych Dowkontów (herbu ^{a/}), z którego gdy się
okazało, iż ta familija od najdawniejszych czasów zasłużona, z męstwa i
cnot obywatelskich pełniła znaczne Ojczyźnie swej posługi, jakoż wedle
świadectwa // Długosza Władysław Jagiełło król polski i wielki książę li-
tewski jednego z tego imienia Dowkonta na również z inszemi znakomite-
mi /j/ego mężami używał w poselstwie od Litwy do Stanów Polskich dla
zjednoczenia tych dwóch ziem sąsiedzkich w jedno państwo. Następcy zaś
// onego, niemniej świetni z urzędów jako świeckich, jako i duchownych,
równie z czynów rycerskich^b w każdym razie będąc nieoddzielnymi od życ-
liwych synów swej Ojczyzny, znani z miłości i gorliwości niepokonanej ku
onej, w obronie praw wolności, swobód i bytu // narodowego^c męstwem i
nieprzyzwyciężoną stałością^c z poświęceniem majątków i życia przeświad-
czali, iż szczylicili się klejnotem szlachectwa wywodzący się dziś jednak pierw-
szych początków swej dawności, z powodu zatracenia w czasie wojen i na-

padów wojsk nieprzyjacielskich przez zdarzone^d // wypadki, przywilejów
sobie nadanych od wielkich książąt litewskich i królów polskich nie mogąc
okazać, poczynają swój wywód próbować od Stanisława Dowmonta^e, który
równie jak jego przodkowie, zaszczycając się dostojnością szlachecką, zna-
nym był obywatelem na Żmujdzi i zo // stawił po sobie synów dwóch, Andrze-
ja i Mikołaja. Z tych Andrzej dziedziczył majątność ziemiańską w Księst-
wie Żmujdzkim wydziale dyrwiańskim, dziś w szawelskim powiecie leżącą,
Dobikinie zwaną. Po sobie nie zostawił żadnego potomstwa. Brat zaś jego
Mikołaj Stanisławowicz wydał światu synów pięciu, // Stanisława, Michała,
Jakuba, Wojciecha i Adama, o czym wszystkim przekonowując przyniosło
najprzód prawo wieczysto darowne na dobra Dobikinie od Andrzeja Sta-
nisławowicza Dowkonta Adamowi Mikołajewiczowi wydane r. 1644 de-
cembra 8, a [r.] 1645 januarii 16 w ziemstwie żmujdzkim przyznane, w //
którym jest wspomniono o Stanisławie, Michale, Jakubie i Wojciechu, sy-
nach Mikołaja Stanisławowicza a o rodzonych swoich synowcach. Powtóre,
dokument asekuracyjny od ur. ur. Adama i Jadwigi z Szablowskich Mi-
kołajewiczów Dowkontów względem zabezpieczenia dożywocia^f na dob-
rach ojczystych // Dobikiniah ur. Andrzejowi Stanisławowiczowi Dowkon-
towi r. 1645 februarii 15 wydany, a tegoż roku junii 29 w ziemstwie żmujd-
zkim przyznany. Na ostatek testament ur. Jadwigi z Szablowskich Adamo-
wej Dowkontowej na dobra Dobikinie r. 1600 lipca 13 czyniony i tegoż
roku i miesiąca 24 dnia w grodzie Księstwa Żmudzkiego // aktykowany,
któremu dobra one na synów z Jakuba i Wojciecha Mikołajewiczów Dow-
kontów rodzących się zapisuje. Z pomienionych dopiero Stanisław, Mi-
chał i Adam Mikołajewiczowie Dowkontowie nie mieli żadnego potomst-
wa. Jakub Mikołajewicz Dowkont był ojcem synów dwóch, Szymona-Kazi-
mierza dwuimiennego // i Jana, a Wojciech Mikołajewicz Dowkont jedne-
go też Jana, w przekonaniu czego obdukcja w krzywdzie ur. Jana Filipo-
wicza na ur. Jakuba Mikołajewicza i syna jego Jana Dowkontów, w r. 1600

^a Neprirašytas 5 raidžių tarpas

^b Toliau vienas žodis neįskaitomas

^c Perskaitomas abejotinas

^d Tekste toliau 3 4 žodžiai neįskaitomi

^e Taip tekste

^f dożywodzia

kwietnia 28 czyniona i tegoż roku maja 7 w grodzie Księstwa Żmudzkiego aktykowana, o pochodzeniu⁸ Jana z Jakuba Miko // łajewicza zapewnia^h. List na przyznanie prawa zastawnego od Szymona-Kazimierza dwuimiennego Jakubowicza Dowkonta księdzu Janowi Wambuttowi altaryście oszmańskiemu na część dóbr Dobikinie r. 1664 junii 2 dany, a [r.] 1666 julii 5 w ziemstwie żmudzkiem przyznany, że Szymon-Kazimierz był synem Jakuba Mikołajewicza, dowiódł. // A dokument wieczysto kwietacyjny ugodliwy od ur. Jakuba Mikołajewicza w imieniu własnym i nieletniego synowca, Jana Wojciechowicza, z rzeczy dzierżawy dóbr Dobikinia ur. Stanisławowi Kasperowiczowi r. 1661 septembra 12 wydany, a [r.] 1662 junii 14 w ziemstwie żmudzkiem przyznany, przeświadczył, że Wojciech Mikołajewicz miał syna Jana. // Szymon-Kazimierz dwuimienny Jakubowicz Dowkont, czy zostawił po sobie jakie potomstwo, nie wiadomo. Jan Jakubowicz Dowkont, pierwszą gałęź tego domu oddzielający, oprócz dóbr Dobikinie, dziedziczył jeszcze wyspę zwaną Sewenberg przy rzece Ejlingien w Księstwie Kurlandskim sytuowaną oraz wydał światu synów // dwóch, Stanisława i Dawida, co list blankietowy od ur. Dawida Janowicza Dowkonta, zrzekający się wyspy Sewenberg na rzecz brata swego rodzonego, Stanisława Janowicza, z warunkiem wypłacenia synom jego, Mikołajowi, Józefowi, Antoniemu i

20 Piotrowi Dawidowiczom, każdemu po tyńfówⁱ 30, r. 1700 februarii 2 datowany // i tegoż roku marca 23 w grodzie Księstwa Żmudzkiego aktykowany, dostatecznie dowiódł. Z tych Stanisław Janowicz Dowkont, będąc jedynym dziedzicem pomienionej wyspy Sewenberg, po swem życiu zostawił synów dwóch, Józefa i Jakuba, czego dowodem jest testament r. 1720 decembra 20 czyniony, a r. 1721 januarii 27 w ziemstwie // powiatu rosieńskiego aktykowany, w którym wszelką pozostałość (gdyż w czasie najazdu Szwedów nie tylko z pomienionej nieraz wyspy deposedowanym został, ale nawet wszelkie dokumenta na nią służące utracił) na synów swych, Józefa i Jakuba, przeznaczył z warunkiem wypłacenia synom Dawida Janowicza // Dowkontów – Michałowi, Józefowi, Antoniemu i Piotrowi - tyńfówⁱ 280 za sukcesją onym należące. W dalszej procedencji z wyrażonych dwóch synów Stanisława Janowicza Józef Stanisławowicz Dowkont był ojcem Jana, teraz wywodzącego się, przekonano o tem metryka chrztu r. 1773 maja 19 w kościele // parafijalnym szkudzkiem zapisana. A Jakub Stanisławowicz Dowkont zostawił synów czterech, Izydora^j, Piotra, Tadeusza, dopiero wywodzących się, i Jerzego, już nieżyjącego, co przeświadczył dokument kwiet-

cyjny od Michała i Józefa Dawidowiczów Dowkontów z rozpoczętego procesu ex re sukcesji z wyspy Se // wenberg należnej i odebrania zupełnej bonifikaty ur. ur. Jakubowi^k oraz Piotrowi, Tadeuszowi, Izidorowi i Jerzemu synom Dowkontów r. 1765 apryla 1 wydany, a [r.] 1797 septembra 12 w grodzie Księstwa Żmudzkiego aktykowany. Z poszczególnych dopiero

25 synów Jakuba Stanisławowicza Jerzy już nieżyjący zostawił // synów dwóch, Szymona i Aleksandra, dziś wywodzących się. Izidor Jakubowicz toż ma dwóch, Jerzego i Piotra. Piotr Jakubowicz ma trzech, Antoniego, Jana i Piotra. A Tadeusz Jakubowicz czterech, Felicjana, Józefa, Jana i Antoniego, wspólnie z sobą wywodzących się, w dowodzie czego metryki chrztu r. 1796 // oktobra 29 na Szymona, r. 1805 maja 16 na Aleksandra Jerzewiczów, r. 1804 apryla 21 na Jerzego, r. 1806 maja 31 na Piotra Izidorowiczów, r. 1793 apryla 15 na Felicjana, r. 1799 nowembra 30 na Józefa, r. 1812 junii 25 na Jana, r. 1815 nowembra 20 na Antoniego Tadeuszowiczów, r. 1802 junii 7 na Antoniego, r. 1807 februarii 13 na Ja // na Piotrowiczów w kościele parafijalnym linkimskim i r. 1810 junii 14 na Piotra Piotrowicza w kościele parafijalnym szkudzkiem zapisane dostatecznie przekonały. Po wyjaśnieniu z Stanisława Janowicza Dowkonta rozrodzonego potomstwa aż do wywodzących się, w górze wyliczonemi dowodami rodowitość szła // checką probującami, co do linii idącej z czterech synów Dawida Janowicza Dowkonta, w przekonaniu że Michał Dawidowicz był ojcem toż Michała, który zostawił po sobie synów czterech, Dawida, Filipa, Franciszka i Antoniego, dziś wywodzących się, Józef Dawidowicz spłodził syna Tadeusza-Toma // sza dwuimiennego, wywodzącego się z synem Tadeuszem-Szymonem, toż dwuimiennym, Antoni Dawidowicz dał życie Antoniemu-Piotrowi dwuimiennemu, wywodzącemu się z synami Antonim i Jerzym, a Piotr Dawidowicz miał syna Ludwika, który zostawił syna Dominika, toż dopiero wywodzącego, o tem // wszystkim metryki chrztu r. 1756 julii 8 na Tadeusza-Tomasza Józefowicza, r. 1758 apryla 12 na Michała Michałowicza, r. 1762 oktobra 4 na Antoniego-Piotra dwuimiennego Antonowicza, r. 1740 maja

⁸ pochodzie^h įskaitymas abejotinasⁱ tyńfów^j Idora^k Jakubowoi

1 na Ludwika Piotrowicza w kościele parafijalnym iłockim, r. 1798 januarii 11 na Filipa, r. 1800 januarii 13 na Dawida, r. 1804 septembra // 13 na Franciszka oraz r. 1795 decembra 11 na Antoniego Michałowiczów, r. 1804 junii 20 na Antoniego, r. 1809 martii 21 na Jerzego Antonowicza, r. 1813 augusta 11 na Tadeusza-Szymona dwuimiennego Tadeuszowicza w kościele parafijalnym linkimskim, a r. 1791 martii 2 na Dominika Ludwikowicza Dowkontów w kościele pa // rafijalnym iłockim zapisane, świadectwo dostateczne uczyniły. Drugą gałąź tego dawnego w Wielkim Księstwie Litewskim domu oznaczający Jan Wojciechowicz brat stryjeczno rodzony Jana Jakubowicza Dowkont, oprócz części dóbr Dobikinia po przodkach na niego spadłej, dziedziczył jeszcze imienicze Światyszki czyli // Ejklony zwane w powiecie Wielkich Dyrwian na Żmudzi położenie swe mające, które sprzedał ur. ur. Michałowi i Elżbiecie z Pocewiczów Witkiewiczom, o czym dokument przedaźny w r. 1703 januarii 2 wydany, a [r.] 1713 oktobra 12 na sądach ziemskich żmudzkich przyznany, zapewnił. Ten zostawił po sobie sy // na Józefa, co dowiodło prawo zastawne od jego dziada, wespół z żoną oraz z synami Józefem i Franciszkiem, na dobra Motowiany w powiecie retowskim położone, księdzu Stukiemu kanonikowi żmudzkiemu r. 1752 apryla 22 wydane, a 1797 decembra 16 do akt grodzkich powiatu telszewskiego wprowadzone. Józef Janowicz mając w swoim dzierzeniu dobra jedne ojczyste, jako to // Berże Jonotajcie w powendeńskim, Stangajcie w szadowskim powiatach położone i nabyte Motowiany w retowskim na Żmudzi, spłodził synów trzech, Józefa bezpotomnie zeszłego, Franciszka i Marcina ojców wywodzących się, jak przekonało o tem prawo zastawne na Matowiany księdzu Stukiemu wydane, które wyżej było cytowanem, // jako też prawo przedaźne na imienicze Abdyszyce i Balkiszki w powiecie wieszwiańskim leżące, od ur. ur. Wawrzyńca i Johany z Kontowtów Małachowskich ur. Marcinowi Józefowiczowi Dowkontowi r. 1773 maja 23 wydane, a [r.] 1779 julii 22 w aktach ziemskich szawelskich zeznane. Z pomienionych dopiero synów Józefa Janowicza Fran // ciszek Józefowicz Dowkont spłodził synów dwóch, Wincentego i Adama wywodzących się, o czym równie, że Wincenty objął aktorstwo dóbr Berzów Jostajciów i Stungajciów zwanych, prawo zrzeczne r. 1787 maja 4 datowane, a tegoż roku junii 23 przed aktami powiatu rosieńskiego zeznane, dał wiedzieć. Tenże Wincenty Franciszkowicz ma syna Matia // sza, razem wywodzącego się. Marcin zaś Józefowicz brat rodzony Franciszka, dziedzic majątków znacznych Wambuty i

Krzyżajcie w powiecie wieszwiańskim leżących¹, wydał światu synów 5-ciu: Antoniego, Bonawentury, Franciszka i Felicyjana, toż wywodzących się dopiero, oraz Józefa będącego księdzem, jak o tem zapewniła ostatnia testamentowa // dyspozycja r. 1794 maja 3 czyniona, a [r.] 1797 oktobra 16 do akt grodzkich powiatu telszewskiego zeznana. Z synów Marcina Józefowicza Antoni Marcinowicz Dowkont że ma synów czterech wspólnie wywodzących się, metryki ich o chrzcie r. 1795 decembra 24 na Antoniego-Józefa-Tomasza trzymiennego, r. 1797 oktobra 24 na Jana-Rafała, r. 1809 40 februarii 19 // na Piotra-Pawła Antonowiczów w kościele parafijalnym leńpawskim, co niemniej też i dekret tejże familii w r. 1804 februarii 12 na Józefa Franciszka w kościele telszewskim zapisane, zapewnienie przyniosły. Na fundamencie przeto takowych produkowanych dowodów, rodowitość szlachecką próbujących, my, marszałek gubernski i deputaci powiatowi, stosownie do // w dyplomacie pod rokiem 1785 najtąskawiej szlachcie nadanym wyrażonych, niemniej też pilnując się prawideł w ukazach Rządzącego Senatu Rządowi gubernskiemu litewskiemu przestanych, familiją urodzonych, a mianowicie wywodzących się Jana Józefowicza, Izidora z synami Piotrem i Jerzym, Piotra z synami Janem, Antonim i Piotrem, Tadeusza z synami Józefem, Felicyjanem, Janem // i Antonim Jakubowiczów, stryjów Szymona i Aleksandra synów Jerzego Jakubowicza, Tadeusza-Tomasza dwuimiennego z synem Tadeuszem-Szymonem, toż dwuimiennym Józefowicza, Antoniego-Piotra podobnie dwuimiennego z synami Antonim i Jerzym Antonowicza, stryjów Dawida, Filipa, Franciszka, Antoniego Michałowiczów i Dawida Ludwikowicza, niemniej Wincentego z synem // Mateuszem i Adama Franciszkowiczów, Antoniego z synami Antonim-Józefem-Tomaszem trzymiennym, Janem-Rafałem, Piotrem-Pawłem i Józefem-Franciszkiem dwuimiennymi, Bonawentury, Franciszka i Felicyjana Marcinowiczów Dowkontów za rodowitą i starożytną szlachtą polską uznajemy, ogłaszamy i onych do księgi szlachty gubernii litewsko // wileńskiej klasy pierwszej, na mocy ukazu r. 1801 maja 5 nastąłego, zapisujemy. Działo się na sesyi Deputacyi wywodowej szlacheckiej gubernii litewsko-wileńskiej w Wilnie. Jakowy wypis w roku terażniejszym 1820 miesiąca decembra^m 45 dnia przy pieczęci zebrania szlacheckiego tejże gubernii stronie rekwirującej jest wydan. //

¹ Tekste toliau įrašyta raidė -i, atsižvelgiant į prasmę, pašalinama.

Radca stanu, litewsko-wileński gubernski marszałek Orderu Świętej Anny
drugiej klasy kawaler Michał Römer

Kazimierz Walentynowicz wileński deputat

Stanisław Cybowicz deputat wywodowy szlachty z powiatu upickiego

Aloiz(y) Sławiński deputat wywodowy z powiatu oszmiańskiego

50 Andrzej Podbereski deputat wywodowy z powiatu brasławskiego

Wincenty Ancyporowicz deputat powiatu wiłkomirskiegoⁿ

Władysław Syruć deputat trocki

Adam Zmajłło deputat wywodowy szlachty z powiatu telszewskiego

Sekretarz Józef Strumiłło

55 Archiwista, kolleski registrator

Adam Baranowicz

^m Diena nenurodyta

ⁿ Įskaitymas abejotinas

1 lent. Daukantai (valstiečiai) pagal inventorius

1 lentelės paaiškinimai.

Į sąrašą įtrauktos ir pavardės, panašios į Daukanto ar Daukantaičio pavardes, galėjusios būti iškraipytos raštininko ar dėl kokių kitų priežasčių.

¹ Kai kur skliaustuose pateikiama įvairesnė originalo rašyba.

² Tiksliai nustatyti šios vietovės (originale – Kuliszki) dabartinio pavadinimo nepavyko. 1623 m. ji buvo Kaukolikų vaitystėje, 1684 m. – Grūstės vaitystėje, o 1708–1720 m. – Jedžiotų (originale – Eidziaty) vaitystėje, tad ši vietovė yra nurodytų kaimų trikampyje.

³ Taip tekste – "Zascianek Medsedow alias Remezow".

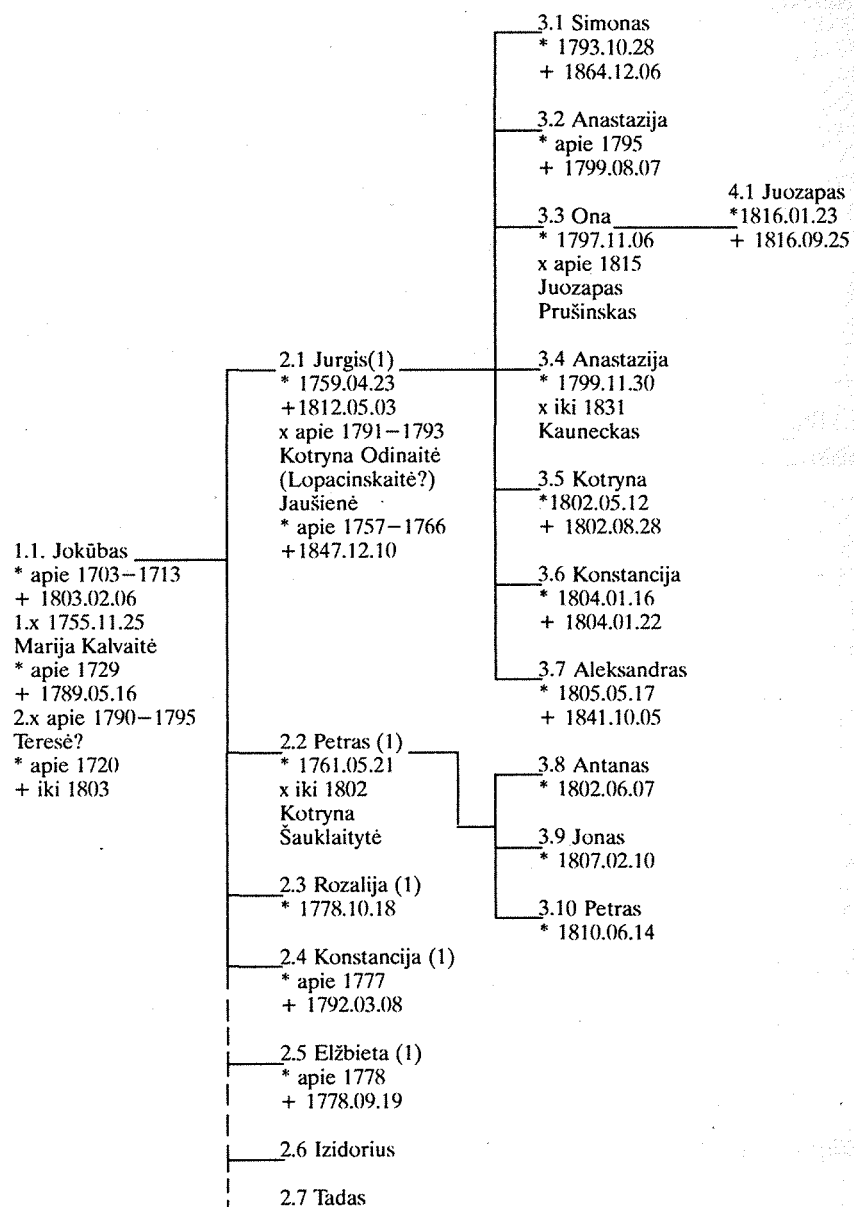
⁴ L. 1v "Okolica Gayłajciow", L. 34v "Zascianek Gayliski alias Czaupow".

⁵ Žr. Merkys V. Simonas... –P. 12–13.

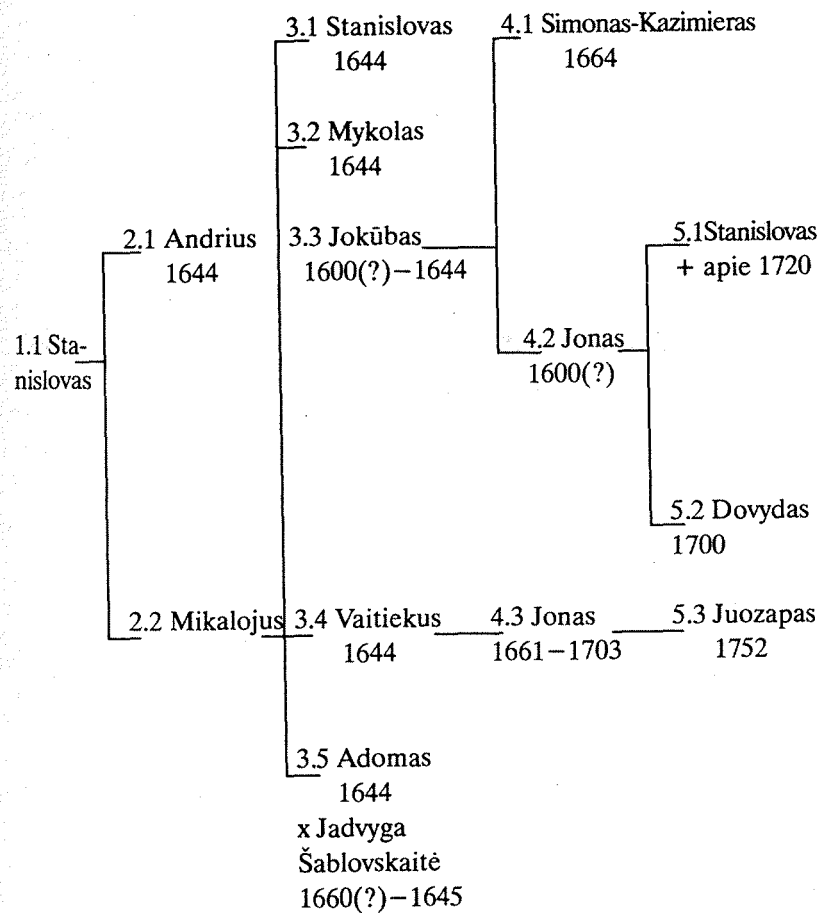
Metai	Vardas, pavardė ¹	Vietovės			Kur yra šaltiniai
		Lenkimai	Veitai	Kuliškiai ²	
1623	Marius Daukunaitis (Marius Dawkunaitis) Daukantas Balimdvitis (Dawkont Balimdvitis) Matis Daukantas (Matis Dawkunt)	x		x	Vabaliai LVIA.F.SA.B.11479. L. 41 v Ten pat. L. 52, 52 v Ten pat. L. 84 v
1684	Baltromiejus Daukantas Jurgis Daukantaitis Andrius Daukantaitis Jurgis Daukantas Zigmantas Daukantaitis		x	x	Paluknė Medsedžiai LVIA.F.5.25. A.8.B.1227. L. 30 v VUB RS.F.4-12126 (A-3976). L. 26 v LVIA.F.525. A.8.B.1227. L. 78 v Ten pat. L. 79 VUB RS.F.4-12126 (A-3976). L. 10 v Ten pat. L. 28
1695	Jonas Daukantas (Jan Daukond) Jurgis Daukantaitis Andrius Daukantaitis Juozas Daukantas (Jozef Daukontis) Kazimieras Daukantas Zigmantas Daukantas Dovydas Daukantas Juozas Daukantaitis		x	x	Luknės Večiai Klauseikiai Remezai Dilbikiai LVIA.F.525. A.8.B.844. L. 34 v Ten pat. L. 37 Ten pat. Ten pat. L. 37 v Ten pat. L. 55 Ten pat. L. 77 v Ten pat. L. 81 Ten pat. L. 99
1708	Jonas Daukantas (Jan Dawkont) Jurgis Daukantaitis Pranciškus Daukantaitis Juozas Daukantaitis Zigmantas Daukantas Dovydas Daukantas		x	x	Luknės Večiai Medsedžiai arba Remezai ³ LVIA.F.SA.B.11492. L. 21 v Ten pat. L. 24 Ten pat. Ten pat. L. 24 v Ten pat. L. 49 v Ten pat. L. 63
1717	Danielius Daukantas			x	LVIA.F.525. A.8.B.152. L. 19
1720	Danielius Daukantas (Daniel Daugont)			x	LVIA. F.1292. A.1.B.311. L. 3
1725	Dovydas Daukantaitis (Dawid Dawkuntays)				Kulai LVIA.F.SA.B.11495. L. 14 v
1747	Dovydas Daukantas (Dawid Dawtąt) Dovydas Daukantas (Dawid Dawkąt)	x			Rūšupiai VUB RS.F.4–12128 (A-1892). L. 14 Ten pat. L. 18 v

Metai	Vardas, pavardė ¹	Vietovės			Kur yra šaltiniai
		Lenkimai	Veitai	Kuliškiai	
1748-1755	Petras Daukantas (Piotr Dawkontt)				Gailaičiai arba Gailiščiai ⁴ VUB RS.F.4–12129 (A-1763). L. 1, 34, 46, 60, 69, 90
1755	Dovydas Daukantas (Dawid Dauqdt) Mykolas Daukantas Dovydas Daukantas	x x			Rūšupiai LVIA.F.525. A.8.B.843. L. 23, 81 Ten pat. L. 46 Ten pat. L. 105
1765	Jokūbas Daukantas Petras Daukantas Petras Daukantas				Vižančiai Kerviai Gailaičiai LVIA.F.SA.B.11496. L. 95, 96 Ten pat. L. 99, 101 Ten pat. L. 201, 204, 205
1765-1784	Andrius Daukantas				Šakaliai LVIA.F.443. A.2.B.79. L. 253, 530
1774	Mykolas Daukantas Petras Daukantas				Juknaičiai Gailaičiai LVIA.F.525. A.8.B.841. L. 40 Ten pat. L. 42
1777	Mykolas Daukantas				Juknaičiai LVIA.F.525. A.8.B.842. L. 35
1784	Jokūbas Daukantas Mykolas Daukantas Jurgis Daukantas Antanas Daukantas	x x x			Plaušiniai Ten pat. L. 63 Ten pat. L. 64 Ten pat. L. 65 Ten pat.
1795	Mykolas Daukantas Liudvikas Daukantas Stanislovas Daukantas Jurgis Daukantas	x			Stripiniai Klaišiai Kalviai VUB RS.F.4-12141 (A-1890). L. 11 Ten pat. L. 31 Ten pat. L. 42 Ten pat. L. 12
1796	Mykolas Daukantas Izidorius Daukantas Jurgis Daukantas Liudvikas Daukantas Stanislovas Daukantas	x	x		Kalviai Stripiniai Klaišiai LVIA.F.SA.B.11545. L. 15 VUB RS.F.4–39591 (A-1286). L. 21 Ten pat. L. 17; Ten pat. L. 25 Ten pat. L. 17; Ten pat. L. 25 Ten pat. L. 31; Ten pat. L. 60 Ten pat. L. 39
1799	Mykolas Daukantas Jurgis Daukantas Izidorius Daukantas Petras Daukantas Florijonas Daukantas Liudvikas Daukantas	x	x		Kalviai Paluknė Ketūnai Stripiniai LVIA.F.525. A.8.B.205. L. 9 Ten pat. L. 10 Ten pat. Ten pat. L. 10 Ten pat. L. 15 Ten pat. L. 18

2 lent. Daukantai (pagal bažnytinių metrikų knygas)

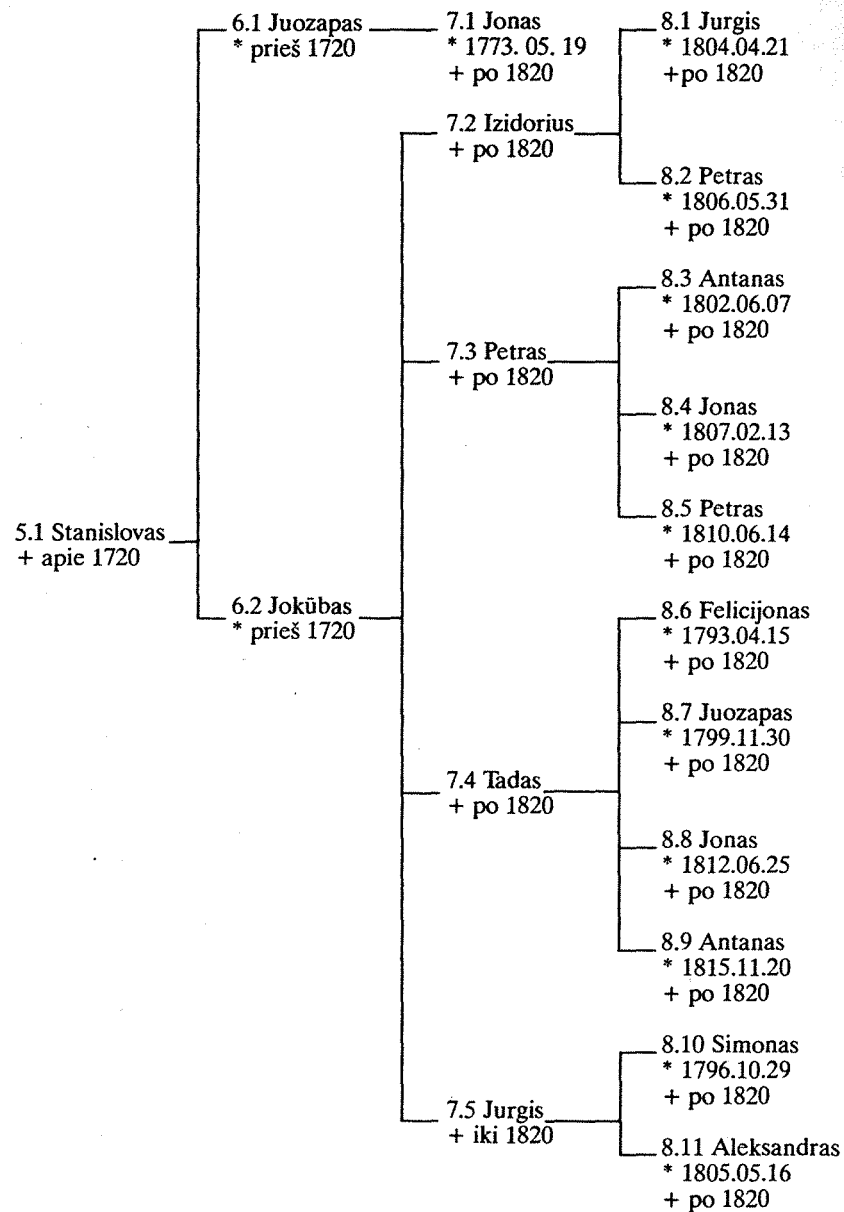

3 lent. Daukantai (pagal 1820 m. bajorystės įrodinėjimo dokumentą)

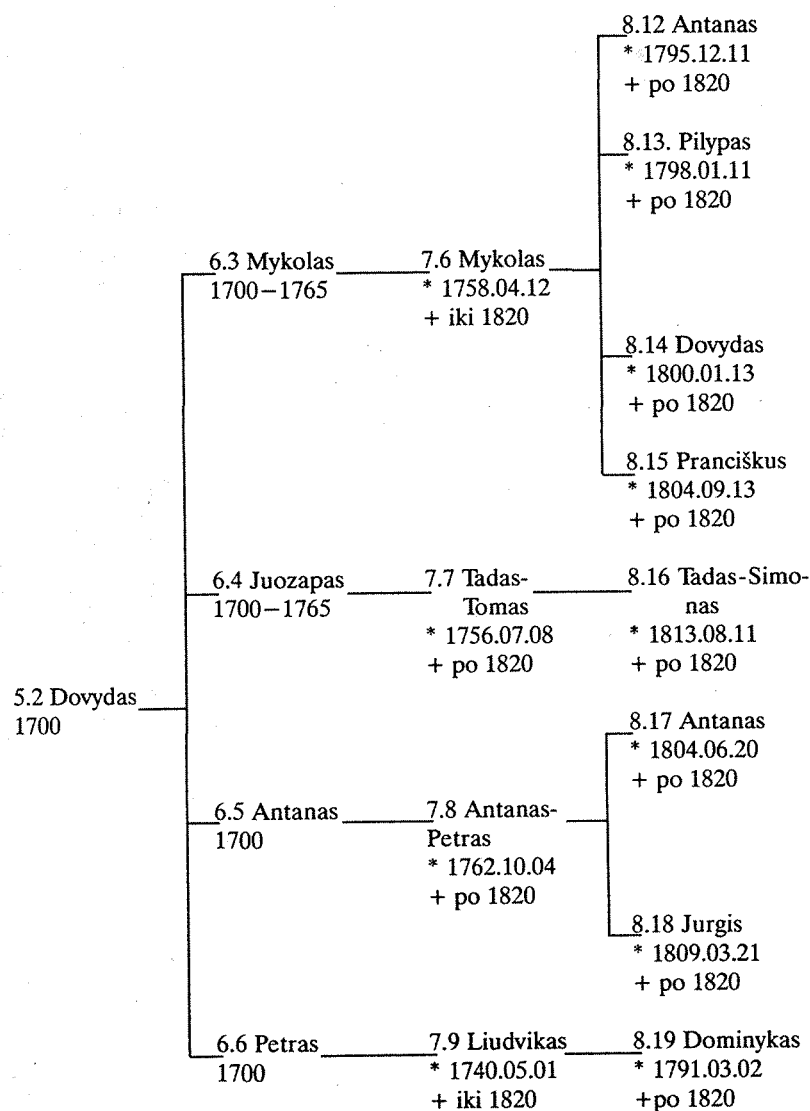

toliau žr. lent. 3a, 3b, 3c

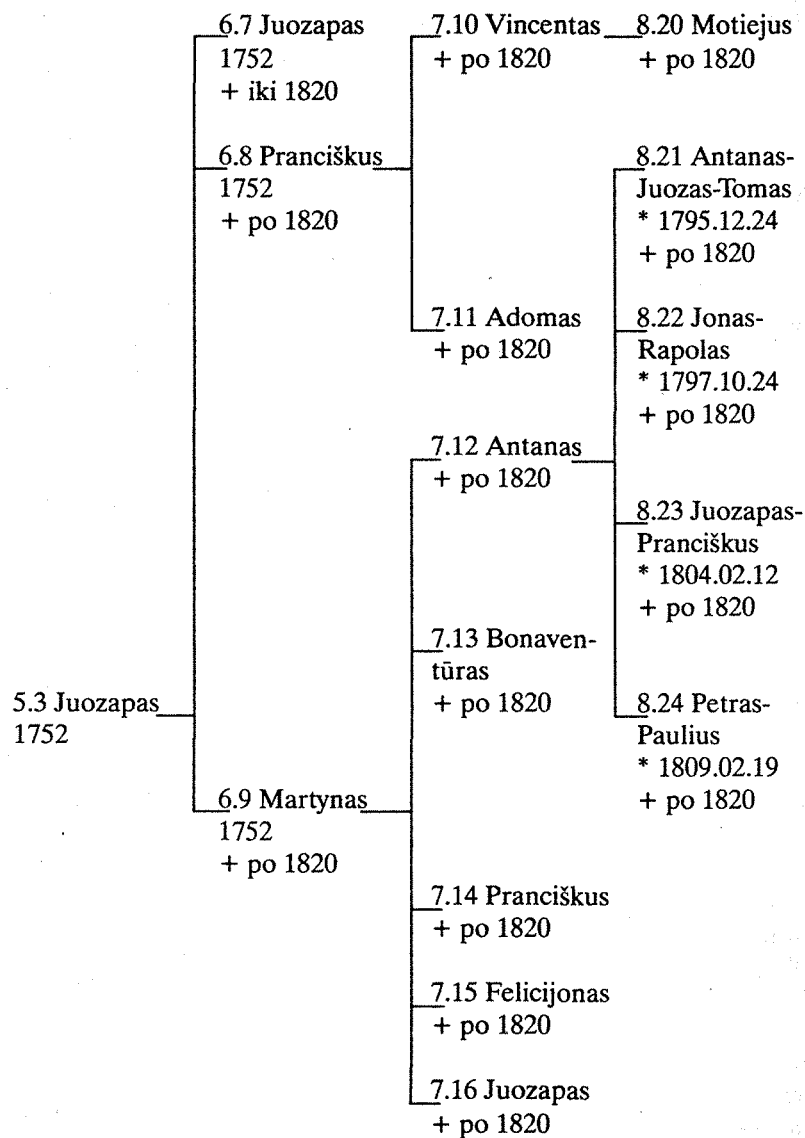
3a lent. Daukantai (Stanislovo šaka)

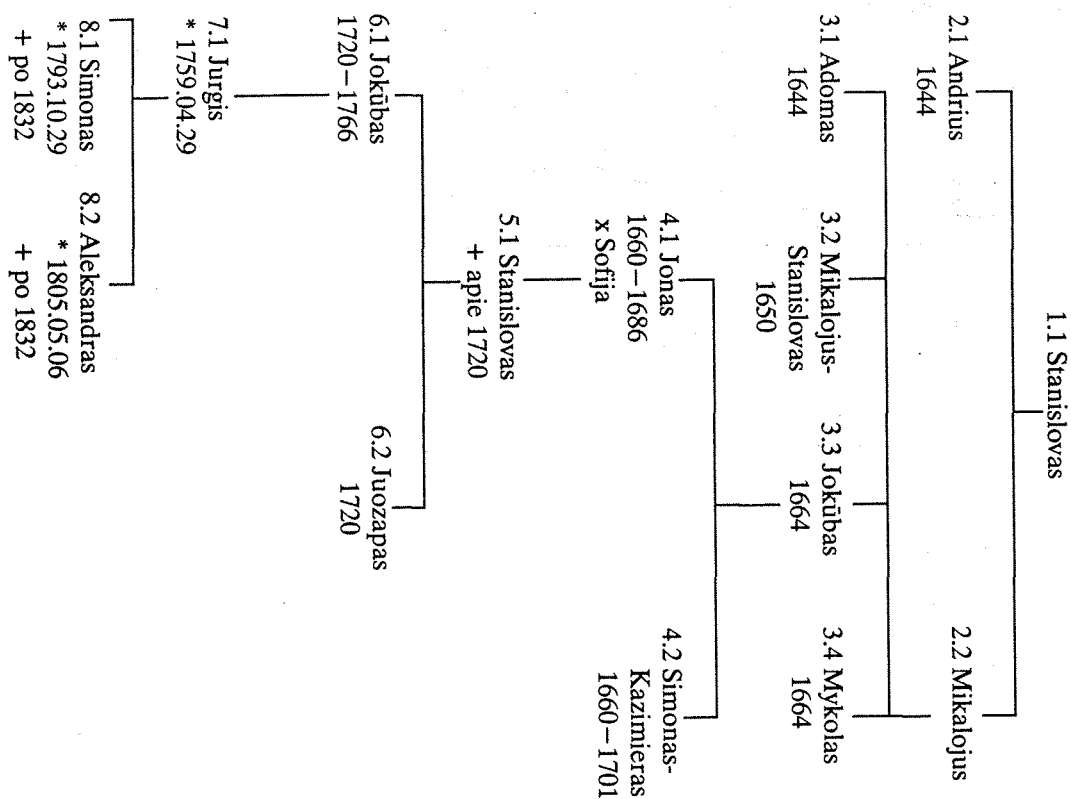
3b lent. Daukantai (Dovydo šaka)

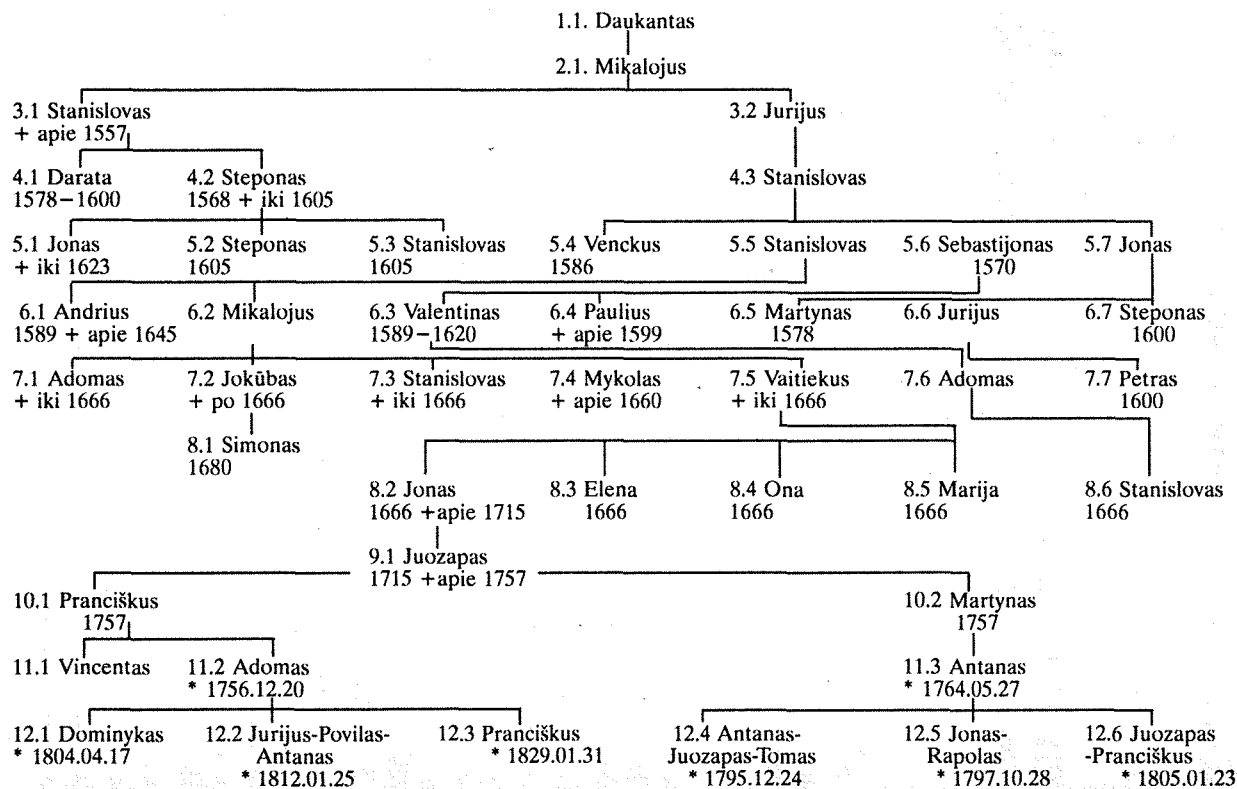
3c lent. Daukantai (Juozapo šaka)

4 lent. Daukantai (pagal 1832 m. bajorystės įrodinėjimo dokumentus)

5 lent. Daukantai (pagal įvairius dokumentus)

PIRMOJI LIETUVIŠKA ISTORIJA: DU SIMONO DAUKANTO "DARBŲ" RANKRAŠČIAI

Roma Bončkutė

S. Daukanto pirmasis istorinis veikalas "Darbai senųjų lietuvių ir žemaičių" yra žinomas iš dviejų išlikusių nuorašų. Ilgą laiką buvo manoma, kad "Darbai" buvo perrašyti keturių asmenų, tarp jų – S. Daukanto ir D. Poškos. Nauja nuorašo analizė parodė, kad "Darbus" perrašinėjo tik S. Stanevičius ir J. Plioteris, kuriam rankraštis ir priklausė. Taip pamažu gausėja medžiagos apie iškilią asmenybę grafą J. Plioterį, kuris iš visų stambių XIX a. pradžios dvarininkų skyrėsi ne tik meile lietuvių kalbai, atsidėjimu jos ir Lietuvos praeities tyrinėjimui, bet ir reta filologine intuicija. Šiame straipsnyje pateikiami nauji tekstologinių tyrinėjimų rezultatai.

Pagal kilmę senesnis yra nuorašas "Darbay senuju Lituwii yr zemaycziu". Jis turi 1822 m. datą. Šiame nuoraše nėra autoriaus pavardės. S. Daukanto autorystę 1920 m. nustatė E. Volteris, palyginęs nuorašą su kitais jo istorijos veikalų tekstais¹. E. Volterio išvadas patvirtino V. Biržiška 1929 m., rengdamas "Darbų" leidimą².

Nuorašo istoriją padėjo nustatyti rankraštyje esantis antspaudas su įrašu: "Biblioteca Georgii Comitis de Plater". Vadinas, rankraštis, prieš atitekdamas Marijonui Plioteriui, iš kurio bibliotekos jis pateko į Kauno centrinių valstybės knygyną, priklausė Jurgiui Plioteriui (1810–1836). Manoma, kad kaip tik šį "Darbų" nuorašą 1836.IV.16(28) minėjo S. Stanevičius laiške istorikui T. Narbutui: "Tarp rankraščių /J. Plioterio bibliotekos/ tėra du, kuriuos čia vertėtų paminėti: /.../ antrasis, žemaitiškai parašytas, apie Lietuvos istoriją nuo pradžios iki Vytauto ir Jogailos mirties. Šis rankraštis nėra paties amžinos atminties Plioterio veikalas, bet nuorašas kito, kurį jam vienas jo draugų buvo davęs perskaityti"³. Taigi nuorašas 1836 m. jau

buvo padarytas. Jo datą galima šiek tiek patikslinti, taip pat mėginant nustatyti ir tikslesnę "Darbų" parašymo datą, kadangi daugelis tyrinėtojų dėl 1822 m. datos linę abejoti.

"Darbų" nuorašas yra rašytas ne vienu laiku. Tai rodo ne tik skirtingų rūšių popierius, bet ir teksto rašyba bei kalba. Nuorašo pradžia (p. 3–64) rašyta ant 1826 m. gamybos popieriaus, kuriame neryškiai matomos raidės М О К Ф Е Б. S. Klepikovas šias raides šifruoja: "Московской округи Копнинская фабрика Елизаветы Баташевой"⁴. "Darbų" p. 65–280 perrašyti ant Kučkuriškių dirbtuvės popieriaus. Jame nėra įspaus-ta pagaminimo datos, tačiau žinoma, kad ši dirbtuvė 1824 m. jau gamino popierių⁵. Nuorašo 281–885 psl. perrašyti 1829 m. gamybos popieriuje. Rankraštyje yra išlaikytų taisyčių su D. Poškos ir S. Stanevičiaus inicialais D.P., S.S.

V. Biržiška, rengdamas spausdinti "Darbus", nuorašą ištyrė ir priėjo išvadą, kad visas tekstas buvo perrašinėjamas keturių asmenų⁶. Tačiau jis neturėjo pakankamai medžiagos nuorašo kilmei nustatyti. Daug medžia-gos apie XIX a. pirmąją pusę tuo metu buvo saugoma Vilniuje, Lietuvių Mokslo Draugijos bibliotekoje arba iš viso nebuvo surasta. Todėl V. Biržiška suklydo, manydamas, kad "Darbų" pradžia galbūt rašyta paties S. Daukanto, o "rankraščio p. 65 iki 663 (iki § XIX Gedyminas dydis Kunig.) rašyti visai kita ranka, mažiau pratusia rašyti, su pastabomis šone ir net prierišuose irgi matyti ne Daukanto; kadangi keliose vietose prie tų pastabų pridėtas D.P., tai tenka manyti, kad ši rankraščio dalis buvo koreguo-jama Dionizo Poškos. Nuo 603 (§ XIX) iki 749 p. (§ XXI) rankraštis nurašytas trečio asmens, to paties, kurs dėjo pataisas anksčiau. Kadangi, be to, visos pataisos su D. P., kurios anksčiau buvo dedamos šone ar net prieriš-

¹ Volteris E. Simono Daukanto jaunatvės darbai ir raštai // Švietimo darbas. – 1920. – Nr. 8/9. – P. 45–49. – Nr. 10. – P. 30–32.

² Daukantas S. Darbay senuju Lituwii ir Zemaycziu 1822. – K., 1929 (leidėjo "Prakalba").

³ Stanevičius S. Raštai. – V., 1967. – P. 421.

⁴ Клепиков С. А. Филиграни и штемпели на бумаге русского и иностранного производства XVII–XX вв. – М., 1959. – С. 306.

⁵ Laucevičius E. Popierius Lietuvoje XV–XVIII a.–V., 1967. – T. 1. – P. 165.

⁶ Daukantas S. Darbay.... ("Prakalba").

šuose, dabar įrašomos į patį tekstą skliausteliuose su tuo pačiu D.P., tai matyti šią rankraščio dalį nurašė Dionizas Poška, kuris ir savo nurašomam tekste iš karto keitė tarmę⁷. Šios V. Biržiškos išvados laikėsi ir vėlesni S. Daukanto kūrinių tyrinėtojai bei leidėjai⁸, nors "Aleksandryne" jau užsimena, kad "Darbus" iš dalies buvo nurašęs pats Plioteris⁹.

Atidžiau patyrinęjus, aiškėja, kad "Darbų" nuorašas rašytas skirtingu laiku ir tik dviejų asmenų. Pradžia (p. 3–64) ir pabaiga (p. 603–885) bei įvairūs taisymai rašyti paties J. Plioterio, o 65–601 psl. perrašė S. Stanevičius. Tuo nesunku įsitikinti, smulkiau susipažinus su išlikusiais J. Plioterio ir S. Stanevičiaus rankraščiais.

J. Plioteriui, kaip rodo rankraščiai, buvo būdinga nepastovi rašysena. Labai skiriasi jo lenkiškų ir lietuviškų tekstų braižas. Lietuviškai jis rašė aiškiau. Tačiau, jei lietuviškas rankraštis ilgesnis, antroji jo pusė jau rašoma greita ir smulkia rašysena. Dideli J. Plioterio braižo skirtumai ilgai trukdė pastebėti, kad "Darbų" teksto pradžia ir pabaiga nurašyta to paties asmens.

Tarp visų J. Plioterio autografų, šiuo metu saugomų Nacionalinėje M. Mažvydo bibliotekoje, įdomiausi pasirodė "Materyały do historyi literatury języka litewskiego" (F 112–1, l.155) ir "Trumpa żinia apei tą izsdawimą lietuwiszkos Biblijos Londone" (F 112–2, l.13). "Materyały" – tai chronologinis-bibliografinis lituanistikos ir lietuviškų knygų sąrašas bei rašytojų ir kalbos tyrinėtojų biografijos. Šiame rankraštyje yra įrašų lenkų, lotynų, vokiečių, rusų, lietuvių kalbomis. Jis rašytas apie 1825–1832 m. Antrasis rankraštis – tai originali J. Plioterio studijėlė apie S. B. Chilinskio Biblijos vertimą (1660). Pats studijėlės autorius šį rašinį datuoja šitaip: "Raszyta Wilniuje Metūsi 1826/27, o isztaisyta ir pabenkta Karalauczyuj m. 1831 mėnesėje Kowo 19 dienoj" (1.11). Kadangi rankraštis ne tik buvo ištaisytas, bet ir visas ištaisai perrašytas, tai lengva pastebėti, kad 1831 m. J. Plioteris jau vartojo kitokią rašybą, negu persirašydamas "Darbus". Nustačius jo rašybos kitimo laiką, galima patikslinti "Darbų" nuorašo datą.

Kaip minėta, "Darbų" pradžia (3–64 psl.) buvo perrašyta anksčiau už likusią teksto dalį. Kitą perrašymo laiką nurodo ne tik popieriaus pagaminimo data (1826 m.), bet ir kiek kitokia ortografija, kurios, tiesa, ne visada nuosekliai laikomasi. Galima būtų paminėti keletą J. Plioterio ortografijos ypatumų. Pradžioje jis dar veikiamas ankstesnės tradicijos, todėl, pavyzdžiui, dvibalsius *ai, ei, ui*, rašė *ay, ey, uy* (*Żemayteys* p. 3, *niekay* p. 35,

pakarcziuy p. 3). Taip pat raide *y* žymėjo žemaitišką paplatėjusį [ę]; bk. *i* (*begalyne* p. 3, *yszmesdawa* p. 16, *ysznyakyny* p. 3); *i* žymimas bk. *y* (*wiray* p. 19, *doribe* p. 51).

Palyginus "Darbus" (3–64 psl.) su kito išlikusio nuorašo "Darų" pradžia, galima pastebėti, kad J. Plioteris perrašydamas iš karto keitė kalbą (*amziūse* D p. 3 ir *omziusy* Dr p. 2, *reyk* D p. 3 ir *rek* Dr p. 2, *winas* D p. 3 ir *wynas* p. 2, *pakarcziuy* D p. 3 ir *pakarcziou* Dr p. 2, *paczes* D p. 4 ir *pates* Dr p. 2, *ant* D p. 5 ir *ont* Dr p. 3).

"Darbų" 603–885 psl. perrašyti kiek kitokia rašyba, kuri skiriasi ne tik nuo 3–64 psl., bet ir nuo studijėlės "Trumpa žinia" rašybos. Kadangi 603–885 psl., kaip vėliau pamatysime, galėjo būti perrašyta apie 1829–1830 m., reikia manyti, jog nuorašo pradžia buvo persirašyta prieš 1829 m., J. Plioteriui tebegyvenant Vilniuje.

Jau pirmieji S. Daukanto kūrybos tyrinėtojai buvo linkę abejoti dėl tokios ankstyvos "Darbų" parašymo datos. Įtarimą kėlė tai, kad veikale cituojami šaltiniai iš "Dziennik Wileński" 1822 m., III tomo, t. y. iš metų pabaigos¹⁰. Be to, "Darbuose" yra toks sakinys: "Kaypogi Raseiniu apikarto wyina toky ouzouła tebie dar stoubris po kuriu kyta karta Ziamajtej meldies, baublu szendien wadynamas kuremy giwen garbingas daynius ir raszitos Ziamaicziu Kałbu Jomilesta Poszkas, kursai poikey tou baubli aparzeis apskelby swietuy"¹¹. D. Poškos straipsnis apie Baublį buvo išspausdintas "Dziennik Warszawski" 1826 m. S. Daukantas nenurodė, iš kur ši žinia paimta. Tačiau vėlesniame darbe "Būdas" (1845) išnašose jau įrašyta *Dziennik Warszawski 1826. T. IV. pag. 37*¹². Gali būti, kad, rašydamas apie Baublį "Darbuose", S. Daukantas turėjo galvoje D. Poškos rankraštį, kuris nuorašais galėjo plisti, kaip ir daugelis kitų to meto rašinių. Pavyzdžiui, šubravcai D. Pošką su jo Baubliu užkabino savo satyrose jau 1818 m.¹³

⁷ Ten pat.

⁸ Žr. Daukantas S. Raštai. – V., 1976, – T. 1. – P. 743.

⁹ Biržiška V. Aleksandrynas. – Čikaga, 1965. – T. 3. – P. 211.

¹⁰ Maciūnas V. Lituanistinis sąjūdis XIX amžiaus pradžioje. – K., 1939. – P. 204.

¹¹ Darbay. – P. 134 (rankraštis).

¹² /Daukantas S./ Budą Senowęs-Létuwîł Kalnienû ūr Ziamajtiû. – Petropilie, 1845. – P. 110.

¹³ Ten pat. – P. 59.

Pirmąjį "Darbų" variantą S. Daukantas galėjo parašyti 1822 m., o vėliau siek tiek papildyti ir pataisyti, jau nekeisdamas datos. Sakysim, "Pasakojimas apie veikalus lietuvių tautos senovėje" buvo dar taisomas apie 1854 m., o parašymo data vis tiek buvo palikta senoji – 1850 m. "Darbai", matyt, ir nebuvo daug taisyti, nes nėra naudota literatūros, išleistos po 1822 m.

Tačiau grįžkime prie "Darbų" nuorašo. Jų pradžia, kaip minėta, rašyta 1826 m. gamybos popieriuje, vadinasi, kai S. Daukantas jau gyveno Rygoje. Galima tik spėti, ar išvykdamas iš Lietuvos "Darbus" jis paliko, ar išsi-vežė, ar rankraštį atsiuntė, pavyzdžiui, D. Poškai pataisyti. Bet gali būti, kad egzistavo "Darbų" nuorašas, iš kurio J. Plioteris persirašė p. 3–64. "Darbai" buvo plačiai žinomi prieš 1830 m., tad nuorašų galėjo būti keletas, nors nebūtinai ištisai nurašyti. "Darbai", pavyzdžiui, buvo žinomi Pr. Zatorskiui, kuris 1830 m. parašė dvi giesmes apie Živibuntą ir Pojetą, remdamasis žemaitišku S. Daukanto istorijos rankraščiu¹⁴. Atrodo, savo "Darbų" nuorašą turėjo L. Uvainis, kuris dažnai važinėjo į Vilnių ir palaikė ryšius su universiteto lietuviams studentais.

Apibendrinant galima pasakyti, kad "Darbus" J. Plioteris persirašinėjo skirtingu laiku ir galbūt iš skirtingų rankraščių: p. 3–64 greičiausiai jis nusirašė Vilniuje apie 1826–1829 m. iš dabar nežinomo rankraščio, o p. 603–885 baigė rašyti Žemaičiuose, matyt, iš D. Poškos taisyto originalo.

Kaip sakyta, p. 65–601 (602 – tuščias) perrašė S. Stanevičius. Apie 1829 m. jis persikėlė gyventi pas J. Plioterį, kuris "turėjo kai kurių užsimojimų ir pakankamai lėšų jiems realizuoti. Jis norėjo sudaryti didelę biblioteką, kurioje būtų surinkti visi Lietuvos praeitį ir lietuvių kalbą liečią leidiniai, dokumentai, rankraščiai, ir tuo būdu padėti pagrindą lituanistikos studijoms. Šiam ir kitiems sumanymams vykdyti, Pr. Zatorskio liudijimu, jis pasikvietė į pagalbą S. Stanevičių"¹⁵. "Darbų" perrašinėjimas – vienas iš jo darbo pavyzdžių.

S. Stanevičius perrašydamas keitė S. Daukanto rašybą ir kai kur kalbą. Jis laikėsi žemaitiškų raštų tradicijos, todėl jo perrašytas "Darbų" tekstas rašybos atžvilgiu gerokai skiriasi tiek nuo S. Daukanto pirmųjų tekstų, pavyzdžiui "Pasakas Pádraus" (1824), tiek nuo J. Plioterio perrašyto teksto. Raide y, kaip ir J. Plioteris, jis žymėjo žemaitišką praplatėjusį [ę], bk. i ir kt., dvibalsius ai, ei rašė ay, ey (ui vartojo retai *tuitą* p. 75, nes paliko S. Daukanto *ũ* arba *ou*, pavyzdžiui, *paskou* p. 159, bet J. Plioterio beveik visur taisomą *ı* *ouy* p. 312) pvz.: *kyty* p. 65, *kitosy žiniosy* p. 66, *senowys* p. 69,

manity p. 79, *laydy* p. 97, *myry* p. 97, *apipasakoıy* p. 107, *pargalys* p. 541. Nors neretai randame S. Daukanto parašymų (*darodi* p. 65, *rasztusi* p. 70, *senowis* p. 70, *kunegaiksztis* p. 506). Kad tai ne paties S. Stanevičiaus nevienodumai, rodo kai kurie taisymai. Pavyzdžiui, S. Stanevičius mechaniškai perrašęs *skaytite* ištaisė į *skaytity* p. 75, *teysibi* į *teysiby* p. 65, *waden* į *wadyn* p. 72.

S. Stanevičiaus tekstą gerokai taisė J. Plioteris, pvz.: *to kalbo* taisoma į *toj kalboj* p. 65, *Prusa, Letuwe* į *Prusaj, Letuwej* p. 71, *kałnas* į *kałnajs* p. 88, *gaspadine* į *gaspadinej* p. 161, *amžyna* į *amžınay* p. 503. Rečiau taisoma žodžio viduryje, pvz.: *leda* į *lejda* p. 77, *dakta* į *dajktay* p. 172, *wakas* į *wajkajs* p. 184.

Dažnai S. Stanevičiaus paliktus *d, dz, t* ištaiso į *dž, cz*, pvz.: *dydzius* į *dydžius* p. 82, *parskaitiusis* į *parskaicziusis* p. 66.

J. Plioteris taisė ir kai kuriuos žodžius, pvz.: *nes* beveik visur keitė į *bet* p. 66, *zm/olgieiwas* į *žmonimys* p. 81, *jotu* į *raytu* p. 88, *lyczyna* į *baydiklu* p. 90. Tačiau dažniausiai neaiškūs, nesuprantamus žodžius ar jų formas pabraukdavo ar brūkštelėdavo, o parašėteje padėdavo klaustuką. Tai lyg ir dialogas su autoriumi ir su kitais, būsimais rankraščio skaitytojais dėl S. Daukanto vartojamų skolinių, naujadarų, žemaitiabių ar dėl žodžiams suteiktų naujų reikšmių. Pavyzdžiui, J. Plioteris padėjo klaustukus ties žodžiais: *tiewaynys* p. 89, *stelingiu* p. 94, *dursaray* p. 101, *rumoła* p. 124, *padarga* p. 281.

Gausūs J. Plioterio taisymai rodytų, kad jį nelabai patenkino S. Stanevičiaus perrašinėjimo principai, ir jis likusią "Darbų" dalį perrašė pats. Žinoma, S. Stanevičių nuo nurašinėjimo galėjo atitraukti kiti darbai – juk 1829 m. išėjo jo "Szeszes pasakas", "Daynes Zemaycziu", "Trumpas pamokimas kalbos letuwyszkos".

Perrašinėdamas p. 603–885, J. Plioteris laikėsi beveik tokių pat rašybos ir kalbos principų kaip ir nurašinėdamas p. 3–64, tačiau pamažu, nors dar nenuosekliai, dvibalsius *ai, ei, ui* ėmė rašyti ne su *y*, o su *j* (*karejwejs* p. 621, *tajke* p. 646, *tejsibys* p. 660), nors rašoma ir su *y* bei su *i*, kaip Daukanto (*dydey* p. 604, *ateynancziu* p. 607, *buweinys* p. 624, *laima* p. 534).

¹⁴ Ten pat. – P. 204.

¹⁵ Lebedys J. Simonas Stanevičius. – V., 1955. – P. 133.

Rankraštyje "Trumpa žinia" dvibalsius *ai, ei, ui* J. Plioteris rašė su *i*, bet žodžio gale dažnokai ir su *y* (*skaityti* 1.2, *besilaika* 1.3v., *apei* 1.2, *teisybe* 1.3v., *tasai* 1.7, *jogey* 1.3, *tiktay* 1.3v., *czionay* 1.7v.). Atrodo, jį veikė prūsiški raštai. Esama kitų ortografijos ypatumų, kurie rodytų jam darytų prūsiškųjų raštų įtaką (bk. *é* imta rašytiž, *é*: *regeta* 1.3, *reikėtu* 1.4, *tylėjime* 1.10v.). Kaip žinoma, 1831 m. Karaliaučiuje J. Plioteris kartu su S. Stanevičiumi matėsi su L. Rėza, kuris jiems suteikė žinių ir sugestijų, naudingų ateities literatūriniam sumanymams¹⁶. Galima būtų manyti, kad 1831 m. pakeitęs rašybą, J. Plioteris jos laikėsi ir perrašinėdamas "Darbus" (603–858 psl.), nes rankraštyje "Trumpa žinia" vartojama nauja rašyba (akivaizdžiai pasukta Prūsijoje leistų raštų pusėn) negalėjo būti taikoma tik vienam atvejui. Rankraštyje "Materiały" yra įrašytas nedidelis tekstelis, kuris datuojamas: 1832 m. Sept. 26 (1.68). Jame laikomasi tokios pat rašybos kaip ir "Trumpos žinios" rankraštyje (*kasztai, Iszleidimo, tiktay, Szissai*: j parašyta tik vieną kartą – *tabaj*).

Remiantis J. Plioterio rašybos kaitos analize, galima prieiti išvadą, kad "Darbų" p. 3–64 buvo perrašyti anksčiausiai, prieš 1829 m., kai nurašinėtojiu didesnės įtakos turėjo S. Stanevičiaus vartota rašyba, 603–885 psl. turėjo būti perrašyti per trumpą laiką, tarp 1829–1830 m. gruodžio mėn. (iki kelionės į Karaliaučių) arba po 1832 m., jei J. Plioteris savo dvibalsius *ai, ei, ui* ėmė rašyti su *j* jau po kelionės į Prūsus, paveiktas Lietuvoje beuž gimstančio lenkiško rašymo *aj, ej, uj*.

Norint rekonstruoti S. Daukanto "Darbų" autentiškas lytis, svarbu nustatyti, ar nuorašo 65–885 psl. buvo perrašyti iš vieno rankraščio. Kadangi tiek S. Stanevičiaus, tiek J. Plioterio perrašytuose tekstuose yra pataisų su inicialais D. P., tai galima spėti, kad nuorašo šaltinis buvo tas pats. Tačiau ar tai D. Poškos ar kieno kito nuorašas, ar D. Poškos taisytas S. Daukanto autografas?

Yra žinoma, kad daugelis XIX a. pradžios literatų siūsdavo D. Poškai, kaip geram lietuvių kalbos žinovui, pataisyti savo rankraščius. Galėjo ir S. Daukantas jam pasiųsti savo "Darbus". Juos skaitydamas, D. Poška taisykus užrašinėjo paraštėse ir virš žodžių, pridėdamas savo inicialus. Jo įrašus paliko J. Plioteris, pvz.: *augibe*, o viršuje užrašė *tiewiste D. P.*, p. 631, virš S. Daukanto *kulwertynejs* antrojo sando užrašytas *wertejs D. P.*, turbūt nesupratus taisyto, nuoraše liko tik *wertejs D. P.*, p. 639.

S. Stanevičiaus perrašytame "Darbų" tekste inicialai D. P. aptinkami tik

tarp J. Plioterio pataisymų. D. Poškos inicialus nurašinėtojas greičiausiai praleisdavo, nes J. Plioteris, tikrindamas S. Stanevičiaus nurašytąją teksto dalį, ne tik įrašė praleistus žodžius, sakinius, bet ir D. Poškos taisykus, pvz.: *Czy nie Medingiany? /D.P./* p. 546. Tačiau S. Stanevičiaus perrašytame tekste gausu žodžių, įrašytų skliausteliuose (pvz., *neszioiy /: diwieiyy:/* p. 105, *i Estu /:Igu:/* p. 300, *atenti /:ateynonti:/* p. 569, *onturiety /:užtaikity:/* p. 572). Tarp jų gali būti ir D. Poškos taisykus, bet dauguma priskirtini pačiam S. Stanevičiui. Tai rodytų J. Plioterio tekste esantys taisykai su inicialais S.S. Perrašydamas J. Plioteris galbūt tarėsi su S. Stanevičiumi ir perrašomame tekste pavartojo nemažai jo žodžių, o būdamas preciziškas, šalia jo siūlymų žymėjo S. S., o šalia D. Poškos – D. P., pvz.: *nepagrys darba Olesnychy /yr Jogaylas. prid. S. S./* p. 877, *stowiła /stumás S. S./* p. 878. Be abejo, kai kurie sinonimiški žodžiai gali būti paties S. Daukanto, ypač sutampantys abiejuose nuorašuose, pvz.: *Chorus /:Kurszus:/* Dr. p. 33 ir *Choray /:Kursy:/* Dp. 61. Kiti S. Daukanto rankraščiai rodo, kad jų autorius ypač didelį dėmesį teikė leksikai, ilgai rinkdavo tinkamą žodį, norėdamas būti gerai suprastas, šalia ar viršuje naujesnio savo žodžio (latvismo, darinio ir t. t.) parašydavo įprastą, visiems žinomą. Todėl norint nustatyti, kurie apskliaustieji "Darbų" teksto žodžiai priklauso autoriui, o kurie S. Stanevičiui, D. Poškai ir J. Plioteriui, reikia lyginti su "Darais". Kai kuriuos iš jų "išduoda" rašyba, o kiti "išsiduoda" patys, nes S. Daukanto leksika yra originali ir sunkiai sumaišoma.

Įrišant visą "Darbų" nuorašą, buvo pridėti 64 puslapiai, J. Plioterio kažkada anksčiau nusirašyti, matyt, dar Vilniuje. Tokiu būdu nuorašo tekstas pasidarė daugiasluoksnis: du skirtingi J. Plioterio nurašyti tekstai, S. Stanevičiaus nurašyta dalis, D. Poškos pataisos, o pro visa tai šviečia S. Daukantas.

"Darų" nuorašas turi 1833 m. datą. Tačiau skaičiai 33 įrašyti vėliau, ištrinto ankstesnio parašymo vietoje. Nuorašas perrašytas vienodame pilkos spalvos popieriuje, su vandenženkliais ir 1825 m. pagaminimo data. Perrašyta vieno asmens. "Darų" priešlapyje yra senas įrašas pieštuku *Uwojń*, taip pat viršelyje priklijuotas J. K. Gintilos ekslibrisas *Ex Bbiliotheca Jo. Gintyllo Nom. Eppi*. Abi šios pavardės turėtų rodyti buvusius rankraščio savinin-

¹⁶ Ten pat. P. 133.

kus. Vienas jų – filologas ir kultūrininkas Leonas Uvainis (1755–1828), gyvenęs Žemgaloje, Raseinių aps., kitas – Jonas Krizostomas Gintila (1738–1857), bibliofilas, religinių raštų rengėjas, hebraistas, 1835–1844 m. gyvendamas Peterburge, artimai bendravęs su S. Daukantu. Svarbu nustatyti, ar "Darų" rankraštis priklausė pirma L. Uvainiui, o po to J. K. Gintilai, ar pastarajam jie nurašyti nuo dabar nebežinomo L. Uvainiui priklausiusio nuorašo (kaip rodytų įrašas pieštuku *Uwojń*).

"Darų" nuorašas atsirado 1929 m., kai Biržiškos jau rengė spausdinti "Darbus". Štai ką rašo V. Biržiška: "Be šio pirmojo Daukanto rankraščio – Lietuvos Mokslo Draugijos rankraštis bene bus jau vėlesnis ir paties Daukanto kiek išplėstas – išsiliko ir kitas jo nuorašas, leidėjams, deja, tik spausdinimą baigiant į rankas patekęs. Jono Krizostomo Gintilos bibliotekos katalogą žiūrėdamas [...], buvau užtikęs jame minėtą rankraštį – Darus Lietuviu er Žemaycziu 1833 su pažymėjimu paišeliu prie knygos Uvainio pavardės. Rankraščio nematęs buvau pažymėjęs jį Bibliografijos II dalyje (652 Nr.) Uvainio rankraščiu. Tačiau šio rankraščio negalima buvo surasti nei vienoje bibliotekoj, tarp kurių buvo suskaidyta Gintyllos biblioteka nei Kapitulos nei Žemaičių Seminarijos nei Kretingos vienuolyno bibliotekoj. Keletą metų praėjus nelauktai buvo atsiustas Universiteto Bibliotekai rankraštis užvardintas: Darus Lietuviu er Žiamaitiu suraszy S. Tiewelis Metusy 1833. [...] Pasirodė tai esą anas neva Uvainio rankraštis, kelias dešimtis metų prieš tai dingęs ir susiradęs privatinėse rankose. O jo sulyginimas su Daukanto Darbais parodė, kad tai ne koks Uvainio istorijos darbas, bet kitas nuorašas to paties Daukanto originalo, kiek kitoj tarmėj išlaikytas ir vienoj vietoj net pilnesnis už Plioterio nuorašą: Plioterio rankraščio p. 41 išleistas "Suligintas Tiewe musu Erulu su Tiewe musu Lietuviu, Prusu, Letiu arba Latwiu er Žiamaitiu", nors ir pasakyta, kad jį, "cze szalip prilipsiu"; Uvainio rankr. 23 p. jis pilnai įdėtas. Bet ir kalbos atžvilgiu Uvainio rankraštis gal būt yra tikslesnė Daukanto pirmojo originalo kopija, ko negalima pasakyti apie Plioterio rankraštį"¹⁷. Ši kiek ilgoka citata supažindina su "Darų" istorija. Ja bus remiamasi svarstant nuorašo kilmės klausimą.

Lyginant "Darus" ir "Darbus", pirmiausia į akis krinta titulinio lapo užrašas. "Darų" antraštė tiek ortografija, tiek turiniu labiau primena S. Daukanto stilių. Tačiau joje dar yra raidės U. Z. (?), kurios V. Biržiškos liko nepakomentuotos, o rengiant "Darbus" 1976 m. "Raštų" leidimui,

buvo iššifruotos U. Z. Reikia pažymėti, kad raidė Z nėra labai aiški ir taisyta, o palyginus su kitomis "Darų" teksto Z raidėmis galima net pamanyti, kad tai ne Z, o L. Tuomet pilnas nuorašo titulinio lapo užrašas būtų toks: "Darus Letuwiu er Žiamaitiu suraszy S. Tiewelis U. L. Metusy 1833". Kadangi inicialai U. L. labai smulkūs, tai galbūt jais tik norėta nurodyti nuorašo šeiminką Leoną Uvainį (nes pats L. Uvainis turbūt būtų pasirašęs L. U.). Nėra lengva nustatyti, ar pieštuku *Uwojń* įrašyta to paties nurašinėtojo. O gal tai padarė J. K. Gintila? Abejotina, kad įsigijęs "Darus", jis nežinojo, kas slypi po slapyvardžiu S. Tiewelis. Tuomet įrašas *Uwojń* nurodo pirmąjį "Darų" šeiminką, t. y. savininką rankraščio, iš kurio jie buvo nurašyti.

Tai, kad "Darų" rankraščio popierius turi pasikartojantį vandenženklį su 1825 m., neleidžia manyti apie ankstyvą jų nurašymą. Iš praktikos yra žinoma, kad popierius kartais užsigulėdavo ir po dešimtmetį¹⁸. Nors 1833 m. rodo, jog rankraštis parašytas po L. Uvainio mirties, tačiau skaičiai 33, kaip sakyta, yra įrašyti ištrintoje vietoje. Bet atidžiau įsižiūrėjus matyti, kad 33 įrašyti ta pačia ranka ir tos pačios spalvos rašalu kaip ir visas tekstas. Todėl gali būti, kad "Darų" nurašinėtojas iš pradžių buvo parašęs pirmesnio rankraščio datą, o po to ištrynęs užrašė 1833-sius, veikalo perrašymo metus.

Vartant "Darus", susidaro įspūdis, kad jų tekstas buvo mechaniškai perrašomas, matyt, patyrusio raštininko, nes braižas beveik visur dailus ir tolygus. Tačiau lyginant "Darus" ir "Darbus", aptinkama didelių nesutapimų, kurie negalėtų atsirasti tekstą mechaniškai perrašant. Pavyzdžiui, daugelyje vietų atsisakoma detalesnio aprašymo:

Darai

[...] *tu sakidamas, patsai szirdi sawa parwierys pakryta tyis myrsztonty žmonu.* P. 387.

[...] *noriedamis Ponou Dyiwou padiekawoty oż pargaly, atgyidoiy gysimy S. Augustyna (Ambrozius). Tawi Dyiwu garbinam.* P. 417.

¹⁷ Daukantas S. Darbay... ("Prakalba").

¹⁸ A. J. Pabrėžos rankraščio "Tayslós Augumyynis" popieriaus pagaminimo data 1832, o veikalo perrašymo – 1843 m. // Nacionalinė M. Mažvydo b-ka. F. 124–7. – P. 896.

Darbai

[...] *tu sakidamas patsaj sawa szirdi tu pati rakotyny parwierys pakryta tyjs myrsztonti žmonu yr jen sawa krauju sulyjy. Kajp kontrej kariawa taip kontrej yr myry.* P. 690.

[...] *nenoriedamis ju wergais tapy, atgyidoje diekawodamis Dyiwiuj už pargaly, Tauti Dyiwe garbynam Buwa gadiny! jog tyi žmones bedyiweij tarietis tykraj Dyiwa garbinu yr negiediejes sawi Krykszcionymis brolejs mejlys yr wyinibys wadinty.* P. 725.

"Daruose" praleidžiami S. Daukantui būdingi pasakymai, ėję per visus istorijos veikalus, pvz.: *su žiamy suligyna* D p. 728, *kur tiktaj užeje tynaj kuli yr wundeni belyka* D p. 670.

Skaitant "Darus" atrodo, kad nurašinėtojas į S. Daukanto tekstą žiūrėjo kritiškai ir jį keitė, ne tik praleisdamas ištikus puslapius ar pastraipus, pažyminius, papildinius, aplinkybes, bet ir prastino vaizdžią leksiką, pvz.: *atwažiauwis* Dr p. 80 ir *atbraukusis* D p. 173, *stowieiy* Dr p. 369 ir *trakszoje* D p. 668, *siuntynis Cara* Dr p. 337 ir *siuntynys Symeona* D p. 679, *pyli eszwerty* Dr p. 399 ir *pyli su žiamy suligyna* D p. 703, *eszgynusis igules Lenku* Dr p. 400 ir *yszdrapstusis igules Lanku* D p. 704.

Spėtina, kad L. Uvainis dar anksčiau buvo persirašęs S. Daukanto "Darus", o išlikęs jų rankraštis yra ano neišlikusio nuorašas. Jis bendravo su D. Poška, J. Plioteriu, S. Stanevičium. Tai buvo žmonės, siejami kultūrinių interesų ir tikslų. Greičiausiai į jų rankas buvo pakliuvęs S. Daukanto autografas, kurį jie ne tik skaitė, aptarinėjo, persirašinėjo, bet ir taisė. "Darų" kalbos ir rašybos analizė parodo nukrypimus nuo S. Daukanto kalbos ir rašybos, bet nustatymas, kam priklauso teksto koregavimai bei taisymai, lieka atėičiai.

"Darų" nurašinėtojas, kaip ir S. Stanevičius, o iš dalies ir J. Plioteris, laikėsi tradicinės raštų rašybos. Žemaitišką praplatėjusį [ę] rašo y (*narsiby* p. 3, *giny* p. 3, *priwylyiy* p. 131, *nusymynys* p. 135), nors kartais palieka ir S. Daukanto (*pates* p. 2, *kuren* p. 3, *idawe* p. 79, *daugibes* p. 168).

Tradicijos laikomasi dounininkišką (*ei*) rašant *yi* (*wyinu* p. 10, *tyi* p. 25, *wyinas* p. 49), kurį S. Daukantas rašė įvairiai *ei, ėi, ij, ey* (*sugreije* IŽ p. 169, *priplijke* PP 1.7, *wiltęis* PP 1.6, *kieykweina* PP 1.21). Tačiau nuo tradicinės rašybos nukrypstama, kai visur išlaikomas dvibalsių *ai*,

ei rašymas su *i*, o ne su *y*. Taip, atrodo, rašė tie autoriai, kurie labiau laikėsi prūsiškų raštų rašybos (S. Daukantas, vėliau J. Plioteris). Galbūt ir L. Uvainis palaikė prūsiškąją tradiciją, todėl ir "Darų" nurašinėtojas išlaikė *ai, ei* (*kareiwius* p. 104, *baise* p. 111, *eidamas* p. 133). Dėl *i* ar *y* vartojimo tuo metu buvo nemaža galvojama. Pavyzdžiui, A. J. Pabrėža laiške J. K. Gintilai 1835 m. rašė: "[...] w tey pisowni brzmienie i małego przeniesiono na y wielkie, a tei na i malenkie, co dla każdego Żmudzina rzeczą jest niesłychaną i bardzo niemłą"¹⁹.

Apie vėlesnę "Darų" kilnę, atrodo, galima spręsti ir iš dažno j vartojimo dvibalsiuose *ai, ei* (*dajles* p. 55, *kajpo* p. 55, *stejgyma* p. 110). Dvibalsius *aj, ej, uj* imta rašyti Vilniaus krašte lenkų rašyboje jau XIX a. antrojo dešimtmečio viduryje. Lietuvių literatai, sekę lenkiškąją tradiciją, matyt, tokį rašymą perėmė vėliau. Nes, pavyzdžiui, A. J. Pabrėža savo "Taisliuje", datuojamam 1843 m.²⁰, dar rašo *ay, ey*, o ir pats S. Daukantas taip ėmė rašyti jau po 1838 m.²¹

Kad "Darų" nuorašas labiau susijęs su šiaurės, o ne su pietų žemaičių tarpe, rodytų ir daugiau rašybos ypatybių. Nuosekliai išlaikoma šiaurės žemaičių [ou] (neretai parašomas ir *ow* (*kelweziow* p. 58, *weltow* p. 108, *iow* "juo" p. 159)). Dažniau negu S. Daukantui buvo būdinga, šiaurės žemaičių [o] parašomas *o*, o ne *u*; pavyzdžiui, priešdėlis *už* rašomas *ož* (*ożraszitas* p. 89, *ożwadyna* p. 169, tačiau ir kitur – *palaidoios* p. 82, *bowos* p. 93, *sudegos* p. 99)).

J. K. Gintila 1828–1835 m. buvo Kartenos klebonas. Galbūt įsigijęs L. Uvainio nuorašą, jis bus suradęs perrašinėtoją dounininką, nes abejotina, ar L. Uvainis arba jo nusamdytas perrašinėtojas nebūtų gausiau palikęs dūnininkiškų pėdsakų. Be to, "Darų" nurašinėtojo braižas labai panašus į braižą asmens, kuris perrašė tėvo Ambraziejaus "Rodiikle Warduu Sawyszkuujuu..."²².

Šį spėjimą galėtų patvirtinti tik rankraščių ekspertizė.

¹⁹ Žr. A. J. Pabrėžos laiškas J. K. Gintilai. // Nacionalinė M. Mažvydo b-ka. – F. 150–85.

²⁰ Žr. Rankraštis: Tayslōs Augumynis.

²¹ Plg. Subačius G. Simonas Daukantas: rašybos ir kūrybinių interesų kitimas. // Iš Lietuvos istorijos tyrinėjimų (Jaunųjų istorikų darbai 7). – V., 1991. – P. 58.

²² Žr. Rankraštis: Tayslōs Augumynis. // Nacionalinė M. Mažvydo b-ka. F. 124–7.

Pažymėtina dar, kad "Daruose" (p. 63, 68, 70–80) yra išlikę, atrodo, S. Daukanto pataisų pieštuku, o p. 417 įrašyta rašalu *Ambrozius*. Pataisos pieštuku daug kur nusitrynusios, neaiškios. Tačiau iš grafikos ir taisyčių pobūdžio turbūt drąsiai galima sakyti, jog visos jos S. Daukanto. Kaip minėta, J. K. Gintila gyveno Peterburge ir bendravo su S. Daukantu. Galbūt tuomet jis turėjo progos jam parodyti rankraštį, kurio autorius neiškentė nepataisęs. Reikšmingiausias, atrodytų, taisyimas § I pavadinime "Darai Senowys Letuwems, er Žiamaitems szenden pripažistamis" (p. 9), kur iš žodžio *darai* padaryta *darbai*, įrašant raidę *b*. Galima manyti, kad S. Daukantas iki to laiko jau buvo susilaukęs pastabų dėl *darų* vartojimo (šis žodis žinomas iš Bretkūno).²³ *Darus* Daukantas var-tojo šalia *weikalus*, kaip sinonimą (*Stryikauskis pirmasis Letuos ir Zemaitiu daru raszitos IŽ*, p. 4) ir "Darbų" nuoraše, nors beveik visur yra rašoma *darbai*, tačiau turiny įrašyta: *I Daray senowys Letuwems yr Zemaytems szenden pripažistamys* (p. 883), o tekste – *Aiszkej skaytitos regies ontramy ploukszty tos kningas, kuremy apraszisu darus Letuwiu er Zemaicziu* (p. 882).

Apibendrinant pasakytina, kad ištyrus ir aprašius S. Daukanto pirmųjų rankraščių – "Pasakas Pádraus", "Historya Justina", "Istoryje Zemaytyszka" – rašybos ir kalbos sistemą, galima būtų rekonstruoti pirmosios istorijos autentiškas lytis. Po abiejų nuorašų tekstologinės analizės aiškėja, kad kalbos atžvilgiu "Darai" artimesni originalui, tačiau turinio atžvilgiu "Darbai" patikimesni ir pilnesni, nes gali būti nurašyti nuo S. Daukanto pakoreguoto rankraščio.

Tad kalbininkams – "Darai", o istorikams – "Darbai".

Sutrupinimai

D – Darbay ... nuorašas (VUB, F.1 – D 104. P. 885).

Dr – Darus ... nuorašas (VUB, F.1 – D 66. P. 549).

IJ – Historya Justina, S. Daukanto rankraštis (LLTIB, F.1 (SD) 10. P. apie 400).

IŽ – Istoryje Zemaytyszka, S. Daukanto rankraštis (LLTIB, F. 1 (SD) 2. 551 l.).

PP – Pasakas Pádraus, S. Daukanto rankraštis (VUB, F. 1 – E 73. 341 l.).

²³ Žr. Kalnius A. Simano Daukanto raštų žodynas. – K., 1937 // Mašinėraštis, LKI, Žodynų skyrius. – P. 147.

SIMONO DAUKANTO POŽIŪRIS Į BENDRINĘ KALBĄ

Giedrius Subačius

Bendrinė kalba – tai sąmoningai kurta (kuriamą) vienoda visai tautai rašomoji, šnekamoji kalba. Viena – bendra ir vienoda – visiems. Simono Daukanto laikais, kai visuomenė darėsi laisvesnė ir raštingesnė, kūrėsi prielaidos susiformuoti ir lietuvių bendrinei kalbai. Jos poreikį Daukantas, rašęs lietuviškai, labai jautė.

Daukantas buvo istorikas, istorikas profesionalas. Studijuodamas, rašydamas istoriją, kiekvienas istorikas sąlygiškai persikelia į *ana*, praėjusį laiką. Būdamas mintimis anapus laiko ribos, jis niekaip negali ištrūkti ir iš dabarties, nuolat yra priverstas gyventi dviejuose laikuose. Ir, norėdamas ar ne, negali tų laikų bent mintyse nelyginti, negretinti vieno su kitu.

Daukantas taip pat lygino praeitį, kurią aprašinėjo, su dabartimi. Apie Daukanto "Darbus" Saulius Žukas rašo, jog "dabartis dažniausiai iškyla [...] kontrasto principu sugretinant, kas buvo ir kas beliko"¹. Paprastai Daukantas dvi epochas lygindavo senesniosios naudai. Kaip sakė filosofas J. Repšys, anot Daukanto, "senovės lietuviai buvo stiprūs, sveiki, tvirto sudėjimo, laisvi, dabartiniai – sunykę, suvargę, nuo sunkių darbų sukumpę"². Repšys apibendrina Daukanto požiūrį: "tartum iš praeities reikia mokytis, kaip gyventi, kaip elgtis"³. Šios mintys svarbios, norint priartėti ir prie Dau-

¹ Žukas S. Simonas Daukantas. – K., 1988. – P. 48.

² Repšys J. S. Daukanto požiūris į istorinį procesą ir į istorijos mokslo uždavinius. – Filosofija. – 1963. – T. 3. – P. 117.

³ Ten pat.

kanto požiūrio į bendrinę kalbą.

Nors kokių nors platesnių traktatų apie savo bendrinės kalbos sampratą Daukantas nėra parašęs, pagrindinius tos sampratos principus galima atsekti iš įvairių jo tekstų.

Daukantui "gražumas ir dailumas kalbos lietuvių, žemaičių rodo aiškiai, jog ana [...] išdailinta yra buvusi kitą kartą [...]"⁴. Vadinasi, kalba buvusi išdailinta, **seniau buvusi tobulesnė nei dabar**. Išdailinta Daukantui, matyt, reiškė, kad turėjo raštą, buvo gana suvienodinta, priimtina visiems lietuviams. Kadangi ta kalba jam rodėsi buvusi sutvarkyta, vadinasi, tvarkant ją dabar, iš naujo, visai logiška iš anos mokyti, pasiimti, kas geriausia. Kitaip sakant, buvusios tobulesnės rašomosios kalbos elementai perkelti į dabartinę, prastesnę. Pati istoriko Daukanto asmenybė, būdama iš karto ne viename laike, natūraliai tapo praeities ir dabarties jungtimi, tai, kas sena, nebuvo svetima, atstumtina. Taip į Daukanto tekstus galėjo patekti daug archajiškų lietuviškų žodžių, prisirinktų iš Konstantino Sirvydo, Mikalojaus Daukšos, kitų senųjų raštų. Didžiajame savo lenkų–lietuvių kalbų žodyne archaizmų, t. y. žodžių, jau jo laikais pasenusių, jau jo amžininkams nesuprantamų, Daukantas pavartojo gal ne mažiau kaip šimtą (nekalbant apie iš jų padarytus naujus darinius) – tai ir *ašva* "kumelė", *gamta* "dorybė", *kaimynas* "valstietis, kaimo gyventojas", *tekūnas* "kurjeris", *vaisytojas* "gydytojas" ir kt.

Tokių, t. y. nesuprantamų ar ne visai tiksliai galimų suprasti žodžių vartojimas nelabai patiko Motiejui Valančiui, Antanui Baranauskui. Tačiau juos suradęs Daukantas norėjo ir prigydyti. Archajiškos leksikos sluoksnis jam buvo labai svarbus kuriamai bendrinei kalbai – tai istorijos tęstinumo laidas. Todėl vienas istorinis bendrinės kalbos kūrimo principas Daukantui turėjo būti toks: **reikia rinkti senus žodžius ir jais turtinti bendrinę kalbą**, ir nelabai svarbu, ar tie žodžiai skaitytojui iš karto, savaime suprantami, – juos galima (reikia) išmokti.

Rašydamas apie bendrinę kalbą, Daukantas turėjo galvoje istorinę perspektyvą ir kitu aspektu. Jis rašė, kad "tebkalba dar šiandien lietuviai, žemaičiai, prūsai, lečiai ta pačia kalba, kuria kalbėjo jų probočiai eruliai pirm tūkstančio metų"⁵. Suvokdamas, kad žemaičių ir lietuvių kalba skiriasi nuo latvių ir prūsų kalbų, Daukantas taip pat suvokė anksčiau tai buvus vieną kalbą. Ir toks istorinis žinojimas vėlgi kreipė Daukanto mintį dabartinę bendrinę kalbą bent iš dalies modeliuoti pagal tai, kas buvo. Būdamas nuo-

seklus kalbos grynintojas, vengęs slavizmų, germanizmų, prūsų ir latvių kalbų žodžius vartojo sąmoningai – latvizmai *lūgoti* "prašyti", *jautoti* "klausyti", prūsizmai *rykys* "valdovas", galbūt *karvaida* "karvedys". Taigi vėl tik istoriškai lygindamas buvusią epochą su šiandiena Daukantas galėjo nusištatyti kitą principą – **skatintina į bendrinę kalbą įtraukti latvių, prūsų kalbų žodžius**, nes tai buvusios tos pačios kalbos žodžiai, kad ir ne iššyk suprantami. Vėl istorija – argumentas dabarčiai.

Tokie du bendrinės kalbos principai – rinkti archajišką leksiką ir perimti latviškus bei prūsiškus žodžius – buvo istorinis pagrindas, kuriuo remdamasis istorikas Daukantas žiūrėjo į kuriamą kalbą. Kitiems to laiko Didžiosios Lietuvos literatams, rašytojams tai nebuvo būdinga – nei J. A. Pabrėžai, nei M. Valančiui, nei J. Čiuldai. Daukanto žvilgsnis buvo unikalus. Ir Pabrėža, ir Valančius, ir Baranauskas jį dėl to kritikavo.

Tačiau bendrinės kalbos kūrimas – tai visų pirma sinchroninis, ne istorinis uždavinys – reikia praktiškai sukurti vienodą, visiems lietuviams patogią ir priimtina kalbą. Pagrindinis, dažnai cituojamas Daukanto sinchroninis bendrinės kalbos kūrimo principas užfiksuotas viename jo laiške: "**mano nuomone, negalima rašyti nei vien gryna žemaičių, nei gryna aukštaičių (tarme), bet reikia domėtis jų švelnumu, harmoningumu ir glaustumu**"⁶ – vadinasi, reikia derinti tarmes. Prie šito principo jis vis artėjo į gyvenimo pabaigą – vis labiau ankstesniųjų žemaitiškų savo raštų lytis aukštaitino, t. y. vis daugiau vartojo aukštaitiškų kalbos elementų.

Tokio derinimo rezultatas – tai ir leksinių aukštaitiškų vartojimas, pvz., Didžiojo Daukanto žodyno *dilgė* "dilgėlė", *gardus* "skanus", *karvelis* "balandis", *nuraškyti* "nuskinti", *šova* "skląstis" ir kt., ir įvairios aukštaitiškos fonetikos lytys. Kai kada derinti tarmes Daukantas mėgina ir per rašybą. "Nosines raides geriausia rašyti an, [...] čia vėl galima visiems įtikti, ir tiems, kurie kietai *a* ištaria, ir tiems, kurie dusliai šią raidę sako"⁷. Idealus rašmuo Daukanto teorijai buvo *ū* – *u* su mažyte *o* raidyte viršuje, nes ją gali skaityti kaip kas nori: "Kur ispuļ raszyti uo, taj łabaj yra raszyt ū, par tą

⁴ Daukantas S. Raštai (parengė V. Merkys ir B. Vanagienė). – V., 1976. – T. 1. – P. 64.

⁵ Ten pat. – P. 65.

⁶ Ten pat. – T. 2. – P. 788.

⁷ Ten pat. – P. 789–790.

wisims gal itikti, tie, kurie pirmu uo, ir tie, kurie iszta ou, nesgi wieni saka duoti, kiti douti"⁸.

Tačiau toks noras derinti nebuvo labai perspektyvus. Praktiškai bendrinės kalbos paprastai susiformuoja kurios nors vienos tarmės pagrindu, visų pirma fonetiniu, iš kitų tarmių ji tik papildoma (dažniausiai leksika, ne fonetika). Išskyla ta tarmė, kuri turi daugiau rašytojų, kuria išleidžiama daugiau knygų, t. y. kuri nurungia kitas. Nurungtosios tarmės atstovas būna priverstas pasiduoti ir stengtis rašyti nurungėjų tarme, peraugančia į bendrinę kalbą. Tam tikra prasme tai tarmių kova už būvį.

Daukantas nusistatė demokratiškesnį principą – tarmių lygybė, iš jų bendrinei kalbai reikią perimti tai, kas geriausia. Savo Didžiajame žodyne Daukantas neretai pateikdavo greta ir žemaitišką, ir aukštaitišką lytį, pvz.: *kwiestas, kwijstas; medioti arba medzioti; pūsweltiuj, puswelcziuj*; net stengdamasis sukūrė dirbtinių aukštaitiškų lyčių – *laukajtis* žem. "mažas laukas" ir neva aukšt. *laukajczis* "t. p." Tokių lyčių buvimas, polifonetinio ū rašmens propagavimas rodo, kad Daukantas pats neturėjo tvirtos ir griežtos bendrinės kalbos sampratos – juk tai ne normintojo, kodifikuotojo nustatymas, kokia turi būti jo siūloma norma, o demokratiškas leidimas skaitytojui pačiam pasirinkti, kokią lytį vartoti. Panašios nuostatos vėliau yra laikęsis Kazimieras Jaunius, bet ji iš principo nelabai pritaikoma. Didelis polifonetinių rašmenų trūkumas – jie neimplikuoja vienodos, bendrinės šnekamosios kalbos, jais gali būti norminamos tik rašomosios kalbos lytys, o juk greta rašomosios bendrinės kalbos visada būtinai ima formuotis ir šnekamoji. Kiti Daukanto amžininkai, nors nevienodai, bet gerai suvokė šnekamosios bendrinės kalbos reikalą, būtinumą – tiek Pabrėža, tiek J. Čiulda. Todėl tai, kad Daukantas jai neskyrė daug svarbos, negali būti pateisinta to meto vyravusiomis pažiūromis. Daukantas unikalus, nors jo nuostata ir nelabai perspektyvi. Grįžtant prie Daukanto – istoriko profesionalo – galima pasakyti, kad istorija visada yra raštas, bet ne garsas. Tai irgi galėjo padėti Daukantui neteikti reikšmės garsinei šnekamajai bendrinei kalbai.

Leidimas rinktis, negriežtas požiūrio formulavimas į kai kuriuos kalbos faktus matyti ir iš kitų Daukanto minčių. Pavyzdžiui, jis sako, kad "ar *d, t* minkštinti, ar ne, parodys laikas"⁹, "dėl įvardžio *asz* ketvirtojo linksnio, tai laikas parodys, mani ar manę reikia rašyti"¹⁰, "kaip rašyti – *tabokis*, ar *tabokas* – sunku atspėti"¹¹. Nors yra daug Daukanto labai griežtai formu-

luojamų siūlymų, kaip ką rašyti, visgi iš pacituotų vietų matyti jo neapsisprendimas. Tokių formuluočių, kaip "parodys laikas", nerastume nei Pabrėžos, nei Čiuldos tekstuose. Nuspręsti, kas kurioje tarmėje yra geriau ir labiau nusipelno patekti į bendrinę kalbą – labai nelengva. Negalėjimą apsispręsti simbolizuoja ir paties Daukanto dažnai kaitaliota rašyba, bene daugiau ir dažniau už bet kurio kito mūsų XIX a. literato.

Taigi Daukantas dar laukė. Laukė, kol pati istorija išspręs kai kurias problemas. Bendrinės kalbos kūrimasis – tai greta sąmoningų žmogaus norminamųjų pastangų vykstanti ir savaiminė kalbos raida. Šiam, antrajam, aspektui Daukanto bendrinės kalbos teorijoje dar lieka reikšmingos vietos. Jis suprato, kad ne visada žmogaus kišimasis gali įveikti istorijos raidą.

Daukantas dar gyveno metu, kai reikėjo įrodinėti lietuvių bendrinės kalbos reikalingumą, ir tam jis skyrė labai daug energijos. Daukantas rašė: "Norėjau [...] parodyti neprieteliams Lietuvos ir Žemaičių kalbos, jog kiekvienas norįs gališ rašyti lietuviškai, jei turi spėko, lygia dalia kaip ir kita išdailinta jau kalba"¹², taip pat "turi dar lietuviai ir žemaičiai [...] savo kalbą, kurią idant [...] pastatytų šalip kalbų mokytų, turi aną šiandien dailinti"¹³. Daukantui labai rūpėjo lietuvių kalbos prestižas. Visi jo čia aptarti bendrinės kalbos formavimo principai, be kita ko, turėjo kelti tą prestižą: archaizmai, latvizmai, prūsizmai, aukštaitybės rodė, kokia sena ir garbinga, kokia turtinga žodžių lietuvių kalba! Žodingumui gausinti Daukantas sukūrė ir daugybę naujadarų (Didžiajame savo žodyne – net apie 3800), kartais tik retiems, okaziniams poetizmams – *Kosowładny* verstas *dalgiovaldis* "mirties, priklausęs mirčiai", *Chłopoogier, žmogžirgas* "kentauras". Ši savybė yra tokia ryški, jog kartais atrodo, kad Didįjį savo žodyną, t. y. lietuviškų žodžių rinkinį, galbūt pretendavusį tapti Žemaičių Akademijos akademiniu žodynu, Daukantas visų pirma rašė kalbos prestižui kelti, o ne

⁸ Ten pat. – P. 789.

⁹ Ten pat. – P. 790.

¹⁰ Ten pat.

¹¹ Ten pat.

¹² Ten pat. – T. 1. – P. 39–40.

¹³ Ten pat. – P. 36.

norminti konkrečias lytis. O juk tokiaime žodyne visuomenė būtų pirmiausia ieškojusi stabilesnių normų. Gal ir Valančius taip rašomo žodyno nenorėjo spausdinti?

Tai, kad Daukantas taip karštai gynė lietuvių kalbą, rodo jį supratusių tebeegzistavusių pradinį bendrinės kalbos kūrimo etapą, kai reikėjo visais įmanomais istoriniais ir sinchroniniais būdais įrodyti lietuvių kalbos vertę, t. y. tinkamumą tapti bendrine, rašomąja kalba. Praktiškas bendrinės kalbos lyčių norminimas, žemaičių ir aukštaičių tarmių derinimo principo konkretizavimas Daukantui pačiam ne visada buvo aiškus. Nesiorientavimas tik į vienos kurios tarmės pagrindą, nekreipimas dėmesio į šnekamąją bendrinę kalbą rodo labiau teoriškai nusistatytą, bet turinčią daug praktinių sunkumų bendrinės kalbos sampratą. Daukantas liko istoriku ir kurdamas bendrinę kalbą, apie ją gerai žinojo "kad", bet dažnai nebuvo tikras – "kaip".

"VARGO PELE": LIETUVOS NACIONALINĖS ISTORIOGRAFIJOS PRADININKAS SIMONAS DAUKANTAS*

*Saulius Pivoras***

ĮVADAS

Ar šiandien mes pakankamai pažįstame ir suvokiame Daukantą? Tai svarbus ir būtinas klausimas praėjus 200 metų nuo jo gimimo. Ar mes įsivaizduojame, ar suvokiame Daukanto gyvenimą, darbus, jo mintis ir rūpesčius? Turime gerą Vytauto Merkio parašytą Daukanto biografiją, kurios jau ir antras leidimas išėjo¹. Sauliaus Žuko įžvalgią knygelę mokyklai², Egidijaus Aleksandravičiaus bandymą atkurti artimiausią Daukantą supusių aplinką³, bei nemažai straipsnių, tarp kurių problemišku išsiskiria V. Trumpos darbas, publikuotas 1965 m. "Metmenyse". Pagaliau turime paties S. Daukanto raštų dvitomį⁴. Šiame dvitomyje pirmąkart buvo išspausdintas brandžiausias istorinis Daukanto darbas "Pasakojimas apie veikalus lietuvių tautos senovėje". Iš ankstesnių tyrinėjimų dar reikia paminėti Augustino Janulaičio darbą⁵ ir nepublikuotą Jono Repšio disertaciją⁶. Tai buvo tikrai rimtas ir solidus darbas, netrivialiai, nors ir remiantis

* Redakcinė kolegija dėl kai kurių S. Pivoro minčių turi kitokią nuomonę.

** Nuoširdžiai dėkoju už visas pastabas, kurias, perskaitę rankraštį, išsakė istorikai Antanas Kulakauskas ir Česlovas Laurinavičius.

¹ Merkys V. Simonas Daukantas. – V., 1991.

² Žukas S. Simonas Daukantas. – K., 1988.

³ Aleksandravičius E. Prieš Aušrą. Jaunieji Daukanto bičiuliai. – V., 1990.

⁴ Daukantas S. Raštai. – V., 1976. – T. 1–2.

⁵ Janulaitis A. Simonas Daukantas. Jo gyvenimas, darbai ir vargai (1793–1864). – V., 1913.

⁶ Repšys J. Simono Daukanto visuomeninės ir politinės pažiūros. Filosofijos mokslų kandidato disertacijos mažinraštis. – V., 1961.

marksistinė schema bei frazeologija, paaiškinantis kai kuriuos Daukanto pasaulėvokos aspektus. Pavyzdžiui, 113–115 puslapiuose analitiškai ir tiksliai išaiškinamas Daukanto baudžiavos supratimas ir tai, kad jos susiformavimo ir Lenkijos–Lietuvos unijos ryšys (lenkai ir baudžiava) jo nebuvo suvokiamas taip tiesiogiai, kaip iki tol (o dar ir dabar) buvo manoma. Darbas turi ir daugiau privalumų, bet dėl minėtos schemos šiuo metu jis galėtų būti skelbiamas tik kaip J. Repšio palikimo dalis, tam tikrais aspektais vis dar aktuali.

Atrodytų, belieka prieš Daukantą tik galvą nulenkti, pašto ženklą ar pinigą jo garbei išleisti. Džiugu, kad rengiamasi iš naujo paskelbti jo "Istoriją žemaitišką", XIX a. pabaigoje išleistą JAV. Kalbama ir apie akademinis Daukanto raštus. Bet yra dar vienas dalykas. Nors A. Janulaitis dar 1913 metais rašė, kad labiau žinomi Daukanto raštų pavadinimai, o ne turinys, tačiau padėtis ir dabar nelabai pasikeitė. Be to, ir pavadinimai nesuprantami, jeigu nežinomas turinys. Sakykim, "Būdas senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių". Kas gi tie kalnėnai? Ar jie tie patys lietuviai ir žemaičiai? "Istorija žemaitiška". Kodėl žemaitiška, o ne Lietuvos? Gal teisūs Amerikos leidėjai, kurie pakeitė pavadinimą ir atitinkamai poredagavo tekstą, "žemaičius" keisdami į "Lietuvą"?⁷ Ar pirminio varianto grąžinimas yra tik pagarbos autoriui ženklas, ar jis gali būti motyvuojamas ir kažkuo svarbesniu? Daukanto rinktinių raštų, išėjusių 1955 m., tomelyje paskelbta "Pasakų masių" dalis. Ką reiškia tas žodis "masių"? Ar tai žmonių masės, kitaip tariant, liaudis? Ar daug kas atkreipė dėmesį į V. Merkio pastabą, kad masiais Daukantas vadino Gondingos tėvonijos (šiaurės vakarų Žemaitijoje) gyventojus⁸? Pagaliau, kokie iš tikrųjų Daukanto nuopelnai istorijai? Ar jie tėra tik istoriografinis faktas, moksliskai bevertis, o mes lenkiame galvą tik Daukanto patriotizmui, netikėdami, kad galime pasisemti iš jo istorijos žinių ir supratimo apie Lietuvos praeitį? Pabandydysime apie tai pasvarstyti.

1. ŽMOGUS IR EPOCHA

Kiekvienam žmogui yra skirtas laikas gyventi žemėje ir pasaulyje. Todėl sakoma, kad norint suprasti žmogų, reikia suvokti jo epochą. Daukantas gyveno XIX amžiaus pirmojoje pusėje. Mūsų kultūroje gyva tradicija sieti šį istorinį laikotarpį su romantizmu. Taip mes atpažįstame "firmos ženklą"

ir tariamės jau viską suprantą. Aa..! Tai – romantizmas! Taigi Daukantas – romantikas. Netgi ir mokslas tenkinasi iš esmės tokiu vertinimu, tik jį išplėtoja. Pateikiamas, suformuluojamas tam tikras romantizmo apibrėžimas, jis pavadinamas kultūros tarpsniu, ir viskas jau lyg ir aišku. Tačiau iš tikrųjų niekas neaišku ir, kaip sako žymus rusų literatūrologas, vokiečių kultūros istorijos specialistas A. Michailovas, kažin ar ne visur labiausiai paplitęs paklydimas yra nuolat pasikartojantis reikalavimas apibrėžti, kas tai yra romantizmas, barokas ir t. t.⁹ Tai nereiškia, kad apskritai nereikia apibrėžti. Tačiau apibrėžimas (įvardijimas) turi kilti iš suvokimo, o ne atvirkščiai, kai pirma duodamas apibrėžimas ir tada, juo remiantis, bandoma suvokti. Mes galime vandenį pavadinti vynu, bet ar nuo to kas paaiškės? Taigi labai svarbu, kaip suprato "romantizmą" ir "romantiką" patys romantikai. Pirmąkart žodis "romantikas" pasirodo Žano Polio "Paruošiamojoje estetikos mokykloje" (1804 m.). Jis suskamba vieno herojaus lūpose. Tas herojus yra visokių literatų nedraugas ir vartoja šį žodį atsainiai: "kažkoks romantikas", t. y. maždaug niekais (=literatūra) užsiimantis žmogus. Patys vokiečių romantikai literatai, svarstydami literatūros gyvenimo taisykles, kalbėjo apie "romantizaciją". Novalis taip ją apibūdino: "Individualaus momento, individualios situacijos ir t. t. – absoliutizacija – universalizacija – klasifikacija ir yra romantizacija"¹⁰. Vėliau "romantiškas" ir kiti su juo susiję žodžiai perejo iš literatūros į kitas kultūros sritis ir įgijo daug naujų reikšmių: romantiška graži gamta, bet kuris gražus, kažkuo išsiskiriantis daiktas ar reiškinys, apskritai visas tas neįprastumas, kurį gali pamatyti žmogaus akis. Iki tam tikro laiko "romantikai" dar nežinojo, kad, svarstydami "romantiškumo" problemą poezijoje, patys buvo poetai-romantikai (t. y. tokiais jie savęs nelaikė). Tokie jie tapo tada, kai epochos sąmonė susiejo šiuos jų svarstymus su poetine jų kūryba.¹¹ Ar Daukantas svarstė romantiškumo problemą? Visi gerai žinome, kad ne. Žiūrint į romanti-

⁷ Žr. komentarus Daukanto rinktinių raštų leidime 1955 m. – P. 430.

⁸ Merkys V. Op. cit. – P. 142.

⁹ Михайлов Александр Викторович. Диалектика литературной эпохи // Контекст - 1982. - С. 115.

¹⁰ Ten pat. – P. 109.

¹¹ Ten pat. – P. 110.

zmą kaip į tam tikros kultūros dalies (pavyzdžiui, literatūros) suvokimą, nėra prasmės šią sąvoką globalizuoti. Ir apskritai tokios prasmės, kaip jau minėta, nėra. Taigi aišku, kad Daukantas nepriklausė jokiai romantizmo "rūšiai". Beprasmiška tampa aiškintis ir romantizmo epochos santykį su kita – šviečiamąja – epocha. Reikia ieškoti kitų būdų suvokti epochai.

Tai nėra tiesioginis mūsų uždavinys ir galime pasitenkinti, kaip pavyzdį nurodydami kelis Aleksandro Michailovo darbus.¹²

2. ASMENYBĖ

Bet nepaisant išdėstytų minčių dar neįveikta galimybė laikyti Daukantą romantiku. Ta galimybė yra buitinė, pirmąkart išsakyta literatūrinio Žano Polio herojaus. Tikrieji, t. y. gyvenimiški nedraugai su pasitenkimu pasičiupo "romantizmo" pravardę. Ir dabar dar apie kokį nors žmogų sakoma "Et! Tai nepataisomas romantikas". Taigi svajotojas, ne-realistas, emocionalus žmogus ir pan. Kultūra neegzistuoja savaime, o tik žmoguje ir per žmogų. Ji yra žmogaus tapsmas asmenybe. Todėl mes negalime taip paprastai (buitiškai) pavadinti Daukanto romantiku. Anot to paties A. Michailovo, "kultūros istorija ir tyrinėja ne faktus ir daiktus kaip tokius, bet apmąstymo procesus, į kuriuos faktai ir daiktai iš anksto giliai panardinti"¹³. Taigi negalime pasitenkinti literatūrinio stiliaus fragmentų mums sukeltu įspūdžiu, o pirmiausia turime suvokti kultūrinio fenomeno, kuris beveik visada yra asmenybinio ne empiri- ne, o ontologine prasme pobūdžio visumą. Dar kartą pasiremsime A. Michailovu, kurio žodžiai apie literatūros istoriją tinka ir istorijai apskritai:

"Nėra jokio kito būdo tirti literatūros istoriją, kaip nagrinėjant jos vidinę logiką, įsiskverbiant ir apsibrantant literatūrinio proceso viduje, – faktai savaime yra nebylūs, tai tik jų savęs apmąstymo pradžia. Todėl negalima užsiimti nacionaline literatūra nesupratus jos nacionalinės savęs apmąstymo logikos"¹⁴. Paties Daukanto žodžiais: "Jeigu kas skaitys nemėklindamas, nieko sau naudingo neregės, bet jei rymodamas (...) la- sys, ras sau daug didžiai naudingų pamokslų"¹⁵.

Daukantas nerado sau geresnio vardo, kaip "vargo pelė". Matyt, jam jis

teikė ypatingą reikšmę ir prasmę. Todėl neužtenka pasakyti, kad frazeologizmas "vargo pelė" yra tautosakinės kilmės. Daukantas nesuprato tautosakos paraidžiui ir ne dėl kažkokių frazeologizmų ja domėjosi. Tai jam buvo išmintis, išreikšta nacionaline forma. Pasivadinęs "vargo pele", Daukantas išsakė savo pagrindinę ontologinę poziciją, šiame dviejų žodžių junginyje užšifravo visą savo gyvenimo prasmę. T. y. sąmoningai pasirinko prastuolio poziciją¹⁶, suvokdamas, kad ji yra galios ir gyvenimo įtampos šaltinis. Ši prastuolio nuostata ryškėja ir kituose Daukanto pasisakymuose: "Šiandien būsiu, rytoj pūsiu", "Su saule negyvensi" ir t. t.

Apskritai Daukantas tikrąja išmintimi laikė paprastumą. Tačiau tai ne faktinė, o principinė, ontologinė nuostata. Naivu būtų manyti, kad Daukantas neskyrė šių dalykų. Todėl Daukantas ir gali "rimtu tonu" kritikuoti L. Ivinskio kalendoriuje išspausdintą pasaką apie karalių Saliamoną. Kadangi paprastuose dalykuose slypi išmintis, ji turi būti išmintingai bei rimtai pasakyta – kaip kad tautosakoje. Rimtas tonas čia nėra tik stilistinė gudrybė. Prisiminkime diskusiją, kai Daukantas savo darbus pasirašinėjo vis kitais vardais. Ar jis norėjo parodyti lietuvių literatų gausybę ir taip išgarsinti tautą, ar tiesiog bijojo galimo persekiojimo? Tiesą sakant, ši alternatyva apskritai neteisinga. Aišku, turėjo reikšmės abu dalykai, bet pirmiausia Daukantui buvo svarbu ne tiek autorystė, kiek jo darbų reikšmė. Be to, tai buvo galimybė blaiviai (ne pagyrimais apsinkinta galva) įvertinti savo veiklą. Ne šiaip sau Daukantas prisimena patarlę, kad apie žmogų reikia spręsti ne iš jo išvaizdos ar žodžių, bet iš darbų. Ir savo darbus Daukantas skiria lietuvių motinoms ar berneliui piemenėliui, t. y. išminties

¹² Михайлов А. В. Идеал античности и изменчивость культуры: рубеж XVII-XIX вв. // Быт и история в античности. – М., 1988. – С. 219–270; Михайлов А. В. Античность как идеал и культурная реальность XVII-XIX вв. // Античность как тип культуры. – М., 1988. – С. 308–324.

¹³ Михайлов А. В. Идеал античности... – С. 254

¹⁴ Михайлов А. В. Диалектика литературной эпохи. – С. 127.

¹⁵ Daukantas S. Raštai. – V., 1976. – T. 1. – P. 662; * latvizmas, lasit – skaityti.

¹⁶ Prastuolio idėjos sampratą pateikia V. Bibleris; Библиер В. С. Образ простеца и идеал личности в культуре средних веков // Человек и культура. – М., 1990. – С. 81–125.

trokštantiems paprastuoliams. Tik nereikia suprasti Daukanto žodžių paraidžiui, kuo pasireiškia pozityvistinio mokslo impotencija.

Ginčas, ar bajorams, ar liaudžiai Daukantas skyrė savo knygas, taip pat yra beprasmis. Aišku, kad Daukantas savo veikalus skyrė liaudžiai, valstiečiui (jo praktinių patarimų knygelės). Bet tai, ką Daukantas vadina "motina" ar "berneliu", nėra tik faktinė ar konkreti XIX a. pirmosios pusės motina ar bernelis, o apskritai ontologinis principas ar nuostata. Daugelis Daukanto vadinamųjų nusiskundimų jam yra tik priemonė sužadinti kūrybinei energijai ir nereikia jų suprasti kaip savanaudiškos retorikos. Todėl visai nėra jokio prieštaravimo tarp negalavimų išgyvenimo, jų aprašymo ir veiklos troškimo. Tikriausiai, tas prieštaravimas yra tiesiog būtinas ir natūralus. Tai, kad Daukantas kažkam dalijo pinigus, taip pat nereikia, kad jis buvo turtingas. Iš tikrųjų juk kone visada tik beturtis (prastuolis) užjaučia neturtingą. Galbūt kai kam (o gal tik palaikantiems Valančių) Daukantas atrodė emocionalus. Bet toks jis nebuvo. Ir pasakojimas apie senatvės nelaimę kaip gyvenimo saulėlydį pripildytas skausmingos autoironijos ("visa globa boba"). Daukantas, mūsų įsitikinimu, nebuvo romantikas nei kokia nors tipologine, nei buitine prasme.

3. MOKSLAS, ISTORIJA, LITERATŪRA

Daukanto vertinimo stereotipai gerokai kliudė suprasti jį ne kaip "kontroversišką", o kaip vientisą asmenybę. Kiekviena asmenybė apskritai yra kontroversiška. Skiriasi tik asmenybės išgyvenimų specifinio įtampos lauko poliai. Kaip apie Daukantą iki šiol manoma? Ogi maždaug taip. Gyveno XIX a. toks patriotas ir pasiryžėlis, savamokslis romantikas, lietuviškai parašęs pirmąją Lietuvos istoriją. Kadangi nenorėjo ir nesugebėjo parašyti mokslinės istorijos, tai daug meninių vaizdų nuo savęs pridėjo. Gražu, bet tai ne mokslas ir moksliniu požiūriu (!) Daukanto veikalai – bevertiniai. Suprasdami kilnius šio žmogaus ketinimus, mes turime atleisti jo istorijos trūkumus, laisvalaikiu galbūt pasiskaitinėti, bet rimtai nesidomėti. Neapskundžiamas nuosprendis. Tuo tarpu toks požiūris būtų paprasčiausias fariziejų pasityčiojimas. Daukantui nereikalingas mūsų atleidimas, nes atleisti jam nėra už ką.

Dėl romantizmo jau išsiaiškinome. Apie patriotizmą pakalbėsime tru-

putį vėliau. O kaip išsilavinimas? Daukantas turėjo vieną iš aukščiausių to meto universiteto teikiamų mokslinių laipsnių – magistro. Magistras buvo, pavyzdžiui, ir Vilniaus universiteto profesorius I. Danilavičius. Galėjo profesoriumi tapti ir Daukantas. Žinome, kaip ilgai ir kruopščiai jis dirbo prie Lietuvos metrikos, parengė publikuoti 4 istorijos šaltinių tomus, ap rūpindavo istorine medžiaga T. Narbutą ir kitus. Greta gimtosios mokėjo 6 (lotynų, lenkų, rusų, latvių, vokiečių, prancūzų) kalbas. Be to, domėjosi italų kalba, jo bibliotekoje yra prancūzų-italų žodynas. Turėjo turtingą mokslinę biblioteką.

Daukantas buvo vienas iš labiausiai išsilavinusių to meto Lietuvos žmonių ne tik tarp kilusių iš valstiečių. Pagal išprusimą sunku jį lyginti su D. Poška, M. Akelaičiu, J. Šliūpu ir netgi su J. Basanavičiumi. Todėl mes negalime Daukanto darbų nagrinėti primityviai, teigdami, kad jis tiek ir tenusipelno. Daukantas sako, kad jis nepajėgęs parašyti mokslinės (aišku, savo meto) istorijos. Bet neskubėkime vėlgi suprasti tų žodžių paraidžiui. Galbūt jis tiesiog turėjo savo mokslinės istorijos sampratą. O tai nėra bloga ir neleistina. Kas yra Daukantui mokslas? Tai yra išaiškinimas ir patarimas, kaip reikia gyvenime ir visuomenėje (sviete) elgtis, pagarbos išminčiai mokymas¹⁷. Taigi mokslas Daukantui nėra abstraktus dalykas, o gyva kultūros dalis. XIX a. pirmojoje pusėje literatūra buvo laikoma ne tik grožinė kūryba (beletristika), bet apskritai visa, kas parašyta. Kas yra "literatūra" Daukantui? Tai užrašytas pasakojimas apie visokius "veikalus"¹⁸. Istorija irgi yra literatūros rūšis. Bet tai pasakojimas apie tikrus ("būtus") "veikalus", vadinasi, ne išmonė, bet pasakojimas apie tikrovę. Tokia Daukanto istorijos samprata. Daukantas nekūrė meninių vaizdų, t. y. išmonės. Tai būtų prieštaravė jo paties supratimui. Todėl negalime Daukanto istorinių darbų vertinti grožinės literatūros mastais. O kaip Daukantas vertino beletristiką, galima spręsti iš 1847 m. laiško Vladimirui Andrejauskiui. Daukantas rašo: "Prašom mokyti ir gilintis savo dalyke, kuriam pasišventei, o laisvom valandėlėm skaityti naudingas istorijas arba kelionių knygas, bet ne romanus, kurie nieko neduoda, tik atima laiką ir kvailina jauną pro-

¹⁷ Daukantas S. Vertimai ir sekimai. – V., 1984. – P. 31–32.

¹⁸ Ten pat. – P. 32.

ta¹⁹. Belieka tik pridurti, kad "romanas" irgi susijęs su "romantizmu". Mes matome Daukanto požiūrį į romanus. Bet lieka neišspręsta viena problema: Daukanto istorijos meniškumas, kalbos gyvumas. Aišku, kad meninio vaizdo Daukantas nesuprato kaip kompensacijos ten, kur trūksta istorinių faktų. Nėra taip, kaip mano dauguma dabartinių literatūros kritikų. Daukantas nesiekė ir didaktinių ar patriotizmą žadinančių tikslų. Mums meniškai atrodantis girių ar koks kitas aprašymas Daukantui yra istorinės praeities rekonstrukcijos ir suvokimo elementas. T. y. meninis vaizdas buvo ne sąmoningų pastangų ir darbo (ką galime priskirti šiuolaikinėms romanisto intencijoms), o tiesiog natūralus istorinio (t. y. tikrovės, kur išmonė negalima) pasakojimo rezultatas. Kalbos Daukantas taip pat nesutapatino su gramatikomis ir žodynais, nors pats juos rašė. Kalba – gyva ir unikali būtis. Todėl jis galėjo sukurti ir daugelio cituojamą metaforą, lyginančią kalbą su snieguose žaliuojančia bruknele. Istorija Daukantui pirmiausiai yra pats gyvenimas. Todėl jos pasakojimas (istoriografija) irgi turi būti tikras, o ne mechaniskas faktų virtinės surikiavimas. Mokslas taip pat yra gyvenimo elementas. Tai tikrai gilus supratimas. Vienas žymiausių XX a. istorikų J. Heizinga yra pasakęs, kad istorija – tai dvasinė būseną, kai kultūra suveda sąskaitas su savo praeitimi. Iš pirmo žvilgsnio kai kurie Daukanto samprotavimai gali pasirodyti kaip moralizavimas ar retorika. Bet nepamirškime, kad, anot Daukanto, istorikas yra ir tautos gyvybės diagnostikas, ir šios gyvybės dalis. Tad visai suprantami tampa, atrodytų, subjektyvūs vertinimai. Aišku, Daukantas pats sukuria savo istorinių veikėjų lūpomis išsakytas kalbas, bet jo laikais iš tikrųjų dar nemanyta, kad taip negalima. Pagaliau tai buvo ir tradicinės Antikos istoriografijos palikimas. Tai, kad Daukantas įtraukė į savo darbus Mickevičiaus "Živilę", mes vėlgi turime priimti visai natūraliai, suvokdami, kad Daukantui tai irgi buvo pasakojimas, nors faktiškai ir netikslus, bet iš esmės teisingai atkuriantis epochą. Ir dabartinė istoriografija kaip pavyzdžiais ar analizės objektais remiasi literatūriniais (beletristiniais) kūriniais. Taigi nepaisant viso literatūriškumo, Daukantas yra pirmiausia istorikas mokslininkas. Tai, kad šiandien Daukanto "Būdas" laikomas grožiniu kūrinio ir leidžiamas su atitinkamomis žaismingomis iliustracijomis, lygiai tiek pat tinkančiomis, tarkim, Borutos ir Treinio romanams, yra tam tikra profanacija, nors tai ne dailininko kaltė.

4. LIETUVIŲ TAUTOS ISTORIJA

Mes jau priėjome išvadą, kad Daukantas pirmiausia buvo mokslininkas. Tačiau iš netolimos praeities mums gyvas ir mokslininko ideologo, propagandisto paveikslas. Tokiu tautiniu ideologu laikomas ir Daukantas, kuriam mokslas buvęs tik priemone visuomenei šviesti, tautai žadinti, patriotizmui ugdyti. Daukantas esą buvęs antilenkiškos orientacijos, aukštinęs ne tik lietuvius, o ir kitus baltus, vadinasi, baltofilas, "baltofilinės programos" kūrėjas. Daukantas neslėpė savo patriotizmo. Tačiau jis nebuvo ideologas tikrąja šio žodžio prasme. Jau iš aptartos istorijos sampratos matome, kad Daukantas pirmiausia buvo mokslininkas, tačiau jo mokslas – gyva kultūros dalis – turėjo būti susietas su gyvenimu. Daukantas ėmėsi tyrinėti istoriją ne iš patriotizmo ir noro bet koku būdu (gal net kai ką klastojant) išaukštinti savo tautą, bet atvirkščiai – jo patriotizmas ir tautos aukštinimas kilo iš pačios istorijos studijų. Pirmiausia Daukantas buvo kultūros istorikas. Tai jau seniai žinoma. Tačiau kultūros istoriją mes suvokiame labai siaurai, siauriau nei Daukantas.

Kultūros istorija jam nėra kokia nors istorijos dalis ar atskiras objektas. Apskritai visa istorija yra kultūros istorija. Todėl ne visai pagrįsta būtų Daukanto "Būdą" priskirti kultūros istorijai, o kitus darbus – tiesiog istorijai. Ir jo kultūros istorija nėra tik papročių aprašymas, kaip kartais supranta etnografai. "Būdas" nėra koks nors Daukanto laikų etnografijos šaltinis, tikriausiai, nėra tik tai. Nors Daukantas iš tiesų rėmėsi savo laikų kaimiška medžiaga, bet tai jam tėra pagalbinė priemonė rekonstruoti senovės lietuvių gyvenimą, aišku, grindžiama ir mums priimtina prielaida, kad egzistuoja tam tikras praeities ir dabarties ryšys, praeitis niekad nemiršta iškart ir visiems laikams, o gyvena ir dabartyje. "Būdas senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių" nėra vien papročių aprašymas dar ir todėl, kad Daukantui čia nerūpi tam tikros materialinės kultūros formos savaime. Todėl jis J. Jaroševičiui, kuris parašė "Lietuvos vaizdinį civilizacijos požiūriu" ir prikiša erudicijos stoką, kad šis aprašinėjęs tik tokias formas. Dau-

¹⁹ Merkys V. Op. cit. – P. 130.

kantui juk svarbus pats kultūrinis gyvenimas, o tik po to – jo formos. Aki-vaizdu, kad tokia samprata, o kartu ir Daukanto veikalas yra pranašesni už J. Jaroševičiaus darbus bent jau konceptualių požiūriu.

Daukantas rašė ne bet kokią, o tautos kultūros istoriją. Šiam tikslui jam buvo būtina gerai apmąstyta "tautos" samprata. Pabandykime pasiaiškinti konkrečius lietuvių tautos dėmenis, kaip juos supranta Daukantas. Iš pradžių prisiminkime Daukanto istorinius darbus eilės tvarka. Pirmasis, parašytas jau 1822 m., kai D. Poška dar 1824 m. sielvirtavo dėl Lietuvos istorijos stygiaus, buvo "Darbai senųjų lietuvių ir žemaičių". Apie 1838 m. Daukantas parašo savo stambiausią darbą "Istorija žemaitiška", kur pasakojimas baigiamas 1579 m., Vilniaus universiteto įkūrimu. Planavo Daukantas rašyti ir vėlesnę istoriją, bet matyt, jau nebesuspėjo. 1845 m. Peterburge išeina "Būdas senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių". Ir apie 1850 m. Daukantas parašo savo brandžiausią, bet apimtimi mažesnę už "Istoriją žemaitiška" darbą – "Pasakojimą apie veikalus lietuvių tautos senovėje". Mes Daukanto istorinių darbų pavadinimus išvardijome ne šiaip sau. Kadangi jie – visas Daukanto gyvenimas, tai turime manyti, kad kiekvienas žodis pavadinimuose nėra atsitiktinis. Pirmiausia "Darbai senųjų lietuvių ir žemaičių". Kaip galime spręsti iš tos antraštės, veikalas yra politinė istorija, pasakojanti apie garsius darbus, nes kitokių juk neverta pasakoti. Tai dar Antikos istoriografijai, konkrečiai Herodotui, žinomas istorijos apibrėžimas.

Kas yra tie "lietuviai ir žemaičiai"? Nors Daukantas ir supranta juos kaip tautą, bet dar nėra suvoktas būtinumas tos tautos požymius specialiai apibrėžti ir detaliau išsiaiškinti. Pirmiausia lietuviai ir žemaičiai pasižymi savo istorine-politine praeitimi. Buvo tokie politiniai vienetai – Lietuva ir Žemaitija. Taigi Daukantas čia neabejotinai remiasi istorine tradicija, nors lietuvių tautai priskiria ir kitus baltus, šiuolaikiškai sakant, etnonimų neskiria nuo politonimų ir pastaruosius laiko svarbesniais. Tačiau jau kitas veikalas rodo sampratos pokyčius. "Istorija žemaitiška" taip pavadinta greičiausiai todėl, kad Daukantas tautą apibrėžia daugiau kultūriškai ir šiuo atveju žemaičiai jam yra svarbiausia lietuvių tautos dalis. Tai konceptualus dalykas, ir leidėjai Amerikoje XIX a. pabaigoje, keisdami pavadinimą į "Lietuvos istoriją", nors savaip buvo teisūs (Daukantas iš tikrųjų rašė Lietuvos istoriją), bet jau kitaip suprato XIX a. pirmosios pusės reiškinius, nebemanė, kad ateityje žemaičiai bus ne lietuvių tautos subsetnosas, o pa-

grindas²⁰. Bet Daukantas vis dėlto jautė savotišką nuostolį ir netikslumą taip įvardindamas darbus, nes ir aukštaičiai atliko ir tikriausiai atliks savo istorinį vaidmenį.

Todėl plačiau išdėstydamas savo tautos sampratą, Daukantas 3-ąją savo studiją pavadina "Būdas senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių". Trys vardai antraštėje nėra lygiaverčiai, kaip kai kas mano. "Kalnėnai" ir "žemaičiai" čia paaiškina, kas yra "lietuviai". Taigi, lietuvių tautą sudaro dvi dalys: kalnėnai ir žemaičiai. Aišku, kad "kalnėnais" Daukantas vadino aukštaičius. Bet Daukantui tai nėra savaime suprantama, kaip kad mums, ir "aukštaičių" termino jis nežino, vadina juos "kalnėnais", sinonimiškai dar "aukštėjais". Tai, kad "kalnėnai" ir "žemaičiai" antraštėje yra priedėlis, gerai matyti iš 1845 m. Petrapilio "Būdo" leidinio viršelio, kur "kalnėnai" ir "žemaičiai" surinkti mažesniu šriftu, apačioje "senovės lietuvių". Išsiaiškinęs šiuos dalykus, Daukantas paskutiniame savo darbe jau kalba tik apie "lietuvių tautą". Šiuo atveju svarbu ir tai, kad Daukantas aiškiai atskiria tautą nuo valstybės ir šių dalykų netapatina (N. Karamzinas savo garsioje istorijoje rusų tautą tapatino su valstybe). Taip kartu su Daukantu išsiaiškinę lietuvių tautos dėmenis, pažiūrėkime, kaip Daukantas supranta tautą apskritai. Pirmiausiai Daukantas tautą supranta ne kaip kokį daiktą, o kaip ypatingais bruožais pasižyminčią gyvą individualybę. Jai būdinga sava kalba, tikyba, visuomeninė santvarka, kasdieninio gyvenimo įpročiai ir t. t.

Aišku, kad "tauta" ir "tautinė kultūra" Daukantui yra normatyvinis, o ne realus dalykas. Tokiu atveju atskiri sudėtiniai jos elementai yra sąlygiškai dinamiški, bet jų negalima vieno nuo kito atskirti taip, kad visiškai būtų sunaikinta ir tauta. Taip Daukantas aprašo krikšto priėmimą, kai susirinkę į seimą senovės lietuviai nusprendė krikštytis, nors tai buvo taip sunku padaryti, kaip iš naujo gyvenimą pradėti. Tautos gyvenimas nusako ir mokslinės istorijos uždavinius. Todėl Daukanto istorija yra pirmoji tikrai nacionalinė. Aišku, Daukantas prie lietuvių pačia bendrąja prasme priskiria latvius, prūsus ir kitus baltus. Tačiau tai nėra jokia baltofilinė programa, o Daukanto tautos samprata savo kraštutiniu – normatyviniu aspektu bei prielaida apie senovės baltų bendrumą, gal jų dar nesuvoktą, bet faktinį

²⁰ Plačiau apie tai kalbėjo A. Kulakauskas savo pranešime "Žemaičiai lietuvių tautiniame atgimime" pirmuosiuose "Römerio skaitymuose".

(panaši juk yra ir indoeuropiečių kultūros hipotezė). Daukantas, aišku, nėra ir antilenkiškos orientacijos žmogus. Apskritai valstybinis suverenumas jam nėra koks stabas, o dalykas, natūraliai išvedamas iš tautos kultūrinio ir politinio būvio. Tam tikrais atvejais jo galima atsakyti arba jį apriboti. Galimus santykius su lenkais (ir Lenkija) Daukantas nusako anoniminio herojaus žodžiais: "Galim mes su lenkais bendrystoj gyventi ir iš vieno nuo neprietelių gintis, nes [bet] katrie sau kaip tinkami ūkį savo rėdyti ir katrie kalbėti, rašyti, mokyti kalba savo bočių prabočių"²¹.

Kitame veikale kalbėdamas apie unijos padarinius, Daukantas apgailėstauja: "Daug naudingiau būtų buvę abiejuose (– S. P.), kad katra tauta ypatingai save būtų rėdžiusi, o prieš savo neprietelius iš vieno stembusi"²².

Aprašydamas lietuvių ir gudų santykius, Daukantas kaip pozityvų dalyką vertina tai, kad "Gediminas nuo savo pusės pasižadėjo jų tikyba arba viera, kalbą, dabą* ir apsiėjimus jų bočių prabočių užlaikyti ir niekam pikto nedaryti"²³.

Daukanto istorijos nacionalumas yra pozityvus ir suprantamas dalykas. Anot J. Heizingos, be gyvo kontakto su nacionaline kultūra egzistuojanti istorija yra klaidingame kelyje, jeigu tik to kontakto stoka nėra paties kultūrinio gyvenimo degradacija"²⁴.

Po šių samprotavimų pereikime prie Daukanto istoriografijos mokslininkų. Kad toks klausimas yra visai rimtas ir iki šiol iš esmės visiškai nagrinėjamas, turi aiškėti iš ankstesnio teksto. Iki šiol netgi Šapokos redaguotos Lietuvos istorijos bibliografijoje nėra Daukanto istorijos, nors ten įrašytas T. Narbutas, kurio darbai aiškiai yra silpnesni už Daukanto ne tik konceptualių atžvilgiu, bet ir kritiškumu. Tai aiški išankstinė nuostata, kurios negalima pateisinti, nors suprasti galima. J. Repšio mintis, kad "iš esmės S. Daukanto istoriniuose veikaluose nėra tokio didelio atsilikimo nuo savo meto istorijos mokslo lygio, apie kurį rašė buržuazinė literatūra"²⁵, dar nėra įvertintas. Detalus istoriografinis Daukanto darbų nagrinėjimas, lyginant juos vieną su kitu ir su to meto kitų šalių istoriografija – iki šiol vadinta romantine jos kryptimi – tolimesnio darbo uždavinys. Mes kol kas pasitenkinsime tik pažymėdami keletą svarbiausių momentų. Pirmiausia dėl Daukanto erudicijos. Z. Ivinskio 1936 m. teiginys, kad "iš Daukanto veikalų nematyti jo mokslinės erudicijos"²⁶, tebėra iš esmės nepaneigtas. Taip pat ir J. Repšys savo disertacijoje rašė, kad "Daukanto raštuose neraiškiai mokslinių terminų"²⁷. Toliau J. Repšys rašo, kad "jeigu atkreipsime

dėmesį į laiškų stilių, tai pastebėsime, kad Daukantas čia vartoja tokius mokslinius terminus, kaip tautų civilizacijos laipsnis, "tautos politinis stovis", "valdžios oligarchija", "valstiečių luomo baudžiava" ir kt., ko visai nėra jo istorijos veikaluose. Jo istoriniai veikalai tiek turinio, tiek formos atžvilgiu nesutapo su jo korespondencijoje išdėstytu istorijos mokslo uždavinių supratimu bei tuo moksliniu kruopštumu, kurie matyti iš jo archyvo"²⁸. Repšys šį neatitikimą aiškina tuo, kad Daukantas savo darbus rašė liaudžiai. Tai, kad Daukanto darbuose mažai išnašų (kai kurios iš jų yra tekste, todėl neatidžiai skaitant jų galima ir nepastebėti), nereiškia, kad jis apskritai remiasi mažu kiekiu šaltinių. Veikiau priešingai. Daukantas žinojo visus spausdintus ir daugelį nespausdintų Lietuvos istorijos šaltinių. V. Merkys jau Daukanto raštuose pateikė šaltinių sąrašą originalo kalba. Prisiminkime juos: Herodotas, Tacitas, Vulfstano ir Rimberto liudijimai, Jordanas, Kvedlinburgo analai, A. Bremenietis, Saksas Gramatikas, Eiliuotoji Livonijos kronika, P. Dusburgietis, H. Latvis, Vigandas Marburgietis, Dlungošas, Kazimiero teisynas, Ipatijaus metraštis, Bychovco kronika, Mykolas Lietuvis, Jeronimas Prahieškis, P. Karpinis, Lietuvos Statutas ir Lietuvos Metrika, Strijkovskis ir Kojelavičius. Šaltinių fondas Lietuvos istorijos tyrimams ne taip jau gausiai pasipildė po Daukanto mirties. Apskritai ir dabartiniai istorikai intensyviai remiasi šiais Daukanto gerai žinomais šaltiniais. Daukantas tiesiogiai nežino H. Vartbergės kronikos, paskelbtos tik

²¹ Daukantas S. Darbai senųjų lietuvių ir žemaičių // Daukantas S. Raštai. – V., 1976. – T. 1. – P. 393.

²² Daukantas S. Pasakojimas apie veikalus lietuvių tautos senovėje // Daukantas S. Raštai. – V., 1976. – T. 2. – P. 702.

* "Daba" latviškai – prigimtis (gamta). Bet yra lietuvių "dabinti" ir "daboti".

²³ Daukantas S. Istorija žemaitiška // Daukantas S. Lietuvos istorija. – Plymouth, 1897. – T. 2. – P. 11.

²⁴ Хейзинга Й. Задача истории культуры // Хейзинга Й. Об исторических жизненных идеалах и другие лекции. – Лондон, 1992. – С. 38.

²⁵ Repšys J. Op. cit. – P. 74.

²⁶ Ivinskis Z. Lietuvių kultūros istorikas Simonas Daukantas // Naujoji Romuva. – 1936. – Nr. 12. – P. 247.

²⁷ Repšys J. Op. cit. – P. 73.

²⁸ Ten pat. – P. 79.

po jo mirties, ir keletu kitų dalykų. Bet istorijos šaltinių pažinimu su juo negali lygintis nei Narbutas, nei Jaroševičius, netgi Danilavičius ar pats Lelevelis. Tačiau grynai istoriniais darbais Daukanto erudicija neapsiriboją. Jisai žino ir naujausius kalbotyros darbus (R. Raską ir kitus). Be to, filosofus: Šv. Augustiną, Kantą, neoplatoniką Jamblicką (jo knyga yra Daukanto bibliotekoje), H. Grocijų, N. Makiavelį, J. Bentamą, Herderį ir kitus. Taigi Daukantas – labai plačios erudicijos žmogus. Todėl labai abejotina, kad tos erudicijos nėra jo istoriniuose darbuose. Ir tik neįsiskaičius galima teigti, kad "jo visas pasakojimo tonas yra perdėm paprastas ir [...] dvelkia kaimišku stiliumi, kaimiečio logika, jo mentalitetu"²⁹. Daukantas nevertuoja mokslinių terminų visai ne dėl to, kad veikalus skiria liaudžiai. Pirmiausia, kas yra tas vadinamasis "mokslinis terminas"? Tai ypatingas simbolio-sąvokos kalbinės išraiškos būdas, žodžio formalizavimas.

Techniškai terminai labai patogūs, bet savo prasme dažnai ydingas dalykas, nes dėl jų sukalkėja ištisi prasmės masyvai, mąstymas turi skirtis kelią tarsi per suakmenėjusį mišką. Daukantas kaip tik ir nori to išvengti. Netiesa, kad terminų funkcija jo tekstuose irgi išnyksta. Kai kuriems žodžiams Daukantas suteikia ypatingą reikšmę, o neretai žaidžia jų daugiareikšmiškumu. Toks žodis Daukanto žodyne, pavyzdžiui, yra "svietas". Jo negalima pakeisti dabartiniu sinonimu "pasaulis", nes jis nesugebės išreikšti tokios reikšmės ir prasmės gamos, kokią iš šio žodžio sugeba išgauti Daukantas. Be to, žodis "pasaulis" jam žinomas, tik "svietą" jis, matyt, laiko abstraktesniu. Viena "svieto" reikšmė yra apskritai "žmonės". "Naikino svietą šiame pasaulyje"³⁰. Viename sakinyje vartojami "svietas" ir "pasaulis", bet jie pabrėžtinai atskiriami. "Svietas" gali būti "pasaulyje" (!) Savitus terminus (pvz., "svieto luomai") Daukantas vartoja ne tik korespondencijoje. "Svietas" yra ir kultūra, apskritai viešasis, vadinasi, ir politinis gyvenimas: "Užsikėtęs koksai kalnėnas ar žemaitis po svietą klajoti, norėdamas išminties ir gudrybos pramokti"³¹. "Svietas" – tai laisvė, kur rymojimas ir protas žmogui tegali pagelbėti, tačiau ir svietas gali būti aklas – "svieto aklybė". Bet svietas turi ir užsienio, netėvynės reikšmę: "Nemylinčių savo krašto ir po svietą klajojančių didžiai neapvežejo ir nekentė; kaipgi šiandien dar žodžiai: "svieto pereiva, šalaujas" yra Lietuviai ir Žemaičiai visų didžiausia negarsma"³².

Įprasta teigti, kad Daukantas senovės lietuvių pagrindine savybe laikė dorybę. Čia vėlgi galima, kaip ir daugeliu atveju, įtarti moralizavimą, didaktiką. Bet taip iš tiesų nėra. Kad žmogus moralus visais laikais, yra labai

gili mintis, ir tik sugadintas materialistinis mąstymas gali tai neigti. Daukantas, kalbėdamas apie visuomenę, kurią, be svieto, jis dar vadina "bursa", taip pabrėždamas jos sutartinį charakterį (būtinumą vienyti politiš-kai) sako, kad joje negalima gyventi be dorybės. Kitaip (tai Daukantas primena iš istorijos) įsigali kokios vienos grupės valdžia ir prievarta ("svietas nuvergiamas"). O "svieto rėda" (visuomeninė santvarka), pagrįsta dorybe kaip normatyviniu principu (vėlgi ne konkretybe), reiškia "respubliką" (polį). Dorybė tokiu atveju suvokiama kaip pareigų ir teisių normatyvinė lygybė visumos (visuomenės) atžvilgiu. Daukantas taip antrąkart atsako į savo buvusio egzaminatoriaus dekaną J. Chodanio klausimą: "Kaip suprantate šį Monteskjė posakį: "Respublikoniška valdžia yra dorybė, o monarchistinė – garbė?"³³. Taigi senovės lietuvių "svietas", Daukanto manymu, yra "respublika". Aišku, kad ir pats Daukantas savo politiniais įsitikinimais yra labiau respublikonas (ar demokratas, kas šia prasme yra tas pat), negu monarchistas. Garbė be naudos visuomenei jam tuščias daiktas. Nepaisant to, jis visai tiksliai rekonstruoja ir monarchistinę santvarką Lietuvoje.

Taip pat daugiareikšmiškai Daukantas vartoja ir žodį "ūke", priešindamas jį "valstybei". Apskritai "valstybės" Daukantas vengia ir stengiasi išsiversti su "svietu" ir "ūke". Svietas yra susijęs su kariniu-politiniu visuomenės gyvenimu, ūkė – su šeimyniniu-gimininiu, žmogaus darbo pasauliu. Daukantas savo darbuose be "luomo" vartoja ir daugiau vadinamųjų mokslinių terminų, nors iškart stengiasi juos paaiškinti: "Tokia kunigų rėda arba tvarka vadinasi teokratija, t. y. rėda tarpininkų tarp žmonių ir dievų"³⁴. Daukantas vengia terminų ne dėl tariamai siekiamo populiarumo, o dėl paprastumo ir aiškumo, vengdamas scholastinio stiliaus, kuris Daukantui

²⁹ Ivinskis Z. Op. cit. – P. 247

³⁰ Daukantas S. Rinktiniai raštai. – V., 1955. – P. 159.

³¹ Daukantas S. Būdas senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių // Daukantas S. Raštai. – V., 1976. – T. 2. – P. 497.

³² Daukantas S. Istorija Žemaitiška // Daukantas S. Lietuvos istorija. – Plymouth, 1893. – T. 1. – P. 54.

³³ Merkys V. Op. cit. – P. 48. Knygoje yra apsiriktas verčiant "cnota" – šaunumu. Turi būti – dorybė.

³⁴ Daukantas S. Istorija žemaitiška. – T. 1. – P. 68.

buvo dar tokia netolima praeitis, o ir tiesioginė jo dabartis. Daukantas siekia parodyti, kad visi istoriniai reiškiniai yra paprasti ir kad galima juos taip išaiškinti, kad jie būtų gyvi ir suprantami. Tarkim, luomų atsiradimo "pagal jų veikalus", kaip sako Daukantas, "Būdo" pratarinėje aiškinimas yra labai paprastas ir tikslus: "Tie, kurie į karę traukė ūkę nuo neprietelių ginti, vadinosi vytiš, nuo žodžio vyti, tai yra ginti – kurie neprietelius vijo iš savo ūkės laukan. Tie vitys žemaičių raštuose ziamlionimis yra vadina mi, jog už žemę, kurią dėvėjo nieko nemokėdami, turėjo ūkėje pavojui radusi į karę traukti. Tų ziamlionių buvo kitąkart didelė daugybė Lietuvoje ir Žemaičiuose [...] Šiandien likusieji vadinasi bajorais, taip pat be jokios šviesybės, nežina patys kuo kitą kartą buvo, o šiandien yra, kas kartą spaudžiami ir naikinami"³⁵. Taip Daukantas ne tik paaiškina luomų atsiradimą, bet dar ir parodo ritualizuotos ar retorinės kalbos (bereikšmių titulų, vardų ir terminų) vartojimo žalą: dabartiniai bajorai (matyt, Daukantas turi galvoje XIX a. pirmojoje pusėje taip vadintus Žemaitijos valstiečius) nežino, kas jie yra. Sakysim, prievolių atsiradimą Daukantas irgi paprastai, bet tiksliai paaiškina: "Kaipogi senovėje Lietuviai ir Žemaičiai davė savo diduomenei truputį javų, kailių, retai pinigų, ir taip ne kaippo jų vergai tą jiems darė, bet jog jie vyresniaisias būdami ir ūkė rėdydami laiko neturėjo sau užsidirbti"³⁶. Tai yra prievolių mokėjimas susiklostė tam tikromis istorinėmis aplinkybėmis, o nėra prigimtinė pareiga. Vėl reikšminga dabarčiai išvada, bet kitaip ir negali būti, nes istoriografija, kaip praeities pasakojimas, turi ryšį su dabarties gyvenimu. Kitaip galvoti būtų tiesiog naivu. Daukantas neidealizuoja ir pagoniškos lietuvių pasaulėtvarkos. Tam tikras pagonių gyvenimo natūralumo pabrėžimas yra reakcija ir atsvara kryžiuočių kronikų ir vėlesnės istoriografijos ideologijai. Taigi pirmiausia tai yra polemė ir mokslinis požiūris. Kaip tik todėl jis atrodo pabrėžtas, o tada, nesant kitų nuomonių, toks pabrėžimas buvo beveik neišvengiamas. Daukantas nori parodyti, kad pagonys buvo tokie pat žmonės, ne primityvesni už krikščionis, tik turintys savo pasaulėvoką ir kultūrą. Ypač tai akivaizdu ten, kur Daukantas kalba apie senovės lietuvių religiją ir vadina prasimanymais teiginius, kad lietuviai garbino perkūniją. Anot Daukanto, buvo garbinamas ne gamtos reiškiny, o savitai suprastos tikrovės galios elementas, personifikuotas Perkūno pavidalu. (Daukanto senovės lietuvių pasaulėvokos rekonstrukciją irgi reikia aptarti detaliau ir atskirai.) Daukanto argumentai pagrindžia ir bendresnio pobūdžio mintį:

kultūrų lygiateisiškumą, kai nėra galimybės, prisidengus aukštesnės kultūros šūkiu, naikinti kitą kultūrą. Daukanto reputaciją mūsų akyse pakankamai gadina jo piktnaudžiavimas tiesiogine kalba. Tai iš tikrųjų svetimas mokslinei istoriografijai elementas. Bet nepamirškime, kad jis buvo paplitęs Antikos istoriografijoje, kuria pirmiausia ir rėmėsi Daukantas. Ne mažiau šį metodą vartoja tokie garsūs XIX a. istorikai kaip Ž. Mišlė, ar T. Karlailis. Originaliausia yra Daukanto istorijos samprata: istoriografiją jis supranta ne tik kaip įvykių, bet ir kaip socialinės bei kultūrinės pasaulėtvarkos rekonstrukciją. Daukantas ir valstybės atsiradimą aiškina Vulfstanu, kaip valdžios siekimą ir kovą dėl jos visiškai savanaudiškais tikslais: "Kožnas sau pats savo bare valdymieru, arba rykiu, norėjo būti, nuo ko ir kraštą tokio sau pono vadino valstybe"³⁷. Daukantas mato tokios santvarkos nedemokratiškumą ir vertina tai kaip Rytų civilizacijos ypatybę, nes saulėtekio kraštuose "daugelis rėdos ir elgias su kitais kaip tinkamas"³⁸. Nors Daukantui valdžia nėra koks nors subjektyvus veiksnys, o būtinas dalykas ir, ją "atradius", reikėjo atitinkamai tvarkytis. Taigi net ir valstybės (monarchijos) tvarka yra gera, kai ji nėra tik raidė ir ritualas, o grindžiama tam tikrais teisiniais veiksmais. Klaidinga būtų manyti, kad Daukantas neįvertina lenkų pranašumo civilizaciniu požiūriu. Jis rašo: "Lenkai mokėjo rašyti ir skaityti, turėjo Krokuvoje išmintinę iškalą arba universitetu vadinamą, kurioje svietas gudrybos ir išminties mokėsi. Kad tuom tarpu Lietuviai ir Žemaičiai, noris krikščionys, vienok visoje ūkėje nei vienos iškalos neturėjo, tarp pačių kunigaikščių niekas nemokėjo nei rašyti, nei skaityt, sandaras pačias su svetimais viešpačiais ir svetimomis tautomis Gudų kunigai rašė gudiškai arba lotyniškai, todėl ne stebuklai, jog buvo kropiami"³⁹. Tačiau civilizacija Daukantui turi būti pačios kultūros sudėtinė dalis, nes savarankiškai neišugdyta, o perimta ji tik sukelia visuomenės degradaciją. Taip Daukantas vertina Lietuvos bajoriją, perėmusią lenkų civilizaciją.

³⁵ Daukantas S. Istorija žemaitiška. –T. 1. –P. 71.

³⁶ Ten pat.

³⁷ Daukantas S. Būdas. –P. 571.

³⁸ Daukantas S. Vertimas ir sekimai. –P. 32.

³⁹ Daukantas S. Istorija žemaitiška. –T. 2. –P. 307.

Daukantas yra pakankamai (ypač savo metu, ko neturime pamiršti) kritiškas ir šaltinių bei istoriografijos atžvilgiu. Nepasitenkinimą grynai politine istorija (valdovų istorija) jis išsako pratarmėje savo Justino istorijos vertimui. Daukantas dar pasitiki legendine Lietuvos metraščio (Bychovco kronikos) dalimi ir sumini ten išvardytus valdovus, bet tuo ir pasitenkina, išreikšdamas ir kritišką abejonę dėl liudijimo patikimumo: "tuos visus apleidau dėl to, jog neradau nė kokių veikalų, kuriuose būtų minavojami. Išpažinti reikia, jog veikalai lietuvių tautos yra didžiai supainioti ir didžiai daug darbo reikia iki juos išguldant dėl to vien, jog ne visi raštai tos gadyinės yra surankioti"⁴⁰. Nors Daukantas senovės lietuvių pasaulėvokai rekonstruoti ir remiasi Vaidevučio legenda, bet "Istorijoje Žemaitiškoje" iš esmės kritiškai ją atmeta: "Ta pasaka galėjo būti pradžioje viena, bet paskui yra pertaisyta kokio nors zokonininko Gudo arba Vokiečio 15 ar 16 amžiuje. Kaipogi daugioje vietoje pati pasaka sau prieštarauja, bylodama, jog pirmąją žinyčią Rusnėje viešpats (Krivų-Krivaitis) Brutenis įkūręs ties ažuolu visuomet žaliuojančiu, savo buveinę Rumais pravardavęs ir kunigus įstatęs. Bet jei Brutenis buvo jau viešpačiu, dievų tarnu ir visų vyriausiu ūkės valdymieru dar pirm Vytauto (čia turimas galvoje Vaidevutis – S. P.), kaip pati pasaka byloja, tai turėjo ir pirm neseniai būti žinyčia įkurta kunigai paskirti"⁴¹.

Ir kitur Daukantas kritiškai vertina įvairius liudijimus (pasakas), vadinamas juos zaunomis, tai yra legenda. Bet aišku, kad jis ir negalėjo jų visai iš savo istorijos išmesti, kadangi pirmiausia surinkti ir sukaupti reikėjo įvairius liudijimus, kas buvo nepaprastai sunku, o paskui kai kurių iš jų atsizadėti. Savo rankomis atradus svarbų liudijimą, sunku jo visai išsižadėti. O ir šiuo atveju Daukantas kritiškesnis už Narbutą, kuris kiekvieną klasotę buvo pasiruošęs priimti už gryną pinigą. Dar viena ir šiomis dienomis aktuali Daukanto istorijos savybė yra ta, kad jis pateikia iš esmės visus liudijimus apie baltų santykius su skandinavais vikingų epochoje. Vėlesniuose darbuose – Šapokos, Ivinskio ar tarybiniais metais leistose istorijose kažkodėl apie juos buvo užmiršta. Kad parodytume Daukanto istorijos reikšmę ne tik kaip istoriografinį faktą, bet ir kaip svarbią šių dienų mokslui, pabandykime pasvarstyti vieną istoriografinę problemą ir išsiaiškinti, kaip ją sprendžia Daukantas. Nepretenduojame šiuo atveju į galutinę išvadą, tik norime Daukanto darbus įvesti į aktualią mokslinę apyvertą.

5. K. JABLONSKIO IR S. DAUKANTO MINDAUGAS

Savo 1978 m. Romoje išleistoje "Lietuvos istorijoje" Z. Ivinskis pateikė gan sensacingą K. Jablonskio laiško ištrauką apie karaliaus Mindaugo vaidmenį Lietuvos istorijoje. "Jokios katalikiškos krikščionybės Mindaugo laikais Lietuvoje nebuvo. Iš viso Mindaugas tebuvo Ordino statytinis, rėmėsis savo krašte nelietuviška karine jėga, neutralus kryžiaus žygiuose prieš Lietuvos žemes, jis visai nebuvo joks tikras Lietuvos valdovas, bet savanaudiškais tikslais daug prisidėjęs prie Lietuvos valstybinės organizacijos griovimo, bet nesugebėjęs jos sugriauti"⁴².

Iš pirmo žvilgsnio nesunkiai galima pastebėti tam tikrą šių žodžių emociinį atspalvį. Bet tai nereiškia, kad šis vertinimas neteisingas. Mes galime pateikti visiškai identišką Daukanto vertinimą, pasakytą prieš 100 metų iki K. Jablonskio, bet tik 1976 m. išspausdintą Daukanto "Pasakojime apie veikalus lietuvių tautos senovėje". Jis rašo:

"Tapęs krikščioniu Mindaugas suvisu savo rėdoj kitokiu rados, nuo m. 1251 iki savo smerčio karėse nebėr jo girdėti, kuriuose vieni žemaičiai noris sunkiai, bet garbingai kariauja su vokiečiais kryžokais ir meldžionimis, o Mindaugas bendraujas su mistrais ir dovanas jiems siunčia, užrašo karalystę. Kad žemaičiai padurbėj kryžokus su kalavijonimis pergalejo metuose 1261 ir kad jau vieno siučio bereikėjo užsiausti vokiečiams iki suvisu juos atlaikant, tuo tarpu Mindaugas daro paliaubas su kalavijonimis. Paskui tapęs pagoniu, netraukia į Parusį – (Prūsiją) paduoti ranką nuspauستiesiems, kurie buvo kėtėsi numesti jungą kruvinos vergybos, bet į Lenkus, kurie lietuviams nieko nedarė. Vokiečiai jį į didžiuosius kunigaikščius Lietuvos iškelė, vokiečiai į karalius, vokiečiams ir tarnavo per visą amžių iki smerčio. Jis sukėlė namkarę, kuri patvėrė iki Vytenio valdžios"⁴³. Toks Daukanto tekstas yra tik "Pasakojime". "Darbuose" ir "Istorijoje žemaitiškoje" jo apskritai nėra ir Mindaugas dar vertinamas iš esmės teigiamai,

⁴⁰ Daukantas S. Pasakojimas. – P. 329.

⁴¹ Daukantas S. Istorija žemaitiška. – T. 1. – P. 50.

⁴² Cituota pagal Ivinskio Z. Lietuvos istorija. – V., 1991. – P. 157.

⁴³ Daukantas S. Pasakojimas. – P. 301.

bet jau kalbama apie sunkumus tiriant šią problemą, kas rodo, jog Daukantas ne tik redagavo savo vėlesnius darbus, bet kai ką ir iš esmės keitė. Neatidžiai žvelgiant, šis Daukanto darbų epizodas galėtų būti vertinamas kaip paprastas moralizavimas. Bet taip nėra vien todėl, kad Mindaugas čia vertinamas ne kaip privatus asmuo, o kaip visuomenės veikėjas. Ir vertinamas ne taip, kaip buvo priimta tradicinėje historiografijoje, valdovus tapatinančioje su teise. Todėl ir buvo "valdovų istorija". Be to, Daukantas nevergina Mindaugo vien tik neigiamai, pažymi ir kai kuriuos teigiamus jo veiklos rezultatus. Sunku ką nors spręsti, kai ne visi istorijos faktai aiškūs. Taip yra ir su Mindaugo žemių užrašymo Ordinui aktais. Daukantas dar "Istorijoje Žemaitiškoje" rašo: "Daug gali abejoti apie tikrumą tų raštų, bet jog ne čia yra vieta apie juos sklavuoti, todėl palieku taip, kaip senovės raštuose radau. Visi yra rašyti lotyniškai, vienok ne pati autentika, bet išrašą teyra šiandien randama"⁴⁴. Vėliau, matyt, šią problemą Daukantas išsprendė, remdamasis netiesioginiais duomenimis, tai yra įvertindamas Mindaugo santykius su Žemaitija, jo antiprūsiškas nuostatas, neveiklumą. Mūsų istorinėje sąmonėje Lietuvos valstybės susidarymas yra siejamas su Mindaugu. Tačiau valstybė nėra vieno žmogaus, kad ir genijaus, kūrybos rezultatas. Valstybės atsiradimą Daukantas sieja su visuomenės struktūros pasikeitimais ir todėl gali kritiškai vertinti Mindaugą, kurio nuopelnų, vienių Lietuvą, nereikia perdėti – ji ir taip jau buvo pakankamai vieninga. Mindaugas savo patvaldiškais metodais galėjo tik griauti šią vienybę. Apie Lietuvos valstybės gerą būklę iki Mindaugo kalba ir V. Pašuta⁴⁵. Šiuo atveju Mindaugo – visuomenės veikėjo (valdovo) ir istorinės būtinybės tiesioginis sutapatinimas nieko neduoda. Būtinybė juk reiškiasi ne tik objektyviai, bet ir subjektyviai.

Valdovas netgi tada, kai jo asmeniniai (savanaudiški) interesai sutampa su valstybės interesais, privalo laikytis tam tikrų žaidimo taisyklių. Asmeninis interesas gali sutapti su valstybiniu, bet valdovas nebegali išsižadėti savo įgytos valdžios ir suverenumo. Valdžia tai ir garbė, turinti savo moralę, kuri neleidžia daryti tam tikrų veiksmų. Mindaugas, atrodo, šiai taisyklei nusižengia ir yra savanaudis ne tik kaip valdovas, bet ir kaip asmenybė. Mindaugas (čia galima remtis ir Monteskjė, su kurio darbais Daukantas gerai susipažinęs) nepaiso monarchijos žaidimo taisyklių, dėl to tampa patvaldžiu, arba tironu. Kodėl, tarkim, Mindaugas neremia sukilusių prūsų ar žemaičių, kai jis to prašomas? Ar iš įsitikinimo? Daukanto (ir Jablons-

kio) įtarimas, kad Mindaugas negalėjo būti toks geras krikščionis, visai pagrįstas. Vadinasi, neremia dėl asmeninių privačių ambicijų, ankstesnės nesantaikos. Ir Vytautą Daukantas vertina įvairiai, bet pripažįsta, kad "Niekada Lietuva nebuvo nei didesnė, nei rimtesnė kaip kad Vytautas ją valdė, vyras stropus, buklus ir valdžios geidžias."⁴⁶ Tai apgalvotas, kaip ir visi, Daukanto vertinimas.

Pasikeitus problemos interpretacijai, keičiasi ir skyrelių (antraščių ir anotacijų) pavadinimai. "Darbuose" ir "Istorijoje" antraštė yra "Mindaugas pirmasis karalius Lietuvos", o "Pasakojime" jau – "Mintautas didysis lietuvių kunigaikštis, paskui lietuvių karalius, kurį vokiečiai vadina Mindove, gūdai Mendogu". Kaip jau sakiau, šiame skyrelyje mes nesiekiame išspręsti Mindaugo vaidmens Lietuvos valstybei susidaryti įvertinimo problemos, o tik norime parodyti, kad Daukantas ir šiuolaikinio istorijos mokslo požiūriu yra lygiavertis diskusijos dalyvis.

PABAIGA

Daukantas visą savo gyvenimą buvo tikras mokslininkas, kuriam negalėjo nerūpėti ir tuometinė lietuvių tautos būklė. Jis stengėsi padėti savo tautai, dirbdamas mokslinį ir kultūrinį darbą. Jis ne tik tyrė praeitį, bet ir atskleidė mūsų laikų dabarties problemas ir ateities galimybes. Lietuvos Respublikos galimybė pirmąkart iš tikrųjų atsiveria Daukanto raštuose. Apskritai ir visos tiesioginio kultūrinio Lietuvos atgimimo gijos suseina į Daukanto veikalus. Daukantas sakė, kad deda lietuvių pamatus. Jis iš tikrųjų juos padėjo. Kaip mokslininkas, Daukantas konceptualiai, o ir faktiškai pranašesnis už visus XIX amžiuje Lietuvos istoriją gvildenusius žmones. 1964 m. Z. Ivinskis rašė: "Skamba paradoksaliai, tačiau yra faktas, jog iki šiol Daukanto istorijos dvitomis, originale sudaręs 1100 puslapių folio, yra vis dar pati plačiausia spausdinta Lietuvos istorija lietuvių kalba"⁴⁷. Mūsų nuomone, tai nėra joks paradoksas.

⁴⁴ Daukantas S. Istorija žemaitiška. – T. 1. – P. 339.

⁴⁵ Pašuta V. Lietuvos valstybės susidarymas. – V., 1971. – P. 213.

⁴⁶ Daukantas S. Pasakojimas. – P. 616.

⁴⁷ Ivinskis Z. Simonas Daukantas ir jo palikimas Lietuvos istorijos srityje // Aidai. – 1964. – Nr. 9. – P. 391.

SIMONO DAUKANTO IR JUOZO JAROŠEVIČIAUS ISTORINĖS LIETUVOS SAMPRATA

Vytautas Berenis

1844–1845 m. Vilniaus ir Peterburgo spaustuvėse dienos šviesą išvydo J. Jaroševičiaus ir S. Daukanto kultūros istorijos veikalai. Jau T. Narbuto devynių tomų "Lietuvių tautos istorija" sužadino Lietuvos visuomenės susidomėjimą krašto praeitimi, o jos autorių iškėlė į žymiausių ano meto istorijos autoritetų gretas. Nemažai entuziastų kaupė istorinę ir etnografinę medžiagą, kasinėjo piliakalnius ir pilkapius, rašė lokaliųjų vietovių istorijas ir apžvalgas. Kiekvienas spaudoje pasirodęs straipsnis susilaukdavo vienokio ar kitokio aptarimo, istorinis ar etnografinis tyrinėjimas tapdavo ženkliau kultūrinio ir... politinio gyvenimo įvykiu. Atsirado pirmosios mokslinės polemikos užuomazgos, istorija imta laikyti moksline disciplina. Istorinė Lietuva atgijo mokslinių ir populiariųjų leidinių puslapiuose.

S. Daukanto ir J. Jaroševičiaus gyvenimas ir istorinis palikimas truputį panašus: jie abu tiesiogiai nedalyvavo Lietuvos kultūriniame gyvenime – vienas dirbo valstybinėje tarnyboje tolimame Peterburge, kitas – gyveno savo dvare netoli Balstogės ir rašė istorinį veikalą. Jų istorinės koncepcijos tarp amžininkų nebuvo populiarios. Abu istorikai peržengė lenkų istoriografijoje įsigalėjusias nuostatas tyrinėti Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės (LDK) istoriją tik iki 1569 m. Liublino unijos ir praplėtė jos raidą iki pat XVIII a. pabaigos. S. Daukantas ir J. Jaroševičius, būdami vienmečiai, formavosi labai panašioje Vilniaus universiteto aplinkoje, patyrė J. Lelevelio, Ž. I. Onacevičiaus įtaką, ypač kai XIX a. antrame ir trečiame dešimtmetyje padidėjo susidomėjimas istorija. Studentai, vadovaujami J. Lelevelio, verčia XVIII a. – XIX a. pradžios Europos istorikų – A. H. Heeren, W. Robertsono darbus¹. Vilniaus laikraštys "Dziennik Wileński"

įvedamas "etnologijos" skyrelis, kuriame pateikiama iki šiol keista ir nelabai aktuali amžininkui istorinė krašto medžiaga, Vilniaus miesto bažnyčių, gatvių, namų istorijos. Iš tiesų vilnietis, žingsniuodamas akmenimis grįstomis miesto gatvėmis, atkreipė dėmesį į tai, kad jį supanti aplinka turi praeitį. Istorinio patyrimo dėka pakito estetinis suvokimo būdas, žmogus pasijuto kintamu dydžiu laiko grandinėje. Švietėjiško universalus proto epocha baigėsi: jis pats pradėjo suprasti save kaip istoriškai sąlygotą darinį. Bet, jeigu savo istoriją turi idėjos ir materialūs daiktai, privalo ją turėti ir žmonių bendruomenės, jau virstančios tautomis.

J. Jaroševičiaus (1793–1860) pavardė nėra labai žinoma Lietuvos kultūros istorijoje. S. Daukanto vienmetis, gimęs Bialo-Podlaske (netoli Balstogės) studijavo teisės mokslus Vilniaus universitete ir išgarsėjo, parašydamas trijų tomų kultūros istoriją "Lietuvos vaizdas civilizacijos požiūriu nuo seniausių laikų iki XVIII a. pabaigos"². Būdamas Vilniaus universiteto teisės profesoriumi, artimai bendravo su I. Onacevičiumi, vėliau susipažino su T. Narbutu ir, matyt, buvo girdėjęs apie S. Daukantą bei jo darbus. Kelis metus prieš savo mirtį gana aktyviai dalyvavo Vilniaus archeologijos komisijos veikloje, jos leidžiamam žurnalui parašė straipsnį apie pagoniškos Lietuvos kultūrą. Savo veikale J. Jaroševičius plačiai vartojo "civilizacijos" sąvoką, kurią į istorijos mokslą įvedė prancūzų istorikas Fr. Guizot (1787–1874). Jo istoriniai tyrinėjimai "Civilizacijos istorija Europoje" ir "Civilizacijos istorija Prancūzijoje" (4 t.) turėjo didelės įtakos XIX a. Rusijos imperijos istorikams. Prancūzų istorikas teigė, kad pokyčiai materialiniame gyvenime gali veikti civilizaciją – istorinę tikrovę, galinčią suteikti žmogui švietimo ir ugdymo, nukreipto į istorinę visuomenę, formas. Svarbiausiu jos bruožu jis laikė progreso idėją, realizuojamą visuomenės ir individo. "Aš kalbu apie europietišką civilizaciją, kuri, be jokios abejonės, egzistuoja, t. y. jog įvairių europietiškų valstybių civilizacijose randame tam tikrą vienovę; kad, nepaisant didelių laiko ir paties vystymosi skirtumų, ji yra viename ir

¹ Srejski M. Koncepcja historii powszechnej Joachima Lelewela. – Warszawa, 1958. – S. 187–188.

² Šidlauskas A. Istorija Vilniaus universitete XIX a. pirmoje pusėje. – V., 1986. – P. 133–138.

tame pačiame sąryšyje ir siekia vienu ir tų pačių rezultatų³.

J. Jaroševičiaus istoriografinės pažiūros gana panašios į Fr. Guizot: civilizacijos nešama progreso idėja – anksčiau ar vėliau – turėjo įsivyrauti Lietuvoje. XIII–XIV a. prasidėjusį rusų žemių prijungimą prie Lietuvos valstybės lydėjo augimas pravoslaviškos civilizacijos įtakos. 1387 m. krikščionybės priėmimas iš Vakarų padėjo Lietuvai rasti atsvarą vienpusiškai Rytų kultūros įtakai. “[...] nėra abejonės, jog visa Lietuva, kaip mes anksčiau minėjome, būtų visiškai nutautusi, jei jos kultūrai ir politiniams įvykiams vien tik Rusia darytų įtaką, bet taip pat yra tikra, kad, teikiant pirmenybę santykiams su Vakarais, žymiai anksčiau įsigalėtų popiežiaus valdžia⁴. Tokiu būdu LDK valstybė per visą savo gyvavimo laikotarpį tarsi balansavo tarp Rytų ir Vakarų kultūrų, išlaikydama kultūrinio savitumo bruožus. Todėl neatsitiktinai XX a. filosofas St. Šalkauskis savo koncepcijos Lietuvos kaip Rytų ir Vakarų sintezės teorinį ir faktografinį pagrindimą surado J. Jaroševičiaus veikale⁵. Pastarasis, kaip ir XX a. Kauno universiteto filosofas, pabandė, sintetindamas Rusijos ir Lenkijos (Rytų-Vakarų) civilizacijų poveikį, parodyti istorinės Lietuvos (LDK) civilizacijos savitumą. J. Jaroševičius nesąmoningai prisidėjo prie tautos paskirties ir prasmės problemos visuotinėje istorijoje iškėlimo, t. y. prie istoriosofinės problematikos.

S. Daukantas "Būde" siekė parodyti lietuvių tautos "būdą, dabą, tikyba, ūkės rėdą, karybą, prekybą ir mantą (arba pinigus)". Kitame savo istoriniame veikle – "Pasakojimas apie veikalus lietuvių tautos senovėje" (1850 m.) taip pat buvo išlaikytas kultūrinis istorijos atrankos kriterijus. Tačiau dar didesnę nuostabą kelia veikalo skyrių pavadinimų ir turinio panašumas į J. Jaroševičiaus "Lietuvos vaizdą". Istorija pradeda "Lietuvos" etnonimo kilmės aiškinimu, upių, istorinių genčių, kažkada gyvenusių šiame krašte, išvardijimu. Toliau S. Daukantas pažymi pirmus istorinius ir geografinius šaltinius apie Lietuvą, lietuvių charakterio bruožus ir ūkio ypatumus, kuriuos pakeičia nuolatinės mitinių kunigaikščių kovos su išorės priešais iki pat Vytauto Didžiojo mirties. Vis dėlto šiame veikle pro politinius istorijos įvykius sodriai prasismelkia senosios Lietuvos gyventojų papročiai, daugiausia paimti iš XIX a. lietuvių valstiečių kasdienybės. Vargana to laikotarpio kaimo žmonių buitį, davusi tiek daug etnografinės medžiagos smalsiems praeities mylėtojams, negalėjo nekelti pasibaisėjimo socialiniu aspektu: lažu, bloga sanitarine padėtimi, girtavimu. "Būde" pa-

teikta senovės lietuvių gyvensena vertinama autoriaus požiūriu, kuris byloja S. Daukanto supratimą apie progreso-regreso priežastis visuomenėje, ekonominio krašto suklestėjimo pamatinius faktorius: "žemaičiai nenori nuo jūros atstoti, kaip nuo lango šviesos", "prekybos nustojus aklybė svieto" ir t. t. J. Jaroševičius Lietuvos civilizacijos raidą nušviečia platesniu kontekstu, kur gausią istorinių šaltinių medžiagą papildė loginis dėstymas, gana preciziškai daromas išvados ir polemizuojama su to meto istoriografija.

Pirmame savo veikalo tome J. Jaroševičius apibūdino krašto gyventojų fiziologinį tipą, žmonių verslus ir amatus pagonybės laikotarpiu. To meto Lietuvos istorikai gana griežtai pasisakė prieš P. Kepeno suformuluotą teiginį dėl maišytos, kitų kalbų skolinių pertekusios lietuvių kalbos; laikantis tokios logikos buvo galima abejoti ir pačios lietuvių kalbos savitumu. Romantinės istoriografijos laikotarpiu bet koks tautinis pažeminimas buvo vertinamas kaip akivaizdus amžininkų įžeidimas. Kita vertus, XVI–XVII a. lenkų kronikininkų darbuose į pagonišką Lietuvą buvo žiūrima kaip į barbarišką kraštą, kuriam krikščioniškos civilizacijos pagrindus padėjo Lenkija. Kritikuodamas kronikininko Vincento Kadlubeko ir istoriko Adomo Naruševičiaus pažiūras dėl tariamai laukinės pagonių lietuvių būklės, istorikas pažymėjo, kad žmonės "užsiiminėję gyvulininkyste ir žemdirbyste, negalėjo būti žemo išsivystymo lygio. Pagonys lietuviai pažinojo audimą, todėl negalėjo dėvėti vien kailius⁶.

Tiek S. Daukantas, tiek J. Jaroševičius suprato universalųjį visuomeninių dėsnių pobūdį, žmonijos, kaip įvairialypių tautų sambūrio, visuotinę raidą. Šiuo atveju jiems didelę įtaką darė Šviečiamosios epochos idėja apie prigimtines žmogaus teises: "[...] žmogus nori visados liuosu gyventi ir taip rėdytis, kaip tiktai jam gerai geriausiai būtų"; todėl "kas buvo pradžioj kitų tautų, tas pats nutiko ir su Lietuvos tauta⁷. Tokiai S. Daukanto išvadai, be abejonės, pritarė J. Jaroševičius, teikęs civilizacijos progreso idėjai visuotinę reikšmę. Tačiau, skirtingai nuo S. Daukanto, jam LDK valstybės ir

³ Гизо Ф. История цивилизации в Европе. – СПб., 1905. – С. 105.

⁴ Jaroszewicz J. Obraz Litwy pod wzgłędem jej cywilizacji od czasów najdawniejszych do końca XVIII wieku. – Wilna, 1844. – T. 2. – S. 15.

⁵ Šalkauskas St. Sur le confin de deux mondes. – Geneve, 1919.

⁶ Jaroszewicz J. Obraz Litwy ... – T. 1. – S. 65, 77.

⁷ Daukantas S. Raštai. – T. 1. – P. 561, 579.

kultūros nuopuolio pradžia buvo ne lenkiškos kultūros įsigalėjimas, bet kontreformacijos ir jėzuitų ordino ideologijos įsiviešpatavimas. Būtent ši priežastis iš esmės prisidėjo prie Lenkijos-Lietuvos valstybės dezintegracijos, politinio, ekonominio ir kultūrinio nuosmukio.

J. Jaroševičius, plačiai vartodamas "civilizacijos" sąvoką, aiškino LDK visuomenės raidos dėsningumus. Trečio tomo pabaigoje pateiktose išnašose istorikas pažymėjo XIX a. kilusį Žemaičių sąjūdį, K. Donelaičio "Metus", amžininkų išspausdintus pirmuosius lituanistinius darbus. Jo civilizacijos raidos koncepcijos esmę sudarė progreso idėja, kuri leido į ateitį žiūrėti optimistiškai. "Tenka girdėti, kad dauguma mūsų mokslininkų tiria tik senovę ir mūsų raštiją, neieško naujų kelių, o gyvena praeities atsiminimais; esą ir tokių, kurie visiems nori įkalbėti, jog gėrėjimąsi senovės paminklais ir padavimais reikia pagerbti kaip tautos dvasios laidotuves, kaip paskutinį jos atodūsi ir t. t. Laikas parodys, kiek tokiuose tvirtinimuose yra tiesos"⁸. J. Jaroševičius negalėjo beatodairiškai priimti XIX a. pradžioje paplitusios nuostatos dėl pesimistinio buvusios Lenkijos-Lietuvos valstybės gyventojų likimo. 1803–1832 m. Vilniaus universiteto laikotarpis daugeliui šviesuolių parodė, kiek galima pasiekti svetimos valdžios sąlygomis. Dar didesnio politinio efekto buvo galima pasiekti praeityje, interpretuojant laisvės, valstybės, tautos sąvokų prasmes.

S. Daukantai Lietuvos valstybės ir lietuvių tautos istorija – tai visiškai savarankiškas (istorinės realybės) tyrinėjimo objektas, nes, jo supratimu, ligšiolinis unijinio Lenkijos-Lietuvos laikotarpio nušvietimas "ištirpdo" Lietuvos istoriją Lenkijos praeityje. To priežastis – tai ankstesnių lenkų kronikininkų ir tuometinių istorikų nuostatos. "Šiandien lenkai tyčiodamiesi senų įpročių vadina lietuvių *skurczypalka* nuo to, jog jis ne rašto, bet lazdos savo vyriausybės arba kūrėjų klausąs, neminėdami to, jog lietuviai savo lazda išgelbėjo juos pačius tris kartus nuo prapulties ir vergybės"⁹. Tie "trys kartai" – tai totorių, vokiečių ir švedų karinė grėsmė 1320 m., 1410 m., ir 1659 m. J. Jaroševičiaus požiūris visai kitoks. Neneigdamas kai kurių iš Lenkijos atėjusių nuodėmingų papročių ir netikusių visuomeninių valdymo formų ydingų pasekmių, istorikas mano, kad Lenkijos valstybėje civilizacija buvo pasiekusi aukštesnį lygį negu Lietuvoje. Kitokia išvada priverstų istoriką pačiam sau prieštarauti: juk, jo nuomone, aukštesnį vystymosi lygį pasiekusios civilizacijos yra priverstos daryti poveikį "barbarybės" būklėje esančiai visuomenei. Tai nereiškia, kad barbariška visuomenė yra vi-

suotina absorbuojama aukštesnėse pakopose esančios civilizacijos. Gali būti taip, kad aukštesnė visuomenės pakopa gali atskleisti ir realizuoti praeities kartų patyrimą. Lietuvos Statutai – puikiausias tokių įvairių laikotarpių sąveikos pavyzdys¹⁰. J. Jaroševičius nė kiek neabejoja lenkiškos civilizacijos teigiama įtaka, paspartinusia Lietuvos visuomenės raidą. S. Daukantas negalėjo sutikti su tokia koncepcija, todėl viename laiške T. Narbutui "Lietuvos civilizacijos vaizdą" pavadino "veikalėliu" ir apkaltino jo autorių panaudotų dokumentų, gautų iš Ž. I. Onacevičiaus, anoniminiu publikavimu. Dalykinę antipatiją lydėjo ir asmeninis nusistatymas J. Jaroševičiaus atžvilgiu. 1845 m. vasario 12 d. rašytame laiške T. Narbutui S. Daukantas taip įvertino J. Jaroševičiaus istorinius veikalus: "Menkas jo veikalas apie herulius, be erudicijos ir išvadų. Nedaug tegeresnis ir atsiųstasis veikalas, nes p. Jaroševičius yra tos nuomonės, kad Lietuvoje buvusi tokia vergija, kaip dabar – štai didžiausia klaida. Jei Lietuvoje kas trumpam laikui tapdavo vergu už kam nors priteistą skolą arba karo belaisvis, tai jo vaikai atgaudavo ankstesnę laisvę: dabar šiuo klausimu turime įrodymų. Lenkai mums atnešė valdžios oligarchiją ir valstiečių luomo vergiją, kas šioms dalykams neturi įrodymų, tas neturėtų drįsti kartoti tuščias XV ir XVI amžių kronikininkų pasakas"¹¹. Iš tiesų J. Jaroševičius gana blaiviai vertino palaipsnį įbaudžiavinimo procesą: "Tai, jog karinės demokratijos laikotarpiu buvo naudojamas vergų darbas – beveik neginčytinas dalykas. Lietuvai tapus krikščioniška valstybe, paspartėjo feodalizacijos procesas, žemės ir veldamų dalinimas. Tai, ką S. Daukantas laikė "lenkų nelaime", iš tiesų buvo feodalizacijos proceso paspartėjimas. J. Jaroševičiui, geram istorinės teisės žinovui, buvo nesunku aktuose ir dovanojimo raštuose užtikti duomenų apie palaipsnį valstiečių priklausomumo augimą. Tačiau baudžiavinimo procesą lydėjo liaudiškos kultūros nykimas. Kunigai, atvykę iš Lenkijos platinti naujojo tikėjimo, nemokėjo lietuviškai ir tai negalėjo neprisdėti prie pagoniško tikėjimo relikty išlikimo tarp paprastų žmonių. Tamsi, neapsišvietusi liaudis negalėjo aktyviai dalyvauti civilizacijos pažangoje. Galbūt todėl pagonių lietuvių žemės ūkis per daug nesiskyrė nuo XIX a.

⁸ Jaroszewicz J. *Obraz Litwy ...* T. 1. – P. III.

⁹ Daukantas S. *Raštai*. – T. 1. – P. 528.

¹⁰ Jaroszewicz J. *Obraz Litwy ...* – T. 2. – S. 125.

¹¹ Daukantas S. *Raštai*. – T. 2. – P. 755–756.

žemdirbystės. Visuomenės ir bažnyčios abejingumas mokyti vaikus pradinėse (parapijinėse) mokyklose privedė prie to, kad lietuviai Lietuvoje atsidadė blogesnėje padėtyje nei prūsai Prūsijoje ir latviai Livonijoje. S. Daukanto nuomone, socialinis išnaudojimas, atėjęs iš Lenkijos, sugriovė laisvos ir harmoningos lietuvių visuomenės vystymąsi. "Skaniniai ir lepumai", kuriais užsikrėtė Lietuvos diduomenė, privertė žmones savo ponams "veltui savo duoną nudirbti, kurį darbą, iki šiol Lietuvoj negirdėtą neregėtą nuo lenkų įvestą, lažu vadinamą, kurį lietuviai iš apmaudo baudžiava pramanė"¹².

S. Daukantas pagrindiniu tautybės nustatymo principu laikė gimtosios kalbos mokėjimą. "Tikras lietuvis" – tai asmuo, mokantis savo gimtąją kalbą, o "lietuvis pagal kilmę" (arba "kilmingas lietuvis") – asmuo, kilęs iš Lietuvos žemių, kuriose kažkada gyveno jo protėviai. "Rodowity litwin" – tai buvo gana plačiai paplitusi nacionalumą apibūdinanti formulė, dažniausiai pabrėžianti buvusių LDK žemių bajorų etnopolitinę priklausomybę. Etnokultūrinė refleksija buvo žymiai sudėtingesnė ir painesnė. Pavyzdžiui, J. Jaroševičiaus istorijoje LDK istorinei kultūrai nusipelnęs pilietis dažnai vertinamas kaip lenkiškos kultūros puoselėtojas, įprasminantis bendros Lenkijos-Lietuvos valstybės kultūrinį palikimą. Lietuvos bajorų pakankamai greitai įvykęs lenkiškosios kultūros absorbavimas, lenkiškos polemikos ir memuarinės literatūros gausumas XVII–XVIII a. aki-vaizdžiai rodė aukštesniųjų visuomenės sluoksnių kultūrinę orientaciją. "Lietuvišką dvasią" ugdančių istorinių šaltinių menkumas, unijinis jų pobūdis kėlė S. Daukantui didelį įtarimą. "Niekas man taip nerūpi, kaip tie 97 Lietuvos dokumentai, senosios Lenkijos valdžios laikyti slaptajame archyve; kokie šie slapti dokumentai?"¹³. Kadangi nebūta pakankamos istorinių šaltinių bazės, S. Daukantas panaudojo plačiai XIX a. paplitusį praeities interpretavimo metodą. Istorikas pabrėžtinai nurodydavo, kad lenkų istorikai nemokėjo lietuvių kalbos; tai leisdavo jam plačiai interpretuoti ir apibendrinti istorinius įvykius. "Kas tikėtų šiandien į taip dideliai didelius žvėris, šiame pasauly buvusius, kurių vienos gerankštės sprindžiu negal išmesti, jei tą teisybę nerodytų mums šiandien iškasti žemėje jų kaulai, noris nė vienas raštininkas nuo paties pramanymo rašto nežino jų ir neminavoja"¹⁴. Šalia savaimės suprantamos archeologijos reikšmės tiriant praeitį, S. Daukantas lyg ir pripažįsta – greta rašytinių šaltinių – kitus paralelinius istorijos rekonstrukcijos šaltinius. Tai gali būti kalbos žodžių interpretacija, liaudies kūryba, išlikę senoviniai daiktai. Vis dėlto istorinio

įvykio, jo nupasakojimo prasmingumą suteikia pats istorikas, aprašantis platų, kaip tada buvo įprasta, panoraminį istorijos vaizdą. J. Jaroševičius, dėstydamas Lietuvos kultūros istorijos įvykius, dažnai vartoja tokius žodžius ir posakius, kaip "tikriausiai", "galbūt", "reikia manyti", "iki šiol manoma" ir t. t. O S. Daukantui svetimas toks istorinio teksto preciziškumas. Tai suprantama: abu istorikus skyrė ne vien tik skirtingas tyrinėjimo metodų, objekto, keliamo darbo tikslų supratimas, bet ir kitas jų veikalų adresatas¹⁵. XIX a. pirmoje pusėje atsiradusi galimybė per pasaulietinius rašytinius kūrinius bendrauti su savo liaudimi buvo naujas reiškinys lietuvių kultūroje. Lyginant S. Daukanto susirašinėjimą su T. Narbuto istorinėmis knygomis, negalima nepastebėti sąmoningo istorinių problemų supaprastinimo. Gerą S. Daukanto paleografijos, Lietuvos šaltinių išmanymą "Darbuose" ir "Būde" pakeičia švietėjiškas stilius ir ideologinė liaudies ugdymo programa, galinti padėti užguitai valstietijai per žmogiško orumo pajautą ir praktinius veiklos rezultatus virsti tauta.

Dabartinė lietuvių istoriografija peržiūri XX a. susiformavusį tradicinį požiūrį į lietuvių tautinio atgimimo periodizacijos, struktūrinių pokyčių priežastines problemas. Bandoma istoriškai įvertinti lenkiškai lietuvišką kultūrą. Tiesa, feodalinė, vien iš bajorų luomo sudaryta "politinė tauta", suvokdama save kaip socialinę juridinę ir etnopolitinę bendriją, XIX a. turėjo vienaip ar kitaip reaguoti į naujo gyvenimo aplinkybių diktuojamą realybę¹⁶. Kultūrinį ir dar nedrąsiai aktualizuotą politinės veiklos modelį formavo alternatyvinės, bet vis dar nepaneigiančios vienos kitų tendencijos. Kokia bus Lietuva: ar tik valstietiškos kilmės tauta, nacionalizmu besiginanti nuo bendros su Lenkija istorijos ir atsisakanti to istorinio laikotarpio didžiosios kultūrinio palikimo dalies, ar tauta, pajėgusi ir pajėgianti absorbuoti visą savo istorinį ir kultūrinį palikimą? Būtent šios dvi alternatyvos atsispindėjo S. Daukanto ir J. Jaroševičiaus istoriografinėse koncepcijose, kuriose tie patys politiniai, ekonominiai ir kultūriniai įvykiai vertinami visai skirtingai.

¹² Daukantas S. Raštai. – T. 1. – P. 640.

¹³ Daukantas S. Raštai. – T. 2. – P. 748–749.

¹⁴ Daukantas S. Raštai. – T. 1. – P. 404.

¹⁵ Žukas S. Simonas Daukantas. – V., 1988. – P. 107–108.

¹⁶ Aleksandravičius E., Kulakauskas A. Lietuva XIX amžiuje: link modernios tautos // Mokykla. – 1992. – Nr. 3–4. – P. 20–21.

J. Jaroševičius, kaip Ž. I. Onacevičius ir I. Danilavičius, buvo kilęs iš Gardino apskrities. Vietos gyventojų išpažįstamas unitų tikėjimas akivaizdžiai byloja apie specifinę, niekur kitur nepasitaikančią pravoslavybės ir katalikybės sintezę. Vilniaus universiteto teisės profesorius universiteto jubiliejaus proga skaitė paskaitą "Pastabos apie Lietuvos būklę civilizacijos požiūriu nuo seniausių laikų iki XIX a. pradžios". Pažymėjęs unijos ir lenkų kultūros įtaką Lietuvos civilizacijai, istorikas retrospektyviai įvertino jos reikšmę Lietuvos politinei, kultūrinei ir ekonominei istorijai. Lietuviai pagonys Europos istorijoje išgarsėjo savo narsumu, vėlyvu, be priedartos ir kraujo praliejimo, krikščionybės priėmimu. Kai XVI a. I pusėje Lietuvoje prasidėjo spartus kultūrinis augimas, lietuvių kalba dėl valdančiųjų klasių ir šviesuolių egoizmo liko prastuomenės kalba. Būdamas unijinių pažiūrų ir įtikėjęs Švietimo epochos proto galia, istorikas skelbė kultūrinės tolerancijos ir pakantumo idėjas tarp lenkų, lietuvių ir rusinų tautų, kažkada gyvenusių bendroje valstybėje¹⁷.

S. Daukantas buvo aktyviausias žemaitiškai lietuviško sąjūdžio dalyvis. "Žemaitišką lietuviškumą" – tai ne "lapsus lingua", o reali XIX a. pirmosios pusės etnopolitinius ir etnokultūrinius santykius apibūdinanti kategorija. Žemaičių kultūrinio sąjūdžio socialinė bazė buvo žemaičių subetnosas – kaip LDK feodalinė etnopolitinė bendrija. Realiame gyvenime būdvardžiai "žemaitišką", "lietuvišką" buvo sinonimai. K. Zabitis-Nezabitauskis savo "Eilivime Lietuviškai Žemaitiškame" pateikia gana plačiai paplitusią tarp žemaičių šviesuolių istorinę ir etiologinę Lietuvos teoriją: "Nuo kuo ein Lietuva! yr žemaičių žmonės: katrie ysz pat pradziuos vadinuos Aluonis, paskui Litaluonais yr Heruliais šaukia"¹⁸. Pavyzdžiui, P. Kepeno paprašytas atsiųsti lietuvišką knygą, Vilniaus universiteto rektorius V. Pelikanas atsiuntė jam LDK išleistą knygą lenkų kalba¹⁹. Lietuviais (litvinais) save vadinantys Lietuvos bajorai daugeliu atvejų nemokėjo lietuvių kalbos, kurios vienos dar nė nebuvo. Žemaičių, aukštaičių (kalnėnų), prūsų lietuvių kalba – taip buvo apibūdinama to meto etnolingvistinė situacija. S. Daukanto didelis triūsas kalbotyros srityje, bandant norminti kalbą, pakankamai gerai iliustruoja kalbinę ir kultūrinę to meto lietuvių valstiečių situaciją. Nesant senovės lietuvių rašytinių šaltinių, tendencingos vokiečių ir lenkų kronikininkų žinios vertė S. Daukantą ieškoti naujų, ankstesniems ir jo amžininkams istorikams neprieinamų istorinių duomenų. Kalbiniai duomenys – vienas iš tokių istorinių šaltinių. Istorinio paži-

nimo metu liaudies kalba tampa istorine, t. y. praeitį ir mokslą reprezentuojančiu objektu.

Savąja Lietuvos istorijos interpretacija S. Daukantas išliko dar nesenos – ir todėl aktualios – LDK, kaip lietuvių sukurtos valstybės gynėjas. "Galybės" sutapatinimas su "didybe" – nėra atsitiktinis: pirmoji sąvoka turėjo išreikšti lietuvių senovės valstybės ir joje gyvenusių palikuonių svarbą. "Bet šių dienų rašytojai jau atkėlė Lietuvos sienas ligi Trakų ir Vilniaus, lyg ši dabartinės Vilniaus gubernijos gyventojų saujelė būtų galėjusi užvaldyti ir išlaikyti paklusniais dešimtį kartų didesnę kraštą, kuris skyrėsi tikyba, kalba ir papročiais"²⁰. S. Daukanto nepatenkino "Lietuvos" etnonimo pagrindimas anuometiniu etnografiniu principu, todėl jis siekia pagrįsti didelės ir galingos senovės Lietuvos valstybės sienas istorine etnonimika: XVI a. pirmos pusės dokumentuose jis randa Mozyriaus, Minsko, Vitebsko vietovėse valstietišku pavardžių, labai panašių į žemaitišką. Todėl LDK valstybės teritorija – tai nuo senų laikų lietuvių apgyventos žemės, kurios vėliau suslavėjo ir prarado tautinį identitetą.

J. Jaroševičiui XIV–XVIII a. gyvavusi LDK – tai savita, unijiniais ryšiais sujungta su Lenkijos karalyste valstybė, patyrusi milžinišką Karūnos įtaką. Slavų žemių prijungimo rytuose istorija – tai rusų kunigaikštysčių silpnumo, gerai organizuotos lietuvių kariuomenės, Lietuvos kunigaikštystės vedamos politinės ir kultūrinės tolerancijos priešasčių samplaika. Istorikas skiria etnografinės ir istorinės lietuvių bei Lietuvos teritorijų sienas, nepainioja etnografinės ir etnopolitinės "lietuvio" sąvokų. Tas pats istorinis asmuo gali būti lenkas ir lietuvis: pirmu atveju pažymimi jo nuopelnai kultūros srityje, antru – pilietybė ir valstybinė-luominė priklausomybė. J. Jaroševičių domina pirmosios Vilniuje išspausdintos latvių, rusų, gudų knygos, jų rengėjai ir macenatai. S. Daukantas, išskyręs svetimos ir savos kultūros istorinius sluoksnius, pabandė nustatyti buvusios LDK valstybės žemes, panaudodamas sudėtinį "lietuvio" etnonimą, kuriam

¹⁷ Piročkinas A. Iš mūsų kultūros istorijos (Juozapo Jaroševičiaus pranešimas) // Mokslas ir gyvenimas. – 1979. – Nr. 10. – P. 23–24.

¹⁸ Janulaitis A. Kiprijonas Zabitis-Nezabitauskis – žemaičių rašytojas ir politinis veikėjas (1778–1837). – K., 1931. – P. 85.

¹⁹ Maciūnas V. Lituanistinis sąjūdis XIX a. pradžioje. – K., 1939. – P. 314.

²⁰ Daukantas S. Raštai. – T. 2. – P. 741–742.

priklausė krivičiai, arba baltieji gudai. Pagrindimo argumentą istorikas randa pačių valstiečių paliudijimuose: "Dar lietuviai valstiečiai gyvenę apie Kauną, Ukmergę, bent skiria Senąją ir Naująją Lietuvą, nubrėždami senąją sieną upėmis, miestais, o naujosios – pamiršo, pridurdami, kad toliau tęsiasi naujoji Lietuva, tuo būdu išplėsdami savo kraštą trimis ar keturiomis gubernijomis, o mokslininkai jau nė tiek nebežino."²¹ S. Daukantas griežtai skiria senovės Lietuvos teritoriją nuo XIX a. iš kelių gubernijų sudaryto buvusio valstybės vieneto. J. Jaroševičius LDK valstybės piliečius vadina lietuviais ("litvinais"), išpažinusiais protestantizmą, katalikybę, pravoslaviją. Šia prasme XIX a. tautybės apibrėžimas pagal feodalinę etnopolitinę prasmę buvo drąsus žingsnis, prieštaraujantis N. Ustrialovo iškeltai "pravoslavybės, patvaldystės, liaudiškumo" koncepcijai, anot kurios buvusi LDK istorija – tai grynai rusiškų žemių kova su vakarų lotyniškąja ir lenkiškąja civilizacija. Šioje koncepcijoje etnopolitinei lietuvių tautai nebuvo vietos; lietuviai – tik lietuviškai kalbantys valstiečiai (liaudis). S. Daukantui Naujoji Lietuva – tai XIV–XV a. prie Lietuvos valstybės prijungtos žemės rytuose. Istorinė Lietuvos tauta – tai kalnėnai ir žemaičiai, o senovės žemaičių žemė apėmė Kuršą, Prūsiją, rytuose driekėsi iki pat Podolijos. Panašiai samprotavo senas S. Daukanto pažįstamas Feliksas Kontrimas: "Prūsams atitekusios lietuviškos žemės, kurios dabar vadinamos Lietuvos vardu, išsaugojo senosios Žemaitijos pavadinimą." F. Kontrimas Žemaitijai priskyrė Žemgalą, Sembą ir kitas vakarines prūsų žemes. Varšuvos laikraštyje paskelbtame straipsnyje šis žemaičių senovės tyrinėtojas pasiūlė sudaryti senųjų vietovardžių ir hidronimų sąvadą, parodantį tautinės Lietuvos (Litwy narodowy) ribas, kuriose jau išnyko lietuvių kalba.²²

Gimtosios kalbos išnykimo priežastys, be abejonės, glūdėjo praeityje, svetimųjų tautų ir jų kultūrų įtakoje. S. Daukantui didžiausi lietuvių tautos nelaimių kaltininkai yra lenkai: ".../ įsiveržę į Lietuvą, norėjo lietuvius būtinai paniekti ir vergais savo padaryti ir taip išlepino jų diduomenę, kuri neb goda, neb garbe, neb didybe ir stiprybe savo ūkės, kaip senovėj kad rūpinos, nes tiktai skaniai valgyti ir nieko nedirbti už didybę ir godą sau turėjo."²³ S. Daukantas, kaip tautinės ideologijos kūrėjas ir pagrindėjas, ją kūrė supriešinimo principu. Lenkai nuvertino ir privertė lietuvių diduomenę atsisakyti godos, garbės, didybės ir stip-

rybės – kertinių senovės lietuvių civilizacijos pagrindų. Dabartiniame kontekste ši ištrauka dvelkia pigiu nacionalizmu, bet anuo metu tai buvo retorinė reakcija į gimtojo lietuviško žodžio ir apskritai kultūros būklę, keliomis tarmėmis kalbančių valstiečių, esančių ant žemutinio visuomenės laiptelio, padėtį. S. Daukantas siūlo atsisakyti plačiai tarp valstiečių paplitusios socialinės bajorų gyvenimo mimikrijos, suteikiant prioritetą valstietiškos kultūros ir istorinės laisvos bendruomenės principams. Istorijoje (vadinas, ir politikoje) istorikas ragina atsisakyti unijinio Lenkijos-Lietuvos valstybės laikotarpio, kuris XIX a. lenkų nacionalinio judėjimo ideologų buvo traktuojamas kaip siektinas idealas. Priešingą požiūrį S. Daukantas vertina beveik kaip politinę provokaciją: "Dieve, mano Dieve, Daugalį Kapitoną visi apgaudinėja ir nori amžinai suplakti Karalystės istoriją su mūsų, kad mokslo pasaulis nežinotų, jog dar yra tauta!"²⁴ J. Jaroševičiaus, J. I. Kraševskio parašyti istoriniai veikalai rodė, kad autoriai taip pat prieštaravo tokiam istorijos "suplakimui". Kalbinio faktoriaus akcentavimas Lietuvos istorijoje, dažnai sutapatinamas tautinės kultūros savitumu, neleido S. Daukantui ramiai, be išankstinio nusistatymo įvertinti LDK politinės ir kultūrinės istorijos. Šiuo atžvilgiu jis buvo tik pagoniškos Lietuvos patriotas ir Žemaičių kunigaikštystės pilietis. Iš tiesų žemaičių subetnosos problema XIX a. nėra gerai ištyrinėta. Jei LDK bajorai XIX a. dar buvo išsaugoję etnopolitinį sąmonės savitumą, tai jį turėjo ir žemaičių bajorai. Tačiau žemaičių bajoriško sąjūdžio veikla, pagrįsta gimtosios kalbos principu, buvo nukreipta – nepaisant kai kurių mokslinių aspiracijų – į tą kalbą vartojančių žmonių, t. y. liaudies, kultūrinimą. Tokiu keliu vėliauėjo aušrininkai, tačiau S. Daukantas ir jo bendraminčiai, "žemaitindami" senovės Lietuvos istoriją, matyt, kartu bandė nustatyti žemaitiško subetnosos potencialias visuomenines-kultūrinės galimybes. Šie pasvarstymai išryškina sudėtingą ir įvairialypę etnopolitinių ir etnokultūrinių procesų būklę XX a.

²¹ Daukantas S. Raštai. –T. 2. –P. 743.

²² Kontrym F. O imieniu Litwy // Gazeta Warszawska. –1858. –Nr. 178.

²³ Daukantas S. Raštai. –T. 1. –P. 640.

²⁴ Daukantas S. Raštai. –T. 2. –P. 763.

J. Jaroševičiui "lietuvis" LDK kultūros istorijoje yra polietnonimas*. Lotynų, rusų, lenkų, lietuvių kalbomis parašyti traktatai, teisynai, eilėraščiai, žodynai reprezentuoja buvusios valstybės kultūrinį palikimą. Lenkų kalbos vyravimas XVII–XVIII a. valstybės visuomeniniame gyvenime nebuvo neigiamas dalykas. Daug didesnę žalą kraštui padarė kontrreformacija, kai "tuo metu buvo Lietuva veržliai žengiančios civilizacijos kelyje ir, tikriausiai, toliau pažengtų, jei ne visuomeninės nelaimės ir veikiai jėzuitų iškraipytas visuomeninis švietimas"²⁵. Jėzuitų idėjos ir pasaulietinio švietimo mokymo modelio atsisakymas nuskurdino visuomeninę mintį ir užteršė makaronizmais kalbą. Jėzuitų diegiamas religinis nepakantumas sukėlė Ukrainos kazokų bruzdėjimą Karūnoje, suskaldė LDK visuomenę į kelias tarpusavy besivaidijančias grupes. LDK pažiūrininkio A. Tyzenhauzo bandymai reformuoti krašto ūkį ir švietimą buvo nesėkmingi.

J. Jaroševičiaus kultūros istorijoje pateikti Lietuvos kultūros faktai apima LDK aukštuomenės gyvenimą, jos švietimo ugdymą, liaudies paprasto švietimo užuomazgas, pasaulietinio ir konfesinio mokymo skirtumus. Žodžiu, tai feodalinė etnokultūrinė istorija. S. Daukantas rėmėsi etnografiniu kultūros principu ir nebuvo vienišas. J. I. Kraševskio istoriniame veikalė "Lietuva" išdėstyta autoriaus istorinė koncepcija labiau panaši į S. Daukanto negu J. Jaroševičiaus. J. I. Kraševskio nuomone, tautos idėjos vystymasis, subrendimas ir žlugimas sudaro Lietuvos istorijos prasmę. Pagoniškas tikėjimas integravo lietuvius kaip tautą. Atėmus šį tikėjimą, buvo sunaikinta atskira lietuviška tautybė: krikščionybė pavertė prūsus vokiečiais, lietuvius – lenkais arba rusais. Lietuva iki Liublino unijos dar bandė ginti savo politinę nepriklausomybę, tačiau vėliau galutinai pateko lenkų kultūros įtakon. Tiesa, valstiečiai išsaugojo kalbą, papročius, padavimus ir dainas, bet jie nesugeba kurti naujų vertybių, nes neturi savo genealogijos supratimo, neturi vidinio užsidegimo – ir yra panašūs į "polipą be išlavėjusių organų, bet išsiskiriantį savo mase"²⁶. Tuo metu – XIX a. penktajame dešimtmetyje – J. I. Kraševskis įtemptai ir daug dirbo "lietuviškos tematikos" baruose, suteikdamas senovės lietuvių tautai taip romantikų pamėgtą individualybės kategoriją. Bet individas individualus: lietuviškai kalbanti valstietija negalėjo būti naujųjų laikų tautos branduoliu, nes neturėjo istorinės refleksijos ("genealogijos supratimo") ir kūrybinio subjektyvumo ("vidinio užsidegimo"). Atrodo, J. I. Kraševskis lietuvių tautą matė tik praeityje, tačiau XIX a. 6–7 dešimtmetyje Žemaitijoje M. Valan-

čiaus pastangomis prasidėjęs valstiečių visuomeninis-kultūrinis aktyvumas privertė rašytoją pakeisti savo pažiūras. Vėlesni J. I. Kraševskio santykiai su lietuvių kultūros veikėjais rodo jo atsisakymą nuo "Lietuvoje" išdėstytų išvadų. Nyko istorinės Lietuvos idėja, bet jos pagrindu formavosi visiškai nauja Lietuvos samprata.

Istorinės Lietuvos (LDK) ir etnografinės Lietuvos kultūrinio palikimo problema bei jos vertinimas nusitęsė iki pat mūsų dienų. Šiuolaikinių, neistorinių sąvokų vartojimas, etninių procesų ir etnopolitinių-etnokultūrinių tendencijų painiojimas istorijoje net ir dabar sukelia dvilypumo jausmą LDK kultūrinio palikimo tyrinėtoji. Šiuolaikinės etninės teorijos gimtosios kalbos nemokėjimo nelaiko visišku etninio identiteto praradimu. Europos, ypač Skandinavijos, istorijoje galima užtikti daug dvikalbystės ir tos kalbinės kultūros pagrindu susiformavusios gyventojų veiklos pavyzdžių. Suvokti tas istorines aplinkybes, sugebėti jas reflektuoti nepakanka vien spontaniško noro, bet reikia objektyvios kultūros galimybes. Ar ji atsiras – nežinia, nes akivaizdu, kad suvokti daugialypį, etniškai ir socialiai nevienalytį LDK kultūrinį fenomeną nelengva. Turime suprasti, kad "tauta" nėra metafizinė kategorija, o gana paslanki, jautriai reaguojanti į gyvenimo keliamus uždavinius ir problemas sąvoka. Juk tautą sudarančios socialinės grupės taip pat patyrė daug pokyčių, modifikacijų, mirties ir gimimo laikotarpių, panašiai kaip ir S. Daukanto aprašyta senovės lietuvių tauta.

S. Daukanto "Būde" pateikta patarlė "lig saulė patekės, mums rasa ir akis išės" XIX a. antrojoje pusėje virto Maskvos universiteto lietuvių studentų leidžiamo laikraščio moto, liudijančiu valstietiškos lietuviškos kultūros būklę ir perspektyvas²⁷. Tačiau istorija lėmė jiems pamatyti nepriklausomos Lietuvos valstybės aušrą, o kartu ir didėjančią S. Daukanto istorinio palikimo aktualumą, kurį ketvirtame dešimtmetyje jaunoji istorikų karta revizavo.

* Skirtingai nuo S. Daukanto, šis istorikas dar neranda prieštaravimų tarp "lenko" etnokultūrine ir "lietuvių" etnopolitine prasme LDK istorijoje. Tačiau XIX a. tai virto dichotomija, kurios "išsprendimu" tapo istorinės Lietuvos palikimo "lietuvinimas" arba "lenkinimas", nesugebėjimas suvokti kažkada gyvavusios etnopolitinės bendrijos specifikos.

²⁵ Kraszewski J. Litwa. – Warszawa, 1847. – T. 1. – S. 18.

²⁶ Jaroszewicz J. Obraz Litwy ... – T. 2. – S. 147.

²⁷ Lietuvių nacionalinio išsivadavimo judėjimas (ligi 1904 m.). – V., 1987. – P. 144.

SIMONO DAUKANTO PARENGTI LIETUVOS METRIKOS MEDŽIAGOS RINKINIAI¹

Zigmantas Kiaupa

Istoriko darbams apibūdinti bene svarbiausia – jo koncepcijos. Bet svarbu ir jo darbo metodika, darbas su šaltiniais, santykis su jais. Kartais tai net gali pasakyti, kokia istoriko darbų išliekamoji vertė, taip pat kokiais mokyklai, srovei istorikas priklausė. Simono Daukanto santykis su šaltiniais dar netyrinėtas, bet žinoma, kad jis buvo jiems labai atidus. Kitoks jo santykis su senosios istoriografijos paminklais – metraščiais ar kronikomis ir su dokumentais bei aktais. Jų atžvilgiu S. Daukantas yra pakankamai kritiškas. Jo požiūrį į šaltinį gerai apibūdina dar viena mažokai žinoma jo veiklos sfera – archeografiniai darbai, šaltinių publikacijų rengimas. Paprastai skelbiami istorijos mokslui svarbūs ir iki tol nežinoti ar mažai žinomi šaltiniai. S. Daukantas tokių turėjo. Tai buvo po Lenkijos ir Lietuvos valstybės žlugimo į Rusijos imperijos sostinę Peterburgą pervežta ir ten saugoma Lietuvos Metrika (toliau – LM)².

XIX a. pirmoji pusė – tai pirmojo skverbimosi į tada dar mažai žinomą LM metas. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (toliau – LDK) žemių praeitis kėlė didelį susidomėjimą, jos pažinimas ir aiškinimas buvo ir politiškai svarbus – ir valdantiejiems Rusijos imperijos sluoksniams, ir opoziciniams jėgoms Lietuvoje, Lenkijoje ir kitur. Siekdami giliau prasiskverbti į praeitį, istorikai ėjo į archyvus. Juos viliojo ir LM. Bet padėtis čia buvo prieštaringa. Jos medžiaga Rusijos imperijos įstaigose buvo tvarkoma ir aprašoma, bet kita vertus – istorikai beveik negaudavo leidimų ją naudoti³. Todėl ypač įdomus ir beveik unikalus yra S. Daukanto patyrimas. S. Daukantas prasiskverbė prie LM kaip istorijos šaltinio lyg ir iš vidaus, ir iš ten stengėsi įvesti į mokslinę apyvartą jos medžiagą, nederindamas savo

veiksmų su LM saugotojais.

Kelrodžiu po S. Daukanto gyvenimą mums buvo Vytauto Merkio parašyta jo biografija⁴, kurioje ir apibendrinti Lietuvos istoriografijos pasiekimai šia tema ir atidžiai išnagrinėti svarbiausi S. Daukanto gyvenimo ir veiklos aspektai. Būtina pažymėti, kad biografijos autorius skyrė dėmesio ir S. Daukanto darbui su LM, parodė, kokią reikšmę ji turėjo istoriko gyvenimui, jo kūrybai. Mes stengiamės atidžiau ir smulkiau ištirti S. Daukanto archeografinį darbą, jo palikimą šioje istorijos mokslo sferoje. Tuo labiau, kad atsirado iki šiol nenaudoti pagrindiniai šaltiniai, buvę nežinomi ar laikomi prapuolusiais S. Daukanto išrašų iš LM rinkiniai.

* * *

S. Daukantas prie LM. 1835 m. S. Daukantas stojo tarnauti Rusijos imperijos Senate, buvusiame Peterburge. Ten buvo saugoma LM, ten jis 1837–1850 m. tarnavo LM metrikanto padėjėju. Iki tol S. Daukantas jau buvo parašęs "Darbus senųjų lietuvių ir žemaičių" ir, matyt, buvo bebaigiaš "Istoriją žemaitišką". Gyvendamas Peterburge, S. Daukantas tęsė mokslinį ir švietėjišką darbą. 1845 m. paskelbė "Būdą senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių", iki 1850 m. užbaigė "Pasakojimus apie veikalus lietuvių tautos senovėje", skelbė lietuvių tautosakos rinkinius, vertė, rengė spaudai ir skelbė knygeles lietuvių liaudžiai.

Lietuvos istorijos tyrinėjimas patvirtino mintį, kuri S. Daukantui buvo

¹ Šia tema skaitytas pranešimas 1988 m. Vilniuje įvykusioje konferencijoje "Lietuvos Metrika" ir jo pagrindu paruoštas straipsnis "Труды Симонаса Даукантаса по Литовской Метрике" // Lietuvos Metrika. 1988 metų tyrinėjimai. – Vilnius, 1922. – P. 130–142. Dabar skelbiamas tekstas yra papildytas ir paredaguotas minėto straipsnio, paskelbto tik 400 egzempliorių tiražu išleistame rinkinyje, variantas. Apie šio darbo rezultatus rašėme mokslo populiarinimo spaudoje: Kiaupa Z. Lietuvos Metrikos medžiaga Simono Daukanto palikime // Mokslas ir gyvenimas. – 1989. – Nr. 11. – P. 26–27.

² LM saugoma Rusijos senųjų aktų archyve (F. 389). Lietuvos istorijos archyve yra LM mikrofilmo kopija.

³ Ж. Пташицкий С. Описание книг и актов Литовской Метрики. – Санкт-Петербург, 1887. – С. 64–66.

⁴ Merksys V. Simonas Daukantas. – Vilnius, 1972. II leidimas – 1991.

skiepijama dar studijų Vilniaus universitete metu – būtina plėsti šaltinių bazę, surinkti į vieną krūvą visus žinomus ir nežinomus Lietuvos istorijos šaltinius. Nežinia, kodėl S. Daukantas ieškojo tarnybos būtent Senate, tačiau galima numanyti, kad prieš akis jis turėjo tolesnį, konkretesnį tikslą – LM. S. Daukantas Senate nesitenkino tarnybinėmis pareigomis, nors griežtos tarnybos taisyklės, neleidusios platinti LM medžiagos, vyresnybės įtarumas slėgė mokslininką. Laiškuose tarnybos metus jis vadino "terorizmo laikais"⁵.

Tarnaudamas Senate metrikanto padėjėju, S. Daukantas dalyvavo tvarkant LM, sudarant įvairias rodykles, sąrašus ir pan. Ši jo veikla verta specialaus tyrinėjimo. Šįkart akcentuosime ne oficialią valdininko S. Daukanto veiklą, o pusiau legalų jo – istoriko, mokslininko darbą tiriant LM ir pastangas įvesdinti jos medžiagą į mokslo apyvartą. Nepaisydamas nepalankių sąlygų, S. Daukantas atkakliai ieškojo LM medžiagos savo darbams, nurašinėjo aktus. Jo archyve, kuris saugomas Lietuvos literatūros ir tautosakos institute, išliko apie 1000 lapų išrašų iš LM⁶. Iš pirmo žvilgsnio ši išrašų masė gali pasirodyti atsitiktinė. Susidaro įspūdis, kad S. Daukantas perrašinėjo viską, kas atrodė įdomu ir svarbu Lietuvos istorijai. Bet tai, matyt, buvo pirmasis S. Daukanto darbo su LM – medžiagos atrinkimo – etapas. Antrojo etapo rezultatas – 4 didelės apimties teminiai rinkiniai, kuriuos sudaro didžioji išrašų iš LM dalis.

T. Narbutui persiųsti rinkiniai. 1842 m. užsimezgė S. Daukanto ir T. Narbuto pažintis. Jau iš pirmo T. Narbuto laiško S. Daukantui, rašyto tu metų kovo 27 d., aiškėja, kad viena iš svarbiausių jų bendravimo ir susirašinėjimo temų bus Lietuvos istorijos šaltinių paieška⁷. Dar 1842 m. sausio 15 d. S. Daukantas vieno iš savo rinkinių paraštėse pažymėjo, kad pasiūtė T. Narbutui išrašą iš LM⁸. 1843 m. birželio 11 d. laiške T. Narbutui S. Daukantas pranešė, kad išpildė jo prašymą – išsiuntė Alberto Kojalavičiaus herbyno nuorašą ir 262 aktų nuorašų rinkinį 220 lapų⁹. Rinkinio turinys laiške neatskleistas, tik smulkiai aiškinamos santrumpos, kuriomis pažymėti visi aktai – *K. 3.*, *C. D.* ir *K. P. D.* Jos reiškiančios *Книги записей*, *Libri inscriptionum*, t. y. Užrašymų knygos, *Судные дела*, *Libri decretorum*, t. y. Teismų knygos ir *Книги публичных дел*, *Libri publicarum negotiarum*, t. t. Viešųjų reikalų knygos. Šios santrumpos aiškiai rodo į LM. S. Daukantas atsiprašinėja, kad, galimas dalykas, rinkinyje pasitaikys jau skelbtų aktų – jį sudarinėdamas, neturėjęs po ranka M. Dogelio, P. Muchano-

vo leidinių, N. Rumiancevo "Valstybinių raštų rinkinio"¹⁰ ir todėl galėjęs kai ką nurašyti dar kartą. Rinkinyje esančių privilegijų nuorašai buvo patikrinti, tai rodo pataisos tekste. O pasiuntinybių aktai liko nepatikrinti, bet perrašyti jie labai atidžiai. Viskas esą kaip originale – ten nėra taškų, kabelių, didžiųjų raidžių – tad taip palikta ir čia.

1843 m. spalio 1 d. laiške T. Narbutui S. Daukantas pranešė, kad išsiuntė jam dar 2 rinkinius¹¹. Pirmasis buvęs Lietuvos privilegijų knyga, gauta iš Ignoto Onacevičiaus, antrasis – knyga, į kurią perrašyta 190 aktų. Jos turinys laiške neatskleidžiamas.

Šiuos rinkinius S. Daukantas norėjo paskelbti, aptarinėjo su T. Narbutu šio darbo galimybes. Labiausiai vis dėlto S. Daukantui rūpėjo paskelbti A. Kojalavičiaus herbyną. Tačiau jis nenorėjo sutikti su bet koku pasiūlymu, ir kai T. Narbutas ketino patikėti jo rinkinio skelbimą lenkų leidėjų grupei Vilniuje – Mykolui Grabovskiui, Aleksandriui Przędzdeckiui ir Mikalojui Malinovskiui – S. Daukantas 1843 m. rugsėjo 4 d. laiške karštai protestavo¹². Lenkų istorikai esą siekia nusišluoti Lietuvos praeitį, tvirtina ją buvus nesavarankišką, jie iškreipsią skelbiamus tekstus. Jau šitame laiške S. Daukantas ėmė reikalauti grąžinti jam anksčiau išsiųstus jo rinkinius.

Ir nors vėliau, kaip minėta, S. Daukantas išsiuntė T. Narbutui dar porą

⁵ Merkys V. Simonas Daukantas... – P. 133; II leid. – P. 80.

⁶ Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto bibliotekos rankraščių skyrius (toliau – LLI). F. 1. – Simonas Daukantas. Čia saugomi išrašai iš LM trumpai apibūdinti: Сонгайлайте П. С. Даукантас – исследователь ЛМ // Литовская Метрика. Тезисы докладов межреспубликанской научной конференции. – Апрель 1988 г. Вильнюс, 1988. – С. 60–61.

⁷ Merkys V. Simonas Daukantas. – P. 134–137; II leid. – P. 81–83.

⁸ LLI. F. 1. B. 66 L. 137.

⁹ S. Daukanto laiškei buvo skelbti ne kartą. Naudojamės naujausia publikacija: Daukantas S. Raštai. T. 2. / Sudarė, įvadą ir paaiškinimus parašė V. Merkys. – Vilnius, 1976. – P. 738. Čia ir toliau datos nurodomos pagal naują stilių.

¹⁰ Apie šias LM publikacijas rašyta: Хорошкевич А. К истории издания и изучения Литовской Метрики // Acta Baltico-Slavica. – Warszawa, 1978. – Т. 8. – С. 74–75; Катилюс А. Первые публикации документов ЛМ // Литовская Метрика. Тезисы... – С. 54–56.

¹¹ Daukantas S. Raštai. – Т. 2. P. 750.

¹² Ten pat. – P. 746–747; Merkys V. Simonas Daukantas. – P. 153–155; II leid. – P. 93–94.

rinkinių, nuo 1844 m. pabaigos reikalavimas gražinti nuorašų rinkinius ir A. Kojalavičiaus herbyno nuorašą kartojamas visuose jo laiškuose T. Narbutui¹³. S. Daukantas reikalauja, T. Narbutas nesiunčia, vienas vėl reikalauja, kitas vis tiek nesiunčia. Tai tęsėsi bemaž dešimtmetį.

Paskutinės patikimos žinios apie šiuos 2 išrašų iš LM rinkinius iki pastarojo meto buvo S. Daukanto 1858 m. gruodžio 21 d. laiške nežinomam asmeniui, Vilniaus archeologijos komisijos nariui (Eustachijui Tiškevičiui?)¹⁴. S. Daukantas pranešė, kad dovanoja savo rinkinius Archeologijos komisijai, tik ji turės juos išreikalauti iš T. Narbuto. S. Daukantui aiškiai rūpėjo, kad su jo darbu susipažintų ir juo pasinaudotų kuo daugiau Lietuvos istorijos tyrinėtojų, ne tik vienas T. Narbutas.

Laiške apibūdintas rinkinių turinys. Į pirmąjį buvo sudėtos valdovų, pradedant Aleksandru ir baigiant Steponu Batoru, privilegijos LDK bei Vitebsko, Polocko, Kijevo, Voluinės ir Palenkės žemėms ar vaivadijoms. Smolensko vaidavijos esanti tik 1 privilegija. Čia taip pat esančios LDK sutartys su Pskovu, Naugardu, Moldavija ir kitomis valstybėmis, LDK pasiuntinių į nenurodytas šalis ir iš ten – į Lietuvą medžiaga. Antrasis rinkinys – įvairenybės. Čia esančios privilegijos įvairioms pareigybėms LDK užimti iki Liublino unijos, testamentai, įdomūs teismų sprendimai (epitetas – S. Daukanto), 1499 m. valstybinių pajamų ir išlaidų suvestinė, Žygimanto Senojo bibliotekos Vilniuje aprašas¹⁵. Be to, rinkinyje buvo aktai, svarbūs Lietuvos bajorų herbams tyrinėti, muitinių Polocke, Lucke, Breste ir Kaune pajamų rejestrai ir kt. Tai taip pat LM medžiaga.

Archeologijos komisija rinkinių iš T. Narbuto neišreikalavo. Jų pėdsakai ilgam laikui dingę. Tiesa, spaudoje buvo pasirodžiusi informacija, kad T. Narbuto sūnus Stanislovas 1883 m. perdavė Osolinskių bibliotekai Lvo ve tėvui priklausiusius išrašų Lietuvos istorijai rinkinius¹⁶. Šios bibliotekos aprašuose pasirodo paslaptingi "Išrašai iš Lietuvos Metrikos"¹⁷. Frederikas Papée paskelbė vieną aktą iš LM, nurodydamas, kad paėmė jį iš T. Narbuto rinkinio, esančio Osolinskių bibliotekoje¹⁸. Kadangi pats T. Narbutas išrašų iš LM pasidaryti negalėjo, aišku, kad tai S. Daukanto rinkiniai. Pagaliau 1987 m. S. Narbuto dovanos pėdsakais ėjęs Vladas Žukas lankėsi dalies Osolinskių bibliotekos rankraščių paveldėtojoje Ukrainos mokslų akademijos V. Stefaniko bibliotekoje Lvo ve ir pranešė, kad S. Narbuto dovanos esančios ten¹⁹. Vienas rinkinys – tai S. Daukanto T. Narbutui persiųsti I. Onacevičiaus išrašai iš Karaliaučiaus archyvų, kitas – pa-

ties S. Daukanto išrašai iš LM.

Iš tikrųjų bibliotekoje saugomi be I. Onacevičiaus rinkinio²⁰, dar 2 išrašų iš LM, padarytų S. Daukanto, rinkiniai. Vienas iš jų – tai įrišta 196 lapų knyga (puslapiai sunumeruoti – 388)²¹. Tai vien tik išrašai iš LM. Kiekvienas puslapis prirašytas visas, pasibaigus vienam aktui, tame pačiame puslapyje pradedamas kitas. Prieš kiekvieną išrašą nurodyta LM knyga, iš kurios nurašyta, ir lapai. Atrodytų, kad rinkinys buvo sudarytas pagal iš anksto apgalvotą planą. Tačiau nėra nei chronologinio, nei teminio nuoseklumo. Rinkinio pradžioje įrišti 2 nenumeruoti lapai, kuriuose yra T. Narbuto rašytas rinkinio turinys, įrašų sąrašas. Šio sąrašo pabaigoje yra ši T. Narbuto pasirašyta pastaba: *Całą tę księgę przepisał ś. p. Szymon Dowkont, pomocnik Metrykanta w S. Peterburgu, gorliwy zbioracz materyalów do Dziejów Litewskich, niech mu będzie cześć i honor na ziemi a wieczna szczęśliwość po zgonie**.

¹³ 1844 m. gruodžio 6 d., 1845 m. vasario 24 d., kovo 3 d., birželio 22 d., 1848 m. balandžio 27 d., 1851 m. gegužės 4 d., 1854 m. gegužės 25 d., S. Daukanto laišškai T. Narbutui // Daukantas S. Raštai. – T. 2. – P. 753–776; Merkys V. Simonas Daukantas. – P. 154–162.

¹⁴ Daukantas S. Raštai. – T. 2. – P. 777–780. Abejojama, kad šis laiškas rašytas E. Tiškevičiui – Aleksandravičius E. Kultūrinis sąjūdis Lietuvoje 1831–1863 metais. – Vilnius, 1989. – P. 59. Tenka prisijungti prie šių abejonių, pridodant formalų argumentą – kreipinys laiške neatitinka E. Tiškevičiaus turėto titulo. Į grafą tuo metu derėjo kreiptis "Jańnie wielmożny dobrodzieju".

¹⁵ Tuo klausimu tiek S. Daukantas, tiek Joachimimas Lelevelis, tiek kiti šio aprašo tyrinėtojai klydo tol, kol Konstantinas Jablonskis nenustatė, kad tai LDK kanclerio Alberto Goštauto bibliotekos aprašas – Jablonskis K. Lietuvos kultūra ir jos veikėjai. – Vilnius, 1973. – P. 353–357.

¹⁶ Žr. Žukas V. S. Daukanto dokumentų nuorašai // Literatūra ir menas. – 1988 m. balandžio 23 d.

¹⁷ Inwentarz rękopisów Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Lwowie. Lwów. – T. 4. – Nr. 2938/III, 3116/III.

¹⁸ Akta Aleksandra, króla polskiego, wielkiego księcia litewskiego (1501–1506) / Wydał F. Papée. – Kraków, 1927. – S. 20–21. Nr. 21.

¹⁹ Žukas V. S. Daukanto dokumentų nuorašai.

²⁰ V. Stefaniko bibliotekos Lvo ve rankraščių skyrius. F. 5. Ap. 1. B. 2937/III.

²¹ Ten pat. B. 2938/III.

* Visą šią knygą perrašė a. a. Simonas Daukantas, metrikanto padėjėjas S. Peterburge, uolus medžiagos Lietuvos istorijai rinkėjas, tebus jam pagarba ir garbė žemėje ir amžina laimė po mirties.

Didžiąją rinkinio dalį – p. 1–120, Nr. 1–104, – sudaro įvairūs diplomatiniai aktai, perrašyti iš LM Užrašymų knygos Nr. 5 pagal S. Daukanto naudotą numeraciją²². Po jų puslapiuose 210–388 eina dar 90 įrašų iš įvairių LM knygų. Jų chronologiniai rėmai – 1391–1635 m., tai Vytauto privilegijos, diplomatinė medžiaga, valdovų atsakymai į LDK seimų delegatų užklausimus, jų užrašymai įvairiems asmenims, testamentai, teismo bylos ir kt.

Sudėtingesnis kitas rinkinys²³. Tai taip pat įrišta 151 lapo knyga (numeruoti puslapiai – 298). Knygos pradžioje įrišti 2 nenumeruoti lapai, kuriuose surašytas knygos įrašų sąrašas. Jis baigiasi save šio rinkinio savininku vadinančio T. Narbuto parašu. Kiekvienas įrašas šiame rinkinyje pradedamas naujame lape, yra keletas tuščių, nepirašytų lapų antrųjų pusių. Popierius įvairus, skirtingo dydžio. Įrašai numeruoti, jų iš viso yra 73. Tačiau antroje knygos pusėje jie įrišti nesilaikant numeracijos. Matyt, rinkinys kurį laiką buvo neįrištas.

Tai patvirtina rinkinio turinys. 43 įrašai iš 73 – tai S. Daukanto išrašai iš LM. Čia yra didžiųjų kunigaikščių privilegijos Palenkės, Vitebsko, Smolensko, Kijevo ir Polocko žemėms, LDK sutartys su Moldavija, Naugardu, Pskovu, Tvere ir kitomis Rusijos kunigaikštystėmis, diplomatinė santykių su šiomis valstybėmis, totoriais, Lenkija aktai. Yra keletas išrašų apie LDK vidaus gyvenimą. Visa tai apima 1387–1635 m. laikotarpį.

Be to, yra dar 13 S. Daukanto perrašytų dokumentų, bet ne iš LM, ir 3 S. Daukanto tekstai, skirti T. Narbutui. Juose S. Daukantas kalba apie lietuvių bajorų herbus, LDK privilegijų sąrašą bei Lenkijos karalystės archyvo aprašą, matytus Peterburge²⁴. Šie S. Daukanto tekstai, kaip matyti iš 1842 m. rugsėjo 9 d. jo laiško T. Narbutui, buvo lyg ir to laiško priedai²⁵. Vieno iš jų pabaigoje yra S. Daukanto pastabos apie savo darbą su LM ir išrašų rengimą: *Mano išrašuose tvarkos nėra todėl, kad knygas ima į Archeologinę Komisiją ir laiko pas save metus, pusę metų, kol grąžina. Vėliau galima juos sudėti pamečiui ir pagal vietas. Viską, kas pas mus buvo iš Vytauto, Švitrigailos, Zigmanto Kęstutaičio ir Kazimiero valdymo laikų, liečiančio kaimynus, išskyrus ribų nustatymus, tą Dauggalis Geradaris jau turi. Dokumentai labai netvarkingai į knygas įrašyti, kaip Pone Kapitone pastebi, dažniausiai be datų, kaip pvz., Zigmanto Kęstutaičio sutartis su vaivada Ilja, kur pasakyta tik, kad rašyta Sočiavoje, o metai neįrašyti. Šios sutarties gale kito dokumento metai įrašyti. Kas liečia atitikimą knygoms, tai Dauggali Geradari gali būti tikras, nes išrašai yra tikrinami, ir jei pasitaiko kokia gramatinė klaida,*

*tai ta yra knygoje...*²⁶

Visiškai akivaizdu, kad apie 80% medžiagos, esančios šiame T. Narbuto "nuosavame rinkinyje", jis gavo iš S. Daukanto. Be to, apie 60% visos medžiagos sudaro išrašai iš LM. Rinkinyje įrišta dar 14 įvairios kilmės aktų nuorašų. Tai paties T. Narbuto išrašai iš spaudos leidinių, 2 dokumentų iš Rygos magistrato archyvo nuorašai, parūpinti Karolio Eduardo Napierskio²⁷, dokumentų su nenurodytom saugojimo vietom nuorašai. Prie kai kurių iš pastarųjų yra I. Onacevičiaus ar Vasilijaus Anastasevičiaus, S. Daukanto draugų Peterburge, pastabos²⁸. Šiuos nuorašus T. Narbutas irgi bus gavęs iš S. Daukanto. Visa ši medžiaga apima 1253–1736 m. laikotarpį, jei neskaičiuosime paties S. Daukanto laiškų.

Abiejų aprašytų rinkinių turinys iš esmės atitinka S. Daukanto 1858 m. pateiktą charakteristiką. Kai kuriuos nedidelius skirtumus ir tai, kad nėra kai kurių 1858 m. minėtų išrašų, galima paaiškinti tuo, kad S. Daukantas galėjo ką nors supainioti – juk jau buvo praėję 15 metų nuo to laiko, kai jis nusiuntė rinkinius T. Narbutui. Ir pats T. Narbutas galėjo kai ką išimti, ypač iš neįrišto rinkinio. Visiškai aišku, kad dabar Llove saugomi rinkiniai yra tie patys (vienas iš jų šiek tiek pertvarkytas), kuriuos S. Daukantas 1843 m. persiuntė T. Narbutui, po to ne vieną kartą reikalavo grąžinti ir 1859 m. nuosavybės teisę į juos perdavė Vilniaus archeologinei komisijai. T. Narbutas jo prašymų neįvykdė.

Žemaitijos privilegijų rinkinys. Šio rinkinio peripetijos irgi yra pakan-kamai painios. 1845 m. birželio 22 d. laiške T. Narbutui S. Daukantas rašė, kad pas jį yra velioniui grafui Jurgiui Pliateriui (1810–1836 m.) priklausęs

²² Ši numeracija atitinka dabartinių LM saugotojų Rusijos senųjų aktų archyve Maskvoje (F. 389) naudojamą.

²³ V. Stefanikio bibliotekos Llove rankraščių skyrius. F. 5. Ap. 1. B. 3116/III. Kaip matyti iš įrašų panaudojimo lape, šiuos rinkinius 1969 m. ir 1973 m. tyrinėjo Vytautas Raudeliūnas, bet tyrimų rezultatų mokslinėje literatūroje nepaskelbė.

²⁴ Ten pat. – P. 277–286. Šie tekstai skelbiami, todėl čia detaliau neapptariami.

²⁵ Daukantas S. Raštai. – T. 2... – P. 729.

²⁶ V. Stefanikio bibliotekos Llove rankraščių skyrius. F. 5. Ap. 1. B. 2937/III. – P. 286. Vertimas iš lenkų k.

²⁷ Ten pat. – P. 265–271.

²⁸ Ten pat. – P. 43–44, 241–244.

Žemaitijos privilegijų rinkinys, kurį jis tikisi kada nors paskelbti su dedikacija J. Pliateriui²⁹. Apie J. Pliaterio bibliotekoje buvusius S. Daukanto darbo, identifikuojamo kaip "Darbai senųjų lietuvių ir žemaičių", rankraštį bei Lietuvos istorijos šaltinių rinkinį dar 1836 m. T. Narbutui pranešė Simonas Stanevičius³⁰. Iš tiesų S. Daukanto archyve yra įrištas 188 lapų rankraštis³¹, ant kurio viršelio užrašyta *Fragmenta Historica ex Bibliotheca Illustrissimi Comitis Georgii Plater, o tituliniame lape: Privilegia, jura et immunitates Ducatus Samogetarum jusu venerabilis capituli Mednicensis ex pergaminis aut transumptis originalibus cum indictione in quoniam libro actorum Lithvanorum inveniuntur ad usumque ejusdem venerabilis capituli anno 1788 conscripta atque comparata* *.

Taigi prieš mus – Žemaitijos kunigaikštystės privilegijų rinkinys, paruoštas pagal Žemaičių vyskupystės kapitulos 1788 m. užsakymą. Rinkinyje yra 63 1435–1740 m. aktai. Kaip matyti iš signatūrų, nurodytų prie kiekvieno 61 įrašo, tai išrašai iš LM knygų. Nekyla abejonių, kad tai minėtas J. Pliateriui priklausęs rinkinys. Tačiau šis konkretus tarp S. Daukanto palikimo esantis egzempliorius buvo papildomas ir po J. Pliaterio mirties 1836 m., nes jame yra įrašytas 1435 m. Žemaitijos vyskupo raštas su tokia nuoroda: *Wizerunki*. Tom. 21. f. 131. Wilno 1841 r.³² Ši nuoroda – tai gerai žinomo vilnietiško leidinio sutrumpintas aprašas³³. Taigi į aptariamą rinkinį buvo įrašytas 1841 m. paskelbtas dokumentas, kurį publikacijai pateikė Vilniaus kapitulos archyvo tyrinėtojas Mamertas Herbutas³⁴. Į S. Daukanto rankas bus patekęs Žemaičių kapitulos iniciatyva atsiradusio ir J. Pliaterio bibliotekoje pabuvojusio Žemaičių privilegijų rinkinio papildytas, perrašytas egzempliorius. Kas jį papildė ir perrašė, neaišku, tai įvyko jau po J. Pliaterio mirties, ne anksčiau negu 1841 m.

S. Daukanto archyve yra ir kitas Žemaitijos aktų išrašų iš LM rinkinys. Jis yra viename aplanke su kitais pabirais išrašais iš LM³⁵. Tarp tų pabirų yra 195 lapų įrištas pluoštas. Juose perrašyti 57 Žemaitijos aktai, jų chronologiniai rėmai tokie patys, kaip ir pirmajame rinkinyje, 51 aktas yra abejuose rinkiniuose. Pastarasis rinkinys yra lyg ir juodraštis, jį S. Daukantas, matyt, paruošė, dar neturėdamas J. Pliaterio rinkinio, ne vėliau kaip 1841 m. Mat anksčiau minėtas 1435 Žemaitijos vyskupo Petro rašto nuorašas su nuoroda į *Wizerunki*, šiame rinkinyje taip pat yra, bet jis nenumeruotas ir įrašytas nenumeruotuose lapuose, įrištuose rinkinio pradžioje. Matyt, kad S. Daukantas bus jį gavęs po to, kai sutvarkė šį rinkinį, sunumeravo

įrašus. Be to, trūksta l.138–144, bet l.137 yra pastaba "od stronicy 138 do stronicy 144 zawiera jurament Zygmunta Augusta, oddany panu Narbutowi 15 stycznia 1842 r.**"

Kaip minėta, viename aplanke su šiuo Žemaitijos privilegijų rinkiniu yra pabirų lapų. Juose S. Daukantas yra perrašęs iš LM dar apie 40 Žemaitijos istoriją liudijančių 1511–1640 m. aktų. Visa tai rodo, kad S. Daukantas ruošė Žemaitijos aktų rinkinį panašiai kaip tuos T. Narbutui persiūtus 2 rinkinius. Kai jam nežinia kaip pateko J. Pliaterio rinkinio nuorašas, S. Daukantas nutarė, kaip 1845 m. birželio 22 d. rašė T. Narbutui, paskelbti jį su dedikacija J. Pliateriui³⁶.

Tačiau S. Daukanto, matyt, netenkino J. Pliaterio rinkinio turinys, jis rinkinį gausiai papildė, pats švariai perrašė, ir tokiu būdu atsirado trečiasis Žemaitijos aktų rinkinys³⁷. Jis turi 384 lapus, kuriuose perrašyti 96 1390–1715 m. aktai. Iš jų 54 aktai buvo J. Pliaterio rinkinyje, nuo 9 S. Daukantas atsisakė. Tuo pačiu metu S. Daukantas į rinkinį įdėjo 35 naujus išrašus iš LM ir taip papildė J. Pliaterio rinkinį. S. Daukantui rūpėjo įdėti į rinkinį aktus apie Žemaitiją iš Karaliaučiaus archyvų. 1853 m. birželio 23 d. jis rašė į Karaliaučių Frydrichui Kuršaičiui, prašydamas parūpinti Vokiečių ordino riterių kelių į Žemaitiją aprašymus bei Žemaitijos gyventojų skaičiaus statistiką³⁸. Kitame, 1855 m. lapkričio 3 d. laiške F.

* *Žemaičių kunigaikštystės privilegijos, teisės ir laisvės, garbingosios Medininkų kapitulos paliepinu iš originalų arba jų kopijų, esančių vienoje Lietuvos aktų knygoje, 1788 metais nurašytos ir parengtos minėtos garbingosios kapitulos naudojimui.*

** Puslapiuose nuo 138 iki 144 yra Žygimanto Augusto priesaika, 1842 m. sausio 15 d. atiduota ponui Narbutui". Plg. išn. 8.

²⁹ Daukantas S. Raštai. – T. 2. – P. 763–764.

³⁰ Stanevičius S. Raštai. – V., 1967. – P. 420.

³¹ LLI. F. 1. B. 111.

³² Ten pat. L. 64.

³³ *Wizerunki i roztrząsania naukowe. Poczet nowy drugi. – Wilno, 1841. – T. 21. Minimas dokumentas paskelbtas p. 131–132.*

³⁴ Ten pat. – P. 135.

³⁵ LLI. F. 1. B. 66.

³⁶ Žr. išn. 29

³⁷ Rusijos mokslų akademijos bibliotekos Sankt Peterburge rankraščių skyrius (toliau – RMAB). Rink. 33. B. 14.

³⁸ Daukantas S. Raštai. – T. 2. – P. 718.

Kuršaičiui S. Daukantas aiškino, kad apie dokumentą, kurio nėra Ordino archyve, girdėjęs iš I. Onacevičiaus³⁹. Kalbėta, matyt, apie gyventojų statistiką – jos pėdsakų neaptikta. O kelių aprašymų kopiją S. Daukantas turėjo ir, kaip matyti iš aptariamo rinkinio turinio, buvo įdėjęs į rinkinį⁴⁰. Šiuo metu 1.17–47, kuriuose buvo įrašyti minėti kelių aprašymai, nėra. Tačiau yra kiti 5 dokumentų iš Karaliaučiaus karališkojo slaptjo archyvo nuorašai. Kada S. Daukantas juos gavo, neaišku. Nuorašai yra 1842 m. kovo 10 d. pasirašyti minėto Karaliaučiaus archyvo direktoriaus Johano Voigt'o⁴¹. Antra vertus, čia pat yra įrišta deklaracija, liudijanti, kad 1857 m. gegužės 4 Karaliaučiaus archyvaras Meckelburgas išsiuntė į Mintaują S. Daukantui siuntinį su senų dokumentų nuorašais⁴². Nežinia, ar siuntinyje buvo minėtas kelių aprašymo dokumentų nuorašas, ar J. Voigt'o parengti nuorašai, ar ir vieni, ir kiti. Kad ir kaip ten būtų, akivaizdu, kad šį rinkinį S. Daukantas baigė rengti, sugrįžęs 1850 m. į Lietuvą, ir tie darbai užsitęsė iki 1857 m. Į šį rinkinį pateko ir keli dokumentai, paskelbti XIX a. 5-ojo dešimtmečio leidiniuose. Vis dėlto apie 90% jame esančios medžiagos – tai išrašai iš LM.

Rinkinys buvo visiškai paruoštas spaudai. Jis paties S. Daukanto švariai perrašytas. Yra titulinis lapas, dedikacija J. Pliateriui, įvadas⁴³, turinys, archeografiniai ir istoriniai komentarai, Lietuvos didikų kunigaikščių ir Lenkijos karalių, kurių išduotos privilegijos ir raštai įdėti į rinkinį, bei Žemaitijos seniūnų sąrašai. Dokumentai perteikiami originalo kalba, patys S. Daukanto tekstai parašyti lotyniškai.

Rinkinį S. Daukantas baigė rengti, gyvendamas Svirlaukyje pas gydytoją Petrą Smuglevičių, žmogų, turintį literatūrinių interesų ir kultūrinės veiklos troškimą⁴⁴. S. Daukantas tikėjosi, kad P. Smuglevičius išleis Žemaitijos privilegijų rinkinį, gal net buvo gavęs jo sutikimą, nes tituliniam lape užrašė "*Sumptibus M. D. Petri Smuglewicz Doctoris Medicinae impressa*"*.

Lietuvos miestų privilegijų rinkinys. S. Daukanto archyve saugomas dar vienas didelis išrašų iš LM rinkinys⁴⁵. Tai Lietuvos savivaldžių miestų privilegijų ir privilegijų, suteiktų pasauliečiams bei bažnytiniams žemvaldžiams, rinkinys. Pastarosiose privilegijose tiems žemvaldžiams leidžiama savo valdose steigti miestelius, organizuoti juose turgus ir mugės, jos dažnai vadinamos tiesiog privilegijos miesteliams.

Šis rinkinys susideda iš dviejų dalių. Pirmoji (1.1–235) – tai ištiesai per-

rašyta 1791–1792 m. LDK mažosios kanceliarijos (pakanclerio) knyga, viena iš LM knygų⁴⁶. Joje buvo įrašytos 74 LDK miestų savivaldos, ar, kitaip sakant, magdeburginių teisių privilegijos, suteiktos jiems 1791–1792 m., Ketverių metų seimo reformų metu. Antroji dalis (1.240–488) – tai 169 1495–1790 m. aktai iš LM apie 111 miestų ir miestelių. Iš viso rinkinyje yra 243 aktai apie 162 LDK miestus ir miestelius.

Rinkinyje nepastebėta jokių jo sudarymo žymių. Kaip atrodo, spaudai jis nerengtas. Tai tėra lyg parengiamoji medžiaga. Nors ir likęs rankraščiu, rinkinys yra gerai žinomas ir gausiai Lietuvos miestų ir miestelių istorijos tyrinėtojų vartojamas⁴⁷. Todėl tik trumpai jį apibūdiname.

S. Daukanto pastangos įvesdinti LM medžiagą į mokslo apyvartą. S. Daukanto darbai tiriant LM ir rengiant aprašytus rinkinius ilgai buvo mažai žinomi. Dėl nepalankių lietuvių tautinės kultūros raidos Rusijos imperijoje sąlygų, lėšų ir rėmėjų trūkumo ir silpnumo, S. Daukantui, nenorėjusiam bendradarbiauti su Lietuvos savitumą ir savarankiškumą ignoravusiais lenkų istorikais ir mecenatais, neturėjusiam nuosavų lėšų, savo rinki-

* *Atspausta dauggalio pono Petro Smuglevičiaus, medicinos dakturo lešomis.* Tačiau įrašas vėliau kitu rašalu buvo užbrauktas. Šis S. Daukanto rinkinys, kaip ir kiti, dėl nežinomų priežasčių liko nepaskelbtas.

³⁹ Ten pat. – P. 719.

⁴⁰ RMAB. Rink. 33.B. 14. L. 13.

⁴¹ Ten pat. L. 48–72.

⁴² Ten pat. Lapas be numerio tarp 1.6 ir 7.

⁴³ Įvadas skelbiamas šiame leidinyje.

⁴⁴ Apie P. Smuglevičiaus veiklą rašė Aleksandravičius E. "Kultūrinis..." – P. 94–99.

⁴⁵ F. 1 B. 69.

⁴⁶ Jos originalas saugomas – RSAA. F. 389. B. 556.

⁴⁷ Basanavičius J. Iš Palangos istorijos. – V., 1922; Miškinis A. Privilegiuotosios Lietuvos gyvenvietės ir jų tinklo vystymasis XIII–XVIII a. // Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Statyba ir architektūra. – 1963. – T. 3. Sąs. 3; Miškinis A., Šešelgis K. Lietuvos miestų gyvenviečių tinklo vystymasis iki XX a. vidurio (1940). // Ten pat. – 1965. – T. 4. Sąs. 2; Kryževičius V. Lietuvos privilegijuotieji miestai. – Vilnius, 1981; Tyla A. Žemaitijos savivaldžių miestų dokumentai Lietuvos Metrikoje // Lietuvos miestų istorijos šaltiniai. – Vilnius, 1988; Meilus E. Lietuvos miestų, miestelių steigimo ir turgų bei prekybinių privilegijų (XVII a. antroji pusė – XVIII a.) // Ten pat; Lietuvos magdeburginių miestų privilegijos ir aktai. Joniškis, Jurbarkas. / Sudarė A. Tyla. – V., 1991 ir kt.

nių paskelbti nepavyko. Tačiau šis jo darbas, jo LM pažinimas dar jam gyvam esant davė vaisių. Čia nenagrinėsime, kaip plačiai S. Daukantas panaudojo LM medžiagą savo istorijos darbuose – tai labai sudėtingas klausimas, vertas tyrinėti atskirai.

Kalbėsime apie kitą sužetą, taip pat pakankamai platų ir vertą įdėmaus žvilgsnio. Tai S. Daukanto pagalba savo amžininkams, Lietuvos istorikams, dalijantis su jais savo sukauptą LM medžiagą ir žiniomis. Puikus pavyzdys – tai rinkinių su LM medžiaga siuntimas T. Narbutui. Aišku, S. Daukantas tikėjosi, kad T. Narbutas padės juos paskelbti. Tačiau laiškuose T. Narbutui randame ne vieną raginimą vartoti rinkinius savo mokslo darbe, įvesdinti juos į mokslo apyvartą.

Plačiai žinomas S. Daukanto bendradarbiavimas su Motiejumi Valančiumi, pastarajam dirbant prie 1848 m. išleistos "Žemaičių vyskupystės"⁴⁸. M. Valančius šiame savo istorijos darbe pateikė duomenis apie įvairių privilegijų suteikimą 19 Žemaitijos miestų ir miestelių, aprašė miestų herbus. Tik 4 kartus yra nuorodos į LM, tačiau neabejotina, kad čia buvo pasinaudota S. Daukanto sudaryto Lietuvos miestų ir miestelių privilegijų rinkinio medžiaga.

Po to, kai buvo paskelbti S. Stanevičiaus laišakai Mykolui Balinskiui⁴⁹, tapo žinoma, kad S. Stanevičius 1844 m. pateikė M. Balinskiui gausią Lietuvos miestų istorijos medžiagą, kurios pastarajam reikėjo ruošiant "Starożytna Polska" tomą, skirtą LDK. Pats S. Stanevičius rašo, kad bent dalį šių žinių gavo iš vieno žemaičio, dirbusio Peterburge prie LM⁵⁰. Neabejotina, kad tas žemaitis – S. Daukantas.

S. Daukanto parama tikriausiai naudojosi ir Lietuvos totorių istorijos tyrinėtojas, vėliau žymus orientalistas Antanas Muchlinskis, artimai bendravęs su S. Daukantu Peterburge ir naudojęs savo darbuose Lietuvos Metriką⁵¹.

Tai tik keletas ryškesnių pavyzdžių, kaip S. Daukantas talkino LM savo meto Lietuvos istorijos tyrinėtojams. Manytume, kad labiau patyrinėję, panašių faktų rastume daugiau. Nustatyti juos trukdo kai kurios aplinkybės. Viena jų – S. Daukanto reikalavimas, kad bendradarbiai laikytų jo vardą paslapyje, neskelbtų, iš kur gauna žinias – bijo vyresnybės persekiojimų⁵², nes skleisti archyvų medžiagą draudė Rusijos imperijos valdininko darbo taisyklės.

* * *

S. Daukanto darbą tiriant LM, ieškant joje Lietuvos istorijai svarbių dokumentų, sudarant jų rinkinius, bei pastangas tą medžiagą paskelbti tenka laikyti pirmuoju ir ryškiu ankstyvojo LM tyrimo etapo puslapiu. Pabrėžtina, kad visą darbą jis atliko vienas, savarankiškai, be kokios nors valstybės įstaigos, visuomeninės organizacijos ar turtingo mecenato pagalbos, nuolat nusižengdamas carinės biurokratijos sukurtoms taisyklėms, nuolat jausdamas represijų pavojų.

Susipažinę su šiais rinkiniais, žvilgtelėjome į istoriko S. Daukanto darbo virtuvę. Toks dėmesys dokumentams, pasiaukojamas jų rinkimas ne visai dera prie literatūroje keliamo S. Daukanto darbų romantizmo. Toks darinys perša iš esmės kitokį jo darbo vertinimą, pabrėžia jo kritiškumą. Chronologinis aktų diapazonas nedviprasmiškai rodo, kad S. Daukantas nelaužė plunksnos dėl 1569 m. Liublino unijos, kad Lietuva, jos valstybė ir lietuvių tauta jam tebegyvavo ir po unijos, kad Lenkija, jo akimis, nepasiglemžė Lietuvos. Net lotynų kalba, kuria parengtas spaudai Žemaitijos privilegijų rinkinys, rodo S. Daukanto pastangas atsiriboti nuo savo meto unijinę ideologiją pripažįstančių lenkiškai rašančių istorikų.

S. Daukanto dėmesį valstiečių istorijai bei miestams ir miestiečiams matome ją nušviečiančių dokumentų rinkiniuose. S. Daukanto tyrimo objektas yra moderniai suprantama tauta, apimanti visus socialinius sluoksnius. Aptarti S. Daukanto darbai nėra švietėjiški. Jie skirti istorikams ir išsilavinusiems istorijos mylėtojams. S. Daukantas dirbo ir rašė lietuviams, taigi lietuvių visuomenėje jis matė ar numanė esant pakankamai gausų išsilavinusių žmonių būrį, kuriam buvo būdingas lietuviybės supratimas. Tad vertėjo imtis ir sunkaus bei nedėkingo archeografo darbo.

⁴⁸ Merkys V. Simonas Daukantas... – P. 250; II leid. – P. 155; Merkys V. "Žemaičių vyskupystė" // Valančius M. Raštai. – V., 1972. – T. 2. – P. 10.

⁴⁹ Simono Stanevičiaus laišakai Mykolui Balinskiui / J. Lebedys ir V. Milius // Literatūra. – V., 1970. – T. 13. – P. 184, 200–203.

⁵⁰ Ten pat. – P. 200; Tyla A. Žemaitijos ... – P. 9.

⁵¹ Aleksandravičius E. Kultūrinis... – P. 72.

⁵² 1842 m. liepos 27 d. S. Daukantas T. Narbutui, taip pat skelbėjo V. Merkio komentaras // Daukantas S. Raštai. – T. 2. – P. 727, 806.

SIMONO DAUKANTO KNYGŲ LEIDĖJAS KSAVERAS KANAPACKIS

Egidijus Aleksandravičius

"... Rasis ir tokių bernelių, kurie, gindami aveles ganyti, kiš į antį tą mano mažą knygelę ir tenai, ant akmenėlių sėdę, skaitys..."

(Simonas Daukantas)

Simono Daukanto knygų kelias į spaustuves ir į plačiuosius skaitytojų sluoksnius buvo sunkus ir vargingas. Nuostabą biografui kelia vien tai, kad mūsų švietėjui istorikui Simonui Daukantui apskritai nenusviro rankos imtis darbų, kuriems buvo lemta patirti tiek nesėkmių. Sunkiausia buvo su raštais, kurie reikalavo skaitytojo išprusimo arba, kitaip tariant, buvo aukšto akademinio lygio. Istoriko Daukanto akademizmo šimtaprocentiniai įrodymai – jo surinkti ir sudaryti senųjų Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bei Žemaitijos kunigaikštystės aktų ir svarbiausių dokumentų rinkiniai iki šiolei taip ir neišvydo spaustuvės mašinų, nors jau XIX a. viduryje, atrodė, nebedaug trūko, kad didžiosios svajonės virstų tikrove. Ant vieno puikiai parengto spaudai Žemaitijos privilegijų rinkinio rankraščio buvo užrašyta lotyniškai *sumtibus doctori Petri Smuglewicz impressa**. Apie Petrą Smuglevičių, S. Daukanto ir Mikalojaus Akelaičio globėją, jau šis tas rašyta mūsų istorinėje literatūroje. Neapėjo jo ir šių eiličių autorius. Taip atsitiko, kad P. Smuglevičius – vienas iš artimiausių S. Daukanto draugų – pasirodė itin intriguojanti ir **kotroversiška** asmenybė, nors turėjusi **konspiratoriaus** talentą, bet palikusi šiokių tokių savo neviešos veiklos pėdsakus archyvuose ir memuarinėje literatūroje.

Kiek sėkmingesnis likimas teko S. Daukanto istoriniams veikalams. "Būdas senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių" 1845 m. žiemą buvo atspausdintas Peterburgo K. Hintzės spaustuvėje. Tai buvo didžiulis laimėjimas, **įkvėpęs istorikui viltį**, kad ir kitiems istorijos veikalams gali nusišypsoti laimė.

Paprasčiausia, atrodytų, visais laikais būdavo su mažomis knygelėmis, kurias vadiname populiariomis, švietėjiškomis, ūkiškų patarimų, didaktinėmis ir pan. Didesnis skaitytojų ratas, pigesnė leidyba ir lengvesnis platinimas galėjo patraukti leidėjų dėmesį, nes kartais jos būdavo gana pelningos. Štai 1842 m. Peterburge pasirodžiusi "**Abėcėlė** lietuvių, kalnėnų ir žemaičių" buvo atspausdinta **1900** egzempliorių tiražu, kuris aniems laikams buvo labai jau vidutiniškas. Tačiau ir šiuo atveju platinti vadovėlių sekėsi sunkiai. Garsus ir mūsų literatūroje neretai cituojamas 1846 m. S. Daukanto laiškas Motiejui Valančiui, kuriame pasiguodžiama dėl tokios padėties: "Labai dėkoju, kad rūpiniesi pardavinėti mano knygas, bet labai malum signum mūsų kraštui, kad **per dvejus metus išparduota tik trys šimtai ir kelios dešimtys elementorių...**". Tačiau net tokiomis sąlygomis, kuomet spausdinant būdavo rizikuojama patirti nuostolių, atsirasdavo žmonių, pasiryžusių savo lėšomis imtis leidybos. Bene daugiausia S. Daukanto knygelėms spausdinti paaukojo Ksaveras Kanapackis (g. 1813.07.13. – mirė po 1866 m.). Paminėtos dvi publikacijos, **parengtos S. Daukanto ir išleistos K. Kanapackio lėšomis. Abi jos pasirodė 1846 m. Peterburge. Tai "Pasakos Fedro" ir Kornelijaus Nepoto "Gyvatos didžiųjų karvaidų senovės"**. Drauge su šiomis dviem knygelėmis K. Kanapackis **pasirūpino** ir dar vienu mūsų istoriko rankraščiu – "**Rubinaičio Pelūzės gyvenimas**". Anot bene kruopščiausiai S. Daukanto knygų kelią į skaitytoją tyrinėjusio Vytauto Merkio, dabar labai sunku nustatyti, kokį poveikį S. Daukanto lietuviški skaitiniai turėjo mokyklai ir mokykliniam jaunimui, kuriam visų pirma tie veikalai ir buvo skirti. Tačiau neaiškūs motyvai, kuriais vadovavosi "kolegijos sekretorius Ksaveras Kanapackis", imdamasis rizikingo biznio leisti į oficialaus kultūrinio gyvenimo užkuliusius išstumtos lietuvių kalbos ir literatūros skaitinius. Kas jis, tas paslaptingasis leidėjas, iki šiol atkreipęs tik reto tyrinėtojo dėmesį? Mūsų manymu, aiškinant pradinio lietuvių Atgimimo etapo socialinę sandarą, komentuojant S. Daukanto idėjų ir darbų poveikį to meto visuomenei, susiduriant su dabartiniuose tekstuose ir žmonių galvose susiformavusiais S. Daukanto – "vargo pelės" įvaizdžiais,

* išleista daktaro Petro Smuglevičiaus lėšomis (lot.).

† 1846.IV.17. S. Daukanto laiškas M. Valančiui // Daukantas S. Raštai. – V., 1976. – T. 2. – P. 780 (plg. Merkys V. Simonas Daukantas. – V., 1970. – P. 208).

būtų visai pravartu apžvelgti kuo platesnį mūsų istoriko gyvenimo ir kūrybinės veiklos kontekstą, surikiuoti jo bendraminčius ir bendražygius taip, kaip anuomet jie supo jį, globojo, kaip jam talkino. Tik tada mes pajusime realų S. Daukanto ir Žemaičių sąjūdžio pasaulį, gyvavusį pagal tam metui būdingus ir normalius civilizacijos reikalavimus.

MECENATAI IR KLIENTAI

Kalbėdami apie žemaičių bajorų kultūrinę veiklą, parodydami sunkumus, kurie neišvengiamai laukė mokslo ir šviesos siekiančių neturtingų jaunuolių, mes dažniausiai jų priežasčių ieškome tautiniuose, kalbiniuose, patriotiniuose dalykuose. Labai supaprastinus problemą, reikštų, kad visos S. Daukanto kartos bėdos buvo sąlygotos apverktinos Lietuvos valstiečių padėties ir tos kartos šviesuolių orientacijos. Čia norėtusi pabrėžti, jog didelė dalis minimų sunkumų – pragyvenimo bėdos, intelektualinės veiklos sąlygų nebuvimas, komplikacijos tarnyboje, dažni nesklaidumai tvarkant šeimyninį gyvenimą slėgė ne tik dėl lietuviškos veiklos, bet ir dėl to, kad sunku būti inteligentu, kai visuomenėje vos pradeda formuotis laisvo žmogaus, kūrėjo, šviesuolio įvaizdžiai, kai visa visuomenė dar snūdurioja feodalinės tvarkos fone. Didelė dalis viešpataujančia lenkų kalba rašiusių XIX a. pirmosios pusės autorių liko nežinomi. XIX a. stalčiuose liko krūvos neskelbtų rankraščių. Tai buvo kūrėjo gyvenimo dramatismas, iš esmės reflektuotas jau S. Daukanto epochoje.

Pirmajame XIX a. trečdalyje Vilniaus universiteto, kaip svarbiausios organizuojančios kultūrinės institucijos, dėka tikrą pakilimą pergyveno besiformuojanti Lietuvos inteligentija. Kita vertus, kaip yra pažymėjęs prancūzų istorikas D. Bovua (Beauvois), Vilniaus universitetas ir visa su juo susijusi institucinė kultūros sistema vis dar įėjo į Lietuvos feodalinės aristokratijos domeną. Kuratoriaus, garbės globėjo, besirūpinančio viena kuria vidurine mokykla ar kitomis universitetinės sistemos grandinėmis, pareigybė įgalino aristokratiją tiesiogiai veikti krašto kultūros raidą. Tai buvo bendro Lietuvos atsilikimo padarinys ir drauge – kultūros konservavimo garantas. Jis ne tik kliudė kylančiai inteligentijai susiformuoti į atskirą, save suvokiančią socialinę grupę, bet apskritai ribojo intelektualinio darbo ir jo vertės supratimo galimybes. Universiteto auklėtiniai norom neno-

rom pakliūdavo į tą situaciją, kai, anot Silvestro Valiūno, tik tas, "kas turi pilną dėžutę auksinių, / Tas teatsiduoda visiškai mūsų valiai, / Nes už rečiausius genijaus kūrinius, / Už išradimus ir dievišką talentą šiandien negausi nė menkiausio atlyginimo..."². Šie iš lenkiško poeto eilėraščio paimti žodžiai kalba ne apie lietuviškos veiklos sunkumus, bet apie visas intelektualinio darbo bėdas.

Žinia, nenuginčijamas dalykas, kad lietuvių kalba darbuotis buvo dar sunkiau. Itin sunku buvo tiems, kurie ryžosi leisti lietuvišką literatūrą liaudžiai. Lietuviškų pasaulietinių knygų paklausa nebuvo didelė, todėl rašytojo darbas negalėjo garantuoti net pragyvenimo minimumo. Tik globojant pasaulietiniam arba bažnytiniam mecenatui, atsirasdavo galimybė ką nors tyrinėti, ypač lietuvių kalbą arba Lietuvos istoriją. Štai, nuslopinus 1830–1831 m. sukilimą, Jurgis Pabrėža, botanikas, žymus ano meto lietuvių raštijos žinovas, kūrė Kretingos vienuolyne. Grafų Jurgio ir Kazimiero Pliaterių globojamas, savo veikalus rašė Simonas Stanevičius. Rietaviškis Irenėjus Oginskis rėmė keletą lietuvių kultūros veikėjų. Jo įkurtoje mokykloje dirbo lietuviškų kalendorių leidėjas Laurynas Ivinskis, kiek trumpiau I. Oginskio klientas buvo M. Akelaitis. Mecenavimu pagarsėjo ir Aukštaitijos dvarininkas, bene turtingiausias tų laikų Lietuvos žmogus Rainoldas Tyzenhauzas, savo lėšomis išleidęs į mokslus valstiečio vaiką Mikėną, kuris savo mecenato pavedimu vertė į lietuvių kalbą didaktinę literatūrą liaudžiai³.

Kitas kelias pasauliečiui inteligentui buvo valstybinė tarnyba, laisvu nuo darbo metu imantis literato ar istoriko plunksnos. Tačiau ir tokiems, kaip S. Daukantas, buvo sunku be globėjų ar padėjėjų. Ypač tai S. Daukantas pajuto senatvėje, kai išsekintas ilgamečio, alinančio darbo archyvuose jis grįžo arčiau gimtinės. Motiejus Valančius, Laurynas Vambutas, Feliksas Kontrimas, Ignas Vaišvila, pagaliau jau minėtas Petras Smuglevičius bent iš dalies galėtų būti pavadinti S. Daukanto mecenatais, nors tuo pat metu jie buvo ir draugai. Patys sulaukdavo S. Daukanto paramos. Tokia kultūrinio gyvenimo plėtotė, mecenato ir

² Valiūnas S. Ant marių krašto. – V., 1976. – P. 203.

³ Žr. plačiau: Aleksandravičius E. Kultūrinis sąjūdis Lietuvoje 1831–1863 metais (Organizaciniai kultūros ugdymo aspektai). – V., 1989. – P. 23.

kliento santykių sudėtingumas XIX a. viduryje, kuomet krašte nebebuvo nė vienos aukštosios mokyklos, deja, tapo nors ir archaiška, konservatyvia, tačiau bene vienintele galimybe gyventi kultūringai.

Formavosi ir kažkas iš esmės nauja. Visų pirma senuosius mecenato ir kliento ryšius ir funkcijas ėmėsi vykdyti įvairios kultūrinės ir mokslinės draugijos, kuriose kultūrą ir mokslą remiantieji neretai būdavo kartu su tuos dalykus kuriančiais intelektualais. Kultūros rėmimo, vartojimo ir kūrimo funkcijos susipynė. Kai nebuvo turtingo mecenato ir pavienių aristokratų, vienokią ar kitokią akciją organizuodavo bendraminčių grupės. S. Daukanto epochos lietuviškojo sąjūdžio ypatybė buvo ta, jog oficialių kultūrinių institucijų (galbūt išskyrus tik katalikų bažnyčią M. Valančiaus vyskupavimo metu), draugijų ir asociacijų, besirūpinančių mūsų kultūros plėtote, nebuvo. Tam trukdė ir archaiškos LDK tradicijos bei naujoviška asimiliacinė rusų politika. S. Daukanto bendražygiai būrėsi į neoficialias ir neformalias grupes, kurių narius galima daugmaž nustatyti. Pirmoji tokia grupė sietina su Imperatoriškojo Vilniaus universiteto studentais XIX a. 3-ajame dešimtmetyje. Kitas ratelis susiformavo šiaurinėje Rusijos sostinėje **Peterburge 1835–1850 m.** Tai S. Daukanto ir jo bendražygių brandos laikas. Jonas Chrizostomas Gintila, Jonas Križanauskis, Ignas Onacevičius, Antanas Lenzevičius, Antanas Gabonskis, Laurynas Vambutas, iki paskutinių mūsų istoriko gyvenimo dienų išlikęs ištikimas draugas ir globėjas, išskyrus keletą kitų, beveik nežinomų ir negirdėtų asmenų iš jaunesniųjų rato ir peterburgiškės studentijos, priklausė viduriniams sostinės valdininkijos sluoksniams. Išskirtinas gal tik žemaičių vyskupijos valdytojas, kontroversiška ir ganėtinai paslaptina figūra – J. Ch. Gintila, kurio pajamos ir sukauptos istorinės vertybės bei knygos leistų jį pavadinti potencialiai personaliu mecenatu. Bėda kita. Iš S. Daukanto laiškų M. Valančiui ir kitų užuominų matyti, jog J. Ch. Gintila nebuvo per daug altruistiškas, o daugiau savanaudis.

Šiai šauniai romantiškai ir optimistiškai nusiteikusių lietuvių šviesuolių kompanijai priklausė ir Ksaveras Kanapackis. Jau yra tekę hipotetiškai aiškinti šio mūsų praeities herojaus santykius su S. Daukantu ir priminti jo pastangas, leidžiant lietuviškas knygas. Pirmiausia buvo stengtasi atsakyti į visai paprastus klausimus: iš kur leidėjas ėmė pinigų, jei nėra nė mažiausios užuominos, kad būtų turėjęs turto. **Vien už S. Daukanto parašytos lotynų kalbos gramatikos išspausdinimą reikėjo sumokėti spaustuvinin-**

kams 2 000 rublių sidabru (kaip sunkiai jie grįžo, platinant tiražą, jau kalbėjome), o tarnautojas ar net gimnazijos mokytojas vidutiniškai gaudavo 200–300 rublių sid. per metus. Taigi šitoks klausimas yra visai logiškas. **K. Kanapackis** kaip leidėjas (už kurio pinigus leidžiama knyga) figūroja **dešimties** S. Daukanto knygelių titulinuose puslapiuose. Tada teko pripažinti, kad "kol nėra žinomi K. Kanapackio pajamų šaltiniai, visiškai tikėtina prielaida, kad tuo metu švietėjiškų knygelių spausdinimas galėjo būti finansuojamas iš bendromis pastangomis surinktų lėšų"⁴. Prieš dešimt metų taip galvoti vertė du dalykai. Pirmiausia S. Daukanto folkloro rinkimo talka buvo puikus bendradarbiavimo bendram labai pavyzdys. Antra, P. Smuglevičiaus veikla apie 1850 m. (pinigų rinkliavos tarp patriotiškai nusiteikusių studentų, taip pat kitos, netgi jo oponentų charakterizuojamos kaip nusikalstamos akcijos) ir ketinimas išleisti S. Daukanto bei M. Akeičio mokslinius darbus leido daryti analogijas ir įtarti, kad pats K. Kanapackis buvęs tik (sic!) – leidėjas, pasirūpinęs visais popieriais ir pasiryžęs imtis atsakomybės už juos prieš įstatymą ir savo draugus. Prieš keletą metų, padedant kolegai Antanui Vytautui Jogėlai, pavyko aptikti tuomet dar Leningrado centriniame valstybiniame istorijos archyve (o vėliau – ši be tų mūsų istorikams kiek mažiau žinomame Maskvos centriniame valstybiniame Spalio revoliucijos archyve, žandarų korpuso ir "jo imperatoriškosios didenybės kanceliarijos III skyriaus" fonduose) pluoštelį dokumentų apie S. Daukanto knygų leidėją. Medžiaga buvo kiek netikėta, tačiau kartu su Vilniaus gubernijos Bajorų deputacijos popieriuose išlikusiais tektais jos užteko parašyti biografiniam etiudui apie bemaž niekam negirdėtą asmenį.

BAJORIŠKOS KILMĖS ĮRODINĖJIMAI

Atrasti Rusijos imperijos Valdančiojo senato Heroldijos departamento archyve **Kanapackių genealogijos** dokumentus buvo visai paprastas dalykas. Tvarkingi caro valdžios valdininkai bajorystės dokumentų tikrinimą ir imperijos bajorų rejestrą tvarkė išties korektiškai. Bent trys Kanapackių pavardę turėjusių bajorų giminės pateko į šį rejestrą, nors savo bajorystę

⁴ Ten pat. – P. 72.

įrodyti ne visoms vienodai sekėsi. Tik viename iš pateiktų genealoginių medžių galima aptikti Ksaverijų, Bonifaco sūnų Kanapackį, gimusį 1813 m. liepos 13 d.⁵ Greta kitų šios bylos dokumentų, leidžiančių iki minimumo sumažinti abejones, kad turimi genealogijos dokumentai priklauso būtent S. Daukanto knygų leidėjui, yra keli "kolegijos sekretoriaus Ksavero Kanapackio" pasirašyti prašymai (rangų lentelės titulas taip pat sutampa). Be to, iš Heraldijos departamento dosje aiškėja, kad **Ksaveras Kanapackis bent nuo 1840 m. iki 1843 m. dirbo Senato III Departamento skyriuje⁶ (ten pat tuo metu dirbo ir pats S. Daukantas).** Kaip matysime vėliau, tame departamente jis nebuvo vienintelis mūsų istoriko draugas. Pagaliau, kiek užbėgant į priekį, dėmesio verta viena itin svarbi aplinkybė, susijusi su Kanapackių giminės bajorystės įrodymo sunkumais, taip pat ir S. Daukanto, kaip senato valdininko, galimybės. Žinoma, kad, Rusijos valdžios akimis žiūrint, griežtas bajorystės popierių patikrinimas turėjo įgalinti vyriausybę sumažinti maištingą Lietuvos bajorijos sluoksnį. Iki 1831 m. sukilimo į dokumentus mūsų bajorai neretai per daug nekreipė dėmesio. Jei šeime lyje susirinkusieji pripažindavo vienas kitą vertais kompanijos, to, bent laikinai, užtekdavo. Rusams pradėjus tikrinti bajorystės popierius, labai dažnai neturtingas šlėktelė turėjo pasiaiškinti formule: "Karų ir gaisrų metu sudegė...". Galimybė patekti į apmokestintų, prievolinių žmonių sąrašus ir netekti visų privilegijų buvo didelė. Du dalykai Heraldijos buvo vertinami: raštiškas kokios nors karališkosios privilegijos liudijimas arba įrodymai apie anksčiau valdytą žemę su baudžiauninkais. Anuo metu didesnę dalis bajorijos Lietuvoje buvo bežemė (!) ir paieškos senųjų aktų knygosė įrašų, liudijančių apie praeityje turėtą valdą, buvo masinis reiškinys. Kaip, beje, ir bandymai tuos liudijimus falsifikuoti. Itin svarbus šaltinis įrodyti bajorystę tuomet buvo Lietuvos Metrika, kurioje metrikanto padėjėju dirbo **S. Daukantas. Jo geranoriška pastanga galėjo atnešti sėkmę ne vienam plikbajoriui** (o kartais ir pasituriničiam šlėktai), tyrinėjančiam painius savo bajorystės reikalus. Ne vienas smulkiosios bajorijos atstovas galėjo už paslaugą nešioti mūsų istoriką ant rankų, net jei jis nebūtų parašęs nė vienos eilutės istorijos. Bet tai nėra svarbiausias dalykas. K. Kanapackio identifikavimo byloje mums svarbiausia, jog minimumuose genealogijos popieriuose **Heraldijos departamento klerkams kaip tik ir pristigo tokių įrodymų. Tai yra 1834 m. pradėti tvarkyti Kanapackių šeimos dokumentai nebuvo patvirtinti,** nors pagal galiojusią tvarką giminė galėjo ieškoti įrody-

mų toliau. O štai **1843 m. byla papildoma labai svarbiu dokumentu, nurašytu iš Lietuvos Metrikos. Šis nuorašas tikino, kad Kanapackiai XVII a. valdė Salų ir Svėdasų dvarus su valstiečiais, kuriuos 1631 m. pardavę Lietuvos etmonui Kristupui Radvilai** (Lietuvos Metrikos Įrašų knyga Nr. 103, 1.305–311)⁷. Paduodamas savo prašymą pripažinti bajorystę K. Kanapackis giminės vardu įteikė jau ir kiek pakeistą genealoginį medį, įgalinantį suderinti anksčiau pateiktą legendą su naujai surastu dokumentu. Taigi ši faktą reiktų laikyti gana **artimų ryšių tarp S. Daukanto ir K. Kanapackio įrodymu** bei paskutiniu argumentu paties K. Kanapackio identifikavimo byloje: S. Daukanto knygų leidėjas ir genealoginių išvedžiojimų autorius buvo tas pats asmuo.

Pagal pateiktus popierius K. Kanapackio giminės istorija pradėdama XVI a. protoplasto Vladislavo Kanapackio vardu. Šis turėjęs sūnų Kazimierą, anūką Joną, du proanūkius – Juozapą ir Dementijų (pastarasis antrajame genealogijos variante išnyksta). Juozapas, Ksavero Kanapackio senelis, taip pat turėjęs du sūnus – Bonifacą ir Nikodemą. Gimimo metrikų nuorašai rodo štai ką. Bonifacas gimė Juozapui ir Teresei Tarvydaitei 1783 m. ir tą pačią dieną buvo pakrikštytas Mogiliovo bernardinų bažnyčioje⁸. Kaip ir kodėl Ksavero seneliai atsidūrė Mogiliove, kai visi kiti dokumentai liudija giminę buvus susijusią su Vidurio Lietuva, nėra aišku. 1834 m. Bonifacas ir Izabelė iš Kuznickių Kanapackiai tikrai gyveno Upytės apskrityje, Pasvalio parapijoje, Rajūnų akalicoje. Pagal revizijos duomenis, Ksavero motinai tuo metu priklausė valda minėtoje akalicoje su 5 valstiečiais⁹ (Šiuo atveju Heraldijai nuosavybės faktas nieko nesakė, nes tai buvo Kuznickių, bet ne Kanapackių tėvonija). Šeimos būta didelės. 54 metų Bonifacas ir 40 metų Izabelė turėjo keturis sūnus – Ksaveras tuo metu negyvenęs tėvų ūkyje, nebuvo įrašytas, Ipolitas Karolis (13 m.), Konstantinas – Juozapas (8 m.), Juozapas Boleslovas Teofilis (2 m.), ir keturias dukras: Salomėja (12 m.), Juzefa (8 m.), Klementina (6 m.), Paulina (3 m.). Panašu, kad

⁵ Kanapackių genealogijos dokumentai // Rusijos centrinis valstybinis istorijos archyvas (toliau – Rusijos CVIA). – F. 1343. – Ap. 23. – B. 6164. – L. 2.

⁶ Ten pat. – L. 25–26.

⁷ Ten pat.

⁸ Ten pat. – L. 6.

⁹ Ten pat. – L. 10–11.

minėta valda su valstiečiais negalėjo būti pakankamas pragyvenimo šaltinis, nes tik Ksaverui pavyko išeiti aukštesnius mokslus.

Būsimasis S. Daukanto leidėjas mokėsi Vilniaus gimnazijoje, kurią baigęs 1832 m., metus praleido be aiškesnio užsiėmimo. 1834–1838 m. studijavo Maskvos universitete filosofijos fakultete¹⁰, kur domėjosi senosiomis kalbomis, be to, klausė senovės istorijos, literatūros ir teisės istorijos kursų. Maskvos universiteto pažymoje nurodyta, kad Ksaveras Kanapackis mokėsi už savus pinigus ir studijas baigdamas įgijo tikrojo studento vardą. To užteko, kad po papildomų egzaminų gautų mokytojo vietą arba valstybinę tarnybą.

Pradžioje K. Kanapackis mokytojavo: 1838 m. jis buvo Jaroslavljo gimnazijos lotynų kalbos mokytojas, o po metų pasiprašė perkeliamas į 3-ąją Peterburgo gimnaziją, kur mokė rusų kalbos. Padirbėjęs čia vienerius metus, mūsų herojus pagaliau metė mokytojavimą ir pabandė praverti valdiškos įstaigos duris.

ROMANTIŠKAS HEROJUS AR AFERISTAS?

Dar praėjusio šimtmečio pabaigos lietuvių literatai, "Aušros" ir "Varpo" gadynės autoriai, hagiografinės tradicijos daukantianoje nupiešė labai kontrastišką pirmojo Atgimimo etapo vaizdą. Lietuviškų herojų pasiaukojimas, patriotizmas ir dorovingumas buvo priešinami oficialiosios kultūros ir politinės krašto administracijos klatingumui, antilietuviškumui ir kitiems perdėm juodiems dalykams. Kritinės pakraipos lietuvių istorikai iki pat šių dienų susidurdavo su visiškai neakademine "patriotine-tautine" opozicija (dažniausiai iš publicistų pusės), jei tik pabandydavo, kaip Vincas Trumpa, abejoti, kad A. Stolypino režimas Lietuvai nebuvo vien žiaurios reakcijos siautėjimas arba, kaip literatūros istorikas Saulius Žukas, išvelgti S. Daukanto istoriniame bei literatūriniame "vargo pelės" įvaizdyje pernelyg supaprastintus dalykus. Pats tautinės mitologijos įvaizdžių analizavimas nėra labai komfortabilus užsiėmimas tyrinėtojiui, jei jis nori parodyti, kokį šampaną gėrė ir kokius cigarus mėgo Motiejus Valančius, kokios pragyvenimo galimybės atsirasdavo Rusijos valdančiojo senato valdininkui arba kas atsitinka, kai laikomasi šūkio "tikslas pateisina priemones". Ar formavosi toks, sakytume, visiškai normalus požiūris į lietuvių judėjimo XIX a. pirmojoje pusėje tikslus ir jų siekimo priemones? Bandymas

bent iš dalies atsakyti į klausimą būtų viena iš biografinio K. Kanapackio etiudo užduočių. Pats siekimas kvestionuoti susiformavusius lietuvių istorinius stereotipus nėra vien destruktivus pačios mitologijos atžvilgiu. Pirmiausia, besąlygiškai priešindami lietuvių tautinio judėjimo veikėjus viešpataujančioms kultūrinėms ir socialinėms realijoms, mes atimame iš jų istorinį kontekstą – aplinką, kuri tuomet jiems buvo natūrali, ir pakeičiame ją kita, mūsų laikų ir mūsų įgeidžių aplinka. Kitaip sakant, mes atimame iš mūsų įspūdingos praeities jos istoriją. Ir tada S. Daukanto arba J. Ch. Gintilos nebematome šalia Adomo Mickevičiaus, Aleksandro Puškino, Sankt Peterburgo salonų ir Vilniaus smuklių. Iliustratyviausias tokio požiūrio į epochą pavyzdys arba nuolat pasikartojantis mūsų kultūros eksperimentas yra kinematografo bandymas realizuoti tokio hagiografinio siužeto vaizdą. Tie "kino siužetai" dažniausiai nereikalauja komentarų. Jie paprasčiausiai nevykę. Tad grįžkime prie Simono Daukanto kompanionų, susibūrusių daugiausia dviejose aukštosiose institucijose: Rusijos imperijos Romos katalikų dvasinėje kolegijoje ir Valdančiąjame senate. Pirmoji įstaiga buvo aukščiausias katalikų valdymo organas. Joje išskirtinai svarbią vietą užėmė J. Ch. Gintila, kolegijos išdininku buvo jau minėtas A. Lendzevičius¹². Čia pat dirbo A. Gabonskis ir J. Križanauskis. Kiek kitaip dabar atrodo ir S. Daukanto aplinka pačiame Senato III departamente. Visų pirma III departamento I skyriaus darbuotojų sąrašė 165 numeriu įrašytas Laurynas Vambutas, kurio šeimoje keletą senatvės metų praleido S. Daukantas, o jo vaikai minimi mūsų istoriko testamente, ir kurio namus, anot paties S. Daukanto, jis paliko tik dėl to, kad nenorėjo savo mirtimi išgąsdinti mažų vaikų... Valdinė L. Vambuto charakteristika yra tokia: (1849 m.) jam 47 m., nekilnojamojo turto, t. y. žemės, nei jis, nei jo žmona neturi, alga – 428 rubliai sidabru. Tituliarinis tarėjas. Kitos biografijos detalės: baigęs Kolainių gimnaziją, 3 metus studijavo Vilniaus universitete ir gavo (iki VU uždarymo 1832 m.) tikrojo studento vardą. Konfirmuo-

¹⁰ K. Kanapackio atestatas, pateiktas Peterburgo komerciniam teismui 1843 m. // Rusijos CVIA. – F. 1347. – Ap. 94-d. 1. – B. 39. – L. 46.

¹¹ Ten pat.

¹² A. Lendzevičiaus 1844 05 25 pasirašytas raportas apie kelionpinigių perdavimą J.K. Gintilai, vykstančiam į Varnius vizituoti tenykštės Dvasinės seminarijos // Rusijos CVIA. – F. 822. – Ap. 2. – B. 9636. – L. 3.

tas universiteto tarybos 1832 m. liepos 9 d. posėdyje, 1833 m. stojo tarnauti Vilniaus izdo rūmuose. 1835 m., gavęs namų mokytojo vardą, persikėlė į Peterburgą, kur iš pradžių dėstė Budbergo pensionate, o iki 1840 m. – įvairiose šeimose mokė istorijos, literatūros, teisės pradmenų bei statistikos. 1843 m. L. Vambutas tapo Senato III departamento tarnautoju, nuo 1846 iki 1850 m. dirbo viename skyriuje su S. Daukantu lenkų kalbos vertėju¹³. Nuostabūs sutapimai aptinkami, lyginant S. Daukanto ir L. Vambuto formuliariinių tarnybos sąrašų skirsnius apie jų atostogas. Dar V. Merkys yra pastebėjęs, kad S. Daukantas labai retai atostogaudavo, o 1844 m. paėmė 28 dienas atostogų, kurias dėl ligos pratęsė dar vieną mėnesį ir tris dienas¹⁴. O L. Vambuto dokumentuose įrašyta, jog jis atostogavęs tų pačių metų kovo–balandžio mėnesiais, bet dėl ligos pratęsė atostogas dar iki rugsėjo mėnesio. Stebėdami S. Daukanto bičiulių būrelio veiklą ir to būrelio iširimo pradžią, randame vieną svarbią datą – J. Ch. Gintilos paskyrimo Žemaičių vyskupystės valdytoju ir jo išvykimo iš Peterburgo (dėl kurio taip vaizdžiai apgailestavo S. Daukantas). Tai 1844 m. rugsėjis. Žinant, kiek daug vilčių lietuvių veikėjai dėjo tada į naują vyskupą nominatą, labai galima įtarti, jog pasirošimas J. Ch. Gintilos išvykimui į Alsėdžius buvo rimta akcija visam būreliui. Įdėmiau žvilgtelėjus, 1844–1845 m. riba ir kai kurios kitos Peterburgo intelektualinio gyvenimo detalės šį įspūdį sustiprina.

K. Kanapackis buvo jauniausias ir judriausias iš visų I skyriaus lietuvių. Jis – ir pats prieštarčiausias. Net pagrindinius tarnybos dalykus mes sužinome ne iš Senato fonde likusių popierių, o iš raštų, kuriuos jo viršinkincai siuntė į Peterburgo komercinį teismą. Būtent iš kelių Komercinio teismo proceso bylų, iškeltų K. Kanapackiui, peršasi atsakymas į klausimą, iš kur neturtingas valdininkas ėmė pinigų S. Daukanto knygoms leisti. Kadangi bylos prasidėjo apie 1843 m. ir baigėsi 1845 m. rudenį, tai dauguma minimų jose K. Kanapackio biografijos faktų negalėjo būti vėlesni. Svarbūs yra keli: pirmiausia tai, kad K. Kanapackis dirbo porą metų I skyriaus lenkų kalbos vertėju (tas pareigas vėliau perėmė L. Vambutas). Kitas – kad K. Kanapackis atsistatydino iš valdiškos tarnybos tais pačiais 1845¹⁵ m. Tiesa, jau gerokai vėlesniame K. Kanapackio stebėjimo protokole, išlikusiame Jo didenybės Imperatoriaus kanceliarijos III skyriaus fonde, pažymėtame 1866 m. data, užsimenama, jog jis dar visai neseniai buvo kanceliaristu Senate¹⁶. Tad tikėtina, jog ir po 1850 m., kai beveik visi peterbur-

giškiai S. Daukanto bičiuliai buvo sugrįžę į Žemaitiją, K. Kanapackis dar pasirodydavo šios svarbios institucijos koridoriuose.

Senato tarnautojo gyvenimą yra taikliai charakterizavęs V. Merkys. Žinoma, darbo užmokestis nebuvo didelis, ypač turint omeny sostinės pagundas ir brangesnį negu kitur pragyvenimą. Todėl nenuostabu, kad dalis tarnautojų, ypač su šeimomis, nevengdavo kyšių ir papildomo uždarbio. Net atsargusis S. Daukantas viename 1848 m. laiške yra prasitaręs "... Turriu tarnauti dviem ponams: pildyti tarnybos prievoles ir užsidirbti sau duonai bei drabužiams. Iš tos 300 sidabro rublių algos, kurią gaunu, negalima būtų išmisti ir apsirengti, jei nesiimčiau darbo per šalį"¹⁷. Mes jau užsimėme, ką reiškė S. Daukanto paslauga bajorystės įrodymų beieškančiam bajorui iš Lietuvos. V. Merkys nurodo du atvejus, kai tokiu darbu (1840, 1846 m.) buvo užimtas S. Daukantas, bet tikriausiai jų būta ir daugiau. K. Kanapackio uždarbys ir K. Kanapackio bylos taip pat buvo susijusios su "darbu per šalį".

Koks tai darbas, jei dėl jo reikėjo stoti į teismą – gerai, kad prieš komercinį, o ne kriminalinį? Patiems K. Kanapackio viršininkams tai pradėjo ryškėti, gavus Peterburgo oberpolicmeisterio kanceliarijos raportą: "Kolegijos sekretorius Kanapackis turi pirklio Engelsono įgaliojimą rūpintis visais jo reikalais, tarp jų ir bylinėjantis su pirklio sūnum Pogrebovu dėl patalpų nuomos savo krautuvei..."¹⁸ Anot policmeisterio, K. Kanapackis turėjo duoti parodymus, bet keliskart išsisuko. Senato III departamento oberprokurorui pareikalavus, K. Kanapackis pasiaiškino, jog jam buvo pavesta tvarkyti kai kuriuos finansinius ir teisinius pirklio Engelsono reika-

¹³ L. Vambuto formuliarinis tarnybos sąrašas // Rusijos CVIA. – F. 1349. – Ap. 5. – B. 5769. – L. 165–166.

¹⁴ S. Daukanto formuliarinis tarnybos sąrašas // Rusijos CVIA. – F. 1339. – Ap. 5. – B. 5769. – L. 295.

¹⁵ K. Kanapackio byla Peterburgo komerciniame teisme // Rusijos CVIA. – F. 1347. – Ap. 94-d. 1. – B. 39. – L. 38, 46.

¹⁶ K. Kanapackio dosjė // Centrinis valstybinis Spalio revoliucijos archyvas (Maskva) (toliau – CVSRA) – F. 109. – Ap. 3. – B. 1546. – L. 1–2.

¹⁷ Merkys V. Simonas Daukantas. – P. 122–123.

¹⁸ K. Kanapackio byla Peterburgo komerciniame teisme // Rusijos CVIA. – F. 1347. – Ap. 94-d. 1. – B. 39. – L. 2.

lus dėl parduotuvės. Tie reikalai iš pažiūros buvo labai vulgarūs. Vienas pirklys nuomoja parduotuvę kitam, pastarasis ima savavališkai keisti nuomos sutartis, konfliktas, ir taip toliau. Stebina, kad dėl tokio paprasto dalyko K. Kanapackis vengia susitikti su oberpolicemeisteriu, ieško užtarimo tarp rusų aristokratų (grafas Kiseliovas-Bezborodko) arba, besitęsiant bylinėjimuisi, pačioje 1844 m. pradžioje prašosi išleidžiamas į Kauno guberniją, kur, atseit, jo pasenęs tėvas nori palikti jam dvarą¹⁹. Gauna 28 dienas atostogų ir kovo mėnesį išvyksta į tėviškę. Panašu, kad dėl vienokios ar kitokios priežasties K. Kanapackis neskuba grįžti į tarnybą. Tuo pat metu popierių K. Kanapackio byloje gausėja, tai vienur, tai kitur išnyra jo vardas bylose, kvepiančiose finansinėmis aferomis. Pagaliau 1845 m. kovo 12 d. Senato III departamento oberprokuroras gauna Komercinio teismo raštą, kuriame pranešama, kad "kolegijos sekretorius Kanapackis už anti-įstatymiškus veiksmus pašalintas iš varžytinių komisijos dėl subankrutavusio pirklio Michailo Menšutkino pirmininko pareigų..."²⁰ Pridėtas buvo ir 13 puslapių apklausos protokolas, iš kurio aiškėja, kad varžytinės nebuvo paprastas dalykas ir jų organizatoriai galėjo uždirbti neblogus pinigus, net veikdami pagal įstatymą. K. Kanapackio atveju buvo blogiau. Komercinis teismas užčiuopė įvairių machinacijų pėdsakus, tam tikrus finansinius dalykus, dėl kurių buvo galima pašalinti varžytinių komisijos pirmininką iš pareigų ir perduoti jį kriminaliniam teismui, nes K. Kanapackis tuo pat metu buvo ir Senato tarnautojas, ir bajoras. Jo bylos toliau vesti komercinis teismas negalėjo. Tuo pat metu mūsų herojus vėl atsiduria Lietuvoje, ir į Peterburgo instancijas ateina tik Panevėžio miesto gydytojo pasirašytas raštelis, jog K. Kanapackis apsirgęs sunkia kepenų liga ir į šiaurinę Rusijos sostinę atvykti negali²¹. Liepos mėnesį jis atleidžiamas iš užimamų pareigų Senate, o jo byla perduodama Rūmų kriminaliniam teismui. Kuo baigėsi visa ši afera, dabar sunku pasakyti. Nepavyko rasti archyvinės medžiagos visą šią istoriją narplioti toliau. Kad K. Kanapackis nebuvo nuteistas spėjame tik iš jau minėto represinių organų raporto, charakterizuojančio jį 1866 m. Tačiau ir čia atsispindi tokie pat asmenybės bruožai. Visų pirma K. Kanapackis, nors gyveno tyliai ir neparodė prielankumo 1863 m. sukilimui, tuo pat metu juokais ar rimtai (ne visada slaptų tarnybų agentai sugeba tai suprasti) galėjo pasigirti, jog caras Aleksandras II yra asmeninis jo draugas arba paprašyti leidimo priimti pravoslavystę²². Ši aplinkybė verčia priminti ir šeimyninę S. Daukanto leidėjo istoriją. Pagal formuliaro, išduoto 1843 m., informaciją, K. Kanapackis vedė Šveicarijos municii-

palinio tarėjo dukterį Emiliją Verder. Jo uošvis tarnavo Revelyje (Taline) muitinės tarnautoju. Kadangi po 1863 m. sukilimo buvo sunku net Pabaltijo gubernijų (Latvijos ir Estijos) valstybinėse įstaigose gauti darbą katalikui, o K. Kanapackis išreiškė viltį, kag jo uošvis padės jam įsidarbinti muitinėje, tai suprantamas motyvas pakeisti tikėjimą. Kuo visa tai baigėsi, neaišku, tačiau personalinės realijos atrodo visai įdomiai...

Dabar neįmanoma atsakyti į klausimą, kiek pinigų uždirbo S. Daukanto knygų leidėjas advokataudamas, tarpininkaudamas Peterburgo pirkliams. Tačiau apie tų pirklių turtingumą žinota: dėl kelių rublių skandalų jie nekeldavo. Čia verta tik pridurti P. Smuglevičiaus, 5-ajame dešimtmetyje tarnavusio Rusijos susisiekiimo kelių vyriausiojo gydytojo štabe, nuotykius. Tiesa, P. Smuglevičiaus atveju įrodymų mažiau. Nerasta kokių nors teisminių ar policinių dokumentų, liudijančių tai, ką įtarė ir kuo P. Smuglevičių kaltino jo priešininkas, vienas 1863 m. vadų – Jokūbas Geištronas. Greta visokių blogybių, net įtarimo daktarą bendradarbiavus su slaptomis tarnybomis, J. Geištronas aprašė vieną aferą, kurią P. Smuglevičius su Juozapu (?) Valavičiumi iškrėtė greičiausiai apie 1850 metus. Tai buvo vertybinių popierių padirbinėjimo byla, kurios metu P. Smuglevičiaus bendradarbis J. Valavičius kalėjimo kameroje nusižudė. K. Kanapackio atvejis paprastesnis, tačiau ir jis pakankamai gerai parodo XIX a. vidurio sąlygas, kuriomis gimė ir rutuliojosi lietuviškos veiklos sumanymai.

Ką sako mums ši istorija? Pirmiausia tai, kad lietuvių judėjimas buvo patekęs į nepaprastai sunkią padėtį. Oficialios Rusijos kultūrinės institucijos daugiausia galvojo apie tai, kaip realizuoti prievartinės rusifikacijos programą, o spyriotis tokiai politikai lietuvių demokratinės kilmės inteligentai neturėjo tokių sąlygų, kaip Lenkijos ar Lietuvos aristokratai. Jie – vidutiniai valdininkai ir plikbajoriai – neturėjo lėšų, palengvinančių priešintis kultūrinei rusifikacijai ir apskritai kultūrinei lietuvių degradacijai. "Tikslas pateisina priemones" – šis kontroversiškas šūkis buvo labai populiarus per visą XIX a. išsivadavimo kovų ir dvasinės rezistencijos istori-

¹⁹ Ten pat. – L. 7.

²⁰ Ten pat. – L. 12.

²¹ Ten pat. – L. 35.

²² K. Kanapackio dosjė // CVSRA. – F. 109. – Ap. 3. – B. 1564. – L. 2.

ją (pradedant sukilimais ir baigiant J. Pilsudskio Bezdonių avantiūra – rusų pašto traukinio apiplėšimu). Mūsų draudžiamojo laikotarpio knygnešių biografijos taip pat yra puikus pavyzdys, kaip už įstatymo ribų nustumtos gyvybingiausios kultūros jėgos randa būdų, taip pat neįstatymiškų, kovoti su kliūtimis. Pridurtina, kad knygnešystė tuo pat metu buvo ir užsiėmimas, artimas kontrabandininko darbui, t. y. iš jos žmonės ir gyveno, ne tik aukodavosi. Tai realybė, kurią suvokdami galime sugražinti savo praeičiai istoriją.

BELETRISTINIO IR MOKSLINIO STILIAUS PRADAI SIMONO DAUKANTO "BŪDE"

Kazys Grigas

Visi Simono Daukanto biografai ir veiklos vertintojai pirmiausia jį mini kaip istoriką, o **kalbinius, tautosakinius**, ūkinio šviečiamojo ir pedagoginio turinio darbus nurodo kaip **antrinius**, lyg ir papildomus užsiėmimus. Tačiau ne visuomet jis prisimenamas kaip literatas, nors tikrai yra vertas lietuvių istorinės prozos pradininko vardo. Ir ne bet kokio, o talentingo, nepakartojamo lietuvių istorinės beletristikos istorijoje išsiskiriančio savi-tumu. Jo aprašyti Lietuvos girių vaizdai, istorinių asmenų portretai, kruvi-nų mūšių paveikslai ir daug kitų epizodų žavi ne tiek istorinės tiesos tikru-mu, kiek meninio žodžio įtaiga ir pasakojimo emocingumu. Troškimas įkvėpti skaitytojui pasididžiavimą tautos praeities didingumu ir tikėjimą jos šviesesne ateitimi buvo toks stiprus, kad kalbėti vaizdingai ir emocin-gai jam rūpėjo, ko gero, labiau, negu dėstyti plikus faktus. Praeities darbai ir žygiai, aprašyti jo plunksna, turėjo tapti ateities vizija, patriotinių sieki-mų įsikūnijimu, ir beletrizuotas pasakojimas tam labiausiai tiko.

Bet kartu Daukantas stengėsi būti ištikimas ir faktų tiesai, iš įvairiausių šaltinių rankiojo duomenis, jais rėmėsi. Ne visa turima informacija jį įtiki-no: vienu šaltinių žinios jam buvo parankios, atitiko jo susikurtą istorinio vyksmo sampratą, kitus teko koreguoti ar bandyti paneigti, bet kiekvienu atveju jo elgtasi sąžiningai, taip, kaip romantizmo idėjų įkvėptam istorikui atrodė. Ir čia nori nenori teko žiūrėti dokumentinio tikslumo, kalbėti **moksline, ne meno kalba**. Tokį stiliaus dvilypumą matome ir politinei istorijai skirtuose istorinių veikalų skyriuose, ir kultūros istoriją aiški-nančiose "Darbų" bei "Istorijos žemaitiškos" padalose, ir pagaliau iš šių padalų išaugusiame kūrinyje "Būde senovės lietuvių, kalnėnų ir žemai-

čių¹. Ši knyga, deja, vienintelis istorinis veikalas, išėjęs Daukantui esant gyvam, turėjo parodyti lietuvių dvasinės ir materialiosios kultūros vaizdą. Joje šalia duomenų, surankiotų iš įvairių spausdintų šaltinių, Daukantas sutelkė daug gyvosios kalbos ir tautosakos faktų ir jais taip pat vadovavosi. Patarlių, priežodžių, frazeologizmų čia daugiausia. Šio tipo tekstai buvo autoriaus dėstomų žinių patikrinimo ir motyvavimo priemonės ir kartu viena iš Daukanto kalbinės raiškos sudėtinių dalių. Dvejopas šių kalbos elementų vaidmuo, pastebimas "Būde", ir bus aptariamas šiame straipsnyje.

Rašydamas "Būdą", Daukantas turėjo pirmtakų, aprašiusių lietuvių buitį, darbus, papročius, apeigas, senąją religiją. Savo tematika ir atskirais lietuvių kultūros vertinimo kriterijais "Būdas" artimas T. Lepnerio "Prūsijos lietuviui"², paskelbtam šimtmečiu anksčiau už "Būdą" (1744), o parašytam dar pusšimčiu metų prieš tai. Daukantas šią knygą turėjo, ja "Būde" daugeliu atvejų rėmėsi, iš jos citavo. Turėjo jis nusirašęs Lepnerio apraše atskiru pluošteliu paskelbtas patarles ir priežodžius ir kelis iš jų taip pat citavo. Atrodo, Daukantui turėjo patikti Lepnerio palankumas lietuviams ir jų kultūrai. Dar artimesnis galėjo jam būti M. Pretorijaus dvitomis veikalas apie Mažosios Lietuvos lietuvius, pavadintas "Prūsijos įdomybėmis"³. Tačiau sutrumpinta šio kūrinio redakcija buvo paskelbta tik po Daukanto mirties (1877), o rankraštis, Daukanto laikais gulėjęs Karaliaučiaus archyve, buvo jam sunkiai prieinamas. Vis dėlto Daukantas buvo su juo bent kiek susipažinęs, ir keliais atvejais "Būde" juo rėmėsi. Tai lyg ir patvirtintų A. Janulaičio spėjimą, kad Karaliaučiuje Daukanto lankytasi ir gal kiek padirbėta tenykščia archyve⁴. Tačiau, jei taip ir buvo, Pretorijaus rankraštis, matyt, Daukanto turėta rankose trumpai, o gal kai kas iš jo žinota tik per kokį tarpininką. Nedaug ką Daukantas galėjo nusižiūrėti iš lenkų kalba apie lietuvių liaudies kultūrą rašiusio L. Jucevičiaus⁵, kurio iki "Būdo" pasirodymo išleistus pasakojimus apie lietuvių kaimiečių kultūrą sudarė fragmentiškos įspūdžių pabiros. Apie senuosius tikėjimus šis tas į "Būdą" pateko iš J. Lasickio knygelės⁶ bei T. Narbuto "Lietuvos istorijos" pirmojo tomo⁷, tačiau šie leidiniai, matyt, Daukantui bevo nelabai priimtini. Bent jau į Narbuto publikacijas jo žiūrėta kritiškai. Vien iš to, kad, esant tokiam stambiam senosios religijos istorijai skirtam darbui, kaip Narbuto "Istorijos" pirmasis tomas, Daukantas specialiame "Būdo" skyriuje išdėstė iš esmės kitą tos religijos koncepciją, rodo, jog Narbuto lietuvių mitologi-

jos samprata jam buvo svetima. Narbuto mitologijos aiškinimus Daukantas yra kritikavęs ir viename iš savo laiškų⁸.

"Būdas" – ne politinės, o kultūros istorijos knyga. Ją rašydamas, Daukantas palyginti nedaug pavartojo spausdintų bei archyvinių istorijos dokumentų. Pagrindinis ir patikimiausias duomenų šaltinis čia jam buvo iš vaikystės prisimenami kaimo žmonių papročiai, elgesio normos, tradicijos, gimtoji kalba, ta kalba funkcionuojanti tautosaka. Dainų, rašydamas "Būdą", jis turėjo gana daug, nes vos ne kartu su juo galėjo paskelbti "Dainių žemaičių" tomelį⁹ ir planuoti netrukus išleisti kitą. Tačiau dainas panaudoti etnografiniame apraše, matyt, jam nelabai sekėsi. Dainos – vadinamo aukštojo poetinio stiliaus kūryba, pakylėta nuo realios tikrovės į jausmų ir simbolių plotmę. Jų pavyzdžiais motyvuoti konkrečius gyvenimo reiškinius, kaip darbai, pastatai, apranga, maistas, apeigos, senoji tikyba, dvasinė ir pilietinė vyresnybė, kariavimo būdas, prekyba ir pinigai beveik visai netiko, ir Daukantas šioje knygoje pasinaudojo tik keliais jų fragmentais. Pasakos¹⁰ vėlgi daugiausia vaizduoja fantastinius, tikrovėje neegzistuojančius kraštus, nerealių galių veikėjus ir dar nerealesnius jiems padedančius gyvūnus. Jų siužetais remtis autoriui, užsimojusiam sukurti neišgalvotą tau-

¹ Budą Senowęs-Lėtuwiū Kalnienū ir Zámajtiū išsraszę Pagał Senowęs Rasztū Jokyb's Laukys. – Petropilie, 1845. Straipsnyje "Būdas" cituojamas iš paskutinės S. Daukanto raštų laidos: Daukantas S. Raštai. – V., 1976. – T. 1.

² Lepner Th. Der Preusche Littauer. – Danzig, 1744.

³ Prātorius M. Deliciae Prussicae oder Preussische Schaubüne... herausgegeben von Dr. W. Pierson. – Berlin, 1871.

⁴ Lietuviškoji enciklopedija. – K., 1937. – T. 6. – P. 139.

⁵ Jucewicz L. A. Rysy Żmudzi. – Warszawa, 1840; Jucewicz L. A. Wspomnienia Żmudzi... – Wilno, 1842.

⁶ Lasicii Poloni J. De Diis Samagitarum caeterorumque Sarmatorum et falsorum Christianorum... – Basileae, MXDCXV.

⁷ Narbutt T. Dzieje Starożytnie narodu litewskiego. – Wilno, 1835. – T. 1.

⁸ Daukanto laiskai // Mūsų senovė. – 1922. – T. 1. – Kn. 4–5. – P. 770.

⁹ Dajnes Žiamajtiū pagał Zōdiū Dajninikū išsraszytas. Pirmasis pėdelis. – Petropilie, 1846.

¹⁰ Pasakų rinkinį, datuotą 1835 m., rašydamas "Būdą", Daukantas turėjo. Žr. Grigas K. Simonas Daukantas ir lietuvių tautosaka // Simonas Daukantas. Žemaičių tautosaka. – V., 1983. – T. 1. – P. 33–35.

tos portretą, irgi nebuvo kaip. Išskyrus vieną mitologinę sakmę apie laumes ir užmirštą kūdikį, Daukantas pasakojamosios tautosakos necitavo. Liko smulkioji tautosaka – patarlės, priežodžiai, frazeologizmai, etiketo raiška, visa tai, kas turėjo pastovią leksinę sandarą ir buvo sudėtinė kalbos dalis, ekspresyvosios raiškos detalės. Va šiuose dalykuose Daukantas ir pastebėjo nemažai sąsajų su "Būde" aprašomais kultūros reiškiniiais, į tas sąsajas rėmėsi.

Nesunku pastebėti, kad į "Būdą" patarlės ir frazeologija pateko iš dviejų šaltinių. Vienas jų – paties Daukanto savastis, jo raiškos priemonėmis tapę tradiciniai žodžių junginiai. Šeimoje, Žemaitijos kaime, o ir bendraujant su tautiečiais išsiugdyti kalbos įgūdžiai su visa šnekos vaizdingumo ir ekspresyvumo priemonių įvairove teikė jam nemažą patarlių ir frazeologijos atsargų. Gerai mokėjęs savo gimtąją kalbą ir visus spaudai skirtus raštus tik ją kūręs, Daukantas vaizdingą frazę mėgo ir vartojo kaip vieną iš įtaigos veiksnių. Taip į "Būdą", kaip ir į kitus istorinius veikalus, pateko daug tradicinių žodžių junginių, pavartotų rišliame kontekste. Kitas šaltinis – iš skaitytų leidinių jo paties išsirankiotos lietuvių patarlės bei kita frazeologija, taip pat – įvairiais būdais gauti rankraštiniai šios tautosakos rinkiniai. Jau minėjome, kad Daukantas, rašydamas "Būdą", turėjo po ranka iš Lepnerio "Prūsijos lietuvių" nusirašytą patarlių pluoštelį ir su nuorodomis į Lepnerį kelis tekstus citavo. Daug daugiau "Būdo" autorius turėjo šios tautosakos išsirašęs iš K. Milkaus žodyno¹¹ ir iš šio sąrašo imtais tektais taip pat rėmėsi. Milkus didelę dalį patarlių savo žodynui buvo ėmęs iš XVII a. pabaiga – XVIII a. pradžia datuojamo J. Brodovskio žodyno rankraščio. Daukantas tai žinojo. Matydamas, kad apytikriai prieš pusantro šimtmečio užrašytos tradicinės frazės lygiai tokiais pat pavidalais vartojamos žmonių ir jo laikais, galėjo neabejoti jų ilgaamžiškumu ir jose įžiūrėti istorijos atgarsius. Kaip tik tai jis turėjo galvoje, nuolat "Būde" primindamas, kad ta ar kita jo laikais vartojama frazė yra paveldėta iš tolimos praeities, ir kad ji mena senas, prosenių šimtmečiais puoselėtas, elgesio, moralės normas.

Praeities atgarsius, tebeskambančius patarlėse, Daukantas mėgo priminti. Daug patarlių tekstų jis citavo čia pat pridurdamas: "kaipgi šiandien dar sakoma yra" (p. 449), "ir taip senu įpročiu šiandien sakoma yra" (p. 448), "todėl šiandien dar sako" (p. 448), "kaip šiandien dar tariama yra į paiką žmogų", (p. 585), "ką patarlės šiandien dar viršiaus minavotos stigavoja"

(p. 603) ir pan. Suprask: cituojami posakiai sukurti žiloje senovėje, prieš keletą, o gal ir keliolika šimtmečių; dabartinių lietuvių proseniai jais reikė savo įsitikinimus, nuotaikas, skelbė doros ir elgesio normas; kalbos atminties dėka jie ėjo iš kartų į kartas ir štai dar šiandien žmonių nepamiršti. Pasiremdamas jais, paties girdėtais ir vartojamais, bet žodis žodin pasikartojančiais ir prieš pusantro šimto metų kitų žmonių paliktuose raštuose, autorius ir kūrė senovės lietuvių dvasinės kultūros paveikslą.

Neįmanoma straipsnyje išvardyti visų "Būde" Daukanto cituotų patarlių ir frazeologizmų, kurių galėtume priskaičiuoti apie pusantro šimto. Tenkinamės ryškesniaisiais į knygą patekusių tradicinių tekstų pavyzdžiais, vienur autoriaus pasitelktais jo teiginiais ir išvadoms patvirtinti, kitur tapusiais meninio pasakojimo sudėtine dalimi. Beje, du funkcinis stilius griežtai atriboti Daukanto kūrinyje nėra lengva, o gal ir neįmanoma, nes patarlės ir ypač frazeologizmai patys savaime yra kalbos ekspresijos elementai ir bet kokiam kontekste išlaiko tam tikrą meninės įtaigos krūvį. Antra vertus, ir patys emociingiausi knygos epizodai buvo sukurti istorinės tikrovės rodymo sumetimais. Jie buvo, bent jau paties Daukanto supratimu, mokslinių argumentų detalės. Todėl, skiriant moksliniu ir grožiniu stiliumi išreikštus pradus, galima tik žiūrėti, kurie iš jų kur atliko svaresnį vaidmenį.

Patarlėse Daukantas ieškojo atsakymų į daugelį klausimų. Iš jų citavimo ir interpretavimo būdų aiškėja, kaip jis suprato kalbos duomenų istorinę vertę. Kalba – ilgaamžis daugybės kartų informaciją, patirtį, išmintį, jausmų ir įspūdžių raišką akumuluojantis ir išlaikantis mechanizmas. Pastovios formos tradicinėse frazėse galima įžiūrėti praeities kartų generuotas daugiau ar mažiau išbaigtas ištarmes, iš kurių įmanoma nuspėti, kaip kalbos vartotojai tolimoje praeityje žiūrėjo į atitinkamus gyvenimo reiškinius ir kaip juos vertino. Neveltui T. Narbutui rašytame laiške jis ragino šį mitologijos istoriką pasidomėti, kaip "Būde" ją aiškina "tikras lietuvis, kuriam kalba buvo vadovu"¹². Įžiūrėdamas patarlėse tautai būdingus mąstymo standartus, jis bandė spręsti, kas praeityje yra buvę ir kokios protėvių vidinės nuostatos žymu tradicinėse frazėse. Deja, konkrečių tekstų reikš-

¹¹ Mielcke CH. G. Littauisch-deutsches und Deutsch-littauisches Woerter-Buch. – Koenigsberg, 1800.

¹² Daukanto laišakai // Mūsų senovė. – T. 1. – Kn. 4–5. – P. 770.

mes aiškinti nelabai jam sekėsi: patarlių vaizdų semantiką jis suvokė gana tiesmukai, beveik visai nepaisė posakių poetikos, apie praeitį sprendė daugiausia pasikliaudamas tekstuose minimomis realijomis. Be to, nevengė atskirus savo teiginius motyvuoti keliomis skirtingų prasmų patarlėmis, galima sakyti, jų serijomis.

Temų ir problemų, kurias patarlių pagalba Daukantas bandė aiškinti, "Būde" daug, jos įvairios. Net keliose vietose, pavyzdžiui, rašoma apie lietuviams būdingą laisvės meilę. "Liuosybę savo, – sakė jis, – pervis mylėjo ir godojo, už kurią viso pasaulio aukso nebūt ėmę; todėl dar šiandien tariama yra: "Liuosas lab ir po kere begyvena"; atkakliai vergybės neapvežė jo ir už velnių darbą turėjo, tardami: "Velnius tau, – sako, – tevergauja, ne žmogus", o tiems, kurie tarė jiems vergauti ir kentėti, džiugindami juos laimingesne atente, visados vienokį atsaką davė tardami: "Lig saulė patekės, mums rasa ir akis išės" (p. 448). "Kas liuosą žmogų vergė, – skaitome kitoje vietoje, – tą šunimis suplėšydino, kaip šiandien dar yra sakoma į nedorą žmogų: "Šunies kėsnis" arba: "Šunys pamestą neėstų, šunkalys" (p. 586). Lietuvių tikėta, "jog koku žmogus esąs ant šio pasaulio, tokiu būsiąs ir po smerčio: jei čia vergu – ir ten vergu, jei čia liuosu – ir ten liuosu" (p. 603). Todėl nebijota žūti, drąsiai žiūrėta mirčiai į akis. "...ir taip sako įsirūpinęs žemaitis: "Diena mano – amžius mano" arba: "Diena būtoji", arba: "Ne saulės amžių gyvensiu", arba: "Pūsta tavęs ar manęs", arba sako "Nuo baimės mirusiam bezdalai skambina" (ten pat).

Visi čia Daukanto cituoti tekstai – tikros lietuvių patarlės ir frazeologizmai. Vienur jų ryšys su autoriaus samprotavimais apie laisvės branginimą ir narsą aiškesnis, kitur tolimas, o kartais tų dalykų ir visai nesama. Patarlių įvaizdžiai suvokiami kaip neginčijamos tiesos. Taip surašyti, su natūralių šnekų kontekstu nesusieti posakiai pakimba ore, atrodo kaip atsitiktinai į autoriaus kalbą įterpti priedai ir svarbiausia – neprabyta juose užkoduota meninių įvaizdžių jėga.

Geriau Daukantui sekėsi tradicinius posakius priminti, pasakojant apie lietuvių prisirišimą prie gimtojo krašto. Net dusyk jis kartojo tą patį motinų atodūšį dėl svetimoje žemėje galvą paguldžiusio sūnaus. "Šiandien žemaitė ar kalnėnė, išgirdusi svečioj žemėj sūnų mirusį, pirmieji žodžiai jos širdgilo yra: "Vaikeli brangusis, – sako, – svetima žemė tavo kaulus uždenė"; ir taip nesigaili, jog sūnus mirė, bet to, jog jis svetimoj žemėj paliko palaidotas" (p. 457–458). Kitoje vietoje to paties posakio prisireikė aiški-

nant senovės lietuvių pažiūras į pomirtinį gyvenimą. "Kritusį karėj savo karvedį turėjo pagrobti iš nagų neprietelių ir gimtoje žemėje sudeginę palaidoti, kas buvo visų didžiausia goda, laime ir tikybės atlikimu, nesgi pagal jų nuomonę tas tiktai tegalėjo į dangų eiti, kas buvo savoj žemėj palaidotu, kitaip klaidžiojo jo dūšia po medžius, namus ir tyrus, viso pikto kentėdama ir pati daug pikto darydama savo gentims ir žmonėms, jog jos nepalaidojo. Todėl visų smarkiausioj mūšoj turėjo kritusius nuo neprieteliaus panešti ir juos savo daba palaidoti, ką iki šiol žemaičiai tebminavoja, kaipogi šiandien dar motina žemaitė, išgirdusi savo sūnų svečioj šaly mirusį, pirmieji žodžiai jos širdgilo yra: "Vaikeli..." Tokiais, kaip ir kai kuriais kitais atvejais tradicinis tekstas lyg ir pritampa prie autoriaus dėstomų dalykų ir jų įspūdingumą sustiprina. Nesuplakami skirtingų prasmų posakiai, motyvuojant kokį vieną atskirą teiginį.

Skyriuje, kuriame aptariamas senovės lietuvių tikėjimas, Daukantas mini dievybę Perūno vardu ir kildina ją iš žodžio *perėti*. *Perūno* ir *perkūno* žodžių reikšmės esą supainioję lietuvių kalbos dorai nemokėję svetimtaučiai. Netiksliai esą jų aiškinamas tradicinis tekstas "Perkūnali dievali, nemušk žemaičio, o gudą kaip šunį rudą" (p. 492), perkūnui priskiriant dievybės funkcijas. "...nepermanydami jų kalbos, parašė, jog lietuviai perkūniją už dievą turintys ir garbinantys. Lygia dalia ir visus kitus Perūno dievo privalumus, viršiau minavotus, ypatingais dievais pramanė" (p. 492–493). Negalėdamas šios savo teorijos paremti istoriniais dokumentais nė kokiais kitais tradiciniais tekstais, jis čia tiesiog prieštaravo savo paties citatai. Atrodo, kad subjektyvi autoriaus idėja nepakluso po ranka turėto teksto tiesai. Vis dėlto Daukanto garbei reikia priminti, kad čia jis cituojamo teksto neklautojo – žodžio *perkūnali* nekeitė į *perūnali* ar kaip kitaip.

Nevengė "Būdo" autorius cituoti posakių apie antgamtinės būtybes, kurių istoriškumui patvirtinti kitų duomenų, matyt, neturėjo. Tai jis darė korektiškai, pakartodamas turimus tekstus ir tik vienu kitu žodžiu juos pristatydamas. Taip prabėgomis užsiminta apie antgamtišką saulės prigimtį. "...sekantis patarlėmis ir dainomis, – rašė jis, – gal manyti, jog saulė vaikus turėjusi, kaipgi šiandien dar yra tariama į sužyžusį žmogų, sako: "Tam nė saulės duktė neįtiktu", nes kokia ta duktė yra buvusi, to negali rasti" (p. 505). Visai trumpai ten pat paminėti ir L. Rėzos dainų leidinyje¹³ Daukan-

¹³ Dainos oder litthauische Volkslieder gesammelt, übersetzt und mit gegenüber stehendem Urtext herausgegeben von L. J. Rhesa. – Königsberg, 1825.

to pastebėti saulės šeimos motyvai. Išvardytos kai kurios kitos mitinės būtybės kaip indėvės ("Kuri čia tave indėvė suka" p. 505), Giltinė ("Giltinių kalpa", "Eik sau po giltinių" p. 505), Laumė, Laima, Nelaimė, Jorė. Beprasmiška būtų priekaištauti Daukantui, kad jis čia neaiškino cituojamų tekstų stilistinių funkcijų, nes jo laikais apskritai folkloristams, ne tik istorikams ar rašytojams, dar buvo toli iki to, o tekstų publikavimo ir paviršutiniškų prasmų paieškų atžvilgiu tai buvo lietuvių istoriografijoje šioks toks pradžiamokslis.

Bet našiausiai Daukantas panaudojo "Būde" frazeologiją, pats nuolatos prabildamas jos vaizdais. Išstisęs knygos pastraipas jis sukūrė ne ramstydamas tradicinėmis frazėmis savo žinias ar pažiūras, o sakydamas jas, kaip savo. Tokiais atvejais vaizdingas žodis pats susiranda sau vietą, autorinės ir tradicinės kalbos detalės susilieja į nedalomą visumą, įgyja natūralų švytėjimą. Minties ir vaizdo pilnatį, pavyzdžiui, iškart pajuntame skaitydami stebinančia vaizdo jėga pasižymintį Daukanto pasakojimą apie kaimo gryčiose išlikusią gyvą lietuvių kalbą. "...tikėtai viena pati jų kalba it žalia bruknelė, nuo speigų apšarvojusi, lig šiai dienai tebežaliuoja, kaip ženklas viso to buvusio" (p. 408). Liaudiškas kalbos palyginimas su žalia bruknele, sustiprintas žiemos speigų ir šarmos metaforomis, sunkių tautos negandų fone užgauna jausmus ir protą. Tebežaliuojančios bruknelės motyvas įžiebiant atseit viltį, išsaugota kalba čia – ženklas, kad tauta nežuvus.

Žmogaus susigyvenimą su gamta Daukantas pavaizdavo vos ne kaip sakralinį vyksmą. Priminęs, kad "kalnėnai ir žemaičiai kielės, gandrūs, blezdingas, varnus, arba kriauklus, šarkas, triškius, žyles už šventus turi" (p. 520), jis toliau pasakoja apie kaimiečių šnekose kas pavasaris minimas simbolines paukščių pasirodymo prasmes. "Nesgi žinoma yra, jog kielė parlėkusi ledą spiria laukan, gandras parveda pavasarį, blezdinga šilimą ir nieko pikto žmogui nedaro, bet, su juo draugė gyvendami, džiaugiasi lygiai vasaros linksmybėmis" (p. 521). Ir kielės, išspiriančios ledą, tradicinis įvaizdis, ir simboliški kitų pavasario pranašų motyvai liaudiški. Jais prakalbęs Daukantas – tikras beletristas.

Su beletristo polėkiu aprašė Daukantas atskirus mitinius siužetus. Toks yra jo pasakojimas apie amžiną perkūno ir velnio nesantaiką. "...ūkiantis ir žaibuojant ir iš tolo krušai kriokiant ar kitai kokiai baisiai nočiai gorinant, šeiminkas, paėmęs visų skanųjį valgi, tankiai lašinių paltį į kukšterą įkabinęs, kepurę nuvožęs, apnešė tris kartus aplink savo rugius ar varstą,

trigubai tais žodžiais meldamas Perūną, savo Titį: "Perūne dievali, nemušk ant mano javų to kipšo, melsiu tave šia palčia lašinių", nesgi tariama buvo jei jis susigrums su kipšu ant jo javų, jam nuo to didi iškada, arba žala nutiks" (p. 537). Išnašoje nurodomas citatos šaltinis – minėta Lasickio knygelė apie lietuvių dievus¹⁴, bet ir pasigautas mitologinis tekstas, ir autorinis komentaras čia vienas kitą papildo, rikiuojasi į meninę visumą.

Beletristo vaizduotės užmojis atsiskleidžia vestuvių apeigų aprašyme, kur išskaičiuojami jaunamartės vaišių patiekalai. "Čia ji atidarė savo skrynias, skrynales, prikrautas pyragų įvairių įvairėsių ir skanių skanesnių, kepenių ir pečenų, kvepiančių kvepiančesnių visokių gyvulių, žvėrių ir paukščių kieminųjų ir medinųjų, midaus, alaus seno senesnio, stipraus stipresnio, vietoje vynu ir orielkų gėrė kumelės pieną nugeižėjusį, trumpai sakant, vieno paukščio pieno tenai nebuvo" (p. 463–464). Laipsniuoti epitetai, hiperbolės, visa vaizdingų žodžių tirada čia susiderina į įspūdingą visumą, prabyla į skaitytoją labai įtaigiai. Daukantas su tokiais ir panašiais pasakojimo epizodais iškyla prieš akis kaip stiprus beletristas. Pamatome "Būde" pirmąsias lietuvių grožinės prozos kregždes.

Matydami visa tai ir pradėdame abejoti, ar Daukantas rašytojas kartais nepranoksta Daukanto istoriko. Bent jau šių dienų skaitytoją tokios teksto atkarpos labiau veikia tikrai meniškų epizodų įspūdingumu, negu aprašytų istorinių faktų tikrumu. Senąją Lietuvos kultūrą Daukantas išaukštino, idealizavo, ir šiandien mes ją daugeliu atžvilgių priimame kaip meninę išmonę, negalinčią pretenduoti į istorinę tiesą. Ta išmonė mus veikia, ji iškyla prieš mūsų akis kaip graži vizija, kuri žmogų ir pilietį taurina, išjudina patriotines aspiracijas. Tad ir keliamo klausimą, ar nevertėtų Daukantą labiau įvesti į lietuvių literatūros istoriją, negu iki šiol tai buvo daroma. Jis to nusipelnė. Nuostabūs jo sukurti gamtos vaizdai, Lietuvos istorijos iškilūs įvykiai, liaudies buitės motyvai turėtų nelikti nepastebėti vidurinių mokyklų programose, juos dažniau turėtume rodyti mūsų plačiajai visuomenei.

¹⁴ Lasickio tekstą Daukantas citavo netiksliai: *Percune pakeista į Perune, dievuu – į javų, palti miessu – į melsiu tave šia palčia lašinių*. Žr. Lasickis J. Apie žemaičių... dievus. – V., 1969. – P. 47.

SIMONO DAUKANTO "DAINĖS ŽEMAIČIŲ"

Vytautas Jurgutis

Petrapilyje 1846 metais S. Daukantas išspausdino knygelę "Dainės Žiamajtiū" (toliau DDŽ). Kokia jos vieta mūsų liaudies dainų rinkimo ir skelbimo istorijoje?

Galime skirti ištakas, platėjančią ir gilėjančią vagą, išsiliejančią galiausiai į plačiąsias marias.

Ištakos – tai pirmosios dainos, užrašytos Pilypo Ruigio "Meletemoje" (1735) lietuviškai ir lotyniškai ir paskiau išspausdintos jo "Lietuvių kalbos tyrinėjime" (1745) lietuviškai ir vokiškai. Dvi dainos abiem atvejais tos pačios, trečioji ("Meletemoje") "Szelmjei Lenkai į krygę jojo", ir, vietoj šios, ketvirtoji ("Tyrinėjime") "Anksti Ryta Rytuži!".

Ruigio paskelbtos dainos sudomino vokiečių šviesuomenę. Ruigys "Tyrinėjime" lyg teisinasi: "Nederėtų man čion tokie niekai dėti", ir susilaukė G. E. Lesingo priekaišto: "Dievotasis vyras atsiprašinėja, kad tokius niekus įdėjo; manding jis galėtų atsiprašyti, kad nedavė jų daugiau" (1759). J. G. Herderis įdėjo lietuvių dainų (vokiškai) į savo išgarsėjusį rinkinį "Tautų dainos" (1778–1779), tarp jų ir gražiausią Ruigio dainą "Asz atsisakiau sawo Moczuttei", o J. V. Gėtė ją įtraukė (iš Herderio) į savo muzikinę pjesę "Žvejo duktė" (1782).

XIX a. pradžioje Liudvikas Rėza išvedė lietuvių dainų rinkimą ir skelbimą iš ištakų šaltinio į platesnę vagą, kuriai buvo lemta nebeišsekti. Pats rinkęs dainas ir pasitelkęs užrašinėtojų, jis Karaliaučiuje 1825 m. išleido rinkinį "Dainos oder Litthausische Volkslieder" (2-asis leid. 1843 m.). Rėza paskelbė 85 dainas (lietuviškai ir vokiškai), įtraukė ir tris Ruigio paskelbtąsias, paminėjo jį kaip pirmąjį lietuvių dainų užrašytoją ir skelbėją. Rėza

pirmas susidomėjo melodijomis ir knygos pabaigoje įdėjo 7 dainų gaidas. Jis buvo surinkęs daugiau dainų nei paskelbė. Antai Albinas Jovaišas iš Rėzos archyvo paskelbė dar 145 dainas ir 57 melodijas².

Mažoje Lietuvoje L. Rėzos vagą toliau varė būrys tęsėjų. Antai Eduardas Gizevijus XIX a. pirmojoje pusėje Karaliaučiaus žurnale "Neue Preussische Provinzial-Blätter" paskelbė atskirais pluoštais keliasdešimt lietuvininkų dainų³.

Trečiajame XIX a. dešimtmetyje vaga pakrypo iš Mažosios į Didžiąją Lietuvą. Vilnius buvo tada "nuo žemaičių beapsėstas". Būrelis studentų žemaičių pažadino tą lituanistinį sąjūdį, kurį aprašė Vincas Maciūnas⁴. Jie domėjosi Lietuvos istorija, lietuvių kalba, tautosaka, visa lietuvių kultūra. Profesorius I. Loboika ragino studentus žemaičius rinkti liaudies dainas. S. Daukantas 1822 m. ("Darbų senųjų lietuvių ir žemaičių" Prataryme), dar p r e š L. Rėzos "Dainas", turėjo nuostatą: "Senų dienų dainės gali daug atsiminimų ir palaikų senovės rodyti, kurias dar šiandien, nors retai, bet daugioj vietoj dainiuoja"⁵. Tos minties jis nepamiršo tarp daugelio kitų savo darbų, nes "visas jo gyvenimas, kūrybinė biografija yra kaip reta nuoseklus bandymas realizuoti jaunystės idealus"⁶. S. Daukantui tada dar nebuvo metas atsidėti dainoms. Užtat Simonas Stanevičius pirmasis Lietuvoje pratęsė P. Ruigio, L. Rėzos pradėtą vagą.

Vilniuje 1829 m. S. Stanevičius išleido "Daynas Žemaycziu" (30 dainų) ir Rygoje 1833 m. (Jurgio Plioterio lėšomis) – jų melodijas: "Pazīmes žemaytyszkas gāydas" (parengtas vienu metu su dainomis dar 1829 m.). Jis suvokė organinį melodijos ryšį su dainos tekstu, laikė ją neatskiriama dainos dalimi: "...nesang daina be natos rodos man esanti kaip kūnas be dūšios arba, žodžiais pirmosios dainos sakant, akmuo be kraujo"⁷. Tuo požiū-

¹ R u i g y s P. Lietuvių kalbos kilmės, būdo ir savybių tyrinėjimas. – V., 1986. – P. 93–96, 155–156, 251–254, 307–309.

² R e z a L. Lietuvių liaudies dainos. (T.) 2 / Paruošė A. Jovaišas. – V.: Vaga, 1964.

³ Vienas E. Gizevijaus 18 dainų pluoštas yra perspausdintas "Lituanistinės bibliotekos" tome "Lietuvininkai" (–V., 1970. –P. 171–185, 444).

⁴ M a c i ū n a s V. Lituanistinis sąjūdis XIX a. pradžioje. – K.: VDU, 1939.

⁵ D a u k a n t a s S. Raštai. – V., 1976. –T. 1. –P. 39.

⁶ Ž u k a s S. Simonas Daukantas. – V., 1988. –P. 7.

⁷ S t a n e v i č i u s S. Raštai. –V., 1967. –P. 143.

riu Stanevičius pralenkė Rėzą, paskelbdamas ne kai kurių, bet visų savo publikuotų dainų melodijas.

S. Stanevičius rinko dainas pats, buvo sukaupęs apie 150 užrašymų, bet jie neišliko. Dėl to negalime palyginti paskelbtųjų tekstų su pirminiais jų užrašymais. J. Lebedžio teigimu, Stanevičius paskelbė dainas tiksliai, nieko netaisydamas, nekeisdamas⁸.

S. Stanevičius numanė pravėręs tik mažą "dainų skrynelės" plyšelį. "Pratarmę" jis baigia žodžiais: "Apey dainas kuriu daugibes tolesniese Lituwos ir Žemaycziu žemes szalyse ira randamas, ar anos bus kumet surynktas yr yszdutas, nieka ne sakau yr ne lemiu; prydedu tyktay, jog geystynas ira dayktas, idant wysyszkas grazesniuju daynu žemaytyszku surynkymas ysz-tiktas yr yszspaustas butu."⁹

Nesulaikysi upės bėgimo. Srautas nebegalėjo sustoti ir nesustojo. Atėjo Simono Daukanto eilė.

S. Stanevičiaus "Dainas žemaičių" (1829) ir S. Daukanto "Dainės žemaičių" (1846) skiria 17 metų tarpas. Kiti darbai, gyvenimo sąlygos, išvykimas tarnauti į Rygą neleido Daukantui anuomet įsitraukti į tautosakos rinkimą ir skelbimą. Bet jaunystės sumanymų jis nebuvo išsižadėjęs. Pasirodę L. Rėzos, S. Stanevičiaus rinkiniai tik brandino ryžtą pratęsti tai, ką jie jau buvo nuveikę.

1834 m., atsisakęs tarnybos Rygoje, Daukantas atostogavo Žemaitijoje ir, prieš išvykdamas į Petrapilį, pamėgino pats užrašinėti dainas. Išliko to meto jo ranka rašytas 18 dainų pluoštas, rinkinėlis "Canticula Lithuanica" (SD XXII)¹⁰. Vėliau daugelį tų dainų, ištaisai arba paderinęs su kitais variantais, jis įtraukė į DDŽ. Tą pačią vasarą Daukantas, susitaręs su Jurgiu Pabrėža, ieškojo talkininkų, kurie siųstų jam užrašų į Petrapilį. Talkininkai neapvylė, ir ilgainiui susikauptė nemaža užrašytų pasakų, dainų, smulkiosios tautosakos. Atėjo metas doroti tą medžiagą.

Visko iškart neapprėpdamas, Daukantas sudėliojo į vieną didelių lapų pluoštą kelių talkininkų užrašytas pasakas (tarp jų buvo ir 12 dainų), įrašęs antraštę "Pasakas Massiū suraszitas 1835 metuse Apigardosī Kretiu, Pałongos, Gundenės", ir paliko gulėti. Smulkiają tautosaką skelbė savo knygelių prieduose (taip pat ir DDŽ). O pats pagaliau atsidėjo rengti spausdinti "Dainės žemaičių". Akstinas nebeatidėlioti gal buvo 1843 m. pasirodęs 2-asis L. Rėzos "Dainų" leidimas, kurį įsigijo savo bibliotekai ir įtraukė iš jo 5 dainas į savo knygėlę (DDŽ 33, 37, 94, 95, 96).

Tarp išlikusių rankraščių galime išskirti tuos dainų užrašymų pluoštus, kuriuos Daukantas buvo gavęs prieš 1846 m. Tai tie, iš kurių bent viena dainą jis pasirinko dėti į DDŽ. Tuose pluoštuose užrašyta apie 410 dainų. Iš tikrųjų tada jo turėta daugiau užrašymų. DDŽ išspausdinta 10 dainų (DDŽ 63, 76, 81, 82, 83, 85, 100, 105, 107, 108), kurių užrašymų išlikusiųose rankraščiuose nėra. O tuose dingusiųose pluoštuose galėjo būti dar kitų užrašymų. Be to, yra DDŽ kelios dainos (5, 19, 78, 80, 89 ir kt.), kurių artimi variantai išlikę, bet nesutapimų spausdintuose DDŽ tekstuose gerokai daugiau nei šiaip Daukanto pataisų kitose dainose. Galimas daiktas, kad šios dainos paskelbtos pagal kitus, dar artimesnius, bet neišlikusių užrašymus.

Ne visi pluoštai vienodos vertės. Tikras laimikis buvo Daukantui du dideli, gerai žemaičių tarpe užrašyti pluoštai: SD XXI (antraštė "Spiewy Żmudzkie") – 89 tekstai, rašyti viena ranka (braižas panašus į A. Gadonskio rašyseną), ir SD XXXIII pluošto pirmas 100 užrašymų (antraštė "Dayneles Žemaytyszkas"). Vien iš jų Daukantas pasirinko skelbti apie 80 dainų. Jų neturėdamas, vargu bau ar būtų galėjęs parengti DDŽ.

Įsitraukdamas į didžiąją dainų rinkėjų ir skelbėjų vagą, S. Daukantas pratarmėje mini pirmtakus – Ruigį, Rėzą, Stanevičių. Tradicijos tęstinumą ženklina Ruigio daina "Aš atsisakiau savo močiutei". Rėzą ją pakartojo "Dainose" (d. 40), o iš Rėzos – S. Daukantas (DDŽ 94).

Rengdamas tekstus spausdinti, Daukantas susidūrė su nemažais sunkumais. Jam teko apdoroti ne visada kokybiškus talkininkų užrašymus. Neretai sutrikdavo teksto ir melodijos ryšys, nes rinkėjas nebuvo girdėjęs dainų dainuojant. Daugelį metodikos problemų teko spręsti pačiam, savo galva, ir ne visada sėkmingai.

Daug dainų buvo užrašytų ilgomis eilutėmis, neposmuotų. Daukantas

⁸ Lebedys J. S. Stanevičius ir jo palikimas. // Stanevičius S. Raštai. – V., 1967. – P. 14.

⁹ Stanevičius S. Cit. veik. – P. 72.

¹⁰ SD – S. Daukanto pagrindinis rankraštinis lietuvių liaudies dainų rinkinys (pluoštai I–XXXIII), saugomas Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos rankraštyne. Romėnišką skaitlinę žymimas pluošto numeris, arabiškąja – dainos numeris pluošte.

pratęsę pirmtakų tradiciją, posmuodamas trumpomis eilutėmis, dveiliais, trieiliais, ketureiliais ar didesnio eilučių skaičiaus posmais, o kai kuriuos tekstus surašydamas be posmų. Didžiąją dainų dalį jam pavyko gražiai suposmuoti. Bet pasitaikė, kad palyginti gerai užrašytus posmus jis apgadin¹¹. Ypač kai pažeisdavo strofų sandarą, mechaniškai posmuodamas dainą.

Strofa – tai suglaustų eilučių grupė, sudaranti atskirą vieneta, kaip savarankišką ritmų (rimuotų ar nerimuotų) struktūrą. Kiekviena strofa paprastai baigiasi tašku, reiškiančiu sakinio pabaigą; strofa yra tad uždaras, sau pakankamas vienetas¹². Strofa paprastai esti išbaigta ne tik intonaciniu, bet ir sintaksiniu bei semantiniu atžvilgiu, sudaro vieną posmą, dainoje paprastai atliekama pagal tą pačią (pasikartojančią) melodiją.

Daukantui strofos nesutapimų su posmu pasitaikė ypač tais atvejais, kai užrašytojui (arba jam pačiam) praleidus teksto eilutę arba nepakartojus pirmesnio posmo pabaigos tolesnio posmo pradžioje, pusė strofos likdavo pirmesnio posmo gale, o antroji pusė nusikeldavo į tolesnio posmo pradžią.

Pavyzdys – kad ir DDŽ 1 (Oj Łaksztingalele)¹³. Dvieju pirmųjų posmų strofika gera. Bet nepakartojus antrojo posmo pabaigos eilučių (nors užrašytojas buvo jas pakartojęs), kituose posmuose susiplakė vienos strofos pabaiga su kitos pradžia.

DDŽ 1 (nuo 2-o posmo)

*...Kou asz gĩjdosiu
Kiaurą dĩjnele?
Piemenelej drasko
Mąną lizdelį.
Artojei gaudo
Ir mąnį patę,
Sakę nulesós
Kwĩjtii dirwelės
Sakę pabajdiós
Bierus žirgélus...*

Reikėtų

*...Kou asz gĩjdosiu
Kiaurą dĩjnele?
Piemenelej drasko
Mąną lizdelį.
[Piemenelej drasko
Mąną lizdelį,]
Artojei gaudo
Ir mąnį patę.
Sakę nulesós
Kwĩjtii dirwelės,
Sakę pabajdiós
Bierus žirgélus...*

Panašiai strofika sutriko DDŽ 25 (nuo 7-o posmo), DDŽ 28 (nuo 2-o posmo), DDŽ 30 (nuo 6-o posmo), DDŽ 32 (nuo 8-o posmo), DDŽ 54

(nuo 4-o posmo), DDŽ 57, 104 ir kitur. DDŽ 92 (Po tawo nu musú / Atsitolinimo), užrašytojui atsitiktinai praleidus pirmojo posmo fragmentą "kai tavęs nebmatau", Daukantas suposmavo trieiliais, ir strofika sutriko per visą dainą, nors šią vieną (beje, autentišką) eilutę atstačius (iš kitų turėtų variantų) ir suposmavus ketureiliais, strofos būtų darniai sutapusios.

Pasitaikė ir daugiau nesėkmių dėl nevykusio posmų formos pasirinkimo. Antai DDŽ 66 (Oj gieriau, gieriau) reikėtų pagal gerą autentišką užrašymą SD XXXIII 34 (sp. DŽT I 172)¹⁴ posmuoti dveiliais. Daukantas kiekvieną dveilį eilutę padalijo perpus ir suposmavo ketureiliais. Bet eilutės jam pasirodė per trumpos ir, kad būtų sklandesnės, jis įterpė nuo savęs per visą dainą papildomų (beje, nebūtinų) žodžių, kurių užrašyme nebuvo, gerokai nutoldamas nuo autentiško teksto. Pailiustruokime tai fragmentu.

SD XXXIII 34

*...Dyweris tary ant gierdams
buk sweyka martely.*

*Dar asz neiusu martely
dar nepraminkiet wardely*

*Pėkiu Brotaitiu sesely
baštos matuszys dukrely.*

DDŽ 66

*...Dĩjweris tarę
Munį ant gėrdams.
Buk swejka szenden
Mąna martele,
Dar asz ne jusú
Essu martele,
Dar nepraminkėt
Tokió wardeló.
Pėnkiũ brotatiũ
Essu sesele,
Baštos matuszės
Essu dokrele.*

S. Daukantas bus pats pastebėjęs kai kurias tokias savo nesėkmes. Po 1846 m. jo rengtuose dainų pluoštuose (SD XXX, SD XXXI) strofikos

¹¹ Gr i g a s K. Simonas Daukantas ir lietuvių tautosaka // Daukantas S. Žemaičių tautosaka. – V., 1983. – T. 1. – P. 23.

¹² G r e i m a s A. J. Iš arti ir iš toli. – V., 1991. – P. 139.

¹³ Po DDŽ numerio skliausteliuose rašoma pirmoji dainos eilutė.

¹⁴ DŽT I (santrumpa) – D a u k a n t a s S. Žemaičių tautosaka. T. 1. Dainos. – P. 574, [2]. – Skaitlinė žymi dainos ir jos komentaro numerį knygoje.

pažeidimų beveik nėra. Kai kurias DDŽ dainas, kurias redaguodamas buvo labiau nutolęs nuo užrašymo teksto, Daukantas tiems pluoštams perredagavo iš naujo pagal kitus arba tuos pačius variantus. Antai SD XXXI 6 (Prisėjau rutu darželi) yra DDŽ 66 variantas, to paties tipo daina (LDK V 2134)¹⁵, su tokiu pat mergelės dialogo su dieverėliais motyvu. SD XXXI 6 suredaguota pagal K. Maigio (Moigio) atsiųstą 1847 m. užrašymą (sp. DŽT I 174). Šįkart Daukantas ištikimai laikosi autentiškesnio užrašymo, beveik nieko nekeisdamas. Antras pavyzdys – DDŽ 118 (antraštė Awytes) ir XXXI 14 (antraštė Piemenelis). Abu šie tekstai suredaguoti pagal tą patį 1845 m. K. Maigio (Moigio) nuo Aluntos Daukantui atsiųstą A. Strazdo "Pasterkos, arba piemenų giesmės" nuorašą (beje, jau kiek nutolusį nuo autorinio teksto; sp. DŽT I 336). DDŽ 118 Daukantas buvo savaip pertaisęs kai kuriuos dvielius, o SD XXXI 14 – anų savo pataisų atsisakė ir labiau laikėsi autentiškesnio nuorašo, tik kiek pajvairindamas priedainio antrąją eilutę po kiekvieno posmo.

Lygindami DDŽ dainas su užrašymais, pagal kuriuos buvo redaguojamos, matome, kad Daukantas taisė leksiką, pakeisdamas skolinius lietuviškais žodžiais arba kitaip skolinių išvengdamas. Užrašymuose mirgėte mirgėjo *panely*, *panos*, *paniulayty* ir *pan*. (gal tokia buvo anuomet mada). Tęsdamas L. Rėzos, S. Stanevičiaus tradiciją, Daukantas kone visur taisė į *mergele*, *mergužele*, *mergužajte*, ir tos pataisos dainose pritapo. Kartais jos buvo išties išradingos, antai užrašymo eilutę *Kielkiet panas paweziekiet* pataisius *Pawezieké t merguželes* (DDŽ 22). *Bagotas* taisė į *tórtingas*, dažnai irgi sėkmingai (antai DDŽ 72: *Bus ož tamstą tórtingesnis / Ir kalbelie małone-snis*). Bet kartais tekdavo paaukoti rimą, antai pataisius eilutėje *O kuri bagota kayp egle szakota į tórtinga...* (DDŽ 17). Arba DDŽ 91 gale užrašymo *Reyks tau jau pakutawoti / Smałom gerkla szmarawoti* pataisius paskutinę eilutę į *Par kiaurą metą badauti*. Pataisų mažiau tradicinėse ir labiau literatūrinėse kilmės dainose. Visų jų čia aptarti neįmanoma, todėl pateikiame tik pluoštelį pavyzdžių.

Antai *cieta* Daukantas paprastai taisė į *kiaurą* (naktį, dieną, metą) arba *wissą* (dvarą); *nedaryk falszywa* – į *nebuki wyliejó*; *smutna*, *smutny*, *smutkas* – į *ludna*, *ludnums*; *dabosi* – į *miliesi*; *skleyniczny*, *kyliczkas*, *kiliczkely*, *kieliszkas* – į *taurele*, *tauragele*; *ledwa kow giws* – į *wos gywas*; *żiczidami* – į *linkiedami*; *biednaluw* – į *wargalui*; *kuska* – į *rajsztis*; *żalnierius* – į *karej-welis*; *wayna*, *waynele* – į *kare*, *karele*; *żielawoti*, *leментawoti* – į *raudoti*;

karietely, *karietas* – į *ratelej*; *durnistele*, *blozniste* – į *pajkybe*, *patieszys* – į *palinksmins*; *azdabyiaw* – į *grazinau*; *neparstos* – į *nelausaj*; *szalbieirelis* – į *wilokelis*; *staunumelis* – į *garsumelis*; *czewerikus* – į *kórpeles*; *storokies* – į *wezkiekes*; *wiernaj* – į *tikraj*; *kupczelus* – į *prekelus*; *żalu szubu* – į *bałtó rubó*; *pierynely* – į *patalelis*, *łowużele*; *newieriki* – į *netikiek*; *okatyway* – į *małoningaj*; *lik moiaus gała* – į *...sieięs*; *wdzięcznus tonus* – į *miłą bałsą*; *tu seno zwycziaiu* – į *...iprotj*; *żywnasty rąda* – į *peną sau...*; *pawożnas* – *paorós*; *kawoies* – į *stapstos*; *szczeslywas* – į *tajmingas*; *blağastowik* – į *pałaj-mink*; *proces* – į *darbai*; *szynawokiat* – į *pataupykit* (matuszajtes); *rozmaıtays* – į *iwaįrejs* ir t. t.

Nors surinkus į daiktą tų leksinių pataisų yra daug, bet dainose jos išsibarstę po vieną kitą beveik nepastebimos (nebent lygintume su pirminiais užrašymais) ir paprastai neužgožia autentiško tradicinės dainos kolorito bei skambesio. Antai DDŽ 9 pakeista tik viena žodžio forma: *Norint óztwerkét...* į *Noris...*; DDŽ 51 – *Par cielus metus...* į *Par wissą metą...* bei *Wiernaj dumojau* – į *Tikraj...* Tas pat yra daugelyje tradicinių dainų (apie 60). Leksikos taisymais S. Daukantas tradicinių dainų nepagadino, o literatūrinės kilmės dainų leksiką daugiur pagerino.

Vengdamas sutrikimų, Daukantas kartais taisytiną skolinį palikdavo tekste, o pataisą nukeldavo į išnašą. Antai *Pażicziosiu sparnelius...* (DDŽ 6) – išnašoje: *Lietuwiszkej sako: paskolisiu*; *Dar neziosiu* (apie vainikėlių)... (DDŽ 40) – išn.: *Lietuwiszkej: diewiesiu*; *Ar tam szeucziuj? / Ar tam kriaucziuj? / Ar tam muzikantuj?...* (DDŽ 58) – išn.: *Czebatorió's... siówiejas...*, *Smójkys* arba *smójkautos*; *Gataws mańą yr' krajtelis...* (DDŽ 70) – išn.: *...rangós*; *Kiszenie kóskełę...* (DDŽ 72) – išn.: *Lietuwiszkej: Sképetas*; *Pagal musú wieras...* (DDŽ 100) – išn.: *Lietuwiszkej: Tikyba*; *... só rago sejdokó...* (DDŽ 101) – išn.: *Templinis* ("Apsirikimuose" pataisyta: *temptinis*); *Neatbodams qnt jų stroką...* (DDŽ 103) – išn.: *... nugoustis*; *Raudons gajdys stangarieta...* (DDŽ 107) – išn.: *... ważnycze*, ir kt.

¹⁵ LDK (santrumpa) – Kazlauskienė B. Lietuvių liaudies dainų katalogas. Vestuvinės dainos jaunosios pusėje. – V.: Vaga, 1976; Vestuvinės dainos jaunojo pusėje. – V.: Vaga, 1977.

Bet tai dar ne viskas. Daugelį skolinių Daukantas paliko dainose (ypač tradicinėse) išvis jų netaisęs. Apytikriai apskaičiavimu, tokių netaisytų skolinių yra per 80 (su pasikartojančiais apie 150–200). Pasitaiko pakliktų tų pačių skolinių, kuriuos kituose tekstuose buvo pataisęs. Čia nėra vietos visiems jiems surašyti. Ilustracijai pakaks pacituoti eilučių iš dainų.

Antai: *Orielkėle* tó grinoiė ... (DDŽ 105); *Cielo* dvaro nenoriejau... (DDŽ 49); *Nebier czieso* mįjgoti... (DDŽ 89); Ir prijojau szaltineli / *Czysto kloro* undinelo... (DDŽ 7); Nier niekocio *dywo*... (DDŽ 34); *Wens dumelę* padumojau... (DDŽ 54); *Grometą* raszysiu..., ...*Margą grometelę* (DDŽ 74); Kam padarę *iszkada*... (DDŽ 19); *Izbonelo* żielawojau..., Mesk po Galgio *izbonelį*... (DDŽ 49); *Wisztos* kriauklaj *karietó*... (DDŽ 107); *Seredo* *kétwergī* / Pagiriomis sirgsma... (DDŽ 85); Dabar *kłapatus* pažinsi... (DDŽ 109); O kame *kocziosi*?... (DDŽ 78); Rejk *silkū barwelę* / *Bašto* *kwartuge'lo*... (DDŽ 50); *Peliedas* sparnaj / Ar ne *kwietkélės*?... (DDŽ 93); *Malewots* wazelys, / *Patkawots* żirgelys... (DDŽ 25); *Plįjno* wįjno *patkaweles*... (DDŽ 71); *Margą* *muszkietelę*... (DDŽ 58); Kas *nedielęs* ryteli... (DDŽ 45); *Nė* walandelę / *Nė* *nedielelę*... (DDŽ 47); *Nezwalię* matuszele... / *Nezwalię* tetuszelis... (DDŽ 54); *Skiedrū* *paduszkajte* / *Maņa* pagatwajte... (DDŽ 117); Ar i skrinę *pakawoieį*... (DDŽ 106); Reks nu tau *pakutawoti*... (DDŽ 91); Tada swetys *pasįsylis*... (DDŽ 102); *Procewosma* Ponuj *szciraj*... (DDŽ 110); Paliks maņa *dókrele*, / *Mažoie* *siratele*... (DDŽ 66); *Tataj* maņa yr' krajtelis / *Szesziū* *spiłgū* *tuzinelis*... (DDŽ 70); *Ponas* ture aukso *strielbą*... (DDŽ 13); Dabar *tóriu* *sukniū* porą... (DDŽ 79); Ekszen maņo bernelį, / *Swieto* pejkamasis..., *Negi* *sósiedelū*... (DDŽ 62); *Swiets* maņį tarę... (DDŽ 41); *Swiets* kałbomis szaudo... (DDŽ 77); I *szlubą* waziouint... (DDŽ 57); Maņį wedę į *toncelu*... (DDŽ 15); Saka tawį *barwelę* / *Karczimo* pragierós, / O wajnikéli / *Tancelui* praszokos... (DDŽ 25); Rejk joudū kórpelū, / *Baštujū* *żekéliū* ... (DDŽ 50); Sópask, iog taj yr' *nezertaj*... (DDŽ 102) ir daug kitų.

Kuo paaiškinti, kad Daukantas vienur leksiką taisė, o kitur palikdavo skolinių, net tų pačių, kuriuos andai buvo taisęs? Ar tai atsitiktinumas, neapdairumas, ar tokia nuostata? Veikia nuostata, gal labiau intuityvi nei racionali. Daukantas tarsi pasikliovė gilia vidine nuojauta, jog žodžių, kad ir skolinių, kurie būtent šiame kontekste, šioje eilutėje

ar strofoje yra įteisinti senos tradicijos ir žmonėms įprasti bei suprantami, nevalia liesti, nes, juos pakeitus, daina irgi taptų kitokia, svetimė ir mažiau priimtina tiems patiems dainininkams, iš kurių lūpų buvo užrašyta. O kaip tik šito Daukantas norėjo išvengti, kad ir ne visada sėkmingai. Kad Daukanto nuojauta buvo teisinga, liudija tai, jog daugelis anuomet jo netaisytų žodžių dar mūsų dienomis iš dainų neišnyko.

DDŽ pratarinėje S. Daukantas rašė: "Tas yra nenugajlietas daktas, iog tos dajnes mažne wissas yra nepilnas, o kartajs dwę i wįjną sóneriti...". Rengdamas savo knygelę, Daukantas norėjo, kad kiekviena jon dedama daina būtų ne fragmentinė, bet visa, darni ir išbaigta. Tai skatino jį derinti, komponuoti pasirinktų užrašymų tekstus bei jų variantus, kartais juos papildyti, jungti, kartais skaldyti ar imti tik vieną užrašymo dalį, o kartais dargi mėginti atkurti iš kelių variantų ištisą "pilną" dainą. (Vėliau Jonas Juška, redaguodamas Antano Juškos užrašytas dainas, laikėsi visiškai priešingos nuostatos)¹⁶.

Kai kuriuos pasirinktus skelbti variantus Daukantas taisė nežymiai: įrašydavo į tekstą trūkstantą eilutę arba prastesnę pakeisdavo geresne iš kito varianto (kartais iš neišlikusio). Antras būdas – sujungdavo į vieną dainą du artimus variantus, įkomponuodavo į redaguojamą užrašymą papildomų posmų iš kito užrašymo (pvz., DDŽ 6, 26, 27, 31, 52 ir kt.). Arba, sure-

¹⁶ J. Juška rašė: "...turiu čia tarti, jog didžiausia dalis dainų išmislyta yra per žmones dainuojančius... Kokia buvo pirmykščia cielybė dainų, išmislytų per žmones, vargu galima yra daeiti... Žinoma, dainuojantieji žmonės, išmokdami dainas ir jų balsus iš žodžių kits nuo kito, o ne iš raštų, ir dainuodami iš atminties, vieni užmiršta ką išmoko nuo kitų, o kiti savo prideda ne tik žodžius, bet ir cielus posmus, kartais gi, pradainavus vieną dainą, neperstojant dainuoja vieną ir kitą posmą iš kitos dainos, kuri jiems tinka. Tardamas daug vertesnę darbą padarysiąs, išspausdinant kiek galint daugiau... dainų tame paveiksle, kokiame anos buvo išdainuotos ir užrašytos per mano brolių nab. kun. Antaną, nesirūpinau apie jų pirmykščią cielybę, galės ją sau atstatyti, kur galima yra, tyrėjai lietuviškos kalbos". (J u š k a A. Lietuviškos dainos. – V., 1954. – T. 2. – P. 12–13). – Regis, vėliau Daukantas irgi pamažu ėmė tai suvokti. Rengdamas naujus pluoštus po 1846 m., jis vengia jungti kelis variantus į vieną dainą, pasirenka vieną kurį užrašymą ir mažiau jį betaiso. Nebūtinai beskaldo anas "į vieną sunertas" dainas. Antai įdėjo d. SD XXX 14 (Wakar wakareli tejp wiełaj iszjojau) – dviejų vestuvinių ir vienos darbo dainos aiškiai kontaminuotą variantą: LDK V 108+ D 167+ V 981. (Sp.: Knogytyra. 1972. Nr. 2(9). – P. 201, 203–205).

dagavęs užrašytąjį variantą, dainos pabaigą pratęsdavo kito varianto posmais (pvz., DDŽ 63, 69, 77, 97 ir kt.). Čia ypač reikšminga DDŽ 84 (Lek wanag'lis). Pirmieji keturi šios dainos posmai atitinka užr. SD XXXIII 71 (sp. DŽT I 101). Bet po jų Daukantas prirašė dar keturis "tradicinius" posmus: "Saulė matusze... / Mienou tetuszis... / Žwajsdie sesele... / Šjtas brotatis...", kurių nebuvo nei šiame, nei kituose Daukanto anuomet turėtuose užrašymuose. "Tradicinius" rašome tarp kabučių dėl to, kad Daukantas p i r m a s paskelbė dainą su šiais posmais, o vėliau jos užrašyta visoje Lietuvoje apie 500 variantų, skelbtų daugelyje rinkinių¹⁷.

Trys dainos atkurtos, tarsi restauruotos iš daugelio variantų: DDŽ 6, 20 ir 87, prie kurių išnašose S. Daukantas yra nurodęs: "Wejziek dajnę XXIII (ar atitinkamai: ...XXVIII, ...XXV) Pon. Stanewicziaus...". Tai plačiai visoje Lietuvoje paplitusios dainos, kurių nemaža užrašytų variantų su skirtingais posmais Daukantas buvo gavęs iš savo talkininkų, o du artimus šių S. Stanevičiaus "Dainų Žemaičių" (toliau SDŽ) variantus buvo pats užrašęs savo ankstyvame rinkinyje "Cantica Lithuanica" (SD XXII 1, 3). DDŽ 6 (Tėjp tolīj žadieta) atkurta iš užr. SD XXII 1 (sp. DŽT I 186 koment.) + SDŽ 23 + SD IV 16 (sp. DŽT I 186) + SD I 1 (sp. DŽT I 182) + 4 fragmentai iš kitų (neišlikusių) variantų. DDŽ 20 (Mąna brolelis) – iš SDŽ 28 + SD XXXIII 94 (sp. DŽT I 306) + SD XXI 4 (sp. DŽT I 307) + SD XXI 85 (sp. DŽT I 307 koment.). DDŽ 87 (Bieri žirgėlej) – iš SDŽ 25 + SD XXII 3 (sp. DŽT I 299) + SD IV 4a (sp. DŽT I 299 koment.) + SD XXXIII 60 (sp. DŽT I 298).

Kontaminuotas dainas (tas "dwe i wjną sonertas") Daukantas dėjo į DDŽ arba kaip dvi atskiras dainas, arba imdavo tik vieną dalį kaip atskirą dainą. Antai iš užr. SD XXXIII 10 (sp. DDŽ I 120) Daukantas padarė dvi dainas: iš pirmųjų 6 posmų – DDŽ 13 (Mąno tiowo margas dvaras), ir iš paskutiniųjų 7 posmų – DDŽ 12 (Augen mąna brolelis). Dainai DDŽ 44 (Oj matuszele bałta lelijele) paėmė iš kontaminuoto užr. SD XXI 56 (sp. DŽT I 58 koment.) pirmuosius posmus (iki eilutės "Stow karietely"), o DDŽ 113 (Mijželo łapaj) – pirmuosius užr. SD XXXIII 7 (sp. DŽT I 262) posmus (iki eilutės "Asz turiejaw Wira"). Antra vertus, nemaža kontaminuotų dainų, kurių skirtingi motyvai neatskiriamai susipynę, Daukantas dėjo į DDŽ ištisai, jų neskaldydamas (DDŽ 3, 25, 31, 32, 35, 38, 40, 43, 47, 48 ir kt.).

Daukantas šiaip dainų motyvų, vaizdų redaguodamas nekeitė. Betgi vieną

dainą, DDŽ 17 (Mijželis drutas), jis pakoregavo padorumo sumetimais. Užr. SD X 1 (sp. DŽT I 261) fragmentą ... Weskiet muni gólty ne leysket pa[r]puly, / I nawi swyrneli *pas bałta panele // Bałta panele szałta gulety / O kuri rawdona, ta szyłta gulety...*, jis pakeitė taip: ... *I bałta łoweł. // Bałta łowele / Szałta góletī, / O kóri margoie / Ta szyłta góletī...* – Bet štai kitoje vietoje užr. SD XXXIII 7 (sp. DŽT I 162) analogišką fragmentą jis deda į DDŽ 113 (Mijželo łapaj) nebetaisyta: ... *I naujī swirnelī / Pas jauną mergėłę. / ...Mergėle bałta / Prigłausť szałta / O kóri raudona / Ta kajst izstoła. Beje, toje dainoje esama ir eilutės: ... Asz tą patę wesiu, // Pas kórę atgólziu.*

Nauja "Dainėse Žemaičių" buvo tai, kad S. Daukantas p i r m a s pradėjo skelbti ne tik tradicines, bet ir folklorizuotas literatūrinės kilmės dainas: "... idant tas, kórs po 5 ar 6 szimtu metu parwejzies musu tautos wejkałus, kad žinotu, kokės buwo dajnes musu gadinie dajniouiemas..." (prattarmėje). Talkininkų užrašymuose jis rado variantų variantus A. Strazdo bei jam priskiriamų dainų, virtusių liaudies dainomis, daug folklorizuotų S. Valiūno "Birutės" variantų, taip pat dainų apie girtuoklius ir kitų kitoikių, dažnai sukurtų nežinomų autorių, bet žmonių pamėgtų ir dainuojamų. Laikai keitėsi, žmonėms nebepakako tik senųjų dainų, reikėjo ir naujų. Daukantas įdėjo į DDŽ dvi dainas, kurių jis p i r m a s nurodė autorius. Tai Lauryno Grikšto "Seneliai" (DDŽ 100, sp. DŽT I 352). Vėliau folklorizuotą jos variantą užrašė Ant. Juška ("Liet. dainos", d. 503). Antroji – S. Valiūno "Birutė" (DDŽ 101). "Birutę" Daukantas įdėjo, gavęs kone autentišką nuorašą (SD XXXIII 100a, sp. DŽT I 339), tik kiek apgadinoto tekstą savo pataisomis. Pravartu paminėti, kad vėliau A. Juška užrašinėjo ne tik tradicines, bet ir folklorizuotas literatūrinės kilmės dainas.

Kukli S. Daukanto knygelė paplito Lietuvoje. Daukantui pačiam tai labai rūpėjo. Iš Petrapilio vos išspausdinęs jis atsiuntė M. Valančiui į Varnius daugiau kaip 200 egz., 1846 m. balandžio 17 d. laiške prašė išplatinti¹⁸. Žmonėms ta knygelė buvo tikriausiai didelė naujiena (juk L. Rėzos "Dainos" Lietuvoje menkai teplito, o S. Stanevičiaus "Dainas Žemaičių"

¹⁷ Gavęs po 1846 m. kitą šios dainos variantą su tais posmais, SD XXV 16 (sp. DŽT I 102), Daukantas įdėjo jį į naują rengiamą pėdelį (SD XXXI 23).

¹⁸ D a u k a n t a s S. Raštai. – V., 1976. – T. 2. – P. 782.

tuo metu jau nedaugelis beturėjo). Daukanto knygelė buvo ne tik skaitoma, bet ir suskaitoma. Šiandien ji – bibliografinė retenybė, bibliotekose yra likę vos apie dešimtį jos egzempliorių, iš jų nė vieno sveiko, o daugiausia gerokai sudėvėtų, net defektuotų. Taip yra atsitikę labai skaitomoms, pamėgtoms ano meto knygoms, per kartų kartasėjusioms iš rankų į rankas. Knygelės poveikis anuo metu tikriausiai buvo labai didelis. Gal ne ta prasme, kad iš jos mokytųsi dainų, bet kad įsiklausytų ir suvoktų, imtų vertinti tą aibę tų pačių ir dar kitų dainų, gyvų ir dainuojamų kiekvienoje apylinkėje, o kiti patys imtų užrašinėti. Iš tiesų, po 1846 m. Daukantas gavo daug naujų užrašymų iš naujų talkininkų, ne tik iš Žemaitijos, bet ir iš rytų Lietuvos, apytikriai apie 300 užrašymų (gal ir daugiau, nes ne visi rankraščiai išliko).

S. Daukanto "Dainės Žemaičių" buvo pastebėtos ir įvertintos ne tik Lietuvoje, bet ir svetur. Dar prie jo gyvos galvos, tikriausiai jam nė nežinant, G. H. F. Neselmannas perspausdino savo antologijoje "Litauische Volkslieder" (1853) apie 70 dainų iš DDŽ lietuviškai su savo (gerais!) vertimais į vokiečių kalbą. Augustas Šleicheris į savo "Lietuvių kalbos vadovėlio" 2-ąją tomą (Lesebuch und Glossar, 1857) irgi įdėjo iš DDŽ 6 dainas lietuviškai bei daug priežodžių. Mikalojus Akelaitis išvertė Oskarui Kolbergui į lenkų kalbą pirmąsias 26 DDŽ dainas¹⁹.

DDŽ antraštiniame lape S. Daukantas užrašė "Pirmasis Pėdelis". Vadinasi, jau tada jis buvo nusistatęs nesitenkinti ta viena knygele ir ketino dainų leidimą tęsti. Iš tiesų, Daukantas nepaliovė rengęs naujų "pėdelių", ypač gavęs naujų užrašymų. Išliko dviejų tokių po 1846 m. Daukanto parengtų "pėdelių" rankraščiai – pluoštai SD XXX (18 dainų)²⁰ ir SD XXXI (29 dainos). Tikriausiai būta ir trečiojo, neišlikusio, "pėdelio". Antai Rusų geografinės draugijos narys J. Kuznecovas, lankydamasis Lietuvoje, buvo 1870 m. aptikęs Šiaulių apskrityje S. Daukanto 63 dainų rankraštį²¹. Šis rankraštis lig šiol nesurastas. Prielaidą, kad tai galėjęs būti dar vienas DDŽ "pėdelis", liudija išlikusi Daukanto rankraštinė medžiaga. Joje yra pluoštas SD XXIV, rašytas Daukanto ranka. Tai dainų tekstai po 1846 m. rengtiems "pėdeliams". Šis pluoštas išlikęs ne visas, su spragomis. Tekstai buvo ištinine numeracija sužymėti paties Daukanto. Iš tos numeracijos matyti, kad neišliko pirmieji 27 tekstai, taip pat lapai su vienos dainos pabaiga, vienos dainos tekstu ir dar vienos dainos pradžia, o paskutinė 73-oji daina nutrūksta irgi nebaigta, nes toliau nebėra lapų su jos pabaiga ir dar nežinia

keliais Daukanto numeruotais tektais. Tame pat aplanke dar įdėta lapų su Daukanto įrašytais dainų tektais, bet nebežymėtais ištinine numeracija. Visuose to aplanke tekstuose yra S. Daukanto pataisų. Dauguma šio aplanke tekstų paties Daukanto įstrižai perbraukta; iš viso užbraukta 44 tekstai. Kodėl tuos tekstus Daukantas išbraukė? Dalį jų randame švariai perrašytus į SD XXX (8 tekstai) ir SD XXXI (4 tekstai). Vadinasi, perrašęs dainą į naują rengiamą "pėdelį", Daukantas išbraukdavo juodraštį SD XXIV pluošte. Tačiau liko dar nemaža išbrauktų tekstų, kurių nėra perrašytų nei į SD XXX bei SD XXXI, nei kitur išlikusiuose S. Daukanto rankraščiuose. O tikriausiai prieš išbraukiami jie irgi buvo perrašyti. Taip pat vyko atpažinti dar vieno, neišlikusio, "pėdelio" 32 dainas.

Kokia eile Daukantas rengė tuos 2–4 "pėdelius?" Atrodytų, kad antrasis "pėdelis" būtų SD XXXI. Į jį Daukantas sudėjo keletą K. Maigio (Moigio) atsiųstų užrašymų ir dainų iš pluoštų, turėtų prieš 1846 m. S. Daukanto susirašinėjimas su K. Maigiu (Moigiu) prasidėjo 1845 m., bebaigiant rengti DDŽ spausdinti, kur spėjo įdėti tik vieną K. Maigio (Moigio) atsiųstą dainą (A. Strazdo "Pasterkos, arba piemenų giesmės" nuorašą), paskutinę knygelėje (DDŽ 118). Natūralu, kad baigęs rengti DDŽ, Daukantas į kitą "pėdelį" pirmiausia dėjo savo naujo talkininko gana gausiai siunčiamus užrašymus. Trečiasis "pėdelis" turėtų būti tas neišlikęs, apie kurį rašėme anksčiau. Iš restauruotosios šio "pėdelio" dalies matyti, kad į jį Daukantas įtraukė daugiausia gautus iš rytų Lietuvos naujus užrašymus, susikaupusius po 1846 m., kol rengė antrąjį "pėdelį". Pagaliau ketvirtasis "pėdelis" būtų SD XXX – paskutinis, kuriuo užbaigė "pėdelių" rengimą. Tai liudytų ypač paskutinė – 18-oji – daina: "Asz iszdajniawau wisas dajneles", skambanti kaip atsisveikinimas.

¹⁹ Kolberg O. Dzieła wszystkie. T. 53. Litwa: (Vytauto Armono (Witold Armon) pratarinė "Litwa" Oskara Kolberga", p. V–XV). – Wrocław; Poznań, 1968. – XXVI, 561 p.: dainos 40, 54–55, 72, 75–76, 88–89, 112, 118, 132, 136, 140–141, 143, 148, 155, 158, 173, 178, 181–182, 193–196; apie M. Akelaičio rankraštį, p. 528.

²⁰ Jurgutis V. Simono Daukanto lietuvių liaudies dainų rankraščių XXX pluoštas – neišleistas po 1846 m. "Dainų Žemaičių" pėdelis; Simono Daukanto lietuvių liaudies dainų rinkinio XXX pluošto 12–18 tekstai // Knygotyra. – 1970. – Nr. 1(8). – P. 160–178; – 1972. – Nr. 2(9). – P. 200–207.

²¹ Grigas K. Cit. veik. – P. 28–29.

Naujus "pėdelius" S. Daukantas rengė palyginti nedidelius, gal tikėdamasis mažas knygeles galėsiąs lengviau išspausdinti. Gal leidybai tikėjosi pagalbos grįžęs į Lietuvą, gyvendamas pas M. Valančių, bet jos negavo. SD XXX ir XXXI "pėdelių" rankraščiuose yra Tilžės "Birutės" draugijos antspaudai. Ten buvo jie patekę po Daukanto mirties. Bet nė "Birutės" draugija jų neišspausdino.

Lieka dar klausimas, kokia vieta priklauso S. Daukantui visame lietuvių dainų tautosakos rinkimo ir skelbimo bare. Nieku gyvu ne epizodinė! Anaip tol nesiribojanti ir nesibaigianti tik tuo, kad išleido tą vieną "Dainių Žemaičių" knygelę. Daukantas išvarė pirmtakų padėtą vagą iki pat pabaigos. Jo knygelė nebuvo tik ankstesnio etapo pabaiga, bet ir naujo pradžia, lūžis, atveriantis naujus horizontus. Kiek leido jėgos ir išmanymas, jis atkakliai, ištvermingai, nuo pat pradžios iki galo vykdė sąmoningai suvoktą, kryptingą programą: aprėpti begalybę žmonėse gyvuojančių liaudies dainų, kaupti ir skelbti kuo daugiau jų užrašymų. Nuo Daukanto prasideda tas nepaliaujamas vyksmas iki pat mūsų dienų, kai surinkta ir surenkama nebe šimtai, o tūkstančiai ir dar daugiau dainų. Jis buvo tos didžiulės programos pradininkas, kad ir negalėjęs pats jos realizuoti, nors padaręs tiek, kiek pajėgė. Būtent šis programinis momentas nulemia tikrąją S. Daukanto ir jo "Dainių Žemaičių" vietą kaip naujo etapo pradžią.

Kad programa nežlugtų, turėjo rasti, kas perimtų iš Daukanto estafetę ir tęstų jo darbą. Laimei, estafetės perėmėjų atsirado, ir atsirado tuojau, dar Daukantui tebegyvenant. Jo darbų tęsti stoji broliai Antanas ir Jonas Juškos, pirmasis kaip dainų rinkėjas, antrasis kaip skatintojas, patarėjas ir brolio rinkinių leidėjas.

S. Daukanto "Dainės Žemaičių" (1846) ir A. Juškos "Lietuviškas dainas" bei "Lietuviškas svotbines dainas" (1880–1883) skiria ilgas, kone 35 metų laiko tarpas. Gal dėl to paprastai Daukanto ir Juškų veikalai aptariamami skyriumi, lyg jų nesietų tiesioginiai tęstinumo saitai. Čia ne vieta dėstyti, ką ir kaip šiame bare nuveikė broliai Juškos. Daugiau rūpi pati jų darbo pradžia. Antanas Juška pradėjo užrašinėti priežodžius ir, epizodiškai, dainas apie 1850 m., t. y. netrukus po "Dainių Žemaičių" pasirodymo. Negalimas daiktas, kad jau tada ir Antanas, ir Jonas Juškos nebūtų laikę rankose Daukanto knygelės. Galime spėti, kad A. Juškai ši knygelė buvo vienas iš akstinių susidomėti dainomis. A. Juška nuo 1850 m. kunigavo Žemaičių vyskupijoje. Tais pačiais metais Daukantas, grįžęs iš Petrapilio, apsigyveno

Varniuose pas Žemaičių vyskupą M. Valančių. Nepavyko užtikti ne tik įrodymų, bet ir užuominų, kad Simonas ir Antanas būtų kada susitikę. Gal ir nebuvo. Ir vis dėlto tęstinumą, kad ir simboliškai, bet nieku gyvu ne atsitiktinai, liudija DDŽ ir "Lietuviškų dainų" antraštės: Simono Daukanto: "Dainės Žiamajtiū pagal Žodiū Dajnininkū išsraszytas" ir Antano Juškos: "Lietuviškos dainos užrašytos... iš žodžiu lietuviu dajnininku ir dajnininkiu".

Gyvenančiam Lietuvoje A. Juškai dainoms rinkti nereikėjo tarpininkų. Jis pats dainas užrašinėjo iš žmonių taip, kaip jie dainavo, su melodijomis. Per 25 metus jis užrašė daugiau kaip 5600 dainų ir 1765 melodijas. Artėjant senatvei, Antanas su visais savo rinkiniais 1876 m. persikėlė į Kazanę pas brolių Joną. Čia jie abu atsidėjo rengti rinkinius spausdinti. Antanas mirė 1879 m., nesulaukęs jų išspausdintų. Bet Jonas tęsė spausdinimą. 1880–1882 m. Kazanės universitetas išleido "Lietuviškas dainas" (1569 tekstai). 1883 m. Petrapilio Mokslų Akademija – "Lietuviškas svotbines dainas" (1100 tekstų). Nors lietuvių spauda buvo anuomet draudžiama, J. Juškai pavyko tas knygas išleisti lietuviškomis raidėmis. Antano Juškos užrašytas melodijas pasirūpino išleisti prof. Janas Boduenas de Kurtene (Krokuva, 1900; 1711 melodijų). Tęsdami tradiciją, Antanas ir Jonas Juškos toli pralenkė pačias drąsiausias S. Daukanto svajones.

Šiandien turime pakartotinius L. Rėzos, S. Stanevičiaus, A. Juškos dainų rinkinių leidimus. L. Rėzos knygoje (t. 1, 1958) dainos pateikiamos ne tik transkribuotos, bet lietuviški jų tekstai fototipiniu būdu reprodukuoti iš pirmojo (1825 m.) leidimo. S. Stanevičiaus "Dainos Žemaičių" abiejuose J. Lebedžio parengtuose pakartotiniuose leidimuose (1954 ir 1967 m., "Raštuose") tekstas ištiesai pateikiamas su fototipine visos knygos reprodukcija. A. Juškos "Lietuviškų dainų" tritomis irgi išleistas su fototipiniu pirmojo leidimo viso teksto perspaudu.

1983–1984 m. išleistas didelis S. Daukanto "Žemaičių tautosakos" dvi-tomis (t. 1. Dainos, t. 2. Pasakos, priežodžiai, mįslės). Dainoms skirtame 1-ajame tome (DŽT I) publikuojamas išlikęs S. Daukanto rankraštis dainų palikimas. Įdėta 456 geriausių ir išsamiausių užrašymų tekstai (transponuoti dabartiniais rašmenimis bei pakartoti rankraščių rašyba). Be to, daugelis jų variantų, ištiesai arba fragmentais, pateikiami komentaruose. Ten pat pažymima, kuriuos tekstus Daukantas paskelbė DDŽ ar buvo redagavęs. DŽT I tarsi plačiai atveria duris į Daukanto kūrybinę laboratoriją, nes, lyginant pirminius užrašymus su DDŽ išspausdintais tektais, pa-

matome, kaip jis derino užrašytus variantus, ką keitė, kaip redagavo dainas spaudai. Tačiau patys dainų tekstai iš DDŽ pateikiami šiame tome tik tais atvejais, kai rankraščiuose neišliko užrašymų, pagal kuriuos Daukantas buvo juos suredagavęs. Dėl to iš DDŽ įdėta į DŽT I tik 10 dainų. Kitų DDŽ šiame tome nėra.

Ligi šiol tik pasiskaitome apie S. Daukanto "Dainės Žemaičių". Ar dažnas turėjo progą paimti į rankas pačią knygelę, ją pasklaidyti, perskaityti? Dar neturime DDŽ leidimo, prilygstančio, tarkim, L. Rėzos "Dainų" ar S. Stanevičiaus "Dainų Žemaičių" šiuolaikiniams leidimams. Dėl to aktualu išleisti tokį DDŽ leidimą, žinoma, su fototipiniu knygelės pirmojo 1846 m. leidimo perspaudu. 1996 m. sukanka 150 metų nuo jos pasirodymo. Derėtų nepavėluoti.*

* Straipsnis parengtas pagal pranešimą "Daukanto skaitymuose", Lenkima, 1991 m. spalio 26 d. Autoriui negalint nuvykti, pranešimą referuoti maloniai sutiko hab. dr. Kazys Grigas.

II. RECENZIJOS

KNYGA DAUKANTO BIČIULIAMS

Giedrius Subačius

Egidijus Aleksandravičius. Prieš aušrą:

Jaunieji Daukanto bičiuliai. – Vilnius: Žaltvykslė, 1990. 190 p.

Intriguojantis Egidijaus Aleksandravičiaus knygos pavadinimas „Prieš aušrą“, matyt, nulėmė, kad neretame knygyne ši studija patenka į grožinei literatūrai skirtą lentyną. Tituliniame lape dar yra ir paantraštė: „Jaunieji Daukanto bičiuliai“. Ji jau pasako daug daugiau, jau galima suprasti, kad tai greičiausiai ne grožinis, o gal biografinis veikalas. Ir tik iš pratarmės paaiškėja, kad iš Daukanto draugų daugiausia dėmesio bus skiriama tapytojui Jonui Zenkevičiui (nors pratarmėje Simonas Daukantas pavadinamas „svarbiausiu viso mūsų pasakojimo herojumi“, tačiau jis „lyg ir lieka nuošalėje“ – p. 3).

Toks dvigubas įslaptinimas-kodavimas skaitytojus, svarstančius, verta ar neverta ši knyga jų dėmesio, gali nuteikti skirtingai. Vieniems toks „neaiškumas“ sukels nepasitikimą knyga ir jos autorium, kitiems pasirodys intriguojantis dalykas. Tokia knygos „iškaba“ – tiesiog autoriaus iššūkis skaitytojui: Tu, girdi, imk, skaityk, o visa kita palik man. „Visa kita“ – tai ir įsipareigojimas, atsakomybė pateisinti lūkesčius.

Dingstis parašyti šią knygą buvo netradicinė – tai Simono Daukanto portreto atsiradimo intriga, t. y. kodėl Jonas Zenkevičius jį nutapė. Intriga todėl, kad Daukanto „nuopelnus mūsų kultūrai tuo metu įžiūrėjo tik nedaugelis“ (p. 11), o pats Daukantas, kuriam „apskritai buvo svetimas tuščiagarbiškumas“, „vargu ar būtų galėjęs taip išlaidauti“ (p. 10) (toks portretas galėjo kainuoti beveik visą S. Daukanto metinę algą!). Užsakovas besąs Šiaulių apskrities dvarininkas Narbutas, „vienas iš turtingiausių to krašto dvarininkų“ (p. 11). Tačiau E. Aleksandravičiui tai ne atsakymas į intriguojantį klausimą, bet dar didesnė intriga. Ją galima būtų pavadinti

trijų XIX a. skirtingų šviesuomenės sluoksnių atstovų santykių intriga: Daukanto, turbūt iš laisvųjų valstiečių kilusio lituanistinės pakraipos inteligento, V. Narbuto, Žemaičių dvarininko, ir tapytojo J. Zenkevičiaus, pagal kilmę – smulkaus bajoro. „Juk kaip tik J. Zenkevičiaus, V. Narbuto asmenybių, tūnojusių didžiųjų XIX a. lietuvių tautinio atgimimo veikėjų propaguojamų idealų šešėlyje, iškėlimas savaip nusako visą ano meto kultūros idėją...“ (p. 14). Tai, sakyčiau, yra pagrindinė E. Aleksandravičiaus knygos tema – nusakyti ano meto kultūros idėją, t. y. kultūros funkcionavimo specifiką XIX amžiuje, gal ne nuo pat jo pradžios, atskleisti epochos vaizdą.

Aleksandravičiaus „studijos veiksmo vieta koncentruojasi kaip tik ten, kur susiduria žmonių gyvenimai, kur susipina jų likimai“ (p. 4). Iš tikrųjų knygos puslapiai pilni kultūros veikėjų asmeninių kontaktų paieškų. Štai apie Kražių gimnazistus rašoma: „Pabandykime surasti gimnazijos mokinių sąrašuose tuos, kurie prisidėjo prie lietuvių nacionalinio judėjimo, klojo pamatus mūsų raštijai ir nacionalinei kultūrai [A. Ugianskis, J. Juška, A. P. Kašarauskas, V. Andriejauskas, V. Narbutas ir kt.]. [...] Galima manyti, jog visą šį būrelį vienijo ne tik tos pačios žemietiškos nuotaikos, bet ir asmeniniai ryšiai, daugeliu atvejų nenutrūkę iki pat S. Daukanto mirties“ (p. 55–56); „bibliotekos patalpoje, kur mokynys galėjo užsukti reikiamos knygos ar atlaso, prie stalo palinkęs niekieno netrukdomas bibliotekininkas [M. Valančius] turėjo pasakyti tai, kas pamokose buvo draudžiama, ką vengė ištarti net patys drąsiausieji...“ (p. 58). Aleksandravičius net retoriškai sušunka, suradęs kokį įdomesnį žmonių ryšį – „ko verta vien jo [T. Goreckio, J. Zenkevičiaus bičiulio] santuoka su Marija Mickevičiūte – poeto Adomo Mickevičiaus dukra“ (p. 89), kaip tarsi nepastebimai net į „dienotvarkės“ vardijimą įterpia užuominą apie reikšmingą kontaktą: „Mašinų parodos, kažkokios fantastiškos architektūros pavyzdžiai, Lemersje litografija, kurią lanko kartu su K. Vilčinskiu, besirūpinančiu „Vilniaus albumo“ reikalais, opera – visa tai [Paryžiuje] reikėjo pamatyti, įvertinti, pajusti“ (p. 123). Visa knyga taip parašyta. Tai išduoda ir apskritai Aleksandravičiaus požiūrį į kultūros tapsmą – svarbesnis kultūros variklis yra asmeniniai kontaktai, o ne fasadinė kultūros pusė. Pirmoje savo knygoje labiau tyręs organizuotas kultūros gyvavimo formas – draugijas, židinius ir pan., autorius trečiojoje „Prieš aušrą“ akcentą perkelia į ryšius tarp asmenybių.

Šitoks „užsibrėžtas tikslas neišvengiamai vertė daugiau dėmesio skirti

tam reikšmingam atsitiktinumui, kuris dažnai nulemia žmogaus likimą...” (p. 4). O bėgimas paskui atsitiktinumą, – tai “vietoje visumos – fragmentai” (p. 8). Monografijoje labai daug veikėjų, daug vietos skirta bent dalies iš jų genealogijoms. Daug joje ir kitokių neva ekskursų nuo J. Zenkevičiaus biografijos – apie Kražių gimnazijos rūmus, Isakijaus soboro statybą Peterburge, rusų šnipą, sukilimus ir kt. Simboliškai knygos fragmentiškumui atliepia ir veiksmo vietos kaita: Kražiai, Peterburgas, Vilnius, Paryžius, Roma...

Yra skaitytojų, kategoriškai nepateisinančių tokio knygos rašymo būdo. Štai Rūta Janonienė recenzijoje rašo, kad “knygoje ne kartą daugžodžiaujama apie žymiai tolimesnius ir antraeilius dalykus – Isakijaus soboro statybos peripetijas ar rusų šnipo biografijos detales” (R. Janonienė. Apie Joną Zenkevičių ir kitus // Naujasis židinys. – 1992. – Nr. 12. – P. 75). Jai taip pat “tiesiog nesuprantama, kodėl dailininko biografas tiek mažai dėmesio skiria tam, kas menininkui svarbiausia – jo kūrybai” (ten pat, p. 72).

Jau minėjau, kad ne J. Zenkevičiaus biografija labiausiai rūpi autoriui. Jis pats gali atsakyti savo kritikei: “Bandome papasakoti ne tik tai, kas tiesiogiai svarbu J. Zenkevičiaus biografui, bet ir tai, kas turėtų sudominti kultūros istorijos tyrinėtoją” (p. 104). Ši dažnai trūkinėjanti biografija Aleksandravičiui tik pretekstas. Neretai koks įvykis, kontaktas jam būna tik kaip Proustui pyragėlis: “pats incidentas nebūtų vertas mūsų dėmesio – bylos puslapiuose nėra J. Zenkevičiaus pavardės, jei...” (p. 40) ir t.t. Sakyčiau, kad ašis, jungianti visus knygos fragmentus, yra pats autorius, jo žvilgsnis į epochą, jos suvokimas.

Šalia ką tik aptarto aspekto – žmonių santykių (kitokių, nei mes šiandien įpratę), t. y. konkrečios kultūros vyksmo virtuvės, knygoje autoriaus pirštais užčiuopiamas ir epochos nervas, esmė – tai, kuo ši epocha, jos kultūra skiriasi nuo kitų. Pavyzdžiui, apie tapybą rašoma: “Dar XIX a. pradžioje [...] ganėtinai gajus buvo požiūris į tapybą kaip amatą. [...] tapytojas, tapybos profesorius buvo kotiruojamasis ne ką aukščiau už jojimo mokytoją” (p. 104–105). Apie bajorų požiūrį į menininkus tuo pat metu kalba įtaigios ir spalvingos eilutės: “Ano meto pasaulio didieji turi gerokai pagalvoti: kviesti ar nekviesti prie šeimyninių iškilmių stalo kokį nors gastroliuojantį muzikantą ar aktorių trupės “žvaigždę”. Galima koncerto metu mesti jai rožių puokštę, galima brautis į scenos užkulius ir klūpant reikšti savo susižavėjimą teatro artiste, galima net švaistyti jos rėmimui tokius pinigus,

kurių normalus valdininkas – tuometinės Rusijos biurokratinės mašinos sraigtelis nė sapnuoti nesapnuodavo, bet sutapatinti save – viešpataujančio luomo atstovą – su sielos linksmintojais – jokių būdu” (p. 98).

Menininkai visiškai priklausė nuo mecenatų, užsakovų, turėjo būti paklusnūs klientai. Tačiau XIX a. įsibėgėjant, viskas keitėsi, tai permainų laikas. “J. Zenkevičiaus ar T. Goreckio asmenyje mes kaip tik ir atrastume tuos naujo kultūros veikėjo – dailininko – požymius: siekimą išvengti senoviško klientiško nuolankumo ir pačiam dalyvauti “užsakant” kultūrą, kitaip tariant, sąmoningai dalyvauti kuriant nacionalinę kultūrą” (p. 88). Apie sena santykį su nauja Aleksandravičius rašo ir taip: “Grafui jo “grafiškumas” yra bet kuriuo atveju svarbesnis už pomėgius, kilmė yra kai kas daugiau už profesiją. Tai tipiška bajoriškosios egzistencijos nuostata. Kuomet žmogus ima klausti savęs, kuo jis nori (ir kuo jis gali) tapti, vadinasi, jo kilmės vertė devaluojasi, ir pats klausimo atsiradimas žymi luominės savimonės irimo pradžią: inteligentijos kaip tokios atsiradimo faktą. Kuomet talentas imamas vertinti labiau už kilmingumą, jau galima kalbėti apie feodalinės kultūros krizę” (p. 58). Vadinasi, Aleksandravičius siekia suvokti tą besikeičiančią epochą, kultūros atstovą joje iki pat dugno. Tai metas, kai “dailė virsta menu, t. y. nustoja būti tik amatu” (p. 64). O kokios įspūdingos ir epochiškos tokios eilutės: “Tik tenai, gūdžioje praeity, tik Augusto III laikais Vilniaus vaivados kunigaikščio Karolio Radvilos (Panie Kochanku) baliuje galima buvo šaudyti pistoletu prie stalo ar vaikytis rūmų kieme tarnaites. Bet garlaivių, pasirodžiusių Nemune ir Neryje, eroje tokie dalykai su triukšmu buvo nuversti nuo vertybių hierarchijos viršaus” (p. 99). Vien 98 ir 99 puslapius galima pavadinti įtaigiais ir taikliai XIX a. kultūros sampratos pokyčių studija.

Nors specialaus dėmesio materialinei kultūrai neskiriama, tačiau iš taiklių smulkmenų galima prisitraukti vaizdą arčiau, epocha darosi vizualesnė – tai laikas, kai vieno mūsų kultūros veikėjo teišlieka vienas tapytas portretas (S. Daukantas), o to portreto autorius – “vienintelė dabar žinoma [...] nuotrauka” (p. 64). Tai laikas, kai pasirodo garlaiviai. Vis dėlto tai laikas, kai žmonės labiau pripratę prie balno negu prie garlaivio.

Isakijaus soboro statybos vaizdas – tai prasmingas viešpatavusio carizmo simbolis. Kitas vaizdingas ir įtaigus besibaigiančios epochos simbolis – griūvantys buvusios jėzuitų kolegijos pastatai.

Viena iš priežasčių, nukėlusių Aleksandravičiaus knygą į beletristikos lentyną, be pavadinimo ir viršelyje pavaizduoto veidrodžio su degančių

žvakelių atspindžiu, matyt, buvo ypatingas „Prieš aušrą“ stilius. Skaitome kad ir tokias eilutes: „Turgaus ir arklių mugės dieną paaugusius bajoraičius viliodavo ne tik kromeliuose kvepiantys gardėsiai. Jų akį traukė ir Kražių „aristokratija“, grupelėmis besibūriuojanti atokiau nuo minios, tačiau pakankamai arti, kad būtų pastebima ori laikysena, mokykloje muštruojamos manieros. Ir visos tos tylios paslaptys, kurios prasideda santūriu susižvalgymu su praeinančia miestelėno dukra ar paslėptu nepasitenkinimu neteisybe bei skriaudomis ir pasibaigia aistringomis sąmokslininkų kalbomis...“ (p. 26). Arba: „Romoje pilna visokio plauko smalsuolių, kuriems svarbiau už viską pamatyti garsųjį Romos karnavalą. Pasiruošimo šurmulyš jau prasidėjęs, todėl ne vienam dailininkui kyla noras mesti teptukus ir eiti gatvėn. Draugai kol kas vaikščioja po įvairias studijas, plečia pažintis, o piniginė plonėja“ (p. 130). Ir dar: „...A. Remeriui buvo sunkiau kiek ilgesnį laiką stovėti su palete rankoje, kada už lango tviska liepos saulės nušviestos kariatės, kavinių reklamos, gėlės, fontanai, skrybėlaitės, kaspiniai, šilkas, ir auksas, o juokas ir susižavėjimo šūksniai sumišę i vientisą didmiesčio [Paryžiaus], pretenduojančio būti „pasaulio bamba“, šurmulį“ (p. 122).

Tokios, nors tendencingai parinktos, romaną ar apysaką primenančios „Prieš aušrą“ citatos visai motyvuotai gali kelti klausimą, koks jų santykis su istorine medžiaga, t. y., kokia vieta knygoje skiriama išmonei.

Greta faktų kalbos beletristinis stilius vartojamas saikingai – turiu galvoje ne kiekį, o laisvumą. Pats Aleksandravičius jaučia ribas, kurių nereikia peržengti, kad nesukeltų nepasitikėjimo rimtiems istorikams. Kai kur autorius, supratęs, kad jo vaizduotė priartėjo prie tų ribų, tarsi stabteli ir prabyla istoriko balsu: „... griūvančioje bibliotekos menėje, kur pro plyšius storoje plytų sienoje pūtė drėgnas vėjas (taip ir aprašoma amžininkų), nešdamas vidun pelkėtų apylinkių kvapą, o pro suskilinėjusių langų stiklus buvo matyti čia pat, apačioje, po kojų srovenanti Kražantė (mat biblioteka ilgą laiką buvo įsikūrusi pirmajame gimnazijos fligelio aukšte)...“ (p. 57) arba: „...minėto jaunuolio [J. Zenkevičiaus] paso duomenimis, jis buvo žemo ūgio, šviesūs plaukai ir antakiai turėjo truputį rusvą atspalvį, o mėlynos (pagal pasą) akys, kaip vėliau užfiksuos vienintelė dabar žinoma dailininko nuotrauka, žvelgė rimtai ir kėlė pasitikėjimą tuo, ką galėjo ištarti tokio žmogaus lūpos“ (p. 64). Taigi ten, kur nėra savaimė aišku, kad beletrizuotas tik stilius, o ne prikūrta, kad ir tikėtinų, bet nepatikrintų ir dėl to abejotinų faktų, autorius paaiškina. Taigi nors už realybės ribos esanti išmonė dažnai

būna jau čia pat, Aleksandravičius visada stengiasi išlikti šiapus, neįmerkti kojų į Rubikoną. Todėl įvairių stilių elementai telpa į istorijos veikalo rėmus.

Lotynų Amerikos literatūros operuoja tokia sąvoka, kaip „magiškas realizmas“. Štai vienas G. Márquezo herojus visada vaikšto lydimas geltonų drugelių. Tai realizmas, nes kodėl gi drugeliai negalėtų skraidyti virš galvos, bet kartu ir magiškas, nes turbūt nedažnas iš mūsų gali prisiminti matęs visur peteliškių lydimą žmogų... Panašiai „Prieš aušrą“ galima pavadinti „magiškuoju istorizmu“, magiškumo skirtumas būtų tik tas, kad Aleksandravičius vos prisiliečia prie realybės krašto, bet neužlipa, kaip kad G. Márquezas, ant jo.

Tokį knygos stilių turbūt lėmė ne tiek tai, jog „autorius vylėsi, kad [...] eilinis skaitytojas galės priimti šią knygą kaip laisvalaikio praleidimo priemonę“ (p. 4–5), kiek tai, jog autorius labai norėjo bandyti „atskleisti [...] visas skulptūros puses viename piešinyje“ (p. 8).

Mėginu suvokti „Prieš aušrą“ intenciją ir pristatyti knygą skaitytojui. Sakyčiau, Aleksandravičius yra iš tų, kurie siekia tobulai suvokti, o ne tobulai išreikšti. T. y. ne pedantiškai indukciškai suregistruoti faktus ir nepakelti nuo jų galvos, o atsistoti visu ūgiu ir vos ne iš kiekvieno parinkto fakto daryti apibendrinimą, užpildyti trūkstamų faktų vietas, hipotetinį vaizdą piešti ir ne visada turint tikrų duomenų – taip Aleksandravičius suvokia ir turėtų būti suvokiamas, taip jis eina prie savo „kultūros idėjos“.

„Prieš aušrą“ – labai nuoširdi ir atvira knyga. Toks asmenybinis autoriaus santykis su vaizduojamu metu. Kol kas tokių knygų nedaug turime. Dėl to anksčiau cituotus žodžius „tiesiog nesuprantama“ laikičiau retorine priemone parodyti autoriui ir visiems, kad parašęs jis ne tai, ko kai kurie skaitytojai pageidautų. Aleksandravičius nuoširdžiai paaiškina, kodėl, ką ir kaip rašo. Reikia tik atidaus geranoriško skaitytojo.

Vienas iš hipotetinių Aleksandravičiaus samptotavimų yra apie J. Zenkevičiaus vedybas. R. Janonienė rašo, kad „suradus mielą dukters portretėlį, netenka prasmės ilgi svarstymai apie dailininko vedybas“ (p. 74). Jai svarbu tik – ar vedė, o autoriui – kodėl vedė, jei vedė, kodėl vėlai vedė ir ką tos vedybos galėjo Zenkevičiui ir kitiems reikšti. Kitaip sakant, Aleksandravičius mėgina įrodinėti, kad „dažnas inteligentas likdavo viengungis, nesijausdamas nei nuskriaustas, nei nelaimingas“ (p. 166). Jam „susidaro įspūdis, jog pašaukimas ir inteligentų kūrybinių funkcijų atlikimas neretai versdavo pasirinkti viengungio gyvenimą“ (p. 166). Įdomūs tokie svarstymai, ir išvados formuluojamos atsargiai. Tačiau dažnai trūkstant

intymios archyvinės medžiagos, pavyzdžiui, apie tų veikėjų pažiūras į moteris (tokiu trūkumu pasinaudojęs Justinas Marcinkevičius „sukūrė“ moterį Daukantui), išvados neperauga hipotezės statuso. Čia mėginama apibendrinti, tačiau vedybos – labai intymus, ypač individualus dalykas. Apibendrinimai visada rizikuoja viską supaprastinti. Juk neretai nežinome, buvo tas ar kitas veikėjas patrauklus kitos lyties atstovėms, mokėjo su jomis bendrauti ar tai jam nesisekė ir panašiai. O tai, be abejo, formuoja pažiūras ir į vedybas iš pat jaunumės, dar net tada, kai sunku įsivaizduoti dažną būsimą kultūros veikėją, sugebėjusį tvirtai formuluoti savo pašaukimo (tai visai ne tas pats, kas patraukimas) „kultūrinę programą“ ir nustatyti, kokią vietą joje turėtų užimti vedybos. Visai įmanomas ir kitoks priežasties bei rezultato ryšys: dėl to, kad liko nevedę, veikėjai galėjo rimčiau atsidėti kultūros darbui, t. y. pamažu tapti tais veikėjais, ir ta iš dalies priverstinė viengungio padėtis galėjo jiems patiems imti atrodyti kaip sąmoningas, išprotautas veiksmas, leidžiantis jiems ir toliau dirbti savo darbus. Vadinasi, gali būti konkrečių atvejų, kai formuluoti reikėtų atvirkščiai: gyvenimas privertęs pasirinkti viengungių kelią, padėjo paklusti pašaukimui ir atlikti inteligento funkcijas.

Turi Aleksandravičiaus knyga ir trūkumų. Reikia pritarti R. Janonienei, kad menas tai nėra „tik spalvų kontrastai ir mirgėjimas...“ („Prieš aušrą“, p. 69), kad gal be reikalo taip susiaurinta meno funkcija (gal tai būtų amato apibūdinimas, o amato tapimas menu turbūt ne tik žodžio pakeitimas). Taip pat neatleistinos klaidos (jau šiek tiek jų nurodė recenzentė): *ir Paryžiuje yra skurdas* (=skurdo) (p. 121), *besirėdantį* (=besirengiantį, besitaisantį) (p. 59), *sūnūs tapo geresniais arba talentingesniais* (=geresni arba talentingesni) (p. 104), *vis tik* (=vis dėlto) (p. 170) ir kt. Pavadinimą *Svirlaukis* derėtų rašyti su trumpąjai, o ne *Svyrlaukis*, kaip kad yra knygoje. Varšuvos nacionalinės bibliotekos nevertėtų vadinti *Varšuvos tautine biblioteka* (p. 70).

Tokiam mokslo darbui, kad ir taikytam platesniam skaitytojui, labai trūksta pavardžių rodyklės – surinkus tiek naujos medžiagos apie daugybę plačiau ar siauriau žinomų, net nežinomų veikėjų – tokia rodyklė yra būtina. Knyga išleista labai kukliai, o jai taip tiktų nors viena, nors kelios iliustracijos, reprodukcijos...

Tad ar pateisino skaitytojų lūkesčius koduotas knygos pavadinimas? Epoque, rūpinti Aleksandravičiui, ir yra prieš aušrą. Tai metas, kai dar tamsu, bet jau jauste jaučiama ir laukiama šviesos. „Kražiuose kažkas

nepaliamajam slinko myriop, o kažkas kilo lyg aušra: tarp griuvenų, praeities šešėlių dygo optimistiški planai, sklido juokas ir gyvenimo rytojus neatrodė toks beviltiškai juodas, kaip galima pagalvoti stebint praeities paminklų irimą” (p. 44). Prieš aušrą – tai ir „laikmetis prieš pat baudžiamos panaikinimą” (p. 99), tai ir „senųjų egzistencijos formų griūtis laikas” (p. 135), tai ir beatsirandantis naujo tipo kultūros veikėjas, inteligentas „kaip toks”, tai ir meno atsiradimas iš amato, tai galų gale ir laikas prieš „Aušrą”. „Aušrą”, kurios nesulaukė Daukantas, bet sulaukė jaunieji jo bičiuliai – J. Zenkevičius ir M. Akelaitis.

R. Janonienė mano, kad „atidžiau pažvelgus į Zenkevičiaus kūrybą [...] knygos pavadinimą tektų pakeisti ne tokiu poetišku, tačiau tikslesniu. Tiesiog – „Prieš „Aušrą”” (recenzija, p. 75). Kažkada Panevėžio Senvagėje pastačius originalią A. Smilingio skulptūrą „Torsas”, garsus ir storas Maskvos literatūrinis laikraštis, paskutiniame puslapyje parašęs, kad kūriny toks ir kitoks, paklausė: „Prastitie, no gdie u dievuški galava?” Aleksandravičiaus noras pažvelgti į epochą kaip į skulptūrą – iš visų pusių – visai nereiškia, kad turi būti sudėtos visos kūno dalys. Gal torsas yra torsas ir be galvos?

III. PUBLIKACIJOS

SIMONO DAUKANTO RAŠYTI PRAŠYMAI

Parengė Vytautas Merkys

Simono Daukanto studijos Vilniaus universitete, tarnyba Senate ir bajoriškos kilmės įrodinėjimai yra bene spalvingiausi jo biografijos faktai, daugiau ar mažiau determinavę pačias kūrybines galias bei jų raiškos galimybes. Dar 1972 metais, rašydamas knygelę apie Daukantą (antras jos leidimas išėjo 1991 m.), archyvuose radau daug tam tinkamos medžiagos, kuri, deja, vėliau nesusilaukė kitų tyrinėtojų dėmesio. Dabar, suprasdamas, kaip kartais nelengva pasiekti archyvus, ypač esančius už Lietuvos ribų, ryžausi paruošti publikaciją, kurios pagrindą sudaro autentiški Daukanto prašymai, rodantys jo studijas universiteto literatūros ir laisvųjų menų fakultete, rūpesčius dėl bajorystės dokumentų gavimo, tarnybą Senate, paskutiniąsias atostogas, ligas, atsistatydinimą iš tarnybos ir pensijos išsirūpinimą. Greta taip pat skelbiami svarbiausi raštai, susidarę valdžios įstaigose dėl šių Daukanto prašymų. Reikliausiems tyrinėtojams dar pateikiami šioje susirašinėjimo grandinėje funkcionavusių antraeilių raštų sąrašai.

Datos paliktos senuoju kalendoriumi.

PUBLIKACIJA

1. 1825 m. balandžio 12 d. Prašymas Vilniaus universitetui, kad būtų išduotas pažymėjimas apie lotynų, rusų ir lenkų literatūros egzaminų išlaikymą

Rządu Imperatorskiego Wileńskiego Uniwersytetu
Od niżej podpisanego najpokorniejsza

Prośba

W roku 1816 byłem w liczbie uczniów Cesarskiego Wileńskiego Uniwersytetu oddziału literatury i sztuki pięknych, służyłem przez dwa lata kursów literatury łacińskiej, rosyjskiej i polskiej i examina półroczne w tych przedmiotach zdawałem. Najpokorniej przeto upraszam Rządu Uniwersytetu, aby raczył wydać mi świadectwo o słuchaniu przezemnie wyżej wspomnianych przedmiotów.

Roku 1825 m—ca aprila 12 dnia
Szymon Dowkont, M. O. P.

Kanceliarijos pastaba: Nr. 1054. 1825 (r.). Otrzymano 14 kwietnia 1825.
Originalas: Lietuvos valstybinis istorijos archyvas. F. 521. Ap. 1. B. 777. L. 18.

VERTIMAS

Vilniaus Imperatoriškojo Universiteto Vadovybei
Žemiau pasirašiusiojo nuolankiausiai

Prašymas

1816 metais buvau Vilniaus imperatoriškojo universiteto literatūros ir laisvųjų menų fakulteto mokinys, dvejis metus klausiau lotynų, rusų bei lenkų literatūros kursų ir laikiau šių disciplinų pusmetinius egzaminus. Dėl to nuolankiausiai Universiteto vadovybę prašau malonėti man išduoti pažymėjimą, kad šiuos dalykus esu išklauses.

Simonas Daukantas, a(bieju)
t(eisiu) m(agistras)

1825 m. balandžio 12 d.

Kanceliarijos pastaba: Nr. 1054. 1825 (m). Gauta 1825 m. balandžio 14 d.

2–6. *Prašymai ir kiti raštai dėl Daukantų giminės bajoriškos kilmės pripažinimo¹*

2. 1837 m. vasario mėn. S. Daukanto prašymas carui, kad Heroldija grąžintų dokumentų bajorystei įrodyti originalus.

- ¹ Apie S. Daukanto bajorystę šalia čia publikuojamų 2–6 dok. toje pačioje byloje – RVIA. F. 1343. AP. 20. B. 2485, kuri pavadinta “Valdančiojo senato Heroldijos byla apie Daukantų giminės bajorišką kilmę. Gauta 1832 m. sausio 9 d., išspręsta 1833 m. gegužės 15 d., (baigta) 1845 m. gegužės 15 d.” (45 lapai) – dar yra šie raštai:
 1. 1832 m. spalio 29 d. Nr. 988. Vilniaus bajorų deputatų susirinkimo raportas Heroldijai. S. Daukanto prašymu siunčia Daukantų bajorystę įrodančius dokumentus ir susirinkimo priimtąjį kilmės nustatymą (Tėn pat. L. 1. Originalas).
 2. 1832 m. sausio 13 d. Su raštu Nr. 988 atsiųstas Vilniaus bajorų deputatų susirinkimo priimta Daukantų giminės (Olivos herbo) bajoriškos kilmės nustatymas (Tėn pat. L. 2–3, 36–37. Patvirtintas vertimas iš lenkų į rusų k.).
 3. 1832 m. Bajorų Daukantų (Olivos herbo) genealoginė linija (Tėn pat. L. 6–7. Patvirtintas vertimas iš lenkų į rusų k.).
 4. 1832 m. Daukantų giminės bajoriškos kilmės dokumentų sąrašas (Tėn pat. L. 24. Originalas).
 5. 1644–1829 m. Daukantų giminės bajorišką kilmę įrodantys dokumentai (Tėn pat. L. 8–23. Patvirtinti dokumentų vertimai į rusų k.).
 6. 1841 m. rugpjūčio 22 d. Jakutijos pėstininkų pulko bataliono gydytojo Aleksandro Daukanto prašymas carui. Prašytojo adresas: “gyvenu Chersono karo ligoninėje”. Prašo Heroldijos pažymėjimo apie savo bajorišką kilmę, nes 1833 m. gegužės 15 d. Heroldija patvirtinusi jo ir kitų giminaičių bajorystę. Pažymėjimą prašo įteikti broliui S. Daukantui (Tėn pat. L. 38. Originalas).
 7. 1841 m. rugsėjo 3 d. Išrašas iš Heroldijos žurnalo. Patvirtinta, kad 1833 m. gegužės 15 d. buvo pripažinta tik vieno S. Daukanto bajoriška kilmė, o visos Daukantų giminės bajorystės Heroldija nesvarstė (Tėn pat. L. 38 atv. Patvirtintas išrašas).
 8. 1842 m. gegužės 30 d. Heroldijos sekretoriaus pažyma, kad tos dienos Heroldijos sprendimu tą pačią dieną Kontautui (!) išduotas bajorystės liudijimas (Tėn pat. L. 39 atv. Patvirtintas raštelis).
 9. 1845 m. gegužės 15 d. Heroldijos sekretoriaus pažyma, kad gautas S. Daukanto prašymas (žr. 5 dok.) ir kad paties S. Daukanto bajorystė patvirtinta. S. Daukanto prašymą patenkinti, paruošti patvirtinimo sprendimo nuorašą, per policiją išsiųsti prašytojui ir išreikalauti mokesį už herbinį popierių. Priešas: įvykdyta 1845 m. birželio 27 d. (Tėn pat. L. 41–42. Originalas).
 10. 1845 m. rugpjūčio 10 d. Nr. 26951. Peterburgo policijos valdybos I departamento pirmininko raštas Heroldijai. Heroldijos 1845 m. birželio 28 d. raštu Nr. 10812 atsiųstas Heroldijos sprendimo nuorašas S. Daukantui įteiktas ir herbino popieriaus mokeskis išieškotas bei apskrities izdinei išsiųstas (žr. 6 dok.) (Tėn pat. L. 43. Originalas).

Всепокорнейший, Державнейший, Великий Государь
Император Николай Павлович, Самодержец Всероссийский,
Государь Всемиловитивейший!

Просит служащий Правительствующего сената в I-м департаменте, из дворян, коллежский ассессор Семен Георгиев сын Довконт о нижеследующем.

Правительствующего сената Герольдия по рассмотрении представленных из Виленского депутатского собрания документов о дворянском происхождении рода моего, состоявшегося в ней **15-го мая 1833 года** резолюцией, утвердила меня и род мой в сем достоинстве, о чем и Дворянскому собранию дано знать указом. А ныне я имею необходимую надобность в подлинных документах о дворянстве рода моего, то всеподданейше прошу:

Дабы высочайшим Вашего Императорского Величества указом повелено было, сие прошение приняв, записать о возвращении под росписку мою подлинных документов, за оставлением при деле переводов, учинить законное постановление.

Всемиловитивейший Государь! Прошу Вашего Императорского Величества о сем моем прошении решение учинить.

Февраля дня* 1837 года.

К поданию надлежит Правительствующего сената в Геральдию. Прошение сие сочинял, набело переписал и к оному руку приложил служащий Правительствующего сената в I-м департаменте коллежский ассессор Семен Георгиев сын Довконт.

Kanceliarijos pastabos: 1. (Получено) 8 февраля 1837 года. 2. (Документы возвращены) 11 марта 1837.

Originalas: Rusijos valstybinis istorijos archyvas Peterburge, toliau — RVIA. F. 1343. Ap. 20. B. 2485. L. 35.

VERTIMAS

Uoliausiasis, Galingiausiasis, Didysis Valdove Imperatoriau Nikolajau
Pavlovičiau, Visos Rusijos Monarche,
Maloningiausias Viešpatie!

Prašo Valdančiojo senato 1-ojo departamento tarnautojas, iš bajorų,

kolegijos asesorius Simonas, Jurgio s., Daukantas dėl sekančio dalyko.

Valdančiojo senato Heroldija išnagrinėjo Vilniaus bajorų deputatų susirinkimo pateiktus dokumentus apie mano giminės bajorišką kilmę ir **1833 m. gegužės 15 d.** priimta rezoliucija patvirtino šį mano ir mano giminės titulą, tai savo įsaku pranešama ir Bajorų susirinkimui. Dabar man būtinai prisireikus mano giminės bajorystę patvirtinančių dokumentų, nuolankiausiai prašau, kad aukščiausiuoju Jūsų imperatoriškosios didenybės įsaku būtų liepta, priėmus šį mano prašymą, padaryti šį patvarkymą dėl (atitinkamo) įrašo ir kad man būtų pagal parašą gražinti dokumentų originalai, byloje palikus jų vertimus.

Maloningiausias Valdove! Prašom Jūsų Imperatoriškosios didenybės priimti sprendimą dėl šio mano prašymo.

1837 m. vasario mėn.*

Skirta įteikti Valdančiojo senato Heroldijai.

Šį prašymą kūrė, švariai perrašė ir savo ranka pasirašė Valdančiojo senato 1-ojo departamento tarnautojas kolegijos asesorius Simonas, Jurgio s. Daukantas.

Kanceliarijos pastabos: 1. (Gauta) 1837 m. vasario 8 d. 2. (Dokumentai gražinti) 1837 m. kovo 11d.

3. 1833 m. gegužės 15 d., išrašas padarytas po 1837 m. vasario mėn. Heroldijos sprendimas pripažinti S. Daukanto bajorišką kilmę

1833 года мая 15 дня в журнале Герольдии под № 9 записано:

Герольдия по рассмотрении документов, представленных Виленским д(ворянским) д(епутатским) собранием при рапорте от 29 октября 1832 года за № 988 о дворянском происхождении рода **ДОВКОНТОВ**, определила: поелику из документов о дворянском происхождении Семена Егорова сына Довконта обнаруживается, что предки его владели недвижимост(ям)и дворянскими, с крестьянскими имениями, дед его Яков Довконт по привилегии короля польского Станислава Августа 1766 года пожалован возным самогитского княжества, а происхождение же нынешнего просителя от отца Георгия Яковлевича Довконта утверждается

*Diena nepažymėta.

метрикою о крещении, заверенною духовною консисториею и ревизскими сказками, а потому уведомить экспедицию о производстве в чин, что 9 класса Симона* Егорова сына Довконта из дворян считать следует, возвратив и препровожденные из оной о дворянстве его бумаги.

Протоколист Сергей
(*pavardė neįskaitoma*)

Patvirtintas išrašas: RVIA. F. 1343. Ap. 20. B. 2485. L. 34.

VERTIMAS

1833 m. gegužės 15 d. Heroldijos žurnale 9–tu numeriu įrašyta: Heroldija, išnagrinėjusi Vilniaus bajorų deputatų susirinkimo 1832 m. spalio 29 d. raportu Nr. 988 pristatytus dokumentus apie **Daukantų** giminės bajorišką kilmę, nusprendė: kadangi iš dokumentų apie Simono, Jurgio s., Daukanto bajorišką kilmę matyti, jog jo protėviai valdė bajorišką nekilnojamąjį turtą – dvarus su valstiečiais, jo senelis Jokūbas Daukantas lenkų karaliaus Stanislovo Augusto 1766 metų privilegija buvo paskirtas Žemaičių kunigaikštystės vazniu, o dabartinio prašytojo kilmė per tėvą Jurgį, Jokūbo s., Daukantą nustatoma krikšto metrikais, patvirtintais dvasinės konsistorijos ir reviziniais surašymais, todėl pranešame titulų teikimo ekspedicijai, kad IX klasės (tarnautoją) Simoną, Jurgio s., Daukantą reikia laikyti kilusiu iš bajorų, grąžinant ir gautuosius iš jos popierius apie S. Daukanto bajorystę.

Protokoluotojas Sergejus
(*pavardė neįskaitoma*)

4. 1842 m. gegužės 11 d. Prašymas carui, kad Heroldija išduotų liudijimą apie Daukantų šeimos bajorystės patvirtinimą

Всепресветлейший, Державнейший, Великий Государь
Император Николай Павлович, Самодержец Всероссийский,
Государь Всемилостивейший**

Просит служащий в 1-ом отделении 3-го департамента
Правительствующего сената коллежский асессор Семен Егоров
сын Довконт о нижеследующем.

По представлению *** из Виленского дворянского собрания документам род мой определен Герольдии 23 мая 1831 года утвержден дворянским, ныне желая иметь в том свидетельство Правительствующего сената Герольдии и прилагая при сем один лист гербовой бумаги 90 коп. серебром достоинства всеподданейше прошу,

Дабы повелено было сие мое прошение принять и просимое свидетельство об утверждении рода моего в дворянстве выдать под мою расписку.

К подаению следует в Герольдию Правительствующего сената.
Мая 11 дня 1842 года.

Прошение сие сочинял и писал сам проситель
Коллежский асессор Семен Егоров сын Довконт
Жительство имею 4-й части 2-го квартала в доме
Горышнева, № 9.

Kanceliarijos pastabos: 1. Подано 11 мая 1842. 2. По зак(лючению) Герольдии 30 мая 1842 года выдано Контовту**** свидетельство о дворянстве того числа. За помощ(ника) секр(етаря) (*parašas neįskaitomas*).

Originalas: RVIA. F. 1443. Ap. 20. B. 2485. L. 39.

VERTIMAS

Šviesiausiasis, Galingiausiasis, Didysis Valdove Imperatoriau
Nikolajau Pavlovičiau, Visos Rusijos Monarche, Maloningiausiasis
Viešpatie,

Prašo Valdančiojo senato 3–ojo departamento 1–ojo skyriaus
tarnautojas kolegijos asesorius Simonas, Jurgio s., Daukantas dėl tokio
dalyko.

Vilniaus bajorų susirinkimo pateiktais dokumentais Heroldijos 1831 m.

*Taip tekste

**Iki čia tekstas spausdintas.

***Taip originale.

****Taip originale.

gegužės 23 d. nutarimu mano giminei buvo patvirtinta bajorystė, dabar norėdamas turėti Valdančiojo senato Heroldijos liudijimą, pridėjęs 90 sidabro kp. vertės herbinių popieriaus lapą, nuolankiausiai prašau, kad būtų liepta ši mano prašymą priimti ir prašomąjį liudijimą dėl mano giminės bajorystės patvirtinimo išduoti, paėmus mano parašą.

Skirta paduoti Valdančiojo senato Heroldijai.

1842 m. gegužės 11 d.

Šį prašymą kūrė ir rašė pats prašytojas
Kolegijos asesorius Simonas, Jurgio s., Daukantas
Gyvenu 4-tosios dalies 2-ojo kvartalo Goryševo name Nr. 9.

Kanceliarijos pastabos: 1. Paduota 1842 m. gegužės 11 d. 2. Heroldijos 1842 m. nutarimu tą pačią dieną Kontautui išduotas bajorystės liudijimas. Už sekr(etoriaus) pad(ėjęją) (*parašas neįskaitomas*).

5. 1845 m. kovo mėn. *Prašymas carui, kad Heroldija išduotų liudijimą apie Daukantų, Simono ir Aleksandro, bajorišką kilmę*

Всепресветлейший, Державнейший, Великий Государь
Император Николай Павлович, Самодержец Всероссийский,
Государь Всемиловитвейший!

Просит Правительствующего сената 3-го департамента 1-го отделения помощник метриканта коллежский асессор Семен Егоров сын Довконт о нижеследующем.

При рапорте Виленского дворянского собрания от 13 генваря 1832 года представлены были в Герольдию доказательства о дворянстве рода моего, которые Герольдию 15-го мая 1833-го года рассмотрены и я с братом моим Александром в дворянском достоинстве утверждены. Ныне же имея надобность в копии с означенного определения Герольдии, почему, прилагая при сем лист гербовой бумаги в 60 коп. серебром, всеподданейше прошу дабы повелено было просителю копию с определения об утверждении рода нашего в дворянстве выдать мне.

Марта дня* 1845-го года.

Прошение сие к подаче надлежит в Герольдию Правительствующего сената.

Прошение писал я сам, проситель,
Помощник метриканта коллежский асессор
Семен Егоров сын Довконт руку приложил
Жительство просителя 4-й Адм(иралитетской) части 2
квартала в доме церкви св. Станислава № 10.

Originalas: RVIA. F. 1343. Ap. 20. B. 2485. L. 40.

VERTIMAS

Šviesiausiasis, Galingiausiasis, Didysis Valdove Imperatoriau Nikolajau Pavlovičiau, Visos Rusijos Monarche, Maloningiausiasis Viešpatie!

Prašo Valdančiojo senato 3-ojo departamento 1-ojo skyriaus metrikanto padėjėjas kolegijos asesorius Simonas, Jurgio s., Daukantas dėl sekančio dalyko.

Vilniaus bajorų (deputatų) susirinkimo 1832 m. sausio 13 d. raportu buvo Heroldijai pateikti įrodymai dėl mano giminės bajorystės, kurios 1833 m. gegužės 15 d. išnagrinėjo ir mane su mano broliu Aleksandru bajorais patvirtino. Dabar man prireikus šio Heroldijos patvirtinimo nuorašo, pridėjęs 60 sidabro kp. vertės herbinių popieriaus lapą, nuolankiausiai prašau, kad būtų liepta išduoti man mūsų giminės bajorystės patvirtinimo nuorašą.

1845 m. kovo mėn.*

Šis prašymas skirtas paduoti Valdančiojo senato Heroldijai.

Prašymą rašiau aš pats, prašytojas,
Metrikanto padėjėjas kolegijos asesorius Simonas, Jurgio s.,
Daukantas parašą padėjo

Prašytojas gyvena 4-osios Admiraliteto dalies 2 kvartalo šv. Stanislovo
bažnyčios name Nr.10.

6. 1845 m. liepos 9 d. *S. Daukanto raštiškas patvirtinimas, kad gavo Heroldijos nutarimo dėl savo bajorišką kilmės nuorašą*

1845 года июля 9 дня 4 части съезжему коллежский асессор Семен Егоров Довконт дал подписку в том, что приложенную

*Diena nepažymėta.

при отношении Герольдии № 10812 копию с определения о дворянстве я получил и подлежащие за негербовую бумагу деньги у сего представляю.

*Выпись означенную получил и пошлины за лист гербовой бумаги 120 коп. достоинства уплатил.

Коллежский ассессор Семен Довконт
Отдавал надзиратель (*parašas neįskaitomas*)

Originalas: RVIA. F. 1343. Ap. 20. B. 2485. L. 44.

VERTIMAS

1845 m. liepos 9 d. 4 dalies areštinės prižiūrėtoji kolegijos asesorius Simonas, Jurgio s., Daukantas patvirtina parašu, kad prie Heroldijos rašto Nr. 10812 pridėta nutarimo dėl bajorystės nuorašą gavau ir drauge priklausančius už neherbinį popierių pinigų pristatau.

Minėtąjį išrašą gavau ir mokėstį už neherbinio popieriaus lapą 120 kp. sumokėjau.

Kolegijos asesorius Simonas Daukantas
Įteikė prižiūrėtojas (*parašas neįskaitomas*).

7–15. S. Daukanto prašymai ir kiti raštai dėl atostogų, atleidimo iš tarnybos ir pensijos paskyrimo²

* Toliau rašyta Daukanto ranka.

² Apie S. Daukanto tarnybos Senate pabaigą yra ši atskira byla: RVIA. F. 1347. Ap. 94. B. 237. – “1850 m. birželio 13 d. Valdančiojo senato 3-jo departamento 1-ojo skyriaus oberprokuroro ekspedicijos byla dėl metrikanto padėjėjo Daukanto leidimo atostogų, čia pat ir apie jo atleidimą iš tarnybos”, 37 lapai. Visi 7–15 dokumentai publikuojami iš šios bylos, be to, lieka nepaskelbti šie raštai:

- 1850 m. birželio 15 d. Nr. 665. Valdančiojo senato 3 departamento 1 skyriaus oberprokuroro raštas teisingumo ministrui. Praneša apie S. Daukanto prašymą dėl atostogų, kurioms kliūčių neturi (Tėn pat. L. 1 atv. Siunčiamojo rašto nuorašas).
- 1850 m. birželio 21 d. Nr. 3388. Teisingumo ministro atsakymas į minėtojo oberprokuroro raštą Nr. 665. S. Daukantui atstogą leidžia. Raštas gautas 1850 m. birželio 24 d. (Tėn pat. L. 2. Originalas).
- 1850 m. rugsėjo 9 d. Nr. 15959. Kauno gubernijos valdybos raštas, pasirašytas už gubernatorių /Iždo?/ rūmų valdytojo, Valdančiojo senato 3 departamento 1 skyriui. Siunčia medicinos pažymėjimą (žr. 10 dok.) apie S. Daukanto susirgimą. Adresato rezoliucija: pristatyti finansų ministrui (Tėn pat. L. 4. Originalas).

- 1850 m. rugsėjo 20 d. Nr. 982. Valdančiojo senato 3 departamento 1 skyriaus oberprokuroro raštas teisingumo ministrui. Persiunčia medicinos pažymėjimą apie S. Daukanto susirgimą (Tėn pat. L. 5. Siunčiamojo rašto nuorašas).
- 1850 m. gruodžio 30 d. Nr. 1339. Valdančiojo senato 3 departamento 1 skyriaus oberprokuroro raštas teisingumo ministrui. Persiunčia S. Daukanto prašymą (žr. 9 dok.) (Tėn pat. L. 8. Siunčiamojo rašto nuorašas).
- 1849 m. S. Daukanto tarnybos formuliarinis sąrašas, pasirašytas Valdančiojo senato 3 departamento 1 skyriaus oberprokuroro. Visi duomenys pakartoti 1851 m. atestate (žr. 11 dok.) (Tėn pat. L. 9–13. Originalas).
- 1851 m. vasario 26 d. Nr. 145. Valdančiojo senato 3 departamento 1 skyriaus oberprokuroro raštas šio skyriaus (?) egzekutoriui Ščurevui. Praneša, kad nuo 1851 m. vasario 4 d. S. Daukantas atleistas iš tarnybos (Tėn pat. L. 16. Siunčiamojo rašto nuorašas).
- 1851 m. vasario 26 d. Nr. 3780. Finansų ministerijos departamento vicedirektoriaus (pasirašyta už jį) raštas Valdančiojo senato 3 departamento 1 skyriaus e. oberprokuroro p. Prašo S. Daukanto pensijos nustatymo reikalui atsiųsti tarnybinį formuliarą su duomenimis iki pat atleidimo iš tarnybos (Tėn pat. L. 17. Originalas).
- 1851 m. kovo 13 d. Nr. 252. Valdančiojo senato 3 departamento 1 skyriaus oberprokuroro raštas Teisingumo ministerijos departamentui. Atsako į raštą Nr. 3780 ir siunčia S. Daukanto tarnybos formuliarinį sąrašą bei reikalingų žinių sąrašą (Tėn pat. L. 18. Siunčiamojo rašto nuorašas).
- 1851 m. kovo 10 d. S. Daukanto tarnybos formuliarinis sąrašas, minimas oberprokuroro rašte Nr. 3780. Sąrašo duomenys pakartoti S. Daukanto atestate (žr. 11 dok.) (Tėn pat. L. 19–20. Nuorašas be parašu). Formuliarinis sąrašas, praleidus jo antraštę ir datą, skelbtas (drauge su vertimu į lietuvių k.): Janulaitis A. Daukanto laišakai // Mūsų senovė. – 1922. – T. I. – Nr. 4/5. – P. 793–795).
- 1851 m. pradžia. Žinių, reikalingų S. Daukanto pensijai išrūpinti, sąrašas. Yra šie duomenys: paskutinėje tarnyboje S. Daukantas iš uždarų gavo per metus algos 285 sidabro rb. 29 kp. ir maistpinigių 57 sidabro rb. 18 kp.; jokios kitos pensijos ir specialaus apdovanojimo laipsniu (činom) neturi; pensijos pats paprašė; nebuvo nei teistas, nei tardytas; pensiją nori gauti iš Telšių apskrities išdinės (Tėn pat. L. 23. Siunčiamojo rašto nuorašas).
- 1851 m. kovo 13 d. Nr. 254. Valdančiojo senato 3 departamento 1 skyriaus oberprokuroro raštas Kauno gubernijos prokurorui. Siunčia S. Daukanto atestatą (žr. 11 dok.) ir prašo jį įteikti S. Daukantui Varniuose, paimant jo parašą (Tėn pat. L. 18 atv. Siunčiamojo rašto nuorašas).
- 1851 m. kovo 17 d. Nr. 5185. Teisingumo ministerijos departamento vicedirektoriaus (pasirašė už jį) raštas Valdančiojo senato 3 departamento 1 skyriaus oberprokurorui. Klausia, ar neprieštarauja, kad S. Daukantui būtų duota teisė nešioti paskutiniosios tarnybos mundurą (Tėn pat. L. 24. Originalas).
- 1851 m. balandžio 16 d. Nr. 346. Valdančiojo senato 3 departamento 1 skyriaus oberprokuroro raštas Teisingumo ministerijos departamentui. Atsako į raštą Nr. 5185. Neprieštarauja, kad S. Daukantui būtų leista nešioti mundurą (Tėn pat. L. 25. Siunčiamojo rašto nuorašas).

7. 1850 m. birželio mėn. S. Daukanto prašymas dėl atostogų

Копия
По титуле

Просит помощник метриканта коллежский ассессор Семен Егоров сын Довконт о нижеследующем.

Для поправления здоровья моего по совету врачей желаю отправиться в Виленскую и Ковенскую губернии на три месяца и потому прилагая при сем 90 коп. дост(оинства) гербовой бумаги всеподданейше прошу,

Дабы повелено было уволить меня на три месяца в вышеозначенные губернии и снабдить для сего надлежащим видом.

Июля дня* 1850 г.

К под(аче) над(лежит) к об(ер)-прок(урорским) дел(ам) 1 отд(еления) 3 д(епартамен)та Пр(авительствующего) сената.

Kanceliarijos pastaba: (Получено) 13 июля

Rezoliucija: Представить г. у(правляющему) М(инистерством) ю(стиции).

Nuorašas: RVIA. F. 1347. Ap. 94. B. 237. L. 1.

VERTIMAS
Nuorašas
Kreipinys

Prašo metrikanto padėjėjas kolegijos asesorius Simonas, Jurgio s.,
Daukantas dėl tokio dalyko:

Sveikatai pataisyti, gydytojų patariamais, turiu išvykti į Vilniaus bei Kauno gubernijas trims mėnesiams ir todėl, pridėjęs 90 kp. vertės herbinį popierių, nuolankiausiai prašau, kad būtų liepta leisti mane trims mėnesiams į minėtąsias gubernijas ir aprūpinti reikiamu pažymėjimu.

1850 m. birželio mėn.

Skirta įteikti Valdančiojo senato 3 departamento 1 skyriaus oberprokuroro žiniai.

Kanceliarijos pastaba: (Gauta) birželio 13 d.

Rezoliucija: Pateikti p. Teisingumo ministerijos valdytojui.

8. 1850 m. birželio 29 d. S. Daukanto atostogų pažymėjimas

№ 703. По указу Его Величества Государя Императора Николая Павловича, Самодержца Всероссийского и прочая, и прочая, и прочая.

Предявитель сего служащий в 1 отд(елении) 3 д(епартамен)та Прав(ительствующего) сената помощником метриканта коллежский ассессор Довконт уволен в отпуск в Виленскую и Ковенскую губернии сроком от помянутого числа на три месяца, почему и благоволено было ему, г. Довконт, как туда, так и обратно чинить свободный пропуск.

Дан в С. Петербурге июня 29 дня 1850 года.

Nuorašas: RVIA. F. 1347. Ap. 94. B. 237. L. 3.

VERTIMAS

Nr. 703. Jo Didenybės Valdovo Imperatoriaus Nikolajaus Pavlovičiaus,
visos Rusijos Monarcho ir t.t. ir t.t., įsaku

Šio pateikėjas kolegijos asesorius Daukantas, tarnaujās Valdančiojo senato 3 departamento 1 skyriuje metrikanto padėjėju, paleidžiamas

* Diena nepažymėta.

15. 1851 m. balandžio 18 d. Nr. 1173. E. Kauno gubernijos prokuroro p. raštas Valdančiojo senato 3 departamento 1 skyriaus oberprokurorui. Atsako į raštą Nr. 254. Siunčia S.

Daukanto raštišką paliudijimą, kad atestatą gavo (žr. 12 dok.) (Tėn pat. L. 26. Originalas).

16. 1851 m. lapkričio 29 d. Nr. 1123. Valdančiojo senato 3 departamento 1 skyriaus oberprokuroro raštas Kauno gubernijos valdybai. Prašo pranešti S. Daukantui Varniuose, kad jam paskirta 42,9 sidabro rb. pensija per metus, kurią reikia atsiimti iš Telšių apskrities išdinės (Tėn pat. L. 34. Siunčiamojo rašto nuorašas).

17. 1851 m. gruodžio 15 d. Nr. 24863. Kauno gubernatoriaus (per Kauno gubernijos valdybą) raštas Peterburgo (!) oberprokurorui. Atsiliepiant į šį raštą Nr. 1123, S. Daukantui apie pensiją pranešti įpareigtas zemskinis teismas (Tėn pat. L. 36. Originalas).

18. 1852 m. sausio 14 d. Nr. 62. Valdančiojo senato 5 departamento 2 skyriaus oberprokuroro raštinės raštas šio senato 3 departamento 1 skyriaus prokurorui. Pasiunčia pagal priklausomybę Kauno gubernatoriaus raštą Nr. 24863 (Tėn pat. L. 35. Originalas).

19. 1852 m. sausio 11 d. Kauno gubernatoriaus (per Kauno gubernijos valdybą) raštas Valdančiojo senato 3 departamento 1 skyriaus e. prokuroro p. Atsako į raštą Nr. 1123 ir papildo savo raštą Nr. 24863. Kaip pranešė Telšių zemskinis teismas, S. Daukantui apie pensijos paskyrimą pranešta (Tėn pat. L. 37. Originalas).

atostogų į Vilniaus ir Kauno gubernijas nuo šios dienos trims mėnesiams, todėl jam, Daukantui, maloningai leista laisvai vykti ten ir atgal.

Duota S. Peterburge 1850 m. birželio 29 d.

9. 1850 m. gruodžio 12 d. Prašymas carui atleisti iš tarnybos, skirti pensiją su teise nešioti turėtają uniformą ir išduoti tarnybos atestatą

Всепокорнейший, Державнейший, Великий Государь
Император Николай Павлович, Самодержец Всероссийский,
Государь Всемиловитвейший,

Просит помощник метриканта коллежский асессор Семен Егорова сын Довконт, а в чем мое прошение, тому следует пункты:

1. О приключившейся мне во время отпуска болезни представляемо было по начальству формальное медицинское свидетельство, выданное на законном основании тельшевским городским врачом 25 прошлого августа за № 196³, при бытности присутствовавшей освидетельствованию моей болезни полиции.

2. Болезнь эта, непозволившая мне явиться к должности после истечения срока отпуску, усиливаясь час от часу более, когда наконец до такой дошла степени, что я не в силах уже продолжать государственную службу, то с представлением одного листа 90 копеечной гербовой бумаги всеpokорнейше прошу:

Дабы повелено было уволить меня вовсе от службы и назначить следуемый мне по закону пожизненный пенсион за двадцатипятилетнее беспорочное служение мое, с производством такового Ковенской губернии из тельшевского уездного казначейства; при том дозволить мне носить мундир того места, в котором я прослужил более 16-ти лет и выдать мне на прилагаемой гербовой бумаге заслуженный аттестат с приложением формулярного моего списка.

12 декабря 1850 года.

К поданию надлежит в первое отделение Правительствующего сената третьего департамента.

Сие прошение писал и сочинял дворянин Алоизии
Дионизиева сын Мацкевич.

Помощник метриканта коллежский асессор
Семен Егоров сын Довконт

Место жительства: Ковенской губернии Тельшевского уезда
в м.Ворнях.

Kanceliarijos pastaba: 1. Получ(ено) 20 декабря 1850 г. 2. С одним листом гербовой бумаги 90 коп. достоинства. Экзекутор Щуров.

Rezoliucija: Представить г. управ(ляющему) Министерством юстиции.

Originalas: RVIA. F. 1347. AP. 94. B. 237. L. 34. Nuorašas: Ten pat. L. 7.

VERTIMAS

Uoliausiasis, Galingiausiasis, Didysis Valdove Imperatoriau Nikolajau Pavlovičiaui, Visos Rusijos Monarcho, Maloningiausiasis Viešpatie,

Prašo metrikanto padėjėjas kolegijos asesorius Simonas, Jurgio s., Daukantas, o ko aš prašau, sako šie punktai:

1. Per atostogas, man susirgus, buvo prisiųstas per vyresnybę formalus medicinos pažymėjimas Nr. 196³, kurį nustatyta tvarka praėjusio, rugpjūčio, mėnesio 25 d. išdavė Telšių miesto gydytojas, per patikrinimą dalyvaujant policijai.

2. Liga, neleidusi man laiku grįžti į tarnybą po atostogų, vis stiprėjo, kol pasiekė tokį laipsnį, kad aš nebeturiu jėgų tęsti valstybinę tarnybą. Dėl to pristatęs vieną 90 sidabro kp. vertės herbiniio popieriaus lapą, nuolankiausiai prašau, kad būtų liepta visiškai atleisti mane iš tarnybos ir paskirti priklausančią man pagal įstatymą pensiją ligi gyvos galvos už sąžiningą dvidešimt penkerių metų tarnybą. Pensiją mokėti iš Telšių apskrities iždinės. Be to, leisti dėvėti mundurą tos įstaigos, kurioje aš ištarnavau daugiau kaip 16 metų ir išduoti mano pridėtame herbiniame popieriuje tarnybos atestatą su formuliariiniu sąrašu.

1850 m. gruodžio 12 d.

Skirtas įteikti Valdančiojo senato 3-ojo departamento pirmajam skyriui.

Šį prašymą rašė ir kūrė bajoras Aloyzas, Dionizo s., Mackevičius.

Metrikanto padėjėjas kolegijos asesorius Simonas, Jurgio s.,
Daukantas

Gyvenu Kauno gubernijos Telšių apskrities Varnių m(iestelyje).

Kanceliarijos pastabos: 1. Gauta 1850 m. gruodžio 20 d. 2. Su vienu 90

sidabro kp. vertės herbino popieriaus lapu. Egzekutorius Ščiurovas.
Rezoliucija: Pateikti p. Teisingumo ministerijos valdytojui.

10. 1850 m. rugpjūčio 25 d. S. Daukanto ligos liudijimas

Копия
Свидетельство

В следствие отношения Тельшевского городнического правления от 25 августа сего 1850 года с № 351-м, я при бытности г-на городничего свидетельствовал болезненное состояние находящегося в отпуску служащего в Правит(ельствующем) сенате, 3-го д(епартамен)та в 1 отдел(ении), помощника метриканта коллежского асессора Семена Довконта, пользующегося у здешних медиков от приключившейся ему*. По осмотре коего оказалось следующее: 1-ое, он, Довконт, страдая от нескольких уже лет сыльными приступами гемороя, произошедшего и усилившегося от сидячей жизни при его письменных занятиях, получил столь сильное расслабление и потемнение зрения, что теперь он не может ни читать, ни даже выходить на малейший ветер без значительного ожесточения болезни его глаз, и во 2-х, по причине сего же гемороя он страдает значительным расслаблением пищеварительных органов и имеет столь сильные приливы крови в голову, что иногда претерпевает головокружение, хотя от столь сильных и почти неизлечимых недугов он придал себя тщательному лечению, однако же в течении его отпуска не предвидится надежда к его выздоровлению.

В подписом моем и приложением казенной печати удостоверяю.

1850 года августа 25 дня. Г. Тельши.

Подписал: тельшевский городской врач коллежский асессор
М. Иозефович.

При освидетельствовании находился тельшевский
городничий армии майор Г. Рудич.

Patvirtintas nuorašas: RVIA. F. 1347. Ap. 94. B. 237. L. 6.

VERTIMAS
Nuorašas
Liudijimas

Remdamasis Telšių gorodničiaus valdybos 1850 m. rugpjūčio 25 d. raštu Nr. 351, aš, dalyvaujant gorodničiui, apžiūrėjau kaip ligonį atostogaujantį Valdančiojo senato 3 departamento 1 skyriaus tarnautoją metrikanto padėjėją kolegijos asesorių Simoną Daukantą, kuris gydosį pas vietos medikus. Jį apžiūrėjęs nustaciau: 1) jis, Daukantas, jau keletą metų kenčia nuo smarkiai pasikartojančio hemorojaus, atsiradusio ir sustiprėjusio nuo rašto darbais užimto sėdimosio gyvenimo, ir taip nusilpo jo sveikata bei prislopo regėjimas, kad dabar negali nė išeiti į vėju dvelkiantį orą, jei nori labai nepakenkti akių ligai, ir 2) dėl šio hemorojaus yra smarkiai pakenkti virškinimo organai ir kartais taip priplūsta kraujo į galvą, kad ji ima svaigti. Nuo šių didelių ir beveik neišgydomų ligų jis atidžiai ėmė gydytis, tačiau nėra vilties, kad per atostogų laiką spės pasveikti.

Liudiju savo parašu ir pridėtu tarnybiniu antspaudu.
1850 m. rugpjūčio 25 d. Telšių miestas.

Pasirašė: Telšių miesto gydytojas kolegijos asesorius M. Jozefovičius.
Apžiūrėjimo metu dalyvavo Telšių gorodničius armijos majoras
G. Rudičius.

11. 1851 m. kovo 13 d. S. Daukanto tarnybos atestatas

Аттестат

По указу Его императорского величества дан сей служившему в 1 отделении 3 д(епартамен)та Прав(ительствующего) сената помощником метриканта коллежскому асессору Симону Егоровичу Довконту в том, что, как из формулярного списка о службе его видно, от роду имеет 58 лет, вероисповедания римско-католического, происходит из дворян, имения никакого не значится. По получении степени магистра прав в Императорском Виленском университете, в службу вступил в канцелярию

* Čia ir toliau netaisyklinga kalba netaisoma.

рижского военного губернатора 1825 года декабря 20-го. Указом Правительствующего сената от 21 июля 1826 г. переименован в 9-ый класс со старшинством с 20 декабря 1825 года. По именному Высочайшему указу, данному Правительствующему сенату в 6 день апреля 1834 г., произведен в коллежские асессора со старшинством 1831 (г.) декабря 31. По прошению его для определения к другим делам уволен 1834 (г.) ноября 26. Определен в канцелярию 1 департамента Правительствующего сената канцелярским чиновником на высший оклад жалованья 1835 (г.) марта 7. В 1836 году из оставшихся от неполного комплекта чиновников и канцелярских служителей (1) департамента Правительствующего сената суммы получил 150 руб. – 1837 (г.) апреля 1. Перемещен по распоряжению начальства в Литовскую метрику, состоящую при 1 отделении 3 департамента Правительствующего сената помощником метриканта, за участие в составлении описи хранящимся в Литовской метрике актам Всемиловейше награжден годовым окладом жалованья – 1839 (г.) июля 16. Получил знак отличия беспорочной службы за XV лет достоинства 1843 (г.) августа 22. По случаю увольнения в отпуск метриканта Малевского исправлял его должность с 23 июля по 1-е декабря 1843 г. По представлению начальства по положению Комитета гг. министров, Высочайше утвержденному в 9-ый день сентября 1844 г., получил в награду 100 руб. серебром 1844 (г.) сентября 9-ого. Получил знак отличия беспорочной службы за XX лет достоинства при грамоте за № 2087-м 1848 (г.) августа 22-го. А Высочайшим приказом по гражданскому ведомству за № 25, согласно прошению, уволен от службы 1851 (г.) февраля 4. В походах, штрафах, под судом, следствием не был. К продолжению службы аттестовался способным и достойным. В отпусках был в 1828 году на 28 дней, 1829 (г.) на 28, 1834 (г.) на 28 дней и на срок являлся, в 1844 (г.) – на 28 дней, но по болезни, засвидетельствованной местным начальством, просрочил один месяц и 3 дня, и в 1850 году – с 29 июня на три месяца, но до истечения срока представил удостоверение врача о болезни, препятствовавшей ему явиться к должности, а 20 декабря прислал просьбу об увольнении его вовсе от службы. В отставке был без награждения чином с 26

ноября 1834 (г.) по 7 марта 1835 года. Холост. Таким же случаем, кои бы лишали его права на перемену знака отличия беспорочной службы, не подвергался. О производстве же чиновнику Довконту следуемой по закону пенсии представлено г. управ(ляюще)му Мин(истром) юстиции.

Во уверение чего и дан сей аттестат г. Довконту за нижеследующим подписанием и приложением печати канцелярии 1 от(деления) 3 д(епартамен)та Прав(ительствующего) сената.

Марта 13 дня 1851 года.

Nuorašas: RVIA. F. 1347. Ap. 94. B. 237. L. 14–15.

VERTIMAS

Atestatas

Jo imperatoriškosios didenybės įsaku šis (atestatas) išduotas Valdančiojo senato 3 departamento 1 skyriaus tarnautojui metrikanto padėjėjui Simonui, Jurgio s., Daukantui. Kaip iš jo tarnybos formuliario sarašo matyti, jis turi 58 metus amžiaus, Romos katalikų tikėjimo, kilęs iš bajorų, jokio turto nenurodyta. Vilniaus imperatoriškajame universitete gavęs teisių magistro laipsnį, 1825 m. gruodžio 20 d. stojo tarnauti į Rygos karinio gubernatoriaus kanceliariją. Valdančiojo senato 1826 m. liepos 21 d. įsaku pakeltas į IX (tarnautojų) klasę, skaičiuojant terminą nuo 1825 m. gruodžio 20 d. Vardiniu Valdovo Įsaku, 1834 m. balandžio 6 d. duotu Valdančiajam senatui, pakeltas kolegijos asesoriumi, skaičiuojant terminą nuo 1831 m. gruodžio 31 d. Jo paties prašymu, norint susirasti kitą užsiėmimą, atleistas 1834 m. lapkričio 26 d. 1835 m. kovo 7 d. priimtas Valdančiojo senato 1 departamento kanceliarijos tarnautoju su aukščiausia alga. 1837 m. balandžio 1 d. iš 1836 metų (lėšų) likučių dėl nepilnos Valdančiojo senato 1 departamento valdininkų ir kanceliarijos tarnautojų sudėties gavo 150 rb. Vyresnybės patvarkymu perkeltas metrikanto padėjėju į Lietuvos metriką, esančią Valdančiojo senato 3 departamento 1 skyriuje, 1839 m. liepos 16 d. Valdovo apdovanotas metinės algos dydžio suma už dalyvavimą sudarant Lietuvos metrikoje saugomų aktų apyrašus. 1843 m. rugpjūčio 22 d. gavo pasižymėjimo ženklą už 15 metų nepriekaištingą tarnybą. Metrikantą Malevskį atleidus atostogų, 1843 m. liepos 23 d. – gruodžio 1 d. ėjo jo pareigas. Remiantis 1844 m. rugsėjo 9 d. Valdovo patvirtintu

vyresnybės pristatymu pagal p. Ministrų komiteto priimtas taisykles, gavo 100 sidabro rb. dovana. 1848 m. rugpjūčio 22 d. gavo pasižymėjimo ženklą su raštu Nr. 2087 už 20 metų nepriekaištingą tarnybą. Pačiam prašant Valdovo įsakymu civilinės tarnybos srityje Nr. 25 atleistas iš tarnybos nuo 1851 m. vasario 4 d. Karo žygiuose nedalyvavo, pabaudomis nebaustas, neteistas ir netardytas. Tarnybos metu buvo atestuojamas kaip gabus ir tinkamas. Atostogų 1828 m. buvo 28 dienas, 1929 m. – 28, 1834 m. – 28 ir grįždavo laiku, 1844 m. buvo 28 dienas, bet dėl ligos, paliudytos vietos vyresnybės, pavėlavo vieną mėnesį ir tris dienas, ir 1850 m. atostogų gavo nuo birželio 29 d. tris mėnesius, bet nepasibaigus terminui pristatė gydytojo liudijimą, kad dėl ligos trukdymo negali grįžti į tarnybą, o gruodžio 20 d. atsiuntė prašymą, kad būtų visiškai atleistas. Atsistatydinęs buvo be apdovanojimo laipsniu nuo 1834 m. lapkričio 26 d. iki 1835 m. kovo 7 d. Viengungis. Tokių atvejų, kad būtų netekęs teisės gauti aukštesnį pasižymėjimo dėl nepriekaištingos tarnybos ženklą, neturėjo. Dėl valdininkui Daukantui įstatymo numatytos pensijos paskyrimo kreiptasi į p. Teisingumo ministerijos valdytoją.

Šitai liudijant, p. Daukantui išduotas šis atestatas su žemiau esančiais parašais ir Valdančiojo senato 3 departamento 1 skyriaus antspaudu.

1851 m. kovo 13 d.

12. 1851 m. balandžio 2 d. S. Daukanto raštiškas patvirtinimas, kad tarnybos atestatą gavo

1851 года апреля 2 дня. Нижеподписавшийся даю свою расписку в том, что аттестат канцелярии 1 отделения 3 департамента Правительствующего сената от 13 марта за № 253⁴ о службе моей сего числа принял.

Коллежский ассессор Семен Довконт
Подписку заверяю пристав Ф. Шукевич

Originalas: RVIA. F. 1347. Ap. 94. B. 237. L. 27.

VERTIMAS

1851 m. balandžio 2 d. Aš, žemiau pasirašęs, duodu šį raštelį, kad Valdančiojo senato 3 departamento 1 skyriaus kanceliarijos kovo 13 d. mano tarnybos atestatą Nr. 253⁴ gavau.

Kolegijos asesorius Simonas Daukantas
Parašą tvirtinu – pristavas P. Šukevičius

13. 1851 m. birželio mėn. Prašymas carui, kaip lydraštis prie pažymos apie ligą, dėl pensijos skyrimo

Всепресветлейший, Державнейший, Великий Государь Император Николай Павлович, Самодержец Всероссийский, Государь Всемиловитвейший!

Просит уволенный от службы помощник метриканта 1-го отделения 3-го департамента Правительствующего сената коллежский ассессор Семен Егоров сын Довконт о нижеследующем:

Ковенская врачебная управа, освидетельствовав мою болезнь, выдала мне свидетельство о моих недугах⁵, каковые прилагая при сем, всепокорнейше прошу:

Дабы повелено было сие свидетельство о болезни моей препроводить по принадлежности для назначения мне законного пенсионера за мою беспорочную службу и уволенному по болезни.

1851-го года июня дня*.

К подаче надлежит Правительствующего сената 3-го департамента в 1-ое отделение по делам обер-прокурора.

Прошение сие сочинял и писал сам проситель, коллежский ассессор Семен Егоров сын Довконт руку приложил. Жительство имею в Ковенской губернии Тельшевского уезда в местечке Ворни.

Kanceliarijos pastaba: Получено 5 августа 1851 г.

Rezoliucija: Представить г. министру юстиции.

Originalas: RVIA. F. 1347. Ap. 94. B. 237. L. 28.

* Diena nepažymėta.

³ Žr. 10 dok.

⁴ Žr. 11 dok.

VERTIMAS

Šviesiausiasis, Galingiausiasis, Didysis Valdove Imperatoriau Nikolajau Pavlovičiaus, Visos Rusijos Monarche, Maloningiausiasis Viešpatie!

Prašo atleistas iš tarnybos Valdančiojo senato 3-ojo departamento 1-ojo skyriaus metrikanto padėjėjas kolegijos asesorius Simonas, Jurgio s., Daukantas dėl sekančio dalyko.

Kauno gydymo valdyba, nustačiusi mano ligą, išdavė liudijimą apie mano negalią⁵, kurį pridėdamas nuolankiausiai prašau, kad būtų liepta šį liudijimą apie mano ligą perduoti pagal paskirtį dėl įstatymu nustatytos pensijos paskyrimo už neprikaištingą mano tarnybą ir kaip atleistam dėl ligos.

1851 m. birželio mėn.

Skirta įteikti Valdančiojo senato 3-ojo departamento 1-ojo skyriaus oberprokuroro dispozicijai.

Šį prašymą kūrė ir rašė pats prašytojas kolegijos asessorius Simonas, Jurgio s., Daukantas, ir pasirašė.

Gyvenu Kauno gubernijos Telšių apskrityje Varnių miestelyje.

Kanceliarijos pastaba: Gauta 1851 m. rugpjūčio 5 d.

Rezoliucija: Pateikti p. teisingumo ministrui.

14. 1851 m. liepos 21 d. S. Daukanto ligos aprašymas

Свидетельство

Нижеподписавшийся сим свидетельствую, что уволенный от службы помощник метриканта 1-го отделения 3-го департамента Правительствующего сената коллежский ассессор Семен Егоров сын Довконт во время прохождения службы с 1825 по 1834 (г.) в г. Риге одержим был завалом печени, а при постоянном занятии делами часто страдал жестокою болью в пояснице, последствием чего было открытие неправильное геморою из мочевого пузыря с кровью. В продолжении этого времени постигнут перемежающею лихорадкою тридневною, которая лишь после пяти месяцев прекратилась.

Во время пребывания в Санкт-Петербурге с 1834-го по 1850 год, а именно: в 1845 году, (в) начальных числ(ах) генваря м(еся)ца случился ему сильный пострел в голову, от чего

последовала несносная тоска, печаль и страх, удручающие его, а всякий шум, продолжительное чтение, разговор наводило головную боль, головокружение с явственным приливом крови к голове, а при занятии письменными делами и то же от пыли, отделяющейся от слежалых бумаг, глаза краснели и оставляло зрение. Засим по истечении двух месяцев начал ощущать несносный, палящий жар с болью в нижних конечностях, а паче в пятках, от чего состояние его здоровья заметно расстроилось и уже более трех лет страдает постоянно ломом в (су)ставах ног и сухожильях, паче в осеннее и зимовое время года: иногда появляется заметная опухоль в ногах с синими пятнами, а в коленях чувствует тугость, болящею при вставании со стулья, что проходит после непродолжительного движения тела.

Из всего заключить следует, что болезнь его, г. коллежского ассессора Семена Довконта, есть геморойдально-артрического свойства, сопряженная с завалом внутренностей, от чего больной, при употреблении разных средств не получая ожидаемого успеха за расслабленным здоровьем и зрением при пожилых летах, 58 от роду, находится не в состоянии дальше продолжать службу.

Во уверение чего сие подписом с приложением герба моего печати утверждаю.

г. Ковно, июля 21 дня 1851-го года.

Член Ковенской врачебной управы доктор медицины и акушер надворный советник А. Фишер
Raudono lako herbiniis antspaudas

Ковенская врачебная управа, рассмотрев настоящее свидетельство, нашла, что по описанным в оном страданиям коллежский ассессор Довконт продолжать службы не в состоянии и на основании 91 ст(атьи) т(ома) 3 Устава о пенс(иях) и единов(ременных) пособ(иях) Св(ода) зак(онов) 1842 года может воспользоваться пенсиою. В чем надлежашею подписью с приложением казенной печати удостоверяется.

Г. Ковно, июля 21 дня 1851 года,

Инспектор коллежский советник И. Годлевский
Оператор коллежский советник М. Сохацкий

⁵ Žr. 14 dok.

Акушер надворный советник А. Фишер
Письмоводитель А. Жакович

Raudono lako antspaudas: Ковенской врачебной управы

Originalas: RVIA. F. 1347. Ap. 94. B. 237. L. 29–30.

VERTIMAS

Liudijimas

Žemiau pasirašęs, šiuo liudiju, kad atleistas iš tarnybos Valdančiojo senato 3 departamento 1 skyriaus metrikanto padėjėjas kolegijos asesorius Simonas, Jurgio s., Daukantas, nuo 1825 iki 1834 metų tarnaudamas Rygoje, sirgo kepenų užslūgimu ir, nuolat dirbdamas, kentėjo aštrų skausmą strėnose. Dėl to prasidėjo netaisyklinga hemoragija iš šlapimo pūslės. Tuo pačiu metu buvo užkluptas drugio, besikartojančio kas tris dienas, kuris baigėsi tik po 5 mėnesių.

Sankt Peterburge, tarp 1834 ir 1850 metų, o būtent 1845 m. sausio mėnesio pradžioje, ištiko smarki galvos apopleksija, ir dėl to prasidėjo nepakeliamas ilgesys, liūdesys ir baimė, slegiantys jį, o nuo bet kokio triukšmo, ilgo skaitymo, pokalbio galva imdavo skaudėti, svaigti, pakildavo kraujospūdis. Darbuojantis prie senų popierių, nuo dulkių parausdavo akys, apsilpdavo regėjimas. Paskui po dviejų mėnesių prasidėjo nepakeliamas karštis ir skausmas žemutinėse galūnėse, ypač kulnuose. Dėl to jo sveikata aiškiai paio ir jau daugiau kaip trejus metus jį nuolat kamuoja sąnarių ir sausgyslių skausmai, ypač rudenį ir žiemą. Kartais pastebimi kojų sutinimai ir pasirodo mėlynos dėmės, o keliantis nuo kėdės, keliai sunkiai, su skausmu lankstosi, bet greit išsijudina.

Iš viso ko seka, kad jis, p. kolegijos asesorius Simonas Daukantas, serga hemoroidinio – arterinio pobūdžio su vidurių užslūgimu liga. Dėl to ligonis, nors naudojasi įvairiomis priemonėmis, nesveiksta, būdamas silpnos sveikatos bei regėjimo ir jau pagyvenusio amžiaus, nebegali daugiau eiti tarnybos.

Šitai tvirtindamas pasirašau ir pridedu antspaudą su savo herbu.

Kaunas, 1851 m. liepos 21 d.

Kauno gydymo valdybos narys medicinos daktaras ir akušeris rūmų
patarėjas A. Fišeris

Raudono lako herbinis antspaudas

Kauno gydymo valdyba, išnagrinėjusi šį liudijimą, nustatė, kad iš aprašytųjų nusiskundimų matyti, jog kolegijos asesorius Daukantas tęsti tarnybos nepajėgia, ir, remiantis 1842 metų Įstatymų sąvado Pensijų ir vienkartinių pašalpų nuostatų trečiojo tomo 91 straipsniu, gali gauti pensiją. Šitai pažymime reikiama parašais ir valdiniu antspaudu.

Kaunas, 1851 metų liepos 21 dieną
Inspektorius kolegijos patarėjas I. Godlevskis
Operatorius kolegijos patarėjas M. Sochackis
Akušeris rūmų patarėjas A. Fišeris
Raštvedys A. Žakovičius

Raudono lako antspaudas: Kauno gydymo valdybos.

15. 1851 m. rugsėjo 24 d. Finansų viceministro pranešimas Valdančiojo senato 3 departamento 1 skyriaus oberprokurorui apie pensijos paskyrimą S. Daukantui

Министерство юстиции. Департамент. Отделение 1. Стол 3.
Сентября 24 дня 1951 года. № 19681. С. Петербург.
Господину исправляющему должность обер-прокурора 1-го
отделения 3 департамента Правительствующего сената.
Ответ на № 252.

По Высочайше утвержденной в 25 день минувшего августа ведомости Министерства юстиции за январскую треть сего, 1851 года назначена пенсия служившему помощником метриканта 1-го отделения 3 департамента Правительствующего сената коллежскому асессору Симону Довконту по 42 руб. 90 коп. серебром в год с 4 февраля 1851 года с производством сей пенсии из Тельшевского уездного казначейства, о чем сообщено уже к исполнению из Комитета г. министров г. министру финансов.

Департамент министра юстиции имеет честь о сем Вас, Милостивый государь, уведомить, возвращая прошение Довконта.

Вице-директор Н. Шумаков
Начальник отделения (*parašas neįskaitomas*)

Rezoliucija: Объявить г. Довконту.

Originalas: RVIA. F. 1347. Ap. 94. B. 237. L. 32.

VERTIMAS

Teisingumo ministerija. Departamentas. 1 skyrius. 3 poskyris. 1851 m. rugsėjo 24 d. Nr. 19681. S. Peterburgas.

Ponui einančiam Valdančiojo senato 3 departamento 1 skyriaus oberprokuroro pareigas.
Atsakymas į (rašta) Nr. 252.

Praėjusio, rugpjūčio, mėnesio 28 d. Valdovo patvirtintu Teisingumo ministerijos pirmojo 1851 metų trečdalyje žiniaraščiu tarnavusiam Valdančiojo senato 3 departamento 1 skyriaus metrikanto padėjėju kolegijos asesoriui Simonui Daukantui paskirta 42 sidabro rb. 90 kp. pensija per metus, mokant ją iš Telšių apskrities iždinės. Šitai vykdymui jau pranešė p. Ministrų komitetas p. finansų ministru.

Teisingumo ministro departamentas turi garbės Jums, Maloningasis pone, pranešti, drauge grąžindamas Daukanto prašymą.

Vicedirektorius N. Šumakovas
Skyriaus viršininkas (*parašas neįskaitomas*)

Rezoliucija: Pranešti p. Daukantui.

IŠ TRIJŲ SIMONO DAUKANTO UŽRAŠŲ KNYGŲ

Parengė Roma Bončkutė

Tarp gausių S. Daukanto rankraščių, saugomų Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto rankraštyne, yra trys užrašų knygos, kuriose randame žinių jo polinkiams, užmojams, ruošimuisi kūrybiniam darbui pažinti. Apie S. Daukanto išsilavinimą bei erudiciją, mėgstamiausias mokslo sritis, raštų šaltinius rašė J. Lebedys¹, apie jo kūrybinių interesų kitimą – G. Subačius². Jų išvadas siekiama praplėsti ir papildyti šia publikacija.

Minėtųjų užrašų knygų S. Daukantas nėra kaip nors pavadinęs. Tik vėlesni jo palikimo tvarkytojai šioms knygoms davė antraštes. Ankstyvesnės iš jų yra “Išrašai iš knygų apie etnografiją ir istoriją” (toliau IE; LLTIR, FI(SD)40) ir “Išrašai iš knygų” (IK; LLTIR, FI(SD)31). IE 22x17,5 cm formato prasto popieriaus, turi 36 lapus, prirašyti 29 lapai. Knygoje, be to, įrišta trys mažos balto popieriaus skiautelės ir vienas didesnio formato sulankstytas lapas, kur yra įrašas su 1833 m. data. Kiti IE įrašai nedatuoti, sunku tiksliau nustatyti jų įrašymo laiką. Tai išrašai lenkų, vokiečių, prancūzų, lietuvių kalbomis iš S. Daukanto skaitytų knygų, išėjusių daugiausia XVIII a. pabaigoje ir XIX a. pradžioje (iki trečio dešimtmečio), kurių nemaža dalis spausdinta Rygoje, Dorpate (Tartu). Atrodytų, kad IE buvo rašoma Rygoje 1826–1834 m. Kai kuriuos šios knygos išrašus S. Daukantas vartojo, rašydamas “Istoriją žemaitišką”. Pastarojoje, taip pat

¹ Lebedys J. Lituaniškos baruose. – V., 1972. – T. 1. – P. 304–326.

² Subačius G. Simonas Daukantas: rašybos ir kūrybinių interesų kitimas. – Iš Lietuvos istorijos tyrinėjimų (Jaunųjų istorikų darbai 7). – V., 1991. – P. 58–64.

kituose iki 1838 m. rašytuose jo darbuose rašyta tokia pat, kaip ir IE lietuviškų įrašų. Tačiau "Istorijoje žemaitiškoje" tų įrašų tėra tik dalis. Jų aptinkama "Būde", "Pasakojime". Tolimesni IE tyrinėjimai, matyt, leistų patikslinti "Istorijos žemaitiškos" užbaigimo laiką.

IK 36x23,3 cm formato, turi 46 lapus, rašyta ant geresnės kokybės, baltinto popieriaus. Šioje knygoje yra įrašų 39 ir 41 psl., iš kurių matyti, kad jai S. Daukantas panaudojo tarnyboje sugadintus ar nebereikalingus lapus. Jos 39 psl. surašytos knygos, išėjusios daugiausia 1836 m. IK laikytina Peterburgo laikotarpio užrašų knyga. Bet pirmuosiuose jos puslapiuose yra išrašų iš įvairių leidinių, kurių vėliausios datos 1822–1827 m. Gali būti, kad IK buvo sudaryta iš lapų, rašytų įvairiu laiku, dar net Vilniuje, nes knygos pradžioje esančių lietuviškų tekstelių rašyta artimesnė rašybai, kurios S. Daukantas laikėsi savo darbo pradžioje.

Trečioji – "Įvairių išrašų knyga" (II; LLTIR, FL(SD)55) yra pirktinė su kartoniniais viršeliais raštinės knyga, 33x19,8 cm formato, turinti 35 lapus, iš kurių prirašyta 11. Antrajame jos lape randama 1848 m. data.

IK būtų galima pavadinti bibliografinių užrašų knyga. Tačiau iš spaudinių charakteristikos matyti, kad bibliografinių duomenų kaupimas buvo susijęs su savišvieta ir švietėjiškais sumanymais, o ne su bibliografijos rinkimu ir skelbimu. Leidinius S. Daukantas apibūdino priklausomai nuo to, kokią reikšmę jiems suteikė. Neretai jis žymėjo ne tik jų autorius, pavadinimus, išleidimo metus, bet ir nurašė reklaminį skelbimėlį (pvz., *Blancard. Manuel du commerce des Judes, on Exposé de celui que les nations europeennes fontets peuvent faire aux Judes – Orientales á la Chochinchine, á la Chin etc. preied'e et suivi de considerations importantes sur ce commerce enrichi d' une carte des mers de l' Asie dressée – por. M. Lapie 1 vol: petit in folio de 600 pages 1806.24 franc p. 9*).

Pirmoji IK pusė sudaryta taip, kad kuo lengviau būtų joje orientuotis. Leidiniai įrašyti pagal temas (pvz., *Agricultur p. 7, Commerce p. 6, Livres d' education p. 8, Note historique p. 5*). Nuo 25 puslapio, S. Daukantas pakeitė užrašų struktūrą ir knygas įrašinėjo nebe pagal temas, bet pramaišiu – kartu ir mokslines, ir vadovėlius, ir praktinio pobūdžio knygeles. Todėl, norėdamas geriau orientuotis tarp knygų gausos ir įvairovės, jis kai kur pridėjo trumpas pastabas. Jos daugiausia lenkiškos (pvz., *koniecznie potrzebne; bardzo ciekawa i pożyteczna; bardzo interesująca dzieło Alterthums – Wissenschaft; z wielką pochwałą przyznają krytycy; Nauki dajacie poznawać zrzrodła historycznie*), bet pasitaiko ir

lietuviškų (pvz., *turi tou kni pyrky; daug apie Lankus*). Tos pastabos rodo, ką S. Daukantas vertino, kokias knygas ketino įsigyti, o kurias – tik perskaityti. Nežinia, ar jam pavykdavo gauti visas norimas knygas. Kai kurie įrašai sakyti, kad jis naudojosi ir prenumeratos paslaugomis (pvz., *Universal – Lexikon der Handelswissenschaften perenumeration: Sebr. Schumann in Leipzig zapisywać się bey Hoffmann et Campe in Hamburg 16 gros. albo 20 gr. albo 1 Flor; IK, p. 40*).

Iš S. Daukanto užrašų knygų aiškėja, kad jis skaitė įvairius prancūziškus, vokiškus, rusiškus, lenkiškus periodinius ar tęstinius leidinius (pvz., *Bibliographie de la france ou journal général de l' imprimerie et de la Librairie; Allgemeine Hamburge Zeitung; Allgemeine Handlungs Zeitung; Allgemeine Landwirtschafts Zeitung; Leipziger Litteratur Zeitung; Die Morning Chronik; Nowy pamiętnik Warszaw; Записки Археологического – Нумизматического общества*). Tarp knygų sąrašų, tekstų išrašų, mokslinių traktatų referavimų galima rasti ir buitinių įrašų. S. Daukantas, pavyzdžiui, yra užsirašęs batų tepalo paruošimo būdus, vaistų receptą, keletą patarimų, kaip gydytis nuo epilepsijos, kaip paruošti žiemai žuvį (IK, p. 7, 23, pvz., *На одну бутылку ваксы 1/4 фунта слоновой кости 2 лота купарного масла 2 лота соленной кислоты. IK p. 23, liczy się choroba Świętego Walentego temi sposob: przed samem padnieniem kiedy patient zaczyna czuc ból, daie się mu zoraz więkę laskę drzewa kłoczkowe które rosnie okolo Lublina*). Įrašus jis retkarčiais palydėjo sentencijomis. Jas dažniausiai ėmė iš perskaitytų veikalų, o kai kada gal ir iš gyvenimo patirties (pvz., *Miec wiele nieprzyacioł a mało przyiacioł, iest wielkiem nie szczęściem, IK, p. 2; vocabulata sunt nota rerum Cicero, IE, p. 23; Non est generosorum hominum res alienas quaerere, et pati sua per ignaviam amitti, hist. Lib. V. Dyonizius z Halikarnasu, IK, p. 6, 46, 66*). Dionizijaus Halikarnasiečio posakį S. Daukantas yra įrašęs keletą kartų. Jį kaip moto jis panaudojo visose savo istorijose.

S. Daukanto užrašų knygos padeda geriau suprasti, kaip keitėsi jo kūrybiniai interesai. Ankstyvieji įrašai, daryti apie 1822–1830 m., yra iš istorijos, kalbos, mitologijos, geografijos, politikos, ekonomikos, pedagogikos. Vyrauja išrašai bei knygų perpasakojimas iš istorijos ir kalbos mokslų, kurie S. Daukantui liko svarbiausi visą gyvenimą. Apie 1834–1836 m. knygų sąrašuose įvairovė darėsi didesnė. Kaip žinoma, romantikai Lietuvoje buvo ir švietėjai. Ekonominiu bei kultūriniu švietimu jie stiprino tautos egzistavimą. Nespausdintos brošiūros "Pamokslas kaip gires kirsti,

sėti ir diegti” pratarinėje (rankraščio data 1854 m. LTIB, FI (SD)20) S. Daukantas rašė: “ (...) *kórsaj szirdingaj gejdi, kad musû irba arba gaspadoryste klestietu, kajpo pirmasis pamatas wissokios tajmos diel kiekvieno žmogaus szioie pasaulieie gywoientio, ir tejpat ajszkėj regi, iog gėros gaspadorystios niekajp negat jistejgti musû gadynieie be pagatbos raszto* ” (p. 12). IK (27–72 psl.) daugiausia prisirašyta praktinio pobūdžio knygų. Jų temos apima visas žmogaus veiklos sritis, pradedant nuo jo vaikystės (vadovai tėvams apie vaikų auklėjimą ir sveikatą), iki mirties (knyga apie antkapių statymą). Tai daugiausia vokiški leidiniai, kuriuos S. Daukantas susirašė iš laikraščių, žurnalų, prospektų. Gausiausiai jo prisirašyta įvairių disciplinų sričių vadovėlių, iš kurių daugelis galėjo būti aktualūs aukštesnio tipo mokykloms (pvz., *Theoretisch-praktisches Lehrbuch der Stylistik für Ober Classen höherer Schulanstalten ...*, IK, p.72). J. Lebedys yra pažymėjęs, kad S. Daukantas nesidomėjo matematika, chemija, fizika, t.y. tiksliaisiais mokslais. Šių sričių knygų nebuvo rasta jo bibliotekoje³. Bet IK esama įrašyta ir knygų, susijusių su tais mokslais (p. 66). Tai rodo, jog S. Daukantas sekė visokią literatūrą, darė išrašus, o prireikus, matyt, būtų ėmęsis rengti ir trūkstantį fizikos vadovėlį.

Solidūs teoriniai vokiečių, prancūzų, anglų autorių darbai iš pasaulio istorijos, kultūros, religijos ir pan. S. Daukanto buvo užfiksuojami, be abejo, ne tik savišvietai. Jau pirmuosiuose IK puslapiuose (rašyta apie 1822–1827 m.) įrašyta: “Академия надписей и словесности учреждена L.XIV. и более ста лет ревностно трудится для обогащения Исторической Литературы нравы. обыкновения, монументы, древности, составляют предмет ея любопытных изысканий. Она по сие время выдала более 40 томов, которые можно назвать золотою миною Истории. Вы не знаете, что были Египтяне, Персы, Греки, Римляне, если не читали записок академии, gevisa, eя vetat mori” (p. 9). S. Daukantas, matyt, jau anksti ėmė galvoti apie “Žemaičių akademiją”, kaupė būtiniausių knygų bibliografiją. Joje randami politinio turinio veikalai (pvz., H. H. Meyer “*Der Staat, aus zwei Elementen, dem politischen und religiosen, bestehend*”, IK p. 54) leidžia daryti prielaidą jį brandinus Lietuvos valstybės idėją.

S. Daukantas – kaip būdinga romantikams – tautos kalba ir istorija domėjosi kartu. Jo pažiūros į Lietuvos praeitį ir lietuvių kalbą ryškėja iš istoriografinių veikalų, laiškų, straipsnių, o užrašų knygos supažindina plačiau su šaltiniais, kurių veikiamas, jis kūrė savo istorijos ir kalbos

konceptiją. Čia randamos šviečiamąjo ir vėlesnio meto žymiausių mąstytojų pavardės, pradedant G. Leibnicu (IK, p. 49), iškėlusiu visų kalbų vertingumo mintį. IK dažnai sutinkama J. Thunmanno, linkusio į slavišką lietuvių kalbos genezę, pavardė (p. 12, 13, 19). S. Daukantas mini J. Chr. Adelungą, A. Wagnerį, E. Boppą, J. C. K. Grimmą, A. F. Pottą, W. Humboldtą, pažymėdamas, kad jie pirmieji į kalbą pažvelgė filosofiskai (IK, p. 49). Toje pat IK (p. 50) vokiškai įrašyta, kad išėjo leidinys iš lyginamosios kalbotyros apie gramatinių formų įtaką idėjoms. Yra įrašų, kur minimas A. Schlegelis. Pavyzdžiui, pasižymima, kad 1827 m. Berlyno Akademijoje jis skaitė paskaitą apie dualį, 1828 m. Prancūzų Institute – apie graikų kalbos plusquamperfektą, 1825 m. antrame tome *der indische Bibliothek* rašė apie Bhagawad-Gitą (IK, p. 50). Neliko nežinomi P. Bohlenas, R. K. Raskas, T. S. Vateris. Daugiausia minimas J. G. Herderis, kurio veikalai pavadinami *Trudy zdrowie i radosć* (IE, p. 21). Peržiūrėdamas S. Daukanto biblioteką J. Lebedys joje neaptiko J. G. Herderio veikalų. Tačiau ten, matyt, jų būta. Pavyzdžiui, IE S. Daukantas yra įsirašęs J. G. Herderio “*Sämtliche Werke zur Philosophie und Geschichte*”, pridėdamas pastabą: “*Naypotrzebnieysza i naylepsza wiadomość o religij, chciąc <o> pisać o religij d. L. nieodbicie trzeba czytać*” IE, p. 22v.).

Visų sumintų autorių darbai darė įtaką filosofiniam S. Daukanto požiūriui į kalbą ir istoriją. Tuo tarpu jo praktiniam kalbos vartojimui bene didžiausią įtaką turėjo N. Karamzino teorija apie rašomąją kalbą. Kaip rodo nedidelis įrašas IK (žr. publikaciją), S. Daukantas anksti susidūrė su N. Karamzinu ne tik kaip su istoriku, bet ir kaip su rašto kalbos novatoriumi. Jis pirmasis Lietuvoje ėmė sekti XVIII–XIX a. sandūroje Europoje plintančias naujas rašomosios kalbos vartojimo teorijas.

Aprašydamas S. Daukanto biblioteką, J. Lebedys pastebėjo, kad jo knygosė nėra pribraukta ar palikta pastabų, kurios mus supažindintų su pradiniu kūrybinio darbo etapu. Kadangi ir kitame S. Daukanto rankraštiniam palikime neaptikta jo kūrinių planų ar apmatų, tai šios užrašų knygos kompensuoja tuos trūkumus ir supažindina ne tik su idėjų formavimusi, bet ir su medžiagos rinkimu ir pradiniu kūrybos procesu. Šios trys knygos rašytos kūrybingiausiu laikotarpiu (apie 1828–1848 m.), todėl yra dar vienas šaltinis, kuriuo remiantis, galima patikslinti kai kurių

³ Lebedys J. Op. cit. – P. 322.

S. Daukanto kūrinų parašymo laiką ir aplinkybes. Be to, pripažįstant, jog kiekvieną žmogų geriausiai galima pažinti iš jo ketinimų, S. Daukanto užrašų knygoje – galima rasti ir jų.

Publikacijai buvo parinktos ištraukos iš visų trijų užrašų knygų. Publikuojant paliekamos visos autoriaus klaidos, sutrumpinimai ir pan. S. Daukanto išbraukti žodžiai pateikiami tarp skliaustelių, gotiškos raidės keičiamos lotyniškėmis, rusiškose ištraukose vietoj *i* rašoma *u*, vietoj *ó* – *e*, žodžio gale nežymimas kietinamasis ženklas *ъ*.

IŠRAŠAI IŠ KNIGŲ

Rzecz godna uwagi że wszystkie rzeki w Pruskim Litewskim ięzyku w Łotyszkiem ięzyku są rodza(i)u żeńskiego np Daugawa, Wenta Jura Wylyiy y Nerieda Dubisa Newieža etc. etc. Wyins tikta Nemuns tiera rodzaiu męzkiego, rze(c)z więc iest naypewnieysza że nosi imie swoje od Kartaginskiego wodza Nemon. –

O rasi <rases> er tokiu rases kuryi paskaitiusis esztars, Wieszpatie Aukszciauisis kou, buvom, kou szendeina <esam> tapom.

Euu! cze szenden turem žuty, žeisty, opouty, myrszontis sugriusty koposy, wyiny sopieiy kuty, dejawa, kuty ont gała myrdamis akis narsty.

1827. 17 день июня Еврей Канторовичъ для принятия Лютеранскаго испаведания от штрафа за контрабандные товары освобожден.

capere y noli nostra vel ede tua. horat:

Poiata corka Lysdeiki czyli Litwini 14 wieku T. 4(p) Bernatowicza w Warszawie

De primis vestigiis religionis christiano inter Lithuanos propagato. Regiomonti. 1810.

Mackenzie's Works, ma bydz bardzo ciekawe dzieło, gdzie dworka i sentimentalnego człowieka opisuie. – (p. 1).

XXX

Вейсе. Со всех сторон осыпали его благодарностию, когда он извзалал свои еженедельные листы: дети благодарили за

удавольствие а отцы за видимую пользу... которую сие чтение приносило их детям. Он издает ныне Переписку фамилии друга детей Карамзин в своим вояже.

Лучшия письма на Руском языке писали Фон – Визин Карамзин и Муравьев. –

Nauka obyczajowa dla ludu, Którey autor est Grzegorz Piramovicz przystowie zacięty Żmudzin. – <aparty> – dyrb sau eit sau, giwen sau rasza sau. dainiou sau, sau jokus przez to sobie swobodę oznacza¹.

ar ne žiamy pardawy – sied ar ne žiamy pardawys.

Некоторые в разныя времена коснулись изыскания древностей и нравов. Росииских. Таковыми были Миллер и Фишер. – Сибирь, новая земля в разсуждении России преимущественно привлекла их внимание их. Славные Современники наши, Палась(?), Лепехин, Георги аставили достопамятныя знаки любопытств (p. 10).

IŠRAŠAI IŠ KNIGŲ APIE ETNOGRAFIJE IR ISTORIJE

Mieysce naktorym wieczny ogien drzewym dębowym palili, nazywali Znic – Władza naywyższego, kaplana Krewe, tak była wielka że Parusne, Zemgale, Lelgale, Zemate, Jatwieza ir Letuwe ne wen io pateis, bet iego sług ziego lasku przybyłych słuchali Strykow: K. 4. stroni: 142.

[Parašėje įrašas:] fałsz rusne rusene od rusieti žnicz znaczy žinicze od žinoti² (l. 1).

XXX

Dziwic się trzeba że i w takiey ciemności w Polsce Litwie Prusach i Rosyi

¹ Plg.: "(...) arba klausiančiam, ką beveikia kas yra atbyloma: "dirba sav, medžioja sav, gyvena sav", rodydami tais žodžiais jį dar lūšą bei linksmą esant" (Daukantas S. "Lietuvos istorija" – 1893. – T. I. – P. 52).

² Plg.: "Visųsenoji žinyčia, rodosi, Rusnėje buvusi. Nū garsumo tos Rusnės žinyčios, apie kurią viršiaus minavojau, praszaliecizai vidutiniūse amžiūse ne vien apigardas Parusės, bet Žiamaiczius, Lietuvą, Kurszą, Žiamgalius, Letgalius, Krėvius arba Kriviczius, Merus, Muromus, Vesus, Igumius vadino Rusija nu to, jog tos visos giminės klausė visųaušgesčiausio kunigo, nu praszalaiczių Krive – Kriveite vadinamo" (LI, I. – P. 77).

i take ieszcze slady starożytnych narodow zostałosię . <ktory> ten kray niekdys zamieszkiwali – z resztą ich związek rozerwany, opowiadanie niepelne, ir trumpas passakas äussert mangelhaft sint – noris w tym samym klimacie mieczką jak finowie Niemcy, Polacy iednak ich charakter sposob žycia, obyczaie, Genius sposob myslenia inny iest. Wierca Litwinow nigdy zdaie się nigdy niepanowalo zadzy podac potomsci dzieje swoich przodkow, kad tu tarpu kittas gymynes ius suraszę. Wer mit der Beschaffenheit ihrer Sprache bekant ist, der wird wohl wissen, daß es kaum möglich sey, Ein Wort statt eines andern zu nutzen, ohne die Harmonie der Zahlen, die vom Verstande derselben unzertrenlich ist, zu zerzhören. Ktorzy podali swoię dzieje. Z Litwinami było co innego. Bū wisu didiausie akliebie. – Wiera prijemus pradieje Lotinyszka kalbiete – Kadgi Letuwe iszmokusis Lotinyszka schönen Wissenschaften treiben, butum mokiusis, bet Teologije ir metafizyku, kursay mokslus wisso Europo it onkritiu koku bū. Swiets noris nurieję ukata dainiute, bet nebū zmoniu kas sulasus iu dainės (l. 5v–6).

XXX

Basilius Rachwald des Boris Sohn Xiąze Połocki, był le(c)z zdaie się i Litewski nieka kita ape ij nerasha kaip tikta lacniga riedidams iszkarszēs ir palykes sunu Lebu ir Prakseda dukteri. Paraskouia

Ukes Basilaus Lebus su Praksedy pasidaliję. kuri katram dalēs klū niera zynoma, nieka niera zinoma ape Lebu, kaip tikta is tujau myres, ir sesū io wisa ukę igawusi i valdę. Ji buwusi dede meldieję, paskū isz Greku wiera i kalatyku palyka sauo gymyne ir i Rima i Rima popieziaus koju buczyute ir religiu lonkite kur ir myrę³. – S. 173. (l. 9 v.).

XXX

Skyrmont. 2gi

ustawicznie walczył z Rusinami i ich zwyciężał. Zbil Miceslaus kuneg. Gudu butyna teis Pinsku, paskū<issi>wietraoję pati miesta įsilaužę ir suardę. Terowia pasidawę. Pozniey zbil Tatarow Baloklay. Skirmont wial takze drugą wyprawą Czernikow Mozera i Tarazovia ir su Letuwu suniere tus krasztus.

Kukawaitis pakaiu padarę su Gudas ir giwoiē tile. – is turieję weina dukteri, kuri isztekieję už Gedraiti –

Tas Gedrus arba Gedraitis bū d. Le ku Tas tepat giwena spakaine diel to mylemas bū nu Zemaitiū ir Letuiū (l. 10).

Jo sunus Rimgauts

Rimgauta norieję Gudu Kuneg. butena nuweikte, darin sutraukusis dide karauna Gudu ir Tauriū, eje ont Letuii, ir teis Mogilne sutyko Letuos karaume daug mažne musza bū dide kruwena, zwycięstwo długi czas było wātpliwe,. Bet Rimgauts <pargalę weję> paweikę ir toky pargaly apturieję kokios iki sziole Letuwe nebū apturieiusis. Tris Jenerola Gudu palyko karweitie pats Cars uōs ispruka.

Niekturzy dowodza že Woiselk mušial odprzysiada się, že chrzescianskię wstępnial s. 179.

Trzeba koniecznie prz(e)czitać Sachsen und Polen von I. G. Dyk. Leipzig 1810 (l. 10–10 v.).

XXX

Pirmoje kare kare su Gudas. 1083 Kierna ir Gimbutis, užem Braslawa Gudams od Jzaslawo.

Antroje kare Erdzwyls atem. Gradna Brestu Nowogrodekka (irki Mozyriu) ir Palesi. 1218. –

Tretioje kare su Gudas Mingailo uzem, Polacka. 1220⁴.

Ketwirtou kare su Guda. Musza teis Jasioldu upe Shirmamt užem Pinska Tura.

³ Plg.: “Kunigaikštiją paveldėjo jo sūnus Rikvaldis, gudiškai Rogvolodas, ant krikšto pramintas Vasilijum, to sūnus buvo Glebas ir duktė Prakseda, perdėtinė klioštoriaus Išganytojo, ilgainiui ta nukeliavo į Rymą ir tenai, dievobaimingą gyvenimą vedama, mirė metuose 1239, kurią popiežius Grigalius X paskaitė už šventą metuose 1273” (Daukantas S. Raštai. – 1976. – T. 2. – P. 76).

⁴ Plg.: “Vienok ta karė negaišino lietuvių nuo kitų žygių: kaipogi kunigaikštis Lietuvos Mingaila, negalėdamas būtinai užkariauti nė kokios srities šiauriniuose Guduose, o norėdamas įgyti valstybę mažajam savo sūnui Ginvilai, ryžos užimti Balostekės arba Połocko, pilies ukę. To dėjesis, tą metą traukė su kariauna į Połocką, ūkininkai jos niekaip nenorėdami įleisti, išėjo prieš ir ištiko ties pilele Gorodene į aiškia mūšą (...), netrukus Lietuvos kunigaikštis Mingaila (...) mirė 1192” (Raštai. – II. – P. 75).

Pinktoie kare Gudu: kurioje Kukwaitis ir Skirmant užem 1223, Czernigawa Karaczewa, Staraduba uzieme ir Wissa ewerije (l. 12).

XXX

Wais gintos arba Waisgintos, leip eszaugte tyms kanapems tep auksztymys kaip asz esu yr ne leisk mus plykus waiksziote”. Czynili ofiary umarłym co nazywali się deinas Deiva, i błogostawili umarłych, ich szczęście a przeklinali niewolę Niemiecką. Mowili, idz nieszczęśliwy z tego nędznego swiata do lepszego gdzie nie tobe niemcy lecz niemcom będziesz rozkazywał⁵ (l. 26v.)

IVAIRIŲ IRAŠŲ KNYGA

Co do bogactw książąt Ostrogskich dosyć tu nadmienić że sławny na początku XVI wieku bohatyrskimi dziełami Konstanty Xż Ostrogski co wygrał 33 bitw wstępnych, miał dochodu rocznego milion dwakroć sto tysięcy złotych owczesnych, co ewalując podług tabelli T. Czackiego, czyni przeszło dziesięć milionów złotych polskich. Marszałkował u niego jeden z wojewodow, któremu 70.000 pensyi rocznej płacił T. Święcki – Opis starożytnej Polski T. 2. – Assystujących paniąt, jak nazywa Niesiecki, czyli bawiących przy jego dworze i naiego stole, bylo do dwóch tysięcy. Wygasta tyle z bogactw sławna rodzina na Januszu księżęciu Ostrogskim który założył w r. 1609 ordynacyą zamazną. Ztąd przysłowie – Bogaty jak Ostrogski rozumny jak Herburt. Fr. Starowolski Obraz wieku panowania Zygmunta III. TI str. 182.

T. I str. 182. T. I. f 86.

Co król dał, to Gasztołd wydarł. y co pan dał to Gastołd wydarł. – Tom. I. f 177.

Stanisław Białecki w jednym zkazan(iu) swoich pisze: Dla czego najwięcej na wsiach Bartkow? ./: imie skrócone Bartłomieja:/ co chłop mowi., to Bartek. Oto dla tego, że jak Sgo Bartłomieja, tak biednych chłopkow dra wszyscy ze skóry. Kazanie na S. Bartłomiej Tom. I. (f 86) f 183.

dórsars

U boku zakrzywiona szabla do cięcia i rąbania; pałasz pod lewem

Kolanem przymocowany do siodła, zweżony ku spodku czworograniasto konczaty, długi na pięć stop, ze spodem rękojeści płaskim, dla tem silniejszego przebicia leżącego już na ziemi nieprzyziaciela. Nad to czworograniaste ostre młodki, z długą rękojeścią dla rozbijania żeżałnych pętlis i spięcia zbroi. W rękę dzierzeli kopiją na 19 stop długą wydrążoną od konca do rękoscia reszta z pełnego drzewa. Na koncu kopij u ostrza chorągiewki odmienych kolorow, na cztery lub pięć łokci długie dla postrachu nieprzyziacielskich koni. Spływały im z tyłu Lwie, Tygrysowe lub Lamparcie skory. od bark wynosily się Orle lub Sępie skrzydła w srebro oprawne zarwno chrzestem swoim i konie i nieprzyziaciół trwożące, srebrne pozłacane strzemiona i wędzidla bogate rzędy. Niemcewich T. I. Pamiętnik o dawnej Polsce T. 3.

<Ja> Krajewski Szlachcic Litewski towarzysz Husarski – przed Masweldym Stawiony – pod Kircholmem. Naruszewicz życie J. K. Chodkiewicza T. I. str. 118. – Pod guzowym. Hołownia złamawszy szyki przedarł się do namiotu Krolewskiego spytal a gdzie ow Szwed.

Dwa dragany a cztery kapitany f 209. za Augusta trzeciego więcej było oficerow jak żołnierzy.

ani zminy

ani z czupiny.

Dmuszewski

<Z 1649 roku> Polacy głowy golic zaczęli; pierwszy Laszcz Samuel chorąży Podolski dzielny żołnierz umarł. 1649 roku.

Przysłowie narodowe Kazim. Władisław. Woycickiego Tom. I. w Warszawie 1830 r. u. Hugues et Kermen. Piotrkowski swiadek. Trybunalski f 140.

Witius só wite. – sziągnąc na jedne miejsce. wijta sowijti, i wijna wijta suweste. – przysłowie jest u Polakow piac po Litewsku f. 23. – ze do Bogow Litewskich przysłowie do Pioruna, kiedy cię chrzescianskie swiętosci niepomagają idz do Pioruna. f. 25.

Wiemy ze w Litwie wiece nawet słowianskie tak dawno wyszły ze zwyczaju, że oni dzieje niepodają; znikają one gockim wpływem na Litwę. Kraszewski fol. 473.

⁵ Płg.: “Wajsgamtos tiewał augink mums linus auksztus sólig manė, kad mes plėkas newaksciotumem” (Daukantas S. “Budą...” – 1845. – P. 139).

Xiążęta wielcy i mniejsi <rządzą> absolutnie rządzą życiem i majątkiem poddanych, Xiążęta m(n)iejsi <absolutnie> kmieciem i niewolnikiem, ostatnimi szebblami budowy towarzyskiej, na której plecach cały gmach spoczywał; aż do Zygmunta Augusta, absolutność daje się czuć w rządach Litwy różni ją jeszcze od Polski. – I. S. Kraszewski Wilno od początku jego do roku 1750 T. I. fol. 473. Wilno 1840. r. Nakładem i drukiem Jozefa Zawadskiego.

Wyszła ta Kronika mianowicie Litwę obchodząca z szumnym dodatkiem, że nigdy jeszcze światła niewidziała, pod następującym tytułem malującym już, jak się nam zdaje, charakter autora i dzieła: "Kronika polska litewska, Zmodzka i wszyskiej Rusi Kijowskiej, Moskiewskiej, Siewierskiej Wolhinskiej, Podolskiej, Podgorskiej, Podlaskiej etc. etc. fol: 418. lecz Strykowski Na to supie ciągle W. Xiążat. Coż już się temu dziwic, gdy nieraz udało mu się Litwę nazwac Rzeczpospolitą!! fol. 473.

Co się tycze Elekcij te porobił Strykowski poprawując swoim zwyczajem Latopisow, z podniesienia ogłoszenia i przysięgi holdownikow czyniąc Sejmy i Elekcyę, mierząc historiją dawną, miarą sobie współczesną i staremi dziejami Polski. fol. 473.

Co tu za nasladowanie wyrozne historij dawnych respublik, jak dziwacznie im prawie o herbie.! fol. 473.

potworzył Litwie Sejmy Elekcyę, nadał jej polityczne instytucje jakich nigdy niemięła, usiłując ją tak wystawic, aby nic od Polski niedziewała się brać i wniczem jej nie ustępowała. Zaiste, w owczas było chwalebne dzis jest smieszne. fol. 474.

<Księga XIV.> Ku koncowi XIV wieku postępując uteskując nad niebezpieczenstwem pisania historij współczesnej. fol. 474. (l. 1–2 v.).

SIMONO DAUKANTO ŽEMAIČIŲ PRIVILEGIJŲ RINKINIO PRATARMĖ

Parengė Zigmantas Kiaupa

Visi didesni Simono Daukanto autoriniai tekstai, atrodo, mokslo ir platesnei visuomenei jau žinomi. Vis dėlto vieną kitą mažesnės apimties jo tekstą pasitaiko su malonumu aptikti archyvų ir rankraštyių medžiagos masyve. Štai tyrinėjant S. Daukanto archeografinius darbus¹, viename iš jų, Žemaičių privilegijų rinkinyje, buvo aptikta S. Daukanto tam rinkiniui parašyta *Pratarmė*. Kiek mums žinoma, planuojama S. Daukanto archeografinius darbus, Lietuvos istorijos šaltinių išrašus, paskelbti pilname jo raštų leidime. Greitai, matyt, tai padaryti nepavyks, todėl jau dabar norime pasiūlyti skaitytojū dėmesiui minėtą *Pratarmę*.

Rankraštis. Tai spaudai švariai perrašytas (kaip atrodo, paties S. Daukanto) ir įrištas tomas. Tituliniame jo lape (1. 2) yra antraštė: *Jura immunitates et privilegia samogetarum in unum collecta*. Kilmės ryšiais šis rinkinys siejasi su Jurgio Pliaterio bibliotekoje buvusiu Žemaičių privilegijų rinkiniu, o pastarasis – su 1788 m. Žemaičių vyskupystės kapitulos nutarimu paruošti tokį rinkinį. S. Daukantas turėjo kiek papildytą J. Pliateriui priklaususio rinkinio nuorašą, ir, ruošdamas Žemaičių privilegijų rinkinį spaudai, juo pasinaudojo ir perrašė į savąj didelę dalį medžiagos. Todėl, kaip ir rašė Teodorui Narbutui, savo rinkinį nedviprasmiškai siejo su J. Pliateriu. L. 1 yra toks įrašas *Ex bibliotheca Illustr. Comitum Georgij Plater Mareschalci Rosieinensis*, 1. 3 – dedikacija J. Pliateriui: *Manibus Illustrissimi Magnifici Georgij de Brėlow Plater Comitum in Szwiekszna, in Żadejki, Kartena, Plinksze, Garde Dominis et Hori, Delegati ad Comitum Provincialia Vilnensis, Mareschalci Nobilitatis Districtus Rosieinensis, nec non Literarum Letonorum Socii, Civis ornatissimi, Domini Clementissimi, o*

lapo apačioje *Piae Memoriae Tristis Cliens Simon Dowkont*.

Skelbiama *Pratarmė* užima šio tomo 1. 6–12. Visų lapų, išskyrus 1. 8, prirašytos abi pusės. Kaip ir kiti šio rinkinio autoriai S. Daukanto tekstai, ji parašyta lotynų kalba. Tekstas rūpestingai sutvarkytas, nors pasitaiko vienas kitas praleidimas – nepilnos datos, matyt, jos S. Daukantui nebuvo aiškios. Tekstas lyg ir nutrūksta, nėra užbaigimo. Bet rinkinio lapų numeracija nenutrūksta ir l. 13 jau prasideda *Turinys*.

Rinkinys saugomas Rusijos mokslų akademijos bibliotekos Sankt Peterburge Rankraščių skyriuje, tarp iš Romos katalikų dvasinės akademijos Peterburge perimtų rankraščių (rink. 33. B. 14.). Tituliniame lape yra Seinų kunigų seminarijos alumnato bibliotekos antspaudas su inventoriaus Nr. 1647. Šis antspaudas sieja aptariamą rinkinį su tos pačios bibliotekos inventoriaus Nr. 1646 turėtu S. Daukanto „Istorijos žemaitiškos“ nuorašu. Pastarąjį rankraštį tos pačios Peterburgo bibliotekos tame pačiame rinkinyje aptikęs Leonidas Žilevičius, deja, nepastebėjęs greta buvusio aptariamo rinkinio, nužymėjo visą laiką kartu minimų rankraščių odisėją: S. Daukanto palikuonys – Kauno kunigų seminarija – Seinų kunigų seminarija – Romos katalikų dvasinė akademija Peterburge – Rusijos mokslų akademijos Biblioteka Peterburge². Abudu rankraščius laikė savo rankose ir vartė daug įžymių lietuvių kultūros žmonių. Reikia tikėtis, kad jų kelionės bus išsamiau aprašytos, nes tai padaryti verta.

Autorstė ir datavimas. Pati *Pratarmė* nepasirašyta. Bet kad visas rinkinys yra sudarytas S. Daukanto ar bent kad pastarasis suteikė jam dabartinę išvaizdą bei turinį, abejoti nereikia. Todėl drąsiai galima teigti, kad ir *Pratarmę* parašė S. Daukantas. Tuo labiau, kad visi jos siužetai yra jam būdingi. *Pratarmė* susideda iš 4 nedidelių dalių. Joje aiškinama Žemaičių privilegijų genezė jų istorijos fone, Žemaitijos vardas, keli socialiniai terminai ir aptariami žemaičių asmenvardžiai. Tiek šios temos, tiek argumentacija ir išvados sutinkamos kituose S. Daukanto darbuose. Ir čia jis naudojasi retomis ne itin garsių autorių – J. E. Hederio, M. H. Goldasto knygomis, kuriomis rėmėsi, rašydamas „Būda...“ ir kurias turėjo.

Pratarmę S. Daukantas galėjo parašyti tik išėjus iš spaudos joje minimiems „Акты Западной России“, o tai buvo 1846–1848 m.³ 1855 m. atvykdamas į Svirlaukį pas Petrą Smuglevičių, jis jau galėjo turėti beveik sutvarkytą rinkinį. 1857 m. iš Karaliaučiaus gauti dokumentų nuorašai įrašyti kitokiame popieriuje ir perrašyti kita rašysena, neprimenančia absoliučios įrašų daugumos, tarp jų ir *Pratarmės*, rašysenos. Svarbiausia,

kad viename iš titulinių lapų esantis įrašas, skelbiant, jog rinkinys spausdinamas P. Smuglevičiaus lėšomis – o dėl to galėjo būti susitarta Svirlaukyje – rašytas kita, nors irgi primenančia Daukanto, rašysena.

Taigi *Pratarmė* buvo parašyta tarp 1846 m. ir 1855 m. Tuo laiku S. Daukantas iki 1850 m. gyveno Peterburge, o 1850–1855 m. – Varniuose. Ten ir galėjo būti parašyta skelbiamoji *Pratarmė*.

Skelbimo nuostatos. Skelbiamas S. Daukanto tekstas originalo kalba – lotynų ir vertimas į lietuvių kalbą. Išvertė ir lotyniškąjį tekstą parengė Darius Antanavičius. Laikytasi tokių skelbimo nuostatų:

1. S. Daukanto tekstas neredaguotas.

2. Svarstymuose apie Žemaitijos vardą, socialines gyventojų kategorijas ir žemaičių vardus S. Daukantas tikrinius ir ne lotyniškus žodžius pabraukė, tiesa, nenuosekliai ir ne visada. Visi šie žodžiai, S. Daukanto pabraukti ar ne, tiek lotyniškajame tekste, tiek vertime perteikiami kursyvu, vertime nekeičiant S. Daukanto rašybos.

3. S. Daukanto nuorodos ir atitinkamos išnašos žymimos žvaigždute *.

4. Skaitmenimis žymimos nuorodos į skelbėjų paaiškinimus. Tekste minimos knygos bei paminėtų istorikų darbai aprašomi pagal Vytauto Merkio sudarytą *Šaltinių ir literatūros, paminėtų S. Daukanto veikalų išnašose, sąrašas // Daukantas S. Raštai. T. 1. Vilnius. 1976. P. 727–734*. Sudarytojas nurodė veikalus, kurie yra S. Daukanto turėtų knygų sąrašė ir jo knygų rinkinyje.

S. Daukantas. *Žemaičių privilegijų rinkinio pratarmė*.

Peterburgas – Varniai (?), tarp 1846–1855 m.

Rusijos mokslų akademijos bibliotekos Peterburge

Rankraščių skyrius. Rink. 33. B. 14. L. 6–12 v.

¹ Plačiau žr. šiame rinkinyje skelbiamą straipsnį Kiaupa Z. Simono Daukanto parengti Lietuvos metrikos medžiagos rinkiniai.

² Žilevičius L. „Istorijos žemaitiškos“ rankraščio keliai. // Literatūra ir menas. – 1983 lapkričio 19. – P. 16.

³ Акты, относящиеся к истории Западной России. – С.-Петербург. 1846–1848. – Т. 1–3.

PRAEFATIO

Maxime dolendum est quatuor priorum Christianorum principum¹ privilegia in hac nostra collectione deesse, ex iis enim procul dubio multa cognosci possint, quae juvent ad indagandos mores, instituta, ritus sacrorum totamque vitae rationem veterum Samogetarum, antequam inter illos cultus sanctioris religionis invaluerit, sed haec legum monumenta aut tempus prorsus absumsit, aut bibliothecarum latebrae abscondunt.

Antiquitus jura gentis Samogeticae nullis litteris firmabantur. Origo privilegiorum referenda est ad tempus, quo Theutonicus Ordo militaris² oris maritimis potitus incolas ejus regionis, Letones nimirum et Lithuanos, vi armorum ad deos patrios deserendos et Christianam fidem amplectendam coegit. Amissa simul cum deorum cultu libertas, late undique gliscens crucigerorum dominatio, intolerabile servitutis jugum, crebrae seditiones, saevissimae clades adeo gravem Samogetis incusserant offensam, ut cum superior Lithuania iam Christianam doctrinam ultro recepisset³, ne tunc quidem adduci potuerant, ut ejus exemplum sequerentur, metuentes scilicet miserrimam vicinorum populorum Curoniae et Borussiae sortem, quibus mutata sacra fons omnium malorum. Accessit objecta Christianae plebis conditio apud Theutonos Polonosque, qui Casimirum Magnum⁴ ideo rusticorum regis (*Król Chtopów*) cognomine decorarunt, quod eos ab impotenti nobilitatis crude 6 // 6 v litate defendere satagebat, nihilominus tamen vicinarum terrarum coloni oppressionem dominorum fugientes, asylum apud Samogetas nacti, communia sacra cum illis habere malebant quam cum his, a quibus afficiebantur injuriis. Haec omnia Samogetas Christianae fidei alienissimos reddidisse et implacabili Theutonorum odio implevisse quis mirari possit?

Quae cum ita se habeant, in Lithuania domesticae principum simultates in bellum civile crevere auctore potissimum Jagellone, qui patruo suo Kieistuto vita et imperio privato principatum ad se traxisset⁵, quo ut tutius frueretur atque Ordinem Theutonicum sibi conciliaret, universa eidem Samogetia usque ad fluvium Dubissam foedere icto a. 1382 die Omnium Sanctorum cessit. At Samogetae hoc pactum pro ludibrio habentes ad arma prosiliunt et libertatem contra ingruentem vim Ordinis strenue tutantur. Interea Witaudus, Kieistuti filius, conjugis pietate e carcere, in quo jussu Jagellonis detinebatur, liberatus, ad magistrum Ordinis auxilium pro recuperando imperio paterno imploraturus profugit⁶, cujus beneficio si

Magno Ducatu potitus fuisset, sancte pro se et successoribus suis spondit non solum semper in arbitrio Ordinis mansurum, sed deficiente stirpe sua eundem heredem totius Lithuaniae instituturum. Dum bellum contra Jagellonem paratur, Vitaudus mutata veste clam cum Samogetis convenire, frequentia cum illis consilia capere, lacri 6 v // 7 mabundus fidem eorum implorare obsecrando, ne immemores praeclare gestorum patris sui Kieistuti esse velint. Samogetae facili negotio in partes Vitaudi transeunt armaque arripiunt (1390). At Vitaudus iniqua fortuna usus ter Jagelloni reconciliatur, ter datam acceptamque fidem frangit, postliminio tandem in patriam redit et magnus dux Lithuaniae creatur⁷. Sed rursus insperato bello circumventus pacem cum crucigeris init et Samogetiam eis tradit ita, ut fluvius Niewiaża pro limite utrinque habeatur⁸. Hoc foedus Jagello, rex Poloniae, feria 6 intra octavas Pentecostes anno 1404 ratum habet et pro Vitaudo promittit: “Quod scilicet omnes et singulos homines suos ab omni conservatione, conversatione, participatione et communionem dictorum Samogitarum prohibebit et removebit et, ne dictis Samagitis de terris Lithuanie et Russie sal, frumenta, ferra, diffendicula et quevis necessaria pro usu ipsorum Samogitarum valencia deducantur aut ministrentur, totaliter prohibebit incipiens a festo Nativitatis Sancti Johannis Babbiste proxime nunc venturo”^{*}.

Grave nimium id iugum visum Samogetis, multae itaque clandestinae caedes intervenerunt, quibus Ordinis praefecti aut ferro sunt iugulati, aut aquis submersi, sed junctis viribus Vitaudi, crucigerorum 7//7v et Polonorum oppressi iam promittebant imperio Ordinis parere velle, dummodo beneficium juris Culmensis ad eos quoque extenderetur, quod impetrare nequeunt; desperatis rebus denuo seditionem movent et ancipiti belli

¹ Jogaila 1382 (krikštytas 1385) – 1392–1434, Vytautas 1392–1430, Švitrigaila 1430–1432, Žygimantas Kęstutaitis 1432–1440.

² Kalbama apie Kalavijuočių ir Vokiečių arba Kryžiuočių ordinus.

³ Lietuvos krikštas 1387 m.

⁴ Kazimieras, Lenkijos karalius 1333–1370.

⁵ Jogailos ir Kęstučio kovos dėl Lietuvos didžiojo kunigaikščio sosto 1381–1382 m.

⁶ Vytautas bėgo į Vokiečių ordiną 1382 m.

⁷ Vytautas susitarė su Jogaila ir gavo valdžią Lietuvoje 1392 m.

⁸ Vytautas pripažino Vokiečių ordinui Žemaitiją 1398 m. sutartimi.

* Kotzebue (?) Aug. Preussens ält Gesch. III p. 297¹¹.

fortuna conflictantur⁹, ad externos etiam populos de irrogata sibi summa iniuria provocant; postquam denique inaudierunt Concilium generale celebrari (1416), legatos suos ad illud proficisci et referre iubent se minime a doctrina Christiana abhorrere, immo libenter eam amplexuros, dummodo libertatem a maioribus traditam retinere liceat; baptisma hucusque evitasse metu, ne eo suscepto in servitutem pariter ac vicinae gentes redigerentur. Patres Concilii exauditis precibus legatorum anno 1417 mensis februarii die ... edixerunt: "Eos in posterum obedituros solum caesarem in civilibus, episcopum vero suum in spiritualibus".

Brevi postea crucegeri bello a Lithuanis et Polonis superati ad petendam pacem coguntur et omne jus in Samogetas antiquant¹⁰; operae pretium erat nunc adlaborare, ne imperium eorum, a quibus toties deserti sunt, detrectarent, proinde magni duces Lithuaniae et reges Poloniae omnes benevolentiae Samogetarum captandae gratia et retinendi eos in obsequio studio ducti eorum 7v//8 libertates et prisca instituta semper in ipso principatus ingressu litteris publicis consignare, renovare et firmare consueverunt. Harum itaque literarum seriem iuris publici facere constitui.

Multa mihi dicenda forent de horum privilegiorum significatione et tenore, non tamen in proposito erat illustrare, quae forsitan cuidam obscura viderentur, sed solummodo typis mandare, quae certe a plurimis ignorantur, nam si privilegium Alexandri in editione Posnaniensi Statutorum Lithuaniae¹² et nonnulla in erudita collectione Actorum Occidentalis Russiae (Акты Западной Руси)¹³ vulgata excipias, cuncta, quod ego quidem sciam, quae hic sequuntur, monumenta ad hunc usque diem nunquam lucem viderunt. Quantum vero Samogetis cordi fuerint, quanto studio ea et retinere, et tueri contenderent, facile ex ipsis privilegiis intelliges.

8//9 Verbum *sam*, rectius *zam*, *zama*, Lithuanice significat inferior, inde nomen *Sami* vel *Sambi* denotat inferiores incolas orae maritimae; *Samland* vero vox composita ex Lithuanico *sam*, inferior, et Germanico *Land*, regio, denotat inferiorem regionem. Rectius Germanice dicitur *Niederland*, Lithuanice autem *Samajte* (*Zamajte*). Quia Germani consonante dentali *z* carent, ideo loco *z* utuntur consonante *s*.

Nonnulli scriptores incolas meridionalis litoris maris Baltici Samogetas appellant a verbo *sam* et *Getae*, scilicet inferiores Getae. Compertum est melioris notae scriptores, uti Kadlubkonem¹⁴, Cromerum¹⁵, Math. Praetorium¹⁶ etc., Lithuanos pro Getis sumpsisse. Quin ipse etiam

Vitaudus, magnus dux Lithuaniae, in epistola ad Sigismundum, Romanorum caesarem, quae in hac collectione videatur, indicat Sudavos (nunc incolae Augustovienses) suo tempore Getarum nomine nuncupatos fuisse, unde postea fluxit corrupta denominatio *Samogitae*.

Scriptores medii aevi, praecipue septemtrionales, interdum litora maris Baltici appellant *Austurland* a verbo Lithuanico *austra* vel *auszra*, aurora, et a verbo Germanico *Land*, regio, i. e. orientalis regio, nonnunquam *Ritland*, ibidem a Lithuanico *rytaj*, oriens, et Germanico *Land*, i. e. regio orientalis seu Germanice *Oestland*, quia Germanis versus orientem est sita. Quae multiplices denominationes proveniunt ex collisione gentium Germanarum cum gentibus Lithuanicis, quae olim fere totum litus meridionale maris Baltici, scilicet Meklemburgiam, Bran 9//9v deburgiam, Prussiam, Samogitiam, Semigaliam et Livoniam, occupavere. Lectu digna est in hac re dissertatio Hederi in *Parerga*¹⁷.

Denique nonnulli scriptores medii aevi Samogetas appellant nomine *Massagetarum* intelligentes praecipue inferiorem partem Samogitiae, quae mari Baltico clauditur ob densissimas silvas, in quibus Samagetae seu inferiores Lithuani degebant; nam vox *mažia*, *mežia*, *medzia*, *mede*

⁹ Žemaičiai paskutinį kartą buvo sukilę 1409–1410 m.

¹⁰ Galutinai dėl Žemaitijos buvo susitarta Melno taikos 1422 m. metu.

¹¹ Kotzebue von, August. Preussens aeltere Geschichte. Bd. 1–3. Riga. 1808.

¹² Zbiór praw litewskich od roku 1389 do roku 1529, tudzież rozprawy sejmowe o tychże prawach od roku 1544 do roku 1563. //Wyd. A. T. Działyński. – Poznań. 1841.

¹³ Акты, относящиеся к истории Западной России. Т. 1–3. Санкт-Петербург. 1846–1848. – Т. 1–3.

¹⁴ Kadlubekas Vincentas apie (1150–1223), lenkų metraštininkas. S. Daukantas galėjo naudotis Kadlubek V. Res gestae principum et regnum Poloniae. P. 1–2. Varsoviae. 1824 (yra ir 1749 m. bei 1769 m. leidimai).

¹⁵ Kromeris Martinus (1512–1589), lenkų istorikas ir publicistas. S. Daukantas galėjo naudotis Cromer M. Polonia, sive de origine et rebus gestis Polonorum. Libri XXX. Coloniae Agrippinae. 1589.

¹⁶ Pretorius Motiejus (apie 1635–1707), Mažosios Lietuvos istorikas. S. Daukantui buvo žinomi šie jo darbai: Praetorius M. Orbis Gothicus. Liber. I. Oliva. – 1688; Praetorius M. Deliciae Prussiae oder Preussische Schaubühne. – 1690 (rankraštis).

¹⁷ S. Daukantas galėjo naudotis Hederus Johannes Eliae. De lingua herulica seu lituanica et samogetica tum prussica // Miscelanea Berlinensia. Contin. II. – T. IV. – P. 311–325.

secundum dialectorum varietatem significat silvam, inde *Massagetae*, i. e. Getae, silvestres vocabantur, quod et alia argumenta probant. Dioecesis exempli causa inferioris Lithuaniae seu Samogitiae olim Mednicensis appellabatur, sedes episcopi nec non capituli *Medniki*, *Miedniki* nominabatur, Lithuanice *Medinikaj*. Cathedra, episcopi, canonici in omnibus litteris publicis, utpote in bullis papalibus, rescriptis principum et regum, ab antiquissimis temporibus fere usque ad nostrum aevum semper Mednicenses nuncupabantur. Raphael Volteranus apud Golstadium¹⁸ in descriptione gentium ad litora meridionalia maris Baltici inter alia ait: "Sunt et Massagetae in hac parte (i. e. Samagitia) alij ab iis, qui in Sarmatia ponuntur, parva admodum terra, unius diei iter dici, verum longa a Prutecanis usque ad Livonios pertingens, neque adhuc christiana". (Malch. Haim. Golstadii rerum Suevicarum scriptor, editio secunda Ulmae MDCCXXVII. Liber VII, fol. 250)¹⁹. Hoc etiam mirandum, quod ipsae incolae tivunatus Godingensis appellant se *Masse*, ubi et oppidum *Massedis* vel *Môsedis*, Slavonice *Masiady* dictum, antiquissimum exstat. 9v//10.

Interdum etiam extraneis inferior Lithuania *Semigalia* audiebat ex lingua Lithuanica *zame*, terra, et *gatas*, finis, quia ad ipsum mare Balticum est sita, ultra vero mare gentes dictae Sueones, Lithuanice *Žwejonis*, i. e. piscatores, aut *Žuwiedaj*, i. e. ichtyophagi, piscatu maxime viventes degunt; nam ibi secundum opinionem Lithuanorum ob vim frigoris frumenta non crescunt, et incolae solis piscibus aluntur.

Lithuani ad designandos inferioris conditionis homines quinque peculiariora nomina habent:

- 1.) *Tarnas*, cliens, fiduciarius, vassalus, quem Galli *suivant* appellant;
- 2.) *Kaļpas*, servitor, Gallice *serviteur*;
- 3.) *Wergas*, servus, Gallice *l'esclave*;
- 4.) *Naiiukas*, novus civis, i. e. colonus, Gallice *colon* et
- 5) *Mużykas*, aeternus, i. e. perpetuo glebae adscriptus.

Quo ad 1-m. *Tarnas*, cliens, fiduciarius, vassalus, secundum intellectum hujus gentis significat hominem liberum probatae fidei et virtutis. Hoc nomen semper retinet, sive se applicaverit patrono sui juris, Lithuanice *saupans* vel *saupons*, sive principi, regi aut caesari; etiamsi amplissimis ornaretur honoribus, etiamsi intimus consiliarius principis fieret, nihilominus *tarnas* dicitur. Ejus officii erat necessitate cogente famam et vitam sui domini, principis, regis aut caesaris propria etiam fama et vita tueri; omnia obsequia praestabat non spe mercedis alicuius ductus, sed et

sola patroni ob 10//10v observantia, immo inopem dominum facultatibus iuvare, commune erat inde donum, quod patrono offerebatur, Lithuanice *Meslava*, et postea obvium, uti docet Sigismundi II mandatum 1529 ad Samogetas, ne morem antiquum tradendi tivunis panes semiassis in oblivionem abire sinerent. Ad clariorem intellectum hujus vocabuli *tarnas* insuper monebimus: in quacunque lingua honorifice dicitur servire Deo, servus Dei, Lithuani vero hujusmodi locutionem pro ignominiosa atque blasphema habent, nam Deo tanquam excellentissimo atque praestantissimo ex bona voluntate vassali assistunt (*:Tarnaj tarnau:*), non servi; Deus cum neminem cogat ad officia sua, ergo et servis careat, necesse est. Rectius dicam *tarnaj* erant nobiles, sed non domini, qui postea tamen libertatem simul cum peculio amiserunt, qua vero ratione et quando, non est huius loci disserere. Saeculo 15 et 16 principes Lithuaniae videntur in donationibus bonorum immobilium hanc distinctionem inter vassalos et servos indicare voluisse, cum utantur verbis Slavonicis *s poddanymi i czeladiu niewolnuju*.

Quo ad 2-m. *Kaļpas*, servitor, (*kaļpoti* – alicui famulari), erat genus hominum, quod apud opulentiores inferioribus servitiis fungebatur, plerumque constabat e manu missis. Dominus non solum victum et amictum eis suppeditare, sed et mercedem solvere tenebatur. Denominatio *kaļpas* fere contumeliosa erat et hucusque usurpatur [a] Lithuanis objurgatio in servos socordes: *giltiniū kaļpa* (ancilla mortis aut servitor).

Quo ad 3-m. *Wergas* significat servum proprie dictum, *wergauti*, i. e. sine mercede gratuito sordidissimos labores 10v//11 exsequi pro solo victu et amictu; eo nomine appellabantur ii, qui aut bello capti, aut aere alieno mancipati, aut cum pro aliquo illato damno solvendo non essent, adjudicabantur parti laesae, donec damnum resarciretur.

Quo ad 4-m. *Naiiukas*, i. e. novus civis, proprie colonus; ita nominabatur homo liber, qui domini pacta inde pensione.

Et quo ad 5-m. *Mużykas* derivatur a verbo Letico *mužigas*, Lithuanice *umžygas*, et significat aeviternus, quo nomine intelligebant hominem, qui suum dominum deserere et ad alium migrare non potuit, sed in aeternum

¹⁸ Goldast, von Haiminsfeld Melchior. Suevicarum rerum scriptores. Ed. II. – Ulmae. 1727.

¹⁹ Žr. išn. 18.

uni addictus seu glebae adscriptus erat. Huiusmodi denominatio est recentior, et quidem Michael, archiepiscopus Rigensis, primus prohibuit anno 14 .. in Livonia neophitis Letonibus ab uno domino ad alterum transire, hinc et ipsum vocabulum a verbo Letico *muzygas* videtur originem suam traxisse, quod invalescente in dies hujus generis servitute ad indicandos adscriptos glebae usurpari coepit. In litteris publicis Lithuanorum vix initio saeculi 16 haec denominatio occurrit, sed ubique antiquitus usitata locutio *s poddanymi i czeladiu niewolnoju*, id est cum vassalis et servis, adhibetur. Discrimen *intertarnas, kalpas, wergas, nauiuikas* et *muzykas* tandem obolevit, et generatim omnes appellari coeperunt servi vel kmethones, Slavonice *chotopi, knieci, muzyki*.

11//11v *Poczet* significat comitatum, nam nobilis, cui etiam angusta res domi, ad bellum proficiscens saltem duos homines secum habere debuerat, alterum, qui equum desultorium ducebat, quo uti in pugna posset priore amisso, alterum a jumentis; locupletiores vero nobiles ducebant secum vassalos suos, iste comitatus dicebatur *poczet*, et quidem in litteris publicis saepe occurrit dictio: talis aut talis nobilis adfuit cum comitatu, *taki a taki szlachcić znajdował się z swoim poczem*.

Genuina nomina familiarum Lithuanicarum terminantur Lithuanice in nominativo singulari alia in *is* vel *ys*, utpote: *Drousutis, Daugkentis, Dauggentis, Wissaginis, Mažejkis, Jausutis, Klausutis, Marutis, Łaukutis, Peldys, Dargis, Milejkis, Gejdwidis, Dirmejtis, Ginejtis, Łaukis, Talkys, Rodis, Trumpis, Galiginis, Bujnys, Minelkis, Ejtutis, Uwajnis, Sirputis, Kuszlejgis, Monikis, Dajnutis, Miniotis, Siriotis, Barwajnis, Perwajnis, Dosis, Saulytis, Nemiris, Rimdejgis, Ostejkis, Tauienis, Galwezis, Perginis, Rupejkis, Wienmetis, Soczys, Rymejkis, Augutis, Dargenis, Wajzodis, Mijzis, Waszkys, Punelis, Butejkis, Netiewis, Butegejdis, Kiejstutis* etc. etc. Alia vero in nominativo singulari in *as*, scilicet: *Witaudas, Dauggirdas, Wisgirdas, Waras, Kunas, Sargunas, Ejtminas, Jaugałas, Wajsznoras, Kąntautas* melius *Gąntautas***, *Ejrimas, Talotas, Wisgintas, Wismąntas, Wisgąntas* seu *Wiskąntas, Jotas, Wisbaras, Leugaudas, Mistautas, Gerejmandas*, 11v//12 *Swirkąntas, Surkąntas, Mazrimas, Narbutas, Žybartas, Kijswinas, Gedminas, Galiminas, Ejdimtas, Ejnoras, Gétautas, Gedigaudas* etc. In inferiori vero Lithuania apud Samogetas penultima vocalis *a* eliditur, utpote: *Wisgird's, Ejtmin's, Ejrim's, Gedmin's* etc. Alia denique habent nominativum singularem in *ós****, utpote: *Kėzgajlós, Bylós, Wiligajlós, Stejgwilós, Urniosziós, Mostwylós, Taliwajszziós, Kąntós* seu *Gąndós, Szisziós, Gėjwylós,*

Klausgajlós, Kiwylós, Nigajlós, Augustós, Mąntwylós, Stankós rectius *Stąngós, Waragobós, Mylós, Narkós, Dauszós, Ejwylós* etc.

Insuper patronimica fiebant ex nomine patris addita voce *delis*, quae significat in veteri lingua Lithuanorum filius, ex. gr.: quando pater appellatur *Dauggirdas*, filium vocabant *Daugirdelis*, i. e. *Dauggirdi* filius, *Wisgirdelis, Wisgirdi* filius, *Talotelis, Taloti* filius. Saepissime propter euphoniā littera *d* omittitur et fit *Biwajnelis, Buwajnelis* loco *Biwajnidelis, Buwajnidelis*. In superiori vero Lithuania eliditur syllaba *el* in nominibus juvenum, et terminantur in *atis*, utpote: *Gėdrós – Gėdratis, Wisgirdas – Wisgirdatis, Dosys – Dosatis* pro *Gedratelis, Wisgirdelis, Dosatelis*. Saepe in antiquis scriptis nomini proprio filii adjungitur etiam nomen patris ejus, utpote: *Montwylós Zadejkatis, Dauggirdas Bitatis*, i. e. quod *Montwyli* pater fuit *Zadejkis, Dauggirdi* vero *Bylós*. Deminutiva et rerum, et nominum priorum terminantur in *ytis*, scilicet: *Dauggirdytis, Narkytis, Dositis* etc.

Nomina propria desinentia in nominativo singulari in *is, ys, ytis* vel *ós* in plurali habent nominativum 12//12v in *e*, utpote: *Stejgwyle, Mantwyle, Wangė, Ejwyle* etc. Nomina vero desinentia in singulari in *as* habent nominativum pluralis in *ā*, scilicet *Dauszā, Laugaudā, Ejrimā* etc., sed cum vocales *ā* vel *ē* laciant hiatus in pronunciando, ideo vocales *ā* v *ē* mutantur in *aj*, potissimum in superiori Lithuania, ver. gr.: *Dauszaj, Laugaudaj, Ejrimaj* etc. Quando in antiquis chirographis Lithuanorum occurrit nomen gentis desinens in *ā* aut *ē* in plurali, tunc intelligendum non suo solum nomine, sed etiam fratrum suorum id chirographum subscriptum a quodam fuisse.

Nomina feminarum Lithuanice desinunt in *e*, utpote: *Tamyle, Prane, Talune, Milene, Dajnute, Rimgajle, Birute, Žywyle, Tate* etc. etc.

Nomina gentis apud Lithuanos aequae ac apud alios septentrionales nationes derivantur a datibus animi vel corporis, videlicet: *Dauggirdas* – multa audiens, *Wisgirdas* – omnia audiens, *Mikniós* – balbus, *Waras* – vehemens, *Marutis* – mortalis aut pestiferus, *Myliós* – amabilis, *Trumpis* – brevis, *Mažutis* – parvus, *Drousutis* – audax, *Giniotis* – defensor, *Zybartas* – lumen, *Gedrós* – squalor²⁰, *Žijmis* – frigus aut hiems, *Jaugałas*

**Nam Slavoni syllabam Lithuanicam *kant* scribunt *kgont*, quia littera vassali carent, et duplicant *kg* loco *g*.

***Littera *ó* pronuncianda est uti littera Graecorum omega dicta.

²⁰ S. Daukantas *apsiriko, turėtų būti serenus*.

–litigiosus, *Sziauris* – aquilo (ventus), *Kiejstutis* – mirabilis, *Trapós* – debilis, *Alkis* – fames, *Praniós* – intelligens, *Dargis* – tempestuosus, *Rodis* – index, *Waragóbós* – violentiae cupidus aut rapax, *Daugkéntis* – multa patiens, *Dauggentis* multa parentelia habens, *Bylós* – eloquens, *Dosys* – liberalis etc. etc.

VERTIMAS*

PRATARMĖ

Skandžiausia, kad šiame mūsų rinkinyje trūksta keturių pirmųjų krikščionių kunigaikščių¹ privilegijų, nes iš jų be jokios abejonės būtų galima sužinoti daug dalykų, kurie padėtų tyrinėti senųjų žemaičių papročius, santvarką, tikėjimo apeigas bei visą ikikrikščioniško gyvenimo būdą, tačiau šiuos raštus arba visam pasiglemžė laikas, arba juos slepia atokios bibliotekų vietos.

Senovėje žemaičių genties teisės nebuvo užrašomos jokiuose raštuose. Privilegijų atsiradimą reikia sieti su tuo laiku, kai vokiečių ordinas², užgrobes pajūrio sritis, šio krašto gyventojus latvius bei lietuvius ginkluota jėga privertė palikti savo dievus ir priimti Kristaus tikėjimą. Kartu su dievais prarasta laisvė, iš visų pusių plintanti kryžiuočių valdžia, nepakeliamas vergijos jungas, nuolatiniai sukilimai, skandžiausi pralaimėjimai taip atgrasė žemaičius, jog net ir tada, kai aukštutinė Lietuva savo noru priėmė Kristaus mokslą³, jie nepasėkė jos pavyzdžiu, bijodami, aišku, kad juos ištiks toks pats apgailėtinas likimas kaip ir kaimynines Kuršo bei Prūsijos tautas, kurių visas nelaimės ir lėmė pakeistas tikėjimas. Prisidėjo ir ta aplinkybė, kad ordino bei Lenkijos krikščionių valstiečių padėtis buvo visai prasta: nors lenkai Kazimierui Didžiajam⁴ ir buvo davę valstiečių karaliaus (*Król Chłopów*) prievardį, kadangi jis teikdavosi šiuos ginti nuo nepažabojamo bajorų žiaurumo, bet vis dėlto aplinkinių kraštų sodiečiai bėgdavo nuo šeiminkų smurto ir, radę prieglobstį pas žemaičius, norėjo išpažinti verčiau jų, negu savo skriaudėjų tikėjimą. Ar gali ką nors stebinti, kad visa tai padarė žemaičius didžiausiais Kristaus tikėjimo priešais ir privertė juos nenumaldomai neapkęsti vokiečių?

Esant tokiai padėčiai, Lietuvos kunigaikščių tarpusavio rietenos virto pilietiniu karu. Kaltas dėl jo buvo veikiausiai Jogaila, kuris atėmė iš savo dėdės Kęstučio valdžią bei gyvybę ir užgrobė valdovo sostą⁵. O kad jaustųsi jame saugiai ir palenktų į savo pusę Vokiečių ordiną, pagal 1382-ųjų metų

lapkričio 1-osios dienos sutartį atidavė jam visą Žemaitiją iki Dubysos upės. Tačiau žemaičiai, kuriems toji sutartis buvo nė motais, griebiasi ginklo ir drąsiai ima ginti laisvę nuo vis stiprėjančių ordino puolimų. Tuo tarpu Kęstučio sūnus Vytautas, mylimos žmonos dėka išvaduotas iš kalėjimo, kuriame Jogailos įsakymu buvo laikomas, pabėga pas ordino magistrą prašyti paramos⁶, kad susigrąžintų tėvo valdžią, ir savo bei įpėdinių vardu šventai pažada, jog užėmęs, jo padedamas, didžiojo kunigaikščio sostą, ne tik visuomet klausys ordino, bet ir mirdamas paskelbs jį visos Lietuvos paveldėtoju. Kol ruošiamas karas prieš Jogailą, persirengęs Vytautas slapta susitikinėja su žemaičiais, nuolat su jais tariasi, ašarodamas prašo ir reikalauja, kad būtų jam ištikimi, kad nepamirštų jo tėvo Kęstučio šaunių darbų. Žemaičiai lengvai pereina į Vytauto pusę ir griebiasi ginklų (1390 m). Tačiau Vytautas dėl nepalankių aplinkybių triskart susitaiko su Jogaila ir tris syk sulaužo duotą bei gautą garbės žodį, kol pagaliau grįžta iš nelaisvės į tėvynę ir išrenkamas Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu⁷. Bet štai ir vėl netikėto karo prispirtas sudaro su kryžiuočiais taiką ir atiduoda jiems Žemaitiją iki Nevėžio upės – abiejų pusių sutartos ribos⁸. 1404-tų metų gegužės 23-ą dieną Lenkijos karalius Jogaila šią sutartį patvirtina ir už Vytautą pažada, “kad draus ir neleis visiems bei pavieniams savo žmonėms pagelbėti, palaikyti santykius, bendrauti ir sueiti su minėtais žemaičiais ir kad nuo artimiausios Šv. Jono Krikštytojo dienos visiškai užgins iš Lietuvos bei Rusios žemių atvežti ir suteikti minėtiems žemaičiams druskos, javų, geležies, ginklų ar kitokių jiems būtinų reikmenų”⁹.

Pernelyg sunkus pasirodė šis jungas žemaičiams: tad įvyko daug slaptų žudynių, kurių metu ordino vadai buvo arba nužudyti, arba nuskandinti. Vis dėlto jungtinių Vytauto, kryžiuočių bei lenkų jėgų užspeisti į kampa, jau pažadėjo paklusti ordinui, tik tegu ir jiems būna suteikta malonė naudotis Kulmo teise, tačiau prašymas nepatenkinamas. Iš nevilties vėl sukyla ir patiria permainingą karo sėkmę⁹; kreipiasi taip pat į užsienio šalis dėl didžiulės jiems padarytos neteisybės. Išgirdę, jog Konstancoje rengiamas visuotinis [Bažnyčios] susirinkimas (1416 m.), pasiunčia pasiuntinius ir liepia pasakyti, kad nesipurto Kristaus mokslo; priešingai – mielai jį priims, tik tegu būna leista išsaugoti senolių laisvę. Krikšto iki šiolei vengę iš baimės, jog, priėmę jį, būsią pavergti kaip kaimyninės gentys. Suvažiavimo tėvai,

*Išnašas žr. prie originalo.

**Kotzebue (?) Aug. Preussens ält Gesch. T. II. p. 297.11

išklausę pasiuntinių prašymus, 1417 metų vasario... dieną paskelbė: “Ateityje jie [žemaičiai] pasaulietiniuose reikaluose paklus vienam imperatoriui, o dvasiniuose – savo vyskupui”.

Netrukus lietuvių bei lenkų įveikti kryžiuočiai yra priversti prašyti taikos ir atsisako visų teisių į žemaičius¹⁰. Dabar vertėjo pasistengti, kad jų valstybei nedarytų žalos tie, kurie juos šitiek daug kartų buvo išdavę. Štai kodėl visi Lietuvos didieji kunigaikščiai bei Lenkijos karaliai, norėdami įgyti žemaičių palankumo ir siekdami išlaikyti juos paklusnius, valdymo pradžioje viešais raštais paprastai visuomet pakartodavo ir patvirtindavo jų laisves bei senąją tvarką. Būtent šių raštų rinkinį ir nusprendžiau pateikti visuomenės dėmesiui.

Daug galėčiau pasakyti apie jų turinį bei esmę. Ketinau pateikti ne tai, ko nežino, regis, tik kai kurie žmonės, bet tai, kas nežinoma tikrai daugeliui, nes išskyrus Aleksandro privilegiją, paskelbtą poznaniškame “Lietuvos Statutų” leidime¹², ir kai kuriuos dokumentus, išleistus moksliskame “Vakarų Rusios Aktų” (Акты Западной Руси)¹³ rinkinyje, visi kiti mano čia pateikti raštai, kiek žinau, iki šiol dar niekuomet nebuvo išvydę dienos šviesos. Kaip žemaičiai tas privilegijas vertino, su koku įkarščiu jas saugojo ir gynė, lengvai suvoksį iš paties jų turinio.

Žodis *sam*, teisingiau *zam*, *zama*, lietuviškai reiškia “žema”, todėl vardažodis *Sami* arba *Sambi* žymi pajūrio gyventojus, gyvenančius žemiau, o vietovardis *Samland* yra lietuvių žodžio *sam* bei vokiečių *Land* dūrinys, reiškiantis “žemesnis kraštas”. Vokiškai teisingiau *Niederland*, o lietuviškai – *Samajte* (: *Žamaite*:). Mat vokiečiai, neturėdami dantinio priebalsio ž, jį pakeičia priebalsiu s.

Kai kurie rašytojai žemaičius, pietinio Baltijos pajūrio gyventojus, vadina žodžiais *sam* ir *Getae*, t. y. “žemiau gyvenančiais getais”. Yra žinoma, kad tokie labiau pagarsėję rašytojai, kaip antai: Kadlubekas¹⁴, Kromeris¹⁵, Motiejus Pretorijus¹⁶ ir kiti, – lietuvius laikė getais. Juk net ir pats Lietuvos didysis kunigaikštis Vytautas laiške, kuris pateikiamas šiame rinkinyje, Romos imperatoriui Zigmantui tvirtino, jog sūduviai (dabar tai Agustavo gyventojai) kažkada buvo vadinami getais; iš tén vėliau ir paplito iškreipta lytis *Samogitae*.

Vidurinių amžių rašytojai, ypač iš šiaurės kraštų, Baltijos jūros pakrantes kartais vadina *Austurland* – tai lietuvių žodžio *austra* arba *auszra* (aušra) ir vokiečių *Land* (kraštas) dūrinys, reiškiantis “rytų kraštas”, o kartais – *Ritland* – tai lietuvių žodžio *rytaj* (rytai) ir vokiečių *Land* dūrinys, reiškiantis

“rytų kraštas” arba vokiškai *Oestland*, nes vokiečiams Žemaitija yra rytuose. Šios kelios lytys paplito dėl germanų ir lietuvių genčių susidūrimų, nes pastarosios kadaise buvo užvaldžiusios kone visą pietinį Baltijos pajūrį: Meklemburgą, Brandenburgą, Prūsiją, Žemaitiją, Žemgalą ir Livoniją. Verta šiuo klausimu pasiskaityti Hederaus samprotavimus “Įvairenybėse”¹⁷.

Pagaliau kai kurie vidurinių amžių rašytojai žemaičius vadina *masagetais*, turėdami galvoje atokiausią Žemaitijos dalį, kuri nuo Baltijos jūros atskirta tankiausių girių, kuriose žemaičiai, kitaip tariant, žemiau esantys lietuviai, ir gyveno. Mat įvairiose tarmėse žodžiai *mažia*, *mežia*, *medzia*, *mede* reiškia “mišką”, tad *masagetais*, t. y. *getais*, buvo vadinami miškuose gyvenę žmonės. Tai patvirtina ir kiti dalykai. Štai, pavyzdžiui, žemutinės Lietuvos arba Žemaitijos vyskupystė kadaise buvo vadinama Medininkų vardu. Vyskupo ir kapitulos rezidencija – *Medniki*, *Miedniki*, lietuviškai *Medinikaj*. Katedra, vyskupai ir kanauninkai visuose viešuose raštuose, kaip antai: popiežiaus bulėse, kunigaikščių ir karalių reskriptuose nuo seniausių laikų beveik iki pat mūsų amžiaus visuomet buvo vadinami Medininkų vardu. Golstado knygoje¹⁸ Rapolas Volteranas, aprašydamas Baltijos pietinio pajūrio gentis, be kita ko, teigia: “Yra šiame krašte (t. y. Žemaitijoje) ir masagetų, bet jie skiriasi nuo tų, kurie gyvena Sarmatijoje; jų žemė yra visiškai nedidelė – sakoma, įveikiama per dieną – tačiau išstisusi, nes plyti nuo prūsų iki livonėnų; iki šiol dar nekrikščioniška”. (Švedų istorikas Melch. Haim. Golstadas. Antrasis leidimas. Ulmas. 1727. 7 knyga, 250 psl.)¹⁹. Stebina dar ir tai, kad Gandingos tijūnijos gyventojai patys save vadina *Masse*; ten dar tebestovi senutėlis Mosėdžio (*Massedis* arba *Mōsedis*) miestelis, slaviškai – *Masiady*.

Kartais svetimšaliams žemutinė Lietuva [Žemaitija] skambėdavo ir kaip *Semigalia*. Tai yra lietuvių kalbos žodžių *zame* (žemė) bei *galas* (kraštas) dūrinys (juk Žemaitija yra prie pat Baltijos pajūrio). O štai anapus jūros gyvenantys ir daugiausia žuvimis besiverčiantys švedai lietuvių vadinami *Žwejonis*, t. y. žvejai, arba *Žuwiedaj*, t. y. žuvų valgytojai, nes lietuvių supratimu, dėl didelių šalčių javai ten neauga ir gyventojai minta vienomis žuvimis.

Lietuviai žemesnės padėties žmonių apibūdinimui turi penkis specialius žodžius:

- 1) *Tarnas*; [lot.] – *cliens, fiduciarius, vassalus*; pranc. – *suivant*;
- 2) *Kaļpas*; [lot.] – *servitor*; pranc. – *serviteur*;
- 3) *Wergas*; [lot.] – *servus*; pranc. – *l'esclave*;
- 4) *Nauiuukas* – naujas žmogus, t. y. naujakurys; pranc. – *colon*; ir
- 5) *Muzykas*; [lot.] – *aeternus*, t. y. visam laikui pririštas prie žemės.

Dėl pirmojo. *Tarnas* (lot. *cliens, fiduciarius, vassalus*) šios genties supratimu reiškia laisvą, išmėginto sąžiningumo bei narsumo žmogų, kuris tokį vardą išlaiko ir tada, kai susieja save (vasalo ryšiais) su savarankišku globėju, lietuviškai vadinamu *saupans* arba *saupons*, kunigaikščiu, karaliumi ar imperatoriumi. Net jeigu jam ir parodoma didžiausia pagarba, net jeigu jis tampa artimiausiu kunigaikščio patarėju, vis tiek vadinamas tarnu. Jo pareiga buvo savo vardu ir galva ginti, aplinkybėms prispyrus, savo pono, kunigaikščio, karaliaus ar imperatoriaus garbę ir gyvybę, jis visiškai jam pakludavo – ir ne iš savanaudiškumo, bet vien tiktai iš pagarbos; maža to, turėjo netgi remti globėją savo ištekliais, jeigu tasai būdavo neturtingas. Iš čia ir kilo paprotys įteikti globėjui bendrąją dovaną, lietuviškai vadinamą *Meslava*, o vėliau – sutiktuvių dovaną – apie tai kalba 1529–ųjų metų Žygimanto Senojo įsakymas žemaičiams, kad nepamirštų ilgaamžio papročio duoti tijūnams pusės aso vertės duonos. Kad šis žodis būtų suprstas dar tiksliau, pridursime ir štai ką: bet kurioje kalboje posakiai “vergauti Dievui, Dievo vergas” turi kilnią prasmę, tačiau lietuviai tokius pasakymus laiko gėdingu piktžodžiuavimu, nes aukščiausiajam ir puikiausiajam Dievui ne vergaujama, o tarnaujama gera valia (: *Tarnaj tarnau*:). Kadangi Dievas nieko neverčia sau tarnauti, todėl vergai jam nėra nereikalingi. Teisybę sakant, tarnaj buvę kilmingesni žmonės (ne viešpačiai?), kurie vėliau su turtu prarado ir laisvę, – koku būdu ir kada – ne čia dėstyti. XV–XVI amžiuje Lietuvos kunigaikščiai, dovanodami nejudamo turto, šį skirtumą tarp vasalo ir tarno išreikšdavo, regis, slaviškais žodžiais *s poddanymi i czeladiu niewolnuju*.

Dėl antrojo. *Kaļpas* (lot. *servitor*; *kaļpoti* – kam nors dirbti). Tai žmonės, kurie dirbo pas turtingesnius prastus darbus. Dažniausiai jie būdavo iš atleistinių. Šeimininkas jiems turėdavo duoti ne tik maisto bei drabužių, bet ir mokėti atlyginimą. Pats žodis buvo neigiamos reikšmės ir iki šiol lietuvių vartojamas ištižusiems sukeikti: *giltiniū kaļpa* ([lot.] *ancilla mortis aut servitor*).

Dėl trečiojo. *Wergas* reiškia vergą tiesiogine žodžio prasme, nes *wergauti* – vien už maistą ir drabužius veltui dirbti pačius juodžiausius darbus. Šiuo žodžiu vadinti tie, kurie būdavo arba iš belaisvių, arba iš skolininkų, arba iš tų, kurie negalėdavo atlyginti padarytos žalos ir būdavo priskiriami nukentėjusiai pusei tol, kol nepadengs nuostolių.

Dėl ketvirtojo. *Nauiuukas*, t. y. naujas žmogus, tiesiogine to žodžio prasme – naujakurys. Taip buvo vadinamas laisvas asmuo, kuris tarnaudavo už tam tikrą pinigų sumą.

Ir dėl penktojo. *Muzykas* kilęs iš latvių *mužigas*, lietuvių *umžygas* ir reiškia amžinas. Tai buvo žmogus, kuris negalėjo, palikęs savo šeiminką, išeiti pas kitą ir visam laikui buvo priskirtas tik vienam, kitaip tariant, buvo pririštas prie žemės. Šis žodis yra vėlyvesnės kilmės. Mat Rygos arkivyskupas Mykolas 14 ... metais pirmas uždraudė naujakrikštams latviams Livonijoje išeiti nuo vieno šeiminko pas kitą. Tokia, regis, yra šio žodžio, kilusio iš latvių *mužygas* kilmė, o vis labiau įsigalint šitokio pobūdžio priklausomybei juo buvo pradėta vadinti prie žemės pririštus valstiečius. Viešuose lietuvių raštuose jis pasitaiko tik XVI amžiaus pradžioje, bet net ir tada dar visur esti įprasti *s poddanymi i czeladiu niewolnuju*, t. y. su vasalais ir tarnais. Skirtumas tarp žodžių *tarnas, kaļpas, wergas, nauiuukas* bei *muzykas* pagaliau išnyko ir visus juos imta vadinti apibendrinta reikšme: vergai arba valstiečiai, slaviškai *chołopi, kmienci, muzyki*.

Žodis *poczet* reiškia palydą. Mat net ir neturtingas bajoras, vykdamas į karą, turėjo turėti bent dar du vyrus: vienas iš jų vesdavo atsarginį arklį, kad kritus mūšyje pirmajam, šeiminkas persėstų ant pastarojo, o kitas buvo gurguolininku. O turtingesni bajorai atsivesdavo savo vasalų – tokia palyda ir buvo vadinama *poczet*. Juk net ir viešuose raštuose dažnai pasitaiko pasakymų “toks ir toks bajoras atvyko su palyda”, *taki a taki szlachcić znajdował się z swoim poczem*.

Vieni lietuvių šeimų vardai vienaskaitos vardininke baigiasi galūnėmis *is* arba *ys*, būtent: *Drousutis, Daugkentis, Dauggentis, Wissaginis, Mažejkis, Jausutis, Kļausutis, Marutis, Łaukutis, Peldys, Dargis, Milejkis, Gejdwidis, Dirmejtis, Ginejtis, Łaukis, Talkys, Rodis, Trumpis, Galiginis, Bujnys, Minelkis, Ejtutis, Uwajnis, Sirputis, Kuszlejkis, Monikis, Dajnutis, Miniotis, Siritotis, Barwajnis, Perwajnis, Dosis, Saulytis, Nemiris, Rimdejgis, Ostejkis, Tauienis, Galwezis, Perginis, Rupejkis, Wienmetis, Soczys, Rymejkis, Augutis, Dargenis, Wajzodis, Mijzjis, Waszkys, Punelis, Butejkis, Netiewis, Butegejdis, Kiejstutis* ir t. t., ir t. t. Kiti baigiasi *as*, būtent: *Witaudas, Dauggirdas, Wisgirdas, Waras,*

Kunas, Sargunas, Ejtminas, Jaugalas, Wajsznoras, Kąntautas, geriau *Ąntautas**, *Ejrimas, Talotas, Wisgintas, Wismantas, Wisąntas* ar *Wiskąntas, Jotas, Wisbaras, Leugaudas, Mistautas, Gerejmandas, Swirkąntas, Surkąntas, Mazrimas, Narbutas, Žybutas, Kijswinas, Gedminas, Galiminas, Ejdimtas, Ejnoras, Gétautas, Gedigaudas* ir t. t. O žemutinėje Lietuvoje gyvenantys žemaičiai galūnės balsį *a* išleidžia, būtent: *Wisgird's, Ejtmin's, Ejrim's, Gedmin's* ir t. t. Pagaliau dar kiti šeimos vardai vienaskaitos vardininke turi *ós***, būtent: *Kézgajlós, Bylós, Wiligajlós, Stejgwilós, Urniosziós, Mostwylós, Taliwajziós, Kąntós* ar *Ąndós, Szisziós, Gejwylós, Klausgajlós, Kiwylós, Nigajlós, Augusós, Mąntwylós, Stankós*, teisingiau *Stąngós, Waragóbós, Mylós, Narkós, Daugszós, Ejwylós* ir t. t.

Tėvavardžiai buvo padaromi prie tėvo vardo pridūrus lytį *delis*, kuri senojoje lietuvių kalboje reiškė sūnų. Pavyzdžiui, jeigu tėvas yra *Dauggirdas*, tai jo sūnus – *Daugirdelis*, t. y. *Dauggirdo* sūnus, *Wisgirdelis, Wisgirdo* sūnus, *Talotelis, Taloto* sūnus. Labai dažnai garsų darnos sumetimais raidė *d* išleidžiama, ir tada esti *Biwajnelis, Buwajnelis* vietoj *Biwajnidelis, Buwajnidelis*. O aukštutinėje Lietuvoje jaunuolių varduose išleidžiamas skiemuo *el*, ir jie baigiasi galūne *atis*, būtent: *Gédrós – Gédratis, Wisgirdas – Wisgirdatis, Dosys – Dosatis* vietoj *Gedratelis, Wisgirdelis, Dosatelis*. Dažnai senuose raštuose prie sūnaus vardo taip pat dažnai pridedamas ir tėvo, būtent: *Montwylós Žadejkatis, Dauggirdas Bilatis*; tai reiškia, kad *Montwyló* tėvas buvo *Žadejkis*, o *Dauggirdo* – *Bylós*. Mažybiniai daiktavardžiai ir asmenvardžiai baigiasi galūne *ytis*, būtent: *Dauggirdytis, Narkytis, Dosytis* ir t. t.

Asmenvardžiai, vienaskaitos vardininke turintys galūnes *is, ys, ytis* ar *ós*, daugiskaitos vardininke baigiasi galūne *ē*, būtent: *Steigwile, Mentwyle, Wangé, Ejwyle* ir t. t. O asmenvardžiai, turintys vienaskaitos vardininke *as*, daugiskaitos vardininke turi *ā*, būtent: *Daugszā, Laugaudā, Ejrimā* ir t. t. Bet kadangi balsiai *ā* arba *ē* kalbos sraute leidžia susidaryti sambalsiui, todėl pakeičiami į *aj*, daugiausia aukštutinėje Lietuvoje, pavyzdžiui: *Daugszaj, Laugaudaj, Ejrimaj* ir t. t. Kai senuose lietuvių rankraščiuose pasitaiko šeimos vardas, besibaigiantis *dgs. vard. galūne ā* arba *ē*, tada jis rodo, kad tas rankraštis pasirašytas ne vien tik savo paties, bet ir brolių vardu.

Lietuvių moterų vardai baigiasi galūne *e*, būtent: *Tamyle, Prane, Talune, Milene, Dajnute, Rimgajle, Birute, Žywyle, Tate* ir t. t. ir t. t.

Lietuvių, kaip ir kitų šiaurės tautų, šeimos vardai kilę iš būdo ar kūno

ypatybių būtent: *Dauggirdas* – daug girdintis, *Wisgirdas* – viską girdintis, *Mikniós* – miknius, *Waras* – smarkus, *Marutis* – marus, *Myliós* – mielas, meilus, *Trumpis* – trumpas, *Mazutis* – mažas, *Drousutis* – drąsus, *Giniotis* – gynėjas, *Žybutas* – žiburys, *Gedrós* – purvas²⁰, *Žijmis* – žiema, *Jaugalas* – ginčininkas, *Sziauris* – šiaurys (vėjas), *Kiejstutis* – keistas, *Trapós* – trapus, *Alkis* – alkis, *Praniós* – prantnus, *Dargis* – darganotas, *Rodis* – rodomasis pirštas, *Waragóbós* – grobuoniškas, *Daugkėntis* – daug kenčiantis, *Dauggentis* – turintis daug genčių (giminių), *Bylós* – bylus, *Dosys* – dosnus ir t. t.

Iš lotynų kalbos vertė Darius Antanavičius

* Mat slavai lietuvių kalbos skiemėnį *kant* rašo *kgont*, kadangi neturi nosinių raidžių, o g perteikia kaip *kg*.

** Raidę *ó* reikia tarti kaip graikų omega su spiritu leni.

SIMONO DAUKANTO 1842 M. RUGSĖJO 9 D. LAIŠKO TEODORUI NARBUTUI PRIEDAI

Parengė Zigmantas Kiaupa

Simono Daukanto ir Teodoro Narbuto susirašinėjimas, užsimezges 1842 m. ir užderėjęs keliasdešimties laiškų pluoštu¹, suteikė daug medžiagos tiek abiem mokslams, tiek to meto Lietuvos intelektualinei atmosferai pažinti. Jų laišškai gerai žinomi ir tyrinėjami, tačiau tebėra viena kita spraga. Vieną iš jų stengsimės užpildyti, paskelbdami dar nežinomus S. Daukanto T. Narbutui rašytus tekstus.

Rankraštis. Viename iš S. Daukanto išrašų iš Lietuvos Metrikos (toliau – LM) rinkinių, buvusių T. Narbuto rankose ir dabar saugomų V. Stefaniko mokslinėje bibliotekoje Lvoje (Rankraščių skyrius. F. 5. Ap. 1. B. 3116/III)², yra 3 S. Daukanto autoriniai tekstai. Šis rinkinys – tai 151 lapo knyga. Joje sunumeruoti puslapiai, taip pat įrašai. Pastarieji, atrodo, buvo sunumeruoti prieš įrašant knygą arba ji buvo subyrėjusi ir yra įrašta antrą kartą, nes vietomis įrašai sudėti ne pagal numerius. Be to, įrašai buvo numeruoti nelabai atidžiai.

P. 277–286 užima minėti S. Daukanto tekstai. Jie yra lyg ir be pradžių, 2 iš jų baigiasi S. Daukanto parašais. Jų paraštėse yra T. Narbuto pastabos. S. Daukanto tekstai rašyti lenkų kalba, juose gausu istorijos šaltinių citatų originalio kalbomis – lotynų, gudų (LDK slavų kanceliarine) ir lenkų. Tekstas, kuriam mūsų publikacijoje suteikiame Nr. 1, yra p. 279–282 ir turi rinkinio įrašo Nr. 67. P. 283–286 yra kitas tekstas, publikacijos Nr. 2. Rinkinio įrašų numeruotojas nepastebėjo jo pradžios ar ankstesnio įrašo pabaigos, nors šis baigiasi S. Daukanto parašu, ir p. 283 nėra naujo įrašo numerio. Jis, Nr. 68, atsiranda tik įrašo paskutiniame puslapyje, rinkinio p. 286. Pagaliau publikacijos tekstas Nr. 3 yra p. 277–278. Lapas į knygą

įraštas atvirkščiai, todėl teksto pradžia yra p. 278 ir turi rinkinio įrašo Nr. 73, o tęsinys – p. 277 ir irgi turi savo numerį – Nr. 66.

Datavimas, žanras, turinys. Tekstuose dažnai sutinkamas kreipinys *Pone Kapitone* rodo, kad jie rašyti T. Narbutui, nes taip pastarąjį S. Daukantas tituluoja laiškuose. Pačiuose tekstuose nenurodyta, kada jie rašyti. Be to, neaišku, ar jie tokie ir buvo – lig ir be pradžios. Atsakymas į šiuos klausimus atsirado S. Daukanto laiškuose T. Narbutui.

1842 m. liepos 27 d. laiške T. Narbutui S. Daukantas daug rašo apie lietuvių bajorų herbus, pabrėždamas, kad jie neturi lenkų herbams būdingų pavadinimų. Čia jis taip pat praneša T. Narbutui apie Radvilų archyve buvusią Lietuvos privilegijų rodyklę³. 1842 m. rugsėjo 9 d. laiške S. Daukantas praneša T. Narbutui, kad kartu su laišku siunčia privilegijų, esančių Imperatoriškoje viešojoje bibliotekoje, rejestrą ir herbų, kurie privilegijose neturi pavadinimų, rejestrą⁴. Dar kartą apie Radvilų archyve buvusį nuorašą, atsidūrusį minėtoje Viešojoje bibliotekoje ir ten pradingusį, S. Daukantas rašė 1842 m. gruodžio 6 d. laiške⁵.

Savo ruožtu, skelbiamame tekste Nr. 1 S. Daukantas būtent ir samprotauja apie pavadinimų neturinčius lietuvių herbus bei pateikia herbus aprašančias citatas iš bajorystės privilegijų, įrašytų LM. Tekste Nr. 2 T. Narbutui aprašoma LDK privilegijų knyga, buvusi Radvilų archyve, pateikiamas jos turinys ir apibūdinimas. Neabejotina, kad apie šiuos 2 tekstus S. Daukantas rašė 1842 m. rugsėjo 9 d., teigdamas, kad juos išsiunčia T. Narbutui. Tačiau, juos galime vadinti šio laiško priedais ir datuoti taip pat, kaip ir patį laišką.

Daugiau neaiškumų yra dėl teksto Nr. 3 datavimo. Jame S. Daukantas lakoniškai apibūdina Lenkijos karalystės archyvo Krokovoje 1730 m. aprašą

¹ Merkys V. Simonas Daukantas. Vilnius, 1972. –P. 134–142; II leid. – Vilnius, 1991. –P. 81–86; S. Daukanto laišškai T. Narbutui skelbti Daukantas S. Raštai. T. 2. / Sudarė, įvadą ir paaiškinimus parašė V. Merkys. Vilnius, 1976. – P. 720–776. T. Narbuto laišškai S. Daukantui saugomi Lietuvos mokslų akademijos mokslinėje bibliotekoje (Rankraščių skyrius. F. 31. B. 1412).

² Plačiau žr. šiame rinkinyje skelbiamą straipsnį: Kiaupa Z. Simono Daukanto parengti Lietuvos Metrikos medžiagos rinkiniai.

³ Daukantas S. Raštai. –T. 2.– P. 724–727.

⁴ Ten pat. P. 727–729.

⁵ Ten pat. P. 729–731.

ir vietomis jį cituoja. Tekste Nr. 2 jis, kaip atrodo, rašo apie tą patį Krokuvos archyvo aprašą, bet sakosi jo dar nematęs. Taigi, galimas dalykas, kad S. Daukantas pastarąjį tekstą atsiuntė vėliau, su kitu laišku. Bet įmanoma, kad spėjo tai padaryti ir su tuo pačiu 1842 m. rugsėjo 9 d. laišku, ypač, jei visas komplektas – laiškas ir priedai – buvo ruošiamas ir rašomas ne viena diena. Todėl su išlygom galime ir tekstą Nr. 3 skirti į vieną grupę su pirmaisiais tekstais.

Skelbimo nuostatos. Skelbiami S. Daukanto tekstai originalo kalba – lenkų, taip pat gudų ir lotynų, bei vertimas į lietuvių kalbą. S. Daukanto autorinį tekstą lenkų kalba ir šaltinių citatas iš gudų ir lenkų kalbų išvertė parengėjas, iš lotynų kalbos – D a r i u s A n t a n a v i č i u s . Laikytasi tokių skelbimo nuostatų:

1. S. Daukanto autorinis tekstas parengtas spaudai pagal *“Instrukcja wydawnicza dla źródeł historycznych od XVI do połowy XIX wieku. Wrocław. 1953.”*

2. šaltinių citatos tiek originalo kalba, tiek vertime perteikiamos kursyvu. Jų pateikimas S. Daukanto tekste su šaltiniais nesutikrintas.

3. T. Narbuto pastabas – o tai, išskyrus porą atvejų, yra šaltinių citatose pasitaikančių bažnytinio kalendoriaus datų pervedimas į pasaulietinį kalendorių – pateikiamos tarp skliaustų su jų autoriaus inicialais (T. N.). Pasitaikančios T. Narbuto klaidos netaisomos.

4. Archeografiniai ir istoriniai paaiškinimai parašyti tik S. Daukanto autoriniams tekstams, o cituojamiems šaltiniams – ne, nes tai būtų specialus darbas, gana tolimas publikacijos svarbiausiam objektui – S. Daukanto autoriniams tekstams. Tik atkreipiamas dėmesys, kad Teksto Nr. 1 *Acta Lithuanorum* yra Lietuvos Metrika. Archeografiniai paaiškinimai žymimi lotyniško aifabeto mažosiomis raidėmis, istoriniai – arabiškais skaitmenimis. Paaiškinimai pateikiami po kiekvieno teksto.

S. Daukanto 1842 m. rugsėjo 9 d. laiško T. Narbutui priedai

Peterburgas. 1842.09.09.

V. Stefaniko mokslinės bibliotekos Lvove rankraščių skyrius. F. 5. Ap. 1. B. 3116/III. P. 277–286.

1. P. 279–282. Nr. 67 (dalis).

Osoby nobilitowane w Litwie, których w przywileju nazwanie herbu nie znajduje się.

1536 r. Odlanicki (*scutum aureum in cujus medio manus armata de nube celescini coloris habens et tenens gladium vibratum et ad pugnam extensum in cruore repersum pars vero inferior seu basis scuti coloris rubeis et in acie seu superficie scuti galea, in cujus sumitate similiter extensa manus cum gladio vibrato fascis galea utrumque latus tegens colore rubeo nigro glauco per mixtum*). *Acta Lithuanorum Liber Inscriptionum 24, fol. 26.*

1540 r. Kapliczom (*Сосну зеленую с тремя верхи с одного пня идучими и с коренемъ в щите черленомъ и на верху щита гелмъ круглый, на немъ поль человека збройного голова в него безъ зброи з роспущонными волосами, а держитъ оную сосну руками за корене*). *Acta Lithuanorum Liber Inscriptionum 24, fol. 68.*

1548 r. Dworzanski Jan (*et armis seu insigniis post earum arte pictoris hic designatis et depictis donavimus etc.*). *Acta Lithuanorum Liber Decretorum 38, fol. 560.*

1562 r. Nestorowicz (*оленья рога въ дереве дубовомъ врослые в зеленомъ поли с гелмомъ, а надъ гелмомъ перо струсово с иными окрасами, гербъ прозвище свое мети маеть Дуборогъ*). *Acta Lithuanorum Liber Inscriptionum 41, fol. 191.*

1567 r. Kondratowicz (*herb jodła*) więcej nic niepowiedziano. *Acta Lithuanorum Liber Inscriptionum 50, fol. 115.*

1565 r. Danowicz (*Крижъ белый на червономъ полю*). *Acta Lithuanorum Liber Inscriptionum 41, fol. 272.*

1576 r. Zarowski (*Semilunium vel dimidium lunae et stellam at cum galea crucem, quod melius industria et suptilitate pictoris facta in hoc privilegio depixit*). *Acta Lithuanorum Liber Inscriptionum 61, fol. 34.*

1591 r. Kornilo Anisimowicz Perewalski (*гербъ его лукъ вытягненный стрелю маеть онъ и дету его*). *Acta Lithuanorum Liber Inscriptionum 65, fol. 150.*

1566 r. Saurytowicz (*гербъ его в червономъ полю рожга а в ней пять квятовъ на сигнеть и печать его придали*). *Acta Lithuanorum Liber Inscriptionum 38, fol. 397.*

1578 r. Jelski (*до старожитного гербу ихъ котормыся с продковъ своихъ печатовали, то есть до двухъ мечовъ на крижъ преложонымъ, надъ котормы звезда есть, придаем гелмъ и на гелмомъ перо струсово съ иными окрасами яко на вымалованымъ ту се показуеть*), w przywileju mówi Stefan Król - *стану шляхецкого Великого Князства Литовского есть с давныхъ часовъ люди рожгаю шляхецкого. Acta*

Lithuanorum Liber Inscriptionum 59 fol. 67.

1581 r. Matiejewicz (зербъ его, оленью голову с рогами яко вымальованъ естъ). *Acta Lithuanorum Liber Inscriptionum* 67, fol. 46.

1564 r. Milewski (зербъ его, оленъи роги въ дубъ). *Acta Lithuanorum Liber Inscriptionum* 41, fol. 172.

1613 r. Eliaz Juskowski (*stema, nimirum dextram lamnia ferrea coopertam gladium strictum tenentem in clypeo rubei coloris cum laciniis ejusdem rubei et flavi coloris circumpendentibus de super galeam appertam, tres struti paenas habentem, prout hic depicta cernitur*). *Acta Lithuanorum Liber...*

1659 r. Muraszko (trzy zręby w sobie, a nad niemi łuk napięty z strzałą ku górze od cięciwy przez serce nad maydunem łuka wystawione na wylot przerażającą zawierający). *Acta Lithuanorum Liber Inscriptionum* 130, fol. 360.

1765 r. Ignacemu i Józefowi Gorskim braciom (w poliu błękitnym ręka pierścień trzymająca, w hełmie także podobna ręka trzymająca pierścień w pięciu strusiech piórach ku górze wyciągnione). *Acta Lithuanorum Liber Inscriptionum* 190, fol. 20.

1765 r. Kazimierski (w polu błękitnym prawa ręka zbrojna pierścień złoty nadół spuszczone trzymająca tak jak odmalowany). *Liber* 190, fol. 30.

1766 r. Orłowski (trzy tulipany czerwonego koloru w żółtym polu z ziemi wyrastające i zakwitające, na hełmie pięć piór strusich, na nich krzyż mały). *Acta Lithuanorum Liber Inscriptionum* 190, fol. 126.

Wiele jest takich przywilejów na szlachectwo, w których zupełnie nie wspomina się o herbie. Nawet tych herbów nazwisk nie ma takich osób, które przyjęły drugich do swoich herbów i tak na przykład Bałakier Olizarowski, nobilitacja 1622 r. bez herbu; Newojnowicz z Wesztortowiczów familia bardzo dawna bez herbu 1536 r.; Gedwyło, bez herbu r. 1586.

1551 r. Milkowicza przyjął do swego herbu wojewoda połocki Stanisław Dowojna, herb jego w przywileju wspomina się temi słowy *лебъ з муръ*. *Acta Lithuanorum Liber Inscriptionum* 35, fol. 82.

1563 r. Wasilewicz przyjął do swego herbu marszałek JKMści horodniczy włodzimierski Mikołaj Juchnowicz Koziński *prijemszy dobrowolnie do swego herbu tri lelije с червонымъ полемъ просилъ Korola*. *Acta Lithuanorum Liber Inscriptionum* 47, fol. 179.

1567 r. Adama Janowicza z Pełka Bilińskiego przyjął kasztelan miński Talwosz do swego herbu Łabędz, do którego król na hełmie miecz przydał.

Acta Lithuanorum Liber Inscriptionum 50, fol. 120.

1569 r. Prostwiłowiczów przyjął do swego herbu Kwinta, niepowiedziano jaki herb Kwintów. *Acta Lithuanorum Liber Inscriptionum* 49, fol. 239.

1569 r. Budiło, herb jego "nazywajemy Lelije, (zvezdy u mesyacy) jak tu jest wymalowany", słowa przywileju. *Acta Lithuanorum Liber Inscriptionum* 51, fol. 239 (może dzisiejsza Leliwa?).

1576 r. Rudominów Radziwił przyjął do swego herbu (*habebit id quod Radviliorum gentilitium est, tres venatorias tubas intus angustioribus oris junctas foris pretensioribus orificiis equalibus speciis in trianguli figuram reductas flavi coloris circumligatas in campa ceruleo supraque insigne galea ferea aperta eminent duobus alis et corona praemitentibus ornat*). *Acta Lithuanorum Liber Inscriptionum* 55, fol. 99.

1564 r. Imbra Jakub Wengrzyn w Węgrzech będąc pieczętował się Pelikanym, Zygmunt August przydał trzy pióra strusia, co też Batory w r. 1579 jemu potwierdził. *Acta Lithuanorum Liber Inscriptionum* 65, fol. 117.

Tym dziwniejsza rzecz, że nawet za ostatniego króla¹, kiedy najwięcej nobilitowano, prawie trzecia część herbów w przywilejach znajduje się bez nazwania. Z tąd wnosić trzeba, że Niesiecki² sam ponadawał nazwiska po większej części herbom w swoim herbarzu znajdującym się, a wziętym z herbarzów niemieckich. Bardzo sprawiedliwa jest uwaga Pana Kapitana, że wiele herbów właściwie litewskich znajduje się w herbarzach polskich, albowiem że mieliśmy herby i przed rokiem 1413³, to tego są dowody traktaty z Krzyżakami przed wspomnianym rokiem zawierane, które Lucas Dawid⁴ przytaczając nawet herby opisuje, jak książęce tak i prywatne w Tomie VII, pag. 174, pag. 178, w Tomie VIII, pag. 33. Wielce Litwini są obowiązani Panu Kapitanowi za wynalezienie, odkrycie kilkadziesiąt herbów prawdziwie litewskich, dałby Bóg jemu zdrowie i drogie jego życie przedłużył, niezawodnie i więcej się odkryje staraniem jego. Życzycyby należało, gdyby Pan Kapitan mógł w nasze strony wejrzeć, przynajmniej domy Burbów, Szemiotów i Orwidów i innych, mógł byś jeszcze wiele skarbów tego rodzaju wykryć. Przypatrując się już wiadomym herbom

¹ Stanislovas Augustas, Lenkijos karalius ir Lietuvos didysis kunigaikštis 1764–1795 m.

² Neseckis Kasperas (1682–1744) lenkų heraldikas. S. Daukantas turi galvoje leidingį: Niesiecki K. Herbarz polski... /Wyd. J. N. Bobrowicz. T. 1–9. Lipsk. 1839–1842. 1845 m. išėjo T. 10.

³ 1413 m. Horoldės susitarimu Lenkijos bajorai priėmė būrį Lietuvos bajorų į savo herbų.

⁴ Davidas Lukas (apie 1503–1583). Prūsijos istorikas. S. Daukantas nurodo į David L. Preussische Chronik. Bd. 1–8. Königsberg. 1812–1817.

właściwym litewskim, zdaje się że one byli znakami religijnymi, fetyszami czyli godłami szczęścia, a zatym musiały być dowolne, jaki znak przybrał za godło szczęścia swego, takim się i pieczętował. W herbarzu Kojałowicza⁵ te herby, które on z pomników zebrał są ciekawe, pierwszy herb między temi zdaje się być koniczyny listkami forma taka *in quad am subscriptione* anni 1556, gdyż do inej figury porównać nie można tym więcej, że *dobylas* po litewsku, *trilistik* po rusku wielką gra rolę do dziś dnia w pieśniach, w gusłach i w lekarstwach, tak w naszych stronach, jak w górnej Litwie⁶.

Wspomniawszy herbarz Kojałowicza, o którym ks. pijar Jakukiewicz mówił, jest exemplarz nie p. Szpillera, ale mój własny, moją ręką nigdy przepisany. Księża pijarowie oszukali księdza Jakukiewicza żartując z niego. Gdybym był blisko, z największą chęcią udzieliłbym Panu kapitanowi; lecz że jesteśmy bardzo oddaleni i oba śmiertelni, to nie chciałem z rąk moich wypuścić; albowiem po śmierci brata mojego⁷ w zdarzeniu mojej śmierci nie mam więcej, ktoby go mógł upomnąć się, a ja życzyłbym choć najdalszemu imienikowi zostawić, ponieważ jest to moja krwawa praca, prócz tego najusilniej staram się, ażeby można było go wydrukować choć *extra limites*, tylko niedostatek nie dozwala jeszcze tego skutecznie. *Vale et Vale*.

Jego najniższy sługa Szymon Dowkont.

VERTIMAS*

Nobillituoti asmenys Lietuvoje, kurių privilegijose herbų pavadinimų nėra:

1536 m. Odlanickis (*auksinio skydo, kurio viduryje iš žydros spalvos debesies kyšanti šarvuota ranka, laikanti kovai iškeltą ir sukruvintą kardą, apatinė dalis arba skydo pagrindas yra raudonos spalvos, o skydo viršutinėje dalyje ar viršūnėje šalmas, virš kurio taip pat yra ištiesta ranka, laikanti iškeltą kardą; abu šalmo šonus dengia tamsiai raudonos spalvos su melsvu atspalviu uždangalas*). *Lietuvos aktai, Užrašymų knyga 24, 1. 26.*

1540 m. Kapličams (*raudoname skyde žalia pušis su trimis iš vieno kelmo kylančiomis viršūnėmis bei šaknimis, skydo viršuje – apvalus šalmas, virš jo – pusė šarvuoto žmogaus, šio galva be šarvų, su palaidais plaukais, ir laiko rankomis jis tą pušį už šaknų*). *Lietuvos aktai, Užrašymų knyga 24, 1. 68.*

1548 m. Dvoržanskis Janas (*apdovanojame ir ginklais arba herbu, kuris matyti iš dailininko čia nupiešto piešinio ir t. t.*). *Lietuvos aktai, Teismų knyga 38, 1. 560.*

1562 m. Nestorovičius (*žaliame lauکه elnio ragai, į ažuolą įaugę, su šalmu, o virš šalmo stručio plunksna su kitais papuošimais. Herbas turi turėti savo vardą Ažuolragis*). *Lietuvos aktai, Užrašymų knyga 41, 1. 191.*

1567 m. Kondratovičius (*herbas eglė*), daugiau nieko nepasakytą. *Lietuvos aktai, Užrašymų knyga 50, 1. 115.*

1565 m. Danovičius (*baltas kryžius raudoname lauکه*). *Lietuvos aktai, Užrašymų knyga 41, 1. 272.*

1576 m. Zarovskis (*pusmėnulį arba pusę mėnulio ir žvaigždę bei kryžių su šalmu, kaip tai geriau matyti iš šioje privilegijoje stropiai ir gražiai dailininko nupiešto piešinio*). *Lietuvos aktai, Užrašymų knyga 61, 1. 34.*

1581 m. Kornilas Anisimovičius Pervalkietis (*jo herbas yra įtemptas lankas su strėle, turi jis ir jo vaikai ir t. t.*). *Lietuvos aktai, Užrašymų knyga 65, 1. 150.*

1566 m. Saurimovičius (*jo herbas yra rožė su penkais žiedais raudoname lauکه, suteikėme jo signetui ir antspaudui*). *Lietuvos aktai, Užrašymų knyga 38, 1. 397.*

1578 m. Jelskis (*prie jų senovinio herbo, kuriuo nuo pirmtakų laikų antspauduodavo, tai yra prie dviejų sukryžiuotų kalavijų, virš kurių yra žvaigždė, pridedame šalną ir virš šalmo stručio plunksną su kitais papuošimais, kaip čia nupieštą rodome*), privilegijoje karalius Steponas sako – *nuo seno Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajorų luomo žmonės yra bajoriškos kilmės*. *Lietuvos aktai, Užrašymų knyga 59, 1. 67.*

1581 m. Matejevičius (*herbą elnio galvą su ragais, kaip nupiešta yra*). *Lietuvos aktai, Užrašymų knyga 41, 1. 172.*

1561 m. Milevskis (*jo herbas, elnio ragai ažuole*). *Lietuvos aktai, Užrašymų knyga 41, 1. 172.*

1613 m. Eljūsu Juškovskis (*herbą, būtent raudonos spalvos skydą, kuriame apnuogintą kardą laikanti šarvuota ranka ir raudonas bei rusvas uždangalas, krintantis nuo atviro šalmo su trimis stručio plunksnomis, kaip tai matyti šiame piešinyje*). *Lietuvos aktai, ... knyga.*

1659 m. Muraška (*tris įkertas, o virš jų įtemptą lanką su strėle, kiaurai pervėrusią virš lauko esančią širdį, turintis*). *Lietuvos aktai, Užrašymų knyga 130, 1. 360.*

* Išnašas žr. prie originalo.

⁵ Kojalavičius Albertas (1609–1677), Lietuvos istorikas ir heraldikas. Jo parengtą Lietuvos bajorų herbyną S. Daukantas buvo iš rankraščio nusirašęs.

⁶ Čia kalbama apie S. Daukanto gimtąją Žemaitiją bei Aukštaitiją.

⁷ S: Daukanto brolis Aleksandras mirė 1841 m. spalio 5 d.

1765 m. broliams Ignouti ir Juozapui Gorskiams (*mėlyname lauke žiedą laikanti ranka, šalmė panaši žiedą laikanti ranka virš penkių stručio plunksnų į viršų ištiesta*). *Lietuvos aktai, Užrašymų knyga 190, l. 20.*

1765 m. Kazimierskis (*mėlyname lauke dešinė šarvuota ranka, laikanti žemyn nuleistą auksinį žiedą, taip, kaip nupiešta*). *Knyga 190, l. 30.*

1766 m. Orlovskis (*geltoname lauke trys iš žemės augančios ir pražystančios raudonos tulpės, ant šalmo penkios stručio plunksnos, ant jų mažas kryžius*). *Lietuvos aktai, Užrašymų knyga 190, l. 126.*

Daug yra tokių privilegijų bajorystei, kuriose visai neprisimenama apie herbą. Netgi nėra tokių asmenų herbų vardų, kurie priėmė kitus į savo herbus. Štai, pavyzdžiui, Balakieras Olizarovskis, nobilitacija 1622 m. be herbo, Nevainavičius iš Vieštartavičių, giminė labai sena, be herbo 1536 m., Gedvilas be herbo 1586 m.

1551 m. Milkovičių priėmė į savo herbą Polocko vaivada Stanislovas Davaina, jo herbas privilegijoje paminimas tais žodžiais: *liūtas ant mūro*. *Lietuvos aktai, Užrašymų knyga 35, l. 82.*

1563 m. Vasilevičių priėmė į savo herbą Jo karališkosios malonybės maršalas, Vladimiro horodničius Mikalojus Juchnovičius Kozinskis: *savanoriškai priėmęs į savo herbą – trys lelijos raudoname lauke, – prašė karalių ...* *Lietuvos aktai, Užrašymų knyga 47, l. 179.*

1567 m. Adomą Janovičių iš Pelko Bilinskį Minsko kaštelionas Tolvaišas priėmė į savo herbą Gulbę, prie kurio karalius ant šalmo kalaviją pridėjo. *Lietuvos aktai, Užrašymų knyga 50, l. 120.*

1569 m. Prastvilovičius į savo herbą priėmė Kvinta, nepasakyta koks Kvintų herbas. *Lietuvos aktai, Užrašymų knyga 49, l. 239.*

1569 m. Budilas, jo herbas: *adinamas Lelijos (žvaigždė ties mėnuliu), kaip čia yra nupiešta, – privilegijos žodžiai*. *Lietuvos aktai, Užrašymų knyga 51, l. 239 (galbūt šiandieninė Leliva?).*

1576 m. Rudaminas priėmė į savo herbą Radvila (*turės Radvilų herbą, žydrame lauke rusvai nuspalvintus medžioklės ragus, kurių siauresnieji galai viduje susijungia, o platesnieji, lygiai išsikišdami į išorę, sudaro trikampę figūrą, virš herbo iškeltas atviras geležinis šalmas su dviem sparnais ir karūna*). *Lietuvos aktai, Užrašymų knyga 55, l. 99.*

1564 m. Imbra Jokūbas Vengras, būdamas Vengrijoje, naudojo antspaudą su Pelikanu, Žygimantas Augustas pridėjo tris stručio plunksnas, ką taip pat Batoras 1579 m. jam patvirtino. *Lietuvos aktai, Užrašymų knyga 65, l. 117.*

Tuo nuostabiau, kad netgi paskutiniam karaliui¹ valdant, kada buvo daugiausia nobilituojama, beveik trečdalis herbų privilegijose yra be pavadinimų. Todėl reikia manyti, kad Neseckis² pats davė pavadinimus daugumai jo herbyne esančių herbų, paimtų iš vokiškųjų herbų. Labai teisinga Pono Kapitono pastaba, kad daug tikrai lietuviškų herbų yra lenkiškuose herbnyuose, nes juk turėjome herbus ir prieš 1413 metus³. Tai įrodo sutartys su kryžiuočiais, sudarytos iki paminėtų metų, kurias Lukas Davidas⁴ pateikdamas netgi herbus aprašo, tiek kunigaikščių, tiek privačius (Tomas VII, psl. 174, psl. 178; tomas VIII, psl. 33). Daug yra lietuviai skolingi Ponui Kapitonui už keliasdešimt tikrų lietuviškų herbų išaiškinimą ir suradimą. Duotų jam Dievas sveikatos ir brangų jo gyvenimą prailgintų, neabejotinai ir daugiau bus atrasta jo pastangomis. Reikėtų pageidauti, kad Ponas Kapitonas galėtų į mūsų kraštus žvilgtelėti, bent jau į Burbų, Šemetų, Arvidų ir kitas gimines, galėtum dar daug tos rūšies lobių atrasti. Įsiziūrint į jau žinomus tikrus lietuviškus herbus, atrodo, kad jie buvo religiniai ženklai, fetišai ar laimės simboliai, o todėl turėjo būti laisvai pasirenkami, kokį ženklą pasirinko laimės simboliu, tokį ir naudojo antspaude. Kojalavičiaus⁵ herbyne tie herbai, kuriuos nuo paminklų surinko, yra įdomūs. Pirmasis tarp jų, atrodo, esąs dobilo lapeliai, forma tokia ♂, kaip tai jau aprašyta apie 1556 metus, kadangi su kitokia figūra palyginti neįmanoma. Tuo labiau, kad *dobylas* lietuviškai, *trilistek* rusiškai, iki šiandienos atlieka didelį vaidmenį dainuose, burtuose ir gydyme, tiek mūsų kraštuose, tiek ir aukštutinėje Lietuvoje⁶.

Prisiminus Kojalavičiaus herbyną, apie kurį kunigas pijoras Jakukevičius kalbėjo, tai yra ne p. Špillerio egzempliorius, o mano nuosavas, mano ranka kadaise perrašytas. Kunigai pijorai apgavo kunigą Jakukevičių, pasišaipydami iš jo. Su didžiausiu noru leisčiau pašinaudoti Ponui Kapitonui, jei būtų arti. Tačiau kadangi esame toli vienas nuo kito ir abu mirtingi, tai nenorėčiau iš savo rankų išleisti, nes po mano brolio mirties⁷ neturiu nieko daugiau, kas galėtų stengtis atgauti man mirus. O aš norėčiau nors tolimiausiam giminaičiui palikti, kadangi tai yra mano kruvinas darbas. Be to, iš visų jėgų stengiuosi, kad galima būtų jį išspausdinti nors užsienyje, tik neturtas dar neleidžia tai įgyvendinti. Gyvuok ir gyvuok.

Jo žemiausias tarnas Simonas Daukantas

2. P. 283. Nr. 67 (dalis), Nr. 68.

Przysyłam* tu rejestr wedle samych dat przywilejów posługających W.

X. Litewskiemu w ogólności w transumptach w jedną książkę spisanych, dziś w Imperatorskiej Publicznej Bibliotece¹ znajdujących się, z nadpisem na grzbiecie *Przywileje WX Litewskiego. Archiwum Radziwiłowskie*². Książka oprawiona, która jak widać była albo w wodzie albo w ognie, ponieważ papier spruchniały ledwo się trzyma, niektóre stronice zaklejone żeby nie rozpadły się karty, inne dosyć czyste i można czytać. Odkrył ją p. professor Onacewicz³, raz tylko miałem w rękę i wypisałem same daty, które tu udzielam dla ciekawości. Na trzeci dzień gdy poszedłem kopijować niektórych, znalazłem książkę schowaną i już więcej p. professor dopytać się jej nie mogł. A te są:

Zygmunta Kiejstutowicza

1434 a. *Ipsa die ascensionis Domini* (V. 7. – T. N.) *actum et datum in castro nostro Troki*. Najważniejszy przywilej, tylko bardzo uszkodzony, tak iż połowa większa już papierem zaklejona. Jednak najważniejszy punkt jeszcze został zdaje się dla wiecznej sławy tego zacnego księcia, a ten jest: *neminem captivabimus nisi jure victum* etc., więc Litwa miała już na początku 15 wieku te prawa u siebie, które Anglicy *Carta Magna*⁴ nazywają. A my tego Dobrodzieja idąc za polskimi pisarzami spokojnie tyranem nazywami.

Casimiri

1457 *Vilnae feria tertia ipso die sancti Sigismundi* (wtórek 2 maja – T. N.).

Alexandri

1492 *in Vilna feriae secundae ipso die transfigurationis Domini* (poniedziałek 6 sierpnia – T. N.).

Sigismundi II

1522 a. *Grodnae in conventu Generali feria tertia in die anunciationis gloriosissimae Virginis Mariae Regni Nostri anno secundo* (wtórek 25 marca – T. N.). Widać źle wyczytał datę.

1522 *Grodnae. Actum in conventione generali feria secunda a festo Sancti Petri in Cathedra* (poniedziałek 22 lutego – T. N.).

1529 *Vilnae feria secunda ipso die Sancti Lucae Evangelistae* (poniedziałek 18 października – T. N.).

1522 *Vilnae in conventione Generali Sabbato in die Sancti Nicolai* (sobota 6 grudnia – T. N.).

1529 *Vilnae actum et datum in conventione generali feria secunda ipso die sancti Lucae Evangelistae* drugi raz (ten co wyżej – T. N.).

* Išnašas žr. prie vertimo.

Sigismundi III Augusti dicti

1547 *Vilnae in conventione generali feria secunda ipso die sancti Valentini Martyris* (poniedziałek 14 lutego – T. N.).

1547 *Vilnae in conventione generali feria secunda ipso die Sancti Valentini Martyris* (ten co wyżej – T. N.). Ten przywilej Pan Kapitan ma u siebie przysłany, jest to przysięga Zygmunta Augusta Litwinom dana bardzo ciekawa.

Stephani

1576 *Varsaviae Junij 29 die* (29 września – T. N.) *confirmatio jurium et Libertatum Lithuaniae*.

1576 *Juramentum Stephani* (idem – T. N.).

Жикгимонта Августа з нову

1563 *июня 6 дня* (6 czerwca – T. N.).

1564 *г. июля 1 дня у Бельску*.

1566 *г. марта 11 дня на сойме вальномъ великом Виленскомъ*.

1568 *г. июля 1 дня у Городне на сойме*.

1568 *г. декабря 21 дня у Вильни*.

1569 *Lipca 1 dnia na sejmie Lubelskim*.

1564 *Marca 13 dnia w Warszawie deklaracja o unię i wolnościach litewskich*.

List Marcina i Eugeniusza papieżów również Bazylejskiego konsylium do Zygmunta Kiejstutowicza, które pozwalają mu wybrać sobie spowiednika wedle swego upodobania, nie zaś tego przymować, którego Polacy mu narzucają! Z tych ostatni ma Pan Kapitan u siebie i drugie dwa całe.

1401 *Radom in vigilia Sancti Gregorij, gdy Jagieło umarłby Polacy króla bez Litwinow nie będą wybierać*.

1413 a. *2 octobra in Horodla. Horodelska unia*.

1433 *Cracoviae Sabbatho proximo ante festum Epiphaniae*. Umowa między Zygmuntem Kiejstutowiczem a Jagiełą.

– Teżę daty drugiz takiz.

1434 *Actum in nova civitate Korczyn. Sabbatho ante Dominicam oculi* (7 marca – T. N.). Teżoz z tymże.

1440 a. *Cracoviae feria quinta infra octavas Epiphaniae* (7 stycznia – T. N.).

1490 a. *Grodnae feria quinta infra octavas Epiphaniarum Domini* (12 stycznia – T. N.).

1506 a. *Vilnae feria tertia proxima post festum Sancti Lucae Evangelistae* (26 października – T. N.).

1580 a. *Aprila 29 w Wilnie. Stefana assekuracja Litwinom*, tę ma Pan Kapitan u siebie.

Wynotowałem ten rejestr dla Pana Kapitana jedyne dla tego, żeby wiedział gdzie są materiały. Teraz mając dwa rejestra, Radziwiłowskie i Warszewickiego możesz wiedzieć co masz u siebie a czego nie masz i gdzie szukać. W archiwum zaś przywilejów tyjących się ogólnej Litwy ważniejszych per extensum nie ma, lecz są tylko treści po krótkce wpisane. W moich wypisach porządku nie ma dla tego, że księgi biorą do Archeologicznej kommissji⁵ i trzymają po roku, po pół roku u siebie nim wracają. Później można je ułożyć porządkiem lat i miejsc. Wszystko co było u nas, prócz ograniczeń, za panowania Witauta, Swidrigieły, Zygmunta Kiejstutowicza i Kazimierza tyjącego się samsiadów, te Wielmożny Dobrodziej już posiada. Dokumenta bardzo są nieakuratnie w księgi wpisane, jak Pan Kapitan postrzega, najczęściej bez daty, jak na przykład traktat Zygmunta Kiejstutowicza z Ilią wojewodą, gdzie tylko powiedziano *pisano w Soczawie*, a roku niepołożono i na koncu jego rok następnego dokumentu jest położony. Co się tycze wierności z księgami, w tym Wielmożny Dobrodziej może być pewnym, ponieważ są lektowane, a jeżeli się okazuje jaka wada w gramatycznym względzie, to ta się znajduje w księgach. Także Aleksandra już zebrałem, teraz zbieram Zygmunta i Zygmunta Augusta, które wielmożnemu Kapitanowi udzielił, kiedy Bóg da zdrowie i kiedy ma prętko drukować. Jest jeszcze ogólny rejestr Archiwum krakowskiego⁶ we 2 lub 3 tomach w Bibliotece publicznej imperatorskiej *in folio*, tego jeszcze nie patrzyłem, jeżeli co tam znajdę to nieomieszkam Wielmożnego Pana Kapitana uwiadomić. Proszę zkomunikować się z P. Daniłowiczem⁷, on podał się w odstawkę, cokolwiek niedomaga, mieszka teraz w Kijowie. On ma wiele zabytków piśmiennych, może udzieli dla Pana Kapitana.

Jego najniższy sługa Dowkont.

VERTIMAS

Persiunčiu čia sąrašą, sudarytą pagal datas privilegijų, išduotų visai LDK ir transumptų pavidalu surašytų į vieną knygą, šiandien esančią

Imperatoriškoje viešojoje bibliotekoje¹ ir turinčią nugarėlėje įrašą *LDK privilegijos. Radvilų archyvas*². Knyga įrišta, matyti, kad buvo arba vandenyje, arba ugnyje, nes popierius sudūlėjęs, vos laikosi. Kai kurie puslapiai sukljuoti, kad lapai neiširtų, kiti pakankamai švarūs ir galima skaityti. Ją buvo suradęs p. profesorius Onacevičius³, tik kartą turėjau rankose ir išrašiau tik datas, kurias čia pateikiu įdomumui. Kai trečią dieną po to nuejau kai ką nurašinėti, radau knygą paslėptą ir jau daugiau p. profesorius jos prisiklausti negalėjo. Štai tai yra:

Žygimanto Kęstutaičio 1434 m., rašyta ir duota Viešpaties žengimo į Dangų dieną (gegužės 7 d. – T. N.) *mūsų Trakų pilyje*. Svarbiausia privilegija, tik labai sužalota, taip, kad jau didesnė pusė popieriumi užkljuota. Tačiau svarbiausias straipsnis dar išliko, atrodo didesnei to garbingo kunigaikščio šlovei. Štai jis: *suimsime, tik įrodžius kalbę* ir t. t., taigi, Lietuva jau XV a. pradžioje turėjo tas pačias teises, kurias anglai Didžiaja chartija⁴ vadina. O mes tą geradari, sekdami lenkų rašytojais, ramiausiai tironu vadiname.

Kazimiero 1457 m., antradienį šv. Zigmanto dieną (antradienis, gegužės 2 d. – T. N.) *Vilniuje*.

Aleksandro 1492 m. pirmadienį, Viešpaties Atsimainymo dieną (pirmadienis, rugpjūčio 6 d. – T. N.) *Vilniuje*.

Žygimantas II 1522 m. antradienį, Šlovingiausios Mergelės Marijos Apreiškimo dieną, (antradienis, kovo 25 d. – T. N.) *mūsų valdymo antraisiais metais Gardine, visuotiniame seime*. Matyt klaidingai perskaitė datą.

1522 m. Gardine. Rašyta visuotiniame seime pirmadienį, šv. Petro Sosto šventę (pirmadienis, vasario 22 d. – T. N.).

1529 m. pirmadienį šv. Luko Evangelisto dieną (pirmadienis, spalio 18 d. – T. N.) *Vilniuje*.

1522 m. šeštadienį, šv. Mikalojaus dieną (šeštadienis, gruodžio 6 d. – T. N.) *Vilniuje, visuotiniame seime*.

¹ Dabar Viešojoje M. Saltykovo–Šcedrino bibliotekoje Peterburge.

² Turimas galvoje Radvilų archyvas Nesvyžiuje. Dalis jo, po Lenkijos ir Lietuvos valstybės padalijimų Nesvyžiui atitekus Rusijos imperijai, buvo pervežta į Peterburgą.

³ Onacevičius Ignatas (1780 arba 1781–1845), istorikas, Vilniaus universiteto profesorius, S. Daukanto bičiulis Peterburge.

⁴ Didžioji laisvųjų chartija, paskelbta 1215 m. Anglijos karaliaus Jono Bežemio.

1529 m. rašyta ir duota Vilniuje, visuotiniame seime pirmadienį, šv. Luko Evangelisto dieną, antrą kartą tas pat (kaip anksčiau – T. N.).

Žygimanto II Augusto 1547 m. Vilniuje visuotiniame seime, pirmadienį, šv. Valentino Kankinio dieną (pirmadienis, vasario 14 d. – T. N.).

1547 m. Vilniuje visuotiniame seime, pirmadienį, šv. Valentino Kankinio dieną (tas pat, kaip aukščiau – T. N.). Tą privilegiją, Pone Kapitone, turi pas save atsiųstą, tai yra Žygimanto Augusto lietuviams duota priesaika, labai įdomi.

Stepono 1576 m. Varšuvoje, birželio 29 d. (rugpjūčio 29 d. – T. N.), Lietuvos teisių ir laisvių patvirtinimas.

1576 m. Stepono priesaika.

Žygimanto Augusto vėl. 1563 m. birželio 6 d. (birželio 6 d. – T. N.) Vilniuje.

1564 m. liepos 1 d. Bielske.

1566 m. kovo 11 d. didžiajame visuotiniame Vilniaus seime.

1568 m. Liepos 1 d. Gardine seime.

1568 m. gruodžio 21 d. Vilniuje.

1569 m. Liepos 1 d. Liublino seime.

1564 m. kovo 13 d. Varšuvoje, deklaracija dėl unijos ir lietuvių laisvių.

Popiežių Martyno ir Eugenijaus, taip pat Bazelio susirinkimo raštas Žygimantui Kęstutaičiui, kuriuo leidžiama jam išsirinkti sau nuodėmklausį, koks patiks, o ne tą turi priimti, kurį lenkai jam prievarta perša! Iš jų paskutinįjį turi Ponas Kapitonas pas save ir du kitus ištisai.

1401 m. Radome, šv. Jurgio išvakarėse. Jei Jogaila numirtų, lenkai karaliaus be lietuvių nerinks.

1413 m. spalio 2 d. Horodlėje. Horodlės unija.

1433 m. Krokuvoje, artimiausią šeštadienį prieš Apsireiškimo šventę. Sutartis tarp Žygimanto Kęstutaičio ir Jogailos.

Tos pačios datos kitas toks pat.

1434 m. Duota naujame Korčino mieste, šeštadienį "Oculi" sekmadienio išvakarėse (kovo 7 d. – T. N.). To pačio su tuo pačiu.

1440 m. Krokuvoje, ketvirtadienį aštuntadienyje po Apsireiškimo (sausio 7 d. – T. N.).

1490 m. Gardine, ketvirtadienį aštuntadienyje po Viešpaties Apsireiškimo (sausio 12 d. – T. N.).

1506 m. Vilniuje, artimiausią antradienį po šv. Luko Evangelisto šventės

Parengė Z. Kiaupa S. DAUKANTO 1842 M. RUGSĖJO 9 D. LAIŠKO T. NARBUTUI PRIEDAI 241
(spalio 26 d. – T. N.).

1580 m. balandžio 29 d. Vilniuje. Stepono laidavimas lietuviams, tą Ponas Kapitonas turi pas save.

Perrašiau šį sąrašą Ponui Kapitonui tik tam, kad žinotų, kur yra medžiaga. Dabar turėdamas du sąrašus, Radvilų ir Varševickio, gali žinoti, ką turi pas save, ko neturi ir kur ieškoti. Archyve gi svarbesnių privilegijų visai Lietuvai ištisų tekstų nėra, bet yra tik turiniai trumpai aprašyti. Mano išrašuose tvarkos nėra todėl, kad knygas ima į Archeologijos komisiją⁵ ir laiko pas save metus, pusę metų, kol grąžina. Vėliau galima juos sudėti pamečiui ir pagal vietas. Viską, kas pas mus buvo iš Vytauto, Švitrigailos, Žygimanto Kęstutaičio ir Kazimiero valdymo laikų, apie kaimynus, išskyrus ribų nustatymus, tą Dauggalis Geradaris jau turi. Dokumentai labai netvarkingi į knygas įrašyti, kaip Pone Kapitone pastebi, dažniausiai be datų, kaip, pavyzdžiui, Žygimanto Kęstutaičio sutartis su vaivada Ilja, kur pasakyta tik, kad rašyta Sočiavoje, o metai neįrašyti. Šios sutarties gale kito dokumento metai įrašyti. Kas liečia atitikimą knygoms, tai Dauggali Geradari, gali būti tikras, nes išrašai yra tikrinami ir jei pasitaiko kokia gramatinė klaida, tai ta yra knygoje. Taip pat Aleksandro aktus jau surinkau, dabar renku Žygimanto ir Žygimanto Augusto, kuriuos Dauggaliui Ponui Kapitonui suteiksiu, jei Dievas duos sveikatos ir jei imsis greitai paskelbti. Dar yra bendras Krokuvos archyvo rejestras⁶, 2 ar 3 tomai in folio Imperatoriškoje viešojoje bibliotekoje. Jo dar nežiūrėjau, jei ką ten surasiu, tai nedelsiu Dauggaliui ponui Kapitonui pranešti. Prašau susisiekti su p. Danilavičiumi⁷, jis atsistatydino, šiek tiek negaluoja, dabar gyvena Kijeve. Jis turi daug rašytinių paminklų, gal paskolins Ponui Kapitonui.

Jo žemiausias tarnas Daukantas

3. P. 278 ir 277. Nr. 73, Nr. 66.

Jest w archiwum (w metryce – T. N.) rejestr z następnym tytułem *Archivorum regni seu Compedium pactorum feoderum, tractatorum cum*

⁵ Peterburgo archeografijos komisija 1836–1923 m.

⁶ Šį rejestrą S. Daukantas aptaria publikacijos tekste Nr. 3.

⁷ Danilavičius Ignotas (1787–1843), teisininkas ir istorikas. 1842 m. atsistatydino iš Maskvos universiteto ir persikėlė į Kijevo.

monarchiis, regnis, provinciis dominisque necnon privilegiorum summorum pontificum, imperatorum, regum, ducum, principum et vasallorum insuper inscriptionum variarum et transactionum in archivo Regni reperabilium summariae cum expressione essentialium vigore comissionis S. R. Mti et Reipublicae conscriptum anno salutis 1730. Cracoviae in thesauro regni^{a-} (tego rejestru jest kart numerowanych 337)^a Między innymi ciekawy artykuł znajduje się na stronie 27 pod kategorią *Przywileje W. X. Litewskiego*. Pod N 101 liczby dokumentów to zapisano *Inventarium traditorum privilegiorum originalium Magni Ducatus Lithuaniae et receptorum per commissarias ad thesaurum M. D. Lithuaniae 1581 anno*.

Str. 298 tak zapisano: *Fasciculi 1538 Grodnae* (zdaje się 1338) *1. Fasciculus Literarum papirarearum in quo continenter privilegia Kiejstuti Ducis Lithuaniae cum Semovito Trojdeno Duce Mazoviae ex parte evanicierum (zdaje się granicierum) in terram Grodnensem et terram Masoviae Visnae districtusque Goniądzensis, ibidem obligatione earundem terrarum continentur sub lit. Aaa.*

2. *Fasciculus in quo continentur diversae scripturae sub lit. B bb.*

3. *Similis Fasciculus sub lit. C cc, dalej*

6. *Fasciculus literarum in quo continentur limites ab anno 1535 inter Tykocin et Vizna sub lit. Ff.*

Pod kategorią pruskich na stronie 70 dok. N 15 – *1238 tertio calendis Junij* (maja 30 – T. N.) *in Piskowe. Casimirus dux Cujaviae pacta init cum cruciferis, 1° Terris et ditionibus eorum nullas injurias per se et subidos suos inferet, cum paganis nullas inducias sine ipsis faciet conquarentibus justitiam administrabit, contraversias secundum notitiam bonorum virorum amicabiliter componet, si quid contra admiserit iudicio episcopi Cujaviensis stabit, quod si ab eo monitus parere noluerit paenam ex communicationis Domini Papae per Vladislaviensem episcopum incurrat.*

Pod kategorią litewską na stronie 18 dokument pod N 1: 1367, *die dominica ante sancti Martini* (listopada 10 – T. N.). *Rigae. Gvilhelmus magister Livoniae et Olgerdus ac Kieystutis reges Lithuaniae pacem statuunt, describentes certos terminos ultraquos progredi ex utraque parte non liceat.*

Pod kategorią inflantską na stronie 121 dokument N 43: *XII calendas junij* (maja 21 – T. N.) *pontificatus anno V*, pod rokiem 1298^{a-} (Warto tę bulę per extensum umieścić)^{a-}:

Clemens V (Bonifacius VIII – T. N.) committit archiepiscopo Bremensi

et Alberto canonico Ravenatensi, commemoratis excessibus cruciferorum de Livonia, quod archiepiscopum ceperint, septem ecclesias cathedrales everterint, septem alias usurpaverint, fratres ordinis sui in eas intruserint praedicationem verbi Dei impediverint regnum Polocense ad fidem conversum in quo Colomen...^b et Ruthenien...^b catedrae erant, paganis vendiderint alium item regem paganorum a fide averterint Lechovien...^b ecclesiam cathedralem deleverint, nobiles terrae Semigalia proditione acciderint, ultra centum millia fidelium ad terras paganorum profugere compulerent, exitum civitati Rigensi concluderint, nec queri de se passi sunt, nuncios interceperint et acciderint Vladislai Cracoviae et Sandomiriae ducis terram ingressi in civitate Gdansko 10 hominum acciderunt aliaque facinora perpetraverint, jubet itaque ut in ejusmodi excessus inquirent.

W tym rejestrze moskiewskie zaczynają się od 1635 r., tatarskie od 1514 r., wołoskie homagium od 1357r. Tu się rozumie stosunki tych krajów z polakami. Litwini zaś daleko pierwsi mieli.

VERTIMAS*

Archyve (metrikoje – T. N.) yra sąrašas su tokia antrašte: *Karalystės archyvų ar karalystės archyve esančių paktų, sutarčių, susitarimų su valstybėmis, karalystėmis, kraštais bei valdomis, taip pat popiežių, imperatorių, karalių, kunigaikščių, valdovų ir vasalų privilegijų visuma, be to įvairių dokumentų bei nuorašų sąvadas su turinio santraukomis, sudarytas 1730 metais Krokuvoje, karalystės išde Šventosios Karališkosios Didenybės ir Respublikos komisijos sprendimu*^{a-} (to sąrašo yra 337 numeruoti lapai)^{a-}. Tarp kitų įdomus straipsnis yra psl. 27, skyriuje Lietuvos DK privilegijos. Su dokumentų sąrašo Nr. 101 užrašytas *1581 m. į Lietuvos DK išdą atiduotų ir komisarų perimtų Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės privilegijų originalų inventorius*.

Psl. 298 taip užrašyta: *1538 m. fastikulai Gardine* (atrodo, kad 1338 m.). *1. Fastikulas su Aaa ženklų popierinių raštų, kuriame yra Lietuvos kunigaikščio Kęstučio sutartys su Mazovijos kunigaikščiu Ziemovitu Traideniu*

* Išnašas žr. prie originalo.

^{a-} kelta iš paraštės

^b Neidentifikuota

dėl „evanicierum“ (atrodo, kad ribų) *Gardino ir Mazovijos žemių Vizmos ir Goniondzo apygardose, taip pat tų žemių užstatymo aktai.*

2. *Fastikulas su Bbb ženklų, kuriame yra įvairūs raštai.*

3. *Panašus fastikulas su Ccc ženklų,*

toliau

6. *Fastikulas raštų su Ff ženklų, kuriame yra Tikocino ir Viznos ribos, pradant 1535 m.*

Prūsijos skyriuje, psl. 70 dokumentas Nr. 15–1238 m., trečia diena prieš birželio kalendas (gegužės 30 d. – T. N.) „in Piskowe“^b. *Kazimieras, Kujavijos kunigaikštis sudaro sutartį su kryžiuočiais: 1. Jis pats ir jo pavaldiniai anų žemėms bei valdoms nedarys jokios žalos, be jų pačių nedarys jokių paliaubų su pagonimis, kels teismus, jeigu jam kas nors skųsis. kaip ir dera geriems vyrams, draugiškai stengsis užglaistyti kiverčius. Jeigu kuo nors nusižengs, stos prieš Kujavijos vyskupo teismą, o jei nenorės paklusti pastarojo išpėjimams, popiežiaus vardu Kulmo vyskupo bus nubaustas atskyrimu nuo bažnyčios.*

Lietuvos skyriuje, psl. 18 dokumentas Nr. 1: 1367 m., sekmadienį prieš šv. Martyną (lapkričio 10 d. – T. N.), Rygoje. *Livonijos magistras Vilhelmas ir Lietuvos kunigaikščiai Algirdas bei Kęstutis sudaro taikos sutartį, nustatydami kai kurias ribas, kurių abiem pusėm peržengti nevalia.*

Livonijos skyriuje, psl. 121 dokumentas Nr. 43: *Dvyliktą dieną prieš birželio kalendas (gegužės 21 d. – T. N.) penktaisiais pontifikato metais, 1298 m.* ^a-(Verta tą bulę ištisai pateikti) ^a:

Klemensas V (Bonifacius VIII – T. N.), priminęs Bremeno arkivyskupui bei Ravenos kanauninkui Albertui Livonijos kryžiuočių nusikaltimus, būtent, kad suėmė arkivyskupą, kad sugriovė 7 katedras, o kitas septynias užgrobė, kad paskyrė jose savo ordino brolius, kad pardavė pagonims jau atverstą į tikėjimą Polocko kunigaikštystę, kurioje buvo pastatytos „Colomen ...“^b ir „Ruthenien ...“^b katedros, kad dar vieną pagonių kunigaikštį nuo tikėjimo atstūmė, kad sunaikino „Lechovien ...“^b katedrą, kad Žemgalos žemės didikus išdavystė susilpnino, kad daugiau kaip 100 tūkstančių tikinčiųjų privertė bėgti pas pagonis, kad uždraudė išeiti iš Rygos miesto ir užgynė anais pasiskūsti, kad suėmė ir užmušė pasiuntinius, kad užpuolė Krokuvos ir Sandomiro kunigaikščio Vladislovo žemę Gdansko mieste, užmušė 10 žmonių ir pridarė kitokių piktadarysčių. Taigi, liepia jiems iškelti bylą dėl šių nusikaltimų.

Tame sąrašė maskvietiški reikalai prasideda 1635 m., toteriški 1514 m.,

valachų priesaikos 1357 m. Čia kalbama apie tų kraštų santykius su lenkais. Lietuviai gi žymiai anksčiau bendravo.

PIRMASIS DOKUMENTŲ RINKINYS APIE SIMONĄ DAUKANTĄ

Saulius Žukas

Kai prieš porą metų, per patį herojiškų kovų už nepriklausomybę įkarštį, buvo imta ruošti Simono Daukanto jubiliejui, jo asmuo ir darbai buvo labai patrauklus simbolis. Lietuvai reikėjo aukos, o Simonas Daukantas aukojosi visą savo gyvenimą. Tuomet kartu su jaunesniosios kartos istorikais siūlėme leisti daugiatomius jo raštus; aišku, entuziazmo būta daugiau, negu realių pajėgų ir galimybių. Buvo galvota surinkti ne tik visus Daukanto veikalus – jau tai sudarytų apie penkiolika tomų, – bet ir apie jį archyvinę medžiagą, atsiminimus, laiškus. Viena iš šios srities pozicijų turėjo būti Medega S. Daukanto biografijai – nedidelė 1898 m. JAV išleista knygelė, kurią parengė M. Davainis–Silvestraitis ir A. Burba. Ji įdomi ne tik savo liudijimais apie istoriką, bet ir mokslinėmis intencijomis (nepamirškime, tai spaudos draudimo Lietuvoje laikai) – surinkti ir publikuoti kiek galima platesnę archyvinę medžiagą apie aptariamąjį asmenį. Žodžiu, tai svarbus mūsų kultūros istorijos aprašymo faktas, leidžiantis analizuoti tuometinę šaltinio sampratą, dokumentų pateikimo būdus ir kitus mokslo istorijos aspektus. Kalbininkams Medega turėtų būti įdomi tarminiu, ortografiniu ir kitais požiūriais.

Man ši knygelė patinka dar ir dėl to, kad ji kuria šiek tiek neįprastą Daukanto portretą. Čia apie pastarąjį galima kalbėti ir tiesiogine to žodžio prasme, nes autoriams dar nebuvo žinomas J. Zenkevičiaus nutapytas istoriko portretas ir bandyta jį atkurti iš artimų žmonių pasakojimų.

Kaipgi atrodo Simonas Daukantas? Tiksliai atsakyti į šį klausimą jau kažin ar pavyks, bet pasvarstyti lyg ir galėtume. Jo vaizdas keičiasi priklausomai nuo požiūrio taško, ir tai teikia interpretatoriui šiokių tokių

vilčių, nes, gretindami variantus, pamažu artėjame prie savotiško, tegul ir abstraktoko invarianto, kuris galbūt yra šiek tiek arčiau teisybės.

Priminsiu tik vieną pavyzdį. Tradiciškai traktuojant, Daukanto gyvenimas ir kūryba yra poetiškai efektinga tema, nes remiasi ryškiu kontrastu tarp vargingo gyvenimo ir jo istorinių veikalų aukštų idėjų pasaulio. Pagal pirmojo Daukanto biografo J. Šliūpo aprašymą, jis buvo vienišas, ligų kamuojamas beturtis žmogus, kuris užsidarė drėgnuose archyvuose ir paaukojo savo gyvenimą tautos labui. Netgi jo apsisprendimas atsidėti lituanistinei veiklai šiame aprašyme primena hagiografijos žanrą, nes tai pateikiama kaip staigus atsivertimas. Čia dar galima priminti to paties autoriaus siūlytą istoriko pavardės etimologiją – Daugkintis. Šią biografiją matome pirmame Aušros numeryje, ji dedama tuojau pat po prakalbos ir kelių poezijos kūrinų – lietuvių nacionaliniam atgimimui reikėjo kankinio simbolio; be to, leidinys buvo skirtas platesniems liaudies sluoksniams, ir bylojimas šventųjų “gyvatų” žodžiais jiems turėjo būti gerai suprantamas bei paveikus.

Tačiau gana gausiai šelpiamų giminaičių požiūriu, Peterburge “... Simanas turėjęs gerą tarnystę ir ėmęs didelę algą...” (Medega, p. 3). Aišku, tai tik lietuviško kaimo žmogaus akimis sostinėje tarnaujantis kolegijos patarėjas atrodė didelis ponas. Ir vis dėlto kai kurie Medegoje minimi faktai verčia suklusti. Jie paremia tą nuomonę, kad jau gyvendamas Peterburge ypatingo vargo Daukantas nepatyrė. Lėšų, aišku, jam trūko, bet trūko jo darbams, gana platiems projektams įgyvendinti. “Vargo pele” jis buvo pirmiausia todėl, kad, triūsdamas prie Lietuvos istorijos tyrinėjimų, dar turėjo užsidirbti ir pragyvenimui. Taigi čia formuojasi nauja lietuvių kultūroje pasauliečio inteligento, gyvenančio vien iš savo uždarbio ir norinčio darbuotis tautos labui, problema.

Šiuo atveju svarbesne užduotimi laikyčiau ne kokių nors tikslų pragyvenimo šaltinių nustatymą, bet klausimo, kaip susidaro skirtingi požiūriai į Daukanto gyvenimą, iškėlimą. Be to, – ir tai jau būtų šioms tokioms istorijos ideologizavimas, – kiek šiandien aktualios ano šimtmečio pabaigoje susiformavusios ir dar dabar pakankamai gyvos romantiškos legendos? Ar nauja politinė, kultūrinė situacija, iškelianti kur kas prozaiškesnius Lietuvos kūrimo uždavinius, neprimins mums to, kas iki šiol likdavo daugiau Daukanto biografijos paraštėse ir kas siejasi ne tik su jo atsigręžimu į Lietuvos praeitį, bet ir su jo siūlytais naujos Lietuvos kūrimo projektais. Tautinis atgimimas, nacionalinio išsivadavimo kovos, kurios su nedidele

pertrauka tęsiasi jau visą šimtmetį, turi savo retoriką – veiksmingą kovos įrankį, – tačiau reikia nepamiršti, kad silpniausias jos bruožas yra tam tikras požiūrio apribojimas ir išankstinis nusistatymas.

Medega S. Daukanto biografijai yra gerai žinoma akademiniams sluoksniams, tačiau, regis, verta susilaukti ir platesnio dėmesio, nes ji leidžia pasvarstyti mūsų tautos istorijos legendas.

Medega S. Daukanto biografijai

SIMANAS DAUKANTAS.

Artinantis 100 metų sukaktuvėms nuo gimimo S. Daukanto, išleistojas šio veikalo su kun. A. Burba susitarė pasirūpinti apgarsinti svetui kiek galima daugiau žinių apie tą mūsų literatūros korifejų. Juo dviejų kasztais žinomas lietuviszkų dalykų tyrinėtojas p. M. D. Silvestraitis surinko nemaž akyvos medegos S. Daukanto biografijai. Dėlei paszalinių priežasczių tik dabar po 4 metų szioje knigelėje galima pasidalžti su lietuviszka visuomene vaisiais tų tyrinėjimų. „Medega S. D-o biografijai“ bus pradžia perijodiszko iszdavinėjimo (kas 3 mėnesiai) atskyrų kniguczių literatiszkos ir moksliszkos įtalpos, kaip antai: moksliszki rankvedžiai, traktatai, biografijos, dainų ir pasakų rankiai, svarbesnės apysakos ir t. t.

Vardas iszdavimo bus „Dirva“.

Pagal iszgalę kožna knigutė bus papuoszta iliustracijomis, per tat visoki paveiksłai ypatų ir vietų isleistuvei yra labai pageidautini.

Laiszkus ir siuntinius reik adresuoti:

*Rev. A. M. Milukas,
Shenandoah, Pa. U. S. A.*

S. Daukanto bijografija.

Pagal M. D. Silvestraitį paraszė kun. A. Burba.

— o —

Simanas Daukantas gimė Kalviuose 1793 m. Spalių 28d., o mirė 1864 m. 24 Lapkričio, Papilėje.

Mokinosi Kėlvarioj, paskui Vilniaus universitete, kur gavo filozofijos magistro laipsnį. Paskui važiavo į užrubežį. Aplankė Vokietiją, Prancūziją, Angliją, rinkdamas medagą dėl mūsų tautos istorijos. Nuo 1825 m. jisai dirbo kaip tulkas ir urėdininkas kanceliarijoje karės gubernatoriaus Rygoje. 1834 m. nuvyko į Petrapilę ir įsigavo prie lietuviszkos metrikos. Kaip Simano giminaicziai pasakojo M. D. Silvestraicziui, tai Simanas czia turėjęs gerą tarnystę ir ėmęs didelę algą, tik negali žinoti, po kiek szimtų rublių ant metų gavo. Pasakojo apie tai Aleks. Siaurys, turintis apie 50 metų, isz kaimo Sriaupų, Linkimų parapijos, Telszių pavieto. Toje tarnystoje jis įgijo titulą „tikro valstijos dumcziaus“ ir bujorystės popieras. Tapus kun. M. Volonczau-skui Žemaiczių vyskupu, 1850 m. Daukantas persikraustė į Varnius.

Trioba, kurioj jis gimė, turi asztuonis sieksnius ilgio ir keturis ploeczio. Tos triobos, kurioj jis gimė, jau nėra, nes jo sesuo Anastazija Kaunackienė pasakodavo, kad atmena, kaip vietoj senosios statė naują ir kaip abudu su broliu Simanu, kurs buvęs už ją vyresnis, ant balkių bėginėjo ir szo-

kinėjo. Kada motina tuos namus statė, jau Simanas buvęs diktokas. Naujoji trioba yra pastatyta ant vietos senosios, taipgi ir nauja klėtis perdaryta, bet ant senosios pavidalo.

Trioba buvo žiogriais (statiniais — gardais) aptverta. Triobos ir elkierio grindys (padlagos) iszklotos lentomis, o sienos kur-nekur popieromis iszlipitos. Seniaus desziniame gale triobos gyvenę, o kairiame laikydavo bulves, batvinius, kopustus ir t. t. Simanas, apsilankydamas czion, vasarą mėgdavo miegoti klėtij, o žiemą elkierėlij, kuriame motina miegodavo, bet savo nylimam sunui, kaipo sveczyui, visados pavesdavo.

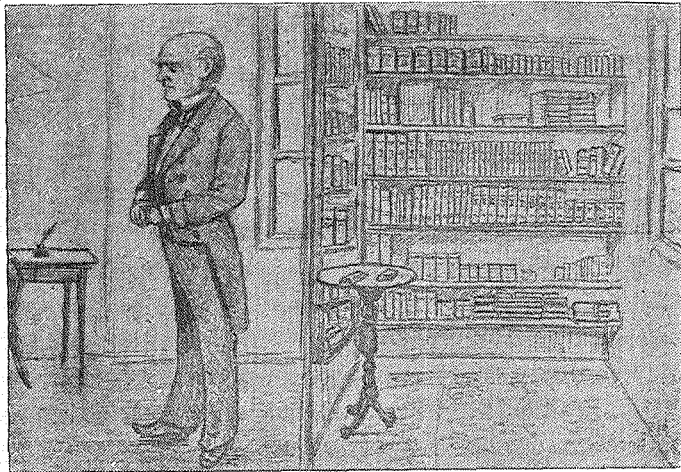
* * *

Juozas Daukantas ir Kotrina Odinatė, Simano tėvai, buvo dievobaimingi žmonės ir iszmislingi gaspadoriai. Buvo jie skarbavi žmonės. Turėjo lauko sėjamo apie 20 purų. Paskui Kalviuose ant to lauko gyveno szvogeris Simano — Juozas Pruszinskis, budamas medsgariu.

Simano motina, Kotrina, buvo vidutinio ugio, iszmintinga moteriszkė. Maldų knygas galėjo skaityti, bet raszyti nemokėjo. Pagimdė dvi dukteri: Anastaziją, kuri isztekėjo už Kazimiero Kauneckio ir Oną, isztekėjusią už Juozo Pruszinskio, ir du sunu: Simaną, Lietuvos didvyri, ir Aleksandrą, Jaktarą.

Kotrina mirė žiemos laike, turėdama devyniasdeszimts metų. Palaidojo ją ant Linkimų bažnyczios szventoriaus, kur tiktai kunigus laidodavo.

Simanas nebuvo prie motinos smerties. Parvažiavo isz Peterburgo į Kalvius tik pavasarije po jos smerties. Didelei motinos gailėjosi. Kulviuose pabuvo nedėlia, paskui

S. DAUKANTAS SAVO KNINGYNE.

akmenį pasiuntė. Pirmiausiai pasiuntė gromatą, kad išz Liepojaus akmenį motinos kapui paimtų. Parvežė vasarą ant szventos Onos. Bevežant nauji ratai sudilo. Tas akmuo buvo kaldjtas Peterburge ir kasztavo Simanui 103 rublius; persiuntimas kasztavęs 5 rublius. Išz Liepojaus parvežė Jurgis Pruszinskis ir Aleksandra Siausys ant pat miszparų szv. Onos. Trys arkliai dvi dieni vežė. Tas akmuo nėra labai sunkus, nes 8 vyrai lengvai valiojo įkelti į vežimą. Paraszą ant akmenio pats Simanas parengė, jį ir szendien gali matyti. Vienok prie pastatymo ir paszventinimo akmenis pats Simanas nepribuvo. Akmenį paszventino kun. Gezdauskis.

*

*

*

Pavirsztutinė iszžiura (iszveizda) Simano Daukanto buvo szitokia: akis turėjo žiedras arba mėlynas, ant senatvės įdubusias, raukles ant kaktos; buvo plikas, tik pas ausis ir užpakalij turėjo plaukus; plaukai juodi ir bruvi; lupossiauros; nosis vidutinė, lygi, neužriesta ir nenulinkusi. Jokių karpų ant veido neturėjo; barzdą ir usus skusdavo; buvo vidutinio ugio, biskutį senatvėje palinkęs, smulkaus veido ir kuno, nenutukęs ir ne riebus, nei pilnas; ant senatvės neapkurto, nė neapjako.

Simanas buvo linksmo budo žmogus, prie svečių lipšznus. Dideliai rasztinikus mylėjo. Kas jam papasakojo apie senovės dalykus, užrasztinėdavo, o kaip kada už pasakojimą užmokėdavo. Kada jį užtikdavo beraszant, tai apistojęs sziais žodžiais atsiliepdavo: „Mano karaliau!“ Turėjo tabakierką isz varliakauszio padarytą, isz kurios svečius vaisztidavo. Turėjo budą patauszkjti rankoj tabakierką,

ar ji pilna, ar tuszczia buvo; sukinėdamas ją mėgo kalbėti. Dėvėdavo gelumbėmis. Mažne visados fraku apsilkęs vaiksčiojo. Pataikęs savo mislies žmogų budavo labai linksmas. Iszgirdęs kur apie kokį susirinkimą, rupidavosi ir jis ten buti, idant medegą dėl savęs iszgauti.

Ant susirinkimų praszinėdavo visos kompanijos padainuoti, arba senų žmonių senovės gadynių atsitikimus papasakoti, už ką mokėdavo, kiek galėdamas: tai skepecziukę, tai indelį, tai dėl dalgių galastuvus arba budes berniukams, tai knygutes, tai elementorius duodavo. Iszgirdęs ką aktyvo tuojaus sutrumpitai užraszdavo.

Medžioti, grylbauti, rieszutausti niekad nemėgdavo, nes ant tų dalykų praleistą laiką laikė už veltą pragaiszjūtą. Kelionėje buvo dideliai mandagns, nieko neskriaudė, kožnam užmokėjo. Mėgdavo greitai važiuoti ir magaryczias važnyzioms duodavo. Mėgdavo fabrikus lankyti: net buvęs tokiam ežere, kur dumai ruksta. Budamas pas savo gimines dirbdavo visus darbus.

Derėtis nemokėjo: kiek kas už ką reikalavo, tiek mokėjo.

Labjans kavą, kaip arbatą mėgdavo gerti. Mėgdavo žuvis, pieniszkus ir mėsiszkus valgius.

* * *

Tikėjime buvo tvirtas, geras katalikas. Nors Vilniuje universitetą labai pagirtinai pabaigė, vienok bedieviu niekados nebuvo. In bažnycią visados eidavo, pamokslų klausydavo, visas Bažnyczios pareigas iszpildydavo. Pasnikus pagal sveikatos iszgalėjimą užlaikydavo. Buvo didei dievobaimingas: grįždamas namo nuo savo kasdieninių darbų tankiai poteries kalbėdavo, o tankiai ir nakties laike.

Jurgį Daukantą, broliavaikį, į kunigus leido, bet neiszleido, kadangi szis nenorėjo tuom tapti. Kada per atlaidus (atpuskus) kunigas su processija eidamas neszé po baldakinu monstranciją. Simanas kunigui rankas paturėjo. Su kunigais gerai sugyveno, o su nekuriomis ir draugavo, kaip ana su kun. Sibulevycziom isz Laukžemės ir su kun. Gazdauckiu isz Lenkimų, kurie tankiai atsilankydavo pas Simaną Kalvuiose. Pas kunigą Vaiszvilą vieszėdamas Papilėj kas dieną klausydavo miszių szventų. Priesz valgį Daukantas visados su kun. Vaiszvila „Tėvemusų“ kalbėdavo. Pas tą patį kunigą budamas ir bažnytinį korą įtaisė.

Negana to, Simanas Daukantas ir savo aukomis yra prisidėjęs prie Linkimų bažnyczios papuoszimo, kaip Ona Pruszinskienė pasakoja, beje: paveikslus (abrozus) altorių Panelės Szvencziausios, Aniuolo apreiszkimo ir szv. Jurgio Simanas pundavojęs; stikliniai papuoszimai galinio altoriaus didziųjų liktorių taipgi jo anka.

Kadangi gyveno dievobaimingai ant szios aszarų pakalnės, todėl ir priesz smertį buvo apžiurėtas szv. Sakramentais į amžiną kelionę.

* * *

Mirė, kaip minėjom, 24 d. Lapkriczio 1864 m., ant kun. Vaiszvilos rankų. Kaip p. M. D. Silvestraicziui pasakoją Papilės moterys: Marijona Nauduzienė, 50 metų, Elena Kontrimaitė 65 m. ir Anastazija Anuzienė, 60 m., Simano Daukanto kunas gulėjo paszarvotas klebonijoj. Ant budynių nebuvo jokio pono arba ponelio, tiktai vieni prasti žmonės jį apgiedojo ir palaidojo. Vienu žodžiu, paprastos buvo

budynės, o gal ir jokio giminaicžio nebuvo. Grabas buvo medinis, juodai nudažytas (malevotas).

* * *

Simanas gyvėdamas pas vyskupą Voloncziauską, kaip sekretorius, kaip kada iš paliepimo vyskupo pervažinėjęs per bažnyčias: kur rasdavęs blogai pasielgiancezius kunigus, turėdavęs pranešti vyskupui, o šis bausdavęs juos.

Daukantas matydamas, jog kunigai turi daug liūso laiko, padavė vyskupui Volonczauskui projektą, kad jis palieptų kunigams ką nors parašyti žemaitiškai žmonėms dėl pasiskaitymo.

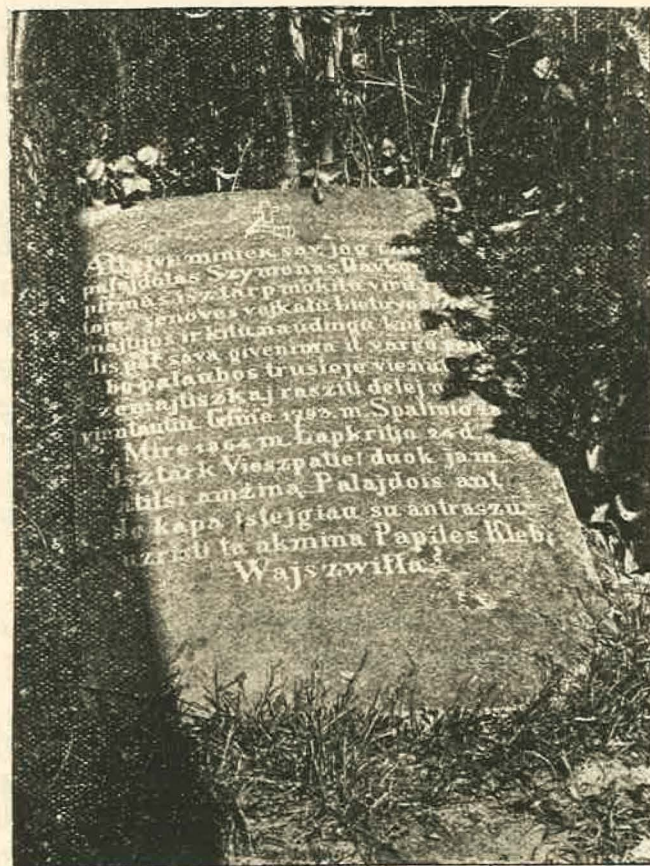
Simanas labai mylėjo tuos kunigus, kurie raszė ir išdavinėjo maldakniuges lietuviszkoje kalboje. Pats trozsko, idant Varniuose būtų spaustuvė, kur galėtų žemaitišką laikrasztį išleisti, bet to nedaleido ciecorius Nikalojus I.

Apart to per jo užmanymą vyskupas siuntinėjęs kunigams elementorius, katechizmus ir kitokias knygutes dėl dalinimo žmonėms savo parapijose. Žinoma, kunigai turėdavo vyskupui už jas pinigų užmokėti. Už tai tuli kunigai, žinodami keno užmanymą vyskupas įvykdina, labai pyko ant Simano Daukanto, vadįdami jį „bogomazniku“ arba „karabelniku“ (knigų pardavėju).

Jog Simanas Daukantas turėjo didelę įtekme ant vysk. Volonczausko, patvirtįs szį gromata, ruszyta VI. Narbuto: pas S. D. iš Czainių, par. Kurszėnų, pav. Szaulių 1853 m. 12 d. lapkriczio:

„Danggalis Pone Geradėjau!

Iš priezasties daugelio įvairių aplinkybių negaliu dabar pats būti Varniuose ir suteikti mano guodonę visiems, kuriuos ten

S. DAUKANTO KAPAS.

guodoju — o kadangi turiu neva mažą reikalą, tai pasiryžau atskreipti prie Dauggalingo Pono Geradėjaus su menku prasymu — pasitikėdamas ant Jo dėl manęs maloningo prielankumo, kurį jau nesykį turėjau laimę ant savęs patirti. Girdėjau, buk L. Laukeycezius jau nebus prie jo Piemeniszkos galybės sekretoriumi ir buk ši vieta tapo pavesta p. Aleks. Morui, dabartiniam mūsų pavieto marszalkos sekretoriui. Man einasi apie tai, ar ši paskala yra teisinga ir ar p. Mors sutiko paimti šį dinstą Pasitikiu, jog šis visas reikalas ponui gali būti žinomas ir dėl to meldžiu apie tai man praneszti, — ne dėl kokių intrigų, sergėk Dieve, — patikrėdamas, jog jeigu tai yra paslaptis, tai išgalėsiu ir asz tą paslaptį užlaikyti. Labai perpraszau, jog iszdrijsau poną Geradėją sunki; bet atkartoju, jog pono gerumas yra dėl manęs drąsumo priezasczia. Jo Piemeniszkai galybei pavedu mano gilią guodoną, pirm negu asab'zskai, prie pirmo ankstybo kelio, tai iszpildysiu.

Jungdamas tikros guodonės iszreiskimą, pasilieku Dauggalio Pono Gėradėjaus prigulmingu tarnu Vl. Norbutt.”

* * *

Dėl savo giminaicziu Simanas irgi buvo duosnus, beje: kaip pirmiaus minavojau, savo broliavaikį Jurgį Daukantą leido į seminariją. Savo kasztais padėjo ir savo broliui Aleksandrai Daukantui, kurs Vilniaus universitete mokinosi daktarystės mokslą įgyti, kurs daktarų budamas gyveno Chersone, kur ir pasimirė pirmiaus Simano per 15—30 metų.

Simanas gyvėdamas Peterburge atsilankydavo į Kivilius pas savo motiną, kurią labai mylėjo; parsiusdavo jai visokių daigtų, reikalingų prie ukės, o net ir nupenėtus parsziukus;

taipogi ir savo seserims pripirkdavo visokių brangių daigtų: cinos bliudus, vario katilus, virdulius (samavorus).

Simanas ir svetimus, kiek galėjo, szelpė. Sztai vieną kartą Skuodo parapijonys buvo padavę praszymą prie eiecoriaus Nikalojaus I, už katrą jie galėjo buti nubausti. Bet Simanas Daukantas, Petrapilėje budamas, juos isz tos bėdos iszgelbėjo; už ką per dėkingumą Simanui sknodiszkiai iszsiuntė savo 6 vyrus ant Simano motinos budynių dėl neszimo a. a. Katrės Daukantienės grabo į kapus.

Simanas matydamas koki žmogų blogai darant, persergėdavo. Sztai kaip sykį jis su vienu gudu keliavo po Gudiją, tai tas gudas dėl paskubinimo tankiai jamszczikus (važnyczias) keikdavo, pacztos vyresniusius muszdavo, kaip jam nusibodavo per kiauras adynas ant arklių perkeitimo pacztoje laukti. Daukantas tankiai jį praszė, idant šis anų nemuszty, bet kaip vėl ant vienos stacijos atvažiavus važnyczios su arkliais gaiszavo, tai gudas rugojo ant Daukanto tarydamas: „matai, kaip dabar jų nemuzu, ir arklių nėra!”

Simonas susirinkimuose kokiuose budamas, ragino žmones, idant rupėtusi geriaus suprasti apie ukę, o šį mokslą ir pats suprasdams, kaip pamatysime toliaus, paraszė ir iszdavė tam tikslui knigeles, isz kurių mūsų žmonės galėtų sziek tiek pasimokėti.

Labjausiai S. Daukantas ragėdavo žemaiczius, pasituringčius gerai tėvus, idant savo vaikus leistų į mokslą. Sztai p. Leonas Kauneckis, seserivaikis, apsakinėjo M. D. Silvestraicziui szioki atsitikimą isz savo jaunystės dienų: kaip dar p. Leonas buvęs mažas, deszimties metų vaikas (gimė 1831 metuose), tai dėdei Simanui pas savo seserį, o jo moti-

na į Kivilius atvažiavus, girdėjęs, kaip dėdė ragina tėvus, idant leistų sunų į mokslą. Kaip įmanydama, sakė Simanas, mano seserėle brangi! storokis jį atiduoti į vokiszkas iszkalas, kurios yra tamistai prieinamos Kursze, kur vokiszkai mokina, o neatiduok į maskoliszkas. Butinai rupikis savo vaikus kokio nors amato iszmokyti, vieno — o gero. Tikrai tur kokį vieną amatą gerai mokėti. Prie to dar rupikis, kaip įmanydama, pakėravoti savo vaikus (buvo ir antras sunus): ar negalėtumėte prisirasyti prie miesto arba ten persikelti; juk galėtumėt kupczyste užsiimti, kromą uždėti, bet ukinjku negerai buti, nes mieszcionis tur geresnes tiesas (provas). Ant anų nieks taip smarkiai nepuola, kaip ant sodieczyų.

Bet isz anos sesers vaikų augsztai mokyti neiszėjo. Tik tai p. Leonas, pagal dėlės įkalbėjimą, ant savo vaikų tą įskymą iszpildė: isz viso keturi sunus iszėjo augsztus mokslus, beje: 1) Ferdinandas tapo medicinos daktaru, 2) Boleslavas medicinos daktaru, 3) Pliatonas med. liekorium ir 4) Valerijonas girinjkystės institute Pulavuose, o duktė Bronislova isztekėjo už p. Dambrauskio.

* * *

Koks buvo lietuvystės padėjimas S. Daukanto gadynėje, paaiszkis mums kun. Ignaco Vaiszvilos pasakojimas:

„Kada dar (buvo tai apie 1831 m.) mokinausi Telszių gimnazijoje, kur mokino kun. Bernadinai, tai viską mokino lenkiszka, apie lietuviszką, kaipo anuomet muzikiszką kalbą, nieko nebuvo. 1833 metuose macziu, kaip gimnazijos profesoriai Bernadinai labai isz žemaiczių vaikų pasijuokdavo, kurie lenkiszka nemokėjo, visaip juos pramanydami. Apart to, profesoriai tvirtidavo, kad nuo mažens žemaitiszka kalbant

sunku buvo iszmokti lenkiszka, o žemaiczių tarpe tada jokis prie savo kalbos patrankims nebuvo ir koznas rupinosi kuogreicziausiai lenkiszka iszmokti. Lietuvystė visur buvo bjauriojama.” Tą patį patvirtina ir p. M. D. Silvestraitis: ir jis žemaiczių mokslainėse tą patį profesorių pasielgimą matęs.

„Senovės laikuose, — tolians sako kun. I. Vaiszvila, — 1831 m., Telszių pavieta, bajorai buvo iszstatę 17000 karvių dėl lenkiszko maiszto. Po tam (1831m) laikni ir toliaus net profesoriai Bernadinai labai persekiojo lietuvystę ir juokdavosi visaip isz „žmuidziakų”, spirdavo (varu varydavo) juos atsizadėti prigimtos kalbos anoje Telszių gimnazijoje, o labai girdavo lenkiszką kalbą, kaipo poniszką. Tarpe mokytinių, apie lietuvystę nei jokios kalbos nebuvo, nei jokio tautiszko pajautimo. Taigi ir Daukantas, bajorų iszjuokiamas ir persekiotas (jis Žemaiczių Kalvarijojej mokinosi), pirmus ledus tame dalyke lauzė. Turbut isz bajorų ir lenkbernių baimės net testamentą lenkiszka paraszė.” Szį testamentą ras skaitytojas žemiaus, į lietuviszką kalbą iszguldytą.

* * *

Kas prisieina barnių tarp Daukanto ir vyskupo Volonceausko isz szio kun. Vaiszvilos pasakojimo galėsim spręsti:

„Simaną Daukantą rots prie smerties prirengiau, su juomi paskutiniuose laikuose dar du mėnesius, isz nelaisvės pargrįžęs, gyvenau. Kaip manę į nelaisvę paėmė, tai Simaną ant savo vietos palikau gaspadoriumi. Pažinau jį Varniuose pas vysk. Volonceauską pirm jo smerties apie 15 metų. Su juomi gerai sugyvenome, prieteliais buvom. Su juomi visados lietuviszka kalbėjome. — Priesz pat smertį manęs praszė, kad, jeigu paminklą pastatysiu, butų padėti ant jo žodžiai: „vargo

pelė", nēsa jis daug vargo po svieta. Pas grovą Tiszky, norėjo vietą gauti, bet visi ponai periszkadijo jam, pasitycziodami isz jo: „žmuidzin, žmuidzin!". Vienu žodžiu, ponai nebuvo jam prielankūs. Asz pats 50 rublių pridėjau, norėdamas, kad „Lietuvos istorija" būtų perspaudžta, nes Daukanto sveikatos galiėjausi. Tą padaryti buvo apsiėmęs rasztinikas Snorskis, bet paskui su pacziu Daukantu aprokavome, kad jo juodrankis bus geresnis už aną su klaidomis perraszytą. — Vienoje gromatoje vysk. Volonczauskas pas Daukantą raszė: „ar tu girtas buvai, kad tą istoriją raszei." Daug tokių gromatų vyskupas Volonczauskas per manę dėl atidavimo Daukantui raszė, kur buvo toki ir kitoki žodžiai, bet tas gromatas sunaikisiu.

Daukantas buvo prieszingas lenkmecziui 1863 m. ir pranaszavo, kad isz to nieko nebus. Prieszingai vyskupas Volonczauskas per kitų įkalbėjimą, turėjo viltį, kad maisztinikai nedidelį maskolių burelį Telsziuose pergales, o toliaus isz visur gaus paszelpą. — Sim. Daukantas kalbėdavo: „Asz dėl lietuvystės pamatus padedu;" ir kad po jo smerties įieszkos tų popierų, kurias jis paraszė, todėl ir savo giminaicziui Kauneckini liepė jas užlaikyti. Po Daukanto smerties, vyskupas Volonczauskas pareikalavo nuo manęs „Lietuvos istoriją", kurią asz jam tuojaus ir nusiuncziau. — Kaip isz nelaisvės pagrižiau, tai vyskupas, supykęs už prilaikymą S. Daukanto, nepriėmė manę, todėl pasauliszka valdžia vėl manę iszsiuntė į Vilnių. — Daukanto surinktas dainas ir kitus rankaszcius, pas manę užsilikusius, atidavian Dr. Ant. Buivydziiui, kurs žadėjo juos atspaudžti."

Tiek kun. I. Vaiszvila nupasakojo apie lietuvystę ir S. Daukantą. Taigi tokia buvo prie lietuvystės apatija.

Bet kas karsztą lietuvystės meilę įkvėpė S. Daukantui, kuris net ir vyskupą Volonczauską paragino dirbti ant dvasiszkos lietuvystės dirvos, o pats per visą savo amžių tam dalykui isztikimai ir nuodugniai pasiszventė? Sztai mums tą dalyką uiszkina J. S. Knoksztis (žinrėk Auszros 1883m p.14), kaip dar S. Daukantas buvo universitete: „Vilniuje vieną kartą, kada kunigas miszias laikė, meldėsi bažnyczioje keli musų žmonės; greta jų stovėjo ir Daukantas. Po miszių, kunigas pasakė musų žmonėms nesuprantamoje kalboje pamokslą; žmonelės, atydžiai kunigo žodžius iszklausę, iszėjo isz bažnyczios, savitarpije skundėsi ant nupuolimo savo vadovų, kad jie, žmonės, nebegali girdėti savaip sakant pamokslų, nebeturi knygų, isz kurių galėtų apsiskaityti apie daigtus reikaligus krikiszczionims."

„Tą sznekėsj ir skundą isz szalies girdėjo S. Daukantas. Toki žodžiai jo gerą szirdlį kaip peiliu pervėrė. Jis pasižadėjo nuo to laiko gyventi vien tiktai dėlei gėro savo žmonių, atpildyti savo krupsztėjimu ir stanga tai, ko lietuvijų kunigai ir kiti mokįti Lietuvos vaikai nedaro."

* * *

Ir teisingai jis savo pasižadėjimą parodė nevien žodžiais, bet ir karsztais darbais, beje: 1837 m. jis agarsino „Prasmą lotynų kalbos." In kelis metus 1842m. paraszė „Abėcėlą Lietuvių Kalnėnų ir Žemaičių kalbos"; 1843 m. iszdavė „Knigelelę apie žinias draugystės nusiturėjimo"; 1846m. iszdavė „Gyvatas didžiųjų karvaidų", Kornelijaus Nepoto loty niszikai rasztytas; toliaus „Pasakas Phredro", „Dainas Žemaičių, pagal žodžius daininikų iszrasztytas", kur patilpo 118 dainų; 1847m apgarsino „Pamokymą apie auginimą tabako";

„Parodymą, kaip apynius auginti pagal naujųjų prityrimų, kokius apskelbė tentonizškai B. A. Grunards”; 1848 m. „Biczų kniģelę” (pagal Settbogostą); po tam „Ugnies kniģele arba trumpas pamokslas, kas žmonėms vertai daryti puolasi pirm ugnies, ugniai pasidarius etc.”; „Pamokslas apie sodnus arba daigynus vaisingų medžių” (pagal J. H. Zigrą); „Pamokimas, kaip rinkti medžių sėklas”; 1845 m. išėjo „Budus senovės Lietuvių Kalnėnų ir Žemaiczių”, kurį 1893 m. „Susivienijimas lietuvių katalikų Amerikoje” perspaudino. Metas nėra mums žinomas, kada išėjo „Paszaro žolės sėjamosios” (aprašytas ant naudos Žemaiczių ukinikų Jono Varno, Vilniuje). Iš jo rankraszczių dabar jau yra išėjusi „Lietuvos Istorija” (Pasakojimas apie veikalus lietuvių tantos senovėje, paraszytas 1850 m.) pirma ir antra kniģa pas Jnoza Pankstį, Plymouth. Pa. Amerikoje. Iš gulinczių rankraszczių yra:

1. Palangos Petras;
2. Apie auginimą girių;
3. Gaspadorius;
4. Lietuviszkas elementorius;
5. Justinaus Historiarum izguldymas;
6. Zemaiczių istorija;
7. Rubinaczio Peluzės gyvenimas (pagal J. H. Campe);
8. Lietuviszkos dainos.

Idant parodyti svietui, jog nevienas yra Lietuvos rasztiniku, pasiraszydavo įvairiais pseudonimais beje: Mylė, Deivinakis, Pėdelis, Kraklys, Ragaunius, Žeimys, Vaivei'is, Parvys etc.

* * *

p. Leonas Kauneckis pasakojo p. M. D. Silvestraicziui apie visokius S. Daukanto izvadžiojimus neužraszytus, beje:

1. Nuo ko *Nemuno* upė savo vardą gavo?

Visi sako, kad tai lenkiszkas žodis, o ir dabar keli rasztinikai tą patį tvirtina, bet S. Daukantas sziaip pasakojo: „Di-

dei gilinose laikuose, kaip tiktai pirmą kartą žemaicziai atėjo upėmis lig Baltijos jūros, taip anie pradėjo pajuriais visur klaidžioti. Per metus vieną ar du kartu žemaicziai turėjo susirinkti į vieną vietą, kurią apskyrė pajuryje, o kurią pramanė *Szventoji*. Szi vieta ir sziaudien tebvadinasi „szventoji”. Žemaicziai skirdamiesi iz szventės, kožnas į savo pusę, negalėdami iz broliszkos meilės persiskirti, kits prie kito bėgiodamas, sakė: „tas n e m u n a (ne mano) burelis! nes savo surasti ne visi galėjo. Kaipgi nuo to vardo ir toji upė Nemuno vardą gavo. Vienas burelis Nemunu nuplaukė, o kitas drauge plaukdamas į Nevėžės*) upę įplaukė.

2. Nuo ko *Nevėžės* vardas paeina?

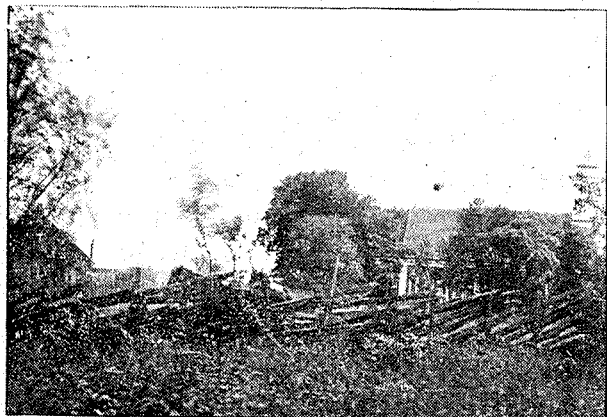
Nevėžės panpėje buvo dideliai daug įžeidlingų (izskadlyvų) žvėrių ir apart to dar buvo baisiai užversta dideliais senais medžiais. Plaukdami ja turėdavo didį vargą, todėl žemaicziai pramanė ją „Nevėžliba”, iz ko Nevėžė izėjo.

3. Kitas burelis nuo szventės besiskirdamas ant Liepojaus pasitraukė. Pajuriais nuėję pas *Liepoją*, bet ten yra ežeras su jura saeinąs, per kurį izzlįpti negalėdami, lieptą dirbo, per kurį lipo į kitą pusę. Persidanginę per tą vietą pavadino Liepoje nuo žodžių lieptas ir lipti.

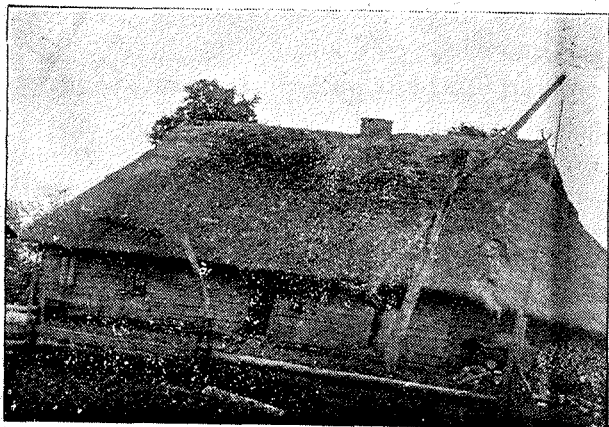
4. Kurs burelis į szią pusę traukėsi pagal *Bartuvos* upę su szunų pagelba, o nuo medžių daugumo negalėdami prasi-laužti su bartuvais (platus senovės gadynės kirviai) skynė sav kelią. Tokiu budu daug bartuvų sugadinę, paterioję, tą izz piktumo pavadino Bartuva.**)

*) Nevėžė įplaukia į Nemuną po Raudondvartu arti Kauno.

***) Toji upė, ant rubežiaus tarp lietuvių ir kryžikių budama, galėjo per ilgus ginczus ir kares nuo barimosi vardą gauti, o estiszkose kalbose uva upė ženklina. Todėl Bartuva upė barimosi gali buti pavadinta.

TRUKIMU ARBA ALEKSANDRIJOS BAŽNYCZIA.

NAMAS, KUR S. DAUKANTAS AUGO.

5. Dar vienas burelis isz szventės pajurniais eidamas *Klaipėdos* link nutraukė. Tenai jiems prisiėjo klaidžioti, nerandant kelio, todėl szią vietą praminė Klaipeđa nuo žodžių: klaidžioti ir pėda.

6. *Alko* kalnas pakelyje tarpe Ilokių ir Skuodos miesto, netoli nuo sodžiaus Erstos. Tenai senuose laikuose buvęs miestas, o tame mieste gyvenęs didėi turtingas žmogus, kuris prekėju (kupeziūm) buvęs. Taip didėi turtingu budamas szukuotais linais vietoje kėmenų (samany) sienas (raštų tarpus) kamszė ir taip daug linų turėjo, jog viens pats pilną lai-
vą į Liepoją pristatydavo.

* * *

Szie S. Daukanto palaikai yra Kalviuose.

1) Virdulys (samavaras), kurį jis prie kelionės ir universitete vartojo.

2) Abrozdas (paveikslas) M. Sz. Asztrių vartų, kurį dovanojo seserei Onai Pruszinskienei, kuri jau yra mirus.

3) Varinis katilas nuo 7 gorczių, už kurį S. Daukantas 12 rublių užmokėjo.

4) Linkimų parapijoj pas Jurgį Pruszinskį yra karafinka, S. Daukanto padovanota seserei Onai Pruszinskienei ir dvi cinini torielki.

5) Muka ant medinio kryžiaus, kurią S. Daukantas yra nupirkęs seserei Onai.

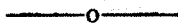
6) Paveikslas isz medžio (plaskorzežba), kaip szv. Ona Panelę Szv. mokina skaityti. Labai senas daigtas.

* * *

Knigos jo pas Jurgį Daukanta jo giminaitį esancziuos ir gal buti ir rankraszcziiai.

Kalba, kad Tuczij, Sziaulij pavieto, dvare pas p. Kontrimą, S. Dankantas buvodamas, kaip pas gerą pažįstamą, buk tenai daugel savo knygų sudeginęs, bijodamas maskolizkos valdžios. 1863 m. per valdžią Tuczai tapo atimti nuo Kontrimų, o atiduoti maskoliui Sisojevui.

S. Dankantas tankiai susiraszinėjo su visais prakilnesnias to laiko lietuviai. Nekurių isz jų laiszkai žemiaus patalpiti.

Simano Dankanto testamentas.

Sztai kopija Simano Dankanto testamento, jo paczio ranka paraszyto, o nuo kunigo Vaiszvilos isz Ubiszkių (Sziaulij pav.) gauto su užlaikymu jo raszybos:

„W Imię Oyc a i Syna i Ducha Świętego Amen.

Poleciwszy duszę moją grzeszną Panu Bogu w Trójcy świętej jedynemu, a mając zdrowy rozum ir twardą pamięć robię ostateczne rozporządzenie rzeczy moich, które w ogólności i sto rubli nie wynoszą; takowe więc rzeczy jak bieliznę tak i wszelką odzież zimową i letnią zostawuję W. Księdzu Ignacemu Wojszwile Administratorowi kościoła Popielanckiego, który mnie raczy pogrześć najbiedniej na mogile tegoż kościoła, rzeczy które zechce sobie zatrzyma, a inne sprzedać i ubogim rozdać raczy. Przytym tenże W. Ksiądz Wojszwiło Dobrodziej moj raczy przyjąć jeszcze od Kollieżskiego Assessora Wawrzyńca Wambuta 1-o zegarek stołowy 2-e futro szopowe obnoszone, 3-e poduszki dwie jedna skurzana, druga bez nawleczkł obie puchem nasypane, 4-e kołdra czerwona w pas półjedwabna nowa, 5-e skrzynkę z księgami będącą u tegoż W. Wambuta; które księgi raczy W. Ksiądz Wojszwiło Dobrodziej mój sprzedać i pieniędzy ubogim rozdać, te zaś księgi które zostają w stancyi mojej byleż na stole u tegoż W. Wambuta z historyą Kojałowicza raczy oddać Telszewskiej szkocy uczniowi Jerzemu Dowkontowi, o zas zostające u tegoż W. Wambuta stolik jeslonowy, lużko składane i obraz najświętszej Matki Bożej Ostrobramskiej daruję W. Pannie Aldonie Wambutownie.

Tenże ksiądz Ignacy Wojszwiło Dobrodziej mój po sprzedaniu rzeczy i ksiąg raczy przesać trzydzieście rubli W. Sędziemu Granicznemu Ignacemu Dowkontowi w Stawrylach, który mnie był powierzył sprawę W. Kapitonowej Skrzetuskiej, w rejestrach moich znalazłem zanotowane iż powinienem odesiać trzydzieście rubli W. Skrzetuskiej, więc W. Sędzia będzie łaskaw wrócić jej lub jej sukcesorom te trzydzieście rubli. Powture księgarnia Zawadzkiego w Worniach naliczyła na mnie trzydzieście cztery rubli za książeczki stacyjne, więc raczy najpokorniej poprosić JW. Biskupa Wołunczewskiego, ażeby raczył zapłacić księgarni Zawadzkiego te trzydzieście cztery rubli. Na koniec tenże W. Ksiądz Wojszwiło przyimie przeszłoroczną pensyą moją czterdzieście dwa rubli zarok 1861-szy w Telszewskim Kaznaczejstwie. Jeżeli JW. Pasterz nie chciał zapłacić księgarni, to proszę zapłacić z tej pensy, a za resztę w rocznicę odprawisz mszę świętą za moją duszę. Takowy mój testament własną ręką napisany w Popielanach 2 Stycznia 1862 roku z przycisnieniem herbu mojego pieczęci własnoręcznie podpisuję

(Peczëties vieta) Kollieżski Assessor Szymon Dowkont.

Uproszeni świadkowie i pieczętarze.

Dworzanyn Dominikowicz Franciszek Kontowtt.

Przytem byłem za świadka podpisałem się Dworzanin Kazimierz Kontowt.

1864 roku Mea Nowembra 23 dn.

Byłem wezwany podczas choroby ciężkiej do s. p. Szimona Dowkonta za świadka i po opatrzaniu S.S. powiedział te słowa:

„Całą moją ruchomość zostawuję na pełne rozporządzenie W. Ks. Wojszwille. Według dyspozycyi Mey polecam i proszę. Byłem świadkiem za życia słów Jego wdowod czego stwierdzam podpisem moim własnoręcznym.

Dworzanin J. Czyżewski.”

Sztai lietuviszkas to testamento vertimas:

„Vardan Dievo Tėvo ir Sunaus ir Dvasios szventos Amen.

Pavedęs savo nusidėjusią duszią Vieszpacziui Dievui Traicėje Szventoje vienam, o turėdamas sveiką protą ir tvirtą

atmintį, darau paskutinį savo palaikų paskyrimą, kurie visi drauge suimti neturi szinito rublių vertės; taipgi tokius daigtus, kaip skalbinius, taip ir drabužius, kaip žieminius, taip ir vasarinius palieku Kunigui Ignotui Vaiszvilai, Administratoriui Papilėnų bažnyczios, kursai teiks manę palaidoti kaip galint prascziaus ant tos pat bažnyczios kapinyno, daigtus, kuriuos norės, pats sav pasiliks, o kitus teiks iszparduoti ir varguoliams iszdaliti. Priegtam tas pats JM. Kunigas Vaiszvila mano geradėjas teiks paimti dar nuo Koleginio Assessoriaus Lauryno Vambuto 1ma stalinį laikrodį, 2ra padėvėtą skrandą, 3ia du priegalviu, vieną skurinį, kitą be užvalkalo, abu pukų piltus, 4ta raudoną dryžą pusszilkinę naują kaldrą, 5ta skrynutę su knygomis, kuri pas tą patį JM. Vambutą yra; tas knigas teiks JM Vaiszvila mano geradėjas parduoti ir pinigų pavarėliams iszdaliti, o tas knigas, kurios yra mano buvusiam kambaryj ant stalo pas tą pat JM. Vambutą su Kojelovic'io istorija teiks atiduoti mokytiniui Telszių moksleinės — Jurgiui Daukantui, esanti gi pas tą patį JM. Vambutą vuosinį stalelį, suglaudžiamą lovą ir paveikslą szvenčiausios Dievo Motinos Asztrių vartų dovanoju JM. panai Aldonai Vambutaitei. Tas pats kunigas Ignotas Vaiszvila mano Geradėjas, pardavęs daigtus ir knigas teiks nusiųsti trisdeszimtį rublių JM. Rubežiniui teisdariui Ignotui Daukantui Stauriliuose, kursai man pavadė hylą JM. Kapitonienės Skrzetuskienės, savo leistruose radan paženklita, kad privalau nusiųsti trisdeszimtį rublių JM. Skrzetuskienei, taigi JM. Teisdarys maloningai sugražis jai arba jos ipėdiniams tą trisdeszimtį rublių. Antra, Zavadzkie kniginyczia Varniuose suskaitė trisdeszimtį keturis rublius už stacijines knigas, taigi teiks

nužemītai papraszyti JM. Vyskupo Voloncezausko, kad teiktųsi užmokėti Zavadzkie kniginycziai tuos trisdeszintis keturis rublius. Ant galo tas pats JM. Kunigas Vaiszvila paims mano pereitų metų algą keturiadeszintis du rubliu už 1861 metus isz Telszių izdo. Jei JM. Piemuo nenorėtų užmokėti kniginycziai, tai meldžiu užmokėti isz tos algos, o už likuczius atlaikysi dienoj sukaktuvių szventas miszias už mano duszią. Po tokiu testamentu mano locna ranka paraszytu Papilėnuose 2 Sausio 1862 metų su prispaudimu mano herbo peczėties savo locna ranka pasiraszau.

(vieta peczėties) Kollegiszkas Assessorius Simanas Daukantas.

Užkviesti liudinikai ir peczėcių prispaudėjai.

Bajoras Dominikoviczius Pranciszkus Kontautas.

Prie to buvau už liudiniką ir pasirasziau Bajoras Kazimieras Kontantas.

1864 metų 23 dieną Novemberio mnsio. Buvau vakar paszauktas laike sunkios ligos pas a. a. Simaną Daukantą per liudiniką, kurs apveizėtas Szv. Sakr. iszstarė tuos žodžius:

„Visą savo pajudinamą turtą palieku ant valios JM. kn. Vaiszvilos. Pagal savo iszgalėjimą pavedu ir praszau. Buvau liudiniku jo žodžių dar jam gyvam beesant, ženklan ko patvirtinu savo locnos rankos paraszu

Bajoras J. Cziżewskis.”

Kataliogas Simano Daukanto

rankraščių ir medeagos, surašytas Kivilluose, Skoudos parapilėje, Telsių paviete, 1891 metu, 81 (19) Gruodžio, kur tie dalykai atsiranda,

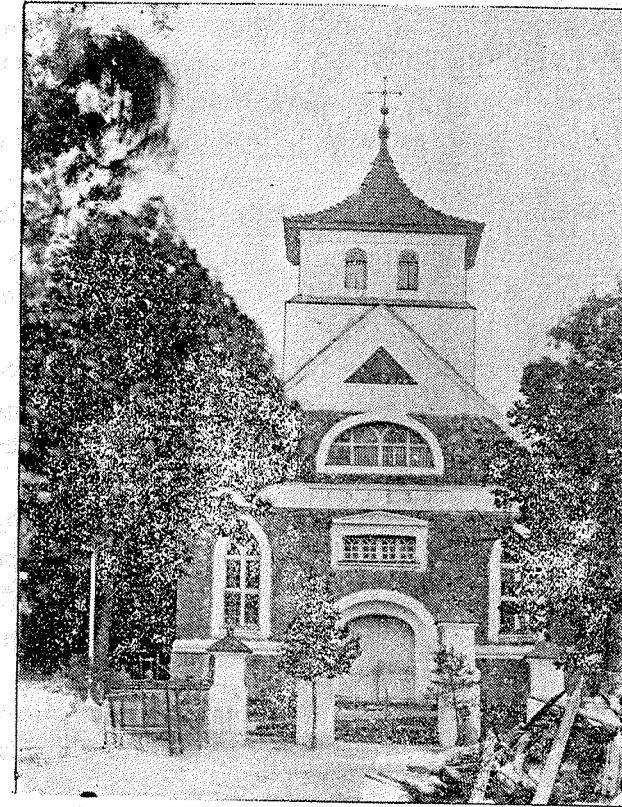
M. Dovoinos — Silvestraiczio triusavimu.

1. „Privilegia Jura et immunitates Ducatus Samogetarum jussu venerabilis Capituli Mednicensis ex Pargamenis aut transumptis originalibus conscripta atque ad usum ejusdem venerabilis Capituli anno 1788 comparata” — In folio 225 lapai. Diplomatų surinkimas pradedant nuo kunigaikščio Vytauto.
2. 287 diplomatų surinkimas lotiniszkoje, lenkiszkoje ir maskoliszkoje kalboje. In folio.
3. Rankraštis, prasidedantis nuo žodžių: „Praefatio praestringens quodam ex gestis Augustissimi Juriun ipsorum concessoris”. In folio 132 pusės, arba 66 lapai.
4. Diplomatų surinkimas, apimantis 239 puses ir karalių gromatos. Surėdimo žemaitiszkų miestelių aprobecijos, pradedant nuo 240—500 puslapio su rodykle ant galo, in folio.
5. Diplomatų surinkimas gudiszkoje (baltrusiszkoje) kalboje ant 208 lapų in folio.
6. Privilegijos ir karalių gromatos lotyniszkoje ir lenkiszkoje kalboje. In folio 24v lapų.
7. Fragmeta Historica ex Bibliotheca Illustris Com: Georgi Plater Marschal Rossein.
Ant antro lapo: „Privilegia Jura et immunitates Ducatus Samogetarum jussu venerabilis Capituli Mednicensis

- ex Pargamenis aut transumptis originalibus. usum ejusdem venerabilis Capituli Anno 1788 conscripta atque comparata”. Su Rodykle. Diplomas lenkiszkoje, gudiszkoje ir lotyniszkoje kalboje 190 lapų in folio.
8. „W litewskiej Metryce Karkowski pisar” in folio 72 lapai, gudiszkoje kalboje.
 9. „Antiquitates miasta Rygi”. In folio 31 lapas.
 10. Diplomatų surašas lotyniszkoje, gudiszkoje ir lenkiszkoje kalboje ant 195 lapų, in folio.
 11. „Rozmaite notaty”. Diplomatai trijose kalbose, in folio 385 lapai, in quarto 32 lapai.
 12. „Notaty z Metryki Litewskiej Milewskiego, mnie odane i darowane”. 35 lapai in folio su originalais, portrets.
 13. Iszraszai isz knygų. In folio 39 lapai.
 14. „Ustawa sejmu wilenskaho kotoryi iż był o Gromnicach leta Bożeho tisiacza piot sot i sedmoho Indikta desiatoh” 8 lapai in folio.
 15. „Ustawa zemli Žomoitskoje na wsiakiye povinosti tak skarbu Hospodarskaho jak i Tiwunom należaczyje i na wolnosti”. In folio 26 lapai.
 16. „Ordinatia na stada Kro. JE Mości panu podskarbiemu Litewskiemu dana”. In folio 21 lapas
 17. Wypis z ksiąg surogatorskich Xięstwa Żmujdzkiego — 7 lapai in folio-
 18. Proposicio Samogitarum. In folio 6 lapai.
 19. Rozmaite dokumenta do Litwy polit.. 55 lapai in folio.
 20. „Urzędy W. X. Litewskiego po Unij”. Ant 33 lapų in folio.

21. Ustawa Eho Korolew. Msti Myta Staraho na komoro Pinskij i prikomorkach do nee naležaszcich wroku 1591. In folio 8 lapai. *)
22. Rankrasztis, prasidedantis nuo žodžių: „Jan Mikołajewicz Radziwiłowicza Marszałok” . . . (dokumentas) in folio 16 lapų.
23. Ufałasomu berezstejskaho Roku 1544. 26 lapai in folio. *)
24. Dyploma miasta wolnego Rzeczypospolitey Birż w powiecie Upickim leżącego — 3 lapai in folio.
25. „Wielmożnemu Mikołajowi Tryznie Podskarbiemu ziemskiemu W. X. Litewskiego kwit z lidzby Seymowey Roku 1639”. 9 lapai in folio.
26. Marguminai (lingvistika, mitologija, istorija, priežodžiai, dokumentai, iszraszai isz knygų ir t. t. vokiszkoje, lenkiszkoje, lotyniszkoje, lietuviszkoje, prancuziszkoje, ir t. t. kalboje). 130 lapų in folio.
27. Laudum Xięstwa Żmujdzkiego w obozie pod Płotelami dnia 24 Junii anno 1659 — Jan Kazimierz z Bożey łaski krol polski etc. etc. etc. 10 lapų in folio.
28. „Del Bažnyczios istorjos medega”. 17 lapų in folio. ir „List Apostolski Kasp. Borowskiego Bis. Lucko — Żytomierskiego 1849 r. w Petersburgu”. (Spaudinta).
29. „Kwitatya P. Podskarbiemu z wydatkow Rptey — Zygmunt III”. etc. ant 6 lapų in folio.
30. Otkaz Korola jeho Miłosti na nekatoryje Artykuły Obiwaterem Ziemi Žomoitskoje w kotorych oni sobie kriwdy i naruszenie praw i wolnostei swoich rozumieli i

*) Originale rasyta gudiszkom raidém.

LINKIMŲ BAŽNYČIA.

- zostawene wo wsem pri starodawnosti 1552 r. 20 Maja. In folio 6 lapai.
31. Iszraszai isz knygų apie etnografiją ir istoriją. In quarto 28 lapai.
 32. Zapis Mat'feja Iwaszkowicza 1558.*) 4 lapai in folio.
 33. Diplomai priderenti Žemaityjei. 28 lapai in folio.
 34. „Bone Sphortiae reginae Poloniae. Albertus Gastolt Palatinus Vilmensis Contra ducem Constantinum de Ostrog et contra Radivilones”. In folio 16 lapų.
 35. Służba bojar czerkaskich, Kanewskich i dr.*) 5 lapai in folio.
 36. Uchwała seymu Grodzieskiego r. 1567. In folio 7 lapai.
 37. Warunek Obywatelom W. X. Litewskiego procz pospolitego ruszenia nie iezdzie na wojnę tylko jako Koronni. 3 lapai in folio.
 38. „Fragmenta Historica ex Bibliotheca Comitis Georgii Plater Mareschalei Roseinensis”. In folio 13 lapų — „Privilegia Jura Immunitates et Libertates Samogitarum” — Lietuviszkos pavardės.
 39. Fragmenta Historica ex Bibliotheca Comitis Jeorgii Plater P. M. Mareschalii Rosieinensis. 8 in folio lapai.
 40. Leta bożago narożenia 1565 Mca Dekabria 21 — Otkaz Gospodaria Korolia Eho Msti i w. k. Žigmonta Avgusta i t. d.*) — 12 lapų in folio.
 41. „Pod lieta Boż.Nar. 1529 indkt 1 miesiaca Jenwaria 25 dien . . . Hosp. Korol i W. K. Jeho Miłost Zikhimont i t. d.” 2 kopijos po 2 lapu in folio.

*) Originale raszyta gudiszkom raidėm.

42. Spis przełożonych Kalwaryi Żmujdzkiej od r. 1824 — 1838. Oraz ważniejszych faktow tego miejsca. — 12 in folio lapų.
43. „Przywilej Lacinski ziednoczenia Władysława Jagiello Krola, Stanow Korennych z Zygmuntem W. X. Litewskim z stany W. X. L. Pieczęci u niego przedtym było 7 a teraz 6 sprawiony we Lwowie de data S. Hegvigis Roku 1432. Stary przywilej”. 2 lapai in folio.
44. Visoki diplomai ir medega dėl istorijos ir t. t. — 120 lapų in folio.
45. Lietuviszki priežodžiai Dankanto suraszyti. Apart to yra dar cze jo ranka suraszyta isz priežodžių knygutė.
46. Visokia medega, kuodaugiausei liet. kalboje, keli arkuszai.
47. Notatki do herbarza litewskiego (z Metryki litewskiej) — 1589 (tukstantis penkiszimtai asztuonesdeszimt devini) lapai in folio.
48. Lietuviszkas žodynas pagal žemaitiszkos tarmės paraszytas su paaiskinimu nekurių žodžių lotyniszkai nuo A salig Gwidōs. In folio. (Dabar toji medega pas profesorių Jablonskį, Jelgavoje, Grosse str. 14).
49. Lenkiszkas žodynas nuo pradžios lyg į galo nuo A—Ž, turentis trejose knjigose 1020 lapų in folio, apie 72,632 žodžių. Czia yra per pusę priraszyti lietuvizzki žemaitiszkos tarmės žodžiai.
50. „Pasakas Phredro Iszguldę isz Lotyniszkos kalbos į Žamaitiszką Motiejus Szanklys” — Lapai tik 26. Ne visas rankrasztis. In folio.

51. Budą senowes Lietuwiu Kalnenu ir Žemajcziu. — In folio 130 lapų.
52. Paveikslai ant raszimo gromety, dokumentų — Aritmetika in folio 44 lapai. Visa.
53. Historya Justina (Rimo cecoriaus isz lotyniszkos kalbos iszguldyta ant lietuviszkos). In folio 202 lapai. Viskas.
54. Pámokslai kaip Gires kirsti sieti ir dijkti diel Alwino Ukinyko paraszia Antanas Dagys metuse 1854 — In folio 43 lapai. Ne viskas.
55. Instrukeje del gyryninkistes. In folio 104 lapai. Viskas.
56. Kajminęs Saugtęs arba Palicijos istatymas diel skarbo walstionų, sauliedinosi Gubernijosi arba sritiesi — In folio 12 lapų. Ne viskas.
57. Pasakojimas apei Weikalus Letuwijų tautos senowe kuri trumpaj aprasza Jonas Ejnaras metuse 1850.
Non est generasorum hominum res — alienas quaere, et pati suas per ignaviam amitti. Dyonisius Halicarnasem hist. L. V.
Tur apie 288 arkuszus arba 576 lapus in folio.
58. „Maidas Kataliku pagal Bažniczios S. Rimo iszraszytas metuose 1842”. — Tur in folio 123 lapus arba 246 puses. Cenzurawotai 11 Julia 1847 goda w Wilnie.
59. Pagal literų suraszas. Dideli kniga. Index.

Daukanto korespondentai.

K. Moigio*) laiszkat.

Kovo 5 d. — Oventai 1845 m

Guodojamas Drauge Olgerde Geradėjau!

Užgavai savo malonum laiszku kaip maiszą vysznių tai ir neatsiginsi nuo korespondencijų, kad tiktai nenusibostų — o gal tav ir su nauda kitose aplinkybėse — siųsime. — Jeigu tiek paszvenčia Dauggalingas Daukantas: nesulygintinai esmi dėkingu už tokį užsitikėjimą — kadangi nežinomas, atolintas — mūsų dvasias vienyji. Po teisybei, ta kliasa, budama pamatu ir užsilaikymu, užsiėmimu ir darbu visuomenės, negalėjo iki szioliai turėti geradėjingos pagelbos dėl užlaikymo brangių tautystės liekanų, — iszgvildijimo pajiegy ir pobudžių iszlavinimo — kadangi prigimimas visame kame neatskyrė ir nenuskriaudė žmogaus prerogatyvų — viena kibirskztėlė tesiancziosios atminties isz burnos į ausis kaip tik bleskena be pridėjimo, suvienijimo ir iszlavinimo; asz-gi nuo seniai perimtas pasigailėjimu — isz priezasties pripažinimo jiems Kamo gentkartės (pakalenijos) ir taip ilgos bausmės, negalėjau ir neturėjau progos parodyti tas jų nelaimes.

*) Kazimieras Moigis buvo vienas isz tų nedaugello prakilnesniųjų lietuvų, kurie laikuose S. Daukanto, prie abelno visų pasinėrimo lenkystėj, stojo už lietuviszką tautą ir kalbą. Turėjo jisėi dvarą Zaviessziskius, Vilkmergės paviete, ir buvo plenipotentų ant Tadeuszo Pamarnauckio dvarų: Ovantų, Saviczionų ir Avičienų. Jaunystėje susiraszinėjo su S. Daukantu, prisluntinėjo jam surinktas nuo žmonių dainas ir tt. Tuos jo laiszkus czlonais talpiname.

Rinksiu, lavįsiu ir gaviųsiu dvasią ir tustumus papildysiu
ant kiek pavelys užsiėmimai;... o jeigu bus Jo mylistos
Dumcziaus mylista, teiksis palikti ainiams paminėjimą mano
darbų tame rankiuje. To praszo Tavo tiktras draugas pagal
užvadinimą.

K a z i s M o y g i s a s

Bus ir prozoj ir eilėse multum. —

Giesmė prieš Miszias szventas.

Pulkim ant kelių visi krikščionys,

Trokszdami, Jėzau, Tavo malonės! ir t. t.

(Toliaus netalpiname, nes visi lietuviai žino tą giesmę
ant atminties).

DAINA

Cnatlyvo (doraus R.) žmogaus, pirmiaus iszduota lietuviskai, o pas-
kui ton naton (gaidon R.) iszguldė ant lenkiszko liežiuvio tais žodžiais:
„Chlopak cny ja, chlopak w polu wesol orze"!.....

Esmi sav bernelis, szarpus kožnam darbe,

Vis man pagal norą klojas, Dieve buk Tav' garbė (bis. *)

Athvau baudžiavą, kiek uždėjo ponas,

Mieli dabar man urėdas ir kunigs klebonas. — (bis)

Donę užmokėjau, nors su didžia bėda,

Nebijau dabar jau Pono savo, nei urėdo. —

Turiu jungą jaučių, tris žirgus iszertus

Ir namelius neskolingus, dėl visų atvertus. —

Turiu tris sunelius, tris skaiscias dukreles,

Kas tik anas gaus regėti, tarys, jog panelės. —

*) Antra eilutė giedasi po du kartu.

Prie tai mano laiksvei (laimei R.), kad ir pati szczyra;

Visi turtai ir karunos, dėl mau' niekais yra. —

Kas ponams po žvaigždėm, kad pati apgauna?

Vargų mano nemainycziau ant jų didžių naudų. —

Nors mažas prudelis, bėg' vandenio miera,

Tankiai, kur yr' didi turtai, tikros laiksvės nėra. —

Asz visados linksmas: ar ariu, ar sėju,

Praszau (Tavę) Dieve buk visados mano geradėju.,

Finis.

Priežodis.

„Katraš gaspadorius nepriziuri, tas nieko neturi”.

DAINA

apie gegužėlę.

Gegulėle, ko kukuoji

Sėdėdama augsztam medij?

Ar bėdas savo rokuoji?

Ko taip smutnai labai giedi?

Ko taip smutnai labai giedi?

Dirvos tavo jau užartos,

Duonos nei druskos neperki,

Pievos visuomet nupjautos,

Ko-gi taipo gailiai verki? (bis).

Nors nesėji, o nē pjauni,

O nē sunkiai procevoji,

Vienok valgyt visur gauni,

Kur tik sparneliu užmoji. (bis).

Visa skaisti, visa graži,

Brangus tavo aprėdymas,

Žydi padabniai ant rožės,

Nes aprėdė pats gimimas. (bis).

Szviešiai Dauggalis Pone Geradejau!

Uztėmijęs dieną meilingos Tamistos korespondencijos 6–8 mėn. užženklįta, imu plunksną ir apimtas gėdos ir ne-
drąsos, prieinu prie dabartinio papieszimo, tuom tik savę
ramįdamas, kad Dauggalingas Dumczius, žinodamas mano
padėjimą, ir kada jau danesziu apie nesitikėtus atsitikimus —
paprastu gerumu teiksis atleisti mano neatbolnumą. Nes
apart tarnystės priderysczių, prie taip pas mus hausmingo
pavasario: pradedant nuo szienpjūtės mano pavaldinėj net iki
valymui vasarojo, visus žmones turėjau serganczius, darbus
(skarbinus) ir žmonių turėjau su samdinįkais atlikti — ir sz
szimto ir keliolikos duszių per smertį nuo Naujų metų nusto-
jau 14 duszių. — Apart ukinįkų ir ukinįkių, numirė sodietė,
nekalta, kaip lelija, skaisti, lyg rožė 21 m. Stebėtinuos atmin-
ties Kristutė mokėjo nesuskaitomas daugybes giesmių ir dai-
nų, o balsą parinktą — ir ta puolė po smugiu nemilaszirdin-
gos smerties. Bet prie tų visų nuliudimų, Dievas mums
dovanojo dar dukterį, bet po 7 nedėlių linksmybės ir tos ne-
tekome; tas tai ypacz sudrumstė mano ramumą ir užėmė daug
laiko — drąsiai galėcziau paantriti „naktis Jungo“; bet ką
daryti? Galybė tvirto tikėjimo — „Dievas davė, Dievas atė-
r 3“, — duszios stiprybe sudrutino mano pajiegas ir prieg tam
pusiau sumažinau savo nuliudimus suvėjęs į sutikimą su ly-
giai verta ypata Pasiskiene. Neabejoju gauti dovanojimą ir

paliuosavimą nuo papeikimo už neatbolnumą. Dahar priei-
nu prie mielo laiko praleidimo — skubinu daneszi, kad szio-
mis dienomis gausiu prizadėtą dainą apie „Žaltį“, taippat
priesz rugpjūtę — „Keno rugeliai kalne karsza“, apie „Van-
deninį dievaitį“ ir daug kitokių, nes macziau ir girdėjau už-
baigiamas.

Kas link nusiųsto „Rugio Žiedelio“, — tik ta nepilnybė,
kad po kiekvienai eilei choras paantrina „cziota cziotelė“, o
užbaigimas ant „nuometėlių“, tai yra ant iszsirinkimo arba
permainymo luomos. Klausinėjau pas daugėlių; sako, kad
tuomi užbaigia, o kada pailgina, tai iszjuokimu anytos ir sze-
szuro (arba „Szeszuras neperkalbėtas ir anyta neiszmanyta“)
ir to Tamistai užteks.

Taippat apie S o d i e t ą (Sielanką) X. Drazdaucko (Links-
ma diena, linksma ana...), jos choro (Olia ca, olia lia) per-
mainyti nerodycziau, i.) nes yra tai autentiszka mislis žinomo
poeto, 2.) vartoja tuos žodžius visose dramatiszkose ir links-
mose dainose, . . . o (oja ja!) tiktai liudnuose atsitikimuose ir
elegiszkose giesmėse. — Dovanok, kad taip drąsiai aiszkinu,
kādangi Tamysta myli teisybę, ant galo persitikrinimą palie-
ku Tamistai ant valios. — Isztarmė „trukai“, tur pas juos du
reiszkimus. 1. užsižaidei, užtrukai, . . . 2. pertraukei, patru-
kai — o czia mislis į Petruką, yra, ką „nepatrukai bėgioda-
mas ir vaikydamas kaimenes ir gyvulius per iszdykumą“. —
Naudijimas kopijose litarų h ir f, o podraug perkreipimas
linksniavimų ir (czasowania) paeina isz nežinojimo ir
nemokėjimo gramatikos, o tas klaidas teikis meilingai ir drą-
siai isztaisyti.

Pavelįta drąsa gundo manę praszyti, jei tuo neužgaucziau

voikalą P. Rezos. Už augsztą atmintį p. Geradėjo palaikysiu,
kadangi pas mumis sunku tai gauti. Taigi praszau atsiųsti
kataliogą, kokias dainas jau nusiuncziau, idant tokiu budu
paantrinimais negaiszycziau laiko ir paczto, ir Tamystai ne-
nusibostų, nes pamecziau suraszą, o dar turiu gerą kruvą:

G I E S M E

Sir atos.

Oi dienos mano klapatų!

Kur asz pasidėsiu be turtų?

Kur asz tik nuveisiu,

Vis bėdas atrasiu —

Dėl savęs.

Kartus tam labai yr' svietas,

Kurs neturi pevnos czia vietas.

Reikia jam plaukėti,

Vėjeliai vaikėti

Po svieta.

Blogas jam tankiai paszaras,

Didžiausi pietus — aszaros;

Po galva kumsztelė,

Visas bankietėlis —

Ok bėdos!

Nėra jam czėso vaitoti,

Liga suspaustam gulėti:

Atėjo adyna,

Gaspadorius budina:

Eik, nedribsok!

Nors szirdelė jo plyszta,
Nuo sunkių ligų jau mirszta,
Vienokis bankietas:
Eik, szelmi, isz vietas,
Nedribsok!

Girdžiu asz kitus, kaip sako:
„Sunelis mano atkako,
Eik, berne, tu vienok,
Žirgelį nubalnok —
Vesk stonion.

Kodėl tu, moczia, nes'rupini,
Klok patalėlių pukinį!
Sunelį guldokit,
Duris uždarykit,
Tesyšis”.

Asz vienas biednas nedalioj,
Sunkioj prazuves nevalioj,
Nieks nieko nejauczia,
Kad ir smertį gauczia.
Ok bėdos!

Eisiu jau asz ant kapelių,
Budėti savo tėvelių —
Szauksiuos motinėlės
Balsu gegnžėlės —
Ar n'iszgirs. —

Ant kapo mano tėvelio
Užaugo žalia žolelė,

Kapą motinėlės
Užgriuvo sieksitelės —
Neiszgirs.

Ak, Dieve mano mieliausias,
Tėve dangiskas brangiausias!

Asz Tavęs szaukiuosi
Visuose varguose
Priglausk manę! Finis.

Palszis - vagis bažnyčių - bambizas.

Numirė Palszis — nujojo,
Kur po bažnyčias lakiojo.

Duok, Dieve, pakajų,
Sziokį tokį rojų —
Tam Palsziui.

Žino tai langai ir kertės,
Kurioms lakiojo jo czvertys;

Kaip sidabrą neszė
Ir szventuosius peszė
Tas Palszis.

Numirė Palszis — negyvas,
Bet kaip jis mirė, tai dyvas:

Kas buvo, tai buvo,
Bambizas prazuvo
Ant amžių.

Jau dabar Palszis po sudo,
Kad jo nekaria, tai cudas,

Netaip didis cudas,
Kaip ledakas budas
Vagystės.

Bėgkit bambizai ant grabo,
Apverkit Palszį nelabą,
Szaukdami virksznokit,
Rankomis pluksznokit,
O vai mir. Finis.

Dar įieszkau dainos „Sziempjuvių“, prasidedanczios nuo:

„Valiai, valiai, valis valiavo,
Paczios negavo”.

Turiu kelis punktus, bet neviskas — yra tai sena ir tautiszka daina.

Sziuomi kart trumpai užbaigdamas savo korespondenciją, sinceziu užtikrinimą didelės guodonės, su kokia pasilieku szviesiai Dauggalio pono Geradėjo —

1845 m. tikriausiu tarnu
X—20 d. ukinikas Moygis.

isz kelionės Aukmergen.

* * *
Szviesiai dauggalis Pone Geradėjau!

Kas man pasisekė surinkti į pėdelį, tai viską iszsiuncziu; kur tarpu smilgų, dirsių ir kukalių galima rasti varpą gero javo — tai persiliudyjimas Ypatos szviesiai Dauggalio Pono Geradėjo — be sunkumo pataikys atskirti. Gerybes užczėdi- nės ant atminties, kas nenaudingo kad ir ant sudeginimo ap- verstum, tai anaip tol manęs nenuliudis, kadangi pirmą iszpil-

džiau kaipo ukinikas dėl užaugimo pasėlio, o antrą Tamsta pagal savo norą tegul apverčia.

Atsiųsta nuo kunigo, kurs dagavo isz atminties žilo sene-lio varpiniko:

1. Regiu Žubrį augantį — Žubrį lizdą neszantį,
Regiu Ūbraitį augantį — Ūbrelį lizdą neszantį;
Regiu brolių augantį — brolelį berą žirgą szeriantį;
Regiu sesę auganczią, sesę kraiczius kraujanczią,
Regiu sesutę auganczią, sesutę kraitelį kraujanczią.

* * *

2. Kaip asz augau pas matutę, darbelio nedarbau,
Asz turėjau sav darželį, vienu klevu tvertą.
Nepirinkau tam darželij kokią seklą sėti.
Sėjau rutą, sėjau rožes, sėjau lelijėles,
Sėjau savo jaunas dienas, kaip darže žoleles.
Laiscziau rutas, laiscziau rožes, laiscziau lelijėles,
Laiscziau mano jaunas dienas, kaip darže žoleles.
Augo rutos, augo rožės, augo lelijėlės,
Augo mano jaunos dienos, kaip žalios žolelės!
Vyto rutos, vyto rožės, vyto lelijėlės,
Ir pavyto mano jaunos dienos, kaip darže žolelės;
„Nesirupik mergužėle velėti žlugtelį—
„Nuvelėsi marszkinelius ant savo petelių.
„Nesirupik mergužėle vyniot abrusėlių,
„Nusizluostysi aszarėles balta rankovėle.

* * *

3. Kur szile miszkelij — žalioj girelėj,
Guli bernelis sukaptas — po liepele pakavotas.

Ateina tėvutis, ateina senutis,
Atnesza szarvą, kepurėlę, atnesza mielą žodelį:
„Kelkis vaikelis, kelkis sunelis,
„Užsivožk kepurėlę, priimp aszarėlę”.
„Negaliu tėvuti, negaliu senuti,
„Szonas mano perdurtas, szirdis mano perskrosta.”

Ateina matutė, ateina senutė,
Atnesza marszkinėlius, atnesza aszarėles.
„Kelkis vaikelis, kelkis sunelis!
„Priimk marszkinėlius, priimk aszarėles”.
„Asz negaliu matute, asz negaliu senute,
„Szonas mano perdurtas, szirdis mano perskrosta”.

Ateina broliukas, ateina raicziukas,
Atveda bėrą žirgelį, nesza mielą žodelį.
„Kelkis broliukai, kelkis raicziukai,
„Sėsk ant bėro žirgelio, klausyk brolio žodelio”.
„Negaliu broleli, negaliu raiteli,
„Szonas mano perdurtas, szirdis mano perskrosta”.

Ateina sesutė, ateina jaunutė,
Atnesza rutų vainikelį, mielą žodelį.
„Kelkis broleli, kelkis raitelis!
„Priimk vainikėlį, priimk aszarėles”.
„Negaliu sesute, negaliu jaunute,
„Szonas perdurtas, szirdis mano perskrosta”.

„Kiek aszarų iszraudojot — žodelių dovanojot.
„Laszų kraujo isztiszko — lapelių ant miszko;
„Tiek szimtelių — užgims raitelių”.

4. Links m e s n ė.

(Prima su antru — solo.)

Sesut tavę nutrotys'me,
Rytoj marczia pavadis'me,
Nubals tav skautus veidelis,
Nukris nuo galvos kvietkelis.

(Koras su griausm(izu) szokiu.)

Nesibijok sesute, geriausias bernelis,
Taip jis žydi, kaip ant lauko kvietkelis.
Dėlto tu jei linksma busi, dėl to ulevosi,
Tiktai ant galvos savo nuometą nesziosi.

(Solo.)

Neb'nesziosi kaspiniško,
Neb'pinsi sav vainiko,
Negulėsi tam svirnelij,
Užmirsi rutę darželj.

(Koras.)

Vieverselis ant akmenio, o gubė prie upės,
Ir pauksztelis linksmai gieda, krumuos atsitupęs.
Taip mergaitei nutėkėjus bus liksma už vyro,
Bil jų butų padabna szirdis visad szczyra.

(Solo.)

Paliks czia tavo motina,
Kuri tavę užaugino,
Neskinsi žalių rutelių,
Nereiks dieverių szubelių.

(Koras garstau.)

Vis baigiasi ant rudenio ir kvietkelė vysta,
Kurs neklausia žmonių rodos, tas visada klysta;

Jau tav reikia atsiskirti — ir tu pati žinai,
Su Diev! sakyk savo tėvui ir mielai motinai.

* * *

Paszkus — Paszkevis Dyonizijus — į J. O. kun. Giedrai-
tį, Žemaitijos vyskupą, isz priežasties palaiminimo szliubo
Szviesiai Dauggalio Kociell'o su Pilsudzkiute. Gavau nuo
vyskupo tikro brolio J. O. kun. Igno — Mikolo Giedraiczio:

Mieliausias Kunigaikszti Vyskupe Žemaiczj!

Jog Tu esi papykęs ant mūsų mergaiczių,
Kuom ji tav nusidėjo, Katrė Pilsudzkaiczj,
Kad vietoj žmogaus, už vyrą, — davei Katilaiczj?
Tokia daili mergelė, niekados niebiegta (nietknięta) —
Rasi tamsioj kamaroj variu prislėgtą;
Sutverta gimdyt žmones: gimdys Katilaiczius,
Atsakysi Tu priesz Vieszpatį tinaiczius. Finis.

Pakol dagausiu daugiaus, parsiusdamas turiu už smagu-
mą parodyti didelę guodonę, su kokia esmi

Szviesiai Dauggalio Pono

Geradėjo

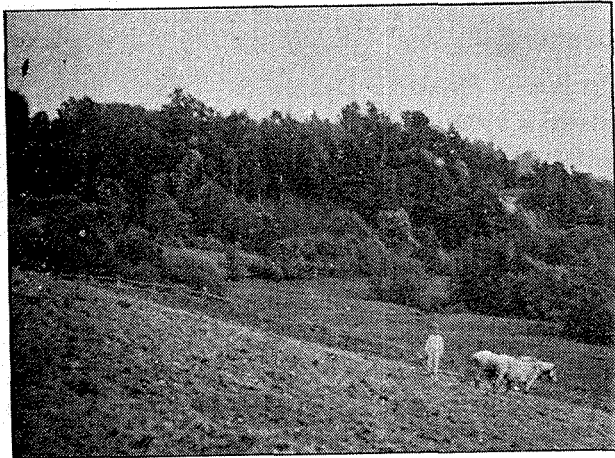
1846 m. Žemiausias tarnas, ukiaikas
Vasario 11 d. Moygis.
Zaviesziszķiai.

* * *

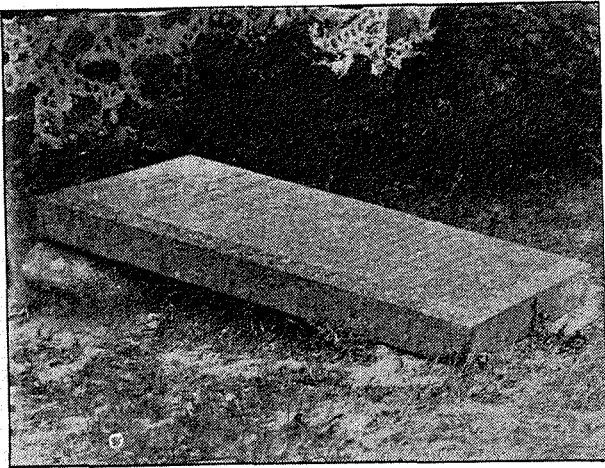
Guodotinas Pone Simanai

Geradėjan!

Sztai iszpildau Tavo norą — ir apleisdamas užsitarnautą
titulą, raszau iszreiskimus tik draugiszķai szirdźiai tinkan-
czius. Siuncziu padėką už prisiuntimą trijų knygų, pilnų

APAULE, Daukanto atrastas istoriskas kalnas.

S. DAUKANTO MOTINOS KĀPAS.

darbo ir uzsīemimo, ypacz dvi naujesnēses; skaitau, po teisybei, kaip miesto „bakuliarnīkas“, bet suprantu kaip geras literatas; jaučiu patraukimą, kokį harmonijiszkas giedoju-mas mokīcziausiojo gal suteikt ypatai tam tikrai atsidavusiai. Apart manēs, daugumas mylētoju praszo tų dviejų knīgu ir ant tolesnēs prenumeratos — nors po 10 ekzemplioriu kiekvieno tomo už nedidelę prekę — ir jeigu galima atsiųsti, kad tik už transportą nepadaugīti prekēs — o pinigai pacztu tuoj butų atsiųsti. Priegtam turiu daneszti, kad prisiųstos dainos yra žodis į žodį iszraszytos, ar isz rankraszcio autorians, arba-gi isz dainų, užmirsztų jau — o permaina iszsireiszkimų — tai sunaudojimas provincijonaliszkuono — Žemaitijos ir Lietuvos — bet reiszkimu nesiskirianczios. Asz ant toliaus užlaikysiu autentiszkumą, kas sykis daugiau dugaudamas, gal dar geresnių... Pirmians nusiųstos eilēs apie „Pilsudskių Vestuves“, užvadīta darbu Paszkevicziaus, bet jos yra isz tikro parasytos Jono Kobeckio, Telszių tiesdario, ant jų atsakē Dyonizijuszas Paszkeviczius, kurią paduodu:

Pasjo mylistą Andrių Kobeski.

Kursai paczios nevedē, jos žiedo neskyņēs.

Ar dreb' anos szakelēs? Tas da netur žinios.

Ans vieną mergą plēszia, o kitą įkanda,

Ir tiktai kaipo kurmis pasislēpēs lando.

Bet žinau, jog jaunikystēj neramu gyventi,

Vieną kart plauką žylantį ir kad pradēd' senti.

Asz jau pradėjau žilti, tar' ju barzda pražilo,

Tavij' szaknys nusviro, manij' atsikēlē.

Brolau! jei mano kalbos nelaikai už tiesą,

Tai kaip paczią parvesi — nasztą apturēsi.

Dyonizy Paszkewicz.

Ant katedratiszkos bažnyčios Varniuos
paszventītos 1801 metuos.

Kur Perkuną Olgerdas ir Keistut's garbino,
Kur ugnis negesitās vestalkos degino,
Kur apieras kruvinas per budą nedorų,
Ten macziau, tikrą Dievą garbina altoriuj!

Macziau kaip vyskups su daugel kunijų
Paszventino bažnyčią skaitant szventą kniǵą,
O giminės krikščionių meld' be perstojjimo,
Mokjinių Minervos klauso įsakymų.

Senų amžių beprotį ženklą tamsios minios,
Sutrupusį, iszverstą, sprandą tur primynęs.
Nėra naminės klaidos — prapuolė amžinai;
Vieszpatie visogalis! Tu valdai ir žinai.

Sugriuvime giminių, varge mąstis buvo,
Kad priesz tiesą pramonėj suvisu pražuvo,
Paslėpta baimė suims, galiu pasakyti,
Dieve, Tėve! isztarimus negaliu matyti.

Tavo namuos, Vieszpatie, kiekviens atėjunas,
Duos garbę — puls ant kelių, nusilenks karunos.
Czia kareivis szarvuotas neprietelių ženklus
Kabįs ir pagarbįs ir Dievą ir ginklus. —

Tu, szviesus keliantojau, jei toj vietoj busi
Ir jei priesz tą bažnyčią kada atsistosi,
Per iszmintį sakysi „Lietuvai nēr gėda
Savo ženklą statyti prie grokų Peledų”.

Nuo szlovės tikrai žino tą, mokjti vyrai,
Kas ant Peitvės pražuvo, tas ant sziaurės yra,
Rim's — Effes — Praxyteles — Rafols — ir Bernini,
Teisiai sakė, jog Vilniuj stebuklai amžini. Finis.

Pilis apraszyta neregianczio
Pranciszko Szachino.

Kur Tebai? Babilonas? nėra! jau pražuvo!
Visas pasaulis jiemis stebuklingas buvo,
Palmiras sutrupjtas, vos ženklas matyti,
Arabų nemirtinumą žadėjo laikyti.

Tarp gulyklų klajodams, atėjuns isz tolo
Klausė: „Kame? kur dingo, regėt pati uola,
Senų amžių gailėsis, szirdis bus suspausta.
Ant kapų jusų verkiu, dien ir naktį raustu”.

Tie amžiai dantį griežsz ant amžių senoviszkų,
Veltuo gražių rėdyklų, prapuolusių jieszko,
Nēr ženklo miestų didžių, javus tenai sėja,
Laikas anuos sugriovė, trupinius nesz' vėjai.

Ir tu! nēlaimes junti, griaun*) isz visų szonų,
Sena Pile! Gintuve! Namai Jagelonų!
Namai Meytos! kuriuos asz maczian tikrai gerai.
Prapuolė! jau suvisu tobulybės nėra.

Tu mums visad minėjai, kiekvieną valandą,
Kaip tą kartą kalavyjos kirtu Scytų sprandą,
Kaipo drąsus kryziokas anuos pergālėjo,
Kaip Prut's, Tyras, Dunoj's, jų tautas devėja.

*) Sugriuvus 1794 m.

Czion Ragava, pakajus sugrižo isz karės
Didi vyrai, kareiviai, kur buvo už marios:
Czion žemaitis, lietuvis draugystėj buvoja,
Drauge giesmes pergalės garsingai giedojo.

Dabar, kad butis tavo su lenkaiš lygįta,
Lygiai tu ir tėvystė tavo sutrupįta!
Kad ant laksztų pasaulės nēr lenkų, nēr tavęs,
Kas tur taip kietą širdį, kad but nedusavęs?

Gal szale tavęs N ē r i s upes vadintoja,
Atves czionai pas tavę meilų keliautoją,
Kur tu dabar stovejei, galės jis ilsėtis, —
Dusaus! o gal ir bažnycią toj vietoj uždėti.

Tą vietą! tos Tėvystės — atmink sunus gerus!
Bet užmirszk tuos privylus — iszgamas nedorus,
Kad pikt'darystes matant nepabėgtum
Ir amžinai tos mūsų žemės neprakeiktum. Galas.

G r a ž i n a t a. I s z p o K a v a r s k o (gieda mergos).

P. M o y g i s a.

Stovi žirgelis kieme pabalnotas,
Su musztukėliu nauju įžebotas;
Eina brolelis, gražioj mandierėlėj
Ir bližga szoblelė prie jo szonelio. —

Reikia man iszjoti ant vainelės.
Ant žirgo sėdan, pakrypo balnelis,
Pro vartus jojau, kepurę pokėliau,
Tėvui ir motinai „Su Diev“ pasakiau.

Žirgelis nus'prunksztė jojant keleliu,
Ai, mano Dieve! laukiu ant vainelės,
Kaip asz nujojau, kur Pilių kalnelis*)
Verkė tėvelis ir jaunas brolelis:
Manęs jauno gailėjos.

Kaip asz nujojau už Nemunėlio,
Verkė panelė, balta lelijėlė,
Verkė matutė ir jauna sesutė
Manę jauną su aszarom's iszleisdami,
Manęs žėlavodami.

Iszeik tu panele ant vieszkėlio,
Atsistok po liepele ant kalnelio,**)
Laukk mano žirgelio atbėganczio.
Atbėgk žirgeli ant manęs laukianczios,
Szi raudosiu per metelius.

Saulelė tekėjo, kaip užmuszė —
Toj saulelė sėdo, kaip jį kavojė.
Naujas grabelis — tai mano dvarelis,
Gili duobė — mano namai amžini,
Strielbelė — mano tikra prietelkėlė,
Szone kalipkėlė — tai patiekėlė,
Skaisti szoblaitė — mano seseraitė,
Broleliai mano — szitie pisztalietai,
O barabonas — tai randytojas.

Finis.

*) Kalnas Vlnitų.

***) Kauno kalnelis.

Tenaigi gieda. Graži labai gaida.

Ei, matute, matute!... (arba: Tėvykszi)

Parduok bėrą žirgelį!

Ei parduok žirgelį,

Pirkk kietrias triubeles.

Ei leisk sunelį vaiskelin —

Duok szoblelę rankelėn.

Ei duok szoblelę rankelėn

Muszt neprietelių. —

Pro vartelius jodamas,

Viena triuba triubysiu,

Ei viena triuba triubysiu,

Giesmelę giedosiu.

Antra triuba triubysiu

„Su Diev“ pasakydams,

Ei, „su Diev“ pasakydams,

Jumis žegnodamas. —

Treczia triuba triubysiu

Vaiskan įstodamas,

Ei vaiskan įstodamas,

Kareivius sveikidamas — (ža unierius).

Ketvirta triubysiu

Vyresniuaju budams,

Ei, vyresniuaju budamas,

Ženklus rodydamas.

Ei, matute, matute,

Sopa mano kojeles,

Ei, sopa mano kojeles

Nuo tankių žingsnelių.

Ei, matute, matute!

Troksza mano szirdelė,

Troksza mano szirdelė

Nuo karszeziausios ugnelės.

Ei, matute, matute!

Sopa mano galvelę,

Ei, sopa mano galvelę

Nuo didžių mislelių.

Ei, matute, matute!

Sopa mano akeles,

Ei, sopa mano akeles

Nuo smarkiųjų dumelių.

Ei, matute, matute!

Sopa mano petelius,

Ei, sopa mano peteliai

Nuo sunkių strielbelių.

Finis.

Nuo tų mergaiczių.

Visi brolukai vaiskan iszjojo!

Tik mano vieno nėra kam joti!

Tėvelis senas, brolukas jaunas,

Badai man pacziam reiks iszjoti.

Turi brolukas tris sesutėles —

Kaip darže žydi trys lelijėlės,

Eis'na sesutės brolio iszleisti,

Brolių iszleisti — žirgą balnoti.

Viena raudosme, kita balnosme,
Trecia sesutē vartus kilnosme.
Jok, broļukai, jok, raicziukai,
Bēgk . . . nprivysi raitų pulkelį.

Už varsnelių pulkā privysiu,
Numano szirdis, jog nesugrižšiu. —
Lankiau metelius, lankiau antruosius,
Asz nesulankiau savo broļuko.

Atbēga žirgas — atprunksztuoja,
Aukso kilpelēs szalij būžgiuoja.
Tu, žirgužēli, tu juodbērēli,
Kur tu palikai mano broļelį?

Per tris upeles plaukte perplaukiau,
Per Dunojēlį ir pasinēriau,
Kur plaukte plankiau — ir iszplaukiau,
Kur nerte nēriau — ir pasinēriau.

Finis.

Isz tos vietas: „Priesz pšovimą rugių“.

Keno tie kvieteliai kalne karsza,
Ritto! ritto! raselē krito.

Tēvelio (ar panulio) kvieteliai kalne karsza,
Ritto! Ritto! raselē krito.

Einame seselēs — nupjauname,
Ritto! Ritto! raselē krito.

Einame broļukai — suriszime, Ritto! Ritto! etc.

Einame seselēs — suneszime, Ritto! Ritto etc.

Einame broļukai — sustatome, Ritto! Ritto etc.

Einame dvi seselēs — sukrauname, Ritto! etc.

Einame — žirgelį pakinkysime, Ritto. etc.

Einame dvi — namulių parvežame. Ritto etc!

Einame dvi seselēs — iszvercziamo. Ritto! etc.

Eime dvi — preslelin sukrauname. Ritto! etc.

Eime dvi — jaujon sustatome. Ritto! etc.

Einame visi klojiman — iszkuliamo. Ritto! etc.

Eime du broļukai — iszvėtome. Ritto! etc.

Einame svirnelin suneszame. Ritto! etc.

Einame, broļukai, — aruodan supilame. Ritto! etc.

Finis.

Isz tos vietas po bankietui.

Kinkykit, sveteliai, žirgelius,

Metas namulio kopti,

Vēlītis — nesivēlīkit,

Bus jums tamsi naktelē.

Pamylėjau sziantdien,

Pamylėjau vakar,

Bucz' ilgiaus mylējęs,

Kad baczka tylėjus.

Kaip asz einu per kiemelį,

Kas kamaroj baras,

Baczkytēlē uzbonēlį

Apsivertus plaka.

Kaip mes Dievui atsakysim,

Ažu tą priczinią!

Kad baczkelē su uzbonu

Pliki — be cziuprynų.

Czierkelē butelēļi
 Aps'kabinus praszo,
 Anas ginas nebeturjs
 A-nē vieno lažo.

Atsiminēš butelēlis
 Czierkā rykszte plaka,
 Iszviliojei tu isz manēš
 Paskutinj szlaka. —

Tas girinis kubilēlis
 Szalij pecziaus dreba,
 Kai užgulēs tas svietelis,
 Bus ir man nelaba.

Asz pažjstu gspadoriū,
 Kad sveczyū nemyli,
 Susipraszēs sveczyus
 Szalij pecziaus tyli.

Asz pažjstu gspadinę,
 Kad labai nevydi,
 Atsikēlus anksti rytą
 Karcziamon palydi.

Vaziuokim.

Finis.

Perpraszau už pavēlinimā, nes kontraktas, Szventjonisz-
 kas jomarkas, seimeliai ir ankstybas pavasaris, kā mus sura-
 mino czia szaltis, duok žmonēm duonos, sēklā, arklius,
 jauczyus, namus etc. Czia szaltis viskā naikina, mus baimē
 apima — vietomis ligos — ir led kvēpuoju po atmainai ir ap-
 rokavimo administracijos; kaip valandelę sugriebiau, dasiga-

vau ant gerų magaryczyū — czia priėjo — tik Szventajonisz-
 kiū negaliu pagauti. — Dabar skaitysiu pamylētą veikalą —
 ir geriaus pats suprasiu — nusiysiu, nusiysiu.

Servus et verus Amicus. --

1846 m.

Casimirus.

Geg. 6 d.

Ponui Olgerdui 100,000,000,001 butuku.

* * *

Szviešiai Dauggalis Pone Geradėjau!

Nuo seniai neraszēs — užtiesą galėjau užsitarnauti ant
 nenaudēlio vardo. Dēl iszsiteisinimo turiu už reikalą danesz-
 ti apie darbavimāšj: paskyrē mus dēl pristatymo keliū eg-
 zemplioriū Inventariū, dabar statistiszky žiniū — o prie nepa-
 rangios administracijos, reikēje perkratyti atydziai aprasztytā
 liaudj ir už pelnus — (nežinant siekio) su pranaszavimu —
 suszatyti visas smulkmenas, to daigto lyczianczias — kad ne-
 apsunkjt sąžinēs — neapgaut užsitikėjimo — nepadaryti
 skriaudos intratuose arba locninjko savastij; prie to dar pil-
 dymas plenipotento prideryscziū — kaip ir atlikimas szeimy-
 nos reikalavimū — tos tai užties buvo priežastys užsitraukimo
 nenaudēlio vardo. — Dabar siųsdamas už tautiszkā veikalelj
 pinigūs daneszu, jog surinkau kelias senobynias žinias apie
 „Pilias, Taura-Pilias, Serenas ir isz apysakū mithologiszkas
 eilutes, kurias peržiūrėjus, bus mano užduoczia dastatyti.
 Taippat daneszu, jog po Kaunu prie įtakos Vilijos — Nērio į
 Nemunā — yra surengta uždėjimas puikiū sodū, kur priesz
 szimtmētj buvo stabmeldiszki gojai ir szventiti medžiai — o
 dabar siuncziū parankiu:

D a i n a.

Isz to pulko gaspadinių
Leisim vieną ant kiauszinių,
Visztų dėl visztelių,
Visztų dėl visztelių.

Ko norėjo, tai sulankė,
Viszta vaikus valgyt szaukė —
Kruopų ir mieželių — (bis).

Klapat, klapat, likn — likn,
Reikia lesjt nuo Velykų
Per vasar' nekartą — (bis).

Daug gaidžiukų ir visztyczių --
Pribjaurino pilną grinczią
Ir visus pasuolius (bis).

Gaspadorius jau nekenczia,
Szimtą kartą peklon siunczia
Su jų lesintoja -- (bis).

Nabagė pecziun berdama
Ir viszeziukams papildama,
Kad visi užspringtų (bis).

Netik anie neužspringo,
Kuogreicziausiai snukiais rinko
Grudelius papiltus (bis).

Atvažiavo kunigėlis,
Valgo pietus ir visztelius,
Keptus ir iszvirtus (bis).

Ir urėdas ne taip pjauna,

Kad paklano gaidį gauna,
Ne taip rodas spirti (bis).

Trumpai sakant, tai gastinezius
Daktarni, ponui ir lesvincziui,
Vanagams Dievo (bis).

O tai galas paskutinis,
Numaldjt vaikus kiausziniais,
Vaikelius verkianczius (bis).

Visztelė kiauszinį dėjo,
Gaspadoriui patikėjo
Pagircim sergancziam (bis).

Gaspadorius jau pažinęs,
Kad visztos geras kiauszinis,
Bucezyti nustojo (bis).

Ale nuo to gaspadorius,
Dėkavojo gaspadinei
Už lesinimą (bis).

Finis.

U b a g ų b a n k i e t a s.

Daugel buvo tokių dienų, kad ubagai ulevoja,
Kad arielką su czierkele lygiai dugno kloja.

O jus paczios, mūsų bobos,
Gerkit visos be trevogos,
Dabar czėsas yra.

Kaip iszkaito jiems kaktos pradėjo bucziuotis
Ir po penktą ir po szesztą vienas kitam duoti.

O jus paczios mūsų meilės,

Gerkit po visą, nelikit seilės,
Ba 'szkada arielkos.

Petras Stugis jau įdukęs praded' trypinėti,
O Kaziukas Czekanatickis — bobas kibinėti,

O tas Rokas Tadeusz,as,
Net jam kratos kapeliusz,as —
Drožia kazokėlį.

O didžgalvis Mateusz,as pagal peczių smakso
Ir nuleidęs rudus usus ką tik gyvas dukso;

Praded' judyt vieną kiską,
Sako, broliai, man patinka,
Eisim szokinėti.

O Trumpickas Bonifacas į Taduką žiuri,
Nematancziai savo pacziai į paszonę durė:

„Ar tu junti, mano Rože,
„Kaip Tadukas tanciu drožia?
„O mudu ar eisim”. —

O jo Rožė atsisukus praded' jam sakyti:
„Ką tu drožsi, kad negali, tegul drožia kiti;

Norint mudu esme raiszi,
Duos'me gerai pasikaiszę,
Ba linksma adyna.

O bobelės sėdėdamos su rankomis plojo,
Kaip tai gražu mums žiurėti, kaip kazoką tvoja;

Tavo patsai yr' vikresnis,
Turi buti kiek jaunesnis,
Nes gražiai paszoka”.

O ant galo nebežinau, kas galėjo stotis,
Tik girdėjau patalėlius liepė visi klotis.

Ejo visi giedodami,
Augsztin kulnis raitydami
Isz visos sylos.

Daugel buvo ant to bali,as visokių bobelių,
Kad pristatė pilną kerczią ten vienų lazdelių.

Ar tai raiszas, ar kuprotas,
Arba naszlys, ar ženotas —
Visi szokinėjo.

Isz linksmybės nepažino, kad vieno nebuvo,
Kad Stasiukas Tamaszauskis marnai kur pražuvo;

O ant galo atsiradęs,
Savo brolius girtus radęs,
Praded' jiems sakyti:

„Oi, broleliai, girtuoklėliai, negerai tai darot,
„Patys vieni užsidarę lygiai dugno varot;

„Jus prigėrę gerų trunkų
„Darot juokus be parunkų,
„Tai negražu yra. —

„Juk jus žinote ir patys, koks ston's yr ubagų,
„Kaip privalgo baltos duonos, jog nėra pyragų;

„Almužną izmarnavojot,
„Paczias savo nuvainojot,
„Patys girti gulit!

„Jei jus manę nenumylės'te, duosiu žinią ponui,
„Nutvėręs kožną girtą, vesiu pas kleboną.” —

Visi greitai susiprato,
Kelnes, diržus, lazdas rado,
Praded' jo praszyti:

„Oj' Stasiukai Tamaszanski nebuk tu taip blogas,
„Juk tu žinai, kaip tai greitai gal pražuti žmogus; —
„Gal mums skurą iszkapoti,
„Reikty ilgai privaitoti,
„O tai balius buty”.

Sujudino visi paczias, kad arielkos gauty,
Prižad' visi su Stasiuku iszsipagirioti:

Užgesino tą pragarą,
Jau nebėgo jis į dvarą:

Zgada, meilė stojas. —

Finis.

Daugženklinanczių iszsireiszkimų — arba geriau visaip žeklinanczių — nuo provincijonaliszko užvadavimo arba vartojimo tenka rasti taip, kaip vienoje dainelėje radau iszsireiszkimą: pav., sunų ženydamas iszleidau į namą — vienoj parapijoj dainuoja (Iszleidau sunų užkurion), kitoje sako: iszsėdom; kas be platesnio provincijonaliszko žodyno didelį sunkumą suteikia. Dėl to mylestingai praszau duoti žinot, ar yra iszduotas ir kokio autoriaus žodynas — idant teiktumetės luosam laike raszydami pas manę duot žinią. Kadangi p. Geradėjas pavelijo savę užimti korespondencijomis — ir randa smagumą, patinkamame susipažinime per tarpinikystę pono Olgerdo; taiposgi, jei nebutų užgavimo ypatai p. Geradėjo, velycziau susipažiti su dorum Ulasevicziū, kuris ant manęs tą užkrovė — nuo mokslainės lankymo, jis paėina isz Minsko rėdybos, gyvena ant possessijų mūsų apielinkėj.

Norint nėra turtingu, vienok gudrume, užsilaikyme, taip jau dalaikyme žodžio ir iszplydyme priimtų užsiėmimų mano iszmėgėtas: taigi tame laike reikalas jų isz Komisijos dasiekė heroldijos prie raporto nuo 18 Rugsėjo sz. m. N. 1772 — o tame paeiliui N. 11. kur dokumentas dovanojimo Jono III karaliaus — Maximilijanui Ulasevicziui ant palivarko Podhorodno Minsko voivadystėj, Gegužės 13 d. 1695 m. Vilianave iszduotas — ir nusprendime parodytas. Kadangi jo dagauti negalima, jei kartais norėty sulygty su aktais ant paszaukimo her: tuom tarpu, kad aktai Tamstai yra žinomi; per tai neturėdamas isztikimesnės ypotos kaip Tamista meldžia, kad butum Tamista mylestingas ar pats, ar kam pavest persiliudijimą su her. tame dalyke, ko jame stokuoja ir papildyti visas tuztumas, o kad pasisektų visiszcai atlikti gaviimu patvirtinimo tojo dapildymo — tai kiek tas viskas kasztuos su persiuntimu, su užmokesczia užsiimancziam, idant p. Geradėjas teiktųsi apie tą dalyką parasztyti numerį — be savo skriaudos ir skrupulo, o su nepabaigtu dėkingumu tur atsiųsti — arba koks bus Tamistos noras — ir dar apie tai manę praszė, ko pasidrasinęs mylistomis meldžiu — greitai atrasztyti; gavęs gi žinią, pats siųs korespondenciją nuo savęs ir užtikrinimą praszdamas reikalingų paaiszkimimų — nėra žmogus ne tinginys. — Baigiu mano atsiszankimą iszreiszkdamas szirdingumą ir didelę guodoną, su kuria lieku

Dauggalio p. Geradėjo

1846 m.

Žemiausias Tarnas

4 Gruodžio.

K. M o y g i s

isz Zaviesziszkių.

T-tai Olgerdai draugiszką pasveikinimą siuncziu.

Szventu Barbora Naktį pavaro.	Szventas Jonas Nebut ponas, Su žolynu ir su uoga Ir su blauzda nuoga.	Szventa Ona Tai bent žmona, Nesza piena Duoną ir smetoną.
----------------------------------	--	--

*

*

*

Guodotinas Geradėjau!

Persipraszau už ilgą neraszymą, kas dien tą atmenu, bet triusa apie gėrybę ir užsiēmimai bloguose ir sunkiuose metuose buvo periszkada — pasēmęs isz rankraszczų ir dainelių N. 9 prisiuncziu su pripažinimu didelės guodonės p. Geradėjui.

Pavaldinis Kazimieras Moygis.

1847 m.

Gegužės 14 d.

isz Vilkmergės.

1.

Sergėk Dive nuo vargelio,
Ir man' jauną nuo mergelių,
Kad neprigauti
Ir kad neprapulti.

Pas'leiscziau ant vargų,
Kaip antelė ant sparnų
Per upelį plaukcziau,
Aszarėles braukcziau.

Viduj marių salelė,
Toj salelėj eglelė.
Reiks man iszarti,
Reiks ir iszakėti.

Sėcziau rutų ir mėtelių,
Kad mergelė miegotų,
Kad užžaliuotų,
Kad iszszakotų.

Ir rutelės žaliavo,

Ir diemedis kelmavo,

Tai mergaitėms džiaugsmas,
Tai mergaitėms ramumas.

2.

Cziulba cziulbutė,
Kalba laksztutė
Ant putino žiedelio,
Kur putinas žydėjo.

Ko tu czia stovi,
Ko tu nejoji?
Ant deimantinio tiltelio
Tai tėvelis stovėjo.

Ir ten alų daro,
Bedarydams verkia.
Tegul nelaukia,
Tegul neverkia.

Žino, jog asz negrižsziu,
Nei ruju(?) skirsiu,
Nei mariom plauksiu,
Nei savo žirgelį plukdysiu.

Cziulba cziulbutė,
Kalba laksztutė

Ant putino žiedelio,
Kur putinas žydėjo.

Ko tu czia stovi,
Ko tu nejoji?
Ant deimantėlio tiltelio,
Tai matutėlė laukia.

Marszkinėlius siuva,
Ir besiudama verkia.
Tegul man' nelaukia,
Tegul sav neverkia!

Žino kad nesugrįžsiu
Nei ruju (?) skirsiu.
Nei marias plauksiu,
Nei mano žirgelio plukdysiu. —

Cziulba cziulbutė,
Kalba laksztutė
Ant putinėlio žiedelio,
Kur putinėlis žydėjo.

Ko tu czia stovi?
Ko tu nejoji?
Ant deimantėlio tiltelio
Tai brolukas laukia. —

Ir jautelis jungia,
Ir bejungdamas verkia.
Tegul nelaukia,
Tegul neverkia: —

Žino, kad asz negrįžsiu,
Nei ruju skirsiu,

Nei marias plauksiu,
Nei savo žirgelį plukdysiu.

Cziulba cziulbutė,
Kalba laksztutė
Ant putinėlio žiedelio,
Kur putinėlis žydėjo.

Ko tu czia stovi?
Ko tu nejoji?
Ant deimantėlio tiltelio
Tai sesutėlė laukia.

Ir skarelę siuva,
Ir besiudama verkia.
Tegul nelaukia,
Tegul neverkia,

Žino, kad negrįžsiu,
Nei ruju skirsiu,
Nei marias plauksiu,
Nei savo žirgelį plukdysiu. —

Cziulba cziulbutė,
Kalba laksztutė
Ant putinėlio žiedelio,
Kur putinėlis žydėjo.

Ko tu czia stovi?
Ko tu nejoji?
Ant deimantėlio tiltelio
Tai panelė laukia.

Ir knigeles skaito
Ir beskaitydama baras.

Tegul nes'bara
Tegul ir laukia,

Žino, kad asz sugrįžsiu,
Ir ruju skirsiu,
Ir marias plauksiu
Ir savo žirgelį plukdysiu.

Finis.

3.

Statinis darželis,
Matutės kiemelis,
Czia žaliavo žalios mētos
Baltos lelijelės.

Atjojo bernelis
Ant szirmo žirgelio,
Czia ganysiu tą žirgelį
Per nedēlios rytą.

Ir iszėjo mergelė,
Balnelį nukėlė.
Kad nukėlei balnužėli,
Veskis ir žirgelį.

Dieve neregėj' tavęs
Su tavo žirgeliu,
Kad ataduotum vainikelį
Su geru žodeliu.

Geiscziau ataduot ir iszvaduot,
Jau nenoriu tav' szirdelai
Gailestį užduot,
Gailestį užduot.

Finis.

4.

Vakar, vakar vakarėli
Pyniau, riszau vainikėli,
Ui, ui, ui! pyniau, riszau vainikėli.

Siuntė manę motinėlė
Pas ežerėlį vandenėlio.
Ui, ui, ui! pas ežerėlį vandenėlio.

Žalio vario naszcziukėliai,
Sausos liepos viedrukėliai,
Ui, ui, ui! sausos liepos viedrukėliai.

Man vandenį besemiancziai,
Ir burnelę beprausiancziai,
Ui, ui, ui! ir burnelę beprausiancziai.

Anoj pusėj mariutėlių
Eina pulkas bernužėlių.
Ui, ui, ui! eina pulkas bernužėlių.

Atsirado isz to pulkelio —
Asz priplauksiu vainikėlio,
Ui, ui, ui! asz priplauksiu vainikėlio.

Vainikėlio nepriplaukė,
O mergelė gvoltu szaukė,
Ui, ui, ui! o mergelė gvoltu szaukė. —

5.

Pas tėveli augau,
Vargų nepažinau:
Už stalo sėdėjau,
Per langą žiūrėjau.

Kieme szoka jaunimēlis —
 Ir man pasigrozējo
 Szokt, szokinēti,
 Praszaų tancevoti.

Sav' asz jauna sesutēlē
 Vargelin įpuoliau.
 Sēdau vėžiman,
 Vainik's nupuolē.

Iszeik mano motinēle,
 Paduok vainikēlį.
 Vainiką sekdamā
 Gailiai suverkē.

Cit, neverkk, motinēle,
 Jau asz nesugrižsziu,
 Kad ir ateisiu, kad ir atvažiuosiu,
 Pas tav', motinēle, darbelio nedirbsiu.

Ingijau bernelį,
 Pažinau vargelį,
 Kaip rutų darželį prieinu.
 Jau gailiai nusiverkiu. —

6.

Ach, berneliai, bernužēliai!
 Kur mes pasidēsime?
 Nuo... *) prakeiktųjų
 Niekur neiszbēgsim.

*) Czia turbut užtylėtas žodis: maskolių. R.

Atsirado dabar ponai
 Kad.....ima,
 Rankas risza su virvelēms,
 O kojas lenciugais pina.
 Vienus risza, antrus vėža,
 Treczius pėkszczius varo,
 Kaip žvėriems kantriems
 Vienoj triboj guolį daro
 Ant sziaudų galelių,
 Ir pastato po tris sargus
 Po kožnu langeliu,
 O žadėjo bernužēliams vargus. —
 Iszrinktiniai prakeiktųjų
 Szalim joja raiti,
 O mes broliai isz brolelių
 Vidur pėkszcziu keliu.
 Verkē tėvas ir mocziutē
 Vaikus savo iszleisdami,
 O mes verkiam brolužēliai
 Senius varguos palikdami.
 Rauda sesės ir broleliai
 Siratēlėme iszleisdami,
 Liepti gieda žaunierēliai,
 Plėszia szirdis užkirsdami.

7.

Margi dvarai, margi dvareliai,
 Deimanto langeliai.

Sode auga žali lapeliai,
Raudonos uogelės.
Augino manę motinėlė
Kaip darže rutelę,
Augidama pažadėjo
Jaunamjam berneliui. —
Atjoja bernas pirma
Per lygų laukelį
Ir pririso bėrą žirgą
Pas rutų darželį. —
Ir įszoko bėras žirgas
In rutų lovelė,*)
Ir pamyne žalias rutas
Po bėra kojele.
Verkė ruta ir mėtėlė,
Verkė drauge lelijėlė,
Verkė mūsų panaitėlė
Rutų vainikėlio.
Neverkk tu, rutele,
Neverkk mēta, lelijėle.
Neverkk, mūsų panaitėle,
Rutų vainikėlio.

8.

Ej tu karvel', karvelaiti,
Tu augsztai lekioji,
Nulėkdamas pievoj žalioj
Sav žoles lasioji.

*) Grzędą.

Ei tu sakul — sakalėli,
Tu placziui ulioji,
Po svetimą jau szalelę
Navinas neszioji.
Girdziu aszai naujienėlę,
Bet nelabai puikią:
Girdziu mano panaitėlė
Rytoj szliubą ina.
Tegul veda, tegul teka,
Tegul szliubavoja,
Bėrą žirgą pabalnosiu
Ir asz tenai josiu. —
Pažiurėsiu, padabosiu
Bei gražus parėdkas,
Szilko, aukso szlubose,
Deimanto vainikas. —
Veda paną per bažnyczią,
Ant galvos vainikas,
Labas rytas panaitėle,
Asz pirmas jaunikis.
Sėdi pana lomkos'
Tarp visų panelių,
Kaip ir danguj mėnuo
Tarpu žvaigždelių.
Taip mūsų panelė
Panom kloniojanczioms,
Kas tai užregėjo
Gailiai verkenczią. Finis.

9.

Prisėjau rutų darželį - rutų darželį.

Prijojo kiem's svetelių — kiem's svetelių.

Matule mano senoji - mano senoji,

Priimk svetelius jaunuosius — svetelius jaunuosius.

Dukrele mano mieloji - mano mieloji

Ne mano sveteliai, tai tavo — tai tavo.

Matute mano baltoji - mano baltoji

Ir aszai nekito - tavo, nekito - tavo.

Už balto stalo sėdėjau - stalo sėdėjau,

Su dieveraiciais kalbėjau - dieveraiciais kabėjau.

Dieverys tarė gerdami - tarė gerdami:

Buk sveika mūsų martele - mūsų martele!

Nepramanyk vardelio - nepramanyk vardelio,

Dar asz ne jūsų martelė - ne jūsų martelė -

Paczivo tėvo dukrelė - tėvo dukrelė,

Devyniu brolių seselė - brolių seselė.

Margam lopszelij liuliavau - lopszelij liuliavau,

Aukso žiedeliais bovijau - žiedeliais bovijan.

Kalnuose pjoviau rugelį - pjoviau rugelį,

Lankose grėbiau sienelį - grėbiau sienelį.

Finis.

Iszraszytos visos isz senobinių rasztų ir nuo senobinių
giesminįkų, kaip anas dabar gieda. —

* * *

20—XI—1848 m.

3 Gruod. 1848 m.

Guodotinas Drauge

Geradėjau!

Apturėjau tris lietuviszkas knygas: Apie Apynių auginimą, Tabako auginimą ir Padauginimą bei užlaikymą biczių; kaipo svarbus datyrimai ukinįkystėj, — daug užimanczio ir naudingo suteikia — pertai su padėka siuncziu ir asz atspaudytų lietuviszkų dainelių a. a. kun. Drazdaucko — turiu dar daug pažadėtų jo rankraszczių su atminimais, ką turėsiu už reikalą prisiųsti. Dabar iszrasdamas jo ypatą užsitikimiau sia, daneszu apie atsiųstą ukiszką veikalėlį aiszkiai ir suprantamai paraszytą:

„Su kniga giminės Moygisų isz surinkimo bajorų Kauno pas Didumą Petrapilės Geradėjo — trisdeszimtoj' dienoj perėjusio mėnesio, dalioj penki tukstancziai penki szimtai penkioliktoj — katras buk milaszirdingu ant mūsų veislės ir priglausk po sparnu savo apiekos“. — Idant užtektų ant popieros ir atspaudinimo dadedu dvideszimts penkis rublius sidabru; kas tuom užsiima geriaus tyrusiai Ypatai geriausiai žinoma, — gavęs žinią, kiek dar turėsiu dadėti, teikkis trumpam laike daneszti. — Nors, kaip žinoma, esmi nabagas, tarnaudamas auginu vaikuczius, vienok mano geradėjui nebusiu sunkenybe — o ant kiek mažiaus kaszto, ant tiek milaszirdingiau — tegul kad ir popiera nebus velininė, kad tik pats veikalas butų senu ir ilgu atminimu mūsų rupestų. Vertingai Ypatai geriaus žinoma forma, kaip mums sodiecziams. — Labiausiai trukdymo ir naujų dapildymų negeiscziau, nesa

dėl mūsų prie darbų toki dalykai nesmagūs. Principalas mano drucziai serga puslės liga, buvo keli „consilium“ — iszgydyt negalima, pailgina sopulingą gyvenimą, ir tuom laik atsitraukti man į tėviszkę ir dėl reikalų negalima, pertai tunau ant vietos — darė urėdiszką testamentą — viską pripažino savo anukui Vladislovui. —

Kupiszkių kaime cholera ir palei Vizun'ą atsinaujino, vienok netaip smarki yra, kaip kitose gubernijose. —

Užderėjimą szią vasarą turėjome gana gerą, tik daržovės suvis pigios, nieks nei nesiklausia. — Rygoj visai mažai moka. — Duonos yr', bet dantys visai susimąžino — ant mažų vaikų szkarlatina, o suaugusiems ant gerklės labai tankiai užstoja, ant galo buvį Visogalinga Apveizda užlaiko. Apie veikalelį pasirupik ne dėl atsižymėjimo tarp žmonių, bet dėl neatbutino reikalo — lauksiu meilingos žinios trumpam laike, o dabar su pilnu užsitikėjimu siuncziu ženklą tikros guodonės, su kokia geidžiu likti iki grabui dėl mano Geradėjo Ypatos

gerai velyjantis tarnas Kazimieras
Moygis.

1848 m.

Lapkriczio 7 d.

isz Oventos.

* * *

Maloniausias mano
Geradėjau!

Nuo seniai neturėjau laimės susiraszyti su labai guodojama Tamstos Ypata, ir to didžiausia priežastis — netekimas mano principalo, prie kurio per dvideszimts septynių metų

tarnystę prisiartino mano szirdis pilnume rimtumo ir guodonės, kaip prie tėvo; asz gyvenau tiesose prielankaus sunaus, jis gi turėjo apsaugoti buvį mano ir mano vaikų, budams viengungiu ir gana turtingu, iszsirinko įpėdinį savo turto, kurs taipgi skaitė ir užtikrino manę kaipo sąbrolių; bet smertis pirmutinio, o atmaina giliuko kito, permainė visą sistemą, užmirszta buvo praeitė — tvirtinant, kad gana prižadėt; o dalaikyt tai per dang; kaip tik juvis mano persimainė, apsigyvenau menkoj savo tėvyszke, kur iszauklėjimą gentkartės pertraukt arba permaintyti butų nusidėjimu ir negalimu dėl žmogaus su karszta dvasia, pertai atsiėjo užganėdīt didesniu užsiėmimu, sunkesniu darbu, sveiku apsvarstymu ir didesniu rupestingumu, o szis tai privertė apleist ant valandos augsztesnius ir mielus užsiėmimus mano gyvenimo, atminimą senos ir brangios prietelystės ir priderystę draugiszko dėkingumo, kuriomis turiu pripildytą savo dvasią ir iki szioliai kentėjau ir ilgai neatradau laiko nusiųsti rasztelį, pats tylėdams; ant galo atsipeikėjau kiek isz gailesczio, jau cziu, jog gyvenu, o paeiliui skaitau svarbum pasisekimu, kad galiu papieszti Maloniausiam mano Geradėjau — per atsitikusią progą, tai yra: per važiuojantį prabaszczių, kurs buvo liudiniku mano gyvenimo. — Tasai dirbo Vieszpaties Vyninczioj prie apdailinimo tos vietos ir iszlavinimo proto be geros padėkos, asz gi isz dalies ukėsysztes, — padėjom draugijai. Dabar, kada apreiszkė apie iszvažiavimą, kad atlankyti gyvenimo vietas mano Maloningiausio Geradėjo — papiesziu sziuos kelis žodžius apie nuobodžią mano praieitę, vienok su tuom užtikrinimu, kad visados iszsiilgstu mielų mano užsiėmimų, ką rasite kaipo darodymą mano Atminimuose Lietuvos, kurie į biurą Dauggalin-

go diecezijos Piemens pateko — statistkame apraszyme Kovarskos parapijos 1851 m. ir biskų susiraminęs savo užsiėmimuose, prisiųstinėsiu — kaip greit gausiu adresą dabartinio Tamstos gyvenimo — o dabar siuncziu užtikrinimą dėkingos ir augšcziausios gūdonės, su kokia be atmainos liekuosi mano Geradėjui tikrai prielankiausiu geriausiu velyjancziu tarnu. —

Kazimieras Moygis.

1852 m.

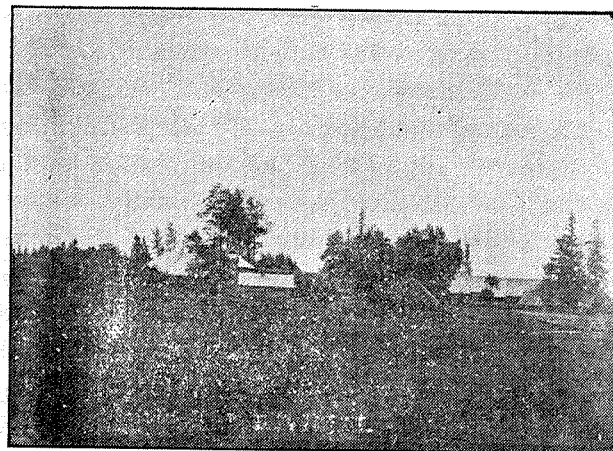
Rugsėjo 15 d.

isz Zaviesziszkių.

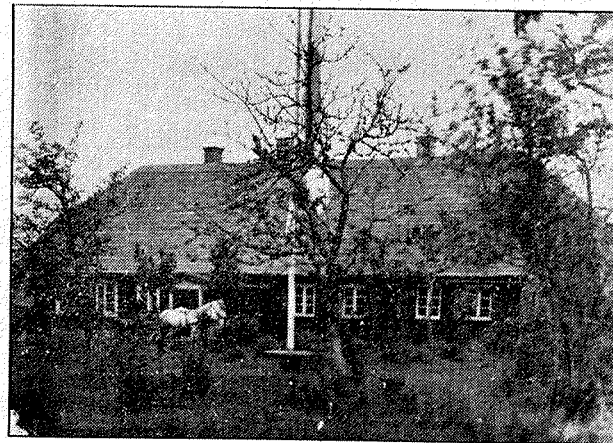
Kun. A. Pabrėžos laiszkai.

Dauggalīs Pone Geradėjau!

Jau daugiau metai kaip buvau Linkimuose: pagaliaus priežastis labai yra reta aplankyti Linkimus; todėlgi tiktai isz Tamstos laiszko gavau žinoti, jog Tamstos motina persikėlė į amžinastį, kurios duszią mylistingiausias Dievas teiksis apvainikuoti laimės vainiku. — Kas link dviejų rublių patalpų slapta siuntinyje, o paženklintų dėl atlaikymo 2 szv. Miszių už duszią Motinos, netik nuėjo į rundo izdą, bet dar ir manę privertė urėdiszku įsakymu, idant dadėcziau dar savų jų 180 kap. sid. — Tai tatau buvo priežastis, jog asz užvilkinau atsakymą apie apturėjimą siuntinio. Kadangi gavęs isz Palangos paczto paszaukimą, pats negalėdamas ten nuvykti ir jį pasiimti, (nėsa dabar kunigams yra uždrausta važiuoti be paszparto į svetimą guberniją), iszdaviau paliudyjimą pasau-

KIVILIAI.

KIVILIAI ISZ PRIESZAKIO.

liskai žmogystai dėl paėmimo. Akiveizdoje to žmogaus at-
riszo siuntinį, o kaip rado gromatą ir 2 rubliu, poczmeisteris
su piktumu pareikalavo, kad būtų užmokėta 180 kapeikų bau-
smės. Kadangi virszminėtas žmogus tame dalyke jokio da-
leidimo nuo manęs neturėjo, be nieko pargrįžo iš Palangos;
o aš, nežinodamas kas tai tokis būtų, kurs manę pastumėtu
ant mokėjimo bausmės už jo nemandagų siuntinį, visai buvau
išszizadėjęs to siuntinio. Bet sztai 1 d. Augusto ateina urė-
diszkas įsakymas pas kunigą gvardijoną, idant iš mano algos
atmusztų 180 kap. prigulinczią bausmę už slaptą siuntinį po-
ros gromatų ir poros rublių. Labai tas manę užgavo; vienok, ne-
norėdamas dėl mažmožio tasytis su rundu, turėjau reikalaujamą
sumą pristatyti į pacztą ir tokiu budu szis siuntinys tik dabar
manę aplankė. Bet idant daugiau tokių paikių siuntinių nesių-
sti, szirdingai meldžiu.

Pereitą metą daėjo į mano rankas czielos szios knigutės:
Apie auginimą **Apynių ir Tabako** ir tapo išszįstos į paskirtą
vietą. Lygiai ir szį siuntinį, pasitaikius gerai ir atsakancziai
progai, bus mano pereiga išszįsti į paženklitą vietą.

Nors jau man smertis ant nosies, vienok, jei ana lietu-
viszka **Istorijėle** be sunkumo bus man prisiųsta, nužemintai
meldžiu, tikt su paaiszkinimu jos prekės ir kam ją turiu ati-
duoti, kadangi į Peterburgą nenorėcziau per pacztą siųsti.

Cholera jau ir Žemaitijoje pasirodo, o pagaliaus ir Krė-
tingoje, bet beveik tiktai vienus žydus, o ypatingai žydų mo-
teriszką lytį užpuldinėja. Tacziaus Krėtingos cholera daug
kitoniszką turi paveikslą, kadangi žmogus, užgautas taja,
umai įgauna didį szaltį kojosa, rankosna: tuojau krinta ant
žemės, pajuošta ant veido ir veik beveik apmirusiu lieka. —

Tacziaus iktolaik mažai kas numirė, gelbsti tokius drucziai
trindami su spiritu ir tokiu budu sugražina jiems gyvastį ir
sveikatą.

Szį metą pavasariop neatgailystaujamas mūsų kun. Enri-
kas Stoczkauskas, provincijų Tėvas, su sziaja pasaule atsisvei-
kino. — Vakargi vakare buvęs Krėtingos kamendorius kun.
Žeglinskis, visus metus ant skaudulių (voczių) neperkianczia-
mai sunkiai kojose sirgęs, persineszė į amžinastį. — Vecziuo-
se-gi Motiejus Rimavyczius, žmogus labai senų metų, pernai
pasimirė.

Szventoms Jusų maldoms pasivesdamas, pasilieku
su didžiausia guodone

Dauggalingo Pono Geradėjo Žemiausias tarnas
Kun. Ambrasas Pabrėza, Tercijorius.

1848 Rugpjuczio 5 d.

Lotyniszki ir žemaitiszki medžių vardai.

1. Quercus.— Oužuls. Qu. Robur. Oužuls wysurtynesis.
2. Fagus sylvatica.—Buks gyryynis.
3. Fagus castanea.— Buks Kasztans.
4. Aesculus Hippocastanum.— Kasztans wysurtynesis.
5. Ulmus campestris.— Winkszna ganiklyyny.
6. Fraxinus excelsior.— Ousis wysurtynis.
7. Acer.— Klaus. (A. platanoides.— Kl. joworweydis).
8. Carpinus betulus.— Skrobla wysurtynioji.
9. Tilia.— Lyipa. { T. parvifolia.— L. mažlaapy.
T. vulgaris.— L. wysurtynioji.
10. Betula.— Beržus. { B. alba.— B. wysurtynis. v. baaltasis.
B. fruticosa.— B. žiurksztintasis.
B. nana.— B. kweežis.

11. *Alnus glutinosa*.— Alksnis glyytesis. (v.) Joudalksnis.
 12. *Populus tremula*.— Tapolis Apuszy (v.) Apuszy.
 13. *Robinia*.— Žyrnmedis.
 14. *Pyrus Malus*.— Gruszis, Obelys. (v.) Oobelys.
 15. *Cerasus*.— Wyiszny.
 16. *Coryllus avellana*.— Lazda wysurtynioji.
- I. Gouba. — botanicznie: Winkszna Gouba. triwialnie: Gouba.
- II. Skrobla. — botan. Skrobla wysurtynioji — *Caspinus Betulus*.
- III. Winkszna. — bot. $\left\{ \begin{array}{l} \text{Winkszna ganiklyyny. - Ulmus camp.} \\ \text{Wink. kylaustioji. - Ulm. excelsa.} \end{array} \right.$

Tie du gatunkai auga Žemaitijoje.

P.S. Kunigas Fabijons Barkauskas, mūsų architektas, mano Mylestingamjam žemiausius savo uklonus prisiunczia.

Kun. Plauszinskis, buvęs Linkimų altorista, persineszė ant gyvenimo į Beitygalą. — Kadangi knįgutė apie Bites, užadresvota dėl jo, taigi neturėdamas jokios progos į Beitygalą, ketinu ją jo broliui, gyvenanciam Dauksziuose, paduoti su izlyga, idant szis prie progos persiųstų ją savo broliui. — Togi Daukszių Plauszinio pamirė jaunintėlė pati szį metą.

Dabar Linkimuose yra klebonu kun. Gozdauskis, gimnaitis nominato vyskupo. — Altorista gi yra jaunas kunigas, buvęs Laukžemės komendorius, kurio pravardės nepamenu.”

P a s a r g a. Užlaikome originaliszka statraszą, iszskyrus lenkiszka o su balsakirczliu, kurios vietoje padėjome u. Red.

*

*

*

Oct. 10 d. 1848 m.

Mylestingas mano Brangus!

Siuntinys ir dabartinis su pora knįgų ir pirmiaus su 4 rubliais pilnai daėjo manó rankų: už ką kuožemiausiai acziu. 140 kapeikų, prigulinczias Ponui Geradėjui nuo manęs už dabartines knįgeles, man prisiųstas, o paskirtas už duszias tėvų ir kaimynų, pasiliekanėzių užmirsztyje, apvercziau ant obligacijų misziaunų, užraszydamas szeszias skaitytas obligacijas: kurios, nors negreit, vienok atsilaikys.

Pas mus cholera (apie kurią minavojau pereitoje korespondencijoje) jau tikrai įvyko: nors ne taip daug, vienok, jos užgauti, beveik visi pasimirė, o ir ik sziai dienai mirszta, labjausiai isz prastų žmonių.

Isz Linkimų parapijos ant S. Pranciszkaus jokio žmogaus nesulaukiau, todėl nežinau kaip ten jiems einasi kas link sveikatos.

Knįgelės apie Bites tikrai tapo iszsiųstos ir per isztikimas rankas: todėlgi žinia, kad kožna pasieks savo vietą.

Mano sveikata ženkliai sumažėjo taip toli, jog trepais užėjęs ant augszto, gerą valandą turiu ilsėti. — Užpereitoje savaitėje buvau pasidavęs kosuliui su įvairiais skausmais isz visos krutinės ir blužnės, nuo ko Dievas teikėsi manę pagelbėti per pagelbą daktarų palengvinanczių. Labjausiai-gi vaistai sekanczio recepto labai pagiliavo, kuriį drįstu czia patalpiti:

Rp. Rod. Althacae

Folior. Althacae una unc. j.

Conscissis: infunde aqua bulliantis Libra iij

Coque per semitiosam

Colaturae adde

Kali carbonici drachmam j.

Saechari albi ad gratam dulcedinem Misce.

Ps.— Kas dvi valandi imti vasardrungnos po puodelį. Reikia atminti, jog kali carbonicum negali buti tankiai vartojamas. Todėl-gi syki jį vartojęs viename recepte, toliaus jo neimti, bet vieton jo imti Nitri depurati vieną drachmą. Pri- rengimas tas pats, kaip ir pirmame recepte.— Prie szaknų ir lapų Attei, po atvirimui, galima dadėti Florum Althacae Unc. unam.— Tie žiedai sutrupinti beriasi į dekoktą dar karsztą — iszsimaisho ir, po uždengimui sudinēlio, laikosi iki atvėsiant; tada persikoszia dekoktas per drobę ir daugiau dasideda pagal receptą. Vieningai iszrasziau dėlto, jog manau Mylestingąjį nesveikuoiantį su kosuliu ir slogomis (kataru). Jeigu turētum kosulį labai smarkų: velyju vartoti Olei Oli- vorum de Provans, isz pradžių po pusę drachmos, o toliaus ir drachmą tris syk ant dienos, ar tai su prideranczia arbata, ar- ba taip sau.— Ant paliuosavimo flegmos plaucziuose labai sunkios: ženkliai pagelbsti nuo cigarų pelenai arba isz taba- ko lapų, prigulincziai sudegintų ant geležinės blekės. Imant tų pelenų po kavinį szauksztelį saldžiame karvės piene, arba kitame kokiame priderancziame dekokte kiek sykių ant die- nos.

Nuo duszios velydamas pasitaisymo Jo sveikatai, pa- silieku ant visados su augszėciausia guodone Dauggalingo Pono Geradėjo

Žemiausias tarnas kun. Ambraziejus Pabrėža,
Tercijorius.

*

*

*

Dauggalingam Ponui Geradėjui

kun. Pabrėža siunczia

knožemiausia savo guodonę, labai nužemintai dėkavodamas už Jo mylestingą atmintį dėl jo, o po drang praneszdamas apie tai, jog mūsų kliosztoriuje nebuvo tokios asabos, kuri norētų apsiimti darbu taip sunkiu, jau tai dėl didumo veikalc, nēsą 1040 pervirsz laksztų arkuszinių turinczio, jau tai dėl sunkaus (dėl nepratusio žmogaus) prižiurėjimo ir užlaikymo visų ženklų ortografijos pamarinio – Žemaitiszko: o juos ap- leisti baisus pasidarytų paniekinimas viso veikalo.— Paga- liaus ir už kliosztoriaus vargu rasti taip sugabią asabą prie to darbo, nors gausiai apmokamą. Kadangi kožnas raszyme panorēs greit mojoti, o tuomi pacziu ir raides padarys neaisz- kias ir negalima, kad jis neapleistų ortografijos ženklus, o ga- lima pasitaikinti, kad ir žodžius apleistų. Kasgi, klausiu, už- bėgs tam piktam, jei perraszytojas tukstanczius apsirikimų padarys raszyme?— Ant noro tulų Tamistos asabų, savo bo- tanikoje ant marginesų prirasziau vardus lytiszkus ir gatun- kinius kožno augmens: ir ant galo veikalo priduriau rodyklę lytiszkų vardų.

Ką tik pradėjau raszyti Pridurą alias priedą dėl savo bo- tanikos, kuri, jeigu Dievas pavelys paraszyti, talpins paczių lytiszkų vardų 329, nors kožna lytis labai mažai turēs gatun- kinių augmenų, nēsa beveik tie tiktai įsiraszo, kurie reikalin- gi prie vaistų ir kone visi užrubežiniai*)

*) Pabaigos szio laiszko nerandama S. Daukanto popie- rose. Rėd.

Laiszkas vyskupo M. Volonczausko į S. Daukantą.

Maloningas Pone!

Du Tamstos laiszkus su užsiganėdinimu aplaikiau — prie pirmo daėjo į mano rankas du egzemplioriai knygutės apie išdirbimą tabako ir apinių — parasytas nesulygintinai lengvesniu liežuviu, kaip pirmesni Tamstos darbai. Užsiaz dovaną labai, labai dėkavoju. Antrame laiszke izreiksza, kad tie veikalai yra ir Rygoj' — turbut nori, kad pargabenciaz juos į Žemaitiją — ką ir galiu padaryti, kadangi Tamstos kasoje jau yra apie desėtkas rublių.

Isz lietuviszkai — žemaitiszkų naujienu tiktai tą galiu daneshti, kad rasztaš mano jau iszėjo isz po spaudos. Ponas Zavadzkiš Vilniuj atmuszė 1,500 egzemplioriu — kiekviens susideda isz dviejų tomu; pardavinėsiu po 1 sid. rubl. Dar tik 5 egzemplioriai man prisiusta, kaip tik ateis transportas, neužmirsiu ir Tamistą apdovanoti savo darbu.

Apart to vikarijuszas kun. Szureviczia iszguldė ant žemaitiszko liežuvo ir iszdavė po vardu „Maldos ant Didžios Nedėlios.“ Yra taimaža, kaip elementorius, knygutė, kurią iszdavėjas isz dalino dykai.

Kun. Przyargauskas be perstojo raszo, bet viską lenkisz-kai. Nevienas ir ant manęs rugoja, kad nelenkiszzkai iszdaviau.

Kun. Montvid, Siadkos klebonas, visą pavasarį serga — turėjo vienoj ausij szunvotę ir ant jos visisz-kai apkurto — dabar jauczia skaudėjimą kitoj ausij — žodžiu organizmas jo silpsta. O gaila! nes žmogus yra labai doras.

Kun. Daukszos be mūsų nieks neatspaudis — kad pralob-

cziau, gyventume isz pusės ir uždėtumėme Žemaitiszką akademiją — ką duok Dieve!

Mūsų nominatą užponavo skupumas, gvoltu rėkia kad reik kur iszleisti pinigą; užtat nuo jo dėl literatiszkų reikalų jokios pagalbos tikėtis negalime.

Pavasarij turime labai ankstybą ir sziltą, tik dabar pradėjo ponavoti szalnos. Užderėjimų galimą tikėtis gerų. Vasaroją jau pora nedėlių kaip sėja.

Tą iszreiskė didelis guodotojas ir mylėtojas
Tamstos Ypatos Motiejus.

Varniuose
23 Balandžio
1848 m.

Laiszkas V. Norbutto į vyskupą M. Volonczauską.

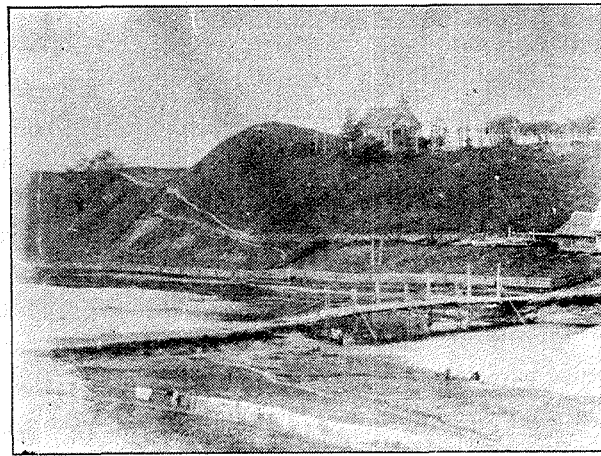
Dauggalis Pone

Geradėjau!

Isz priežasties daugelio aplinkybių negaliu dabar pats pributi į Varnius ir iszreikshti mano paguodoną visiems, kuriuos guodoju — o vėl turėdamas mažą reikalėlį, — už tat susimisliau kreiptis prie Dauggalio Pono Geradėjo su savo praszymu — tikėdamas į jo dėl manęs maloningą prielankumą, kurį jau ne sykį atjaucziau. Girdėjau, jog p. Jankevyczia ant tolimesnio laiko jau nebebus sekretoriumi Jo Kunigiszkos Didybės, ir buk ta vieta buvo suteikta Ponui Alex. Morui, dabartiniam marszalkos sekretoriui mūsų paviete. Tas manę apeina, ar tas paskalas teisingas ir ar p. Moro sutiko priimti tą vietą. Manau, kad

PAPILĖ.

PAPILĖS KAPINĖS KUR YR' DAUKANTO KAPAS.

tas viskas turi but žinomas Tamstai, o dėlto praszau taipgi ir man apie tai daneshti, — ne dėl kokių intrigų, Dieve sergėk, — užtikrįdamas, kad jeigu tas yra paslaptis, tad ir asz pataikysiu tą paslaptį užlaikyti.

Labai persipraszau, kad įdrįsau apsunkyti Poną Geradėją, bet atkartoju, kad Tamstos gerumas yra priežastimi to drąsumo.

Jo Kunigizskai Didybei siuncziu gilią guodoną, pakol ypatiszkai, prie pirmutinio rogėm kelio, tą atliksiu.

Sudėdamas iszreiszkimą tikros guodonės, lieku

Dauggalingo Pono Geradėjo tarnas
VI. Narbutta.

Czuiniai (Kurszo par. Sziaulių pav. R.)

12 Lapkriczo

1853 m.

Laiszkas kun. Daukanto pas Simaną Daukantą.

Brangus mano Giminaiti!

Už didžiausią sau laimę laikau, jei galiu kuom patarnauti P. Geradėjui — su mielu noru ir dabar įieszkoju progos persiusti tokias sėklas. Bet isz to kraszto nieks nebuvo — tik dvi mergiszczios mieszczionės, gerai pažįstamos p. Kotarskiui, kuriam patarus, įteikiau joms už pusrublį ir jos man prižadėjo atneshti ant panedėlio 4 d. Geguzės ir atiduoti starszinai Malonui, ketinanciam tą dien važiuoti į Sknodą, dėl perdavimo Pruszinskiams, resztą siuncziu atgal

Tamstai Geradėjui. Kas link sveikatos, tai nekaip einasi, kas dien didinasi galvos skaudėjimas ir įsitempimas gyslų ant sprando, taip kad kaip kada mislys pradeda maiszytis galvoje, ypacz kad užsiimu proto darbu arba raszymu. Isztariu savo padėką Tamstai už miltelius nuo blusų, atsiųstus isz Rygos dviejuose butelukuose.

Turėjome tokią iszkilmę, kokios niekas neatsimena Kalvarijoje. Ganytojas savo meilumu visus nudyvijo.

Linkiu Tamstai sveikatos ir visokių Dangaus geradėjysčių.

Tikrai mylintis kuzinas
ir D. P. Geradėjo tarnas
Kun. Daukantas, pamokslinikas.

1852

Gegužės 5 dieną
Kalvarijoje.

Laiszkas Jono Szekiero ir Povylo Buyveno pas Majorą.

Daggalingas Majore
Geradėjau!

Trumpa pasimatymo valandėlė suteikė man daug linksmų atnininimų. Turėjau viltį dar pasikalbėti, bet ant mano nelaimės atsitiko, kad negalėjau pasimatyti. Naudodamasis isz palikto adreso, pasiryžau sziądien paraszyti kelis žodžius.

Isz įvairių priežasčių nusiminusiems nekencziamas lietus dar daugiaus daėdė ir kiekvienas mūs tautietis turėjo kęsti tą nesmagumą. Neturėdamas jokio smagumo vasarą, il-

sintis po urėdiszkų užsiėmimų, varcziau lapus istorijos Pribaltijos sodybų, bet czia man stokavo paaiszkininimų, o ypacz tų žinių, kokias bucziau galėjęs dasižinoti nuo Tamistos, nes czia apie tai neturiu su kuoin nė pakalbėti, ne tik ką dalītis nuomonėmis. Pertai tankiai minėjau nors trumpą, bet mielą pasznecką su Tamista. Apgailistanju, jog taip didis tolis mus skiria. Negaliu iszaiszkjt, ant kiek iszsilavinau žiniose, žinau tik, kad labai menkai. Dabar skaitau Rhesą ir nekuriuos kalvėlius lietuviszkos kalbos, kuriuose atradau platesnę dirvą dėl pasikalbėjimo apie tą kalbą. Tarp kitų turiu gražų vertimą Poszkevicziaus „Pargrižimas Karpinsko isz Varsavos” ir sztrauką isz Ovidijaus, kuriuos Tamistai, kaipo mylėtojuui savo kalbos, pasirupjiau atsiųsti, o po draug ir porą isztarimų ant Burtinjkės, jei neapsunkjiau tuomi Tamistos knjgyno.

Naujienu dėl suteikimo neturiu jokių, nes viskas, kas pas mumis dar nauja, tai pas Jumis jau pasenę. Asz norėcziau ką nors girdėti isz sostapilės naujienu ir dėlto gal Guodotinas Geradėjas paraszys kelis žodžius. Prie sostapilės naujienu prigulėtų žinia, ką nutarė Senatos po perstatymui Kauno valdžios apie urėdus – man tai žingeidu, nes 15 Rugšėjo p. m. padaviau praszymą Justicijos ministrui, ant kurio ikszioliai neturiu atsakymo, bet tuomi neiszdrjstu apsunkjti Tamistos, kadangi tas užims brangų laiką ir patrauks kasztus.

Tarp Panevėžio gyventojų yra Tamistos pažjstamas T. Povyilas Buyvenas, kurs užims vietą sekretoriaus Tamistos pavaldinėj. Su juom tankiai susieiname ir pasikalbam apie pamarines vietas.

Užbaigdamas sziandieninę korespondenciją, atsiduodu
prieteliskai Tamstos malonei su didele guodone

1844 m.

Dauggalingo Pono Geradėjo

Spalių 30 d.

žemiausias tarnas

Panevėžis.

Jonas Szekier.

Neseniai gavau kelis pinigų, kuriais padidinau mano
rinkinį.

1. Julijos Augustos nuo 9 m. po Kristui.
2. Aleksandro Severo 222 ,, ,, ,,
3. Maximino Pijans ,, 235 ,, ,, ,,
4. Gordijono ,, 238 ,, ,, ,,
5. Pilypo Arabo ,, 244 ,, ,, ,,
6. Sarino, kurio chronologijos dar nedasekiau.

Szviešiausias Majore

Geradėjau!

Turbūt dar nežinai, kad aš Panevėžij. P. Grenber-
gas nežinia dėlko manę taip greit perkėlė iš Telszių. kadan-
gi (kaip pats girdėjęi) sakė: „Pasveikinu Jumis sekretorin-
mi Telsziuose“. Sztai Tamista, ar ne tiesa, jog pono malonė
ant margo arklio joja. Ką daryti, reikia viską nukęsti ant
svieto.

Susimildamas Majore Geradėjau, neužmirszk apie
Hrycevicziaus ir Sielickio popieras, kurias užsiženklinau Skuo-
dij. Daneszkie man, ar raszė p. Jonas Jankeviczia apie rei-
kalus su Bulgaraus ir turėk savo malonioj globoj savo tikrą
tarną

Povylą Buyveną.

Szis laiszkas rastas tarp laiszkų S. Daukanto, raszytas pas
tulą Majorą, kurio pravardės nežinom. Red.

Laiszkas P. Skrzetuskienes pas S. Daukantą.

Dauggalis Geradėjau!

Kad bucziau ir poetka, negalėcziau pasemti žodžių, ku-
riais galėcziau padėkavoti už tokį jo rupestringumą. Tegul
Dievas Jums atlygīs. Nemislyk Tamista, jogdovanai triusei;
Geguzio mėnesij, arba dar ankscziaus atsiųsiu užmokestį. Tik
nelaimė, kad pacztas dar manę suvadžiojo, nes paszaukimas
(pavestka) tik į 8 nedėlias daėjo; pertai pasivėlinau, ir ne-
žinau, ar siuncziamas praszymas daeis pas prokurorą pries
senatų nusprendimą. Matau, jog esiu nelaiminga ir apleista
isz visų pusių. Vien tik Tamistos meldžiu pagelbos, darbas
Tamistos nebus veltuo. Tai iszreikszdama ir atsiduodama
po Tamistos globa, laikau sau už garbę pasiraszyti Daugga-
lio Pono Geradėjo

14 - 9 - 1840 m.

žemiausia tarnaitė

Melosaicie.

Petronelė Skrzetuskienė.

Szis laiszkas matyt raszytas kokio rasztinikėlio. Pasiraszymas
P. Skrzetuskienės rodo ją buvus menka mokįta ypata. Red.

Laiszkas F. Borkaucko pas S. Daukantą.

Dauggalis Pone

Geradėjau!

P. Joną Soroko vos užspėjau Palangoj, kadangi jis tu-
rėjo važiuoti į Mintaują į kanceliariją, nes nežinia dėl kokios
priežasties neteko vietos pas Palangos Policmeisterį. Buda-
mas ant iszleistuvių, atsiminiau apie Tamistos rankrasztį, ku-
rį sujieszkvojęs įdavė man ir dabar aš jį turiu prie savęs ir
noriu užklausti Dauggalio Pono Geradėjo, kaip įsakysit, ar
kam perduoti, ar per pasiuntinį atsiųsti Tamistai. Buk taip
malonus, daneszk man, o aš viską iszpildysiu. Jonas Soro-
ko neteko dėdės, Garzdų klebono ir pirm poros mėnesių bro-

lio kunigo taippat isz Garzdų.

Dabar atvažiavo isz Mintaujos dėl apskaitymo daigtų ir pasiēmimo prigulinczios jam dalies, bet paēmęs neapmokėjo visų skolų. Dievas žino, kas darosi su dabartine jaunuo-mene. Bet gana to. Neseniai buvau Alsėdžiunos pas Nomi-natą: biblijoteka jo labai puiki, nors nedamatau, bet rascziau ką paskaityti ir pasilinksmiți. Nominatas mandagus, geras, ir net perdaug priimantis. Visas Balandis pas mumis labai szaltas; ledo nors jau nematyti, bet tie szalti vėjai puczia nuo jus. Isz Dievo malonės dar mes iki szioliai sveiki ir linkim Dauggalingam Ponui Geradėjui sveikatos; o gal jau pasvei-kiti kuomi Poną Geradėją, pasiliekanč su didele guodone

Dauggalingo Pono Geradėjo

Gegužio 2 d.

žemiausiu tarnu

Krėtinga.

B. Fabijonas Borkaucas.

GIESME.

Sziltas alus ką padarė!

Prie malonės mus privarė.

Dėlto žydų pikta viera,

Kad jų yra maža miera.

Dėlto tiesos nėra.

O Orelis midų laiko,

Kursai gērė, tai paklaiko.

Dėlto žydai pasigavo:

Tur arielką, alų savo.

Dėlto virszų gavo.

Už szesztoką laszus ēmęs,

Ir ant stalo pasirēmęs.

Varpai zvanij' bažnyczioj,
O girtuokliams karczenioj.

Dėlto ne pirmoj.

Eik tu, latre, pijonyczia,

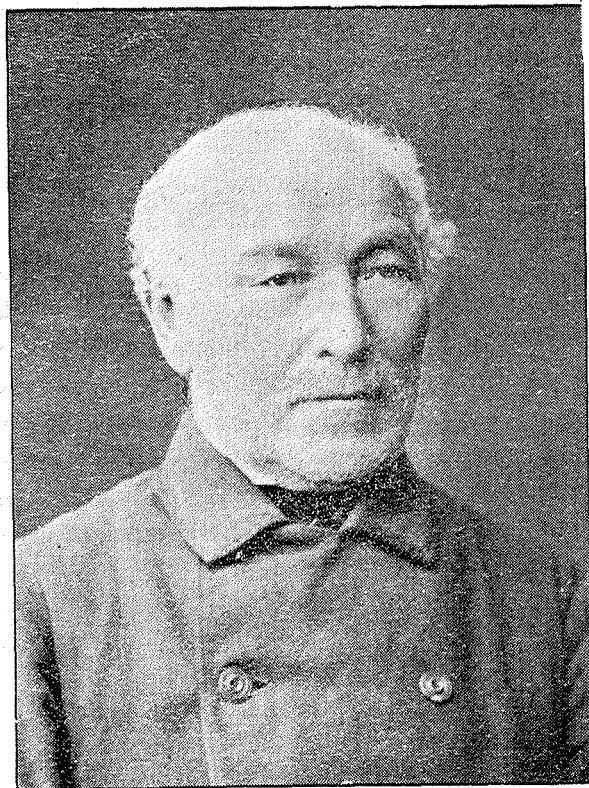
Perstok gerti, į bažnyczia.

Jei tu gerti nepaliausi.

Tai su žydu pekloj bliausi.

Ach, ant amžių kauksi!

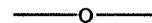
Dovanok Tamista Geradėjau, kad czia priduriu giesmę.
Nemoku gerai žemaitiszka raszyti, bet tą giesmę dar priesz trisdeszimts metų su kunigu Grossu Datnavoj giedodavom. Buvau paskolinęs ją kitiems ir jau kaip tik atradau ir perra-sziau; dabar siuncziu Tamistai, gal pertaisysi ir padėsi į rin-kinį. Turiu dar vieną žemaitiszką, bet nežinau, ar galėsiu perraszyti, kurią, atsitikus progai, prisiųsiu, tiktai susimilda-mas dovanokie už mano prastumą.... Kun. Pabrėžos dade-du laiszkelį, kurs, lygiai kaip ir asz, guodoja ir gero velija Tamistai.

KUN. VAISZVILA.

Simanas Daukantas,

atgijusios Lietuvos idealas

Pernai 24 Lapkričio sukako 25 metai nuo mirimo mūsų garsaus raštininko Simano Daukanto, kuris per visą savo gyvenimą be paliovos dirbo dėl gero Lietuvių. Gimė Daukantas Kivilių kaime, Telsių pav. 1793 m.; pradinę mokslinę ciziją lankė Kalvarijoje, o paskui nuvyko į Vilniaus universitetą, kur mokinosi istoriškų mokslų. Pabaigęs mokslą Vilniuje, Daukantas važinėjo į užrubežį, atliko Vokietiją, Angliją, ir Prancūziją, rinkdamas medegą dėl Lietuvos istorijos. Nuo 1825 iki 1835 m. buvo Rygoje urėdininku prie kanceliarijos general-gubernatoriaus; potam apie 15 metų dirbo Petrapilyje prie lietuviškos metrikos.

Palikęs Petrapilį, grįžo vėl į Lietuvą ir daug vargo perkentėjęs mirė 24 Lapkričio 1864 m., Papilėje, Šiaulių pav., kur gyveno tuomet tarp draugų savo kun. Vaiszvilą. Jis per savo gyvenimą it vargo pelė be paliaubos trusėjo vienu-
tiniškai žemaitiškai rašyti dēlei naudos vienauczių — sztai ke-
li žodžiai isz pāraszo ant akmeninio paminklo, kurį kun. Vaiszvila pastatė ant Daukanto kapo.

Isz teisybės nelegva tiek padaryti, gyvenant taip vargingai, kaip gyveno Daukantas. Ne mažai reikėjo drąsos rašyti lietuviškai, kada Lietuvoje viskas buvo lenkiszka. Mokytinis Vilniaus universiteto, kur tuomet viskas buvo lenkiszka, kur studentai, daugiausiai lietuviškos kilties, rupinosi apie užlaikymą lenkiszkos tautos, lenkiszko tėvyniszkumo,

jis karsztai mylėjo Lietuvą ir jos prastus žmones, kurie vieni tik užlaikė savo senoviską kalbą, savo rasztuose jis peikė bajorus už iszvirtimą į lenkus ir iszsižadėjimą lietuvystės. Visi garsus to laiko raszytojai, vadįdami savę lietuviais, lenkisz-kai raszė apie Lietuvą; Daukantas n'ėjo jų keliais, pats iszrin-ko sunkų kelią, kuriuom ėjo iki pabaigai gyvenimo. Surin-kęs medegą dėl Lietuvos istorijos, paraszė ją lietuvisz-kai. Lietuviai tada buvo vieni tik nuvergti, tamsus praszcziokai, visa-gi apszviestesnė dalis draugijos buvo lenkiszka; pertai Daukantas dirbo daugiausiai dėl ukinų, raszė jiems pamokinimus apie ukę. Jeigu da sziądien, kada mūsų žmonės taisosi, kada skaitlius apszviestųjų lietuvių, norinczių dirbti dėl gero savo brolių, gana didelis, viens ar kits isz lietuvių abejoja, ar bus kas isz to darbo, ar ne? tai ką turėjo misliti Daukantas, dirbdamas dėl nuvergtų lietuvių ir kada tokių darbinų visoje Lietuvoje buvo 5—6 vyrai? Matyti, kad nelabai jam smagu buvo, kad jautė stoką darbinų, neberekalo jis po kiekvienu veikalu kitaip pasiraszydavo, idant nors svetimtaucziai mislytų, kad ne keli, bet keliolika dirbo dėl naudos lietuvių. Bet stoka darbinų, vargingas padėjimas ne sulaikė jo darb-sztumą, ne atėmė norą dirbti, bet atbulai, tai da didino jo meilę tėvynės, jos žmonių ir norą jiems tarnauti. Pamatą dėl pakėlimo taip karsztai mylimos Lietuvos Daukantas matė už-laikyme lietuviszkos kalbos ir platinime apszvietimo tarpu praszcziokų, kuriems ir paszventė visą savo gyvenimą. Už-tai taip brangus mums Daukantas, užtai mes noriai jį minavo-jame, kad jis norėjo ir geidė to, ko norime ir geidžiame mes sziądien eidami keliais, kuriuos su tokiu vargu jis pramynė. Eikime jo pėdomis, sekkime jo paveikslą, dirbkime taip, kaip

jis dirbo, ir mes be abejonės datirsime tai, ko taip troszko Daukantas kelias deszimtis metų atgal, ko ir mes sziądien troksztame. Darbsztumas Daukanto tegul esti mums paveikslu, tegul kiekvienoje valandoje ragina mus dirbti tiek, kiek jis dirbo dėl gero savo tamsesniųjų brolių.

P. Dr. (N r Varpo 1890 m).

Isztrauka isz straipsnio „Atminimas apie Papilę“,
patilpusio N. 1 — 4 Varpo 1896 m.

Užkopęs ant virszaus ir atputavęs, asz tuojaus ėmiau dai-rytis į visas puses, kad suprasti kalno paveikslą. Pailgai apskritainis, jis staigiai isz rytų leidosi į upę, isz sziaurės į aug-szeziaus paminėtą lomą, o isz vakarų į placzią daubą. Tiktai isz pietų pusės, kur su tuomi pilkalniu susidur augsztoki Ventos krasztai, nebutų buvę staigios pereigos, jaigu szitas jo krasztas nebutų supiltas ir tokiu budu paaugsztįtas ant 4 arba 5 sieksnių. Acziu tam pylimui, kalnas pasidarė nepriei-namu isz visų pusių ir tuomi įgijo gilioje senovėje didelę ka-riszką vertę, ką patvirtina ir dabartyksztė ano pavardė „Pi-lė“, vartojama po aplinkinius žmones. Antrapus sziaurinė-je Lietuvoje ir Žemaitijoje užsilaikė lygsziol da daugybė kitų panaszių į szitą pilę pilkalnių, kaip antai Salduvės kalnas apie Sziaulius, Raktuvės kalnas Žagarėje, Luponių ir Domantų pilelės, Girnikų kalnas, Kalnelio pilkalis ir t. t. Kas juos supylė, nėra gerai žinoma, nors isz tulų istorisz-kų padavimų galima spėti, kad tai patys lietuviai padarė dėl apgynimo sa-vo kraszto nuo kryžiokų ir kitų plėszikų.

Bet ne dėl to vien, kad pamatyti dalelę savo sentėvių vei-kalo, asz lankiau szitą kalną. Buvo da kita priezastis! — Ant

jo viršaus iš vakarų pusės, paskendęs augštytų placzių medžių pavienije, gulėjo pailgas keturkampis akmuo, ant katro auksinėmis raidėmis spindėjo padėtas daug žymės paraszas.

Kitoje vietoje paminėtą paraszą czia išleidžiame.

Ant to paraszo iszkalta ranka laikė žasinę plunksną, it rengdamasi raszyt, o augszcziaus tos rankos rymoja auksinis kryželis.

Prasti netikėti tie žodžiai, kaip stabas, atmenu, manę isztiko. Skurdu darėsi vienkart ir graudu... Czia juk gulėjo musų keliavedis ir mokytojas, juk tai po tuomi akmeniu ilsėjos jau mažne ketvirtį szimtmečio žmogus, kuris supratęs savo gyvasties užduotę, su neapsakyta isztverme ir stropumu, blaszkoms į visas puses andros, yrėsi prie iszganymo salos ir stengėsi su savimi drauge savo vientauczius patraukti... Ir kaip rukas, patraukė per mano vaidentuvę visi jo darbai ir gyvenimo iszlygos. Vargo pelė, vargo pelė! — Bet ne per veltą nuėjo tavo triusas, ne be atgarsio pasiliko tavo szirdinggi geismai! Kaip isz sunkaus miego, pažadėti tavo karsztu žodžiu, pradėjo kilti lietuviai ir, nors retai kur ir isz leto, bet standžiai ėmėsi sekti tavo pėdomis...

Ir kaip tamsus debesiai, saulelei pakaitinus, nusidraiko į visas puses ir mažu pamažu nusiblaivo dangus, taip ir mano szirdije nyko skurdums ir graudums, o jo gilumoje pasirodė kits iszkilnus jausmus, ne labai tolymas nuo džiaugsmo. Buvo tai sąžinė, kad ir pas manę galėjo gana rasti viek, idant pasekti ano paveikslui ir padėtinors truputį savo gyvybės vientaucziams ant naudos. O! kad toks jausmas vis tankiaus ir tankiaus pakiltu užkietėjusioje szirdije ir, kaipo žvaigždėlė paklydusiam marinikui, gelbėtų atrasti palaimos uostą...

Kaip prikaltas stovėjau asz ten pas tą kapą. Žiurėjau į jį, bet kasžinkur jis buvo isz po mano akių pradingęs. Tik szirdis stiprius ir tankiaus plastavo krutinėje ir kvapas pilniaus ir liuosiaus pripildė jos vidų... Toli, toli kasžinkur skrajojo tada mano mislis. — Visoki gyvenimo prajovai, sutikti kamenors Lietuvoje, talpinosi paeiliui mano aumenise ir asz, rodėsi, pažinau visas anų iszgailes, o drauge su tuomi supratau žmonių kanczius ir pamaczius, kokiu budu anas galima buvo palengvėti. Prigulėjo tiktai man pacziam iszsižadėti tulų žmogiszky trukumų ir, sutraukus galutinai visus raiszczius, kuriuose laikė manę apipainioję visoki prietarai, pradėti kitoniszkaui gyventi. Lengva, rodės man, buvo tai padaryti! Ir ragydams manę, paslaptas balsas tarė taippat man: padaryk tai! padaryk!...

Ir akmuo vėl pasirodė mano akyse ir asz atsikurtėjau, kur esąs. Jutau, kad ne laikas man buvo atsiduoti savo mislims; bet gailu buvo anas pamest: taip gerai ir džiugu buvo man su anomis! — Užtai ir kilo manyje vaidas tarp sąžinės dabarnykszczio padėjimo ir noro atgal į mislis paskesti. Ir kaip buk geisdams, kad sziaame paskutiniam pasiliktų virszus, asz nusigrėžiau nuo akmens ir dulinau iszlengvo szalin į prieszingą kapų szalį, bet priėjęs prie karszto, pakėliau akis, idant pažvelgti į kitą upės pusę. Ten po kairei ant gelsvo skardaus karszto stovėjo bažnyczia su dviem raudonom bōnēm ir baltais langų ir durų staktais, kurie jau pirmier atsimuszė nuo raudonų plytinių jos sienų. Labjaus į dešzinę už sietuvos žaliavo tankus sodnas, o toliaus nebeapmatomai iszsisklaidę, kupsojo mediniai miestelio nameliai. Gražu, bet liudna man buvo ant jų vaizdų žiurėti. Juk tai jie

galutinai išnaikino tą laimės jausmą, katruomi manę buvo apžiebęs ans keturkampis akmuo, ir privertė vėl prisiriszti prie žemės....

Uola N-ije 4 Varpo 1890 m.

28 dieną Spalių m. sukako 100 metų nuo gimimo mūsų tautiečio, Simano Daukanto. Nedaug priskaitytume vyrų, padėjusių tiek truso ant naudos savo tautos, kiek tas žmogus per savo sunkų gyvenimą; vienok jo vardas tarp Lietuvių vos težinomas. Daugumas gal nė negirdėjo, ką a. a. Daukantas gero padaręs, kiti vėl nenori pripažinti ar nemoka permaintyti visos svarbos jo truso, jo darbų. Sziuo tarpu asz norėčiau priminti ypacz vieną, svarbiausią, pagal mano iszmanymą, jo nuopelną.

Tiktai atsižvelgkime į Lietuvių praeitį.

Išdygus išz girių tankumynų ir balų plotų (!) Lietuva, kaip koks meteoras, užszvito ant Europos horizonto, padovanojo istorijai keletą puikių lapų garsių atsitikimų, kelioliką vardų ypatingai garsių vyrų... ir vėl, kaip meteoras, užgeso. Tie, kurie sutvėrė politiszką Lietuvos galybę, nesuspėjo padėti tvirtų pamatų tautos kulturai, o tie, kuriems paskui teko buti valdovais ir vadovais Lietuvių, nesusiprato apie tai pasirupiti, patys pasidavė įtekmei svetimos civilizacijos, primė svetimą kalbą, o lietuviszką palikó sodieciams. Prisisavinimas svetimos kalbos ir kultūros prasidėjo augsztesniamjame Lietuvių luome, matyt, nuo-pat susipažinimo su kaimynais ir paskutinais įvyko susivienijus Lietuvai su Lenkija. Lenkiszka kalba, įsikurus išz pradžių tarp augsztesniųjų valdovų, tapo palengva kalba visų, kurie laikė savę per

augsztesnius už sodiecius. Ilgainių svetima kalba taip įsivieszpatavo tarp „augsztesniųjų“ luomų Lietuvos gyventojų, kad daugumas, vadįdami savę Lietuviais ir kalbėdami svetimai, paliovė jautę visą neiszmintingumą tokio pasielgimo, o tuli, ypacz kurie buvo naujai iszmainę savo tėvų kalbą į svetimą — kaip tai dažnai esti — nesidrovėjo kerszyti pasielkusiems prieš savosios už savo paczių pasielgimą. Inteli-gentai savo spēkas aukavo svetimiems idealams, muzų numylėtiejie — svetimai literaturai, dailai ir tt. Vos kelintas Lietuvis, atsiminęs, bandė raszyti knįgas „žmonėms“.

Acziu visiems, kurie kada nors paraszė kokią naudingą knįgutę mūsų sodieciams, ar sziaip jiems ką gero padarė. Jų darbo nieks negal papeikti, kaip nepeikia szelpianczio duonos kšniu ar koku skaruliu alkaną, apiplyszusį pavargėlį. Bet ar to gana? Ar gana padarome, iszneszdami pavargėliui duonos kšni, ar-gi tiktai to jam tetrucksta? Ir pasisotinę tuo tarpu, ir apsidengęs, jis vėl palieka pavargėliu: jam trucksta pilnų gyventojų tiesų, jam trucksta žmogaus vardo, kurių jis gal suvis ne per savo kaltę nustojo. Szito mes jam negražiname nė skaruliu, nė duonos kšniu, nė szirdingu žodžiu, — jeigu szirdingumo mums netrucksta. Lietuvių tauta per amžių eilę tapo pavargėle tarp kitų tautų ir seniai pripažita už pavargėlę dagi paczių savo inteligentų. Gerai, žinoma, kad kelintas nekreipia nuo jos savo veido, isznesza duonos kšnelį ir nors retkarcziais isztaria meilingą žodelį; bet to negana: reikia pripažinti Lietuviams t a u t o s v a r d a .

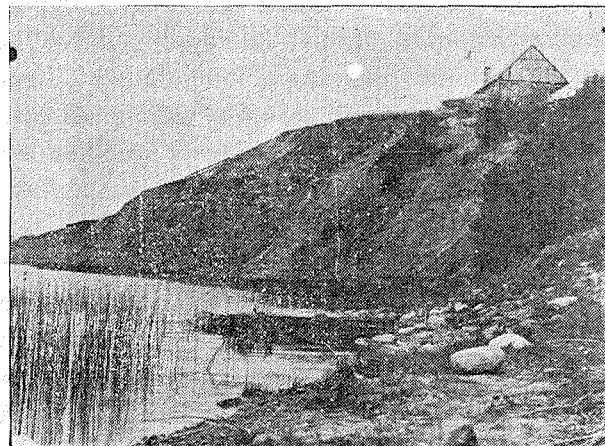
A. a. Daukantas kaip galėdamas, daug daugiau už kitus „szelpdamas“ Lietuvius, sykiu atvirai, drąsiai, ne tiktai žodžiu, bet ir darbu pripažino jiems tautos vardą: greta su knį-

gutėmis dėl sodiečių jis parašė lietuviškai ir moksliska traktatą — garsųjį „Budą“, parašė Lietuvos istoriją, išguldė lietuviškai lotyniską gramatiką — taigi žiūrėjo ant Lietuvių, kaip ant tautos, kurios literaturai pritinka ne tik tai „pamokinimai žmonėms“, bet ir visoki kitoki rasztai, kokiais gėrisi savo literaturose kitos tautos. Su gražįti Lietuviams tautos vardą — tai buvo Daukanto idealas, kuriam jis tarnavo per visą savo pilną vargo ir sunkaus darbo gyvenimą. Szių dienų „litvomanai“ eina taku, Daukanto pramintu, taku, kuris vienok per kelias deszintis metų niekeno nelankomas, suspėjo diktai žolėms apželti. Jeigu atsiminsime, kad ir sziądien da ne kiekvienas drįsta įstoti į minėtąjį taką, tai lengva bus suprasti, kiek reikėjo drąsos, dvasiskų spėkų, meilės savo tautos tam takui išzvesti pirm 50 metų!...

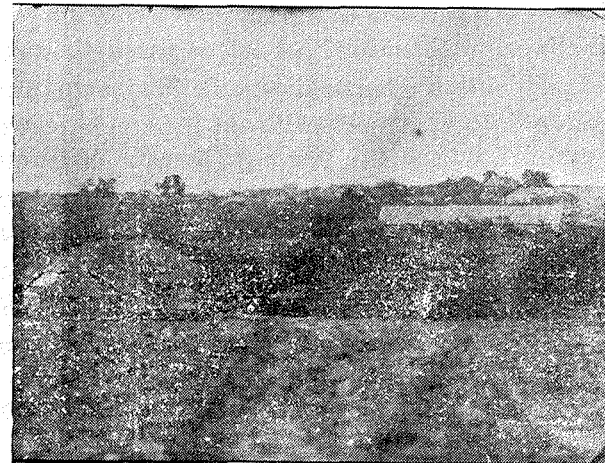
Ilsėkis ramiai, narsus kareivi, amžinu atilsiu. Tavo pramintas takas atrastas; juo eina nedidelis, bet tvirtos dvasios tautiečių burelis; tavo galinga dvasia stiprina juos jų kelionėje.

P. A. įžengtiniam straipsnije N 11 Varpo 1893 m.

28 d. Spalių mėnesio szių 1893 metų sukaks lygiai szimtas metų nuo gimimo garbingojo Lietuvos vyro, Simano Daukanto. Czionai netalpišime isztisos biografijos to brangaus mūsų patrijoto ir moksliniko, nėra ji jau buvo „Auszroje“, priminsime tik tai, kad didumas S. Daukanto rasztų sziandien guli Kiviliuose pas D-rą Kaunackį, velionio rasztiniko giminietį. Mes girdėjome, kad p. Kaunackis yra labai meilingas žmogus ir norincziuosius tuos rankraszcius apvezėti mielai

GARSUS PAPILES KALNAS.

TRISZKIAI (nuo sziaur-vakarių).

pas savę priima. Taigi prie tos progos šimtmetinio Daukanto gimimo jubilėjaus reiktų nors vardus jo rasztų paminėti, kadangi atspaudinimas tur but dar neveik įvyks. „Budus senovės Lietuvių“ jisai pats atspaudino, o dabar „Vienybės Lietuvnių“ redakcija vėlei isznaujo tą veikalą atspaudino. Tu pati redakcija buvo pradėjusi aną metą spaudinti ir istoriją, ale kas-žin delko vėl tulą laiką buvo apstojus, o dabar vėl pradėjo. Pats Daukantas atspaudino dar daugiau savo smulkesnių rasztų, ale vienok didumas vis pasiliko rankraszcieuose, nespaudyta. Sziandien jau atsiranda ir pavienių Lietuvių ir draugyszzių, kurios malonėtų padiditi lietuviszką literaturą, ir spaudina menkos vertės rasztelius arba prastus vertimus isz svetimų kalbų; o nieks nepasirupina igyti kelintą S. Daukanto rankrasztį ir jį svietui apreikszi. Tegul-gi szitas mūsų patėnyjimas neauaina perniek, tegul anie rupintojai atsimeua Daukanto rasztus, kada norės Lietuvai ar „naujiems metams“ arba ir szejp be jokios priekabės ką padovanoti.

O ypatingai norėjome czionai ant to nurodyti, kad szis šimtmetinis jubilėjus gimimo dienos S. Daukanto pridera mums atszvęsti su ypatinga iszkilmybe ir pagarba. Atmintis to vyro turi mums buti ypatingai szventa ir garbinga. Nuo to karžygio ir „muczelniko“ dvasios mes galime daug pasimokiti, nėra tai yra paveikslas visiszko pasiszventimo tėvynei. Mes sziandien rasi kelintas priderancziai nē nepermanome galingos to didvyrio dvasios, kuri ragino ir vertė jį dirbti ant naudos tėvynei be atvangos, be perstagio, be užmokeszio, be kokios matomos naudos ir be kitų sziek ar tiek egoistiszku motyvų.

Mes sziandien dirbame sutartyje vius su kitu, viens kitą padrašindami, paragidami; mes sziandien jau turime keletą laikraszcių, kame mūsų darbai patilpę gali mums atgabenti tulą doriszką atlyginimą; o ir tai mes kelintas atszalame ir aptingstame; o Daukantas dirbo beveik vieni viens ir matė, jog jo rasztai pasiliks neatspauditi jam gyvam bėsant, darbuose turėjo trukdinimų ir gaiszinimų, o vienok neliovė dirbęs lyg amžio galui ir varguose numirė, nors pagal savo mokslą pas to laiko Rusijos valdžią butų galėjęs turtu ir garbe pasidžiaugti. . . . Taigi pasirupikime tą 28 d. Spalių priderancziai paminėti tą Lietuvos milžiną ir pasirupikime isigilint jį jo dvasią; pasisemkime isz tos versinės stropumo, kantrybės, vilties, o ypacz meilės Lietuvos, kad galėtumėm ir mes atrasti nusiraminią ir džiaugsmą dirbti ant naudos ateisianczioms kartoms. . . .

„Varpo“ No 8-1893 m.

S. Daukanto gyvenimas ir rasztai. Isz Varpo No 11 - 1893 m.

Apie Simaną Daukantą, garbingą mūsų tautietį, bus girdeję jau gangreit visi apszviestesniejie Lietuviai, tik gaila, kad nekas dar težino, hent niekas dar neapskelbė isztisos jo biografijos, reikalingos istorijai jo paties rasztų ir jo laiko literaturos. Keistas, beveik nesuprantamas daigtas! Nuo Daukanto mirties praėjo ne daugiau, kaip 29 metai, laikas visiszškai neilgas, o mes, jo numylėti tautiecziai, negalime nē tikrai žinoti, ką paraszęs ir kaip gyvenęs visų garbinamas ra-

szytojas! Kaip maža mes žinome apie Simaną D., galima suprasti jau iš to, jog taip drąsus autorius „Lietuv. rasztų ir rasztinikų (Tilžėje, 1890 m.)“ jam ir apsprendimui jo darbų tegalėjo paskirti tikrai penktą dalį tos vietos, kurią davė A. J. Viszteliauckui, mažai mums žinomam, neseniai mirusiam mūsų raszytojėliui.

Jei neklystu, tad raszant apie D-o gyvenimą, reikia sziuo tarpu pasikakinti tuo, ką randame p. Ed. Volterio straipsnyje, atspaudytame 15-oj knygutėje „Mitteilungen der Lit. liter. Gosellschaft. Heidelberg. 1890“ Nedaug nė tenai terandame, bet ką randame, tai gangreit visuomet buti daigtai, ko negalima pasakyti apie kitur randamas iš D-o gyvenimo žinias. Szįmet, kiek girdėt, medegos D-o bijografijai esą surinkta dangiaus; esąs spaudytas antru kartu jo „Budav“, iszeinąs „Pasakojimas apie veikalus Lietuvių tautos“, tokiu budu raszydami apie szito vyro darbus ir nopelnas, rasi neilgai trukę galėsime jau drąsiau kalbėti. Tuom tarpu sunku naudotis szitam tikslui ir iš kitų jo darbų, nes jie reta rasti ir nelengva gaut pasiskaityti. Visos szitos priezastys, ap-sunkidamos ir mano szios dienos darbą, sziek tiek paaiszkina ir jo kliaudes, ypacziai nelygumą ir nepilnumą žinių. Raszydams remsiuosiu daugiausia ant minėto p. Volterio straipsnio, ant pranesimų tyrinėjusio D-o gyvenimą p. D. Silvestraiczio ir pagaliop ant kelių žinių, kurias gavau nuo žmogaus, panorėjusio pasilikti nežinomu.

Simanas Daukantas gimė 28 dieną Spalių mėnesio Kalvių sodžiuje, Linkimų parapijoje, Telszių pavieta. Jo tėvas Jur-gis Daukantas, karaliszkas sodietis, buvo medsargis arba, kaip

Žemaicziai sako, medininkas. Tėvas buvo žmogus neturtin-gas, nekiek teiszsigalys. Todėl Simanas rasi ir visiszškai bu-tų likęs prie tėvo, be kokio mokslo, kad nebutų radęs gero žmogaus, kurs matydamas vaiko mintrumą suszelpė jį pinį-gais ir tokiu budu palengvino kelią prie szviesos. Tas žmo-gus buvo Daukantų gimimietis, Truikinų (Aleksandrijos) al-torista, kun. Sim. Lopacinskis. Taigi per szito labdario prie-žastį ir gerą szirdį mūsų Simanas galėjo pradėt ir savo ilgą mokslą. Ar sziaip, ar taip, tik paaugęs jis ėjo mokslus tam tikroj mokykloje, Žemaiczių Kalvarijoje. Szitam miesteliuje, prie Dominykonų kliosztoriaus, buvo nuo 1803 metų ketur-kliasė „pavieta mokykla“ su szeszių metų kursu.*) Kada įstojo mokyklon D-as, tuotarpu sunku pasakyti, žinoma tik tiek, kad pavasarį 1814 metų jis buvo jau ketvirtoj kliasoje tarp geriausių jos mokytinių. Tuomet, t. y. 1814 m. jisai tur but buigė czia ir mokslą, bent surasze mokytinių 1815-tų ir rndens 1814 metų Simano D-o jau nebebuvo tenai. Tokiu budu galima manyti, jog D-as toje mokykloje buvo maž daug nuo 1808 metų. Tarp mokytųjų itin geras buvęs mokytojas istorijos, geras pamokslinjkas kun. Jok. Falkovskis. Szis kunjgas savo mokslu turbut nemažą darė įspaudą ant jauno, mintraus Simano, kurį, kaip žinoma, paskui traukte traukė istoriszki tyrinėjimai.

*) .Szi mokykla buvo po priežiura Vilniaus Universiteto, ir pabaigę ją mokytiniai buvo primami universitetan, kaip ir iš kitų szeszklia-sių to laiko mokyklų: 1818 m. ji buvo paskaityta į szeszias dalis ir pa-galiop 1825 m. pripažinta už tikrą gimnaziją. Po 1831 m. pradėta iš-guldyt viskas rusiszškai, o 1836 m. visiszškai uždaryta (Žem. Vysk., II. pp. 56, 57 58).

Dabar, pabaigęs Kalvarijos mokyklą, D-s rengėsi važiuoti universitetan. Turbut tuom laiku jis ir prisiraszė prie bajorų stovio, nes, kaip žinoma, tuomet buvo pats baudžiavų laikas, kada į augsztus mokslus priimdavo tiktai bajorus. Beveik nieko neturėdamas jis vyko pėkszczias Vilniun ir ištojo universitetan. Kaip jis tenai gyveno ir mokėsi, mes tuotarpu nežinome, nors labai malonu būtų patirti, nes tuomet studentavo Vilniuje tarp kitų garsingas Ad. Mickeviczius ir buvo tarp studentų kelios labai simpatiškos kuopelės; žinome tik tiek, kad baigęs Vilnians universitetą, jis nukako Dorpatan ir įgijo tenai laipsnį magistro filozofijos. Bejieszkodamas mokslo ir medegos mūsų istorijai, jis aplankė Vokietiją, Prancuziją ir Angliją. Pagaliop 1825 metuose Daukantas, 28 metų vyras, apsigyveno Rygoje, kur mokėdamas kelias kalbas buvo gavęs vietą vertėjo kalbų ir kanceliarijos valdininko prie vietinio general-gubernatoriaus. Tenai tarp kitų savo darbų, jisai rinko senovės žinias apie Rygos miestą; rankrasztis su tuom rinkimu ir dabar tebėr pas jo giminieti D-rą Kaunackį (Kiviliai, Skuodos par., Telszių pav.).

1834 metuose D-as persikėlė Peterburgan., kur tarnavo per senato rasztiniką, dirbdamas treciam departamente, — tam skyriui, kur sudėta taip vadinamoji Lietuvoszka Metrika. Peterburge Dankantas gyveno apie 16 metų. Gangreit visa, ką jis yra mums gero padaręs, mes turime nuo szito laiko: czia jisai surinko neiszasakytą daugybę visokių szaltinių Lietuvos istorijai, czia jis raszė lietuviszkas knygas, kurias ir spaudė Peterburge, pasislėpdams po įvairiais pseudonimais, kaip antai: Myle, Žeimys, Szauklys, Laukys ir t. t.

Peterburge D-as susipažino su jaunu, bet jau karsztu Lietuvos darbiniku, kun. M. Volonczausku (1801 – 1875), kurs nuo 1840 m. buvo profesorium prie Dvasiszkos Akademijos. Toji pažintis, toksai gyvenimas kruvoje, juo skatino ir vieną ir kitą prie darbo. Bet neilgai juodu tenai gyveno: 1845 m. kun. M. Volonczauskas persikėlė į Žemaičius, kur apėmė vietą rektoriaus Varnių seminarijos ir paskiaus 1850 m. tapo Žemaičių vyskupu. Dabar įgijęs taip augsztą valdžią ir norėdamas visas savo spėkas apversti ant tautos gero, darbsztus vyskupas parsikvietė į Lietuvą ir savo mokslingą tautietį. Tokiu budu S. D-as, klaidžiojęs apie 30 m. po svetimias szalis, pargrįžo vėl į savo numylėtus Žemaičius, idant galėtų iszvien dirbti su tokiu pat karsztu Žemaičin. Žodžiu sakant, dabar buvo užmanytas didelis darbas — leisti į žmones naudingas ir populiariaszkas knygas ir tokiu keliu platinti Lietuvoje apszvietimą žmonių.

Bet czionai, Varniuose, Žemaičių vyskupo buste, tarp dviejų apszviestojų tautos tuoju pakilo nesutikimai, ginczai, barnys. Apie szitas barnis autorius „Lietuv. rasztų ir rasztinikų“ taip sako (pp. 34—35): „1850 m. Volonczauskis, Žemaitijos vyskupu likęs, pakvietė Daukantą vyksti pas savę į Varnius, dėl smagesnio darbsztumo ant lietuvystės lauko, žadėdamas Daukantui mokėti algos 200 rublių ant metų už jo trinsą dėl tėvynės, o taipgi atspaudyti jo Istoriją Lietuvos. Bet veikiai Varniuose vyskupas Daukantą apsinkino bergždiniiais darbais: skaitymu apakusiam kunigui Kodainiui kasdien po 3 adynas, ruszymu lenkiszakai – žemaitiszko žodyno, perraszymu lenkiszakai – prancuziszko žodyno ir t. t. Daukantas patį Vol—ską iszmokino czion vokiszkos kalbos, teip

kad tas galėjo, Kurszą lankydamas, susisznėkėti su katalikais Vokiečiais. Neilgai trukus vyskupas algą sumažino Daukantui iki 150 rublių. Nesutikimas tarp abiejų prasidėjo ir perėjo teip toli, kad vyskupas nedavė nei arklių nuvažiuoti pas gydytoją serganciam Daukantui. Po penkerių metų buvimo Varniuose D—as pėsčias ir sargalingas traukė į Svirlauki, jieszkodamas prieglaudos pas Petrą Smuglevyčių, o išczia po kelių metų jis persikėlė pas savo draugą kun. Ign. Vaiszvilą į Papilę, Sziaulių pav. Czion barnis tarp Daukanto ir Volonczausko, kuri jau buvo prigesusi, vėl įsiliepsnojo ir Daukantas per gromatas vyskupui iszmėtinėjo, kad per jį visiszkai jisai esąs nuplikęs ir savo istorijos neatspaudinęs.“ Szitų žinių man pacziam neteko peržiurėti pagal artymesnius szaltinius, bet kad jose yra szie-tiek teisybės, apie tat vargū galima abejoti, bent tikrai žinoma, kad patsai D—as nepasigirdavo savo garbingo tautieczio žmoniszkumu, kaip ir tai, kad vysk. V—s kur galėdamas taip pat atsiliėpdavo negeriausiai apie savo darbininką, Daukantą. Visi ginčai baigėsi, kaip pasakyta, tuom, jog D—s, iszbuvęs penkerius metus, apleido Varnių miestelį ir paskutinius savo amžiaus metus perleido Papilėje pas savo bicziulį kun. Ign. Vaiszvilą, kurs ir szendien tebegyvena Uhiszkiuose, Sziaulių paviete (arti Telszių). Daukantas mirė 24 d. Lapkr. mėn. 1864m. Praėjus 20 metų nuo jo mirties, tas pats Vaiszvila pastatė jam Papilėje ir paminklėlį, su tokiu paraszu: „Atevi! miniek sav, jog czionaj palajdotas Szymonas Davkontas pirmas isz tarp mokytų virų raszitojas senoves vejkalų Lietuvos, Žemajtijos ir kitų naudingų knigėlių. Jis per savą gyvenimą it vargo pelle, be palaubos trusieje vienutinej žemajtiszkaj ra-

sziti delej naudos vientautių. Gimė 1793m. Spalnio 28 d. Mirė 1864m. Lapkriczio 24 d. Isztark: Vieszpatie! duok jam atilsį amžiną. Palajdois ant Jo kupa isteigiau su antraszu užristi ta akmina Papiles Kleb. Vaiszvilla.“ Paraszas, kaip matome, primena bent savo pradžia, paraszą trims szimtams Spartieczyų, kurie dėl tėvynės paguldė kitą-kart savo galvas. Kn. Vaiszvila, sulygindamas Daukantą su Leonido kariumene, norėjo pasakyti, jog velionis padėjęs visas savo spēkas, paskyręs visą savo amžį, kad tik apszviestų savo tėvynę ir tokiu keliu nors mažumą palengvėtų jai kelią prie laisvės ir geresnės ateities. P. Volteris, paminėdamas apie szitą menką paminklėlį, taip priduria virszuj' minėtam straipsnije: gaila, kad apszviestesniems Lietuvnikams lyg-sziolini tebeužgiuta pastatyti Daukantui kitas, tvirtesnis paminklas, iszleidžiant dar nespauditą jo Lietuvos istoriją ir naujai atspaudžiant dar suretėjusias populiariaszkas jo knigutes.“ Tokiu pasielgimu, žinoma, pastatytume ne tiktai mirusiam raszytojui paminklą, bet dar padarytume daug naudos savo ir D—o tautiecziams.

Tiek tegalima tuotarpa pasakyti apie S. D—o gyvenimą. Patsai velionis, bent kiek matyt isz jo laiszkelio, raszyto 1 d. Balandzio mėn. 1857 m. isz Kurszo (Neu-Bergfried, netoli Mintaujės, kur jis kokį laiką gyveno), nenorėjo, kad apie jo gyvenimą paplistų žinios ir szioks-toks garšmas. Vienam savo bicziuliui, paprasziusiam atsiųsti suraszą jo sustatytų knigų ir autobijografiją, jisai, iszskaitęs savo raszytus darbus, taip sako: „tik susimildamas pasirupik, kad apie tat nebutų spaušta nė vienam laikrasztyje. Manę didei nustebino Tavo reikalavimas bijografijos ir suraszo darbų, lyg pats jų nežino-

tum. Tik meldžiamas niekam nepraneszk apie juos, tegul patys įjieszko, kad nor ką žinoti, nenorėčiau, kad imtų jau susrašytas žinias ir girtųsi jomis laikraszečiuose." Ir toks mūsų raszytojaus kuklumas turėjo apsunkyti darbą jo bijografams. Nebežinodams tuotarpu daugiaus reikalingų mums isz S. D-o gyvenimo faktų, asz czionai paduodu dar jo paties iszskirstymą savo palaikų, nes tie faktai, apie kuriuos kalbama tam testamente, man rodos, galės nors kiek paaiszkėti jo gyvenimą ir darbus.*)

S. D—as iszbuvo visą amžį nevedęs.

S. D—as buvo itin gerai apszviestas vyras, puikus žinovas istorijos, pasižino ir susiraszinėdavo su garsingiausiais savo laiko bicziuliais ir tyrėjais jo tautos, su Pabrieža, Kazim. Moigiu, Karaliaucziaus profes. Voigt ir daugeliu kitų. Visą savo amžį jisai rinko knigas ir sziaip medegą Lietuvos istorijai. Visa toji biblioteka, — ją tebeturi Dankanto sesers sunaitis, minėtas dr. Kaunackis, — galėtų but, sako p. Volteris, pamatu nacjonaliszko Lietuvos muzejaus. Jo rankraszcziuose yra iszraszos isz Peterburgo Lietuv. Metrikos, isztraukos isz manuskriptų grafo Platerio (Fragmenta historica ex bibliotheca illustris com. Georgii Plater, Marsch. Rosseionensis) ir neiszpasakyta daugybė kopijų ir sziaip jau visokių dokumentų, reikalingų raszytojui Lietuvos istorijos.

Prie jo rasztų visiszka ar tik maž-daug apdirbtų priguli — I. istoriszki:

1. Pasakojimas apie Wejkalus Lietuvių tautos senowe, kuri trumpaj apraszia Simons Daukantas, Rasztinikas

*) Iszleidžiame vertimą testamento, kurs sykiu su originalu patilpo kitoje vietoje, psl. 18 - 21. Red.

Pilozopijos Mogistras. Antra dalis, Metuse 1850 (Volt.). P. Silvestraiczio suraszuose szito rankraszczi ar tik pirmos jo dalies autorium pavadįtas Jonas Ejnaras (D-to pseudoninas), kurs pradžioje savo darbo pridėjęs savo motto: „non est generosorum hominum res alienas quaerere et pati suas per ignaviam amitti (geriems žmonėms nepridera tyrinėt kitų dalykai, apleidus savo senovę)“.

2. Dar pirmiaus D-s paraszė panaszų į anksciaus minėtąjį didelį istoriszką darbą su ant: aszu: „Istorije Žemaytiszka“, 551 puslapis, in did. 8° (Volt.).

3. Budą senowęs — Lietuvių Kalnienu ir Žemajtių iszraszė pagal senowęs Rasztų Jokybs Laukys. Petropilie, spaudinie pas C. Hintze, 1845. Rankrasztis turi tokį motto: „Patrum instituta non temere deserenda. S. Basilius 42 (be priezasties nereikia pamesti tėvų budo).“

4. Justini Historiarum vertalas. Virszuj minėtam laiszke, raszytame 1857 m., apie szį darbą D-s raszo, kad vargu suspesęs jį atspauditi, nes einas jau senyn.... (rankrasztis).

II. Kitos D—o knigos filologiszko turinio:

5. Prasmą Lotinų kalbos paraszė K. W. Myle. Petrapilie. Ispausta pas K. Hintze 1837.

6. Pasakas Phedro iszguldę isz lotyniszkos kalbos į žamajtiszką Motiejus Szauklys, o apskelbę Ksaweras Kanapackis. Petropilie. Ispaustas pas E. Pratza, 1846.

7. Dajnes Žiamaitių, pagal žodiu daininikų iszraszitas. Pirmasis pedelis. Petropilie. Spaudinie C. Kray, XVI, 8° Knjgutės paskyrimas: „Dedie a son Excellence Madame la Marechale Thecle de Gadon, nee de Szukszta.“

8. Surinkimas lietuviszkų priežodžių. Rankrasztis be ant-raszo.

9. a) Lietuviszkas žodynas nuo A sulyg G (gvildus), su lotyniszkais paaiszkinimas tuly žodžių; b) lenkiszkas žodynas, su iszvertimu maž-daug pusės žodžių į lietuviszką kalbą, trys tomai (A—M, N—P, R—Z). Rankraszczi.

10. *Abecielia Lituwijų — Kalnienu ir Žamajtių kalbos, torinti sawiep: Maldas, tikibos istatimus, dorybės pamokslus, mistrenturą, pasakas, patartes, senosės ir naujosės Gudy rodbalses arba litaras, su parodimo lykiaus arba skaitiliaus Ukiszky, Rimiszky ir godiszky ženklų.* Petropilie. Ispaušta pas K. Krajų 1842, 12° 80 psl.

11. *Pagal minėtą jo laiszką buvęs 1857 m. paraszytas naujas Elementorius; D—s ketino siųsti jį Balandžio mėnesį 1857 m. cenzuron.*

12. *Givatas didiųjų karwaidų senowės suraszę lotiniszky Kornelius Nepos. Iszguldę isz lotiniszkos i lietuwiszky kalbą jaunuomenės naudon J. Dewinakis, o apskelbę Ksaweras Kanapackis.* Petropilie. Spaudinie pas C. Hintze. 1846.

III. Knjgufės su naudingais skaitymais žmonėms:

13. *Parodimas kaj p apinius auginti pagal naujųjų pritirimų, kurius apskelbę teutoniszky B. A. Grunards, o iszguldę i Žiamajtių kalbą Jonas Ragaunis.* Petropilie. 1847.

14. *Tabokų auginimas.* Pamokimas ape auginimą tabokų, kori iszraszę gudiszky D. Strukow, o iszguldę i Žiamajtių kalbą Jonas Girdenis. Petropilie. Ispauistas pas K. Krajų. 1847, in 8°, psl. 76.

15. *Pamokslą apej sodnus arba daiginius wajsingų medų (J. H. Zigra), iszguldę isz Teutony kalbos i Žiamajtių Antons Žeimis.* Petropilie 1849.

16. *Pamokimą, kaip rinkti medines sieklas, pargoldę isz Gudy kalbos i Žiamajtių kalbą Jonas Purwys.* Petropilie 1849.

17. *Ugnės knygelę arba trumpą pamokslą, kas wertaj daryti pulas pirm ugnės ugnėj pasidarius. . . . Iszraszę Jonas Wangys ir apskelbę m. 1802, o dabar antrą atweį apskelbę Antonas Wajnejkis.* Petropilie. 1849.

18. *Nadinga Bittijų Knygele. . . . etc.* par G. D. Settegast. Petropilie. 1848.

18. *Siejamoses paszaro-žoles.* Minėtam laiszke apie szitą knjgutę D—as atsiszaukia: „Zawadzki's ją subiaurino, nes iszleisdė be paveikslų, todėl nekam ji verta.”

20. *Knigele apej žinias draugystes nusituriėjima arba pamokinimas kaip rejk girtibe pamesti etc. . . .* par kuniga Simforiona Mleszką. Petropilie, pas K. Mejer, 36 psl. 1846.

P. Ed. Volteris priskaito minėtam straipsnije szitą knygutę prie D—to darbų.

21. *Palangos Petris.* Minėtam laiszkelije apie ją taip sako D—s: „yra tat apysakėlė pagal Robinzoną, leista cenzuros, szį-met bus atspausdyta.“ Kur ji dabar yra?

22. *Pamokslas kaip gires kirsti, sieti ir dijkti diel Alwino Ukininko paraszla Antanas Dugys, metuse 1854, in folio 43 labai.* Rankrasztis pas drą Kaunackį (Silv.).

23. *Instrukcija girininkams,* in folio 104 lapai. Rankrasztis pas drą Kaunackį (Silv.).

24. *Gaspadorius.* Tikras antraszas man nežinomas. Apie szitą rankrasztį D—s taip raszė 1857 m.: yra tat vertalas isz lenkiszkos kalbos, paskiriamas nedideliems dubininkams; pirmoj dalyje kalbama apie iszdirbimą žemės, antroj apie auginimą arklų, galvijų, avių ir kaip gydyt jų ligos, trecioj kalbama apie sodus, bites ir apinius. „Ar da yra kur tas rankrasztis ar toji knjgutė?”

25. *Rubinitio Peluzės giwenimas,* iszgulditas isz Teutony kalbos i Žiamajtių pagal 12-to ispaudimo Joch Heinr. Campe (Volt.).

26. *Kajminės Saugtės arba Policijos istatimas,* diel skarbo walstionių, saulielidiniosi gubernijosi arba srttiesi. 12 lapų in folio, rankrasztis nepilnas (Silv.).

IV. Dvasiszko turinio knjgos:

27. *Prie virszų' minėtų knjgų ir rankraszčių turi but dar priskaitomos: „Epitome historiae sacrae auctore C. F. Lhomond in Universitate Parisiensi professore emerito (su lietuwiszku žodynėliu pagal laiszką 1837 m).“ Kas turi szitą knygutę? ir 28. *Maldas Katalikų,* pagal Bažnicios szv. Rimo iszrasztis. Metuse 1842, 246 puslapų rankrasztis, perėjęs 11 d. Liepos mėn. 1847 m. per Vilniaus cenzurą. Rankrasztis pas drą Kaunackį. —*

Esas dar aritmetikos vadovėlis ir keli kiti mažmožiai. —

Kaip matome iš szitos apyžvalgos, Daukantas buvo nepaprastas enciklopedistas: raszė istoriją, gramatiką, žodyną ir visokias populiariaszkas knygutes. Taip jisai darė, žinoma, ne iš gero. Iš jo rinkinių matyti, kad dvasia ir kunu jisai buvo istorikas, ir jei raszė ne tiktai istoriją, tai tik todėl, jog mažai buvo raszytojų ant kitos dirvos, ant tos dirvos, kuri arti sodžians ir žemininkų. Taigi jo meilė dėl darbo žmonių ir savo tautos privertė jį atsisakyti nuo savo specializkumo — nuo tyrinėjimo vienat mūsų praeities. Kad kitų raszytojų darbai būtų jį pakakinę, jisai būtų galėjęs pasilikti ir istoriku, bet tuo-kart, matyti, nedaug buvo tikusių darbininkų, bent tokių, kurie būtų galėję pakakinti mūsų Daukantą.

Kalba jo rasztų visur žemaitiszka. Jisai pats buvo Žemaitis, pakurszietis, todėl ir raszė žemaitiszka su nemaža priemaisza latviszkų žodžių ir kartais konstrukcijų. Gyvendamas dangiausiai svetur, tarp svetimų gaivalų, jis negalėjo raszyti taip laisvai ir lengvai, kaip tat kitas jo tautietis, kng. M. Valonczauskas, kuris beveik visą savo amžį gyveno tarp savo žmonių. Jei D—to kalboje k a r t a i s matyti nelaisvi ir nelengvi reiszkiniai, gana sunkios ir parinktos konstrukcijos, tad reikia vėl pripažinti, kad iš jo rasztų matyti ir didelis, nepaprastas žinovas savo prigimtinės kalbos, ne tik gyvosios, bet ir senoviszkos.

Isztyrinėjimą jo kalbos ir apsprendimą jo tikrų nuopelnų mūsų literaturoje palieku tolesniam laikni. Tuo tarpu reikėtų rinkti visokia medega ir skelbti „Varpe“ — apie jo gyvenimą, apie jo rasztus, rankraszczius... Surinkę daug medegos, galėsime drąsians szį-tą spręsti. *A. Gerulaitis.*

28 d. Spalių 1893 m. suvėjo szimtas metų nuo S. Daukanto gimimo. Europos lietuviai inteligentai slapta mažuose bureliuose apvaikszcziujo tą dieną. Amerikos lietuviai, su didžia iszkilme apvaikszcziujo „szimtmetinį S. Daukanto jubilėjų“ Plymouth'e ir Shenandoah'e, Pennsylvanijos miesteliuose ir Chicagoje, Illinois valstijoje. Užmanytojais ir rėdytojais tų iszkilmių, gana žymiai sujudinusių Amerikos lietuvius, turėjo laimę buti autorius szių žodžių ir kun. A. Burba, tuomet Susivienyjimo prezidentas. Czionais patalpiname isztraukas kalbų ir rasztų, turėjusių sąryszį su tuomi 100 metiniu jubilėjum S. Daukanto — idealo atgijusios lietuvestes. Red.

Jieszkodami duonos kąsnelio arba bėgdami nuo nevidonų maskolių nevalios, mes iszkrikome po szitą Amerikos žemę; bet, nors esame vieni nuo kitų toli, keliais szimtais mylių perskirti, iszgirdę apie vieni kitų linksmybes ar nulludimus, iš visos szirdies džiaugiamės savo brolių pasisekimu ir nullustame, žinodami juos nelaimėje esanczius. Szitai ir dabar, dagirdę apie jusų putkų užmanymą paminėti sukaktuves 100 metų gimimo mūsų rasztiniko S. Daukanto, to mūsų tautos žibintuvo, kuris mums apszvietė praeitės amžius, kurie buvo dėl mūsų tautos tam sybe uždengti. Buvo mūsų tautos ir kiti didvyriai, bet nesirado tokių, kaip S. Daukantas. Buvo vyrai iszmintingi, ale neturėjo tos dvasios, idant parodyti veikalus mūsų tautos. Žilą mūsų tautos senovę tik S. Daukantas stato mums priesz akis nekaipo veidrodi „Lietuvos Istorijoje“; isztiesų mes galime didžiutis, turėdami toki vyrą, kaip S. Daukanta.

Mes negalėdami kitaip jusų paremti dalyke apvaikszcojimo S. D. jubilėjaus, tai nors per laiszką pritariame tam jusų garbingam užmanymui, linkėdami, kad kuogeriausiai szį dalyką atliktumėte.

Turime pasakyti, kad ir mes Chicagos lietuviai nepažiovausime tos dienos ir mes iszreikszieme dėkingumą ir tikimės sutverti drau gystę skaitinyczios vardan S. Daukanto, kuris visą savo gyvenimą paszventė dėl mūsų ir mus pamokino, jog drąsiai galime vadintis lietuviais.

Nedavė Dievas visems lygaus proto ir daugumas negali paneszi augszto mokslo. Tie vyrai, kurie per savo protą ir gabumą įgijo augszta mokslą, kurio neslepia, bet kiek įmanydami platina jį tarp savo brolių, yra verti paguodonės ir garbės. Tokiu vyru yra S. Daunkantas, kuris darbavosi daug metų vien tik dėl apszvietimo savo tautiecių, todėlgi tebuna už tai amžina garbė.

(Susivienyjimo kuopos Chicagoje laiszkas pas vysk. M. Volonczansko dr.ę, Plymouth'e, Pa. apvaikszcojanczią S. Daukanto jubilėjų. N. 45 Vien. '93 m).

Susirinkę szįdien dėl paminėjimo sukaktuvių szimto metų nuo tos taip svarbios dėl mūsų dienos, dienos mūsų didžiausio raszėjo gimimo, teiksitės moloniai priimti ir sziuos kelis mano žodelius, kuriuos rasziau budams atokiai nuo savo tautiecių, tarp svetimtauczių, kuriems anaipol nerupi pasidžiaugti su mumis mūsų linksmomis valandėlėmis. Ką darysi, toks jau yra likimas visų mažiukų, silpnųjų, varguolių, nuskriaustųjų, jog jų raudojimuose, varguose nieks jų nemislia ramėti, o jų linksmybės džiaugtis, — kaip kada praszvinta laimės saulelė; nenusimįdamas ir nenustodamas drąsos bei vilties jis kariauja su savo vargu, savo kliutinis, pergali juos ir nors su dideliu savo gyvenimiszkų pajiegu

nustojimu, iszkyla aut savo neprietelių, atsikrato vargius ir įgija lengvesnį, laimingesnį gyvenimą, kuriuo pats gal negalės ilgai džiaugtis, bet turi džiaugsmą, žinodamas, jog kruvinas prakaitas visgi nenuvėjo ant niekų; — jojo visų tų rūpesčių vaisiumi pasinaudos jojo vaikai, ainiai, turi ir turės naudą isz jo darbavimosi jojo tautieciai, jojo tėvynė.

Taip ir mes, mieli broliai, nors silpni dar esame, vargiczni ir nuliudę daugiausiai buname, girdėdami apie savo brolių baisiausius pažeminimus, nuskriaudimus, nesvietiszkus persekiojimus, apsunkinimą, o ir patys ne taip jau lengvai ant duonos kšnelio uždirbdami, nenustokime bet vilties; smagiai griebkimės prie darbo, kurio pasekmių isz syk gal dar ir patys nematome, bet tas darbas mūsų, jeigu tik mes jį mokėsime sujungti su kitų savo brolių triusu, pasidarys labai žiunum ir atnesz vaisių, kokio mes nei nesitikėjome.

Darbinikas daugiaus isz savo darbo įgija naudos, jeigu jo teisingumą, darbsztumą užtēmija ir kiti, netik viena jo sąžinė jam apie tai liudija; tada jis gali tikėtis (ir tankiai neapsivilia), jog žmonės, supratę vertę jo darbų, jojo gabumą, geri rupjisi jį remti, su juom drugauti, o jo neprieteliai, nevidonai bijosis jam daryti kliutis, jį skriausti, kaip darė pirmiaus, kada mislijo, jog tas žmogus yra silpnutis, jog galima, ką nori, su juom daryti — nomokės jis pasipriesziti, negalės atkerszyti ar kitiems pasiekusti, rasti sau užtarėjus. Taigi ir mes lietuviai, ką esame tokiaime pat padėjime, kaip ans silpnutis, varguolis žmogelis, bet jauziaime savije pakaktinai pajiegos, diktokai pastumiamė pirmyn savo tautiszkąjį darbą, laikas nuo laiko juomi pasigėrėdami netik priesz savo prietelius, tautiecius, bet ir

savo nevidonams, skriaudikams durdami juomi į akis ir parodydami tuomi, jog jų pancziai, jų persekiojimai, skriauda nieko mums negiluoja; mes krutame kassyk vis smarkiaus ir netolima ta valanda, kada turės trukti su žvangėjimu mūsų pancziai ir patys mūsų kankytojai priversti bus su didžiausia gėda neszintis szalin nuo mūsų. — Patogiausiomis valandomis dėl tokio pasirodymo yra žimesnis kokis atsitikimas mūsų toje, jei taip tarsiu, už buvį kovoje, kuri nuspręs, ar mums prilikta yra augsztai iszkilti, ar, nuo ko Dieve mus sergėk ir ko mes anaipol nesitikime, žemai nupulti. Sukaktuvės tulo metų pėdelio nuo gimimo kokio užsitarnavusio dėl mūsų draugijos vyro, nuo laiko kokio vaisingo savo iszganingomis dėl tautos pasekmėmis veikalo, nuveikto mūsų didžiunų, ir yra tais žimesniais atsitikimais, tomis lyg ir prierplaukomis mūsų tautisko gyvenimo jurių, kuriose tai prierplaukose mes, laivinikai lietuviszkiosios valtelės, galime staptelti, atsilsėti, dirstelėję atgal į perplauktąjį kelią suraminti savo dvasią ir įgauti viltį, jog jeigu tiek įstengėme per tokį laiko gabalą nuveiti, tai be abejonės turėsime pajiegtą dasiirti į sekanczias prierplaukas ir ant galo dasigauti į kitą krasztą, kur Pramžinasis paskyrė mums, jei jau ne vienas linksmybes, tai nors gyvenimą geresnį, gyvenimą be t i e k o s vargų, tiekos suspaudimų, tiekos paniekinimų.

Apvaikszciojimas mūsų tautos geradėjų gimimo, pradėjimo veikti dėl draugijos arba apgailėtino myriaus sukaktuvių yra mūsų tautiskaja pareiga ir kiekvieno tautiečio szirdis džiaugsmu prisipildo, kada iszgirsta, jog toje ar toje vietoje jo broliai isz paskutiniųjų stengiasi tąją pareigą kuo-

tobuliaus atlikti. Pirm kelių mėnesių (butent Kovo mėnesyje) nevienas lietuvis pradžiugo, girdėdams savo brolius amerikiecius lietuvis stengiantis kiek galima iszkilmingiaus apvaikszcioti sukaktuves deszimties metų nuo iszėjimo pirmojo laikraszcio „Auszros“, kuriai taip pasisekė sujuditi draugiją, jog nuo jos pasirodymo ir mūsų tautiszkasis klausymas įsikunija ir veikia ima plėstis, savo, jei taip tarsiu, vilnimis užsiaubdamas kas valanda vis didesnę lietuviszkos drangijos dalelę. Daukanto bet jubilėjaus apvaikszciojimas, galima tikėtis, suteiks didesnį džiaugsmą visiems lietuviams. Po teisybei, tai szis jubilėjus bus tik antru, kurį mes, lietuviai szvencziamė sziek tiek atsakancziai. Nors jau nevieną ir dar nelabai seniai turėjome, kaip antai 500 metų sukaktuvės nuo įvedimo Kristaus mokslo mūsų tėvynėje, arba atliuosavimo nuo baudžiavų sukaktuvės, bet tuo tarpu silpni dar tebuvo me mes; nevienas isz dabartinių uolų tėvynainių vos pradėjo suprasti naują dvasią, kiti dar visai nieko nenumanė apie lietuvisztą, laikė savę už palioką (polenderį), ar ką kitą. Taigi tasias iszkilmingas valandas galėjo apvaikszcioti tik mažas mūsų pirmtakunų burelis, be didelio garso, be tokių iszkilmų, kokių reikalavo paminėjamo stsitikimo svarba. Dabar gi, kada jau deszimtys tukstanczių mūsų tautiecių emė karsztai užsiiminėti tautiszkais reikalais, ir tautiszki jubilėjai su didesne iszkilme gali buti apvaikszciojami, didesnę naudą lietuvisztei atnesza: tukstancziai tautiecių susieidami per juos, iszreikszdami viens kitam savo nuomones, patyrimus, atliktus tautiszkus darbus, per vieną tą jubilėjaus dieną padaro didesnį progressą, daugiaus pramoksta nei per metus, kitus kasdieninio krntėjimo.

Jubilėjaus svarba ir nauda dėl mūsų juo didesnė gali būti, kuo daugiau paminavojamame fakte (atsitikime) randame dėl savęs pamokinimo, rodų, kaip savo tolesnį gyvenimą sudavadyti. Dabartinis Simano Daukanto jubilėjus priguli prie svarbiausiųjų, naudingiausiųjų; iš szio jubilėjaus mes daug galime pasinaudoti, apszcziai sąv pamokinimų, kas link savo darbų dėl tėvynės labo, per szias sukaktuves galime įgyti, perkratinėdami D—o veiklumą; jo dvasios stiprybė nevieną lietuvių paragis prie darbo, iszklaids varginanczius jį abejojimus ir nusiminimus.

Simanas Daukantas gimė pereinamo amžiaus pabaigoje (28 d. Spalių 1793 m.) iš nelabai turtingų tėvų, Kalviuose, Ilakių par., Telszių pavieta, Kauno gubernijoje. Anose gadynėse nekas gero girdėti buvo mūsų padangėse. Ant visos mūsų brangios tėvynės Lietuvos, kybojo tamsus, sunkus baudiavos debesys. Troszkiose tos vergybės miglose vargo sunkų vargą, karcziai vaitojo mūsų tėvų tėvai; jųjų dejavimai negalėjo prasimuszti per tąjį storą baudiavos debesį, negalėjo pasiekti ausis geradėjingų žmonių, kurie nelaimingiems butų padavę broliszkos pagelbos ranką. Kasgi taip spaudė mūsų tėvus? kas taip kankino lietuvius? O nelaimė! vargszą lietuvių laikė prirakinęs tamsybės kalėjime, jįjį lupo, skriaudė jojo tikras brolis, lietuvis, ponas, kuris per pražutingą praszalieczyų įmokinimą, atsizadėjo savo brolių, kraujo, savo tėvų kalbos, pavadino savę szlėkta, ponu, savo-gi broliui, jam duoną uždirbancziam, davė vardą „cham“, „chlop“, lyg ir norėdams tokiu budu užmarčiti savo sąžinės užmėtinėjimus, grauzimus, jog taip bedieviszkai pasielgia. Nelaimingas paniekintas brolis per laiką apsirprato

su savo jungu, pradėjo net mislyti, jog dėl to tik gal jį Dievulis ir leido, kad vargtų visą amželį, visą amželį „su aszaromis sausą duoną rytų“, savo sielvartuose nesitikėdamas sulaukti jokio geradėjo, kuris jį suramintų, apie jo vargą kitiems pasakytų. Ką tai darysiu, kol sulauksiu smerties? — klausė nelaimingi mūsų tėvai — viltij' gyventi, reik arielką gerti — kitokio atsakymo negalėjo jie iszrastiti ant to klausymo ir degtinėje jieszkojo susiraminimo.

Tose bet taip sunkiose dėl mūsų tėvų valandose szian ar ten žybtelėjo lyg žvaigždėlė prakilnesnis, mokįtesnis vyras, kuris sąjausdams savo brolių vargui, o negalėdams isztraukti juos iš jų nelaimių, sunkenybų duobės, nors dvasiszkai juos szelpė, jau žodžiais, jau raszteliais ramįdamas juos, kiek galėdams mokino juos, kaip jie gali pagerėti savo buvį. Mes, o taipogi ir ateinancziuos kartos, mūsų vaikai ir vaikų vaikai, koliai gyvuos mūsų tauta, su dėkingyste minavosime tų mūsų tėvų geradėjų vardus: Donelaitis, Poszka, kn. Drazdauckas, Stanaviczius, Ivinskas, vysk. Volonczauskas, Daukantas tai buvo ir bus brangus vardai visiems lietuviams.

Simanas Daukantas tarp visų tų vyrų, nors betarpiniai dėlei savo gadynės lietuvių sujudinimo ir pakėlimo nėra gal tiek nuveikęs, kaip antai vyskupas Volonczauskas, bet dėlei savo darbsztumo, savo įtekmės ant kitų to laiko prakilnesniųjų ir dabartinio mūsų krutėjimo, ypacz vertas guodonės, paminėjimo, dėkingumo. Savo rasztais platįdamas meilę lietuvių vystės jis nemaž prisidėjo prie atidengimo akių augsztesnei luomai ir sukūrimo jos szirdyse meilės (ne paniekimo) dėl „mažiukų“ darbinįjų. Pabaigęs mokslus ir per savo gabumą įgijęs gerą vardą, o per tai ir vietą gerą S. D—tas butų

galėjęs turėti labai gerą gyvenimą. Bet kraujas jo neatleido; žinodams savo brolių vargą, jis, nesigailėdamas laiko nei savo skatiko, ėmė leisti į savo tautiečių tarpa knygėles įvairiausios įtalpos vieną paskui kitą, tikėdamas jog per mokslo šviesą apsiszvietę nelaimingi lietuviai įstengs savo gyvenimą kiek pagerinti*).....

Taigi matome, jog vyras, kurio sziądien jubilėjn apvaiksz cziojame, jau tik vienu savo rasztų skaitlingumu užsitarnavo ant garbės tarpe lietuvių. Guodonė bet mūsų dėlei jo bus kur kas didesnė, jeigu mes perskaitysime tų jo rasztų nors dalelę. Visur ten gryna lietuviszka kalba, visur matoma jo meilė, szirdingiausi linkėjimai dėl tėvynės, o taipogi augsztas raszejo mokslas ir gabumas. Nekurie Daukanto rasztai taip svarbus, jog juos, nors dar yra neatspauditi (kaip antai jojo istoriszki rasztai) su didžiausiu akyvumu isztyrinėja svetimtauceziai, ir isz jų iszskaito nevieną naujiena, pamokinimą dėl savęs. Apie Daukanto rasztus randame nemaž raszymų svetimtaucezių kalbose, kaip antai lenkų, maskolių ir vokieczzių. Tiejie svetimtauceziai stebėdamiesi mūsų to tėvyniszko darbinjko mokslui, sako, jog, jeigu Daukantas butų raszes ne lietuviszkoje kalboje savo istoriszkus iszvadžiojimus, bet kokioje kitoje (Daukantas mokėjo daugelį svetimų kalbų. pagaliaus lotyniszką ir graikiszką), tai jo garbė butų praskambėjus po visą svieta. Daukantas bet velijo raszyti lietuviszakai, nors matė, kad jojo tautiecziai neveik supras jojo nuopelnus ir ims naudotis isz jo mokslo ir trinso; jis savo moksliszkus rasztus raszė lietuviszakai ir dėl to, kad tikėjosi per tai atkreipti svetimtaucezių atydą ant lietuviszkos raszliavos.

*) Suraszą rasztų apleidžiame. Red.

o sykiu ir ant lietuvių ir tokiu budu pakelti lietuviszkaį vardą. — Garbė tebuna jam už jo visus gerus darbus! — Mirė S. Daukantas 1864 m. 24 d. Lapkriczio. Daugelis jojo neatspaudytų rasztų pateko dabar į nagus svetimtaucezių.

Isz szio pavirszutinio apraszymo galite numanyti, mieli broliai, jog nedovanai czion susirinkot, idant atsakancziai paminėti 100 metines sukaktuves nuo tos dienos, kada Dievas suteikė mums tąį garbingą vyrą. Apmislydami, kaip jis darbavosi dėl gero savo brolių, savo tėvynės, kaip dėlei geresnio tarnavimo savo broliams iszszidėjo garbės, turtų ir kitų smagumų ir mes nors kiek imkime sekti jo paveizdą; nepasigailėkime savo skatikėlio dėl szelpimo savo visuomėniszreikalų, kurie mus visus apeina. Žinote, jog mes, lietuviai, esame prispausti isz visų pusių. Mūsų ginklas, su kuriuomi galime įgyti laimikį, yra mokslas. Per mokslą tik pragudrė, t. y. iszkytrėję, per rasztus pažinę savo silpnybes ir jasias atmetę, susitelkę į vienybę, galėsime pasipriesziti savo nevidonams ir juos nuo savęs nuvyti. Taigi, broliai, kiek iszgalėdami, szelpkime savo rasztus, juos skaitykime, sergėkimės vaidų, nesutikimų savo tarpe. Viens kitą į broliuzką burelį ragidami, stokim lyg viena siena priesz savo nevidonus. Mūsų lietuvių neperdaug yra, taigi nekrikime tas mažas pulkelis da į mažesnes daleles, tegul nebuna tarp mūsų jokio skyriaus. Visi mes broliai lietuviai, visų gyslose plaka tas pats kraujas, visus mus norėtų mūsų nevidonai isznaikjti, taigi visi turime kaip vienas vyras, stoti prie darbo. Ypacz szioje žemėje, tarp tiekos tautų miszinio privalome kuotvirciausioje vienybėje laikytis, susizinioti viens su kitu ir, prisiejus reikalui, viens kitą pagelbėti.

Koliai atsisveikšiu su Jumis, brangus tautiečiai, noriu pasakyti Jums, ką nekurie mūsų broliai užsimanė padaryti, kad tiek gero dėl mūsų padariusio S. Daukanto vardą labiau pagarsinti tarp lietuvių. Žinote, jog mūsų tėvynėje, Lietuvoje, kuosmarkiausiai persekiojama visus skaitanczius knygas ir lietuviszkus laikraszczius. Daugumas pertat mūsų tautiečių tėvynėje suvis nieko nežino apie lietuviszkus rasztus ir knygas, kuriuos malonėtų paskaityti dėl susiramino, arba pasimokinimo, o jei ir girdėję kuris iš jų ką apie juos, tai tik kaip sapne: nežino, kaip juos gauti, o kaip kada dėlei brangumo ir neįstengia juos laikyti. Iš kur-gi lietuvis mokslą įgys, jei ne iš savo rasztų? Taigi nekurie vyrai, ką ilgesnį ar trumpesnį laiką užsiėmę buvo platinimu apszvietimo tarp savo tautiečių, ir visai kaip apmislino dabartinį mūsų padėjimą, sudumojo, jog dėlei pagalbėjimo nelaimingos tėvynės, tamsybėje vargstanczių brolių, reikia sudaryti draugystę, kuri visokiais pragumais rinkdama pinigus (per balius, piktikus, lioterijas, kolektas ir t. t.), ir už juos nupirkus kiek knygų, laikraszczių, tuosius už dyką, ar už mažą prekę, iszdalytų tarp lietuvių tėvynėje ten, kur jie ypacz yra reikalingi. Tokios draugystės, kurią rodija pavadinti S. Daukanto draugystės, žinoma nepadarys Lietuvoje dėl suprantamų priezasczzių, bet mums tas darbas lengvai atsieity. Mums anaipol nebus sunku, jeigu ant metų mesime vieną, kitą kvoterį, o už tuos mūsų kvoterius patisis po visą tėvynę rasztai apszvieczianti mūsų brolius*). Taigi pritarkite tik tam reikalui, iszrinkite dėl to siekio pas savę isztikimą komitetą, kuris susinesz su kitų

*) Iszleidžiame agitacijiszkus užspuolimus ant maskolų. Red.

miestų komitetais ir padarys vieną centraliszkąjį komitetą, kuris, tēmydamas, kur Lietuvoje reikalingiausia pagelba, ten paduos varginamiems tautiečiams broliszkos pagelbos ranką. Darbuokinės, broliai, o už savo triusą, savo gerą szirdį dėl artymo, ypacz dėl savo brolio lietuvio, netik užpelnysime dėkingumą sziczia ant žemės, bet ir po smert Vieszpats paskaitys mūsų gerus darbus ir priims juos, kaip atlyginimą už mūsų netobulumus. Ne be naudos būtų dėlei paminėjimo sziojo Daukanto jubilėjaus pagerinti mūsų draugystes pagelbines, kad jos rupitūsi daugiau ir apie dvasiszką peną savo sąnarių, kaip tai rodijo p. J. Petraitis (N. 39 Vien.), arba uždėti Simano Daukanto draugystes, kurios savo tobula, gerai sudavadyta konstitucija būtų paveizda dėl visų lietuviszkų draugysczzių. Apie tai bet placziai iszgirsite, kad daeis jus garsas apie Chicag'iszkų lietuvių Daukanto jubilėjaus apvaiszcziujimą.

Lai gyvuoja Lietuva! Lai gyvuoja Jos geradėjai! Garbė tebuna jau ilsintiems kapeliuose mūsų tėvyniszkies darbininkams! Garbė Simanui Daukantui, Lietuvos didžiaviryiui!

(A. Miluko, dabar kunigo, laiszkasį V. M. Vol. draugystę ant S. D—o jubilėjaus. Vien. No. 45 ir 46 '93).

MEILINGI VIENGENCZIAI!

Ramu mums atmįti szviesias dieneles iš Lietuvos praeitės, o atminimas apie mūsų didžiaviryius pakelta mūsų drąsą, priduođa pajiegy pergalėti kliutis mūsų tautiszkuose darbuose. Susirinkot czlonai szįdien, brangus tautiečiai, kad paminėti dieną, kurioje sukako 100 metų nuo užgimimo to mūsų milžino, pagarsėjusio ne karės žyglais ir sriovėmis pralieto kraujo, tik gaiviniū mūsų nuvargusios Lietuvos rasztais ir plunksna.

Kad suprasti visą didumą nuopelnų Simano Daukanto, reikia atsiminti, kokiose apystatose gyvenimo jis darbavosi. Jei šiandien yra ir vis didinasi skaitlius lietuvių, dirbanczių ant naudos tėvynės, tai tame nėra taip labai stebėtino daigto, nes jau tai, jei taip pasakysiu, įėjo į madą: šiandien toksai darbininkas žino, kad jis bus už tai gerbiamas.

Ne taip buvo dienose S. Daukanto. Tada visi apszviesti lietuviai kitaip nekalbėjo, kaip tik lenkiskai, pagaliaus laikė už priderystę naikinti lietuviszką, o platyti lenkiską kalbą tarp praszciokėlių, kurie tada dejavo po sunkum baudžiamos jungu. Kas būtų padrišęs kitaip elgtis, būtų palaikytas už beprotį, o gal ir „zdraicą“. Tokiuose tai laikuose pasiryžo S. Daukantas darbuotis apie pakėlimą lietuviszkos kalbos ir jeigu būtų nieko daugiau gero nepadaryęs, jau ir už tai prigulėtų jam amžina garbė. Bet czion dar tik pradžia nuopelnų Daukanto. Kam isz lietuvių nėra žinomi puosziantii lietuviszką literaturą jo rasztai, isz kurių kiti net tarp praszalieczių garsus! Ar nebrangina dar ir szian-dien lietuviai tokius jo veikalus, kaip „Budą“ ir „Veikalus lietuviszkos tautos?“ Kiekvienas Lietuvoje jums papasakos apie vyskupą Motiejų Volonceauską, kurio vardą nesziuoja ir Jus patogi draugystė; keno, jei ne Daukanto, nuopelnas, kad tas pagirtas kunigas pastojo tikru lietuviu ir Lietuvos rasztininku?

Ir visą Daukanto gyvenimą galima praminti vienu dideliu nuopelnu. Kiek jis prisidarbavo ir prisikontėjo per visą savo gyvenimą ir vis dėl Lietuvos! Jei būtų norėjęs, būtų visą savo amžį praleidęs linksmai, kaip visi ano lalko ponai; vienok bevelijo jis paaukauti visą savo turtą savo mylimai motinėlei—Lietuvai, o patsai numirė didžiausiame varge.

Garbė, garbė tokiam vyrui: Užsitarnavo ant to, kad jo lietuviai niekadus nepamirsztų.

(Vėžio laiszkas, isz Lietuvos, Vien. No 46 '93.)

MIELI BROLIAI!

Sziandien iszkilmingai apvaikszciojate sukaktuves 100 metų Simano Daukanto gimimo; labai yra garbingas jusų tas apvaikszciojimas, jog pakrutinate szirdis ir kitų lietuvių.

Ir mes Chicagieczlai jums mellingai pritariame ir musų szirdyse spingso meilės kibirkasztėlė dėl Simano Daukanto, ir dėlto 22 d. szio mėne-

sio turėsime susirinkimą ir sutversime skaitinyczią ant atminties Simano Daukanto, to musų didvyrio, kuris savęs atsižadėjo, o dėl musų darbavosi, kuris dirbo ant dykos dirvos, idant ją padaryti naudinga, kuris troszko musų apszvietimo, kuris pramynė taką dėl musų, kuriuomi tai taku mes sziądien visi privalome vaikszcioti. Isz tiesų mes galime didziuotiis priesz kitas tautas, turėdami tokį žemczingą, kaip „Istorija Lietuvos“, kurią mums parupino Simanas Daukantas, nerokuojant jo kitų veikalų.

Daukantas numirė, ale jo dvasia, jo darbai dėl lietuviystės nemirs, ir juo toliaus, juo labjaus prasiplatys ir pagarsės; todėl, mieli broliai, pasirupikime, idant ta jo dvasia prasiplatytų kuoveikiausiai tarp visų lietuvių; procevoikime, broliai lietuviai, kiek turime galės ant tos paczios dirvos, ką ir Simanas Daukantas procevojo. Jis pasėjo sėklą, kuri iszdygo ir nesza vaisius, isz kurių mokėkime mes pasinaudoti. Musų spēkos dar yra silpnos, jaunutės, todėl turime visas spēkas suvienyti, visi dirbti iszvieno, nekrikti ir nenaikinti vienybės tarp musų paczių. Suprantame mes visi gana gerai, jog troksztame labo dėl savęs paczių, kaip ir dėl ateinanczios musų gentkartės; todėl turime dirbti isz visos galės, tada ateinanczioji gentkartė minavos vardus tų, kurie dirbo dėl tėvynės, kaip ir mes sziądieną minavojame vardą Simano Daukanto; prieszingai ateinantėji gentkartė isztars žodį prakeikimo ant kapo tų, kurie trukdė lietuviystės darbą.

Kur vienybė, ten spēka, dirbkime, o dasieksime savo mierius.

(Dr. Szv. Jono Krik. isz Chicago laiszkas, Vien. 46 '93.)

Malonus vyrai! Jus szian-dien apvaikszciojate jubilėju didžiausio musų rasztiniko, Simano Daukanto. Argi nesma-gu jums atiduoti jam garbę, jam, kurs visą savo gyvenimą darbavosi apie apszvietimą savo tautos, apie parodymą svietui mūsų garsios praeitės, darbavosi, kiek istengdamas, nesigailėdamas nė turtų, nė sveikatos! Ir asz drauge su keturiais lietuviais, gyvenancziais Detroit'e, pasiryžau prisidėti prie tos, taip svarbios mums szventės. O negalėdams dėlei tolu-

mo ir kitų priežasčių pats prihuti pas tamstas, parašiau nors tuos kelis žodžius, kurie, tikinosi, bus maloniai jūsų priimti.

Bet, mieli broliai, neguna tik paminėti Daukanto vardą, padaryti išskilmę, apvaikszcioti jo jubilėjų, ir daugiau nieko. Toki daigtai greitai užsimirsza. Man rodosi, reikėtų jį paminėti kuo norints tvirtu, patenkancziu. Užtat drįstu užrodyti jums uždėti arba kokią naują skaitinyczią „vardo S. Daukanto“, arba literatieszką draugystę, arba pagalias mokslainę jo vardo. — Chicagiečiai rengiasi prisidėti prie iszdavimo jubilėjinės knięgelės apie Daukantą ir szaukia visus lietuvius prisidėti pinigszkai prie jos iszdavimo. Užtat drįstu priminti tamistoms tą Chicagiečių atsiszaukimą ir nepasigailėti keleto centų ant iszdavimo tos knięgelės. Gražus ir naudingas butų tai daigtas, o jums atnesztų amžiną garbę.

Tikėdamas, jog tie žodžiai bus maloniai tamstų priimti, pasilieku su paguodone.

(Isztrauka isz A. Kaupo, dabar kunigo, raszto Vien. No 44 '93)

Negalime czia užtylėti, jog per darbsztumą kelių prakilnesnių vyrų Chicagos lietuviai geriausiai pasinaudojo isz S. Daukanto jubilėjaus. Uždėta jų S. Daukanto draugystė, viena isz prakilniausių Amerikoje ir po szial dienai tebegyvuoja ir per savo skaitinyczią platina S. Daukanto idealus tarp lietuvų. Red.

Priedas.

S. D-o SMERTIES METRIKAI, ISZTRAUKA ISZ PARAPIJINIŲ KNINGU.

No 58 Tysiacza vosemsot szestdesiat czetvertago goda Nojabria 24 dnia skoneczalsia v m. Popelianach Koležskij Assesor Szimou Dovkont ot starosti. Priobszezion Sv. Tain.

Upomiantij Dovkont bil cholostoi i imiel otrodu 71 god zdiesznij prichožanin.

Tielo jego sego goda Nojabria 26 dnia ks. byvszim administratorom Ignatijem Voiszviloju na Prichodskom Popelianskom kladbiszeze pochoroneno.

PAAISZKINIMAI PRIE ILIUSTRACIJŲ IR SZIAIPJAU PRIDECKAI.

S. Daukantas — paveikslas nupiesztas p. Ratkaus pagal nurodymus S. Daukanto giminių (J. Pruszinskio ir p. Kaunaekio). S. Daukanto portreto nepasisekė iki sziol surasti.

S. Daukantas savo knięgyne — paiszinyš p. Ratkaus. S. Daukanto kapas ant Papilės kapinių — fotografija.

Namas, kur S. D—as augo Kalviuose, Linkimų par., Telszių paviete.

Truikinių arba Aleksandrijos bažnyčia, kur buvo klebonu S. D—o geradėjas, į mokslus jį iszleidęs, kun. S. Lopacinskis. Ant szventoriaus gale bažnyczios yra akmuo ant kun. Lopacinskio kapo, D—o kasztu įtaisytas su paraszu:

KONEGOU

Truikinu Altarista
Simonou Lapacinskiou
mirose

XXIV d. Groudio M DCCCXIV m
gimine
sawo geradieiou
minawone
tou akmini
padeie. *)

*) Neturėdami i ir u su accentus circumflexus negalėjome užlaikyti tikro S. Daukanto statraszo. Iszl—istvė.

Linkimų bažnyčia, kitą kart Skuodos par. filija., o dabar parapija, kur regis S. Daukantas buvo krikštytas, nes nuo čia arti — Kalviuose jis gimė ir augo ir čia jau jo motinos kapas.

S. D—o motinos kapas ant šventoriaus Linkimuose, po kairei pusei bažnyčios. S. Daukantas nebuvo ant szermenų prisiurte ši akmenį ant jos kapo su paraszu:

Czia ilsaj
Diewuie
ossnudusi
Kotrine Odinate
pirmo
Stanislowiene Jausziene
paskuj
Jurgiene Dau-kontiene
kori
gyweno sumiszimuse swieto
regiejo ir kentiejo
didius wargus ir rupesnius
sawo amžiuoie
metuse 1795. buwo garsioie muszioie*)
po Liepoie ligej su wiro ir trimis
diewerejs.
Diews je buwo dawęs
pėkes dokterys ir du sunu,
Regiejo sawo waiku-waiku-waikus,
Toredama 90 metu amžiaus sawo,
parsiskyre so sziuomi swieto m. 1847
Lapkristio**) Mieneses 9 dienoj ausztat
palikusi szeme pasauliej
bewargstantius dwe doktere ir sunu
korie raudodamis sawo
mejlingos ir iszmingos
motinos
minawonej ton akmini
padiejo.

*) „Vežė provijantą dėl kareivų. Laikė muszio rave gulėjo, o kulkos pro ją lėkė. Turėjo ten sukorių vežimą. Gal tai buvo per prancuzmetį.“ — Leonas ir Cecilija Kaunackiai taip aiskino p. M. D. S. Red.

**) Matyt S. D—as padarė klaidą kas link mėnesio, nes Metrikų knija sztai kaip raszo apie K. Daukantienės szermenis: „Roku Tysiąc

Apaulė, pilis nuo 750 žuvėdų kurszams atimta, o pagal S. D—o vietos nurodymą p p. Volterio ir Bielensteino atrasta ir swietui apgarsyta. Pilis apaugusi miszku, pro ją luomoje teka upė Louba, užgriaudama slinkj. Fotografija nuimta nuo vakarų pusės, taigi volo nematyti.

Kiviliai (nuo sziaurės), kur gyweno S. Daukanto sesuo Kaunackienė, pas kurią jis tankiai atvažiuodavo ir kur dabar yra S. D—o didžiūma palaikų, biblioteka, rankraszciai.

Kiviliai isz prieszakio, nuo pietų pusės.

Papilė, fotografija nuimta nuo pilies virszunės, kur yra ir D—o kapas. Matyt nauja pirm deszimties metų pastatyta bažnyčia. Per sodą matyt stogas ir kamina klebonijos, kur pasimirė pas kun. Vaiszvilą S. D—as. Pakalnėje teka upė Venta.

Papilės kapinės, kur yra D—o kapas, fotografija nuo rytų pusės, nuimta klebonijos sode.

Kun. Ignotas Vaiszvila, S. D—o bicziulis, pas kurį numirė S. D—as ir kurs jam paminklą pastatė.

Garsus Papilės kalnas su juraiszka uola, Dijonizo Poszkos atrastas, kur randama geležinę rudį ir nuo sutvėrimo laiko suakmenėjusius gyvulių kaulus.

Triszkliai (miestas nuo sziaurvakarių), paskutinė kun. Ign. Vaiszvilos parapija

Osmset czterdziestego siodmego miesiāca Grudnia we wsi Kalwiach zmarla urodzona Katrzyna z Odyncow (z Odinow) Dowkonttowa wiecej ze starosci jak z innej choroby iakiej S. S. Sakramentami opatrzona. „Po urodzonym Jerze Dowkontcie pozostala wdowa maļāca od urodzenia wieku lat mnley wiecey osmdziesiat pięc tegoż kosciola paraffanka.“ „Ktorey cialo przez X. Bonawenturę Możonewicza Plebana Lenkimskiego roku teraznieyszego miesiāca Grudnia dziesiātego dnia po grzebione zostalo na mogilach publicznych paraffalnych.“

Svarbesnių klaidų atitaisymas.

- Pusl. 9, eil. 26. Kivilius skaityk Kalvius
 „ 13, „ 5. perspaudžta, sk. perraszyta.
 „ 80. „ 13. Laiszkas V. Norbutto į vysk. M. Volonczauską
 tur but į S. Daukanta.
 Psl. 98, eil. 13. nusizminimą, tur but nusiramini-
 mą.
 Psl. 112, eil. 20. drugautį sk. draugauti.

R o d y k l e.

Bijografija S. Daukanto	3.
Palaikai S. Daukanto Kalviuose	17.
S. Daukanto testamentas	18.
Kataliogas S. Daukanto rankraszczių ir medegos	22.
Daukanto korespondentai	28.
K. Moigio laiszakai	28.
Kun. A. Pabrėžos laiszakai	72.
Laiszkas V. Narbutto pas S. Daukanta	80.
Laiszkas kun. Daukanto pas S. Daukanta	81.
Laiszkas Jono Szekiero ir Povylo Buyveno	82.
Laiszkas P. Skrzetuskienės pas S. Daukanta	85.
Laiszkas F. Borkaucko pas S. Daukanta	85.
Simanas Daukantas atgijusios Lietuvystės idealas	89.
Isztrauka isz Varpo No 1 - 1890 m. P. Dr.	89.
Isztrauka isz straipsnio „Atminimas apie Papilę.“ Uola, P. A. No 11 Varpo - 1893	91.
Isz Varpo No 8 - 1893	94.
S. Daukanto gyvenimas ir rasztai	96.
Laiszkas isz Chicagos	98.
Laiszkas kun. A. Miluko	110.
Laiszkas J. Vėžio	111.
Dr. Szv. Jono Krik. laiszkas	120.
Kun. Antano Kaupo laiszkas	121.
Priedas	122.
S. Daukanto smerties metrika	124.
Paaiszkinimai prie iliustracijų	124.
Klaidų atitaisymas	124.

Studia z historii odrodzenia litewskiego T. 5: Simonas Daukantas (Szymon Dowkont)

S t r e s z c z e n i e

I. ARTYKUŁY. STUDIA

Elmantas Meilus

O RODZIE DAUKANTASÓW

W oparciu o nowe materiały archiwalne oraz monografię Vytautasa Merkysa (Simonas Daukantas, Vilnius, 1991) podejmuje się w artykule próbę wyjaśnienia, czy ród, z którego wywodził się litewski historyk i krzewiciel oświaty, Simonas Daukantas, był rodem szlacheckim czy chłopskim.

Rozdział pierwszy poświęcony jest omówieniu wersji o pochodzeniu chłopskim, której podstawę stanowią przede wszystkim inwentarze z XVII i XVIII w. oraz księgi metryk chrztów, śmierci i ślubów kościoła w Lenkimai z XVIII i pocz. XIX w.

W rozdziale drugim rozpatruje się wersję o pochodzeniu szlacheckim, opierając się głównie na XVI–XVIII-wiecznych aktach spraw zawartych w księgach sądowych Księstwa Żmudzkiego i innych oryginalnych dokumentach.

W rozdziale trzecim sprzeczności ujawnione w dwóch poprzednich rozdziałach poddaje się analizie, przede wszystkim w oparciu o dokument z 1820 r., potwierdzający szlachectwo rodu Daukantasów. Jednakże nie wyciąga się wniosków końcowych.

Jako dodatek do artykułu publikuje się w języku oryginału (polskim) dokument z 1820 r. potwierdzający szlachectwo rodu Daukantasów, cztery tablice genealogiczne oraz jedną tablicę, na której zaznaczeni zostali wszyscy przedstawiciele rodu Daukantasów, wspomniani w księgach inwentarzowych hrabstwa skuodaskiego XVII–XVIII w.

*Roma Bončkutė*PIERWSZA HISTORIA LITEWSKA: DWA ODPISY “DARBAI” – “CZYNY”
SIMONASA DAUKANTASA

W artykule przedstawia się rezultaty tekstologicznych badań nad odpisami “Czynów” S. Daukantas. Na ich podstawie zostaje uściślone pochodzenie dwóch odpisów tej historii oraz czas ich sporządzenia. Dochodzi się do wniosku, że pod względem językowym odpis późniejszy mniej się różni od oryginału, lecz pełniejszym i pewniejszym jest odpis wcześniejszy.

*Giedrius Subačius*POGLĄDY SIMONASA DAUKANTASA NA LITEWSKI
JĘZYK LITERACKI

S. Daukantas miał zamiar formować litewski język literacki zarówno na podstawie dialektu żmudzkiego, jak i augsztockiego, czyli uzgadniać oba dialekty; lecz nie zawsze wiedział, jak praktycznie to zrealizować.

*Saulius Pivoras*CZŁOWIEK MRÓWCZEJ PRACY
SIMONAS DAUKANTAS – PIONIER NARODOWEJ HISTORIOGRAFII
LITEWSKIEJ

W artykule zostaje poruszona kwestia, iż dotychczas twórczość S. Daukantas nie była należycie badana pod kątem historiograficznej koncepcji i problematyki. Po przeanalizowaniu przyczyn takiej sytuacji oraz poglądów zakorzenionych w świadomości historycznej społeczeństwa podkreśla się, że tzw. “historiografia romantyzmu” do obecnego czasu nie była traktowana poważnie. Osobowością S. Daukantas oraz jego twórczością zajmowali się językoznawcy, literaturoznawcy i badacze społeczno-politycznej historii XIX w. Ci ostatni jednak nie mogli odpowiednio ocenić tzw. “romantycznego historyzmu” i zasług Daukantas w dziedzinie historiografii. Wspomina się, iż Daukantas czasem istotnie zmieniał swe oceny faktów historycznych (rola Mindaugasa /Mendoga/ w utworzeniu państwa litewskiego), a także sugeruje się potrzebę przeprowadzenia szerszych i bardziej starannych badań, porównania prac S. Daukantas z ówczesną historiografią innych krajów. Nie ma wątpliwości, że Daukantas rzeczywiście był pierwszym twórcą narodowej historii.

*Vytautas Berenis*POJĘCIE HISTORYCZNEJ LITWY WEDŁUG SIMONASA DAUKANTASA
I JÓZEFA JAROSZEWICZA

Dzieła historyczne S. Daukantas i J. Jaroszewicza nie należały do książek popularnych, powszechnie czytanych na Litwie w I poł. XIX w.; jednakże koncepcje tych historyków miały wpływ na późniejszą świadomość historyczną społeczeństwa. S. Daukantas w swej pracy “Oblicze dawnych Litwinów z wyżyn i ze Żmudzi” i J. Jaroszewicza w “Obrazie Litwy pod kątem jej cywilizacji od najdawniejszych czasów do końca XVIII w.” pierwsi podjęli próbę całościowego ujęcia historii kultury Litwy, wprowadzając pojęcia “kultury” i “cywilizacji”. U S. Daukantas obiektem kulturowym jest autentyczność etnograficzna litewskiej spuścizny ludowej. Według J. Jaroszewicza pojęcie litewskiej cywilizacji obejmuje społeczeństwo Litwy pogańskiej, osiągnięcia kulturalne mieszkańców Wielkiego Księstwa Litewskiego różnych narodowości i ich wzajemne oddziaływanie. Historycy ci, różniąc się w ocenie chrztu Litwy, szerzenia się kultury polskiej w Wlk. Ks. Lit., w rozumieniu pojęć “Litwin” i “litewska kultura”, wyciągnęli całkowicie odmienne wnioski. S. Daukantas przyczynę upadku państwa i narodu litewskiego upatrywał w unii polsko-litewskiej, w rozszerzaniu się wpływu polskiej kultury. J. Jaroszewicz przyczynę rozwoju cywilizacji litewskiej opiera na zupełnie innych przesłankach i wnioskach: znaczny wpływ cywilizacji polskiej zdeterminował dynamiczny rozwój Litwy. Zatem w historycznych koncepcjach S. Daukantas i J. Jaroszewicza odzwierciedliły się określone, wyznawane w I poł. XIX w. poglądy na spuściznę historyczną Litwy starożytnej i Wlk. Ks. Lit. O ile historyk żmudzki przeszłość oceniał z punktu widzenia tworzącej się wówczas ideologii narodowej, stosując kryteria podziału stanowego, językowego, a także już – etnicznego, o tyle w historiograficznych osądach J. Jaroszewicza przejawiała się żywotna jeszcze wtedy etnopolityczna mentalność Wlk. Ks. Lit., która w okresie późniejszym przez litewską ideologię narodową uznawana była za “polską” i “unijną”.

*Zigmantas Kiaupa*ZBIORY MATERIAŁÓW METRYKI LITEWSKIEJ PRZYGOTOWANE
PRZEZ SIMONASA DAUKANTASA

Zainteresowanie S. Daukantasa źródłami historycznymi wyraziło się w jego pracy nad *Metryką Litewską* (ML). W archiwum S. Daukantasa, przechowywanym w Instytucie Literatury Litewskiej, jest ponad 1000 kart wypisów z ML, które posłużyły do przygotowania 4 obszernych zbiorów. Dwa z nich przechowywane są w Bibliotece Naukowej im. W. Stefanika we Lwowie. Zawierają akta historii politycznej Wlk. Ks. Lit. z lat 1385–1635 r. W archiwum S. Daukantasa jest Zbiór przywilejów żmudzkich, należący niegdyś do J. Platera, oraz analogiczny zbiór przygotowany przez S. Daukantasa do druku. W petersburskiej bibliotece Rosyjskiej akademii nauk znajduje się przygotowany do opublikowania wariant zbioru akt z lat 1390–1715. W archiwum S. Daukantasa zachował się też zbiór przywilejów 1495–1792 r., wydanych miastom samorządowym, oraz przywilejów dla świeckich i kościelnych posiadaczy ziemskich na zakładanie miasteczek, organizowanie targów i jarmarków. Zbiory S. Daukantasa nie zostały opublikowane, ale zebrane przez siebie materiały udostępnił on historykom litewskim – T. Narbutowi, M. Valančiusowi (M. Wołoncewskiemu), S. Stanevičiusowi, M. Balińskiemu, A. Muchlińskiemu. Badania nad ML, prowadzone przez S. Daukantasa oraz jego dążenie do rozpowszechnienia materiałów historycznych łączą tego historyka z romantyzmem i uwydatniają jego zmysł krytyczny. To nie są prace popularyzatorskie, dla krzewienia oświaty, lecz przeznaczone dla historyków oraz wykształconych miłośników historii.

*Egidijus Aleksandravičius*KSAVERAS KANAPACKIS – WYDAWCA KSIĄŻEK SIMONASA
DAUKANTASA

Ksaveras Kanapackis (1813– po 1866) wydał na swój koszt dwie opracowane przez S. Daukantasa książki: „Pasakos Fedro” – „Bajki Phaedrusa” i C. Neposa „Gyvatos Didžiųjų Karvaidų senovės” – „De viris illustribus” (obie w Petersburgu, 1846). Postać Kanapackisa, dotychczas tajemniczą, obecnie można już scharakteryzować dokładniej. To jeden ze współpracowników Daukantasa w Senacie. Najwięcej wiadomości o jego

służbie państwowej dostarczają nam akta Sądu Komercyjnego, zawierające kilka wytoczonych mu spraw (1843–1845) – z których wynikałoby, iż pieniądze na wydanie książek S. Daukantasa ten niezamożny urzędnik zdobył w niezupełnie legalny sposób.

*Kazys Grigas*POCZĄTKI STYLU BELETRYSTYCZNEGO I NAUKOWEGO W
“BŪDAS” – “OBLICZE” SIMONASA DAUKANTASA

W historii litewskiej kultury i literatury jeszcze niedostatecznie są doceniane zasługi S. Daukantasa jako twórcy litewskiej prozy historycznej. Stale napotykanne w jego dziełach historycznych opisy puszcz litewskich, tchnące potęgą obrazy bitew oraz opowiadania o dawnej kulturze narodu są zindywidualizowane, ekspresywne i sugestywne pod względem artystycznym. Większość z nich do dziś nie straciła swych walorów estetycznych i wychowawczych. Warto są tego, by opublikować je jako najcenniejsze przykłady literatury litewskiej XIX w., omawiać w szkołach, propagować w programach kształtowania kultury narodowej.

W artykule omawia się relację między obrazem beletrystycznym a opisem naukowym w “Obliczu” Daukantasa. Podejmuje się próbę przedstawienia obu tych tendencji, uwydatniających się wyraźnie, gdy Daukantas używa przysłów i różnych zwrotów frazeologicznych w poszczególnych epizodach “Oblicza” napisanych odmiennym stylem.

Vytautas Jurgutis“DAINĖS ŽEMAIČIŲ” – “PIEŠNI ŽMUDZKIE” SIMONASA
DAUKANTASA

S. Daukantas kontynuował zbieranie i publikowanie pieśni ludowych, rozpoczęte jeszcze przez Pilypasa Ruigysa w XVIII w. Wydawszy w 1846 r. “Pieśni żmudzkie”, zamierzał ogłaszać je w dalszym ciągu. Zachowały się rękopisy innych zbiorów pieśni, jakie zgromadził dzięki swoim pomocnikom. Mimo że w swych dziełach Daukantas unikał zapożyczeń językowych, to w pieśniach nierzadko je zostawiał ze względów artystycznych, czasem nawet zaznaczając to w przypisach. On pierwszy zaczął publikować także pieśni pochodzenia literackiego, w których zauważyć można więcej poprawek niż w ludowych. Czasem Daukantas redagował również budowę pieśni, z kilku wariantów tworząc jeden utwór.

II. RECENZJE

Giedrius Subačius

KSIĄŻKA DLA PRZYJACIÓŁ DAUKANTASA

Jest to recenzja książki Egidijusa Aleksandravičiуса „Prieš aušrą (Jaunieji Daukanto bičiuliai) – „Przed zorzą (Młodzi przyjaciele Daukantasa) – Vilnius : Žaltvykslė, 1990, 190 s. Książka stanowi studium o wieku XIX – wieku przełomowym, o przemianach kulturowych, funkcjonowaniu kultury. Bodźcem do jej napisania była geneza jedyne go znanego portretu Daukantasa. Prowadzi się poszukiwania szerszenia się idei Daukantasa, wiele uwagi poświęca się postaci Jonasa Zenkevičiуса – autora portretu Daukantasa. Niezwykły i sugestywny jest język tej książki.

III. PUBLIKACJE

PROŚBY PISANE PRZEZ SIMONASA DAUKANTASA

Przygotował Vytautas Merkys

Opublikowane tu zostały prośby pisane przez litewskiego historyka i krzewiciela oświaty, Simonasa Daukantasa (1793–1864): do władz Uniwersytetu Wileńskiego (1825 r.) o wydanie poświadczenia studiów na wydziale literatury i sztuk wyzwolonych; do Heroldii Rosyjskiego Senatu Rządzącego (1837–1845) o wydanie dokumentu potwierdzającego jego pochodzenie szlacheckie; do innego wydziału tegoż senatu – gdzie pracował – w sprawie uzyskania urlopu, rezygnacji z pełnionego urzędu z powodu choroby oraz przyznania emerytury (1850–1851). Oprócz wspomnianych prośb publikuje się także związaną z nimi korespondencję urzędową instytucji państwowych.

Z TRZECH NOTATNIKÓW SIMONASA DAUKANTASA

Przygotowała Roma Bončkutė

Niniejsza publikacja ma na celu przedstawienie trzech notatników S. Daukantasa. Znajdujące się w nich zapiski dostarczają wiadomości o jego zamiłowaniach, zamysłach, przygotowaniach do pracy twórczej. Ponieważ w spuściznie S. Daukantasa, jaka przetrwała do naszych czasów, nie natrafiono na szkice czy plany jego pracy twórczej, notatniki kompensują

niecio ich brak i zaznajamiają nas z etapem wstępnym procesu twórczego. Poza tym na podstawie pisowni notatek w języku litewskim można uściślić czas napisania niektórych utworów.

PRZEDMOWA SIMONASA DAUKANTASA DO ZBIORU

PRZYWILEJÓW ŻMUDZKICH

Przygotował Zigmantas Kiaupa

Opublikowana tu Przedmowa do przygotowanego przez S. Daukantasa Zbioru przywilejów żmudzkiech została napisana przez niego pomiędzy r. 1846–1855 w Petersburgu lub w Varniai. W Przedmowie S. Daukantas omawia zmiany sytuacji Żmudzi w Wlk. Ks. Lit. na przełomie XIV–XV w. oraz genezę przywilejów, znaczenie nazwy Żmudzi, objaśnia status niektórych socjalnych kategorii ludności oraz nazewnictwo żmudzkie.

PRZYCZYNEK DO LISTU SIMONASA DAUKANTASA DO TEODORA

NARBUTTA

z dn. 9 września 1842 r.

Przygotował Zigmantas Kiaupa

Publikuje się 3 teksty napisane przez S. Daukantasa do T. Narbutta. S. Daukantas rozpatruje w nich pochodzenie herbów szlachty litewskiej, informuje T. Narbutta, iż w archiwum Radziwiłłów znajduje się rejestr przywilejów Wlk. Ks. Lit. oraz opis archiwum Królestwa Polskiego z 1730 r., a także zwraca jego uwagę na najważniejsze dokumenty, cytuje je i omawia.

Saulius Žukas

PIERWSZY ZBIÓR DOKUMENTÓW O SIMONASIE DAUKANTASIE

Jest to przedruk wydanej w 1898 r. w USA książki „Medžiaga S. Daukanto biografijai” – „Materiały do biografii S. Daukantasa”, którą opracowali M. Davainis–Silvestraitis i A. Burba. Zawiera ona wspomnienia o S. Daukantasie, listy, inne materiały archiwalne oraz portret historyka stworzony na podstawie opowiadań świadków. Zamieszczone w książce materiały – fakty z życia codziennego, charakter kontaktów Daukantasa z najbliższymi i z ludźmi o zapatrywaniach podobnych do jego – pozwalają z różnych stron spojrzeć na życie postaci, która w historii litewskiej kultury stała się już legendą.

Studies in the History of Lithuanian National Revival Volume 5: Simonas Daukantas

S u m m a r y

I. ARTICLES. STUDIES.

Elmantas Meilus

ON DAUKANTAS' FAMILY

Based on the archives and Vytautas Merkys' monograph (Simonas Daukantas. Vilnius, 1991), the article tries to analyze whether the family of the Lithuanian historian and educator Simonas Daukantas was of the noble or peasant origin.

In the first section of the article, relying mostly on the inventories of the 17th and 18th centuries as well as on the Lenkimai Church christening, death and marriage books of the 18th – beginning of 19th centuries, the version of Daukantas' peasant origin is discussed.

The second section which is mostly based on the Court cases of the Duchy of Samogitia of the 16th–18th centuries and other original documents, the version of his noble origin is analyzed.

In the third section, which mostly relies on the document of 1820, confirming Daukantas' noble origin, the disagreements between the first two sections are analyzed. However, the final conclusion is not drawn.

The appendix to the article presents the document of 1820 in the original (Polish) language which confirms that Daukantas' family belonged to the gentry. It also encloses four genealogical tables and the table, where all the Daukantases, back to the inventories of the 17th–18th centuries in Skuodas County, are registered.

Roma Bončkutė

THE FIRST LITHUANIAN HISTORY: TWO COPIES OF "DARBAI" – "THE WORKS" BY SIMONAS DAUKANTAS

The article presents the results of textological investigations conducted on the copies of Simonas Daukantas' "The Works". They specify the origin and time of rewriting the historic copies. The conclusion arrived at is that the later copy from the point of view of its language is closer to the original, however the earlier one is more complete and reliable.

Giedrius Subačius

THE POINT OF VIEW OF SIMONAS DAUKANTAS TO STANDARD LITHUANIAN

Simonas Daukantas intended to create Standard Lithuanian on the basis of both the Samogitian and the Aukštaičiai dialects, but he did not clearly know how to put this into practice.

Saulius Pivoras

SIMONAS DAUKANTAS – THE FOUNDER OF LITHUANIAN NA- TIONAL HISTORIOGRAPHY

The article expresses the idea that Simonas Daukantas' works we have not yet been seriously analyzed from the point of view of their historiographic concept and problematic approach. When making clear the reasons for this fact and the outlook rooted in the historic consciousness of the society, it turns out that the so-called "historiography of romanticism" has not been evaluated until the present Daukantas' personality and his works were analyzed by linguists, experts in literature and scientists in socialpolitical history of the 19th century. Still, the latter could not evaluate the so-called "romantic historicism" and Daukantas' merit to historiography. It has been noted that Daukantas in some places essentially changed his historic evaluation (the role of Mindaugas in the establishment of the Lithuanian State). The article sets the goal for deeper and more precise examination comparing Daukantas' works with the historiography of other countries of that period. There is no doubt that Daukantas was, in fact, the founder of the Lithuanian national history.

*Vytautas Berenis*COMPREHENSION OF SIMONAS DAUKANTAS' AND JUOZAS
JAROŠEVIČIUS' HISTORIC LITHUANIA

Simonas Daukantas' and Juozas Jaroševičius' historic works are not ascribed to popular books of the 19th century Lithuanian society. However, the concepts of these historians made influence to the later historic consciousness of the society. Daukantas in his work "The Character of the Ancient Lithuanians, Highlanders and Samogitians" and Jaroševičius in his work "Picture of Lithuania from the Point of View of Its Civilization from the Most Ancient Times Up to the End of the 18th Century", introducing the concepts of "culture" and "civilization" for the first time tried to present the entire history of Lithuanian Culture. The object of Daukantas' culture is the authenticity of the Lithuanian ethnographic heritage. Jaroševičius' concept of Lithuanian civilization covers cultural achievements and interrelations of pagan Lithuanian community as well as those of different nations in the Grand Duchy of Lithuania. Having different understanding of christening in Lithuania and the spread of Polish culture in the Grand Duchy of Lithuania as well as different comprehension of the terms "Lithuanian" and "Lithuanian culture", the two historians came to different conclusions. Daukantas saw the reasons of Lithuanian state and its nation's decline in the period of Polish-Lithuanian Unified State and the influence of Polish culture. Jaroševičius' concept of the development of Lithuanian civilization was based on completely different presumptions and conclusions: dynamic development of Lithuania was determined by the marked influence of Polish Civilization. Thus, the historic concepts of Daukantas and Jaroševičius reflected some of the ideas of the first half of the 19th century on the heritage of the ancient Lithuania and the Grand Duchy of Lithuania. While the historian from Žemaitija (Samogitia) conceived the past from the point of view of the developing national ideology, describing it in estate, language and ethnic criteria, Jaroševičius' historiographic viewpoint expressed ethnopolitic mentality which was alive in the Grand Duchy of Lithuania and which later was described in Lithuanian national ideology as "Polish" and "favouring the union".

*Zigmantas Kiaupa*COLLECTION OF WORKS ON LITHUANIAN METRICS BY
SIMONAS DAUKANTAS

Simonas Daukantas' work on Lithuanian Metrics (LM) proves his interest in historic sources. In the archives of Daukantas preserved in the Institute of Lithuanian Literature there are more than 1000 pages of LM extracts, which make four thick collections. Two of them are kept in Vasilis Stefanik Scientific Library in Lvov, with the acts of political history of 1385–1635 in the Grand Duchy of Lithuania. Among the archives of Daukantas there is a collection of Žemaitija (Samogitia) Privileges by Jurgis Plioteris with analogous work done by Daukantas. Daukantas prepared it for publishing. The Library of the Russian Academy of Sciences in St. Petersburg has the variant ready for press with the acts of 1390–1715. Daukantas' historic records also include the collection of privileges of 1495–1792 for independent towns, laymans and church land owners to establish little towns, to open markets and fairs. Daukantas' collections were not published, but he shared his materials with Lithuanian historians: Teodoras Narbutas, Motiejus Valančius, Simonas Stanevičius, Mykolas Balinskis, Antanas Muchlinskis.

Simonas Daukantas' investigations and efforts to spread historic data is related to his romanticism and proves his, as a historian's, criticism. These works are written to historians and sophisticated fans of history.

*Egidijus Aleksandravičius*KSAVERAS KANAPACKIS – PUBLISHER OF SIMONAS DAUKANTAS'
BOOKS

Ksaveras Kanapackis (1813–1866) published at his own expense two books prepared by Simonas Daukantas: Phaedrus' "Pasakos" – "Fairy Tales" and Cornelius Nepos' "Gyvatos Didžiųjų Karvaidų senovės" – "Life of the Great Ancient Warriors" (both in 1846 in St. Petersburg). By now the former misterious figure of Ksaveras Kanapackis can be more precisely described. He was one of Daukantas' colleagues in the Senate. We get to know about his deeds from several actions brought against him in the Commercial Court (1843–1845). They prove that the poor functionary received the money to publish Daukantas' books.

Kazys Grigas

FICTION AND SCIENTIFIC ELEMENTS OF STYLE
IN SIMONAS DAUKANTAS'
"BŪDAS" – "CHARACTER"

Simonas Daukantas' merit in the history of Lithuanian culture and literature as a founder of Lithuanian historic prose has not been properly evaluated. In his historic works one can often meet the picture of the Lithuanian forest, majestic pictures of battles and stories on the cultural past of the nation. They are individualized, expressive and artfully vivid. Today most of them are of aesthetic and educational value and are worth to be published as the most significant examples of the 19th century Lithuanian literature, taught at schools and included into the educational programs on national culture.

The article analyzes the relations between fiction and scientific descriptions in Daukantas' "Character". The attention is drawn to two tendencies which became clear due to Daukantas' use of proverbs and varied phraseology in stylistically different episodes.

Vytautas Jurgutis

SIMONAS DAUKANTAS'
"DAINĖS ŽEMAIČIŲ" – "SONGS OF SAMOGITIANS"

Simonas Daukantas continued the collection and publication of national songs started by Pilypas Ruigys in the 18th century. In 1846, after having published "Songs of Samogitians", Daukantas had an idea to continue this work further. There are more manuscript collections of national songs gathered by his colleagues. Though in most of his works Daukantas tried to avoid loan-words or used to correct them, in songs he would often leave the loan-words due to their artistic features and mark them in the footnote. He was the first to publish songs of literary origin, making a few corrections in traditional songs and more accurately correcting songs of literary origin. Sometimes Daukantas used also to edit the structure of the songs and recreate one variant from several sources.

II. REVIEWS

Giedrius Subačius

THE BOOK FOR DAUKANTAS' FRIENDS

The book under review is Egidijus Aleksandravičius' "Prieš aušrą (Jaunieji Daukanto bičiuliai)" – "Before Dawn (Young Friends of Daukantas)" – Vilnius: Žaltvykslė, 1990, 190 p. It is a study on the 19th century – the age of changes and cultural development. The impulse to write it was the genesis of the only known portrait of Simonas Daukantas. The book analyzes the dissemination of Daukantas' ideas and concentrates its attention on J. Zenkevičius, the author of Daukantas' portrait. The language of the book is very expressive.

III. PUBLICATIONS

APPLICATIONS WRITTEN BY SIMONAS DAUKANTAS

Prepared by Vytautas Merkys

The article covers written applications of the famous Lithuanian historian and educator Simonas Daukantas (1793–1864) to the authorities of Vilnius University (1825) with the request to certify his studies at the Faculty of Literature and Free Arts.

There are also the applications written to the Russian Haroldy of the Boarding Senate (1837–1845) for the documents confirming his gentry origin and to the other Department of the Senate, where he had been working, for vacation and resignation from his duties because of the illness and retirement (1850–1851). Besides, correspondence between governmental institutions concerning Daukantas' applications is included.

FROM THE THREE SIMONAS DAUKANTAS' INSCRIPTION BOOKS

Prepared by Roma Bončkutė

This publication presents three Simonas Daukantas' inscription books. These three inscriptions give some information about his inclinations, aims and preparations for creative work. As neither plans, nor sketches of works have been found in Daukantas' heritage, these three books fill the gap and make us familiar with the initial creative process. Besides, from the spell-

400 Studies in the History of Lithuanian National Revival Volume 5 Simonas Daukantas
ing in Lithuanian inscriptions, the time of his other works can be more accurately established.

THE PREFACE OF THE COLLECTION OF SAMOGITIANS (ŽEMAIČIAI)
PRIVILEGES WRITTEN BY SIMONAS DAUKANTAS

Prepared by Zigmantas Kiaupa

The Preface to the Collection of Samogitian' Privileges prepared and written by Simonas Daukantas between 1846–1855 in St. Petersburg or Varniai is presented. Here Daukantas describes the evolution of Samogitia (Žemaitija) on the break of the 14–15th centuries in the Grand Duchy of Lithuania, the genesis of privileges, the meaning of the name “Žemaitija”, explains the status of some social categories of the population and Samogitian denominative words.

SUPPLEMENTS TO SIMONAS DAUKANTAS' LETTER OF SEPTEMBER
9, 1842 TO TEODORAS NARBUTAS

Prepared by Zigmantas Kiaupa

In the supplements the texts by Simonas Daukantas written to Teodoras Narbutas are presented, where Daukantas analyzes the origin of the gentry Coats of arms, informs Narbutas on the former register about the privileges in the Grand Duchy of Lithuania, gives the description of the archives of the Polish Kingdom of 1730, focuses his attention on the main documents, quotes and discusses them.

Saulius Žukas

THE FIRST COLLECTION OF DOCUMENTS ABOUT SIMONAS
DAUKANTAS

The suggested publication on the archives is “Medžiaga S.Daukanto biografijai” – “The Material for Simonas Daukantas Biography”, published in the United States of America in 1898 and prepared by Mečislovas Davainis-Silvestraitis and Aleksandras Burba. In this book, the reminiscences on Daukantas, letters, other archival data, the portrait of the historian, recreated according to the stories of his witnesses, are described. The presented materials – facts on his way of life, communication with his relatives and likeminded persons – make us better understand the life of the person who became the legend of Lithuanian cultural history.

Geschichtsstudien über das nationale
Wiedererwachen der Litauer
Band 5: Simonas Daukantas

Z u s a m m e n f a s s u n g

I. BEITRÄGE. STUDIEN.

Elmantas Meilus

ÜBER DIE ABSTAMMUNG VON DAUKANTAS

In diesem Artikel wird die Frage über die Abstammung des litauischen Geschichtsforschers und Aufklärers Simonas Daukantas behandelt. Elmantas Meilus stützt sich dabei auf die Monographie von Vytautas Merkys (Simonas Daukantas, Vilnius, 1991) sowie auf neueres Archivmaterial. Im ersten Teil überprüft er die These über die bäuerliche Abstammung von Daukantas, die sich anhand der in der Kirche von Lenkimai befindlichen Tauf-, Heirats- und Sterberegister des 18. und frühen 19. Jhs. belegen läßt. Im zweiten Teil behandelt er die These über die adelige Abstammung des Historikers, die vorwiegend durch Gerichtsakten aus dem 16.–18. Jh., sowie durch verschiedene weitere Urkunden bekräftigt wird.

Im abschließenden dritten Teil analysiert Meilus die in den ersten zwei Teilen festgehaltenen Widersprüche, kommt jedoch zu keiner endgültigen Schlußfolgerung. Der wichtigste Bezugspunkt für diese Analyse ist dabei eine Urkunde aus dem Jahre 1820, die die adelige Herkunft des Geschlechts Daukantas bezeugt. Diese Urkunde im polnischen Original wird dem Artikel, zusammen mit vier genealogischen Stammbäumen und einer Liste aller in den Registern der im 17.–18. Jh. Grafschaft Skuodas in eingetragenen Daukantas – Familiennamen beigelegt.

*Roma Bončkutė*DIE ANFÄNGE DER LITAUISCHEN GESCHICHTSSCHREIBUNG:
ZWEI ABSCHRIFTEN DER "DARBAI" – "WERKE" VON SIMONAS
DAUKANTAS

Roma Bončkutė untersucht in diesem Artikel zwei Abschriften der "Werke" von S. Daukantas und präzisiert deren Entstehungszeit und -ort. Sie zieht die Schlußfolgerung, daß die Abschriften sich wenig vom Original abheben, daß die frühere doch als mehr vollständig und zuverlässig zu betrachten ist.

*Giedrius Subačius*DIE AUFFASSUNG DER LITAUISHEN SCHRIFTSPRACHE
(STANDARDSPRACHE) VON SIMONAS DAUKANTAS

S. Daukantas vertritt die Meinung, daß die litauische Schriftsprache unter Berücksichtigung beider Mundarten – der Žemaičiai und der Aukštaičiai – geformt werden muß, d. h. durch die Einbeziehung von Formen beider Mundarten in die Schriftsprache. Seine theoretische Einstellung versuchte er in der Praxis umzusetzen, aber unter seinen Zeitgenossen fand keine Anerkennung.

*Saulius Pivoras*BEGRÜNDER DER LITAUISCHEN NATIONALHISTORIOGRAPHIE
SIMONAS DAUKANTAS

Saulius Pivoras vertritt die Meinung, daß die historiographische Konzeption und Problematik, die S. Daukantas mit seinem Schaffenswerk vertrat, bis auf den heutigen Tag noch nicht ernsthaft untersucht und gewürdigt wurde. Den Grund dafür sieht er in der für die Historiker üblichen Voreingenommenheit gegenüber der romantischen Historiographie. Obwohl sowohl das Schaffen als auch die Persönlichkeit von S. Daukantas von Sprach- und Literaturforschern sowie von Historikern vielfach untersucht wurde, zeugen die Forschungsergebnisse von keiner angemessenen Würdigung seiner Werke. So wird z. B. kaum beachtet, daß S. Daukantas seine Wertungen zu einigen Aspekten der Geschichte wesentlich veränderte (z. B. in Bezug auf die Rolle des Großfürsten Mindaugas bei der Gründung des litauischen Staates). Am Ende seiner Ausführungen verweist S. Pivoras auf die Notwendigkeit einer umfassenderen und sorgfältigeren historischen Forschung über den Begründer der litauischen nationalen Geschichtsschreibung S. Daukantas.

*Vytautas Berenis*DIE AUFFASSUNG DES ALTHISTORISCHEN LITAUENS BEI SIMONAS
DAUKANTAS UND JUOZAS JAROŠEVIČIUS

Obwohl die Werke von S. Daukantas und J. Jaroševičius nicht zu den beliebtesten litauischen Geschichtsbüchern in der 1. Hälfte des 19. Jahrhunderts gehörten, beeinflusste die in ihnen vertretene Auffassung das historische Bewußtsein der Gesellschaft nachhaltig. Beide Autoren führten in ihren Werken Begriffe wie "Kultur" und "Zivilisation" ein und versuchten ein Gesamtbild der litauischen Kultur zu geben (Vgl. S. Daukantas "Būdas senovės lietuvių" – "Das Wesen der Altlitauer", J. Jaroševičius "Das Bild Litauens anhand des Standes seiner Zivilisation vom Altertum bis Ende des 18. Jahrhunderts"). Das Objekt der Kultur ist, laut S. Daukantas, die "ethnographische Nachlaßauthentizität" des litauischen Volkes. Die Auffassung der litauischen Zivilisation umfaßt bei J. Jaroševičius den kulturellen Entwicklungsstand von Bewohnern verschiedener Nationalitäten im heidnischen Litauen und im Großfürstentum Litauen sowie deren Zusammenleben. Da beide Historiker die Begriffe "Litauer" und "litauische Kultur" unterschiedlich interpretieren und die Bedeutung der polnischen Kultur und die Verbreitung des Christentums ebenfalls unterschiedlich bewerten, kommen sie zu grundverschiedenen Schlußfolgerungen. Für S. Daukantas liegen die Ursachen für den Verfall des litauischen Staates in der Zeit der Union des litauisch-polnischen Staates, die zu einer zunehmenden Verbreitung der polnischen Kultur führte. Die Konzeption der litauischen Zivilisation von J. Jaroševičius stützt sich dagegen auf ganz andere Gründe und führt zu anderen Schlußfolgerungen. Seiner Meinung nach wurde die dynamische Entwicklung Litauens durch den beträchtlichen Einfluß der polnischen Zivilisation nachhaltig bedingt. In den Geschichtsdeutungen von S. Daukantas und J. Jaroševičius spiegeln sich somit die in der 1. Hälfte des 19. Jahrhunderts auftretenden verschiedenen Anschauungen über den historischen Nachlaß Altlitauens und des Großfürstentums Litauen. Während der Historiker S. Daukantas, der aus Žemaitija (Niederlitauen) stammt, die Vergangenheit unter dem Gesichtspunkt der sich entwickelnden Nationalideologie bewertet und solche Kriterien wie der soziale Stand, die Sprache und die Ethnologie streng voneinander unterscheidet, drückt die historiographische Anschauung von

J. Jaroševičius die noch geltende ethnopolitische Mentalität des Großfürstentums Litauen aus, welche später vom Gesichtspunkt der litauischen Nationalideologie aus als "polnisch" und "unionsartig" gewertet wurde.

Zigmantas Kiaupa

SAMMELBÄNDE VON SIMONAS DAUKANTAS ANHAND DER
LITAUISCHEN METRIK

Die Vorliebe von S. Daukantas für Geschichtsquellen ist durch seine Forschungsarbeit, in der er die Litauische Metrik auswertet, belegt. Im Archiv von S. Daukantas, das im Institut für litauische Literatur untergebracht ist, sind über 1000 abgeschriebene Blätter aus der Litauischen Metrik vorhanden, die S. Daukantas zu 4 dicken Sammelbänden zusammengefaßt hatte. Zwei davon werden in der Wissenschaftsbibliothek von V. Stefanik in der Stadt Lemberg aufbewahrt. In diesen Bänden sind politisch-historische Akten des Großfürstentums Litauen aus den Jahren 1385–1635 enthalten. Im Archiv von S. Daukantas ist eine Sonderrechtssammlung des Landes Žemaitija, die J. Plioteris gehörte, und eine analoge von S. Daukantas angefertigte und zum Druck vorbereitete Sammlung vorhanden. In der Bibliothek der Akademie der Wissenschaften in Sankt Petersburg befindet sich eine druckfertige Variante mit Akten aus den Jahren 1390–1715. Im Archiv von S. Daukantas befindet sich außerdem eine Sonderrechtssammlung aus den Jahren 1495–1792, in der Privilegien für freie Städte, weltliche Bürger und geistliche Großgrundbesitzer zur Gründung von Städtchen und zur Durchführung von Märkten und Messen enthalten sind. Diese Sammelbände gelangten zwar nicht zur Veröffentlichung, das Material wurde jedoch durch S. Daukantas und seine Lehrtätigkeit an andere Historiker wie T. Narbutas, M. Valančius, S. Stanevičius, M. Balinskis, A. Muchlinskis weitergegeben. S. Daukantas tritt uns mit seinen Werken nicht als Aufklärer entgegen, sondern ist als Historiker seiner Zeit zu verstehen.

Egidijus Aleksandravičius

KSAVERAS KANAPACKIS – HERAUSGEBER DER BÜCHER VON
SIMONAS DAUKANTAS

Ksaveras Kanapackis (1813– nach 1866) hat zwei von S. Daukantas geschriebene Bücher auf eigene Kosten herausgegeben: "Pasakos" – "Märchen" von Phaedrus und "Gyvatos Didžiųjų Karvaidų senovės" – "Das Leben der alten Großherrführern" von Cornelius Nepos (beide wurden 1846 in Sankt Petersburg veröffentlicht). K. Kanapackis war ein bis vor kurzem noch unbekannter Name. Wie die neuere Forschung beweist, war er einer der Mitarbeiter von S. Daukantas im Senat. Der nicht reiche Beamte scheint das Geld für die Herausgabe der Bücher nicht ganz legal erworben zu haben. Davon zeugen mehrere gegen ihn eingeleitete Verfahren wegen Verstoß gegen das Kommerzgesetz.

Kazys Grigas

GRUNDLAGEN EINES BELLETRISTISCH–WISSENSCHAFTLICHEN
STILS IN DEM WERK "BŪDAS SENOVĖS LIETUVIŲ" – "DAS WESEN
DER ALLLITAUER" VON S. DAUKANTAS

Die Verdienste von S. Daukantas, dem Begründer der litauischen Geschichtsprosa werden von den litauischen Literaturwissenschaftlern und Historikern nicht genügend gewürdigt. Die Schilderungen der litauischen Wälder, die Darstellung heldenhafter Kämpfe, die Erzählungen über die Vergangenheit der Volkskultur, all dies, was wir in seinen Geschichtswerken immer wieder treffen, ist individualisiert in seiner Gestaltung, expressiv und vom künstlerischen Standpunkt aus überzeugend. Die überwiegende Zahl der Werke büßte an ästhetischem und erzieherischem Wert bis zum heutigen Tage nicht ein und verdient es, als wertvolles Beispiel der litauischen Literatur des 19. Jahrhunderts veröffentlicht und in den Schulen durchgenommen zu werden.

Vytautas Jurgutis

DIE "DAINĖS ŽEMAIČIŲ" – "LIEDER DER ŽEMAIČIAI"
(NIEDERLITAUER) VON SIMONAS DAUKANTAS

S. Daukantas setzte die von P. Ruigys bereits im 18. Jh. begonnene Sammlung und Veröffentlichung von Volksliedern der Niederlitauer fort.

Nach der Herausgabe des Buches "Lieder der Žemaičiai" 1846, hatte S. Daukantas vor, diese Sammlung auch weiterhin zu vervollständigen. Fast alle seine Liedermanuskripte, die er von Helfern sammeln ließ, sind erhalten geblieben. Obwohl S. Daukantas in seinen anderen Schriften versuchte, den Gebrauch von Lehnwörtern zu vermeiden, ließ er sie wegen ihres künstlerischen Werts in den Liedern unberührt. Er war der erste, der neben den traditionellen Volksliedern auch die von Dichtern schriftlich überlieferten Lieder veröffentlichte. In einigen Fällen bearbeitete er die Struktur der Lieder, insbesondere bei denen, die literarischen Ursprungs waren. Die traditionellen Texte sind von ihm selten überarbeitet worden.

II. REZENSIONEN

Giedrius Subačius

EIN BUCH ÜBER DIE ANHÄNGER VON SIMONAS DAUKANTAS.

Begutachtet wird das Buch von Egidijus Aleksandravičius "Prieš aušrą (Jaunieji Daukanto bičiuliai)" – "Vor Sonnenaufgang – Die jungen Freunde von Daukantas" Vilnius: Žaltvykslė, 1990, 190 S. Hierbei handelt es sich um eine Studie über das 19. Jahrhundert, das als ein Jahrhundert der Veränderungen gilt, über seine Kultur und ihre Wirkungszusammenhänge. Als Impuls für die Arbeit galt das einzige vorhandene Ölgemälde von S. Daukantas. E. Aleksandravičius untersucht die Verbreitung von Daukantas Ideen, befaßt sich mit dem Lebenslauf des Malers des Gemäldes Jonas Zenkevičius und liefert mit seinem Buch ein Beispiel für die Synthese eines wissenschaftlichen und künstlerischen Stils.

III. PUBLIKATIONEN

SAMMLUNG VON SIMONAS DAUKANTAS ANTRÄGEN

Zusammengestellt von Vytautas Merkys

Diese Publikation enthält eine Sammlung von Anträgen des litauischen Historikers und Aufklärers S. Daukantas (1793–1864). Es handelt sich um Anträge 1. auf Ausstellung einer Bescheinigung über sein Studium an

der Fakultät für Literatur und freie Künste (1825) bei der Verwaltung der Universität Vilnius, 2. auf Ausstellung der Urkunden über seine adelige Abstammung (1837–1845) beim Heroldsamt des regierenden Senats Rußlands, auf Urlaubsbewilligung auf Entlassung aus dem Amt wegen Krankheit, auf Rentenerstattung bei einer anderen Abteilung des Senats, in der er selbst arbeitete. Zusätzlich wird der interne Schriftwechsel von Behörden betreffs seiner Anträge veröffentlicht.

AUS DREI NOTIZBÜCHERN VON SIMONAS DAUKANTAS

Zusammengestellt von Roma Bončkutė

Drei von S. Daukantas zusammengefaßte Notizbücher werden in dieser Publikation veröffentlicht. Aus den Eintragungen erfährt man über seine Absichten, seine Neigungen und manches über den Prozeß seines Schaffens. Da sich im Nachlaß von S. Daukantas keine Handschriften und Entwürfe seiner Werke finden, können die Notizbücher die Informationslücke über die frühere Schaffensperiode schließen. Anhand der litauischen Rechtschreibung in den Notizbüchern läßt sich Zeit der Schaffung einiger seiner Werke genauer als bisher bestimmen.

DAS VORWORT ZUM VON SIMONAS DAUKANTAS
ZUSAMMENGESTELLTEN SAMMELBAND DER SONDERRECHTE DES
LANDES ŽEMAITIJA

Zusammengestellt von Zigmantas Kiaupa

In dieser Publikation handelt es sich um ein Vorwort, das S. Daukantas zu seinem Sammelband der Sonderrechte des Landes Žemaitija in den Jahren 1846–1855 in Sankt Petersburg oder in Varniai geschrieben hat. Er berichtet über die Lage in Žemaitija und über die Entwicklung der Sonderrechte des Landes in der Zeit des Bestehens des Großfürstentums Litauen im 14. bis 15. Jahrhundert. Er erklärt die Bedeutung des Begriffs "Žemaitija" und gibt einen Überblick über den sozialen Status seiner Bewohner sowie über ihre Namen.

Saulius Žukas

MATERIE ZUR BIOGRAPHIE VON SIMONAS DAUKANTAS

Die vorgestellte Archivpublikation ist das im Jahre 1898 in den Vereinigten Staaten von Amerika herausgegebene Buch "Medžiaga S. Daukanto biografijai" – "Materie zur Biographie von S. Daukantas", das von M. Davainis–Silvestraitis und A. Burba zusammengestellt wird. In diesem Buch werden Erinnerungen an S. Daukantas, Briefe, Zeugnisse verschiedener Zeitgenossen und Archivmaterial vorgelegt und damit ein getreues Bild des großen Historikers präsentiert. Informationen über Daukantas' Lebensweise, seine Umgangsformen mit den Nächsten und Gleichgesinnten werden angeführt und dadurch eine umfassende Betrachtung seiner in der litauischen Kulturgeschichte zur Legende erklärten Person ermöglicht.

Penktojo tomo autoriai

Egidijus Aleksandravičius, hum. m. dr., g. 1956 m. lapkričio 21 d. Baigė Vilniaus universiteto Istorijos fakultetą 1979 m. Tiria XIX a. Lietuvos kultūrą, yra kelių knygų autorius, parašė veikalą apie jaunuosius Daukanto bičiulius ("Prieš aušrą", 1990).

Vytautas Berenis, g. 1963 m. rugsėjo 12 d. Baigė Vilniaus universiteto Istorijos fakultetą 1986 m. Tiria Lietuvos bajorijos politinę ir kultūrinę veiklą XIX a.

Roma Bončkutė, g. 1964 m. balandžio 30 d. Baigė Vilniaus universiteto Filologijos fakultetą 1988 m. Tiria S. Daukanto raštų tekstologines problemas.

Kazys Grigas, hum. m. hab. dr., g. 1924 m. kovo 1 d. Baigė Vilniaus universiteto Istorijos ir filologijos fakultetą 1951 m. Tiria lietuvių patarles, kelių knygų autorius, rašė darbą apie S. Daukantą kaip apie lietuvių tautosakos rinkėją ir vertintoją, leidinio "S. Daukantas. Žemaičių tautosaka" (I t. – 1983 m., II t. – 1984 m.) parengėjas (su kitais) ir įvado autorius.

Vytautas Jurgutis, g. 1908 m. liepos 28 d. Studijavo teisę Kauno Vytauto Didžiojo universitete (1929–1933 m.), Briuselio (1934–1935 m.) ir Graco (1935 m.) universitetuose. Įvairių XIX ir ankstesnių amžių lietuvių kultūros veikėjų kūrybos, veiklos tyrėjas, leidinio "S. Daukantas. Žemaičių tautosaka" (I t. – 1983 m., II t. – 1984 m.) parengėjas (su kitais), tyrė įvairius S. Daukanto tautosakos, kitų veiklos sričių aspektus. Deja, belaukdamas šio savo straipsnio korektūrų, mirė 1993 m. rugpjūčio 14 d.

Zigmantas Kiaupa, hum. m. dr., g. 1942 m. sausio 29 d. Baigė Vilniaus universiteto Istorijos fakultetą 1965 m. Tiria Lietuvos XV–XVII a. miestų istoriją, Lietuvos metriką.

Elmantas Meilus, g. 1954 m. lapkričio 20 d. Baigė Vilniaus universiteto Istorijos fakultetą 1978 m. Tiria XVII–XVIII a. Lietuvos miestelių istoriją.

Vytautas Merkys, hum. m. hab. dr., prof., akad., g. 1929 m. gegužės 5 d. Baigė Vilniaus universiteto Istorijos ir filologijos fakultetą 1951 m. Yra keletu monografijų iš XIX a. Lietuvos istorijos autorius, parašęs knygą „Simonas Daukantas“ (1972, 1991 m.).

Saulius Pivoras, g. 1968 m. gruodžio 1 d. Baigė Vilniaus universiteto Istorijos fakultetą 1992 m. Tiria lietuvių ir latvių tautinį atgimimą XIX a. I-ojoje pusėje.

Giedrius Subačius, hum. m. dr., g. 1960 m. balandžio 26 d. Baigė Vilniaus universiteto Filologijos fakultetą 1983 m. Tiria S. Daukanto kalbą, XIX a. bendrinės žemaičių kalbos formavimąsi.

Saulius Žukas, hum. m. dr., g. 1952 m. spalio 3 d. Baigė Vilniaus universiteto Filologijos fakultetą 1975 m. Yra dviejų monografijų autorius, antroji iš jų – „Simonas Daukantas“ (1988 m.), tiria literatūros teoriją, istoriją ir semiotiką.

ASMENŲ RODYKLĖ

- Abramavičius J. 25
 Abramavičius V. 23, 27
 Adelungas J. Chr. 199
 Agripa V. 21
 Akelaitis M. 75, 118, 121, 123, 155, 167
 Albertas 243, 244
 Aleksandras 108, 109, 212, 220, 238,
 241
 Aleksandras II 130
 Aleksandravičius E. 69, 97, 115, 117,
 118, 123, 160, 161, 163–167, 390, 392, 397,
 399, 405, 406, 409
 Aleksiejūnas V. 33
 Algirdas 242, 244, 296
 Ambraziejus 61
 Anastasevičius V. 111
 Anciperavičius V. 40
 Andrejauskas V. 61, 75
 Antanavičius D. 209, 225, 228
 Anužienė A. 257
 Armonas V. 155
 Arvidai 231, 235
 Augustas Jurijus 274
 Augustas III 163, 205
 Augustinas 82

 Balinskis M. 116, 117, 390, 397, 404
 Baliulis A. 17, 19, 21
 Baloklajus 202
 Baranauskas A. 64
 Baranovičius A. 40
 Basanavičius J. 75, 115
 Basilius S. 363
 Batoras S., žr. Steponas Batoras 108,
 231, 234
 Bėkšta A. 33
 Bentamas J. 82
 Berenis V. 90, 389, 396, 403, 409
 Bernatowicz 200
 Bialeckis S. 204
 Bibleris V. 73
 Bielensteinas 383
 Bilinskis A. 230, 234
 Biržiška V. 14, 15, 27, 50, 51–53, 58
 Biržiškos 58
 Blancard 196

 Bobrovičius J. 231
 Boduenas de Kurtenė J. 158
 Bohlenas P. 199
 Bončkutė R. 50, 195, 388, 392, 395,
 399, 402, 407, 409
 Boppas E. 199
 Borkauskas F. 330, 341, 342, 385
 Borovskis K. 276
 Boruta 76
 Bovua D. (Beavuois) 120
 Bremenietis A. 81
 Brodovskis J. 136
 Brutenis 86
 Budilas 231, 234
 Budreckis S. 10
 Buivenas P. 338–340, 385
 Buividas J. 24, 25
 Buividas M. 25
 Buivydis A. 264
 Burba A. 246, 251, 252, 367, 393, 400,
 408
 Burbos 231, 235

 Campe J. 197, 266, 365
 Chilinskis S. 52
 Chodanis J. 83
 Chodkiewicz T. I. 205
 Cibavičius S. 40
 Ciceronas 197

 Čackis 204
 Čekanauskas K. 308
 Čiulda J. 65–67
 Čiževskis 271, 273

 Dagys A. (S. Daukantas) 280
 Dambrauskis 262
 Danilavičius I. 75, 82, 97, 238, 241
 Danovičius 229, 233
 Daug Kentis (S. Daukantas) 247
 Daukantai 8, 9, 11, 16–23, 25–27, 31,
 34, 171, 173, 174, 357
 Daukantai Adomai 20, 23, 35, 38, 39,
 44, 47–49
 Daukantai Andriai 16, 18, 30, 35, 41,
 42, 44, 48, 49

- Daukantai Antanai 16, 36–39, 42, 43, 45–47, 49
 Daukantai Dominykai 38, 46, 49
 Daukantai Dovydai 29, 30, 36–39, 41, 42, 44, 46
 Daukantai Felicijonai 37, 39, 45, 47
 Daukantai Jokūbai 9–12, 16, 17, 24–29, 32, 35–37, 42–45, 48, 49, 173, 174
 Daukantai Jonai 20–23, 26–28, 35–39, 41, 43–45, 48, 49
 Daukantai Juozapai (Juozai) 30, 32, 36–39, 41, 43–49, 253
 Daukantai Jurgiai 10–14, 17, 24, 31, 37–39, 41–43, 45, 46, 48, 173, 174, 257, 260, 270, 272, 356, 383
 Daukantai Jurijai 19, 22, 49
 Daukantai Martynai 38, 39, 47, 49
 Daukantai Mikalojai 19, 21, 23, 35, 37, 44, 48, 49
 Daukantai Mykolai 11, 12, 30, 35–38, 41, 42, 44, 46, 48, 49
 Daukantai Petrai 10, 16, 20, 28, 30, 32, 36, 37, 39, 42, 43, 45, 46, 49, 66
 Daukantai Pranciškai 37, 39, 41, 46, 47, 49
 Daukantai Stanislovai 18–22, 24, 27–30, 35–37, 42, 44, 45, 48, 49
 Daukantai Steponai 19, 20, 26, 49
 Daukantaitė (Kauneckienė) Anastazija 15, 43
 Daukantaitė Darata 49
 Daukantaitė Elena 49
 Daukantaitė Elžbieta 11, 43
 Daukantaitė Konstancija 11, 43
 Daukantaitė (Kalvienė) Kotryna 10, 15, 43
 Daukantaitė Marija 49
 Daukantaitė Rozalija 11, 43
 Daukantaitė Teresė 12, 43
 Daukantaitės Onos 15, 43, 49
 Daukantas 16, 18, 337
 Daukantas Aleksandras 16, 17, 19, 22, 26, 31, 37, 39, 43, 45, 48, 171, 176, 177, 233, 253, 260
 Daukantas Antanas Juozas (Juozapas) Tomas 39, 47, 49
 Daukantas Antanas Petras 37–39, 46
 Daukantas Balimdvitis 41
 Daukantas Baltromiejus 41
 Daukantas Bonaventūras 47
 Daukantas Danielius 16, 41
 Daukantas Florijonas 42
 Daukantas Ignotas 271, 272
 Daukantas Izidorius 16, 30, 37, 39, 42, 43, 45
 Daukantas Jonas Rapolas 39, 47, 49
 Daukantas Jurijus Povilas Antanas 49
 Daukantas Kazimieras 21, 41
 Daukantas Kristoforas 21
 Daukantas Liudvikas 37, 38, 42, 46
 Daukantas Matis 41
 Daukantas Motiejus 39, 47
 Daukantas Paulius 49
 Daukantas Petras Paulius 39, 47
 Daukantas Pilypas 37–39, 46
 Daukantas Sebastijonas 19, 49
 Daukantas Simonas, žr. visoje knygoje
 Daukantas Simonas Kazimieras 35, 36, 44, 48, 49
 Daukantas Tadas 16, 29–31, 37, 39, 43, 45
 Daukantas Tadas Simonas 29, 37–39, 46
 Daukantas Tadas Tomas 29, 37–39, 46
 Daukantas Vaitiekus 28, 35, 36, 44, 49
 Daukantas Valentinas 23, 49
 Daukantas Venckus 19, 49
 Daukantas Vincentas 26, 38, 39, 47, 49
 Daukantas Zigmantas 41
 Daukantienė (Šablovskaitė) Jadvyga 28, 35, 44
 Daukantienė Kotryna, žr. Odinaitė K. 14, 16, 23, 32
 Daukantienė Magdalena 16
 Daukša M. 64, 334
 Daukunaitis Marius 41
 Davaina S. 230, 234
 Devinakis J. (S. Daukantas) 266, 364
 Dykas I. 203
 Dionizijus V. Halikarnasietis 197
 Dlugošas J. 18, 19, 34, 81
 Dmuszewski 205
 Dogelis M. 106
 Donelaitis K. 93, 373
 Drazdauckis 285, 323, 373
 Dugys A. (S. Daukantas) 365

- Dusburgietis P. 81
 Dvoržanskis J. 229, 232
 Dvožeckis-Bohdanovičius J. 23, 26, 27
 Działyński A. T. 213
 Einaras J. (S. Daukantas) 280
 Engelsonas 129
 Erdžvilas 203
 Eugenijus, pop. 237, 240
 Falkovskis J. 357
 Fedras 54, 62, 390, 397, 405
 Firkovičius R. 33
 Fišeris A. 192–193
 Fonvizinas 201
 Gabonskis A. 122, 127, 145
 Gastold A. 278
 Gastold, Gasztold 204
 Gediminas, L. d. k. 51, 80
 Gedvilas 230, 234
 Geištronas J. 131
 Gerulaitis A. 366
 Gètė J. V. 142
 Gezdauskis (Gazdauskis, Gozdauskis) 255, 257, 330
 Giedraitis I. 293
 Giedraitis M. 203, 293
 Gimbutas 203
 Gintila J. Ch. 57–59, 61, 62, 122, 127, 128
 Ginvila 203
 Girdenis J. (S. Daukantas) 364
 Girkontas P. 31
 Gizevijus E. 143
 Godlevskis J. 191, 193
 Golstadas H. M. 208, 213, 215, 221
 Góralski Z. 27
 Goreckis T. 161, 163
 Goryševs 175, 176
 Gorskis I. 230, 234
 Grabovskis M. 107
 Greimas A. 147
 Grenbergas 340
 Grigalius X 201, 203
 Grigas K. 133, 135, 147, 155, 158, 391, 398, 405, 409
 Grikštas L. 154
 Grimmas J. C. K. 199
 Grocijus H. 82
 Grossas 343
 Grunhardas B. A. 266, 364
 Gudavičius S. 20
 Guizot Fr. 91, 92
 Heerenas A. H. 90
 Heizinga J. 76, 80
 Herbutas M. 112
 Herderis J. E. 82, 142, 199, 208, 213
 Herodotas 78, 81
 Hintze C. 118, 363–364
 Hoffmann 197
 Hrycevičius 340
 Humboldtas W. 199
 Ignatovičius I. 27
 Iļja 110, 238, 241
 Imbra J. 231, 234
 Ivaškovičius M. 278
 Ivinskas 373
 Ivinskis L. 73, 80, 81, 86, 87, 121
 Ivinskis Z. 89
 Jablonskis J. 279
 Jablonskis K. 19, 87, 88–89
 Jakukevičius 232, 235
 Jambickas 82
 Jankevičius J. 335, 340
 Janonienė R. 162, 165, 166, 167
 Janulaitis A. 10, 11, 14, 15, 69, 70, 99, 134, 179
 Jaroševičius J. 77, 78, 82, 90–97, 99, 101–103, 389, 396, 403–404
 Jaunius K. 66
 Jaušiai 13
 Jaušius A. 13
 Jaušius K. 13
 Jaušius Pr. 13
 Jaušius S. 13
 Jazdovskis T. 13
 Jelskis 223, 229
 Jeronimas Prahieškis 81
 Jogaila Vladislovas L. d. k. 18, 34, 50, 57, 210, 211, 218, 219, 237, 240, 279
 Jogėla A. V. 123

- Jonas Bežemis 239
 Jonas Kazimieras 276
 Jonas Krikštytojas, slapyv. 379, 385
 Jonas III 311
 Jordanas 81
 Jovaišas A. 143
 Jozefovičius M. 184–185
 Jucevičius L. 134, 135
 Jurgutis V. 142, 155, 391, 398, 405, 409
 Juška A. 152–154, 157, 158
 Juška J. 152, 153, 157, 161
 Juškos 157
 Juškovskis E. 230, 233
- Kadlubekas V. 93, 212, 213, 220
 Kalnius A. 62
 Kalvaitė M. (Daukantienė Marija)
 10–12, 17, 32, 43
 Kalviai-Kalvaičiai 11, 12, 42
 Kalvis (Kalvaitis) D. 10
 Kalvis M. 9
 Kanapackiai 124, 125
 Kanapackienė I. 125
 Kanapackis B. 125
 Kanapackis D. 125
 Kanapackis I. K. 125
 Kanapackis J. 125
 Kanapackis J. B. T. 125
 Kanapackis Kazimieras 125
 Kanapackis K. J. 125
 Kanapackis Ksaveras 119, 122–131,
 363, 364, 390, 397, 405
 Kanapackis N. 125
 Kanapackis V. 125
 Kanapackytė J. 125
 Kanapackytė K. 125
 Kanapackytė P. 125
 Kanapackytė S. 125
 Kanevskiai 278
 Kantas I. 82
 Kapličai 229, 232
 Karamzinas N. 79, 199, 201
 Karlailis T. 85
 Karpinis P. 81
 Karpinskas 339
 Kasperaitė B. 11
 Kasperavičius S. 28, 36
 Kašarauskas A. P. 161
- Kauneckaitė B. 262
 Kauneckas 43
 Kauneckienė (žr. Daukantaitė) A. 252,
 253
 Kauneckienė C. 382
 Kauneckis 15
 Kauneckis 264, 281, 352, 358, 362, 365
 Kauneckis B. 262
 Kauneckis F. 262
 Kauneckis K. 253
 Kauneckis L. 261, 262, 266, 382
 Kauneckis P. 262
 Kauneckis V. 262
 Kaupas A. 380, 385
 Kazimieras Didysis 110, 210, 211, 218
 Kazimieras, Kujavijos k. 242, 244
 Kazimierskis 230, 234
 Kazlauskienė B. 149
 Kepenas P. 92, 98
 Kešgaila 18
 Keštutis 210, 211, 218, 219, 242–244,
 296
 Kiaupa Z. 33, 104, 207, 209, 226, 227,
 390, 393, 397, 400, 404, 407, 409
 Kierna 203
 Kiseliovas-Bezborodko 130
 Klemensas V (Bonifacius VIII) 242,
 244
 Klepikovas S. 51
 Kobeckis J. 295
 Kobeskis A. 295
 Kociello Katilaitis 293
 Kodainis 359
 Kojelavičius A. 81, 106–108, 232, 233,
 235, 270, 272
 Kolbergas O. (Kolberg O.) 155
 Kondratovičius 229, 233
 Kontautaitė-Malachovskienė J. 38
 Kontautas 171, 176
 Kontautas K. 271, 273
 Kontautas Pr. 271, 273
 Kontrimaitė E. 257
 Kontrimas 270
 Kontrimas F. 100, 101, 121
 Kosciuška T. 26, 32
 Kotarskis 337
 Kotzebue A. 213, 221
 Kozinskis M. 230, 234

- Krajus 363, 364
 Kraklys (S. Daukantas) 266
 Kraszewski I. S. 205, 206
 Kraševskis J. I. 101, 102
 Križanauskas J. 122, 127
 Kryževičius V. 115
 Kromeris M. 212, 213, 220
 Kukavaitis (Kukvaitis) 203, 204
 Kulakauskas A. 69, 79, 97
 Kuokštis J. S. 265
 Kuršaitis Fr. 113, 114
 Kuznecovas J. 155
 Kuznickiai 125
 Kviklys B. 13, 27
 Kvinta 231, 234
- Lacinskis 279
 Lasickis J. (Lasicii Poloni J.) 134, 135,
 401, 409
 Laszcz S. 205
 Latvis H. 81
 Laucevičius E. 24, 25, 51
 Laukevičius 260
 Laukys J. (S. Daukantas) 135, 358, 363
 Laurinavičius Č. 69
 Lebedys J. 55, 117, 144, 145, 158, 195,
 198, 199
 Leibnics G. 199
 Lelevelis J. 82, 90, 91
 Lemersje 161
 Lendzevičius A. 122, 127
 Leonidas 361
 Lepneris T. 134–136
 Lepszy K. 33
 Lesingas G. E. 142
 Lhomond C. F. 365
 Litvinaitė E. 11
 Liutvinaitė K. 11
 Lizdeika 200
 Loboika I. 143
 Lopacinskaitė 14
 Lopacinskiai 14
 Lopacinskis 14
 Lopacinskis S. 14, 357, 381
 Lukas D. 231, 235
- Maciūnas V. 53, 99, 143
 Mackevičius A. 182, 183
- Maćzak A. 27
 Maigis (Moigis) K. 148, 156, 281, 282,
 293, 298, 305, 311, 312, 324, 326, 362, 385
 Makiavelis N. 82
 Malachovskis L. 38
 Malevskis 186, 187
 Malinovskis M. 107
 Marburgietis V. 81
 Marquezas G. 165
 Malonas 337
 Marachale T. 363
 Marcinkevičius Just. 166
 Martynas, pop. 237, 240
 Mažvydas M. 50, 52, 58
 Meckelburgas 114
 Meyer H. H. 198
 Meilus E. 8, 11, 13, 15, 115, 387, 394,
 401, 409
 Mejer K. 365
 Menšutkinas M. 130
 Merkys V. 8, 9, 11–15, 17–19, 21–25,
 27, 30, 31, 33, 40, 66, 69, 70, 77, 81, 83, 105,
 107, 109, 117, 169, 209, 227, 387, 392, 394,
 399, 401, 406, 410
 Miceslaus, k. 202
 Michailovas A. 71–73
 Michalskis J. 25
 Mickevičius A. 76, 127, 161, 358
 Mickevičiūtė M. 161
 Mieleška S. 365
 Mikėnas 121
 Mykolas, arkivysk. 216, 223
 Mykolas Lietuvis 81
 Myle K. W. (S. Daukantas) 266, 358,
 363
 Milevskis 230, 233
 Milius V. 117
 Milkovičius 230, 234
 Milkus K. (Mielcke Ch. G.) 136, 137
 Milukas A. M. 251, 377, 385
 Mindaugas, L. kar. 87, 88, 89, 388, 395,
 402
 Mingaila, k. 203
 Miškinis A. 115
 Mišlė Ž. 85
 Moigisai (Moigiai) 323
 Moigisas (Moigis), žr. Maigis 282
 Monteskjė 83, 88

- Montvydas 334
 Moras A. 260, 335
 Muchanovas P. 106–107
 Muchlinskis A. 116, 390, 397, 404
 Muraška 230, 233
 Muravjovas 201
- Napierskis K. E. 111
 Narbutas M. 50
 Narbutas T. 12, 75, 80, 82, 86, 90, 91, 94, 96, 106–113, 116, 117, 134, 135, 137, 207, 226–228, 390, 393, 397, 400, 404
 Narbutas V. 160, 161, 258, 260, 335, 337, 384, 385
 Naruszewicz J. K. 205
 Naruševičius A. 93
 Narvidas J. 11
 Narvidienė J. 11
 Naudužienė M. 257
 Nepotas K. 119, 265, 364, 390, 397, 405
 Neseckis K. 21, 23, 204, 231, 235
 Neselmanas G. H. F. 154
 Nestorovičius 229, 233
 Neugavičiai 14
 Neugavičius A. 14
 Nevainavičius 230, 234
 Niemcewicz T. I. 205
 Nikolajus I 172, 174–177, 181–183, 189, 190, 258, 261
 Novalis 71
 Numgaudis A. 14
- Ochmanskis J. 19
 Odinaite K., žr. Daukantienė K. 12–14, 17, 32, 43, 253, 261, 383
 Odinas 14
 Odlanickis 229, 232
 Oginskis I. 121
 Olgerdas 305, 310, 312
 Olizarovskis B. 230, 234
 Onacevičius I. 90, 91, 94, 97, 107–109, 111, 114, 122
 Orlovskis 230, 234
 Osolinskiai 108, 109
 Ostrogski J. 204
 Ostrogski K. 204
 Ovidijus 339
- Pabrėža A. J. 59, 61, 66, 67, 121, 144, 326, 329, 332, 333, 343, 362, 385
 Pamarnackis T. 281
 Papée Fr. 108, 109
 Pasiskienė 284
 Paškevičius 395
 Paškus-Paškėvis D. 293
 Pašuta V. 88, 89
 Paukštis J. 266
 Pelikanas V. 98
 Pervalkietis K. 229, 233
 Petraitis J. 377
 Pierson W. 135
 Pilipavičius J. 28, 36
 Pilsudskiai 295
 Pilsudskis J. 132
 Piramowicz G. 201
 Piročkinas A. 99
 Pivoras S. 69, 388, 395, 402, 410
 Plaušinskis 330
 Plioteris 50, 52, 58
 Plioteris J. 50, 52–57, 60, 61, 111–114, 121, 143, 207, 274, 278, 362, 390, 397, 404
 Plioteris K. 121
 Plioteris M. 50
 Pocevičiūtė-Vitkevičienė E. 38
 Podbereski A. 40
 Pogrebovas 129
 Poška D. 50–54, 56, 57, 60, 75, 78, 373
 Pottas A. F. 199
 Prastvilovičiai 231, 234
 Pratzas E. 363
 Pretorijus M. 134, 135, 212, 213, 220
 Priar[!]?gauskas 334
 Prušinskas Juozapas 15, 43, 253, 255, 281
 Prušinskiai 337
 Prušinskienė (Daukantaite) O. 253, 257, 269
 Prušinskis Jurgis 269
 Przechdeckis A. 107
 Pukinskis M. 16
 Purvys J. (S. Daukantas) 266, 364
 Puškinas A. 127
- Racevičius B. 9
 Radvila 231, 234
 Radvila Karolis, L. k. 163

- Radvila Kristupas, etm. 125
 Radvilos 227, 231, 234, 236, 238, 239, 241
 Radzivilovič J. 276
 Ragaunis J. (S. Daukantas) 266, 364
 Raskas R. K. 82, 199
 Ratkus 381
 Raudeliūnas V. 111
 Remeris A. (Riomeris) 164
 Repšys J. 63, 69, 70, 80, 81
 Rėza L. 56, 139, 142–145, 149, 154, 158
 Rėza P. 286
 Rhesas 339
 Rydelis A. Fr. (Riedel) 25
 Rikvaldis (Rogvolodas) V. 202, 203
 Rimavičius M. 329
 Rimbertas 81
 Rimkevičius 25
 Rimša E. 21
 Riomeris A., žr. Remeris A.
 Riomeris M. 34, 40, 79
 Robertsonas W. 90
 Rudaminai 231, 234
 Rudičius G. 184, 185
 Ruigys Pil. 142, 143, 145, 391, 398, 405
 Rumiancevas N. 107
 Rumšai 11
- Saksas Gramatikas 81
 Saliamonas, kar. 73
 Sapiegos 16
 Saurimovičius 229, 233
 Schlegelis A. 199
 Semkovičius V. 18, 19, 23
 Serejski M. 91
 Siaurys A. 252, 255
 Sibulevičius 257
 Sielickis 340
 Silvestraitis (Davainis) M. 246, 251, 252, 257, 261, 263, 266, 274, 356, 363, 365, 393, 400, 408
 Simeonas 60
 Sirutis V. 40
 Sirvydas K. 64
 Sisojevas 270
 Skirmantas 202–204
 Skretuskienė P. 271, 272, 341, 385
- Slavinskas A. 40
 Smilingis A. 167
 Smuglevičius P. 114, 115, 118, 119, 121, 123, 131, 208, 360
 Snorskis 264
 Sochackis M. 191, 193
 Sohn B., k. 202
 Soroka J. 341
 Stanevičius 373
 Stanevičius S. 50–52, 54–57, 60, 112, 113, 116, 117, 121, 143–145, 152, 154, 158, 390, 397, 404
 Stanislovas Augustas 24, 173, 174, 231
 Starowski Fr. 204
 Steponas Batoras 229, 233, 237, 238, 240, 241
 Stoškauskas E. 329
 Strazdas A. 148, 154, 156
 Strykowski (Strijkovskis) 62, 81, 206
 Strukovas D. 364
 Strumila J. 40
 Stukėnas 38
 Subačius G. 61, 63, 160, 195, 388, 392, 395, 399, 402, 406, 410
 Swięcki T. 204
- Šachinas P. 297
 Šalkauskas S. 93
 Šapoka A. 80, 86
 Šauklys M. (S. Daukantas) 279, 358, 363
 Ščurovas 179, 183, 184
 Šekieras J. 338, 340, 385
 Šemetos 231, 235
 Šešelgis K. 115
 Šidlauskas A. 91
 Šleicheris A. 154
 Šliūpas J. 75, 247
 Špileris 232, 235
 Šukevičius P. 188–189
 Šulgienė N. 33
 Šumakovas N. 193, 194
 Šurevičius 334
 Švitrigaila 110, 211, 238, 241
- Tācitas 81
 Tamašauskis S. 309, 310
 Tārvydaitė T. (Kanapackienė) 125

- Tėvelis S. (S. Daukantas) 58, 59
 Thunmannas J. 199
 Tiškevičius E. 108
 Tiškus 264
 Tyla A. 115, 117
 Tyzenhauzas R. 102, 121
 Tolvaišas 231, 234
 Treinys 76
 Tryzna M. 276
 Trumpa V. 69, 126
 Tumbrotas A. 9
- Ugianskis A. 161
 Ulasevičius M. 310, 311
 Uola (slapyv.) 349, 385
 Uruski S. 17, 30, 31
 Ustrialovas N. 100
 Uvainis L. 54, 57, 58–61
- Vagneris A. 199
 Vaidevutis 86
 Vaineikis A. (S. Daukantas) 364
 Vainienė O. 16
 Vaišvila I. 121, 257, 262–264, 270, 271, 273, 281, 283, 344, 345, 360, 361
 Vaišvilkas 203
 Vaiveikis (t. y. Vaineikis) 266
 Valančius M., žr. Volončiauskas M. 64, 65, 68, 74, 102, 116, 117, 119, 121, 122, 126, 154, 156, 161, 390, 397, 404
 Valavičius J. 131
 Valentinavičius K. 40
 Valiūnas S. 121, 154
 Vambutaitė A. 270, 272
 Vambutas J. 24, 36
 Vambutas L. 121, 122, 127–129, 270–272
 Vanagienė B. 65
 Vangys J. (S. Daukantas) 364
 Varnas J. (S. Daukantas) 266
 Varševickis 238, 241
 Vasilevičius 230, 234
 Vateris T. S. 199
 Veitaitė B. (Daukantiene) 11, 30
 Verder E. 131
 Vėžys J. (S. Daukantas) 378, 383
 Vilčinskis K. 161
 Vilhelmas, magistras 242, 244
- Višteliauskas A. J. 356
 Vytautas Didysis 18, 19, 50, 89, 92, 110, 210, 211, 213, 219, 220, 238, 241, 274
 Vytenis 87
 Vitkevičius M. 38
 Vladislovas 243, 244, 324
 Voigtas J. 114, 362
 Volončiauskas M., žr. Valančius M. 252, 258, 263–265, 271, 273, 334, 335, 359, 360, 366, 367, 373, 377, 378, 384
 Volteranas R. 213, 221
 Volteris E. 50, 51, 356, 361, 362, 365, 383
 Vonišis (Wonyszysz) 18
 Vulfstanas 81, 85
- Woycicki K. W. 205
 Wojciechowicz J. 36
- Zabitis-Nezabitauskis K. 88, 99
 Zarovskis 229, 233
 Zatorskis Pr. 54
 Zavadskis J. 206, 271, 272, 334, 364
 Zenkevičius J. 160–165, 167, 246, 392, 399, 406
 Ziemovitas Traidenis 242, 243–244
 Zientara B. 27
 Zigmantas, Romos imp. 213, 220
 Zigmantas Kęstutaitis 110
 Zigmantas Vaza 20
 Zigras J. H. 266, 364
- Žakovičius A. 192–193
 Žanas Polis 71, 72
 Żarnowski J. 27
 Żeglinskis 329
 Žeimis, Žeimys A. (S. Daukantas) 266, 358
 Žygimantas 238, 241
 Žygimantas Augustas 113, 206, 231, 234, 241
 Žygimantas Kęstutaitis 211, 236, 241
 Žygimantas Senasis 108, 215, 222
 Žygimantas III 204
 Žygimantas III Augustas 276, 278, 279
 Žilevičius L. 208, 209
 Živibuntas 54
 Žmaila A. 40

- Žukas S. 27, 63, 69, 97, 126, 143, 246, 393, 400, 408, 410
 Žukas Vl. 108, 109
- Баганов Е. 51
 Гизо Ф., žr. Guizot Fr. 93
 Карамзин, žr. Karamzinas 201
 Катилюс А. 107
 Клепиков С. А., žr. Klepikovas 51
 Конторовичъ 200
 Лепехин 201
 Миллер 201
 Михайлов А. В., žr. Michailovas A. 71, 73
 Муравьев 201
 Палась 201
 Пташницкий С. 105
 Сонгайлайте Р. 107
 Фишер 201
 Фошвизин, žr. Fonvizinas 201
 Хейзинга Й., žr. Heizinga J. 81
 Хорошквич А. 107

VIETŲ RODYKLĖ

Santrumpos: aps. – apskritis, dv. – dvaras, gub. – gubernija, j. – jūra, k. – kaimas, kln. – kalnas, p. – pilis, plk. – pilkapis, s. – sala, u. – upė, valst. – valstija, vls. – valsčius.

- Abdyšica 38
 Akmenė 19, 32, 33
 Alsėdžiai 128, 342
 Alunta 148
 Amerika, Jungtinės Amerikos Valstijos (JAV) 70, 78, 246, 251, 266, 367, 380, 393, 400, 408
 Anglija 252, 345, 358
 Apuolė, kln. 294, 383
 Ašmena 36, 40
 Augustavas 213, 220
 Aukštaitija 121
 Avižieniai, dv. 281
- Babilonas 297
 Balkiškiei 38
 Balostekė, p. 203
 Balstogė 90, 91
 Baltija 212, 213, 220, 221
 Baltoji, j. 267
 Bartuva, u. 268
 Bazelis 237, 240
 Berlynas 199
 Beržai-Jonelaičiai 22
 Beržai-Jonotaičiai 38
 Betygala 330
 Bezdonys 132
 Bialo-Podlaskas 91
 Bielskas 237, 240
 Biržai 276
 Brāndenburgas 213, 221
 Braslavas 203
 Brementas 242, 244
 Breslauja 40
 Brestas 108
 Briuselis 409
 Būdviētė ar Būdviečiai, k. 32
- Chersonas 171, 260
- Černigovas 204
 Čikaga 367, 368, 379, 380, 385
 Čiuiniai 258, 337
- Dabikinė 18–20, 23, 24, 28, 35, 36, 38
 Darbėnai 13
 Dauguva, u. 200
 Daukšiai 12, 330
 Detroitas 379
 Dilbikiai, k. 16, 41
 Dirvėnai, vls. 20, 35, 38
 Domantai 347
 Dorpatas (Tartu) 195, 358
 Dotnuva 343
 Dubysa, u. 200, 210, 219
 Dunojėlis, u. 302
 Dunojus, u. 297
 Duseikiai 21
- Eilingien, u. 36
 Ersta, k. 269
 Estija 131
 Europa 90, 91, 97, 103, 199, 202, 350, 367
- Gailaičiai, Gailiškiei, k. 16, 32, 40, 42
 Gandinga 70, 214, 221
 Gardinas 236, 237, 239, 240, 242–244; aps. 97
 Gargždai 341, 342
 Gdanskas 243, 244
 Girninkai, kln. 347
 Goniondzas 242, 244
 Gorodenė, p. 203
 Grūstė 40
 Grušlaukė 13
 Gudija 203, 261
- Hidelberg 356
 Horodlė 18, 19, 231, 237, 240
- Ylakiai 12, 13, 15, 16, 29, 38, 269, 372
 Ilinojus, valst. 367
 Jakutija 171
 Jaroslavlis 126
 Jasioldai, u. 203
 Jedžiotai (Eidziaty) 40
 Jelgava, žr. Mintauja 279

- Joniškis 115
 Juknaičiai, k. 16, 42
 Jūra, u. 200
 Jurbarkas 115
- Kalnelis, plk. 247
 Kalvarija 252, 338, 345
 Kalviai 9–12, 42, 252, 253, 257, 269, 356, 372, 381, 383–385
 Karačėvas 204
 Karaliaučius 52, 56, 108, 113, 114, 134, 142, 143, 208, 362
 Kartena 61, 207
 Karūna, žr. Lenkija
 Kaukolikai 40
 Kaunas 50, 99, 108, 191, 192, 208, 305, 339, 409; gub. 14, 31, 130, 178–184, 189, 190, 372
 Kavarskas 326, 398
 Kazanė 157
 Kerviai, k. 16, 42
 Ketūnai, k. 16, 42
 Kijevas 108, 110, 238, 241
 Kivyliai, k. 15, 260, 262, 274, 327, 345, 352, 358, 383, 384
 Klaipėda 269
 Klaišiai, k. 16, 42
 Klauseikiai, k. 16, 41
 Kolainiai 127
 Konstanca 211, 219
 Korčinas 237, 240
 Kražantė, u. 164
 Kražiai 161, 162, 164, 166
 Kretinga 58, 328, 329, 342
 Kryžaičiai 39
 Krokova 85, 227, 237, 238, 240, 241, 243, 244
 Kučkuriškės 51
 Kujavija 242, 244
 Kuksinė, k. 16
 Kuliai, k. 16, 41
 Kuliškiai, k. 16, 40, 41
 Kupiškiai, k. 324
 Kuršas (Kurliandija) 36, 100, 262, 337, 360, 361
 Kuršėnai 258
 Latvija 131
 Laukžemė 257, 330
- Leningradas 123
 Lenkija 17, 19, 21, 27, 32, 34, 35, 80, 93–97, 99, 114, 117, 131, 201, 205, 206, 210–212, 218–220, 350
 Lenkijos ir Lietuvos valstybė 93, 94, 96, 100, 231, 239
 Lenkijos Karalystė 19, 99, 102, 227, 393, 400
 Lenkimai 9–17, 30, 32, 33, 37, 38, 41, 158, 252, 253, 257, 269, 277, 326, 330, 331, 381, 382, 384, 387, 394, 401
 Lieplaukė 39
 Liepoja 255, 267, 382
 Lietuva, žr. visoje knygoje; Aukštutinė Lietuva 224, 231, 235, Didžioji Lietuva 143; Naujoji Lietuva 99, 100; Rytų Lietuva 125, 129–131, 154; Senoji Lietuva 99
 Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė (LDK) 16, 27, 90, 93, 96, 98, 108, 110, 116, 118, 122, 230, 233, 235, 238, 242, 243, 389, 390, 393, 396, 397, 400, 403, 404, 407
 Liublinas 90, 102, 197, 237, 240
 Livonija 95, 213, 216, 221–223, 243, 244
 Londonas 52
 Lotynų Amerika 165
 Luckas 108, 276
 Luknė, k. 16, 28, 41
 Luoba, u. 383
 Luponiai 347
 Lvovas 108, 111, 226, 228, 279, 390, 397, 404
- Mančiai, k. 13
 Maskva 103, 111, 123, 126, 167, 241
 Mazovija 242–244
 Mažeikiai 31
 Mažoji Lietuva 134, 143
 Medingėnai 57
 Medininkai 113, 213, 221
 Mėdsėdžiai 16, 41
 Meklemburgas 213, 221
 Mėmaičiai, k. 13
 Minskas 99, 230, 234, 310, 311
 Mintauja, žr. Jelgava 114, 342, 361
 Mogiliovas 125, 203
 Moldavija 108, 110
 Mosėdis 214, 221

- Motovėnai (Motowiany) 38
 Mozyrius 99, 203
- Naugardas 108, 110
 Naugardukas 203
 Nemunas, u. 163, 200, 267, 305
 Nemunėlis, u. 299
 Nerieda 200
 Nesvyžius 239
 Neu-Bergfried, žr. Svirlaukis 361
 Nevežis, u. 200, 211, 219, 267
- Olesnychy 57
 Oventai, dv. 281, 324
- Pabaltijys, gub. 131
 Pabalvėnai, dv. 19, 20
 Palanga 13, 115, 326, 341, 365
 Palenkė 108, 110
 Paluknė, k. 16, 41
 Panevėžys 130, 167, 339, 340
 Papilė 252, 257, 270, 336, 345, 347,
 360, 361, 381, 383, 385; kln. 353, 383
 Paryžius 161, 162, 164, 166, 365
 Parusnė 201
 Pasvalys 125
 Pavandenė 22, 38
 Pelkas 231, 234
 Pensilvanija 367
 Peterburgas, Petrapiilis 20, 58, 62, 78,
 79, 104, 105, 109–111, 116, 118, 119, 122,
 126–131, 142, 144, 154, 157, 171, 172, 181,
 182, 190, 192, 193, 194, 196, 208, 209, 239,
 241, 247, 252, 253, 255, 261, 276, 323, 328,
 345, 358, 359, 362–365, 390, 393, 397, 400,
 404, 405, 407
 Pieraičiai (Pieraycie), k. 13
 Pilių, kln. Vilniuje 299
 Piskas 202, 203
 Piskow 242, 244
 Plateliai 276
 Plaušiniai, k. 12, 16, 42
 Plymouth 266, 367
 Plinkšiai 207
 Podhorodnas 311
 Podolija 100
 Polesė 203
 Polockas 108, 110, 203, 230, 234, 243,
- 244
 Polska, žr. Lenkija
 Prancūzija 91, 252, 345, 358
 Pribaltija 339
 Prūsija 56, 87, 95, 100, 134, 201, 210,
 218, 221, 242, 244
 Prutas, u. 297
 Pskovas 108, 110
 Pulavai 262
- Raguva 298
 Rajūnai, k. 125
 Raktuvė, kln. 347
 Raseiniai 24, 36, 38, 53, 274; aps. 58
 Raudondvaris 267
 Ravena 243, 244
 Remezai, k. 16, 41
 Revelis (Talinas) 131
 Rietavas 38
 Ryga 54, 111, 143, 144, 187, 190, 192,
 195, 215, 223, 242–244, 252, 275, 324, 334,
 338, 345, 358
 Roma 9, 87, 127, 161, 164, 186–187
 Rusia 110, 206, 211, 219; Vakarų Rusia
 209
 Rusija, Rusijos imperija 31, 33, 91, 104,
 105, 111, 116, 122–127, 130, 131, 163, 172,
 175–177, 201, 208, 239, 355
 Rusnė 86, 201
 Rūšupiai, k. 16, 41, 42
 Rzeczpospolita (Lietuva–Lenkija) 206
- Salantai 13; dv. 16
 Salduvė, kln. 347
 Salos, dv. 125
 Sandomiras 243, 244
 Sankt Peterburgas, žr. Peterburgas
 Savičiūnai, dv. 281
 Seda 31
 Semba 100
 Sevenbergas, s. 28, 30, 36, 37
 Shenandoah 251, 367
 Siadka 334
 Skandinavija 103
 Skuodas 9, 11, 12, 16, 32, 36, 37, 261,
 269, 274, 337, 340, 358, 382, 387, 401
 Smolenskas 110
 Sočiava 110, 238, 241

- Sriaupiai, k. 252
 Staradubas 204
 Staugaičiai 38
 Staurylai 271, 272
 Stripiniai, k. 16, 42
 Svėdasai, dv. 125
 Svetyškiai arba Eiklūnai 38
 Svirlaukis, žr. Neu-Bergfried 114, 166,
 208, 360
- Šakaliai, k. 16, 42
 Šeduva 38
 Šiauliai 35, 38, 258, 347; aps. 155, 160,
 337, 345, 360
 Šukė, k. 13
 Šveicarija 131
 Švėkšna 207
 Šventoji, u. 16
- Tėbai 297
 Telšiai 9, 26, 38–40, 295; aps. 181,
 183–185, 189, 190, 193, 194, 252,
 262–264, 270, 274, 281, 340, 345, 356, 358,
 360, 372
 Tikocinas 242, 244
 Tilžė 356
 Tyras, u. 297
 Tiškai, k. 31
 Trakai 40, 98, 231, 239
 Tryškiai 20, 353, 383
 Truikinai-Aleksandrija 13, 14, 268, 357,
 381
 Tučiai, dv. 270
 Tverė 110
- Ubiškė 270, 360
 Ukmergė 40, 99, 281, 289, 312
 Ukraina 102, 108
 Upytė 40; aps. 125, 276
- Vabaliai 41
 Vambutai 39
 Varniai 14, 127, 154, 157, 179, 181,
 183–184, 189, 190, 209, 252, 258, 263, 271,
 296, 325, 359, 360
 Varšuva 100, 166, 200, 237, 240, 339
 Večiai, k. 10, 16, 41, 329
 Veitai, k. 16, 41
- Vengrija 231, 234
 Venta, u. 200, 347
 Viešvėnai 38, 39
 Viešvilė 25
 Vilija, u. 163, 200, 298, 305
 Vilkmėrgė, Vilkmėrgės aps., žr.
 Ukmergė
 Vilnius 20, 22, 51–54, 57, 61, 75, 78,
 90, 91, 94, 98, 99, 105, 107, 108, 111, 120,
 122, 126–128, 143, 160, 162, 163, 170, 171,
 173–175, 177, 196, 206, 236–241, 252,
 260, 264–266, 297, 334, 345, 357, 358, 365,
 409, 410; gub. 34, 39, 40, 98, 123, 180, 181
 Vitebskas 99, 108, 110
 Vizma 242, 244
 Vizunas, aps. 324
 Vižančiai, k. 12, 16, 42
 Vokietija 252, 345, 358
 Voluinė 108
 Vroclavas 33, 228
- Zaviešiškiai, dv. 281, 293, 311, 326
- Žadeikiai 207
 Žagarė 345
 Žemaičių Kalvarija 263, 279, 357, 358
 Žemaičių kunigaikštystė 14, 24, 101,
 112, 118, 275, 276, 278
 Žemaitija, Žemaičiai 13, 18, 24–28,
 35–38, 54, 58, 67, 70, 78, 84, 88, 100, 102,
 111–114, 116, 117, 120, 128, 136, 144, 154,
 157, 161, 173, 174, 201, 207–211, 213, 219,
 221, 252, 293, 295, 328, 330, 334, 347, 359,
 360, 387, 389, 390, 393, 394, 396, 397, 400,
 401, 403, 404, 407
 Žemgala 100, 213, 221, 243, 244
 Žemgyala 58
 Žitomyras 276
- Европа, žr. Europa 93
 Сибирь 201

Li – 191 **Lietuvių atgimimo istorijos studijos** / red. kol.:
E. Aleksandravičius ir kt. – V., 1990 – T. 5: Simonas Daukantas /
E. Aleksandravičius, V. Berenis, R. Bončkutė ir kt.; sudaryt .:
G. Subačius ir kt. – V., “Vilties” sp. – Bibliogr. išnašose: asmenų
ir vietų r-klė: 411–423, – ISBN 9986–14–003–X

Lietuvių atgimimo studijų penktajame tome skelbiami daugiausia akademinio pobūdžio straipsniai, analizuojantys mažiau nagrinėtus ar visai nenagrinėtus S. Daukanto biografijos, epochos ir kūrybinio palikimo dalykus. Publikuojami taip pat kai kurie su šia tematika susiję dokumentai ir paties S. Daukanto rankraščiai, užrašai

UDK 947.45:929

“Lietuvių atgimimo istorijos studijų” redakcinė kolegija nuoširdžiai dėkoja visiems
“Studijų” rėmėjams. Paaukojo:

Jonas Daugėla – 10 JAV dolerių
Vytautas Kavolis – 16 litų
Saulius Motieka – 3 JAV dolerius
Vytautas Radžvilas – 3 JAV dolerius
Vytautas Vaišnoras – 10 JAV dolerių
Eksperto-importo kompanija *Kornvalis* – 100 JAV dolerių
Vilniaus Bankas – 85 JAV dolerius
Žemaičių kultūros draugija 1700 litų

Jolantai Laumenskaitei, Antanui Seikaliui, Sauliui Žukui, Dariui Kuoliui, Zigmui Pociui, Stasiui Kašauskui, Viliui Užtupui dėkojame, kad padedate “Studijoms” gyventi.

“Lietuvių atgimimo istorijos studijoms” rašykite šiuo adresu: Užupio 8–18,
2007 Vilnius

Redagavo Raimondas Kašauskas
Viršelio dailininkas Saulius Motieka
Korektūras skaitė ir Rodykles sudarė Dalia Putelienė
Tiražas 3000
Rengė spausdinti ir spausdino “Vilties” spaustuvė, Viršuliškių skg. 80, 2056 Vilnius